ĐẠI NAM THỰC LỤC

大南實錄

TẬP XII

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ VIII

(1833)

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC

https://tieulun.hopto.org

910
D103

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XII

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ VIII

Minh mệnh năm thứ 14

(1833)

THƯ VIỆN SỬ ĐỊA 60-VS

TIMSACH.COM.VN

phiên dịch

VN3q 231

8.903/83

PHÂN VIỆN TƯ LIỆU GIÁO DỤC

THƯ VIỆN

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC

Hà-nội — 1965

PHÂN VIỆN TƯ LIỆU GIÁO DỤC

THƯ VIỆN

001487

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXXXVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý-tỵ, năm Minh-mệnh thứ 14 (Thanh, Đạo quang năm thứ 13) [1833].

Mùa xuân, tháng giêng, ban tiền thay yến tiệc cho quần thần có thứ bậc khác nhau. (Trước kia ban cho bạc lạng, đến bấy giờ đổi cấp bằng kim tiền, ngân tiền Phi-long; Hoàng tử và mọi tước công: kim tiền Phi-long nhỏ đều 1 đồng, ngân tiền Phi-long lớn và nhỏ đều 10 đồng. Quan Kinh chánh nhất phẩm: ngân tiền Phi-long lớn và nhỏ đều 10 đồng; tùng nhất phẩm: tiền lớn và nhỏ đều 9 đồng; chánh nhị phẩm: tiền lớn và nhỏ đều 8 đồng; tùng nhị phẩm: tiền lớn và nhỏ đều 6 đồng; chánh tam phẩm: tiền lớn và nhỏ đều 5 đồng; tùng tam phẩm: tiền lớn và nhỏ đều 4 đồng; chánh tứ phẩm: tiền lớn và nhỏ đều 3 đồng; tùng tứ phẩm, chánh ngũ phẩm: tiền lớn và nhỏ đều 2 đồng; sung Nội các hành tẩu, tùng ngũ phẩm trở xuống: tiền lớn và nhỏ đều 1 đồng).

Vua sai 2 bộ Lại, Binh xem các quan lớn nhỏ trong ngoài từ năm Minh-mệnh thứ 13 [1832] trở về trước, những ai vì làm việc công mà phạm lầm lỗi, đã phải phân xử giáng phạt, thì đều làm thành danh sách tâu lên, sẽ liệu cho khoan giảm hoặc tha hẳn.

https://tieulun.hopto.org

Lại cho rằng hai tỉnh Nam-định, Hà-nội và 3 huyện Yên-khánh, Yên-mô, Gia-viễn thuộc tỉnh Ninh-bình, mùa đông năm ngoái, giá gạo quá cao, nhân dân thiếu ăn, vua bèn xuống dụ sai tổng đốc Hà–Ninh là Nguyễn Kim Bảng, thự tổng đốc Định–Yên là Đặng Văn Thiêm, mỗi tỉnh phát thóc kho 50.000 hộc, Hộ lý tuần phủ Ninh-bình là Nguyễn Văn Mưu phát thóc kho 15.000 hộc, đều theo trong sổ đinh cho mỗi người vay 1 hộc, ai muốn xin đong thì bán rẻ cho; nếu có thừa thì cho phép liệu cấp cho những cùng dân trong hạt, hạng người không kêu vào đâu được.

Thưởng cho 100 trạm từ Thừa-thiên vào Nam đến Phiên-an, từ Thừa-thiên ra Bắc đến Hà-nội, mỗi trạm tiền và gạo 6 tháng. (Thừa-thiên 6 trạm, Quảng-nam 7 trạm, Quảng-ngãi 5 trạm, Bình-định 6 trạm, Phú-yên 6 trạm, Khánh-hòa 11 trạm, Bình-thuận 16 trạm, Biên-hòa 5 trạm, Phiên-an 4 trạm, Quảng-trị 4 trạm, Quảng-bình 6 trạm, Hà-tĩnh 6 trạm, Nghệ-an 5 trạm, Thanh-hoa 5 trạm, Ninh-bình 2 trạm, Hà-nội 6 trạm. Duy 1 trạm Ninh-đa, mỗi tháng tiền 40 quan, gạo 25 phương, còn các trạm khác đều tiền 30 quan, gạo 20 phương. Mùa hạ ân thưởng cũng thế).

Hoàng tử Đức-thọ công là Miên Nghi, hoàng đệ An-khánh công là Quang và Tử-sơn công là Mão, vì trong 3 ngày tết Nguyên đán được tạm quyền đi tế các Miếu, vì chậm trễ lỡ việc, liên danh dâng sớ lên xin lỗi.

Vua nói rằng: « Ngày thường, ta dạy con em, chắc là cả đình thần đều biết, không ngờ lũ ấy quen tính dong chơi, gặp việc, chẳng biết kính sợ, ta là cha anh, thực cũng khó chối được cái lỗi dạy bảo không nghiêm ». Vua bèn giao cho Tôn nhân phủ bàn xét thì Đức-thọ công và An-khánh công đều bị phạt lương 1 năm, còn Tử-sơn công vì trễ không kịp việc tế, phạt lương 4 năm. Vua lại

TAISACHIOMVN

https://tieulun.hopto.org

cho rằng bộ Lễ và Viện Đô sát điềm nhiên không tham hặc về việc ấy, bèn ra lệnh cho phải tâu lại. Thì họ đều nói: vì gặp ngày tết, chưa kịp dâng trình.

Vua nói: « Ta đã từng dụ bảo tận mặt: hễ có việc gì phải tâu, thì không cứ nệ là ngày tết. Vậy mà các người lại lót miệng bằng cớ đó thì có nên không? Bộ và Viện đáng lẽ có lỗi đấy, nhưng nghĩ: nếu nay giao xuống để xét, thì tựa hồ con em ta có lỗi mà giận lây đến người bên cạnh, nên hãng tạm tha. Từ nay, phàm các hoàng tử, các tước công, và văn võ đại thần, nếu ai có lầm lỗi, thì [Bộ và Viện] nên tức khắc chỉ tên mà tham hặc, không được chôm chọp quanh co nghe ngóng.

Một chiếc quân thuyền đi tuần biển của tỉnh Quảng-đông nhà Thanh, vì bị gió bão, trôi giạt sang vụng Trà-sơn tỉnh Quảng-nam. Quan tỉnh đem việc đó tâu lên. Vua bảo: « Đó là thuyền công-sai, chẳng vì như thuyền buôn gặp nạn được ». Vậy ra lệnh cấp cho tiền 300 quan, gạo trắng 300 phương. Lại sai lang trung bộ Hộ Lê Trường Danh đến thăm hỏi, yên ủi và đem trâu rượu thết đãi ưu hậu. Thuyền ấy có chỗ nào hư hỏng, thì sửa chữa giúp. Lại nghe nói những binh khí và nghi trượng đem theo, có nhiều thứ không dùng được nữa, bèn sai đem tặng 40 khẩu súng điểu sang máy Trung-quốc và 40 khẩu súng trường kèm theo thuốc đạn đủ dùng.

Tuần phủ Quảng-tây nhà Thanh đưa thư sang tỉnh Lạng-sơn nói rằng: « Lịch ở Yên Kinh chưa đưa đến, vậy tạm đem lịch ở Quảng-tây cấp thay ». Quan thự tuần phủ Lạng—Bình là Hoàng Văn Quyền đem việc tâu lên.

Vua phê bảo rằng: « Chẳng biết công việc nước ấy ra sao, đến nỗi không có lịch ghi chính sóc để cho người ta! Thật đáng tức cười! Há có lẽ nào tuần phủ được ban chính sóc? Quyết không nên nhận. Phải từ chối đi! »

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo Nội các rằng: « Cái phép dùng ngọc thổ-khuê(1) để đo bóng mặt trời, chỉ dùng ở Trung-quốc thì được, chứ ở nước ta: ngày đông chí, mặt trời ở phía nam thì bóng xế về bắc; ngày hạ chí, mặt trời ở phía bắc, thì bóng về nam, không lấy gì làm chuẩn đích. Lại như phép đong thì thóc có hột lớn hột nhỏ, không giống nhau, so sánh thực khó thích đáng. Lũ ngươi nên khảo cứu rõ ràng rồi tâu lên ».

Ngự giá đi chơi cánh đồng về phương đông, đường qua làng Dương-xuân, thấy lúa tốt, bèn cho vời ông già làm ruộng đến thăm hỏi yên ủi, và ban cho 3 đồng ngân tiền Phi-long nhỏ.

Tỉnh Quảng-nam tâu báo giá gạo rẻ.

Vua phê bảo rằng: « Lúc mới chia đất đặt tỉnh, hạt ngươi là một tỉnh lớn ở phía nam Kinh thành, nay được dân yên vật thịnh, ta xem lời tâu lấy làm mừng lắm! »

Thự tổng đốc Định-Yên là Đặng Văn Thiêm tâu nói: « Mùa xuân năm nay, đến kỳ duyệt đinh tuyển lính, thuộc hạt có huyện Tiền-hải là nơi mới lập, làng mạc nơi đông, nơi thưa, chưa phân biệt rõ. Vậy xin đợi đến khóa sau, sinh sản ngày thêm đông nhiều, sẽ làm theo lệ duyệt tuyển ». Vua y cho.

Bộ Binh tâu nói: « Khóa tuyển duyệt trước ở Bắc-kỳ, quan Khâm mạng từ Kinh ra, mỗi trường sở, theo lệ phải 150 kinh binh đi hộ tống; khi đến tỉnh, sở tại lại cấp thêm 150 lính thú nữa, cộng là 300 người theo hầu ở trường sở. Vậy xin từ nay đến kỳ duyệt tuyển, từ Hà-tĩnh trở ra bắc, phàm những địa phương mà quan Khâm mạng đi qua đều lấy 50 biền binh đón đưa theo địa hạt

(1) Thổ-khuê: Ngọc dài 1 thước 5 tấc, cổ nhân dùng để đo bóng mặt trời.

https://tieulun.hopto.org

mình; khi về cũng thế. Còn cái lệ kinh binh đi bộ tống thì bỏ đi. Khi quan Khâm mạng đến trường sở rồi, thì quan địa phương phái ngay 300 lính hàng tỉnh để tùy tòng sai khiến». Vua chuẩn y lời tâu.

Giảm bớt ngạch thuế cho những thuyền buôn Phúc-kiến; lệ trước, thuế thuyền buôn Phúc-kiến nặng hơn Triều-châu, gần đây vì thấy dân nghèo, hàng cao ít người đến buôn bán, nên vua định bắt đầu từ năm nay, phàm những người Phúc-kiến có đến buôn bán ở các tỉnh thì cứ đánh thuế theo lệ như người Triều-châu.

Đổi cấp thẻ tin bài bằng ngà cho các hạt từ Quảng-nam trở vào Nam.

Điều bổ: Bố chính Tuyên-quang là Nguyễn Hữu Khuê làm bố chính Hải-dương, thự lang trung bộ Công là Đỗ Tuấn Đức thự án sát Hải-dương, thự Án sát Sơn-tây là Đỗ Huy Cảnh lên thự bố chính, viên ngoại lang bộ Binh là Hoàng Văn Tú lên thự án sát Sơn-tây, án sát Tuyên-quang là Phạm Phổ lên thự bố chính, thự Hàn lâm thị độc học sĩ sung làm việc Nội các là Thân Văn Quyền bổ đi án sát Tuyên-quang, án sát Cao-bằng là Trần Văn Trị thăng thự bố chính, lang trung bộ Lại là Phạm Đình Trạc bổ đi án sát Cao-bằng, thự Đại lý thiếu khanh là Hồ Hữu Thẩm bổ đi án sát Khánh-hòa.

Cho: Thị lang bộ Hộ, sung làm việc Nội các là Hà Duy Phiên làm Tả phó đô ngự sử viện Đô sát, Hàn lâm viện Thừa chỉ là Hà Quyền làm Thị độc học sĩ sung làm việc Nội các.

Sai Hữu tham tri bộ Hình là Bùi Phổ kiêm cai quản Đại lý tự.

Vua sai bộ Lễ truyền chỉ cho quan tỉnh Quảng-yên xét xem từ khi đặt chức đốc học đến nay, văn học có phát đạt không, học trò có thêm nhiều không, cứ thực

https://tieulun.hopto.org

tâu lên. Thự tuần phủ là Lê Đạo Quảng tâu nói: « Những sĩ tử ở tỉnh, trước kia theo học ở tỉnh Hải-dương, không được mấy người, từ khi có đốc học chuyên trách dạy dỗ, học trò ngày càng thêm nhiều ».

Vua bảo bộ Lễ: « Tỉnh ấy ở về ven biển, văn phong mới nhóm lên, rất nên đốc lòng bồi dưỡng cho lũ áo xanh cấp sách chóng được thành tài; vậy cho cứ đặt chức đốc học như cũ, để giúp việc dạy học ».

Tổng đốc An—Tĩnh là Tạ Quang Cự tâu nói: « Em Chuyên Cương, Tuyên úy đồng tri ở phủ Lạc-biên là Hạt Sà Bút và Thổ mục là Phìa Mường Chân có lòng trắc trở, ngầm muốn theo nước Xiêm, quân dân xứ ấy chẳng ai là không ngờ nó! Thần đã mật sai đòi đến, nhưng Hạt Sà Bút mượn cớ không chịu đi. Vả lại các phủ Lạc-biên đều là đất thuộc quy phục, xa cách tỉnh thành mà gần đất Xiêm. Những người man ở bờ bên nam sông Khung thường thường mượn tiếng người Xiêm hay đến dụ dỗ. Cái thói man di chỉ làm theo hành động của kẻ thổ mục. Nay Chuyên Cương giả yếu hèn kém, không thể chế ngự được người dưới. Trước đây, Chiêu Thắng đem dân đi nơi khác, chẳng ai ngăn cấm nổi. Nay Hạt Sà Bút, Phìa Mường Chân đã thay lòng đổi dạ, nếu ta chẳng sớm trừ đi, thì e khó giữ yên được dân biên giới. Thần đã giữ lại ở tỉnh tên Phìa Mường Chân hiện đã bắt được để đợi lệnh, rồi phái phó vệ úy vệ Tuyên phong tiền là Văn Hữu Xuân đem quân đi, nói phao lên là đóng đồn canh phòng, để bí mật nã bắt Hạt Sà Bút giải về trừng trị.

Vua dụ kín rằng: « Nhân dân phủ Lạc-biên đều là tôi con của triều đình, mà lũ thổ mục còn dám ngấm ngầm nghe ngóng, trắc trở hai lòng như thế, thật cũng đáng ghét! Nay nếu cứ để tạm bợ, thì kẻ khác trông đó bắt

https://tieulun.hopto.org

chước, sau này xảy việc, chẳng khỏi phải làm tốn mất nhiều công! Ngươi nên đem tên Phia Mường Chân giam lại, rồi mật sức cho người được phái đi trước là Văn Hữu Xuân tùy cơ bắt giải Hạt Sà Bút, tra tấn, nếu thấy quả có thực tình làm phản thì liền nghĩ xử nghiêm ngặt, để tâu lên. Còn Tuyên úy đồng tri Chuyên Cương cũng nên xét xem nếu quả già yếu thì tâu xin bắt về hưu, rồi chọn người lanh lẹn thay làm công việc phũ ấy ».

Sau đó Văn Hữu Xuân bắt được Hạt Sà Bút. Ra lệnh đem cùng tra hỏi với Phia Mường Chân, chúng đều nhận tội, rồi đem giết đi cả.

Vua lại cho rằng hai phủ Lạc-biên, Trấn-tĩnh, địa giới giáp bờ sông Khung, đường bộ đi lại không tiện bằng thuyền bè, bèn sai quan tỉnh chọn chỗ nào có sông rồi đóng thuyền công sai để dùng. Quan tỉnh xin vát lĩnh thợ đóng thuyền ở bến đò Tiền-khê, bờ Bạc-phiệt (chỗ Chuyên Cương ở thuộc phủ Trấn-tĩnh).

Tổng đốc Hà—Ninh là Nguyễn Kim Bảng tâu nói : « Hà-nội có chiếc thuyền buôn « Đại dịch » của người lái buôn nhà Thanh, đi buôn không thấy trở về, vậy xin liệt vào hạng mất tích, cho miễn thuế ».

Vua bảo Nội các rằng : « Trước giờ, nghe nói có nhiều lái buôn nhà Thanh hay đem các thuyền đã lĩnh bài bỏ rồi chở trộm gạo về Quảng đông, rồi đổi làm hình dạng thuyền khác trở lại, chực mong miễn thuế. Đó là mánh lới, gian giảo của con buôn! Sao được lấy cớ là mất tích mà xin miễn thuế? Thuyền ấy, cứ người bảo lãnh, bắt phải nộp thuế cảng hàng năm, đợi khi nó trở lại sẽ xét xử. Nguyễn Kim Bảng, phải phạt lương 3 tháng, và truyền cho các địa phương : từ nay về sau, hễ có lái buôn nhà Thanh đóng thuyền, xin chịu thuế cảng, chỉ

https://tieulun.hopto.org

cho đi buôn ở trong nước ta thôi, không được trở về Trung-quốc hoặc đi Tân-gia-ba. Nếu có thuyền nào lén lút đi về, không trở lại, thì trách cứ ngay người bảo lãnh, mà thu thuế, lại sẽ trị tội nghiêm ngặt!»

Ngày canh thìn, làm lễ Xuân hưởng. Hôm ấy, sấm dậy ở phía nam. Tòa Khâm-thiên giám đem việc đó tâu lên, và dẫn sách *Quản Khuy* nói: «Sấm mùa xuân dậy ở phương nam, năm ấy có hạn hán nhỏ». Lại nói: «Mùa xuân, tháng giêng có sấm, thì dân đói!».

Vua phê bảo rằng: «Đất phương nam không được dày dặn lắm, cho nên dương khí không chứa được nhiều, dễ bốc lên. Mùa đông còn có sấm, nữa là mùa xuân? Vả lại còn mấy ngày nữa đến tiết «Kinh chập», thì ngày hôm nay đã đến thời hậu rồi, còn lấy gì làm lạ nữa? Xưa có nói: «Trong trăm đêm, chỉ có sấm, chỉ không có sấm», hướng hồ khí hậu phương nam lại khác hẳn. Chỉ đọc sách cổ, mà không xét đoán theo khí hậu thì chẳng phải sách làm lầm các ngươi, mà chính các ngươi tự làm lầm mình! Duy khí mùa đông mà rét nhiều thì mùa hè chẳng khỏi nóng nhiều, hoặc đến tháng 5, tháng 6, có hạn hán chút ít, cũng là lẽ thường thôi. Đọc sách quý ở chỗ biết suy xét cho thấu nghĩa lý. Các ngươi kiến thức nông cạn, sao dủ nói điều hay, điều dở?»

Sai đoanh Tiền phong đi thú Hà-nội, vệ Hữu bảo nhị đi thú Nam-định.

Đổi tên các trạm ở tỉnh An-giang: Trạm Vĩnh-giai gọi là trạm Giang-tân, trạm Vĩnh-định là trạm Giang-định, trạm Vĩnh-lộc là trạm Giang-lộc, trạm Vĩnh-hòa là trạm Giang-hòa, trạm An-phúc là trạm Giang-phúc. Làm lại cái thẻ trạm cấp cho. (Bốn trạm Vĩnh-giai, Vĩnh-định, Vĩnh-lộc, Vĩnh-hòa, nguyên trước thuộc tỉnh Vĩnh-long. An-phúc là trạm mới đặt).

TIMSACHI.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thự tuần phủ Lạng—Bình là Hoàng Văn Quyền tâu nói : « Mỏ sắt Mãnh-sá ở Lạng-sơn, mỗi năm lấy thuế 120 cân sắt, người lãnh trưng xin đổi nộp bằng 6 lạng bạc ». Vua y cho và sai trong 1 năm, sẽ xét lại, nếu sắt có hơi nhiều lên thì tâu xin tăng thuế ngay.

Đổi chức chánh, phó tri sự ở các cục tượng trong Kinh và ngoài các tỉnh làm chánh phó Tri tượng nhưng phẩm hàm vẫn như trước. Đó vì cớ trùng với chức tri sự các nha phủ, huyện.

Tha cho lũ quan phạm tội là Hoàng Quỳnh và Nguyễn Lương Huy.

Tháng chạp, năm ngoái, vua đã sai thả lũ Hoàng Quỳnh 10 người cho về thăm nhà, hẹn đến sang xuân phải đến đủ, truyền dụ bảo rằng: « Ta nghĩ lũ người [illegible] thương xót, cho nên thả cho về sum họp với gia quyến trong vài ngày thôi, chứ há thèm làm theo Thái-tôn nhà Đường đâu ? Nếu các ngươi lén lút trốn tránh thi sẽ bị nghiêm trị theo luật pháp. Đó là lũ ngươi tự làm nên tội. Nếu đúng hẹn đều đến rồi theo án trước phân xử, ta cũng không có lý nào uốn cong pháp luật mà tha đâu ». Đến bấy giờ bọn Hoàng Quỳnh đều y hạn đến nhà ngục.

Quan bộ Hình được việc tâu lên. Vua bảo rằng: « Ta vốn lấy sự tin thực đối xử với người, chắc rằng là họ không dối ta đâu. Nay quả thực thế ». Vua bèn tha cho, phát vãng đi làm việc trên đường biển, để gắng sức chuộc tội.

Núi Truân-sơn (thuộc thôn Thủy-dương, huyện Phú-vinh) ở phủ Thừa-thiên sut ước 300 trượng.

Chuẩn định: các cột cờ ở Kinh thành và các tỉnh hằng năm gặp chính nhật và trước một ngày ngày giỗ 19 tháng

https://tieulun.hopto.org

12 với chinh nhật mọi ngày giỗ khác đều miễn treo cờ. Việc này ghi làm lệ mãi.

Cho những viên ngoại lang trong sáu bộ và những viên khoa đạo ở viện Đô sát hễ là hạng người có vào tức trực đều được dự ăn tiệc.

Giặc trốn ở Quảng-yên là Nguyễn Bảo, liên kết với đoàn thuyền giặc Thanh, ra vào ở vùng biển Hoa-phong, Vân-đồn. Viên thổ lại mục ở Vạn-ninh là Phan Huy Bích, đem thủ hạ và hương dõng đi tuần thám, gặp giặc, giặc vừa đánh vừa lui. [Bọn Bích] đuổi 1 ngày 1 đêm, đến bãi Vu-thủy (thuộc hải phận Hải-nam, phủ Quỳnh-châu nhà Thanh), đánh đắm được 1 cái thuyền giặc, chém được tên đầu đảng giặc Thanh là Ngô Á Tam, và bắt sống được tên đồng đảng là Phan Á Bát. Còn tên Bảo nhảy lên bờ, chỉ kịp một mình trốn thoát. Các thuyền khác chạy về phía đông, đều bị quân nhà Thanh bắt được.

Thự tuần phủ Lê Đạo Quảng đem việc đó tâu lên. Vua rất khen ngợi, thưởng Phan Huy Bích tăng bát phẩm bá hộ và 500 quan tiền.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Bọn phỉ ấy bị dồn đến bước đường cùng, đều do sức quân hương dõng của nước ta, quan nhà Thanh nhờ đó mà được thành công, chẳng hay lũ người nhà Thanh ở những thuyền gặp nạn có nghe biết không! » Vua liền sai ty thuộc ở bộ, đi ra vùng Trà-sơn dò hỏi.

Sau đó, Phan Huy Bích lại săn bắt được Nguyễn Bảo, đem nộp. Giặc biển yên hết. Vua xuống Chỉ khen thưởng, cho Phan Huy Bích chánh thất phẩm thiên hộ, thưởng thêm cho 100 lạng bạc và 200 quan tiền.

Sai quan tỉnh Định-tường đón 3 đội trấn binh trong tỉnh làm đội Nhất cơ Tường tráng và mộ thêm dân ngoại

https://tieulun.hopto.org

tịch, xếp đặt sung bổ theo thứ tự từng đội, mỗi đội hạn là 50 người.

Chuẩn định : hằng năm, gặp tiết Thiên-thụ, vua thân đến điện Phụng-tiên làm lễ. Nội giám dự vào chấp sự. Các hoàng tử, mọi tước công đều theo vào lễ. Các quan văn võ từ tam phẩm trở lên đều miễn bồi tế.

Ngày mậu tý, duyệt binh.

Bộ Lại tâu nói : « Chức vụ của trăm quan, cốt yếu ở *Hội điển*. Nay *Hội điển* chưa làm xong, vậy xin từ mồng 1 tháng giêng năm nay về sau, những nhân viên được thăng thụ, thực thụ đáng được cấp cáo sắc đều do bộ viết sao chiếu chỉ, giao cho đi cung chức ; đợi khi *Hội điển* ban hành, sẽ chiếu lệ làm cáo sắc cấp sau ». Vua y theo.

Bố chính Quảng-ngãi là Lưu Đình Luyện nhân đồ lễ biếu. Việc phát giác. Vua sai trước hãy cất chức, rồi đạo cách phải tư phó đô ngự sử viện Đô sát là Hà Duy Phiên, cầm cờ biển, đem theo ngự sử Lê Bỉnh Trung, và ty thuộc bộ Hình cùng với Trấn phủ đi đến tra xét.

Sai Tả tham tri bộ Hộ là Trương Đăng Quế tạm quyền giữ ấn triện viện Đô sát.

Chuẩn định : từ nay về sau, phàm những quan chức văn võ ở Kinh, phải giáng cấp, hay bắt về hưu, đều do bộ Binh, bộ Lại cấp cho văn bằng, không nên làm tờ chiếu như trước.

Vua bảo bộ Lễ rằng : « Trước đây đã định lệ về tên húy các Miếu : 1 chữ, bên tả bộ ngọc, bên hữu chữ hoàn 丸 ; 1 chữ trên thảo đầu, dưới liên chữ môn, trong chữ giản 簡 : đều cho lúc đọc, thì tránh âm, lúc viết thì thêm nét ; còn tên người, tên đất đều không được mạo dùng. Nay nghĩ : nguyên hai chữ ấy, trong các văn thư thường, phần nhiều phải dùng đến, nếu nhất khái câu nệ theo điều cấm, thì người ta dễ sai lầm, chẳng khỏi can phạm

https://tieulun.hopto.org

pháp tắc. Vả lại, tên người tên đất, đã cho đổi tránh, cũng đủ rõ ý kính cẩn rồi, vậy trong chỗ giấy mực chớ nên quá ư câu chấp. Từ nay về sau, phàm những lúc viết hễ gặp 2 chữ *Hoán*, *Lan* đều không phải viết thêm nét, đến như lúc đọc thì tránh âm, còn khi gọi tên người, tên đất thì vẫn theo lệ cấm.

Tên húy đức Tiên sư Khổng-tử, đã chuẩn cho lúc đọc thì đọc là Kỷ, lúc viết thì viết là Khâu 丘: ấy là ý sâu xa của ta tôn sư trọng đạo. Vả, chữ húy ấy đã chính thức dùng vào việc lễ lớn tế Giao, chẳng nên thay đổi mặt chữ, thì ngoài ra tất cả các văn thư còn nên thêm nét làm gì? Từ nay về sau, khi viết, hễ gặp chữ *Khâu* 丘 thì chuẩn cho viết đúng mặt chữ, khi đọc thì tránh âm như trước. Việc này ghi làm lệnh lâu dài.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Trước đây, gặp các ngày tết, ở sân điện thắp lệ, có đốt đèn, nhưng đèn sáng không được xa. Nhân đó ta nhớ trong Kinh Thi có nói: « Chưa đến nửa đêm, đình liệu vẫn sáng », thì cái tên gọi đình liệu thực có ở trong kinh sách. Hôm nọ, sai đặt hai cây đình liệu cũng đủ sáng khắp trong ngoài. Vậy lệ đốt đèn từ nay về sau nên bãi bỏ.

Ngày canh dần, xây dựng điện Thái-hòa, cửa Đại-cung và cửa Ngọ-môn. Điều 10.000 kinh binh làm việc. Sai thự Hiệp biện đại học sĩ Lê Đăng Doanh, thống chế Nguyễn Tăng Minh, thự thống chế Hồ Văn Khuê, thự thượng thư Lê Văn Đức, chia coi mọi việc. Thị lang bộ Công là Nguyễn Trung Mậu và Đoàn Văn Phú theo giúp việc.

Khi mới trung hưng, xây đắp cung thành, hoàng thành, dựng làm cung điện. Mặt trước cung thành, chính giữa là điện Thái-hòa, hai cửa tả hữu là Tả túc và Hữu túc. Mặt trước hoàng thành, chính giữa là điện Kiền-nguyên,

https://tieulun.hopto.org

hai cửa tả hữu là Tả đoan và Hữu đoan. Đến bấy giờ dời điện Thái-hòa, hơi dé về phía nam, đồ sộ và rộng lớn. Dưới thềm điện ấy làm bệ đỗ, dưới bệ đỗ là long-trì, dưới long-trì là hồ Thái-dịch, có xây cái cầu ở giữa. Hai đầu cầu đều có cửn ngăn (Cột đồng trụ, chạm hoa bằng đồng đỏ kẽm trắng, phà chế 4 phần đồng, 6 phần kẽm).

Còn ở mặt trước cung thành, chỗ chính giữa xây cửa Đại-cung (1 cửa giữa, 1 cửa tả và 1 cửa hữu). Hai bên phía bắc cửa Đại-cung, làm tả hữu hành lang, thông đến tả hữu giải vũ điện Cần-chánh. Thềm đăng trước cửa Đại-cung cách hơn 2 trượng thì đến thềm phía bắc điện Thái-hòa, bên tả bên hữu đều đặt cửa ngăn: bên tả là cửa Nhật-tinh, bên hữu là cửa Nguyệt-hoa (sau đổi là Nguyệt-anh).

Mặt trước hoàng thành, chỗ chính giữa dựng cửa Ngọ-môn (giữa 1 cửa, 2 bên tả hữu mỗi bên 2 cửa, tất cả 5 cửa. Cửa giữa và 2 cửa giáp 2 bên, trên cửa có gác rầm ngang thẳng đến làm bằng đồng, 58 cái rầm ngang bằng đồng đỏ và kẽm trắng, pha chế 3 phần đồng, 7 phần kẽm. 12 cái rầm thẳng pha chế 4 phần đồng, 6 phần kẽm, đều 3 tấc bề mặt, 2 tấc bề dày. Hai cửa bên tả hữu, xây làm 2 cửa quyết). Phía trên cửa, làm lầu Ngũ-phượng, phía trước cửa, có hồ, đặt tên là Ngoại-kim-thủy-trì; trên hồ xây cầu Kim-thủy (giữa và tả hữu mỗi chỗ 1 cái). Ở đan-bệ, long-trì, hồ Thái-dịch, cầu Kim-thủy và tầng trên cửa Ngọ-môn đều có câu lơn (đều dùng gạch hoa bằng lưu ly các màu). Kiểu mẫu tôn nghiêm, thực là chế độ đời thái bình.

Vua nghĩ: việc làm đó là cả một công trình to lớn, nên muốn tìm cách làm để đặt sức lực quân lính, bèn định rõ thời hạn làm việc và nghỉ ngơi: mỗi ngày làm từ

2 ĐN
KV 39 231 8.903 THƯ VIỆN
https://tieulun.hopto.org

sáng sớm đến đầu giờ ngọ (1) thì nghỉ; đầu giờ mùi (2) làm, chập tối nghỉ. Lại phái 5 người trong Thái y viện đem thuốc nhà nước đến chỗ thợ làm, có ai đau ốm thì chữa cho.

Vua thường hỏi thị lang bộ Công là Nguyễn Trung Mậu: « Xưa nay việc xây dựng đô thành đều làm hướng nam có phải không? ». Mậu thưa: « Vâng, nếu không đóng hướng vào những chữ tý, ngọ, thì cũng quý, dinh, nhâm, bính, bay kiển, tốn, đều thuộc về hướng nam ».

Vua nói: « Năm nay là năm quý tỵ, hướng đông là hướng « sát », mà hướng nam là hướng lợi, việc xây thành nên làm đi. Câu nệ về sự kiêng kị, là cái học của nhà thuật số, ta rất không tin, nhưng việc sửa sang thành trì là kế lâu dài của nhà nước, thì theo lành, tránh dữ cũng không sao ».

Có kẻ lấy trộm cây nến bằng bạc ở điện Minh-thành. Trực ban là lũ Tôn thất Chung đều phải cách chức, bắt để xét hỏi. Hộ lăng Trung vệ Vệ úy là Tôn thất Đạo và Tiền vệ Vệ úy là Tôn thất Cung cũng đều bị cách chức, đợi xét. Sau đó kẻ trộm lén bỏ tang vật ở bên đường. Quân Trung vệ nhặt được, đem nộp. Có 4 người can chứng, bị nhiều người chỉ trích, tra tấn mãi vẫn chưa nhận. Vua sai bộ Hình giam giữ để đợi xét, còn thì thả ra cả.

Tên phản thần nước Chân-lạp là Ốc-Nha-Cố ở Bắc-tầm-bôn, cầu viện quân Xiêm sang khuấy rối cướp bóc phủ Phủ-lật. Vua Phiên là Nặc Chân sai quân đi bắt. Ốc-Nha-Cố lại trốn đi. Nặc Chân đem việc đó báo cho tổng đốc An-giang kiêm lãnh bảo hộ là Lê Đại Cương. Ngô Bá Nhân cho rằng việc ấy có quan hệ đến biên giới,

(1) Khoảng 11 giờ.
(2) Khoảng 14 giờ.

https://tieulun.hopto.org

chưa nên vội động binh đao, hãy nên sai đưa thư nhờ nước Xiêm bắt trị cho, và trách hỏi viên phủ mục phủ Bắc-tầm-bôn về cớ chứa chấp kẻ phản thần ; đợi xem hắn xử trí ra sao, rồi sau sẽ làm cho thỏa đáng. Sớ tâu lên, Vua phê bảo : « Việc ấy quyết không phải tự ý vua Xiêm, chẳng qua do lũ quan ở biên giới tham của, gây vạ, nghe theo phạm nhân đang trốn, những mong cướp bắt nhân khẩu mà thôi. Lũ ngươi làm thế, phải lắm ! ».

Thăng án sát Quảng-ngãi Dương Văn Phong lên thự bố chính ; bổ tư vụ Vũ khố Nguyễn Đức Hội làm viên ngoại lang bộ Hình, thự án sát Quảng-ngãi.

Hộ lý tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai tâu nói : « Từ tháng 8, tháng 9, năm ngoái đến nay, dân đói Bắc-kỳ, nhiều người vào Thanh-hoa kiếm ăn, có kẻ chết ở dọc đường. Tình cảnh ấy, chính mắt trông thấy, thật không đang tâm ! Vả lại, bày cho làm việc để thay phát chẩn, cũng là một cách cứu đói. Bờ hào ngoài thành và cái cầu đá ở đường cái quan chưa từng xây đắp, cần dùng đá nhiều khá nhiều. Vậy xin quyền đặt một sở Dưỡng tế lớn, tập hợp các dân xiêu lại, chọn lấy những người khỏe mạnh, thuê đi lấy đá. Và đồn Thủy-bảo bị nước sông chảy xói, nên đào cảng sông (từ 2 xã Phù-cốc, Thọ-hạc đến xã Nam-ngạn ra sông lớn, dài 574 trượng trên rộng 6 trượng, dưới rộng 4 trượng, sâu 7 thước) để dời đồn Thủy-bảo, làm ra chỗ khác. Vậy xin thuê người làm công luôn thể, cấp cho tiền và gạo để họ có cái nương nhờ ».

Vua cho làm, và sai phát tiền kho 1.000 quan, gạo 2.000 phương, phát chẩn cho những người già yếu, đàn bà, con trẻ và những người tàn tật không có chỗ kêu than vào đâu.

Tập thơ ngự chế thứ hai đã khắc in xong (từ mùa xuân năm Minh-mệnh thứ 12 [1831] đến mùa đông năm

https://tieulun.hopto.org

thứ 13 (1832), thơ cổ thể và kim thể, gồm 10 quyển, cộng 613 bài, 2 quyển mục lục). Thưởng 100 lạng bạc cho những người chuyên biện và hội biện cùng với thợ làm. Sau đó, sai in ra, cấp cho : các hoàng tử, các tước công, các đường quan ở bộ, ở viện, ở Nội các, các quan Quốc tử giám trong Kinh, các quan tỉnh và các quan học chính ở các trực [tả trực kỳ và hữu trực kỳ] và các tỉnh ở ngoài, mỗi người 1 bộ.

Vua bảo bộ Hộ rằng : « Ta nghe nói tỉnh Lạng-sơn có kén tằm trắng, to hơn kén thường, chẳng hay sản ở hạt nào, hay từ Trung-quốc đem sang? Bộ Hộ ngươi nên tư ra mua lấy 1, 2 cân thử xem thế nào? » Lại nói : « Ta xem bản đồ nhà chăn tằm của người Trung-quốc, thấy ở dưới nhà đào sâu xuống hơn 5 thước, đốt củi gỗ ở trên, đỏ sưởi cho tằm. Người đàn bà chăn tằm, khi vào nhà tằm, thì mặc áo dài, rét thì sưởi ấm, nóng thì bỏ ra, lấy thế làm mức độ. Ngạn ngữ có câu : « Kín như buồng tằm » và kiêng vía van với lời nói xúi, nhưng ta ở trong cung, có cho nuôi tằm, chẳng kiêng cữ gì, mà tằm vẫn rất tốt, thì lời ngạn ngữ ấy chẳng đáng tin. Vả lại tơ tằm của Trung-quốc, ở Hồ-nam tốt nhất. Kén tằm của nước ta cũng tốt, duy cách chuội tơ chưa khéo, cho nên sắc tơ kém tươi và nhũn đó thôi. Bởi thế, xưa kia có gái giặt lụa chuyên làm nghề chuội tơ ».

Thị vệ Hoàng Văn Tường và Lê Quang Chúng, nhân đi công sai nhận ăn hối lộ đến hơn gian thương Gia-định khẩn khứa rồi vì chúng mà xin việc. Việc ấy phát giác. Vua bảo rằng: « Đối với bọn thị vệ từ trước đến giờ, ta vẫn nhiều lần răn bảo, thế mà lũ Hoàng Văn Tường còn dám tham lam, mất không trông thấy pháp luật, tuy tang vật chưa đến tay, nhưng bẻ cong pháp luật mà xoay xỏn mưu toan, thật rất đáng ghét! Vậy buộc phải trừng trị nghiêm ngặt để răn kẻ khác sau này: Hoàng

https://tieulun.hopto.org

Văn Tường và Lê Quang Chùng đều xử tội giáo giam hậu, đợi đến sau mùa thu, sẽ xử quyết.

Sai suất đội Thủy quân là bọn Lê Văn Nhiêu cưỡi thuyền « Bình-dương » lớn, sang Tân-gia-ba làm việc công.

Ở khu rừng đạo Quang-hóa, tỉnh Gia-định, đào được hàng vạn viên tròn như hòn đạn, đem nấu chảy ra chất lỏng đông lại thành khối, đem thí nghiệm thấy nó không thuộc về loại ngũ kim. Lại ra lệnh đào sâu đến 7, 8 thước, chỉ thấy những hòn đạn và đất các màu đỏ, vàng, đen, trắng mà thôi.

Vua nói rằng: « Trong khoảng mở mịt, vật gì chẳng có. Chỗ đất ấy 5 sắc cũng là thuộc về ngũ hành. Đó há chẳng phải là cái khí tinh hoa ngưng lại, kết thành ra thế, rồi có lẽ sẽ hóa ra ngũ kim cũng chưa biết chừng! Những hòn đạn ấy chỉ dẫn xa, nhưng sức nó nhẹ, không đi xa được, nên không thể dùng vào việc binh ».

Vua bảo bộ Binh rằng: « Binh chế của triều đại ta, mỗi vệ có 10 đội, mỗi đội có 50 người; mỗi đội có 20 khẩu súng dài, 20 khẩu súng điểu sang và 4 cán cờ. Thế là 1 vệ 500 người, mà có đến 40 người cầm cờ. Xem binh chế của Tây-dương, 2.000 người chỉ có 2 lá cờ; binh chế nhà Thanh, cũng 1 vệ chỉ có 4 lá cờ, chứ chưa có nước nào nhiều cờ đến như thế! Súng để bắn, giáo để đâm, đều cần thiết trong việc dụng binh, còn cờ chỉ để chỉ huy lúc lui, lúc tiến, nhiều có ích gì! Bộ Binh ngươi nên ghi nhớ: mỗi đội chỉ cấp cho 2 cờ thôi, còn thì đều cấp cho khí giới mới được ». Vua lại nói: « Ta xem binh lính nhà Thanh, quá nửa là hương dõng, số tại ngũ không có mấy. Các nước phương tây như Anh-cát-lợi là nước mạnh nhất, mà số quân chỉ có 5, 6 vạn. Số quân của triều đại ta hiện có tên ở trong sổ đã nhiều, nay đương lúc thiên hạ thanh bình, ta muốn một phen

https://tieulun.hopto.org

sáng lập chương trình, cho quân được nghỉ ngơi. Nhưng vì công trình xây dựng còn cần dùng đến sức quân nên phải đợi sau này sẽ từ từ bàn tính mà làm ».

Thự tổng đốc Hải-dương là Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Kẻ đứng nguyên đơn tố giác về việc lậu đinh ít có xác thực, còn những dân bị tố có khi vì thế mà sợ hãi trốn tránh, dần dần trở thành xiêu giạt! Nay gần đến kỳ tuyển linh xin thông sức khắp các hạt: ai có muốn tố giác việc lậu đinh, thì cho đưa đơn trong hạn tuyển linh để tra xét; nếu tuyển xong mới tố cáo, thì không xét nữa và chiếu luật trái lệnh trị tội ».

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Cái tội lậu đinh, trong luật đã nói rõ. Trước giờ chưa từng cấm người tố giác bao giờ. Duy lũ còn đồ hư hỏng, trả thù, báo oán, thường lấy sự đó về để hãm hại lẫn nhau, cho nên ít được thực mà phần nhiều là vu. Văn án hãy còn nhan nhản ra đó. Thói ấy rất đáng ghét! Nay các tỉnh Bắc-kỳ đương kỳ tuyển linh, nên truyền cho các tổng đốc, tuần phủ: sức khắp hạt mình, làng nào có ẩn lậu, cho cứ thực bày tỏ; rồi tổng đốc và tuần phủ hội đồng với các quan Khâm mạng tuyển linh làm việc tra xét, hễ kẻ nào tố cáo không thực, thì kết tội nặng hơn. Nếu kỳ tuyển duyệt đã xong, trong số linh, số ngạch đã ổn định, nội 1 năm không được khiếu nại nữa, để lũ điêu ngoan không còn chỗ khua múa, mà dân ta mới được sống yên ».

Chuẩn định: chức tri bạ ở các đội Thân binh, trật tùng lục phẩm (trước, tùng ngũ phẩm), chức tri bạ ở các đội Cấm binh, trật chánh thất phẩm (trước, chánh lục phẩm), chức tri bạ ở các đội Tinh binh, trật chánh bát phẩm (trước tùng lục phẩm). Tùng bát phẩm thư lại ở các đội Thân binh, chánh cửu phẩm thư lại ở các đội Cấm binh, tùng cửu phẩm thư lại ở các đội Tinh binh

https://tieulun.hopto.org

đều bớt đi. Mỗi đội chỉ đặt 1 vị nhập lưu thư lại. Hễ tri bạ có khuyết thì chọn lấy người vị nhập lưu thư lại mà cần mẫn, được việc, tâu xin cho làm thí sai. Sổ ngạch Điền ty : về Thán binh, lúc mới thí sai, chánh cửu phẩm thư lại, mãn hạn, được thực thu, bấy giờ mới thi sai tri bạ. Về Cấm binh, lúc mới thi sai, tùng cửu phẩm thư lại, mãn hạn, được thực thu ; lại thi sai tùng bát phẩm thư lại ; mãn hạn được thực thu, bấy giờ mới thi sai tri bạ. Về Tinh binh, lúc mới thi sai, tùng cửu phẩm thư lại, mãn hạn, được thực thu ; lại thi sai chánh cửu phẩm thư lại, mãn hạn, được thực thu, bấy giờ mới thi sai tri bạ. Kỳ hạn thí sai đều 6 năm, mãn hạn, mới được thực thu.

Hồi ấy tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu tâu nói : « Đối với tên đào tẳng giặc là Lê Duy Lương cùng đồng dẳng là bọn Quách Tất Công, Quách Tất Tế, Cao Viết Biện, Quách Đình Chí, trước đây đã nghiêm ngặt định hạn dò bắt, đến nay chưa bắt được, xin lại rộng cho một hạn 6 tháng nữa, để tùy cơ dò bắt ». Vua ưng cho.

Hồ Hựu lại tâu nói : « Thổ tri châu Mỹ-lương là Đinh Công Trọng, vì tội không bắt được giặc, phải cách chức, phát đi làm lính ở cơ Định man, nay Công Trọng xin giam lại ở tỉnh 1 năm, để tiện việc ủy cho thân thuộc dò bắt lũ Lê Duy Lương, để chuộc tội trước. Vả lại Mỹ-lương giáp giới với Lạc-thổ, Phụng-hóa, thuộc Ninh-bình, mà những thân thuộc của hắn đã quen thủy thổ, người hợp với đất. Nếu ủy cho việc dò xét, thì những thân thuộc của hắn vì tình thân, sẽ sốt sắng ra sức lùng tìm, có khi bắt được lũ tội phạm ấy đem đến để kết án ; nếu hết năm không làm được công trạng gì bấy giờ sẽ phát vãng hắn đi, cũng chưa muộn ».

https://tieulun.hopto.org

Vua phê, bảo: « Lời tâu này rất phải. Lũ Duy Lương và Tất Công đều chưa bị bắt để làm án, ấy là việc của Hồ Hựu hãy còn chưa xong! Nếu bắt được chúng thì ngươi sẽ chuộc được lỗi trước, mà Đinh Công Trọng thế nào cũng được lấy công bù tội. Nếu chỉ nói suông, thì tội lại thêm tội đấy! ».

Truy khai phục cho viên bị cách là Lê Nguyên Đản làm Viên ngoại lang (được đi trở sức làm việc để chuộc tội ở đường biển, Đản chết ở dọc đường).

Hà-nội tâu báo về giá gạo xuống mau, nhưng trong tập tấu không nói gì đến tình trạng của dân gian.

Vua xem tấu, phê rằng: « Dân tình ra sao? Chẳng có một chữ nói đến, thực đáng gọi là quan lâm vi, văn chiếu lệ! ».

IMAGE COMING SOON

hạt, đặt quan, các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát, lãnh binh theo lệ được chiêu mộ thuộc binh để tùy tiện sai khiến. Từ Kinh kỳ trở vào nam, các tỉnh nay đã chia hạt đặt quan, xin cũng nên cho theo cùng một lệ với Bắc-kỳ.

Vua bảo rằng: « Các quan địa phương ở Bắc-kỳ có thuộc binh để giúp việc đi tuần bắt giặc; còn các tỉnh Nam-kỳ đều yên ổn, sao nên vin đó làm lệ? Vậy những viên đốc, phủ, bố, án và lãnh binh nào từ Bắc-kỳ thăng điệu vào mà có thuộc binh thì cho đem theo, còn thì không được ».

Tuần phủ Thuận—Khánh là Hoàng Quốc Điều tâu nói: « Biền binh các cơ, các đội Bình-thuận, lệ trước, có chia làm hai ban, bốn ban hoặc năm ban, rất không thống nhất; vậy xin chia làm ba ban ». Vua y cho.

Cửa Đại-cung làm đã gần xong.

https://tieulun.hopto.org

Vua khen là khéo đẹp, thưởng cho thợ 300 quan tiền; sai 2 hiệu úy, 2 cai đội vệ Cẩm y, 4 Thị vệ, 6 Hộ vệ, 4 đội trưởng vệ Cẩm y, 10 binh lính; 2 đội trưởng và 6 binh lính ty Trấn phủ đều cầm gươm đeo súng, mỗi ngày một lần đổi ban, thay nhau coi giữ.

Sai quan phân việc chế đúc dấu kiểm cho thủ hộ viên coi giữ cửa Ngọ-môn và coi giữ cửa Đại-cung mỗi viên một cái để dùng. Các cửa thành cùng cửa Thủy-quan Đông-thành, và cửa Thủy-quan Tây-thành cũng đặt thêm 2 chữ « Thủ-hộ » 守 護 đổi lại dấu kiểm mà cấp phát cho (đều bằng đồng). Dùng lang trung bộ Hình, nguyên trước theo làm việc ở thành Gia-định là Phan Phu làm lang trung bộ Lại.

Tổng đốc An—Biên là Nguyễn Văn Quế, tâu nói : « Theo tập tấu kiến nghị của bộ Lại, phủ Tân-bình tỉnh Phiên-an kiêm lý Tân-long, đổng trị Bình-dương, và lại Bình-dương ở chung quanh tỉnh thành, đất rộng, người nhiều, buôn bán sầm uất, thực là một nơi xung yếu. Vậy xin nên đổi phủ Tân-bình kiêm lý Bình-dương, thống trị Tân-long, còn chỗ lỵ sở Bình-dương trước cách tỉnh thành hơi xa, nay Tân-bình là thủ phủ, nên đặt phủ lỵ ở ngay nguyên chỗ trấn Phiên-an đóng trước, ngõ hầu mới là tiện lợi ». Vua y lời tấu.

Đắp thành đất tỉnh Hà-tĩnh (thành mở 4 cửa Tiền, Hậu, Tả, Hữu, mỗi mặt đều dài 140 trượng). Trước kia khi chia đặt tỉnh hạt, tổng đốc, tuần phủ cùng với giám thành chọn được chỗ xã Trung-tiết, huyện Thạch-hà, địa thế cao ráo rộng rãi, đằng trước có núi Cẩm-sơn, lại có một dải sông dài chảy quanh phía trước, vòng sang bên tả, trên thông với sông Nại-giang, dưới thông ra cửa Luật. Đó là một khu đất đẹp. Họ bèn xin đóng tỉnh thành ở đấy, duy có nước sông hơi mặn, đến đâu phải đào giếng ở đó.

https://tieulun.hopto.org

Vua sai đình thần bàn lại, rồi cho thi hành. Đến bấy giờ lấy 3.000 quân lính ở 2 tỉnh Nghệ—Tĩnh, ủy cho tổng đốc Tạ Quang Cự trông coi mọi việc.

Giá gạo tỉnh Quảng-trị còn cao. Vua chuẩn cho lại lấy 15.000 hộc thóc kho bán cho dân.

Các tỉnh Bắc-kỳ tâu báo cuối mùa đông năm nay, các địa phương đều yên ổn.

Vua bảo thị thần rằng: « Bắc-kỳ, năm trước, luôn bị nước lụt, nhân dân đói kém, đến nỗi phải đi kiếm ăn khắp đông tây, thế mà sở tại yên ổn, không có giặc cướp. Ý hẳn gặp loạn ở cuối đời nhà Lê, nhân tâm phong tục đã thối nát quá lắm, cho nên lòng người được trời ngấm ngầm xui khiến, đổi bỏ thói bạc trở lại phong tục thuần hậu để cùng hưởng phúc thái bình chăng? »

Tổng đốc An-Biên Nguyễn Văn Quế, tổng đốc An-Hà Lê Đại Cương cùng kỳ tâu lên nói: « Hai tỉnh Phiên-an, An-giang, nơi thì xe thuyền tụ họp, nơi thì địa thế xung yếu, cần phải có nhiều quân để đóng giữ. Thế mà cơ binh thuộc tỉnh phần nhiều chưa tập luyện thành thạo! Vậy xin lượng cấp cho mỗi tỉnh 1 vệ kinh binh đến thú, mỗi năm một lần thay đổi, để lúc hoãn lúc cấp có quân nanh vuốt giúp đỡ ».

Vua dụ bảo rằng: « Nhân dân các hạt Nam-kỳ vốn gọi có tiếng là trung nghĩa, dẫu nước ngoài phương xa đâu cũng nghe biết, từ lúc dấy quân ở Đông-thổ đến lúc lấy lại cả dư đồ, đều nhờ sức giúp đỡ của nhân dân Nam-kỳ cả. Triều đình chưa có lúc nào không nhớ nghĩ đến. Huống chi do sự bồi dưỡng ung dung của các triều đại ta, chắc nhân dân ấy được hưởng ân đức vui hòa đã lâu năm rồi. Họ một lòng ghi nhớ, chẳng lúc nào quên. Chỉ hiềm nỗi viên quan đại thần, chuyên coi giữ ở ngoài như Lê Văn Duyệt, và những người làm việc chăn

https://tieulun.hopto.org

dân ở địa phương, chẳng biết hết lòng vỗ về nuôi dạy cho phải đường, để thói dân dần đến kiêu bạc, binh bị cũng gần như trẻ tràng. Lỗi ấy còn đổ cho ai được? Ta đoái trông về phương nam, quặn lòng mưu tính những việc thiện hậu. Nay là lúc mới chia hạt, đặt quan, mọi việc đều đã ngăn nắp, tưởng cũng có thể mong được yên ổn đến nghìn muôn đời. Việc đặt thú binh, ta đã tinh kỹ trước các ngươi, không đợi các ngươi phải thiết tha xin nữa. Duy ta nghĩ: các hạt Bắc-kỳ, năm trước, trộm cướp lan tràn; sau khi chia tỉnh đặt quan ngày dần yên ổn. Hiện nay, về việc phòng thủ các tỉnh lớn, chỉ có 2 vệ kinh binh là đủ trấn áp; huống chi các hạt Nam-kỳ, tình hình đã chẳng giống như Bắc-kỳ, mà số quân lại cũng chẳng ít. Nếu chỉ ngờ rằng không đủ trông cậy, thì một vài vệ quân đô Kinh phải đến, sao đủ dùng làm nanh vuốt để giúp sức được? Các ngươi đều là người do ta kén chọn cử ra chỉnh minh gánh vác trách nhiệm nặng nề. Các ngươi phải nên chấn chỉnh quân đội, huấn luyện quân sĩ, và nghiêm chấp quan võ dưới quyền không được lâm một chút gì khó chịu phiền lụy, để cho sức quân có thừa, thao diễn thành thục, chuẩn bị để dụng trong lúc có việc. Sau này, nếu cần phải thêm quân đến thì ta sẽ ban Chỉ điều khiển ngay, nào có muộn gì!»

Dặng viên ngoại lang bộ Binh là Bùi Quốc Trinh làm lang trung bộ Binh.

Vua dụ bộ Hộ rằng: «Kho chứa đũi ta và vải trắng hiện đã đầy phè. Gần đây, ở dân gian giá đũi và vải lại hơi cao. Vậy truyền dụ các hạt: những thuế đũi, vải phải nộp về năm nay, và số còn thiếu từ năm trước, đều gia ơn chuẩn cho chiếu theo số đinh đều nộp thay bằng tiền, mỗi người 8 quan; nếu ai muốn nộp bằng đũi, vải cũng cho».

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Sai thự thống chế Thần sách Hữu doanh là Tôn thất Bằng đi Quảng-nam, thự vệ úy vệ Loan giá là Tôn thất Tường đi Thanh-hoa. Đến ngày tết Thanh minh, Bằng đến 2 lăng Vĩnh-diên (1) và Vĩnh-diên (2), Tường đến 2 lăng Trường-nguyên và Vĩnh-nguyên, khâm mạng làm lễ. Về sau, cứ theo thế làm lệ.

Chuẩn định : từ nay về sau, phàm các địa phương cấp phát biển bài cho các thuyền, tỉnh nào có tổng đốc tuần phủ thì đóng dấu tổng đốc, tuần phủ mà cấp phát ; tỉnh nào theo lệ không có hoặc còn khuyết tổng đốc, tuần phủ, thì đều cho 2 ty bố chính, án sát, hội đồng mà chiếu cấp. Còn thuế lệ vẫn do ty bố chính chuyên làm. Việc này ghi để làm lệ.

Vua đi xem xét chỗ thợ làm cửa Ngọ-môn, thấy trên đó có cái xưởng làm tạm, bèn bảo đình thần rằng : "Ngày trước, ta theo đức Hoàng khảo đi chơi sơn lăng, trên lăng có cái nhà rạp lợp có thành linh đổ, có người bị đè chết. Đức Hoàng khảo và ta đều ở trong cái rạp ấy, đều không can chi, dường có thần linh giúp đỡ. Hoàng khảo khoan dong nhân từ, những người coi việc đều được bỏ qua không xét hỏi đến. Giả phải ta thì ta quyết không tha thứ. Đó là chỗ ta không bằng Hoàng khảo. Ta lại có lần đi thuyền, thuyền mắc cạn, mui thuyền gẫy sụt xuống, bỗng nghe có tiếng răng rắc ta đứng lên ngoảnh lại, thì ra cái ván ngồi, đã vỡ. Việc ấy đầu là ngẫu nhiên, song cũng là có mệnh trời ; vì thế, người ta không lo xa đã đành là không nên, nhưng không quá lo, cũng lại không được. Chỉ nên vui đạo

---

(1) Vĩnh-diên : Lăng vợ Nguyễn Phúc Tần (Hiếu văn) ở xã Chiêm-sơn, huyện Duy-xuyên, Quảng-nam.

(2) Vĩnh-diên : Lăng vợ Nguyễn Phúc Chu (Hiếu chiêu), cùng địa điểm trên.

https://tieulun.hopto.org

trời, yên số mệnh, đến lúc làm việc, thì nên gìn giữ như lội trong nước sâu, đi trên ván mỏng mới được ».

Thự tổng đốc Định—Yên là Đặng Văn Thiêm tâu nói: « Vụ đông năm ngoái, tỉnh Nam-định nộp tiền và thóc thuế còn thiếu, mà trong hạt, gạo kém dân khó kiếm ăn. Vậy xin triển hạn cho đến vụ chiêm, sẽ thu cả một thể ».

Vua phê bảo rằng: « Thóc ở kho còn phải bỏ ra để phát chẩn và cho dân vay, nữa là ở trong dân gian? Vậy chuẩn y cho làm theo lời xin ».

Lãnh binh Nghệ-an là Nguyễn Văn Cân, trước làm trấn thủ Sơn-nam, giữ việc đốc thu số thuế còn thiếu, đến nay bản án thanh tra xét ra. Cân phải giáng 3 cấp và đưới tên còn ghi giáng 4 cấp, cộng là 7 cấp. Bộ Binh đem đủ lý do tâu lên. Cân bị cách chức.

Hộ lý tuần phủ Ninh-bình là Nguyễn Văn Mưu tâu nói: « Thuộc hạt có 3 huyện An-hóa, Phụng-hóa và Lạc-thổ thuộc phủ Trần-quan, đều là đất rừng núi, thung lũng, tiếp giáp các tỉnh Sơn-tây, Hưng-hóa và Thanh-hoa, rất dễ cho bọn phỉ ẩn náu. Thế mà lính tỉnh có ít, sai phái không đủ. Vậy xin phái thêm biền binh đến đồn thú ».

Vua bảo bộ Binh rằng: « Số quân tại ngũ của tỉnh Ninh-bình có đến hơn 600 người, lại có 2 đội do Hà-nội phái đến, sao đến không đủ sai phái? Song những điều xin ấy cũng là có ý dự bị trước khi xảy việc. Vậy truyền dụ cho tổng đốc Hà—Ninh là Nguyễn Kim Bảng trích thêm lấy 3 đội lính ở cơ Thiện võ đi đến đóng giữ.

Lại vì lính 2 cơ Hữu và Hậu ở tỉnh Ninh-bình bỏ trốn nhiều, chuẩn cho Hữu cơ cứ số hiện tại 86 người dồn làm hai đội: Nhất và Nhì, mỗi đội 43 người, Hậu cơ 106 người, dồn làm hai đội: Nhất và Nhì, mỗi đội 53 người, đều để làm việc công. Và sẽ mộ thêm cho đủ số ngạch » (Cơ có 5 đội, đội có 50 người).

Bộ Hộ bàn tiếp về lệ chi lương cho các người tôn thất. Phàm những nhân viên trong Tôn thất từ chánh

https://tieulun.hopto.org

lục phẩm trở lên, vẫn chiếu phẩm hàm cấp lương bổng, từng lục đến từng cửu, ngang với thị vệ, hộ vệ: mỗi người mỗi năm được chi tiền 24 quan, gạo 24 phương; tiền áo mùa xuân thì chiếu theo phẩm cấp mà chi, lãnh. Đến như những ai sung vào Tả hữu từ tế ty, tuy không có phẩm cấp, nhưng cũng làm việc công, mỗi người mỗi năm cũng chi tiền gạo 21 quan, gạo 21 phương để cho phân biệt với chức nhân tản. Vua y theo.

Quan bộ Hộ lại nói: « Chi họ xa, có người tội nhân tên là Hiệp, thuộc dòng dõi phạm nhân tên là Huệ, xin cho ăn nửa lương ».

Vua nói rằng: « Tội nhân tên là Hiệp và phạm nhân tên là Huệ, đều can án phẫn nghịch hạng nặng, được tội to với tông miếu và xã tắc! Phái hệ của chúng há nên cho dự vào họ Tôn thất nữa? » Liền ra lệnh cho Tôn nhân phủ hội đồng với bộ Lễ bàn xét tâu lên. Vua chuẩn cho tước bỏ tên trong sổ họ mãi mãi không được dự vào họ Tôn thất. Trước giờ, những người 2 phái ấy, có kẻ được cấp cả lương có kẻ được nửa lương, thì từ nay về sau, thôi không cho nữa. Rồi sao lục lời chuẩn định này đưa cho các hoàng tử, các tước công và mọi người trong họ Tôn thất đều biết.

Đắp thành đất tỉnh Quảng-trị (4 mặt thành: mặt trước đắp rộng thêm 33 trượng, mặt tả và mặt hữu đều rộng thêm 16 trượng 5 thước, mặt sau để như cũ).

Sai thự tuần phủ Nguyễn Tú thuê dân làm việc. Lại nghĩ: việc đắp thành là công trình to lớn, Tú khó mà kiêm làm cả. Vậy đặc cách sai Trung quân Tông Phước Lương đi trông coi. Cho thự Tả quân Nguyễn Văn Hiếu quyền lãnh ấn triện Trung quân.

Vua cho rằng: « Tỉnh An-giang là đất xung yếu, tất phải xây dựng thành trì để cho sự phòng thủ biên cương

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

được hùng tráng. Còn đồn Châu-đốc, thế đất hẻo lánh chật hẹp, chưa được tiện lợi. Sai Giám thành theo tuần phủ Ngô Bá Nhân, cùng đi xem đất chọn lấy chỗ nào cao ráo, chống chế được cả Tiền-giang, Hậu-giang, mà đường cái được trung đô, thì lập làm tỉnh thành. Sau đó, chọn được 2 nơi : một là ở thôn Long-sơn, thôn Kiến-long và thôn Tú-điền (ba thôn Long-sơn, Kiến-long, Tú-điền đều thuộc huyện Đông-xuyên) vẽ thành bản đồ dâng lên. Vua sai đình thần bàn xét, tâu lên. Họ cho rằng tỉnh An-giang, phía tây liền với Chân-lạp, phía nam phải chống đỡ Xiêm-la. Sự khống chế biên cương là quan hệ ở việc xây thành này. Theo bản đồ thì thôn Kiến-long và thôn Tú-điền ở vào giữa tỉnh, địa thế hơi thấp. Nhân dân tuy đông đúc, tiện việc đóng góp nhưng đông-bắc đi Nam-vang hơn 31.000 trượng, tây-nam đi Hà-tiên hơn 28.000 trượng. Khi có việc cần tiếp ứng, chẳng khốt cách trở xa khơi ! Còn Long-sơn thì là đất thượng du, địa thế cao rộng lại thêm có Tiền-giang, Hậu-giang như vạt áo và đai lưng ôm thắt lấy. Thực là nơi hiểm trở hữu hình. Dẫu người ở còn ít, đường bộ hơi xa nhưng tây-nam đi Hà-tiên hơn 19.000 trượng, đông-bắc đi Nam-vang hơn 23.000 trượng, phía đông đến Vĩnh-long hơn 25.000 trượng. Dùng đó làm nơi đi lại tiếp ứng thì tình thế rất dễ dàng. Nếu đóng tỉnh thành ở đấy, tưởng cũng là nơi nơi hình thắng để khống chế biên giới ».

Vua y theo lời bàn, sai bộ Công đưa bản đồ, cách thức để làm.

Bổ bớt chức đốc học tỉnh Thái-nguyên, vì số học trò có ít. Sai đặt chức giáo thụ ở phủ Phú-bình. Những học trò phủ Thông-hóa thuộc tỉnh Thái-nguyên đều theo học tập ở đó. Nguyên thự đốc học Đặng Văn Đồng điều đi đốc học Quảng-yên.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXXXIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tỵ, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa xuân, tháng 2, duyệt định tuyển lính ở 6 tỉnh Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Bắc-ninh, Sơn-tây và Hưng-yên thuộc Bắc-kỳ. Vua sai thự thống chế Thần sách Hậu doanh là Nguyễn Khả Bằng, bố chính Hải-dương là Nguyễn Hữu Khuê, lãnh binh Hải-dương là Nguyễn Văn Tạo, thị lang bộ Hộ là Hoàng Văn Diễn, lãnh binh Sơn-tây là Trần Văn Lộc, thự Đại lý tự khanh, kiêm biện lý bộ Hình là Nguyễn Công Hoán, thự thống chế Thần sách Trung doanh là Hoàng Đăng Thận, bố chính Hà-nội là Trần Thiên Tải, thự vệ úy vệ Hữu nhị thuộc Vũ lâm doanh Hữu dực là Tống Viết Trì, thự bố chính Nam-định là Trịnh Quang Khanh, phó lãnh binh Hải-dương là Nguyễn Văn Phượng, thự bố chính Thái-nguyên là Nguyễn Đôn Tố, chia nhau đi làm việc ấy (« Huyện Tam-nông ở Hưng-hóa phụ về trường Sơn-tây, sáu huyện Kim-bảng, Duy-tiên, Thượng-phúc, Phú-xuyên, Sơn-minh, Hoài-an thuộc Hà-nội, vì mùa thu năm ngoái, bị lụt, dân cư phần nhiều tản đi nơi khác, nên hoãn đến sang năm sẽ duyệt tuyển »). Đến lúc tổng sách đăng lên,

https://tieulun.hopto.org

số đinh trội hơn 10.000 người (năm Minh-mệnh thứ 13 [1832] nhân số trong sổ đinh có 200.730 người, kỳ duyệt tuyển nay trội ra 16.110 người). Vua ra lệnh cho bộ Lại châm chước ghi công, ban thưởng có thứ bậc.

Cho tả tham tri bộ Hộ là Trương Đăng Quế và hữu tham tri bộ Hình là Bùi Phố, mỗi người một cái nhẫn vàng.

Cho viên quản thị vệ kiêm lãnh cả ty Thanh-cẩn (trước thuộc đội trưởng Nội giám là Chu Phúc Năng kiêm quản).

Lãnh thượng thư bộ Lại là Nguyễn Khoa Minh, tâu xin chọn bổ Vũ khố thư lại.

Vua nhân đó bảo Khoa Minh rằng: « Từ trước đến nay, những thư lại các nha được bổ vào nha Nội vụ hay nha Vũ khố có nhiều người sợ tội mà trốn. Sao họ chẳng ngại có chức vụ mà không chốn, thì đi đâu mà không phải tội? Vả lại họ ngày thường chơi bời, rồi do đấy mà đục khoét của công, thì muốn khỏi tội sao được? Trước kia Hoàng Quỳnh thường nói những người ở Nội vụ và Vũ khố đều chẳng khỏi tội. Nhưng thử nghĩ: Hoàng Quỳnh phải tội là lúc ở Vũ khố hay ở Nội các?

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Bạc thỏ ngân không thể sánh với bạc ròng. Trước đã cho chiết trừ để nộp thuế. Lại vì bạc khối có khi lẫn lộn cả chì và sắt, cho nên cho dùng phiến mỏng. Nay, số bạc do các địa phương nộp thuế có xen cả bạc thỏ ngân, lại bắt đúc thành phiến mỏng, chẳng khỏi hao thêm, thế là lại làm khổ dân. Vậy nên truyền dụ cho các tổng đốc, tuần phủ: « Từ nay về sau, hễ nộp thuế bằng thỏ ngân, nếu có thoi dày thì nên trích lấy một, hai thoi mà chặt ra hoặc dập bẹt, xét nghiệm không thấy pha lẫn chất khác thì đều cho nhập kho, không cần phải đúc lại làm gì ».

https://tieulun.hopto.org

Cho: nguyên thự tuần phủ Quảng-trị là Trần Danh Bưu làm tả thị lang bộ Lại, thự hữu thị lang bộ Lại là Đặng Văn Bằng được lấy nguyên hàm, về làm việc ở kho kinh thành. (Bưu về chịu tang, hết hạn, vào Kinh hầu bổ).

Thự tổng đốc Hải—Yên là Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Từ tháng chạp năm ngoái đến nay, dân đói ở các tỉnh Hà-nội, Hưng-yên và Nam-định đến kiếm ăn ở tỉnh Hải-dương có đến hơn 3.000 người, nên giá gạo ngày càng cao ».

Vua dụ bảo rằng: « Trước đây, các tỉnh luôn bị bão, lụt, lúa má thiệt hại khá nhiều. Ta đã xuống dụ thăm hỏi, lại đem thóc kho hàng mấy vạn, để phát chẩn, bán rẻ và cho vay, tưởng những dân nghèo từng cũng đã tạm sống yên mà làm ăn rồi. Nay hạt ngươi lại có nhiều người xiêu giạt đến kiếm ăn như thế, há nên yên lặng ngồi nhìn? Vậy hãy lấy 1.000 quan tiền, 2.000 phương gạo để phân phát cho ngay! »

Dũng viên ngoại lang bộ Lễ là Bùi Tuấn Tuyển làm đốc học Nghệ-an. Thăng giáo thu Thăng-hoa là Hồ Sĩ Trinh lên thự đốc học Quảng-trị, giáo thu Quảng-ninh là Hoàng Quý Đức lên thự đốc học Vĩnh-long, giáo thu Định-viễn là Hồ Văn Nghĩa lên thự đốc học Định-tường, huyện thừa An-định là Nguyễn Công Thuyên lên thự đốc học Thanh-hoa.

Ban lương bổng hằng năm cho con trai, con gái Hòa-tĩnh Phúc-long công (2 con trai: mỗi người mỗi năm 36 quan tiền, 24 phương gạo; 9 con gái: mỗi người mỗi năm 24 quan tiền, 24 phương gạo).

Thự tổng đốc Hải-dương Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Thuộc hạt có các đồn Ngải-am, Văn-úc, Đồ-sơn, Phương-chử và Đồn-sơn, năm trước tạm quyền cho phó

https://tieulun.hopto.org

tổng và thổ hào sở tại đóng giữ, đem theo ước 30, 40 thủ hạ không chừng. Hằng năm, làm sổ danh sách, chỉ ghi tên suông thôi. Nay xin xét xem đồn nào xung yếu, thì liệu sai biền binh đóng giữ, mà bỏ hết các tên thủ hạ và chức sắc của họ đi! ». Vua chuẩn y.

Chia đặt huyện Nam-chân tỉnh Nam-định làm 2 huyện Nam-chân và Chân-ninh. Đặt thêm chức đồng tri phủ Nghĩa-hưng, chức huyện thừa ở huyện Giao-thủy. Trước đây, bộ Lại bàn xin cho đặt ở phủ Thiên-trường một tri phủ kiêm lý huyện Giao-thủy thống hạt huyện Nam-chân; một đồng tri phủ, kiêm lý huyện Mỹ-lộc, thống hạt huyện Thượng-nguyên. Những huyện thống hạt đó mỗi huyện đặt một tri huyện. Ở phủ Nghĩa-hưng, đặt một tri phủ, kiêm lý huyện Thiên-bản, thống hạt ba huyện Đại-an, Ý-yên và Phong-doanh, mỗi huyện đặt một tri huyện. Đến bấy giờ thự tổng đốc là Đặng Văn Thiêm tâu nói: « Phủ Thiên-trường có Nam-chân là huyện thống hạt, địa thế rộng rãi, 14 tổng thuộc huyện đó, số dinh điền gấp đôi huyện khác. Vậy xin chia làm 2 huyện Nam-chân và Chân-ninh, mỗi huyện đặt một tri huyện để cai trị. Vả lại phủ Thiên-trường ấy lại là một chỗ tối yếu khuyết (1) nay đã kiêm lý 1 huyện lại thống hạt 2 huyện, vậy huyện kiêm lý là huyện Giao-thủy đó, xin đặt thêm viên huyện thừa để giúp việc. Đồng tri phủ kiêm lý Mỹ-lộc nên đóng ở thành tỉnh. Còn huyện thống hạt là Thượng-nguyên, đất giáp các huyện Bình-lục và Nam-xang thuộc Hà-nội, xin đổi làm kiêm lý Thượng-nguyên, thống hạt Mỹ-lộc. Nghĩa-hưng dẫu là phủ trung khuyết (2), mà phủ

---

(1) Tức là địa điểm rất quan trọng xung yếu: đất rộng, dân đông, việc nhiều, từ thuế khóa, tuần phòng đến kiện tụng, đều nặng nề phức tạp.

(2) Trung khuyết: Địa điểm xung yếu vừa, các công việc hành chính và tuần phòng, v.v. đều vừa vừa, không nặng quá.

https://tieulun.hopto.org

có 4 huyện, đinh điền có nhiều, lại giáp giới các tỉnh Hà-nội — Ninh-bình thực là đất xung yếu, thế mà chỉ một tri phủ thì khó trông nom xuể. Vậy xin đặt một tri phủ kiêm lý Thiên-bản, thống hạt Đại-an, đặt thêm một đồng tri phủ kiêm lý Ý-yên, thống hạt Phong-doanh. Những huyện thống hạt đó đều đặt một tri huyện ».

Vua chuẩn cho làm theo như lời đã xin.

Đổi tên tấn sở Nha-tú ở tỉnh Khánh-hòa là Nha-phu.

Bỏ chức thủ ngự ở Bình-xuyên thủ thuộc tỉnh Hà-tiên; Bình-xuyên đã lệ thuộc vào huyện Long-xuyên, những việc xét hỏi đã có viên huyện, nên bỏ bớt chức thủ ngự đi.

Xây đắp thành tỉnh Nam-định (thành mở 4 cửa Đông-nam, Tây-nam, Đông-bắc, Tây-bắc). Lấy biền binh tỉnh ấy và điều biền binh Bắc-ninh, Hải-dương hơn 2.000 người để làm việc. Sai chưởng cơ Hoàng Văn Trọn đi hội với thự tổng đốc Đặng Văn Thiêm trông coi mọi việc. Thự phó vệ úy Thần sách Tiền vệ là Ngô Văn Trạch sung chức giám tu. Lại vì công trình trọng đại, tiền của tốn nhiều, nên phải thêm thự ngự sử Nguyễn Du và Nguyễn Trực Phương, hợp sức cùng bàn mà làm.

Đặng Văn Thiêm nhân đó tâu nói: « Trong tỉnh có nhiều dân nghèo đến kiếm ăn, xin bày việc cho làm, trả công để thay phát chẩn: những người hơi khỏe, thì thuê gánh gạch đá, những người gầy yếu thì liệu phát chẩn bằng số thóc còn thừa sau khi đã bán rẻ hoặc cho vay.

Vua cho lời tâu là phải.

Đổi lại thể lệ các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát giao và nhận ấn triện quan phòng (tỉnh nào gồm có cả tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát ở cùng tỉnh hành, nếu có khuyết thì ấn quan phòng tổng đốc giao

https://tieulun.hopto.org

cho tuần phủ, ấn quan phòng tuần phủ giao cho tổng đốc, ấn triện bố, án đều giao cho tổng đốc, nếu tổng đốc khuyết thì giao cho tuần phủ. Hạt nào tổng đốc lãnh tuần phủ, tuần phủ thự lý tổng đốc, cùng bố, án ở cùng tỉnh thành, nếu có khuyết, thì ấn triện bố, án đều giao cho tổng đốc, tuần phủ, ấn quan phòng tổng đốc, tuần phủ đều giao cho bố chính, nếu bố chính cũng khuyết, thì giao cho án sát. Hạt nào tuần phủ lãnh bố chính, hoặc bố chính thự lý, hộ lý tuần phủ, cùng án sát ở cùng tỉnh thành, và hạt nào chỉ chuyên đặt bố chính, không có tuần phủ, nếu có khuyết thì ấn triện quan phòng, thì đều chuẩn cho đệ giao cho các người quyền giữ công việc, rồi làm sớ tâu lên, đợi quan mới tiếp nhận, hoặc quan trước đi việc công về, sẽ giao trả lại ngay).

Dùng phó vệ úy vệ Trung bảo Nội thuộc Trung quân là Nguyễn Văn Lựu làm vệ úy.

Thự tổng đốc tỉnh Long-tường là Lê Phúc Bảo tâu nói: «Tỉnh thành Vĩnh-long, nguyên đặt ở khoảng giữa 2 huyện Vĩnh-an và Vĩnh-bình; bên tây thành là địa giới thuộc tổng Bình-an huyện Vĩnh-an; năm trước chia đặt tỉnh hạt, trích ra cho sáp nhập vào An-giang. Vậy xin nên đổi thuộc vào huyện Vĩnh-bình». Vua chuẩn y. Còn trạm Giang-tân (ở thôn Tây-bảo, tổng Bình-an) lại lấy tên là Vĩnh-giai, cho phù hợp với tên tỉnh.

Họ lý tuần phủ tỉnh Ninh-bình là Nguyễn Văn Mưu tâu nói: «Dân xiêu các tỉnh Hà-nội, Nam-định dắt díu nhau đi kiếm ăn có đến 500, 600 người đều mình gầy như hạc, sắc xanh như rau».

Vua động lòng thương, sai lấy ở kho ra 500 quan tiền, 1.000 phương gạo, theo nhật kỳ mà phát chẩn cho.

Ngày ất mão tế trời đất ở đàn Nam-giao. Trước đó 3 ngày bộ Lễ đem người bằng đồng dâng lên. Vua nhân

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bảo thượng thư Phan Huy Thực rằng: « Từ trước đến nay những ngày trai giới, ta thường không uống rượu, không ăn tỏi, cũng không dùng thịt, nhưng nghĩ rượu thì tán khí, ngũ vị vì cay đắng, ăn vào tinh thần dễ sinh lờ mờ, kiêng là phải; còn thịt thì vị ngon lành, cốt để bổ dưỡng cho người, không giống các thứ kia; nếu một mực kiêng cữ, chẳng cũng giống như nhà chùa ăn chay sao? Bộ Lễ ngươi nên kê cứu điển lệ trình bày rõ mọi điều tâu lên, đợi Chỉ thi hành ». Lại nói: « Theo lệ trước phàm gặp những ngày trai giới thì cấm chợ búa không được sát sinh. Gần đây, nghe nói phủ Thừa-thiên đến những ngày ấy không sức trước cho các hàng mổ thịt sẵn cung cấp cho ngự thiện mua để làm cơm. Ngày trai giới mà cấm mổ thịt, là để tỏ ý nghĩa kiêng sát sinh. Còn ngự thiện nếu có cần dùng làm món ăn, thì cho mổ trước ngày cấm để đã dùng cũng không sao. Nếu làm như phủ Thừa-thiên, chẳng hóa ra phá sự kiêng cữ hay sao? »

Ngày ấy làm lễ xong vua với Phan Huy Thực, bảo rằng: « Tế giao là lễ lớn, há nên để chậm? Hễ gặp ngày tế, nếu là trước ngày xuân phân thì nhằm khắc thứ 6, canh 5, nếu là sau ngày xuân phân thì nhằm khắc thứ 4 canh 5 tiến tâu. Việc này được đặt làm lệ lâu dài ». Lại sai chế biển đồng ghi rõ năm, tháng trồng các cây thông ở đàn Nam-giao, và tấc thước cao, lớn, của chúng, rồi treo ở trên cành, để tiện xét nghiệm.

Ngày đinh tỵ, tiết Thanh-minh.

Vua thân hành rước xe Hoàng thái hậu đến lăng Thiên-thụ (1) làm lễ bái yết. Vua bèn đi xem các tượng đá làm hình các quan văn võ và voi ngựa dựng thành

(1) Lăng Gia-long.

https://tieulun.hopto.org

hàng lối, thấy chất đá rắn đẹp, chạm trổ tỉ mỉ khéo léo, liền thưởng cho thợ đá tiền bạc có thứ bậc khác nhau.

Vua dụ bộ Lễ rằng: « Từ trước đến nay, ngày tiết Thanh-minh, ta kính cẩn đến lăng Thiên-thu, lại làm lễ ở điện Minh-thành, lễ xong, cho các quan theo hầu ăn yến ở hai bên giải vũ. Đó là một việc noi theo từ trước chưa hợp ý nghĩa của lễ. Vả lại, lăng tẩm là chỗ mà ta gửi lòng tưởng nhớ ơn sâu, chính là tha thiết, thì những người làm tôi con lại ăn uống ở đó mà lấy làm ngon sao? Từ nay về sau, nên cho ăn ở nơi khác ».

Đổi tên giang trạm Hà-tiên là giang trạm Tiên-an. Lại cho rằng giang trạm Kiên-giang là con đường biển, từ khi đào xong sông Vĩnh-tế, thì trạm ấy không phải là đường chạy trạm nữa, nên bỏ đi.

Viện tuyên úy đồng tri phủ Lạc-biên, tỉnh Nghệ-an, là Chuyên Cương, sai người chuyển đệ 90 lạng bạc rồng đến tỉnh, xin nộp theo lệ thuế phủ Trấn-tĩnh (mỗi người mỗi năm nộp thuế bạc 2 đồng cân). Quan tỉnh đem việc đó tâu lên.

Vua nói: « Phủ Lạc-biên ở nơi xa cách hoang vu, nguyên thuộc vào bản đồ nước ta. Trước vì người Xiêm bức bách, ép buộc, dân phủ đó phải bỏ đi, đến ngụ ở địa phận phủ Trấn-tĩnh. Ta đã từng hoãn cho số thuế bạc một lần, cho họ theo lệ tiến cống như cũ, khiến được yên nghiệp làm ăn. Gần đây dân xiêu được chiêu tập trở về, mới được 450 người (nguyên số có hơn 2.000 người) cũng không được mấy. Huống sau khi dời đổi, còn chưa về được đất cũ hết cả, nếu vội theo lệ thu thuế, lòng ta thực có chỗ không nỡ. Vậy lại cho miễn thuế một năm nữa, để cho dân ấy đều biết ân đức của ta, mà trở về như cũ ».

Vua đến xem chỗ thợ làm điện Thái-hòa, thấy mái hiên thấp, bảo đồng lý Đoàn Văn Phú rằng: « Đây là

001487

https://tieulun.hopto.org

nơi để triều cận phải nên cao lớn rộng rãi để cho đẹp mắt; nay làm mái hiên ấy, bảo là để che mưa gió, thì việc che mưa gió chỉ là việc nhỏ, mà để đẹp đẽ nơi triều cận thì là việc to, làm như thế khác gì tiếc con đè, mà không trọng lễ? » Liền sai phá đi.

Vua lại bảo Lê Văn Đức: « Chân tường cửa Ngọ-môn nên dùng gạch vỡ, còn gạch lành thì nên lưu lại để xây bó. Đó cũng là một việc tiết kiệm. Vả lại, ngày nay dẫu xây dựng một cách đại đoạn, nhưng chỉ thêm có một cái Đại-cung môn làm chỗ ra vào triều yết thôi, còn thì đều là nhân cũ sửa chữa lại nào có phải bày việc thổ mộc để tốn phí tiền của đâu? » Rồi sai thưởng thêm cho các thợ làm việc một nửa tháng lương.

Có người dân hạt Vĩnh-tường bắt ép người trong làng phải khẩn đất lấy và tụng-hô, nói càn rỡ, không kiêng sợ gì. Quan tỉnh làm án tâu lên.

Vua sai giết đi, nhân thế bảo bộ Hình rằng: « Người Gia-định vốn có tiếng là hiếu nghĩa và giữ lòng tôn thân, thế mà năm trước, dân hạt ấy xảy ra cái án nói càn đã từng khép vào tội lưu và bắt đi sung quân. Nay lại có đứa ngông cuồng càn dỡ như thế, thì cái thói vô lễ, muốn phạm người trên, đã dần dần thành quen rồi. Đó đều bởi quan trên ở địa phương, như Lê Văn Duyệt, chẳng biết lấy lễ giáo hóa dân, để đến nỗi kẻ tiểu dân quen thói ngu ngoan dễ sa lưới tội. Thế chẳng phải là trách nhiệm của người chăn nuôi dân còn đổ cho ai nữa? Vậy, nên thông sức cho các tổng đốc, tuần phủ, các tỉnh Phiên-an, Biên-hòa, Vĩnh-long, Vĩnh-tường, An-giang, Hà-tiên nên hết lòng khai hóa, dẫn đạo như thế nào, cốt khiến cho dân bỏ được tục xấu, trở lại thuần phong mỹ tục chẳng phạm vào phép của ta, mới xứng đáng với ý ta ủy nhiệm, trách thành ».

https://tieulun.hopto.org

Vua ngự ở điện Cần-chánh, chỉ 2 cái vạc ở trước sân, bảo các quan ở bên rằng: « Đó là cái vạc chứ không phải cái đỉnh. Đỉnh có ba chân. Ngày xưa, có nấu quan đại phu ở đất A (1) trong cái đỉnh, đủ biết người xưa đúc đỉnh là khiến cho người ta sợ pháp mà không dám phạm, ấy cũng là cách hình phạt để mong không phải hình phạt, ngụ ý rất nhân, chứ không phải bày để chơi ».

Ra lệnh cho Nội các : từ nay về sau, hằng ngày, buổi chiều, cứ giọt lậu xuống đến 6 khắc, thì thu lại « lục dầu bài ». Việc này ghi để làm lệ.

Lê Duy Dưỡng, người ở Vĩnh-lộc, Thanh-hoa, tự xưng là đại tướng quân, tụ họp đồ đảng ở địa phận huyện Kim-sơn, tỉnh Ninh-bình, ngầm mưu nổi loạn. Hộ lý tuần phủ Nguyễn Văn Mưu sai thự quản cơ ở Hữu cơ Ninh-bình là Nguyễn Văn Tương và phó quản cơ ở Tiền cơ là Bùi Văn Trương, đem quân đi truy nã, bắt được lũ phỉ hơn 20 tên và thuyền bè, khí giới.

Lại có bọn phỉ lên lút lẻ lên ở Gia-viễn. Tỉnh sai biền binh đi lùng bắt. Chúng chạy trốn vào rừng. Quan tỉnh đem việc tâu lên.

Vua sai truyền dụ cho các tổng đốc, tuần phủ, ở các tỉnh lân cận là Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên và Thanh-hoa phải hết lòng dò la tầm nã, chớ để cho chúng lọt lưới. Lại sai Thanh-hoa điều 300 biền binh đi theo Nguyễn Văn Mưu điều khiển.

Chuyển vận gạo kho ở Kinh ra các tỉnh Thanh-hoa, Ninh-bình, Hưng-yên, Hà-nội để phát chẩn cho dân đói.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Các hạt Bắc-kỳ, gạo kém, dân đói, ta đã nhiều lần ban ơn phát chẩn, phí tổn bao

---

(1) Vua Hy-vương nước Tề, nấu đại phu đất A trong cái đỉnh, vị đại phu ấy làm quan để ruộng đất bỏ hoang, số dân giảm sút.

https://tieulun.hopto.org

nhiêu cũng không tiếc! Các kho sở tại chỉ có phát ra không có thu vào, mà kho ở Kinh thì chứa đầy. Lấy chỗ có thừa bù cho chỗ thiếu đó cũng là việc nên làm trước của chính sách vương đạo. Vậy ra lệnh cho thương trường phát ngay 20.000 hộc thóc xay thành 20.000 phương gạo, giao cho các thuyền Thanh-hoa, Nam-định chở đá vào Kinh, khi về, lãnh gạo chở cho Thanh-hoa 4.000 phương, Ninh-bình 3.000, Hưng-yên 6.000 phương, Hà-nội 7.000 phương, do tổng đốc và tuần phủ bán hạ giá cho dân. Còn trong đám dân đói xiêu giạt, những người già, yếu, bơ côi, thơ ấu, tàn tật, không biết kêu vào đâu được, thì lấy ngay gạo ấy phát chẩn cho. Lại nghĩ: việc cứu tế không nên chậm trễ, vậy sai xay thóc đến đâu, chở đi đến đấy, chớ đợi đủ cả đoàn thuyền mới đi.

TIMSACH.COM.VN

Chuẩn y lời bàn định của bộ Lễ về nghi tiết: đem bảo ấn theo ngự giá, bày đặt xe kiệu và mở đóng cửa cung. (Phàm khi vua đi chơi, nếu theo lệ, phải đem theo ấn «hoàng đế chi bảo» và mọi hòm ấn khác thì Nội các, trước đó một, hai ngày dự bị làm sớ tâu xin. Chiều hôm trước, ty Loan nghi bày sẵn một cái án vàng ở trên thềm, gian giữa điện Cần-chánh, và một cái long đình ở lối đi giữa sân dưới thềm. Đến ngày, viên Nội giám mũ áo chỉnh tề, bưng hòm ấn đặt trên án vàng. Một viên «thỉnh bảo» (1) ở Nội các, mặc áo đội mũ ra sân lạy 5 lạy, 2 thuộc viên đi theo ấn, cũng mũ áo chỉnh tề bưng hòm ấn đặt lên long đình. Viên giữ cửa cung liền mở cửa giữa. Long đình từ cửa giữa ra ngự đạo, đợi xa giá; ty Loan nghi đem xe vua đặt ở dưới thềm gian giữa. Cửa giữa tạm đóng lại. Rước vua ra ngự ở điện. Các cửa được canh phòng. Vua lên ngự tọa.

(1) Thỉnh bảo: Xin vua cho đem ấn đi theo.

https://tieulun.hopto.org

Cửa giữa lại mở. Một viên trong vệ Loan giá, đội mũ áo đầu hổ, cầm thanh kim đao, do cửa hữu cung môn đi ra, đứng ở trên thềm một gian bên hữu, hướng về đằng trước, truyền lệnh dàn bày xe loan. Ty Loan nghi đem xe vua từ thềm giữa lên đặt ở gian giữa trong điện phía trước. Viên quan truyền lệnh bày xa giá, đi vào quỳ tâu, xin vua lên xe. Khi ra đi những viên thỉnh bảo, tùy bảo (1) ở Nội các cũng áo mũ theo hầu.

Nếu đi chơi gần theo lệ, chỉ xin đem theo hòm ấn « Ngự tiền chi bảo » và hòm ấn « Văn lý mật sát » thì cứ theo thường, do quan Nội giám tâu xin đem đi.

Lại, những khi gặp có lễ lớn, và những ngày khánh hạ thiết triều, đến giờ đã định, quan giữ việc tâu lên, trong nghiêm túc, ngoài sửa soạn. Ty Loan nghi liền do nhà giải vũ bên hữu, đem xe vua theo lệ, dàn bày, rước vua lên điện, ngự lên ngai, cửa giữa liền mở. Rồi cứ theo lệ, truyền bày xa giá, rước vua lên xe, đúng như lễ nghi).

Bắt đầu chế các cây kích bày ở trước cửa.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Xưa kia, ở các cửa điện đều có bày bộ đồ kích gọi là môn kích. Bộ Binh ngươi nên châm chước bàn định cách thức tâu lên ». Quan bộ Binh liền kê cứu quy chế của các triều Tống, Minh, Thanh, nghĩ định tâu xin: ở ngoài cửa Thái-miếu, cửa Thế-miếu, cửa Đại-cung, cửa Ngọ-môn, đều bày 12 cái kích: đông tây mỗi bên 6 cái, kích làm mũi sắt nhọn, cán gỗ (dài 7 thước 5 tấc) cán sơn son, cắm vào giá gỗ, do bộ Công bảo thợ mộc làm, rồi giao biền binh thủ hộ ngày đêm dàn bày [ở các cửa nói trên] để trông cho nghiêm túc ».

Vua y theo.

---

(1) Tùy bảo: Đi theo ấy.

https://tieulun.hopto.org

Trong Kinh kỳ mưa. Bấy giờ có viên thị vệ vừa đi công cán ở Thanh-hoa về, vua hỏi đến việc mưa nắng, thị vệ ấy tâu rằng mưa luôn mấy ngày.

Vua bảo thị thần rằng: « Mưa xuân, ta mong hằng ngày thế mà quan địa phương không tâu ngay lên, thật không hợp với cái ý chăm lo việc dân của ta. Vậy ra lệnh cho bộ Lễ tư hỏi : từ Quảng-trị ra Bắc, mưa ra sao? Và truyền dụ : từ nay về sau, phàm gặp mùa xuân mùa thu cày cấy hễ được mưa thì tâu lên ngay ».

Lãnh binh tỉnh Vĩnh-long là Nguyễn Văn Hợp vì lính ở Vĩnh uy trung cơ là thuộc hạ phần nhiều bỏ trốn, đến kỳ điểm binh, không một người nào đến hàng ngũ. Bị tổng đốc Lê Phúc Bảo tâu hặc. Hợp phải giáng làm chánh đội trưởng hàm chánh lục phẩm, bắt phải về hưu. Dùng thự vệ úy vệ Trung nhị, doanh Vũ lâm Hữu dực là Nguyễn Văn Khoan, làm vệ úy, thự chánh tam phẩm, sung lãnh binh tỉnh Vĩnh-long.

Thăng tư vụ bộ Hộ là Phạm Vũ Phác lên thự đốc học Nam-định.

Chuẩn định : từ nay về sau các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh đăng tập tấu vấn an, nếu có việc quan trọng đáng thuộc về bộ nào tư làm, thì vẫn cứ theo lệ như trước. Còn những việc có chữ châu phê bình yên, và lời huấn thị tầm thường thì đến do quan túc trực kinh duyệt, sao lục đưa đi, kèm theo cả cái ống sớ nữa. Việc này được ghi làm thành lệ (trước do bộ Lễ kinh cẩn sao lục tư đi).

Lại sai bộ Lễ làm tờ tư cho các tỉnh : Phàm trong tập tấu vấn an, hễ có chữ châu phê là « mật tập » đưa ra, thì tuân lệnh làm xong, cũng do nơi thị vệ nộp lại. Còn bản sớ tâu thì nói rõ ngày tháng tiếp được, và duyên do làm xong, nộp lại, duy trong sớ không nên

https://tieulun.hopto.org

nói rõ châu phê việc gì. Nếu gặp có mật tập phát đệ, thì nên kèm theo ở cuối tập nêu rõ đại ý như trước, không cần làm sớ khác.

Vua cho rằng các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh nhiều lần dâng sớ vấn an, không trình bày tới tình hình dân chúng và công việc quan lại, nên thường thường vẫn phải phê vào tờ sớ mà quở trách nghiêm ngặt!

Nhân đó, vua bảo thượng thư bộ Lễ là Phan Huy Thực: « Gần đây các tỉnh dâng tập sớ vấn an, như: bọn Tô Trân thự tuần phủ Định-tường, Nguyễn Công Liêu thự tuần phủ Phú-an, không những không nói gì đến tình hình dân và công việc quan, mà ba hoa đầy dẫy toàn lời hão huyền, chữ nghĩa lại kém trang nhã. Ôi! bề tôi thờ vua cũng như con thờ cha, thế mà không có lấy một lời ra tự đáy lòng, lại chỉ nói những lời văn sức chiếu lệ! Văn thần còn thế, huống hồ võ thần? Thảo nào tổng đốc An—Tĩnh Tạ Quang Cự, thự tổng đốc Ninh—Thái Nguyễn Đình Phổ, lời văn thô bỉ, cũng không lấy làm lạ! »

Định lệ giám sát việc hành hình các tù phạm.

Vua bảo Nội các rằng: « Mạng người rất trọng, cần phải xem đi xét lại, cần thận rõ ràng. Từ nay viện Đô sát, theo lệ, tâu trình về việc giải các phạm nhân ra khỏi nhà giam, đem chém, ngày hành hình, nếu phạm nhân là quan chức, thì sai đường quan bộ Hình; phạm nhân là dân, thì sai viên thuộc bộ Hình, hoặc Kinh doãn, hay quản vệ Thân binh, Cấm binh, hội đồng coi xét, đem theo biền binh, giải phạm nhân ra pháp trường; chém xong, làm tờ phiến tâu lên vua biết. Vả lại, nhà Thanh, trước khi hành hình người nào, đánh dấu vào mặt tên tử tù ấy; chém rồi viên giám sát lại

https://tieulun.hopto.org

điểm thêm một chấm đỏ ở mặt người tù để sau không có sự ngờ vực thay đổi buông tha nữa. Đó cũng là cái ý thận trọng ».

Lại sắc truyền: từ nay về sau, tất cả các văn án: phiến của Bộ thì Viện phúc lại; lời bàn của Bộ và phiến của Nội các thì Viện cũng phúc lại. Việc này được đặt làm lệ lâu dài.

Chuẩn định về thể lệ biền binh canh cửa điện và giữ then khóa (Về cửa Đại-cung, phía trong cửa thì 2 cai đội, 2 hiệu úy thuộc vệ Cẩm y, 4 thị vệ, 6 hộ vệ, đội trưởng 4 vệ Cẩm y, 10 lính coi giữ và đóng cửa, mở cửa ngày đêm; phía ngoài cửa Đại-môn đến hai cửa Nhật—tinh, Nguyệt-hoa ở hai bên tả hữu dưới thềm sau điện Thái-hòa thì 1 suất đội trấn phủ, 2 đội trưởng và 20 lính coi giữ. Điện Thái-hòa thì 2 ty Hộ vệ và Cảnh tất coi giữ như trước. Ở hệ đồ sân rồng cầu trung đạo, hồ Thái-dịch thì 4 doanh Thần cơ, Tiền phong, Long võ và Hổ uy phân phái coi giữ. Tầng trên Ngọ-môn thì 1 đội trưởng ty Hộ vệ và 10 lính Hộ vệ coi giữ bảo tọa trên lầu và coi giữ súng ống khí giới. Lại riêng sai 1 suất đội doanh Vũ lâm và 40 biền binh theo lệ trước, đầy đủ khí giới, thay ban coi giữ. Năm cửa tầng dưới Ngọ-môn thì hai 2 suất đội doanh Vũ lâm, 30 biền binh coi giữ, ngày đêm mở cửa đóng cửa, mỗi ngày đổi phiên 1 lần. Lại phái thêm 1 quản vệ doanh Vũ lâm coi quản cả tầng trên và tầng dưới cửa Ngọ-môn. Chìa khóa cửa Đại-cung giao cho quan văn võ đại thần nhâm phiên túc trực cầm giữ. Chìa khóa cửa Ngọ-môn giao cho viên thủ bộ quản vệ coi giữ. Tối đến, ra vào phải có bài hồng hiệu cửa để nghiệm thực mới cho đi, sáng sớm làm tờ phiến trình vua. Còn tờ phiến có niêm phong tâu trình về cửa Đại-cung thì do các viên đương phiên túc trực và canh giữ cùng ký tên. Tờ phiến về cửa Ngọ-môn thì do viên

https://tieulun.hopto.org

quản vệ và bọn suất đội cùng ký tên ; rồi đều đóng dấu kiểm thủ hộ. Những khi ngự giá đi chơi thì chìa khóa cửa Đại-cung, cửa Ngọ-môn và các cửa Hoàng-thành đều giao viên quan to lưu thủ Kinh thành nhận giữ. Phàm các việc xét nghiệm ra vào và làm tờ phiến tâu trình đều theo như lệ trước).

Giá gạo tỉnh Bắc-ninh đắt vọt lên, thự Ngự sử là Lê Hữu Đức và Lê Đức Tiêm tâu xin phái người đò hỏi tình hình dân gian để liệu phương cứu chữa.

Vua bèn cho đi, và dụ rằng: « Bắc-kỳ bỗng gặp tai biến, ta nghĩ đến dân, lòng những đau đớn ! Đối với các tỉnh như Nam-định, Hà-nội, Hưng-yên, Hải-dương, nhiều lần đã phát chẩn và cho vay nhiều đến hằng mươi vạn không tiếc chút nào. Duy có một hạt Bắc-ninh, chưa thấy tâu báo, tình hình khó kiếm ăn của dân còn đương làm ta phải phòng lo nghĩ. Lũ người đi chuyến này, nên đò xét dân gian, nếu quả đói kém, thì chuẩn cho hội đồng với quan tỉnh, lấy ra 30.000 hộc thóc kho, tùy tiện bán rẻ hoặc cho vay. Nếu thấy dân còn có thóc gạo đủ dùng, không đến khó kiếm ăn, thì cũng phải cứ thực tâu ngay rồi về Kinh phục mệnh chứ đừng cho rằng đã từng tấu trình rồi, bèn rông rỡ làm càn thì có tội chẳng nhỏ ! »

Lũ Đức sau khi đã đi đến nơi tâu về rằng : « Dân gian đầu chưa đến đói kém, nhưng gặp lúc giáp hạt này những người tầng thiếu cũng có vẻ khó khăn về lương thực. Lại nữa những dân đói ở tỉnh bên phải xiêu giạt đi kiếm ăn cũng nhiều ».

Vua xuống dụ cho lấy ra 20.000 hộc thóc kho bán hạ giá cho dân. Ai muốn vay cũng được. Lại cho lấy ra 1.000 quan tiền và 1.000 phương gạo để phát chẩn cho những dân xiêu đến ăn xin.

https://tieulun.hopto.org

Cho phó vệ úy Tiền vệ doanh Tiền phong là Lê Văn Phú, nhị đẳng thị vệ Phạm Phú Quảng sung hiệp lãnh thị vệ cùng với Lê Thuận Tĩnh và Vũ Văn Giải thay phiên túc trực.

Cho lãnh binh Hải-dương là Nguyễn Văn Tạo làm lãnh binh Nghệ-an; phó lãnh binh Hà-nội là Nguyễn Văn Phượng làm lãnh binh Hải-dương; thự vệ úy vệ Tráng võ doanh Thần sách là Trần Đức Vịnh thực thu vệ úy, trật chánh tam phẩm, sung chức phó lãnh binh Hà-nội.

Sai quan làm Ngọc phả. Cho thượng thư bộ Lễ là Phan Huy Thực sung làm tổng tài; thự thống chế Thần sách Hữu doanh tạm quyền làm việc Tôn nhân phủ là Tôn thất Bằng làm phó tổng tài, lại sửa Tôn phả cho viên ngoại lang bộ Hình là Vũ Đức Mẫn làm tổng toản chức toản tu.

TIMSACH.COM.VN

Thự vệ úy vệ Loan giá là Tôn thất Tường từ Thanh-hoa về Kinh.

Vua với vào để hỏi tình trạng dân đói. Tôn thất Tường tâu rằng: « Dân đói đến kiếm ăn rất nhiều, mà tiền và gạo để phát chẩn và cho vay sắp hết! »

Vua liền dụ hộ lý tuần phủ Nguyễn Đăng Giai hội đồng với án sát Vũ Tuấn, lấy ở kho ra 1.000 quan tiền, 2.000 phương gạo để tiếp tục phát chẩn cho dân. Vừa lúc ấy, có sớ của Nguyễn Đăng Giai tâu nói: « Công việc đào sông ngòi còn nặng nề, mà số dân xiêu có gần 10.000 người; chọn lấy hạng có thể làm việc chỉ được trên dưới 4.000 người nay đương lúc giáp hạt những dân nghèo túng trong tỉnh có ai đến xin làm mướn thì cứ theo lệ phát cho tiền và gạo (mỗi người mỗi ngày tiền 30 đồng, gạo 1 uyển).

https://tieulun.hopto.org

Vua xuống dụ rằng: « Lũ dân kia ai chẳng là con đỏ của triều đình, nếu cho đi làm việc công, để nhờ thóc kho mà ăn thì không những công việc Nhà nước chóng xong, mà thóc gạo lưu thông, nhân dân cũng dễ dàng để sống. Đó thực là lợi ích lớn cho việc quốc kế dân sinh, cốt ở lũ ngươi làm như thế nào đó! Vả lại Nguyễn Đăng Giai và Võ Tuấn, lũ ngươi đã thề theo ý ta, chẩn cấp dân đói, nuôi sống hàng vạn người. Nhiều lần xếp đặt, đều biết đồng lòng hiệp sức cùng làm nên việc cứu chữa có phương pháp, có thể gọi là hết lòng vì nước. Vậy truyền chỉ khen ngợi ».

Chuẩn định: từ nay, những nhân viên do 2 bộ Lại, Binh đưa vào ra mắt, trong thanh đơn đã có phê viên nào nên bổ chức nào thì đều nên làm riêng lời chỉ dụ nói rõ để tuân hành (từ trước đến bây giờ, chỉ theo lời phê trong thanh đơn, chiếu lệ mà làm).

Vua đi tuần cửa biển Thuận-an, lên pháo đài Trấn-hải, nhìn bãi cát bồi bờ biển bảo thị thần rằng: « Pháo đài này bền hơn thành vàng, hào nóng, mà nước trong càng ngày càng thêm sâu, thuyền bè đi lại càng tiện. Đó là đều nhờ anh linh của thần Nam-hải ». Liền sai bộ Lễ nhân ngày xuân tế, đem hương và lụa trong kho ra để làm lễ. Lại cho rằng biền binh làm cái rạp nghỉ mát, đẹp đẽ dễ coi; vậy thưởng cho 50 quan tiền. Viên coi làm là quản vệ Võ Văn Giải cũng thưởng cho 1 cuốn sa. Sau đó, vua về cung.

Hơn 10 tên tù phát phối ở Trấn-ninh âm mưu trốn đi làm phản. Phó quản cơ cơ Trấn-an, đóng giữ là Hoàng Nghĩa Uyển, dò thám được tình hình bắt giam lại. Tổng đốc Tạ Quang Cự nghe báo, liền sai quân gấp đến bắt giải về tra xét, rồi đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Trước kia quân Ninh-thiện làm phản đã bị giơ đầu chịu chết, phép nước thật đã rõ ràng. Nay

https://tieulun.hopto.org

lũ ấy còn dám như thế, thực bởi từ ngoài gây nên đáng ghét biết bao! Khi chiếu chỉ đưa đến, nếu còn chưa giải đi, thì truyền cho Hoàng Nghĩa Uyển đem chúng chém ngay, bêu đầu tại chỗ, để răn người khác. Từ nay về sau, nếu có những việc mưu toan làm phản giống như thế này, thì chuẩn cho một mặt báo tỉnh chuyển tâu, một mặt đem dứa phản nghịch chém đầu chớ nên để chậm, e sinh biến chăng». Lại cho rằng Nghĩa Uyển biết kịp thời phát giác mưu gian, trị được việc ác mới chớm nảy, không để đến nỗi xảy ra to chuyện, thật rất đáng khen. Vậy chuẩn cho thăng thụ quản cơ, và thưởng cho 30 lạng bạc.

Tổng đốc tỉnh Hà-Ninh là Nguyễn Kim Bảng tâu nói: «Tháng trước, tuân theo chỉ dụ, lấy thóc kho ra phát chẩn và cho vay, còn thừa hơn 6.500 hộc. Hiện nay dân nghèo đến kiếm ăn ở trong tỉnh thành còn nhiều, vậy xay ra gạo để phát chẩn».

Vua quở rằng: «Trước đây, vì hạt ngươi mất mùa, nhân dân thiếu ăn, nên đã dụ bảo lấy thóc kho ra cho vay và bán rẻ, còn thừa thì phát chẩn cho dân nghèo không kêu vào đâu được chớ để một người nào đến nỗi mất chốn nương tựa. Ngươi có trách nhiệm chăn dân, sao lại để đến nay còn nhiều dân đói dắt dìu xin ăn, mới tâu đi kêu lại? Vậy đem ngay số thóc còn lại, xay ra gạo mà phát cho dân».

Vua đến xem chỗ thợ làm điện Thái-hòa, bảo Nội các rằng: «Chỗ chính giữa cửa Đại-cung có khắc bài thơ trong có câu: Một người chịu mệnh trời để cai trị thiên hạ, nhưng không phải đem cả thiên hạ để cung phụng một người (1). Từ thơ rất tinh vi và đẹp đẽ. Ý nói vua

(1) Nguyên văn: «Nhất nhân thụ mệnh trị thiên hạ, thiên hạ nguyên phi phụng nhất nhân».

https://tieulun.hopto.org

nhận lãnh mệnh lệnh từ trời để cai trị thiên hạ, nên lo lắng chăm nom mọi việc, khiến cho vạn vật đều được yên chỗ, chứ đâu phải chỉ lấy mọi sự đóng góp của thiên hạ để cung phụng riêng một người hay sao? Nay xây dựng một phen, cũng vì chỗ vua ở là nơi tai mắt người ta trông vào, nên bất đắc dĩ phải làm, chứ chẳng phải có ý xa xỉ tự phụng. Ngày xưa, có vua ở nhà tranh thềm đất, thực là có đức tính tiết kiệm; song ở thời xưa thì nên, chứ ở đời nay thì không được. Còn thời cận đại có vua thường mặc áo giặt lại (1) có quan khanh đại phu cưỡi xe trâu (2) đều là tiết kiệm nhỏ mọn mà thôi, chứ có ích gì đến việc dân sinh quốc kế? Lại như vua Đạo Quang nhà Thanh xe loan không sơn son thếp vàng, mà bọc bằng vải, thay đổi luôn luôn, rất là phiền phí, ta rất không lấy làm phải ».

Định rõ thể lệ về giá cả và cách thức bán gỗ lim ở các hạt Quảng-bình, Thanh-hoa, Nghệ-an (giá trước, gỗ lim Nghệ, hạng tốt dài 17 thước, ngang 8 tấc, giá tiền 13 quan, 3 tiền, 8 đồng; hạng xấu 7 quan 8 tiền, 52 đồng. Hạng tốt dài 15 thước, ngang 1 thước, giá 15 quan; hạng xấu 5 quan. Lim Thanh hạng tốt dài 10 thước, ngang 8 tấc, giá 5 quan; dài 9 thước, ngang 8 tấc, giá 4 quan; dài 8 thước, ngang 8 tấc, giá 3 quan 5 tiền; dài 7 thước, ngang 8 tấc, giá 2 quan 5 tiền; dài 6 thước, ngang 8 tấc, giá 2 quan; dài 5 thước, ngang 8 tấc, giá 1 quan, 5 tiền. Ván lim Quảng-bình: hạng tốt, dài 15 thước, mặt 6 tấc, dày 1 tấc, giá 2 quan 1 tiền 30 đồng; hạng xấu 2 quan 25 đồng. Cành và bắp lim Nghệ dài 9 thước, ngang 8 tấc,

---

(1) Ngụy Hiếu-văn đế tính tiết kiệm, thường mặc áo đã giặt lại (theo *Bắc sử* dẫn trong *Bội văn vận phủ* quyển 92, tờ 29 a).

(2) Thường Cảnh nước Tề tuy làm quan to nhưng thanh bạch, vẫn đi xe trâu (theo *Bắc sử* dẫn trong *Bội văn vận phủ*, quyển 21, tờ 30 a).

https://tieulun.hopto.org

giá 2 quan 7 tiền ; dài 4 thước ngang 8 tấc, giá 1 quan 2 tiền).

Nay chuẩn định : Từ rày về sau các hạt có mua gỗ lim dài từ 11 thước trở lên, theo giá lim Nghệ-an dài từ 10 thước trở xuống theo giá lim Thanh-hoa. Ván lim thì theo giá Quảng-bình. Dân các hạt có ai muốn đem bán thì được trả trước 4 phần 10 bằng tiền hoặc thóc.

Và, gỗ lim trong 10 phần chia làm 3 hạng, nếu bán trong 100 cây, hạng nhất từ 11 thước trở lên, đường kính từ 7 tấc trở lên đến 1 thước : 40 cây. Tốt xấu đều theo giá lim Nghệ-an trên đây mà tính chiết đi. Hạng nhì, dài từ 8 thước trở lên đến 10 thước, đường kính từ 6 tấc đến 9 tấc ; hạng ba dài từ 5 thước trở lên đến 7 thước, đường kính từ 5 tấc đến 8 tấc : mỗi hạng đều 30 cây. Tốt, xấu đều theo giá lim Thanh-hoa trên đây mà tính chiết đi. Còn gỗ lim không đầy 5 thước, đường kính không đầy 5 tấc ; nếu có mua bán thì cũng coi như loại cành và bắp lim, sẽ theo giá cành, bắp lim Nghệ trên đây mà tính chiết đi.

Định rõ lệ phát phối những tù phạm quân lưu đi các địa phương. Bộ Hình tâu nói : « Tội sung quân, tội lưu, đày ở các địa phương, năm trước, đã có định lệ ; nhưng nay chia hạt đặt tỉnh, tên đất có hơi đổi khác, mà đường sá lại xa gần không giống nhau, chỗ đày tù phạm xin chiếu lệ trước, theo đấy châm chước sửa đổi khiến cho thích đáng ».

Vua sai các đình thần bàn lại để thi hành :

(1. Tù phạm sung quân phát đi các địa phương : người quê từ Quảng-nam trở vào Nam thì lấy thú sở Ai-lao phủ Cam-lộ làm nơi *phụ cận ;* lấy Hà-nội, Bắc-ninh, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Hưng-yên làm nơi *cận biên ;* lấy Quảng-yên, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Tuyên-quang, Hưng-hóa, làm nơi *viễn biên ;* lấy Cao-bằng, và

https://tieulun.hopto.org

đồn Trấn-hà, châu Thủy-vỹ tỉnh Hưng-hóa cùng với châu Vạn-ninh, Quảng-yên, làm nơi *cực biên lam chướng*. Người quê từ Thừa-thiên trở ra Bắc, lấy đồn trại ven biên giới Quảng-ngãi, đồn trại ven biên giới Bình-định, đồn trại ven biên giới Phú-yên, đồn trại ven biên giới Khánh-hòa làm nơi *phụ cận*: Bình-thuận, Phiên-an, Biên-hòa, Định-tường, Vĩnh-long làm nơi *cận biên*; An-giang, Hà-tiên làm nơi *viễn biên*, Sở Phú-quốc đất mới, Trấn-ninh làm nơi *cực biên lam chướng*.

2. Tù phạm bị tam lưu, phát đi các địa phương: Thừa-thiên, lấy Biên-hòa, Phiên-an làm 2.000 dặm, lấy Định-tường, Vĩnh-long làm 2.500 dặm; lấy An-giang, Hà-tiên làm 3.000 dặm. Quảng-trị, lấy Bình-thuận làm 2.000 dặm; lấy Biên-hòa, Phiên-an làm 2.500 dặm; lấy Định-tường, Vĩnh-long làm 3.000 dặm. Quảng-bình, lấy Khánh-hòa làm 2.000 dặm, lấy Bình-thuận làm 2.500 dặm, lấy Biên-hòa, Phiên-an làm 3.000 dặm. Hà-tĩnh, Nghệ-an lấy Phú-yên làm 2.000 dặm; lấy Khánh-hòa làm 2.500 dặm; lấy Bình-thuận làm 3.000 dặm. Thanh-hoa lấy Bình-định làm 2.000 dặm; lấy Phú-yên làm 2.500 dặm, lấy Khánh-hòa làm 3.000 dặm. Ninh-bình, Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, lấy Quảng-ngãi làm 2.000 dặm; lấy Bình-định làm 2.500 dặm; lấy Phú-yên làm 3.000 dặm. Hải-dương, Quảng-yên, Sơn-tây, Bắc-ninh, Thái-nguyên, lấy Hà-tĩnh làm 2.000 dặm; lấy Quảng-ngãi làm 2.500 dặm; lấy Bình-định làm 3.000 dặm. Hưng-hóa, Tuyên-quang, Lạng-sơn, Cao-bằng, lấy Nghệ-an làm 2.000 dặm; lấy Hà-tĩnh làm 2.500 dặm; lấy Quảng-ngãi làm 3.000 dặm. Quảng-nam, lấy Hưng-hóa, Tuyên-quang làm 2.000 dặm; lấy Thái-nguyên, Lạng-sơn làm 2.500 dặm; lấy Cao-bằng làm 3.000 dặm. Quảng-ngãi, lấy Hải-dương, Quảng-yên làm 2.000 dặm; lấy Hưng-hóa, Tuyên-quang làm 2.500 dặm; lấy Thái-nguyên, Lạng-sơn làm

https://tieulun.hopto.org

3.000 dặm. Bình-định lấy Sơn-tây, Bắc-ninh làm 2.000 dặm; lấy Hải-dương, Quảng-yên làm 2.500 dặm; lấy Hưng-hóa, Tuyên-quang làm 3.000 dặm. Phú-yên, lấy Hưng-yên, Nam-định làm 2.000 dặm; lấy Sơn-tây, Bắc-ninh làm 2.500 dặm; lấy Hải-dương, Quảng-yên làm 3.000 dặm. Khánh-hòa, lấy Thanh-hoa làm 2.000 dặm; lấy Hưng-yên, Nam-định làm 2.500 dặm; lấy Sơn-tây, Bắc-ninh, làm 3.000 dặm. Bình-thuận lấy Nghệ-an làm 2.000 dặm; lấy Thanh-hoa làm 2.500 dặm; lấy Hà-nội, Ninh-bình làm 3.000 dặm. Biên-hòa, Phiên-an, lấy Hà-tĩnh làm 2.000 dặm; lấy Nghệ-an làm 2.500 dặm; lấy Thanh-hoa làm 3.000 dặm. Định-tường, Vĩnh-long, lấy Quảng-ngãi làm 2.000 dặm; lấy Hà-tĩnh làm 2.500 dặm; lấy Nghệ-an làm 3.000 dặm. An-giang, Hà-tiên, lấy Bình-định làm 2.000 dặm, lấy Quảng-ngãi làm 2.500 dặm; lấy Hà-tĩnh làm 3.000 dặm.

Tả phó đô ngự sử, Viện Đô sát là Tôn Duy Phiên tâu nói: « Chức vụ của Viện Đô sát là giữ việc khởi cư chú và xét hạch công việc các nha, nếu chưa biết rõ sớ sách, e việc làm chẳng khỏi sai sót. Vậy xin từ nay về sau, những bản thảo chỉ dụ của vua, các bản phiến nghĩ của các nha và các phó bản về chương sớ văn án của trong Kinh ngoài các tỉnh sau khi được chỉ dụ cho đóng ấn thì do Nội các chuyển giao, sao lục để phòng tra cứu ». Vua y cho.

Dùng phó vệ úy, vệ Trung võ thuộc doanh Thần sách tiền là Tống Phước Minh làm phó vệ úy vệ Tráng võ.

Tổng đốc An—Biên là Nguyễn Văn Quế tâu nói: « Trong bọn lính Ninh-thiện làm phản, có 8 tên quê ở thành hạt trước; trước đây, bộ Hình đã theo quê quán, tư bắt, nhưng không thấy hình ảnh đâu cả! ».

Vua nói: « Lũ làm phản ấy tự đặt mình ra ngoài vòng đức hóa, thì khó thoát được lưới trời. Những kẻ bị bắt

https://tieulun.hopto.org

từ trước đến giờ, lần lượt chụm đầu chịu chết, phép nước đã rõ ràng. Còn 1, 2 tên chưa bắt được, há dễ lần lút để tạm hưởng sống thừa? chắc đã chết rấp ở ngòi rãnh cả rồi! Vậy đình chỉ việc lùng bắt này! ».

Định lại lệ biền binh đóng giữ 2 cửa ải Hải-vân và Hải-sơn. Mỗi tháng phái 1 suất đội, 50 biền binh, thì 1 suất đội ấy và 30 biền binh đóng ở ải Hải-vân; còn 1 đội trưởng và 19 biền binh đóng ở ải Hải-sơn, đều do phòng thủ úy coi quản. (Lệ trước: mỗi cửa ải đều phái lính canh riêng: ải Hải-vân, có 1 suất đội, 50 biền binh; ải Hải-sơn, có 1 suất đội 20 biền binh).

Bộ Hộ tâu nói: « Nguyên mọi trấn ở Gia-định trước đều thuộc vào thành, những thuyền dân đi buôn ở Nam-vang đều do thành đánh thuế, cấp giấy phê làm bằng. Nay đã chia đặt các tỉnh hạt, dân buôn đều có chỗ thống thuộc, vậy xin trả về sở tại khám xét làm việc ». Vua cho là phải.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XC

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý-tỵ, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa xuân, tháng 3, Nghệ-an có mưa, đồng ruộng thấm nhuần. Quan tỉnh không đem việc đó tâu lên, đến khi bộ Lễ tư hỏi, mới có sớ báo.

TMSACH.COM.VN

Vua phê bảo rằng: « Ta xem sớ tâu, trong lòng được yên ủi lắm! Nhưng chỉ hiềm hơi chậm thôi ».

Thự vệ úy vệ Loan giá là Tôn thất Tường, trước nhân có việc công sai, đi qua Hà-tĩnh, nghe người ta nói chỗ tỉnh thành mới đắp, nước mặn, ăn uống không tiện, công trình gian khổ; khi về Tường đem việc đó tâu lên.

Vua nói: « Xây đắp tỉnh thành, thực mong bền vững muôn đời; huống chi tiêu tốn tiền và gạo kể hàng mấy vạn, quân lính làm lực dịch kể có mấy nghìn. Đó là việc triều đình không đừng được, phải làm đấy thôi, sao lại khinh thường làm càn được? Nếu đúng như lời Tường nói, thì ra các tổng đốc, tuần phủ hoặc vì vấp vào lời đã bàn trước, không dám nói lại, hoặc vì coi như việc ở mái ngoài, không quan tâm đến mà nên thế chăng? Từ trước đến nay, sao không có một lời nói đến việc ấy »? Liền xuống dụ bắt phải tâu lại ngay.

https://tieulun.hopto.org

Quan tỉnh Hà-tĩnh dâng sớ tâu nói: « Hình thế chỗ tỉnh thành ấy khá đẹp. Nước sông dẫu mặn, nhưng nước giếng ngọt, suốt tỉnh không đâu hơn được chỗ ấy ».

Tường, cuối cùng, vì tâu không đúng sự thực, bị giao xuống bộ Binh bàn xử nghiêm ngặt: đáng phải giáng chức đổi đi nơi khác. Nhưng vua cho rằng Tường chỉ vì thấy nghe không được chính xác, chứ không có ý gì khác; nếu làm tội nặng, e sau này có lẽ không ai dám nói. Vậy, đặc cách đổi làm giáng 2 cấp, lưu. Rồi sắc cho Nội các truyền chỉ dụ khắp các quan trong ngoài, và các nhân viên sai đi công sai: từ nay về sau, hễ thấy điều xác có thực sự lợi hay hại, thì cho cứ thực tâu lên, không giấu giếm. Nếu ai nói việc gì có thể lượm dùng được thì sẽ khen thưởng; chỉ có điều là không được tâu nhằm những việc nghe hơi, bắt bóng mà thôi!

Vua thấy cuối xuân nắng nóng; bèn xuống dụ sai đổi giờ làm cho những thợ xây dựng điện Thái-hòa, cửa Đại-cung, cửa Ngọ-môn: mỗi ngày cứ sáng sớm thì làm, giữa giờ tị thì nghỉ, giữa giờ mùi lại làm, chập tối thì nghỉ. Nhân đó vua bảo viên đồng lý Lê Văn Đức rằng: « Ta thương yêu quân sĩ, muốn giữ sức khỏe cho họ, khiến ai nấy đều vui vẻ như con đến làm việc cho cha, cần gì phải quá thúc giục! » Lại nói: « Các thánh triều ta truyền nối đã lâu, nhưng lúc mới khai sáng chưa kịp làm thành tri cung khuyết. Hoàng khảo ta trung hưng, mới bắt đầu xây dựng Kinh thành. Ta nối chí, nối việc, lại sửa sang thêm, để làm lợi cho muôn đời, cho nên không tránh khỏi một phen phải chịu khó nhọc ». Liền sai thưởng cho những biền binh làm việc xây dựng đó một nửa tháng tiền lương.

Định lại lệ triều cống cho nước Chân-lạp (Lệ trước: kỳ tiến cống, nhằm tháng 4 đến Gia-định, tháng 6 đến

https://tieulun.hopto.org

Kinh; nay đổi lại: thượng tuần tháng 2 đến An-giang, thượng tuần tháng 4 đến Kinh để kịp chiêm bái ngày tiết Vạn-thọ. Chuẩn cho 1 chánh sứ, 1 phó sứ, 1 thông ngôn, và 4 linh theo hầu, cộng là 7 người, cùng 1 viên ở tỉnh đi ban tống, theo đường trạm tiến Kinh; còn thì ở lại nơi biên giới, đợi ban thưởng).

Cho tư vụ thư chủ sự là Hồ Công Chỉ làm chủ sự bộ Binh, theo tổng đốc và tuần phủ An—Hà kiêm lãnh bảo hộ là Lê Đại Cương và Ngô Bá Nhân làm việc công thành Nam-vang. Hồ Công Chỉ, trước đây do chức thư tư vụ làm việc ở Binh tào thành Gia-định cũ, nhân việc đưa người Xiêm gặp nạn về nước, do thám được tình hình nước ấy, biên chép rõ ràng. Vua sai vời về Kinh, hỏi lại. Chỉ tấu đối rất tường tận. Vua khen, liền cho thực thụ tư vụ, thự chủ sự và thưởng 15 lạng bạc. Đến bấy giờ lũ Lê Đại Cương cho Chỉ là người lanh lẹn, được việc lại am hiểu tình hình biên giới, xin bổ chức ấy. Vua y cho.

Các tỉnh từ Quảng-nam đến Khánh-hòa ít mưa, lúa đồng bị thiệt hại. Vua sai các quan tỉnh đều đi khám xét, tâu lên, liệu cho miễn tô.

Sai bộ Hộ, bộ Công và Nội các khoa, đạo đến sở Nội tạo, hội đồng đôn đốc thợ, theo y mẫu mới, đúc tiền «Minh-mệnh Phi-long». (Cách pha chế đồng đỏ 1.200 lạng, kẽm 300 lạng, bạc 3.500 lạng, luyện thành bạc 7 thành, cộng 5.000 lạng).

Tả phó đô Ngự sử viện Đô sát là Hà Duy Phiên tâu nói: «Trước kia, Nguyễn Công Trứ dâng sớ kín tâu xin: phàm trong tổng, xã nào, có kẻ chứa chấp giặc trốn, bắt người đòi chuộc mà các tổng trưởng, lý trưởng và hương trưởng biết rõ, nhưng không tố giác thì đều phải xử tử. Việc đó đã được bàn xét và đã chuẩn cho thử làm

https://tieulun.hopto.org

ở tỉnh Nam-định 3 năm nay. Đến bấy giờ đã 6 năm rồi, thế mà quan sở tại và quan bộ Hình vẫn không phúc tâu, còn cứ theo thế xử đoán, thực e quá nặng».

Vua dụ Nội các rằng: «Đường lối làm chính trị cốt phải khoan hòa nhân hậu, chẳng nên chuyên dùng nghiêm khắc; duy có việc răn kẻ gian, phạt kẻ ác, thì buộc phải lấy hình phạt để giúp chính sự khoan nhân. Bởi thế, luật lệ chép rõ từng chương, từng điều, đủ làm phép thường để noi theo. Ta từ khi lên ngôi đến nay, đối với một việc hình phạt vẫn thường để tâm thận trọng càng hơn, có khi khoan nhân, có khi nghiêm khắc, châm chước lựa dùng, cốt phải cân nhắc tùy theo án tình nặng hay nhẹ. Trước đây, Bắc-kỳ vì sau cuộc biến loạn cuối đời Lê, phong tục ngày càng kiêu bạc, mà tỉnh Nam-định lại tệ hơn cả. Những kẻ tiểu nhân gian ngoan bậc ác, không biết gì, giúp sức lẫn nhau, để giặc cướp ẩn nấp trong hương thôn. Tổng lý đã không xem xét trình báo, lại còn chứa chấp nuôi dưỡng để đến nỗi quấy nhiễu địa phương, làm hại dân lương thiện! Trước đây, theo lời tâu xin của Nguyễn Công Trứ, đã chuẩn cho đình thần bàn định thử làm. Đó cũng là phép làm tạm thời để sửa chữa sai lầm và tệ hại mà thôi! Gần đây, dân Bắc-kỳ dần dã thấm nhuần đức hóa của nhà vua, mà giặc cướp ở Nam-định cũng đều im lặng, nên đổi theo phép thường để xử trị. Những điều tâu trình của viện Đô sát, chính hợp ý ta; vậy chuẩn định: từ nay về sau, những nha môn xử án ở Nam-định và các tỉnh hễ gặp án nào như loại này, chẳng hạn: thông đồng với đảng gian ác, hoặc cùng mưu làm, hay chia lấy tang vật, thì bất tội cũng như chính phạm, không cho giảm bớt. Còn những kẻ biết rõ sự tình mà vẫn chứa chấp hoặc biết tội mà không thú, và những người đi tra bắt không hết sức, đều theo luật mà xử trị, chớ nên viện vào lời

https://tieulun.hopto.org

nghị trước. Sau lần sửa đổi định lại này, những lũ tổng lý hư hỏng nếu đám bảo rằng lưới pháp luật hãy còn thưa thớt, mà vẫn coi thường cứ dung túng giặc cướp, làm hại dân lành thì sẽ lại theo lời bàn trước, xử tội nặng cũng chẳng sao. Ôi! Pháp luật là cái cân công bằng của thiên hạ, ta là một người cầm cân, rất công bằng, chính đáng, nắm cả hai bên, so lấy đúng giữa, cốt sao trong việc thi hành pháp luật vẫn có ý khoan hòa nhân hậu. Vậy nên đem lời dụ này thông cáo cho mọi người đều biết ».

Ấn sát tỉnh Hưng-yên là Nguyễn Đại Phong chết. Thăng viên ngoại lang bộ Binh là Đặng Chương lên thự ấn sát Hưng-yên.

Sai chưởng Tiền quân Trần Văn Năng và Lễ bộ thượng thư Phan Huy Thực kiêm quản Tào chính.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Gần đây, các tỉnh Bắc-kỳ, đói khổ kiếm ăn, ta đã xuống dụ đem thóc bán rẻ, hoặc cho vay, hoặc phát chẩn rồi. Nhưng nghĩ các hạt, đất ở liền nhau, đi lại thông đồng, những dân nghèo đói thế tất phải đi đông đi tây để kiếm ăn thì những khu dù không mất mùa đói kém, cũng không thể giữ cho thừa thãi đầy đủ được, tưởng cũng nên tìm cách cứu chữa. Vậy ra lệnh cho các tổng đốc, tuần phủ các tỉnh Hà-nội, Hải-dương, Bắc-ninh, Hưng-yên: ngày nào chỉ dụ này đến thì đều nên xét xem mọi công việc xây thành đào hào ở trong hạt mình, không kể việc có cần kíp hay không, chẳng hạn như đóng và nung gạch ngói, khuân đá, gánh đất, phàm việc gì có thể sắp xếp cho làm để thay phát chẩn thì bỏ ngay của kho mà thuê theo giá thỏa thuận (mỗi người 1 ngày trả gạo 1 uyển, tiền 20 đồng), đến ngày lúa chiêm chín thì thôi.

Lại dụ các tổng đốc và tuần phủ các tỉnh Hà-nội, Ninh-bình, Bắc-ninh, Hải-dương, Sơn-tây và các quan

https://tieulun.hopto.org

Đê chính : xét xem các đê lớn, nhỏ ở trong hạt, hễ chỗ nào nên sửa chữa bồi đắp, thì cũng cho phép lấy tiền và gạo thuê dân làm.

Thự tổng đốc Hải-dương là Nguyễn Công Trứ tâu báo giá gạo xuống cháng, và nói gần đây, dân đói đến kiếm ăn ngày càng nhiều, có đến hơn 27.000 người, chọn hơn 3.000 người gầy yếu mà phát chẩn cho. Tiền và gạo hiện đã gần hết, mà ngày lúa chín đợi hãy còn lâu, e khó khỏi chết rấp nơi ngòi lạch ! »

Vua nói : « Cứ xem sớ tấu, giá gạo đã hạ, ta hơi hả lòng. Duy dân ta, nạn đói chưa khỏi, ta rất áy náy, đã từng xuống dụ cho lấy việc làm để thay phát chẩn rồi. Những kẻ mạnh khỏe, chắc đã có sự giúp đỡ, còn lũ gầy yếu thì nên phát thêm cho tiền 1.000 quan, gạo 2.000 phương, theo nhân khẩu mà phát chẩn cho. Sau đó, vì ngày gặt lúa mới lấy còn lâu, nên lại dụ sai lấy thêm tiền và gạo để tiếp tục phát chẩn ».

Tổng đốc Định—Yên là Đặng Văn Thiêm tâu nói : « Từ trung tuần tháng 2 đến nay, đã đem số thóc bán rẻ và cho vay còn thừa xay ra gạo để phát chẩn cho dân đói. Gián hoặc có kẻ chưa đến chỗ phát chẩn, đã chết đói, lại có kẻ mồm đương ngậm miếng gạo mà đã chết đứng ! » Lại đem số thóc phát chẩn và cho vay báo về bộ là hơn 23.700 hộc.

Vua dụ bộ Hộ rằng : « Trước đây, vì tỉnh Nam-định gạo kém, ta đã xuống dụ ban ơn, cho lấy 50.000 hộc thóc kho, chiếu số người ở trong sổ, mà bán rẻ cho và vay, và đem số thừa phát cho dân nghèo, cốt để mọi người đều được sống. Đặng Văn Thiêm có trách nhiệm chăn dân, nên lập tức theo dụ thi hành, khiến thóc gạo lưu thông, cứu cấp cho dân, thế mà từ trước đến nay, bán và cho vay mới được một nửa. Ôi ! Thương người

https://tieulun.hopto.org

nghèo, giúp kẻ thiếu, nhanh ngày nào là người ta được hưởng ơn sớm ngày ấy. Sao lại làm chậm trễ như thế! Dân đói sở dĩ không sống được là lỗi ở ai? Vậy lập tức giao Đặng Văn Thiêm xuống cho bộ xét xử, còn số thóc bán và cho vay còn thừa đó vẫn cho làm theo chỉ dụ trước. Đến lúc số thóc phát chẩn nếu hết sạch, mà dân tình vẫn còn quẫn bách, thì nên đem thêm gạo kho mà tiếp tục phát. Đối với những người chết đói, chuẩn cho chiếu theo lệ chết đường, cấp cho mỗi người 1 quan tiền, 10 thước vải, sai dân sở tại mai táng ».

Lại dụ các tỉnh Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên: mỗi tỉnh bỏ ra 10.000 quan tiền kho, hễ dân nghèo nào đáng được phát chẩn gạo thì cho đem số tiền ấy theo khẩu phần, liệu phát cho, ở ngay tại trường tỉnh.

Vua lại dụ Nội các rằng: « Năm ngoái, các tỉnh ở Bắc-kỳ bỗng gặp bão lụt, đồng lúa nhiều nơi bị thiệt hại. Ta thường nghĩ đến nỗi đau khổ của dân, nên trước khi xảy việc đã để tâm lo lắng, từng đã xuống chỉ sức hỏi; thế mà quan địa phương không biết sẵn sàng cứu chữa và sớm tâu bày, đã tỏ ra không vì triều đình mà hết lòng với dân sự rồi! Xuân năm nay, ta đã thấu rõ gian khổ của dân, lại xuống dụ sai các tỉnh Hà-nội, Ninh-bình, Nam-định, Hưng-yên đều lấy thóc kho mà bán rẻ hoặc cho vay hoặc phát chẩn cho dân, nhưng người thừa hành lại làm chậm trễ, đã vài tháng nay, dân đói vẫn chưa tươi tỉnh, lại có kẻ bị chết đói nữa! Nghe những tình hình bách thiết, bao xiết xót thương! Ví như người ốm lâu, trơ xương, dù có thuốc hay cũng không kịp chữa. Đó há chẳng phải vì người chăn dân không sớm liệu lý, để đến nỗi xảy ra như thế hay sao? Đặng Văn Thiêm ở Nam-định đã có chỉ giao xuống đình thần bàn xét. Nguyễn Đức Nhuận ở Hưng-yên trước đã cách lưu, không cần phải xử nữa. Còn tổng đốc Hà-Ninh

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Kim Bảng, bố chính Hà-nội Trần Thiên Tải, án sát Hồ Sĩ Lâm, bộ lý tuần phủ Ninh-bình Nguyễn Văn Mưu, án sát Trần Lê Hoán, bố chính Nam-định Trịnh Quang Khanh, án sát Ngụy Khắc Tuấn, đều giao bộ xét xử.

Đến như tỉnh Thanh-hoa mùa đông năm ngoái, được mùa làm cho dân nghèo tỉnh khác đất cũng trẻ đến kiếm ăn, nhiều đến hơn 10.000 người. Quan địa phương biết thể theo ý ta, tỉnh trước sẵn sàng mọi việc đâu ra đấy. Dân đói nhờ được sinh sống, mà thuộc hạ cũng được nhờ nhiều. Việc làm thật có điều khả quan. Nguyễn Đăng Giai và Vũ Tuấn dẫu trước đã được khen ngợi, chưa đủ để biểu dương tài năng. Vậy giao bộ theo ưu hạng ban thưởng ».

Tổng đốc An-Hà, kiêm lĩnh bảo hộ là Lê Đại Cương và Ngô Bá Nhân tâu nói: « Bọn Thiếu Mã là bộ thuộc của bọn thần Ốc Nha Cố ở nước Chân-lạp từ Bắc-tầm-bôn trốn về, bị người xét hỏi bắt được, nó nói: « Nghe nói tướng Xiêm là Phi-nhã Chất-tri, đem 3.000 quân ra Sốc Châm-nặc gần địa giới Bắc-tầm-bôn ». Bây giờ nhân dịp Chân-lạp có tiết thường xuân, thần đã phái quân thuyền đi trấn áp rồi ».

Vua nói: « Lời nó nói đó hoặc là do người Xiêm vô cố hoảng sợ mà tìm cách phòng bị, hay là vì tên Ốc Nha Cố sai nó lẻn về, đến lúc bị bắt nó bèn đặt ra những lời ấy để phô trương thanh thế, cũng chưa biết chừng. Nói tóm lại chẳng qua chỉ là những lời nghe ở đầu đường xó chợ cũng như những chuyện đồn nhảm năm trước mà thôi. Vậy nên lấy bình tĩnh mà trấn áp, chớ nên rối rít hoang mang để kẻ địch dòm biết tình hình nông sâu của mình. Còn toán biền binh đi đàn áp, sau 1 tuần, không có việc gì, nên rút về ngay ».

https://tieulun.hopto.org

Dời kho tiền Nội tạng đến chỗ kho thóc ở Kinh. Kho ấy ở bên hữu phía trong Hoàng thành, phía nam giáp Hưng miếu, phía bắc gần Từ cung; mỗi khi có việc thu vào phát ra, quân và dân ra vào ồn ào. Bộ Hộ cho là không tiện, tâu xin dời ra ở chỗ đất bỏ không phía trong tường khu kho thóc. Còn 3 kho làm trước là Vĩnh-an, Vĩnh-thành, Vĩnh-phú, nên bỏ bớt kho Vĩnh-an, chỉ xây 2 kho Vĩnh-thành và Vĩnh-phú (mỗi kho 33 gian 2 chái, cứ 3 gian làm 1 ngăn). Tất cả đều thuộc Thương trường thị lang coi quản, bỏ bớt chức Nội tạng giám đốc.

Vua cho lời tâu đó là phải.

Tổng đốc An—Biên là Nguyễn Văn Quế tâu nói: « Dò hỏi biết rằng năm trước, lũ thuộc hạ của Lê Văn Duyệt là: vệ úy vệ Tả bảo Nhất Hồ Văn Triệu, phó vệ úy Nguyễn Văn Bột, phó vệ úy vệ Minh nghĩa Nguyễn Hữu Khôi, dựa thế của Duyệt, đem biền binh lên rừng chặt gỗ, nhân đó tự tiện lấy ván gỗ: có kẻ bán cho người nhà Thanh, có kẻ đem đóng thuyền riêng ».

Vua ra lệnh trước hãy cách chức lũ Khôi, rồi hội đồng với ty án sát, tra kỹ, xét xử rồi tâu lên.

Đổi bổ vệ úy vệ Hùng dũng là Nguyễn Văn Hoặc làm vệ úy vệ Tả bảo Nhất.

Đặt thêm chức huyện thừa ở ba huyện là: Tân-minh, Bảo-an thuộc tỉnh Vĩnh-long, và Kiến-đăng thuộc tỉnh Định-tường, vì 3 huyện ấy đất rộng, dân đông, quan tỉnh đem việc tâu lên, nên vua cho đặt thêm huyện thừa.

Hộ lý tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai tâu nói: « Về công việc tuần phòng mặt biển, từ quan tổng đốc Đoàn Văn Trường trước nghĩ bàn tâu lên, đã được chuẩn cho thi hành; nay đã phái viên lãnh binh thủy sá là Phạm Văn Bình đem biền binh thuộc tỉnh và hơn 500 người phu thuyền ở các tấn sở Bạch-câu, Hãn-bạng

https://tieulun.hopto.org

cùng 12 chiếc thuyền, chạy đến hải phận Biện-sơn, tìm bắt giặc biển.

Vua dụ rằng: « Việc đi tuần biển, nay đã có phương sách để làm rồi. Ngươi nên thi thố thế nào để cho lũ giặc biển yên lặng lâu dài, ta sẽ liệu khen thưởng hơn nữa. Nếu chỉ đóng quân một chỗ, làm tốn lương thường, hay là còn để giặc biển thừa cơ nổi lên thì lời ngươi nói trước còn kia e khó tránh được lỗi nặng ».

Thự tuần phủ Hà-tiên là Phạm Xuân Bích tâu nói: « Số thu nhập thóc tô một năm cả tỉnh chỉ được hơn 1.000 hộc, không đủ chi dùng. Vậy xin đến kỳ thu thuế hàng năm, chiếu theo trong hạt có 2 huyện Long-xuyên, Kiên-giang, cứ mỗi hộc thóc tô phải nộp thì lại phải bán cho tỉnh với giá thỏa thuận là 2 hộc nữa. Còn gạo lương của quan-lại và binh-lính được tỉnh đều chiếu cấp bằng tiền; đợi khi thóc kho đầy đủ, sẽ lại phát bằng thóc gạo như trước ».

Vua chuẩn y lời xin.

Bắt đầu đặt đồn Phú-quốc thuộc Hà-tiên.

Trước đây vua cho rằng thủ sở Phú-quốc, dân ở đông đúc mà giặc biển thường hay ẩn hiện, bèn dụ sai quan tỉnh chọn chỗ đặt pháo đài ở đó để phòng thủ cho nghiêm cẩn. Đến bây giờ thự tuần phủ là Phạm Xuân Bích chọn được vùng Đội ở phía nam thủ sở Phú-quốc: suốt bốn mùa, tầm hướng gió, thuyền bè đều có thể đậu được, trong ấy có bãi cát phẳng rộng 50, 60 trượng, đằng trước trông ra bãi biển, đằng sau liền với rừng rậm, hai bên tả hữu đứng đối nhau có núi Đội-sơn và núi Hạnh-sơn. Vậy xin đặt đồn ở chỗ ấy để đóng quân, lấy hai trái núi ấy làm chỗ rình và trông ngó.

Vua xuống dụ cho khởi công xây đắp, cho đặt tên là đồn Phú-quốc (chung quanh xây bằng đá núi, trên dựng

https://tieulun.hopto.org

một căn phòng cho lính đương ban đóng) trên đồn đặt 4 khẩu hồng y cương pháo, 8 khẩu quá sơn đồng pháo, phái 50 lính tỉnh đến đóng giữ. Lại lấy thêm dân sở tại phụ vào việc canh giữ, cấp cho khí giới và thuyền bè đủ dùng. Dùng viên thủ ngự đồn Phú-quốc là Nguyễn Văn Sương làm phòng thủ úy đứng coi quản, cho mộ thêm lính đặt làm đội phòng thủ.

Xuân Bích lại tâu nói: « Tỉnh lỵ: đằng trước hướng đông, đằng sau hướng tây, hữu là nam, tả là bắc. Sông Vĩnh-tế từ đông sang tây, chảy vào sông Giang-thành, ngang qua phía nam đến đảo Kim-dữ, đổ vào biển. Nay nếu xoay làm hướng nam, thì sông Vĩnh-tế ở về phương bắc, mà một dải sông Giang-thành vòng quanh ở bên hữu, rồi chầu về đằng trước. Thực là một nơi hình thế doanh thắng. Vậy xin ra lệnh cho viên giám thành coi lại, về bản đồ tiến trình, đợi chỉ thâu làm ». Vua chuẩn y lời tâu.

Vua cho vời án sát Bình-thuận là Tôn thất Gia về Kinh đợi chỉ. Đổi bổ lang trung bộ Lại là Phan Phu làm án sát Bình-thuận.

Mới đặt tên cung Kiền-thành và Khôn-thái.

Vua dụ rằng: « Năm đầu niên hiệu Gia-long [1802—1819], xây dựng đại nội; đến khoảng năm Minh-mệnh [1820—1840] cũng có làm thêm: phàm các điện, đường, lâu, các, đều đặt tên đẹp, nhưng chưa đặt tên cung. Năm nay, quy mô xây dựng to tát đầy đủ, nên có tên gọi cho các cung để chỗ vua ở được tôn trọng. Vậy, từ điện Trung-hòa trở ra đằng trước là cung Kiền-thành, đằng sau là cung Khôn-thái. Từ điện Trung-hòa và điện Cần-chánh cùng với phối điện hai bên tả hữu đến hành lang giải vũ, đường, các, chung quanh đều thuộc về cung Kiền-thành. Các điện, đường, viện, vũ ở đằng sau

https://tieulun.hopto.org

điện Trung-hòa đều thuộc cung Khôn-thái. Như vậy là để cùng trời đất lâu dài vô cùng ».

Trước đây, vua bảo Nội các là Hà [Tông] Quyền rằng: « Tên cung và niên hiệu, người trước phần nhiều không chịu khảo cứu, có khi đặt trùng với nguy hiệu, thực là đáng cười! Ngươi nên tra rõ tên hiệu cung điện suốt từ xưa để tâu ta nghe ». Quyền tâu rằng: « Kẻ cứu trong điển lễ xưa, có những cung như Trường-lạc và Vị-ương, người đời gần đây đều hay theo dùng. Đến đời nhà Thanh mới có những tên khác như Trung-hòa, Bảo-hòn và Cần-chánh ». Vua nói: « Chữ « cung » đặt được rất nhiều tên hay còn thì đã có tên gọi khác rồi. Điện Cần-chánh và điện Trung-hòa bây giờ vẫn cứ gọi tên như trước cũng được. Điện tên gọi Cần-chánh, là để tỏ ý nhà vua chăm lo chính sự. Trung-hòn cũng do Hoàng khảo (1) ta đặt tên hà nên thay đổi một cách khinh suất? » Đến bây giờ mới đặt tên hai cung. Nhân đó, vua bảo thị thần rằng: « Tên cung mà đặt là Kiền-thành lấy nghĩa chữ « thành » bao quát rất rộng, như *thành nhân*, *thành vật*, *thành việc thiên hạ*, v.v... hai chữ « Khôn-thái » cũng hay. Chia ra mà nói thì gọi là Kiền-thành, Khôn-thái, hợp lại mà nói thì là Kiền-khôn thành thái. Chữ tên ấy không còn gì đẹp hơn nữa ».

Phong tước, ấp cho các công thần. Vua bảo Nội các rằng: « Hoàng khảo Thế tổ của hoàng đế ta, trời cho hùng tài, trí khôn tột bậc, trả thù, rửa hận đã thu cả được miền Nam lại lấy cả miền Bắc: thực là trung hưng mà kiêm sáng nghiệp. Đương lúc đánh giặc, chính ngài ngang dọc chiến trường, xông pha tên đạn có khi sai tướng đem quân, đánh dẹp những kẻ không thần phục ở bốn phương mà vẫn do mưu lược của ngài điều khiển.

---

(1) Chỉ Gia-long, sinh ra Minh-mệnh.

https://tieulun.hopto.org

Hơn 20 năm dựng lên đế nghiệp. Bốn biển trăm họ, nhờ được an ninh, sánh với Thiếu-khang và Quang-vũ ngài thực trội hơn. Bầy tôi của ngài hết lòng giúp rập: hoặc đánh kẻ chống cự hoặc trị kẻ khinh nhờn, hoặc chém tướng giặc hoặc bắt trùm phỉ. Có người mở mang đất đai, bờ cõi, ra sức quên nhọc; có người tử tiết ở chốn chiến trường, quên mình ở nơi trận địa; có người nếm trải đủ mùi nguy hiểm gian nan, sống chết chẳng thay lòng đổi dạ. Đến khi nước nhà yên hẳn, công lao của họ cũng được sáng ngời. Khoảng năm Gia-long, vì triều đình ta noi theo tục cũ nhà Đinh, nhà Lê trước, có nhiều quan viên được lạm phong tước hầu, tước bá, nhưng không có đất ăn lộc, chỉ có cái tên gọi đẹp mà thôi, cho nên đức Hoàng khảo ta cho đổi làm quan chức thế tập, phong cả một loạt công thần để nêu rõ sự khen thưởng. Lại muốn bắt chước Tam đại (1) xưa, tính phong cho năm tước (2), nhưng tiếc rằng chưa kịp làm! Ta nối phúc xưa, kinh theo chí trước, chấn hưng lễ, nhạc, sửa sang việc binh, việc hình, chia đặt quan chức trong ngoài yên lặng, xây đắp thành lũy, củng cố thành trì, trăm việc cử hành, đều mong đi đến chỗ thiện mỹ. Nay được lúc nước nhà hơi rỗi, chính là lúc nên thưởng tước, đền công, để đáp lại công lao đặc biệt của các công thần. Năm trước đã liệt những công thần quá cố vào hàng phối hưởng ở miếu đình, ban cho tước vương, tước công, tước hầu, và đất ăn lộc tưởng đã đủ yên ủi được vong hồn họ rồi. Nay những công thần còn ở triều đình như Tiền quân đô thống phủ chưởng phủ sự là Trần Văn Năng, Trung quân đô thống phủ chưởng phủ sự là Tống Phước Lương, thự Hậu quân đô thống phủ

---

(1) Ba triều đại: Hạ, Thương, Chu.
(2) Công, hầu, bá, tử, nam.

https://tieulun.hopto.org

chưởng phủ sự là Phan Văn Thúy, đều là những người lập được nhiều công trạng vẻ vang ở đầu đời trung hưng. Vậy phong cho Trần Văn Năng làm Lương-tài-hầu, Tống Phước Lương làm Vĩnh-thuận-hầu, Phan Văn Thúy làm Chương-nghĩa-hầu.

Thự Tả quân đô thống phủ chưởng phủ sự Nguyễn Văn Hiếu, An — Biên tổng đốc Nguyễn Văn Quế, Thần sách quân Tiền doanh thống chế Phạm Văn Lý đều đã bày tỏ công to, rõ ràng khó nhọc. Vậy phong Nguyễn Văn Hiếu làm Lương-năng-bá, Nguyễn Văn Quế làm An-lương-bá, Phạm Văn Lý làm Quảng-công-bá.

Vũ lâm doanh Tả dực thống chế Nguyễn Văn Trọng, Bình — Phú tổng đốc Đoàn Văn Trường, thự Hữu quân đô thống phủ chưởng phủ sự Nguyễn Văn Xuân đều đã cầm quân lâu năm, rõ rệt có tài năng và công lao. Vậy phong Nguyễn Văn Trọng làm Hoàn-trung-tử, Đoàn Văn Trường làm Diên-hựu-tử, Nguyễn Văn Xuân làm Hiệu-thuận-tử.

Vũ lâm doanh Hữu dực thống chế là Nguyễn Tăng Minh, theo đòi lâu ngày, có chút công lao. Vậy phong làm Vân-hội-nam.

Còn đối với người có công đầu là Võ Tánh đã quá cố, năm trước đã truy phong làm Hoài-quốc công, tưởng đã là vinh quang ở nơi chín suối. Song công nhiều thì thưởng nhiều, đáng nên đời đời hưởng tước lộc. Tên Khánh là con dấu hư hỏng nhưng đã ốm chết rồi, cũng truy tặng quan chức rồi. Nay con người cháu của Võ Tánh là Kiêu kỵ đô úy Võ Mỹ chắc có thể giữ được nghiệp nhà, nối chức thế tập. Vậy đổi phong làm Hoài-bá, để nối hưởng đất ấn lộc của ông.

Phàm mọi công việc ban cấp sắc ấn đều do bộ Lễ bàn, tâu, đợi chỉ thi hành. Còn công thần khác đã chết

https://tieulun.hopto.org

cũng nhiều, sau sẽ truy phong, để đời đời được vinh sủng đến khi sông cạn núi mòn ».

Sau đó bộ Lễ châm chước bàn định các sự nghi về việc mới phong cho các quan, trình bày từng điều lên. Vua cho theo lời bàn mà thi hành.

(*1. Cáo trục*: tước hầu, tước bá: dùng lụa tầu vàng 8 sợi; tước tử, tước nam: dùng lụa ta vàng 8 sợi, chung quanh đều thêu; ấn bằng đồng, núm thẳng, dấu kiểm bằng ngà. Ấn của tước hầu: vuông 1 tấc 6 phân, 2 ly, dày 2 phân 7 ly; dấu kiểm bằng ngà vuông 5 phân 4 ly. Ấn của tước bá vuông 1 tấc 5 phân 3 ly, dày 2 phân 3 ly; dấu kiểm bằng ngà vuông 5 phân. Ấn của tước tử: vuông 1 tấc 4 ly, dày 2 phân 2 ly; dấu kiểm bằng ngà vuông 4 phân 5 ly. Ấn của tước nam: vuông 1 tấc 3 phân 5 ly, dày 2 phân 1 ly; dấu kiểm bằng ngà vuông 4 phân 1 ly. Mặt ấn khắc chữ triện đều dùng tên đất được phong và tước phong. Thí dụ như ấn khắc năm chữ « Lương-tài hầu chi ấn »; kiểm ngà khắc 2 chữ « Lương-tài » các tước khác cũng theo đó mà suy ra. Duy ấn Hoài-bá thì khắc bốn chữ: « Hoài-bá chi ấn », kiểm ngà khắc hai chữ « Hoài-bá ».

2. *Lễ tiếp phong*: Trước kỳ đã định do bộ Lại tự chọn ngày lành tâu xin sai quan bưng sắc ấn, để làm lễ tuyên phong. Làm lễ xong, đều làm tờ biểu tạ ơn.

3. *Những viên mới được phong tước*: Từ ngôi thứ đến bổng lộc đều vẫn theo phẩm trật, chứ không kể tước phong cấp bậc cao thấp. Còn những chương sớ, công văn thì trong văn bản trước hết đề quan chức hiện làm, sau mới đề tước phong họ tên, rồi đóng ấn triện bản chức. Việc tư thì trước hết đề tước phong sau đến quan chức đương làm và họ tên, rồi đóng ấn tước phong.

https://tieulun.hopto.org

4. *Số thế hệ được tập phong* : Người được phong công, thì năm đời được tập tước : con tập tước hầu, cháu tập tước bá, chắt tập tước tử, chút tập tước nam, chít (cháu sáu đời) tập Cẩm y hiệu úy. Người được phong hầu thì bốn đời được tập tước : con tập tước bá, cháu tập tước tử, chắt tập tước nam, chút tập Cẩm y hiệu úy. Người được phong bá tử ba đời được tập tước : con tập tước tử, cháu tập tước nam, chắt tập Cẩm y hiệu úy. Người được phong tử thì hai đời được tập tước : con tập tước nam, cháu tập Cẩm y hiệu úy. Người được phong nam thì một đời được tập tước : con tập Cẩm y hiệu úy. Phàm những bề tôi được phong tước, sau khi chết, con trưởng dòng đích đã từ 20 tuổi trở lên, do bộ Binh xét thực thấy xứng đáng thì tâu cho tập tước ; nếu không thì sẽ chọn lấy người hiền trong các con thứ mà cho. Nếu tất cả đều hư hỏng, mà hàng cháu có người tuấn tú, nết na thì đợi đến lúc đủ tuổi, không cứ là trưởng hay thứ, cũng cho xét thực, tâu lên, đợi chỉ).

Trước đây, vua sắp cho phong tước, sai Nội các làm sổ kê rõ tên các huyện, các xã dâng lên ngự lãm. Vua nhân bảo Nội các rằng : « Triều ta được nước, vốn không phải lấy của nhà Lê, nhưng nối theo chính thống, cũng nên chọn một chỗ đất để phong cho con cháu nhà Lê, tức là cái ý nhà Chu phong nước Kỷ, nước Tống.

« Lại nữa từ Thuận-hóa trở vào Nam, xưa là nước Chiêm-thành, nay là của nước nhà. Được nước của người, há nên làm tuyệt sự thờ cúng của người hay sao ? Vậy cũng nên theo lệ, phong cho một chỗ, để việc cúng tế của nước Chiêm được tồn tại ».

Án sát Quảng-bình là Nguyễn Bá Thân về chịu tang. Dùng Lại khoa cấp sự trung là Ngô Dưỡng Hạo thăng thự án sát Quảng-bình.

https://tieulun.hopto.org

Tuần phủ Hưng-yên Nguyễn Đức Nhuận dong túng người nhà đi sách nhiễu tài vật của người ta, bị dân trong tỉnh kiện. Vua ra lệnh lập tức cách chức vào Kinh đợi chỉ. Cho án sát Thanh-hoa là Vũ Tuấn làm bố chính Hưng-yên, hộ lý ấn quan phòng của tuần phủ. Cho Hình khoa cấp sự trung là Lê Đức Ngạn thăng thự án sát Thanh-hoa.

Đương tri phủ Thiên-trường là Đào Đình Bảo làm đốc học Hà-nội; giáo thụ phủ Đức-thọ là Nguyễn Đình Lập thăng thự đốc học Biên-hòa.

Sai bộ Lễ tư cho các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh: từ nay về sau nếu có nộp lại tờ sớ có chữ châu phê, cũng phải làm tập tấu nói rõ đã theo chỉ dụ làm rồi, hoặc tâu lại thế nào, đều phải gói tất cả tập trước rồi phong kín đưa nộp lại.

Chuẩn định lấy ngày dâng bảo ấn (ấn làm các các sắc và chiếu chỉ về quan văn, thì do bộ Lại xét làm. Nếu viên quan nào không có gia cấp và kỷ lục nên xét, thì hạn trong 5 ngày; viên nào có gia cấp và kỷ lục hay bị giáng chức phải xét, về các nha ở Kinh hạn 10 ngày. Ở Bắc-kỳ, như các tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng, Thái-nguyên, Tuyên-quang, Hưng-hóa và Quảng-yên, thì 20 ngày, còn các tỉnh khác hạn cho 15 ngày. Ở Nam-kỳ, các tỉnh An-giang, Hà-tiên hạn cho 30 ngày, còn các tỉnh đều hạn cho 25 ngày. Tất cả đều chiếu theo lệ, tra xét, viết tinh tường, làm xong các sắc, tâu xin đóng ấn. Về hàng võ, thì do bộ Binh xét làm, cũng theo lệ ấy, tư sang bộ Lại viết rõ, đóng ấn hạn cho 5 ngày. Đến như lời vua phê vào chương sớ là việc quan trọng nên ai cấp phát bằng có chữ son phê, lập tức viết tinh tường, đóng ấn cho thi hành. Còn các phiến, theo lệ do tay ấn quan phải viết, vẫn lấy 3 ngày làm hạn. Nếu ai vi phạm

https://tieulun.hopto.org

thi cho Đô sát viện và Nội các, bặc tâu, chiếu lệ để châm chiếu, chế mà hỏi tội).

Xây đắp tỉnh thành Quảng-nam ra nơi khác. Thành cũ ở xã Thanh-chiêm, địa thế chật hẹp và thấp. Vua nghĩ nên dời đi chỗ khác. Trước hết sai viên giám thành đi xem địa thế, chọn được một chỗ ở xã La-qua (Thanh-chiêm và La-qua đều thuộc huyện Diên-phúc) đồng bằng rộng rãi, đường sá trung độ, lại gần sông, chuyên chở tiện lợi. Lại sai Hậu quân Phan Văn Thúy xem lại cũng cho tốt. Vua liền xuống dụ sai thự lý tuần phủ Đỗ Khắc Thư, thuê 6.000 người làm. Lại cho rằng xây thành là công việc to lớn, nên đặc cách sai Vũ lâm Tả dực thống chế là Nguyễn Văn Trọng, đi trông nom mọi việc. Đến khi hoàn thành, thưởng cho từ đốc biện đến lính và thợ, kỷ lục, tiền và lương bổng có thứ bậc khác nhau. Sai Vũ lâm Hữu dực thống chế là Nguyễn Văng Minh tạm quyền giữ ấn triện của Tả dực.

Tên giặc trốn ở Ninh-bình là Lê Duy Lương cùng với anh em thổ ti xã Sơn-âm (thuộc huyện Lạc-thổ) là lũ Quách Tất Công họp đảng làm loạn.

Lê Duy Lương là con Lê Duy Hoán. Từ khi Duy Hoán bị tội chết, Lương mới lên 3 tuổi, người thủ hạ là Lê Duy Nhiên (Người huyện Ngọc-sơn, Thanh-hoa, họ Đỗ, tên Trọng Xuyên, trước làm người nhà Lê Duy Hoán mạo xưng là Lê Duy Nhiên) đem Lương trốn vào xã Sơn-âm. Bọn Quách Tất Công và em là Quách Tất Tại, cùng em nhà chú là Quách Tất Tế, cháu là Quách Tất Nham chứa chấp nuôi Lương. Rồi khua động, du dỗ dân Man, thường thường ẩn hiện ở những miền rừng rú thuộc Ninh-bình, Thanh-hoa, Sơn-tây và Hà-nội, để mưu toan làm việc trái phép. Năm ngoái, việc phát giác, vua đã nghiêm ngặt ra hạn cho các sở tại phải quân đi

https://tieulun.hopto.org

tuần tiễu lùng bắt, nhưng chưa được. Đến bấy giờ đồ đảng nó đều suy tôn Lê Duy Lương làm minh chủ, tự xưng là hoàng tôn nhà Lê, đúc ấn ngụy, đặt chức ngụy: Quách Tất Công làm ngụy thống tướng (Duy Lương ở xã Sơn-âm, phàm các đảng giặc đều do Tất Công cai quản). Tất Tế làm ngụy Tiền quân, Tất Tại làm ngụy Hậu quân, Tất Nham làm ngụy Tả quân, Quách Phúc Thành (người xã Trung-hoàng huyện Lạc-thổ) làm ngụy Trung quân, Cao Viết Biện (người xã An-chỉ, huyện Lạc-thổ) làm ngụy Hữu quân. Lê Duy Nhiên làm ngụy thống chế. Trương Đình Quang (người huyện Phong-doanh, Nam-định) làm ngụy thống lãnh, Lê Văn Lân (người huyện Đông-an, Hưng-yên) làm ngụy Điều bát. Quách Đình Chí (người huyện Mỹ-lương, Sơn-tây) làm ngụy Thiên hùng quân, lừa thổ dân 3 huyện Lạc-thổ, Phụng-hóa và An-hóa làm quân lính. Các tù sống và dân đói ở các hạt lần cận cũng theo nhiều, quân đến vài nghìn người, lên lút ló ra ở xã Nhượng-lão (thuộc huyện Mỹ-lương, Sơn-tây). Bộ biền các tỉnh như thí sai phó quản cơ, cơ Tiền hùng, Sơn-tây là Nguyễn Mậu Du, quản cơ Tiền chấn, Hà-nội là Nguyễn Văn Mậu đánh nhau với giặc, đều bất lợi, nhiều quân bị thương vong, Mậu rút chạy, Du cố sức đánh, bị chết trận. Phó quản cơ Tả cơ Ninh-bình là Nguyễn Đức Luận ở đồn Chi-nê (thuộc huyện An-hóa) được tin, dùng thổ binh làm quân dưa đường, đi cứu viện. Vừa đến bến Cổ-tự (thuộc xã Nhượng-lão) bị quân giặc vụt đến chống đánh, thổ binh liền chạy sang quân giặc, bắn lại quân ta, viên thí sai suất đội là Phạm Văn Bảo trúng đạn chết, Đức Luận bị giặc bắt, quân đều tan vỡ. Giặc thừa thắng, thẳng tiến đến đồn Chi-nê. Thổ binh, ở sau đồn, mở cửa, đưa vào. Cai đội giữ đồn là Nguyễn Văn Huyên cùng hơn 10 linh Kinh chạy thoát. Giặc liền chiếm đóng đồn Chi-nê.

https://tieulun.hopto.org

Tin báo đến Ninh-bình, hộ lý tuần phủ Nguyễn Văn Mưu liền phái lãnh binh Trần Hữu Lễ đem chánh phó quản cơ Nguyễn Văn Tương và Bùi Văn Trường dẫn quân và voi đi đánh dẹp, rồi đem việc tâu lên.

Vua xuống dụ rằng: « Ra gì lũ tanh hôi nhỏ mọn ấy! Thế mà quân các đạo mới thoạt giao phong, đều đã thua chạy! Vả lại, về việc bắt giặc, trước đã sức bảo nhiều lần. Trước đây mấy ngày, căn cứ tin báo về vụ án Lê Duy Dưỡng, ta lại quở trách rào riết! Chẳng ngờ lũ tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát dường chẳng nghe biết chuyện gì không phòng bị trước. Đến lúc sai phái, lại chẳng chọn người, để hỏng công việc! Trách nhiệm đó thật khó từ chối được. Nguyễn Văn Mưu cùng tổng đốc Hà — Ninh là Nguyễn Kim Bảng và Hộ đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Hồ Hựu đều trước hãy giáng 2 cấp. Hồ Hựu trước kia ở Ninh-bình để cho bọn tù sông vẫn lén lút tụ họp ở hang núi, đầy cái mầm còn sót đó lại lò ra, đều là việc của Hồ Hựu chưa làm trọn. Vậy Hồ Hựu nên lập tức chính mình đem quân và voi, gấp đến Ninh-bình, tùy cơ đánh dẹp, cốt sao bắt giết kỳ hết bọn đầu sỏ và đồ đảng giặc ấy. Nếu lại nói là chúng nó đã trốn xa, cầu cầu tắc trách, hoặc để giặc ấy lan rộng thì cứ Hồ Hựu hỏi tội đó! Nguyễn Văn Mưu nên giục số biền binh Thanh-hoa phải đi trước, phải tức tốc tiến ngay. Nguyễn Kim Bảng cũng chọn lấy 500, 600 biền binh còn dời dào sinh lực cùng đi hội tiễu. Còn những người chết trận là Nguyễn Mậu Du được truy tặng phó quản cơ và thưởng cho 20 lạng bạc; Phạm Văn Bảo truy tặng cai đội và thưởng cho 10 lạng bạc ».

Điều động ở Thanh-hoa, 1 quản vệ và 300 quân; ở Nghệ-an 1 quản vệ và 500 quân đến đóng giữ Ninh-bình.

Vua lại mật dụ hộ đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu rằng: « Thổ binh ở Chi-nê từ trước đến nay, trổ sức

https://tieulun.hopto.org

trong việc tuần tiễu, chưa từng lộ ra sự tình gì khác; nay quân giặc nổi lên, quân đưa đường gặp giặc thì giở giáo, quân giữ đồn thì mở cửa đưa giặc! Tâm địa phản nghịch của lũ ấy chắc không phải là một ngày mà có. Ngươi thiết tha bí mật hỏi xem chuyến này, những đứa quay cờ cắn lại ấy là do thổ tư thổ mục ấp ủ lòng xấu, xui khiến ngấm ngầm, hay là thổ binh vì quân giặc dụ dỗ mà nảy mưu toan kia khác, thì lập tức tâu xin nghiêm trị để răn kẻ phản nghịch khác. Trong đám thổ tư nếu có người nào trổ sức vì triều đình thì cũng nên khen thưởng để khuyến khích ».

Hồ Hựu lúc mới được tin báo quân ta bị thua ở Nhượng-lũo, liền phái ủy lãnh binh Trần Văn Lộc đem hơn 900 biền binh, 2 thớt voi trận đi tiễu. Lại truyền hịch điều động thổ tư thổ dân trong hạt đều đem súng điểu sang đi theo, rồi tâu xin cấp cho đạn thuốc và tiền, gạo, lương tháng.

Vua dụ bảo rằng: « Những lúc có việc, chỉ cốt tướng sĩ và lính dõng ra sức giết giặc, nhanh chóng thành công cho địa phương đều được yên ổn, thì dẫu một ngày phí đến nghìn vàng cũng có tiếc gì! Ngươi nên chiêu số binh định, thủ hạ, thổ dân đi trận này cấp cho mỗi người mỗi tháng: tiền 1 quan, gạo 1 phương; thuốc đạn cũng theo số cấp cho. Lại cho lấy vài nghìn lạng bạc trong kho đem đến quân thứ lãnh binh, không kể quân dân người kinh hay người thổ hễ ai bắt hoặc giết được giặc, thì liền đem số bạc ấy thưởng cho ».

Sai: thự thống chế Thần sách trung doanh, kiêm lãnh Thượng tứ viện là Hoàng Đăng Thận, lãnh binh Hải-dương là Nguyễn Văn Phượng hiệp sức đi theo Hồ Hựu tiến đánh thổ phỉ Ninh-bình; thự thống chế Thần sách

https://tieulun.hopto.org

Hậu doanh là Nguyễn Khả Bằng hội đồng cùng Nguyễn Đăng Giai, hộ lý ấn quan phòng của tuần phủ Thanh-hoa. Lũ Hoàng Đăng Thận, Nguyễn Văn Phượng và Nguyễn Khả Bằng trước kia phụng mệnh đi duyệt đinh tuyển lính ở các tỉnh Bắc-ninh, Hưng-yên, Hà-nội, việc đã xong xuôi nay gặp Ninh-bình có động, cho nên ra lệnh cho họ tiện đường đi ngay. Lại xuống dụ rằng: chọn trong số lính các vệ thuộc viện Thượng tứ do bộ Binh đã phái và trong số lính các cơ thuộc tỉnh do Hải-dương đã phái, lấy những người mạnh khỏe, tinh nhuệ, mỗi đăng 100 người, cho theo Hoàng Đăng Thận và Nguyễn Văn Phượng đi đánh giặc.

Vua sai bộ Binh truyền dụ đồng lý việc xây thành Hà-tĩnh là tổng đốc Tạ Quang Cự rút những biền binh mà Nghệ-an đã phái đi trước, về tỉnh lỵ, rồi chọn lấy 1.000 quân trong tỉnh còn sung sức, không cứ trong ở bản hay đã hộ ban phải chăm huấn luyện thêm để đợi kỳ ra quân. Đặc cách sai thự thống chế Thần sách Hữu doanh là Tôn thất Bằng thay Tạ Quang Cự làm đồng lý việc xây thành Hà-tĩnh; còn ấn triện Thần sách Hữu doanh giao cho Chưởng Tiền quân Trần Văn Năng quyền giữ. Lại sai phó vệ úy Hổ oai Trung vệ là Trần Đình Uẩn đi ngựa trạm, ra Thanh-hoa quản đốc vệ binh, hằng ngày thao diễn, đợi Chỉ sai phái.

Vua đi xem chỗ thợ xây Ngọ-môn. Đồng lý Lê Văn Đức tâu rằng: « Biền binh đào ao, thấy có xương khô ». Vua bảo rằng: « Xưa, Văn Vương nhà Chu đào được xương khô, sai lấy áo quan chôn lại cho. Ta dẫu chẳng dám sánh với Văn Vương, nhưng đó cũng là người, sao nỡ để cho xương khô bộc lộ? » Liền sai cấp cho tiền và vải, đem chôn ra chỗ khác.

Dùng cai đội doanh Vũ lâm là Vũ Văn Tần làm phó vệ úy, vệ Tả bảo Nhất thuộc Tả quản.

https://tieulun.hopto.org

Với thự bố chính Bình-định là Trịnh Đường, án sát Vĩnh-long là Vũ Đức Khuê, án sát Tuyên-quang là Thân Văn Quyền về Kinh. Bổ Nguyễn Tử Cư làm án sát Bình-định, thăng thự bố chính. Điều : thự lang trung bộ Lại là Phạm Thế Trung làm thự án sát Bình-định ; thự lang trung bộ Hộ là Doãn Uẩn làm thự án sát Vĩnh-long ; giám sát ngự sử đạo Hà—Ninh là Lê Bỉnh Trung thăng thự án sát Tuyên-quang.

Thiết lập cửa ải ở núi Hoành-sơn (Hoành-sơn trên liền núi cao dưới giáp biển lớn, ở khoảng tiếp giáp giữa hai tỉnh Quảng-bình và Hà-tĩnh. Cửa ải ở trên đỉnh núi, chung quanh xây tường bằng đá núi, dài 11 trượng 8 thước, cao 5 thước, đằng trước mở 1 cửa, bên tả bên hữu có tường ngăn, xây theo thế núi ; bên tả dài 36 trượng, bên hữu dài 39 trượng ; có chỗ cao 3, 4 thước, có chỗ cao 5, 6 thước không chừng. Trong dựng một trại lính 3 gian để làm chỗ biên binh đóng giữ. Lấy 300 biên binh ở Quảng-bình và Hà-tĩnh để làm việc xây dựng đó). Sai thự thị lang bộ Công là Đoàn Văn Phú đến quản đốc. Khi Phú đi, vua dụ bảo rằng : « Nay Nam, Bắc một nhà, bốn phương vô sự, trong có các cửa ải Quảng-bình, Vũ-thắng là nơi hiểm yếu đã cày rồi. Còn cửa ải Hoành-sơn này lập lên chỉ để xét hỏi quân gian, cũng là một đồn phân phòng đó thôi. Ngươi nên xét kỹ hình thế, trù tính việc làm, cốt sao đỡ tốn ». Sau đó vì thấy bộ Công nhiều việc, bèn sai thự bố chính Quảng-bình là Trần Văn Tuân chuyên coi mọi việc, mà vời Phú về. Một tháng làm xong, phái 1 suất đội và 20 lính Quảng-bình đến đóng giữ, mỗi tháng 1 lần thay phiên.

Dùng bố chính Hà-nội là Trần Thiên Tải làm bố chính Hải-dương ; bố chính Hải-dương là Nguyễn Hữu Khuê làm bố chính Hà-nội.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định : từ nay, những chỉ dụ có quan hệ đến việc quân việc nước trọng đại do bộ sao lục đưa đến các địa phương thì những đường quan đều phải tự tay viết và đóng ấn. Chuẩn định này được đặt làm lệ lâu dài.

Cho con trai thự Tả quân Nguyễn Văn Hiếu là Nguyễn Văn Tức lấy công chúa thứ hai là Chương Gia, cháu Hoài-quốc công Võ Tánh là Hoài-bá Võ Mỹ, lấy công chúa thứ ba là Uyển Diễm.

Vua dụ Nội các rằng : « Ta nghĩ đến ông cha lũ kia đã có nhiều công lao rực rỡ cho nên thu dùng con cháu họ khiến cho cũng được hưởng phúc với nước nhà, để tỏ ý đền đáp. Vậy truyền dụ : sính lễ nên tùy theo sở năng, chớ nên quá xa xỉ ». Lại phán : « Trước kia, khi công chúa lấy chồng, vua đã xuống chỉ rồi lại sai quan truyền bảo mệnh lệnh, đến ngày sắp cưới, lại do Tư-thiên giám chọn ngày lành, tâu lên, Khâm sai tước công chủ hôn, đem ngày cưới cáo miếu. Tới ngày rước dâu, nữ quan đưa công chúa đến nhà tông miếu làm lễ bái từ. Việc gả chồng cho công chúa đã có chỉ dụ rõ ràng rồi mà lại sai quan truyền mệnh, cũng là nghi văn thêm thừa. Vả lại nhà tông miếu là nơi tôn nghiêm, nếu sự việc quan trọng mới nên kinh cẩu, còn việc con gái lấy chồng cũng là lễ thường, há nên dùng nhàm? Chuẩn định : từ nay về sau, hễ có việc gả chồng cho con gái những nghi tiết ấy đều đình chỉ mãi mãi ».

Tỉnh Hải-dương có bệnh dịch. Quan tỉnh xin lấy tiền kho mua thuốc chữa bệnh cho dân. Bộ Hộ phúc tấu cho rằng : những dân ở quanh tỉnh có 1, 2 người cảm nhiễm lây thì chữa chạy còn được, chứ muốn chữa cả người này người khác thì không khắp được.

https://tieulun.hopto.org

Vua nói: « Không sao, thấy dân ốm đau, há lại ngồi nhìn mà không cứu?» Vua bèn chuẩn y như lời đã xin. Sau đó hơn tháng, bệnh dịch đã lui.

Tổng đốc An—Biên Nguyễn Văn Quế, tâu nói: « Các tấn sở, thủ sở thuộc tỉnh, số quân quá ít, mà danh hiệu để gọi lại rất phức tạp. Vậy xin đổi định: Trong đó có 2 tấn sở và thủ sở là Cần-giờ và Côn-lôn, số quân nhiều hơn mà việc xét hỏi thuyền tàu, canh phòng bờ biển đều là những việc trọng yếu, vậy ba thuyền Binh-nhất, Binh-nhị, Binh-tam thuộc đội Binh-hải, ở tấn sở Cần-giờ, xin đổi là đội Phiên-hải. Ba thuyền Tiệp-nhất, Tiệp-nhị, Tiệp-tam thuộc đội Tân-tiệp ở thủ sở Côn-lôn xin đổi làm đội An-hải. Mỗi đội đặt 1 chánh đội trưởng suất đội, theo viên thủ ngự sai phái. Còn ba thuyền Thắng-nhất, Thắng-nhị, Thắng-tam thuộc tấn sở Sói-rạp; ba thuyền Hùng-nhất, Hùng-nhị, Hùng-tam thuộc đội Bình-hải, ở tấn sở Đồng-Nĩnh và đội Hùng-ngự ở thủ sở Quang-hóa; ba thuyền Toàn-nhất, Toàn-nhị, Toàn-tam thuộc đội Toàn-ngự ở thủ sở Phiên-thuận; hai thuyền Hùng-dũng, Bình-man ở thủ sở Quang-phong; một thuyền thuộc 3 đội Kiên-thành, Kiên-thành nhất, Hùng-du nhất ở thủ sở Quang-uy; một thuyền thuộc đội Kiên-thành ở thủ sở Kiên-uy và đội Cường-nghĩa ở thủ sở Quang phục đều theo tên gọi của tấn sở và thủ sở mà đổi làm tên gọi của tấn binh và thủ binh. Tất cả đều do viên thủ ngự coi quản. Còn những tên đội và hiệu thuyền ngạch cũ đều xóa bỏ ». Vua chuẩn y lời tâu.

Hộ lý tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu tâu nói: « Đò được lũ thổ phỉ Ninh-bình là Quách Tất Công, anh em một nhà, cậy thế núi khe hiểm trở chứa chấp Lê Duy Lương, âm mưu làm phản đều do dân làng Sơn-âm cố ý che đậy. Vậy xin sai đại đội quân và voi tỉnh Thanh-hoa do đường miền thượng đến hội tiễu. Đốt hết của ăn

https://tieulun.hopto.org

của đề của dân làng Sơn-âm bắt hết dân đinh làng ấy, cày sân, cuốc lỗ khiến cho quân giặc mất chỗ nương tựa thì khó mà lọt lưới được ».

Vua dụ rằng: « Trước kia Quách Tất Thức giữ nơi hiểm trở, cậy thế bền vững, nhưng sau biết hối, ra thú, đã được miễn tội, lại cho làm quan. Còn con hắn là Tất Công, Tất Tại cũng được khen thưởng, đời chịu ơn nước, không phải không hậu. Nào ngờ lòng lang dạ sói, đến chết nết chẳng chừa, quên ơn, cắn trả, tội ác đầy dẫy. Chúng nó không những tự làm nên tội. Không thể dung tha, mà lại còn làm lụy đến cả ông cha ở nơi chín suối. Nhưng nghĩ: dân xã Sơn-âm đều là con đỏ của triều đình, đều có lương tâm chắc không lẽ lại theo giặc làm phản tất cả. Vậy sai hộ phủ Ninh-bình Nguyễn Văn Mưu chỉ bảo cho hào mục và nhân dân sở tại người nào không chịu theo giặc thì cho đến tỉnh thành hoặc cửa quân khai rõ tên họ sẽ được thả về làm ăn ngay. Nếu ai có thể đem nhau bắt giặc, giải quan thì dẫu trước có tội chứa chấp giặc cũng được tha thứ hết, mà lại còn được ban ơn rộng rãi nữa. Nếu không thế, khi quân nhà vua đến đánh thì ngọc, đá đều tan, hối cũng không kịp! » Lại dụ khắp các thổ tư, thổ mục đều đem lính thổ theo đi đánh giặc, để khỏi mang lụy là về bè với kẻ ác. Lại treo giải trọng thưởng cho những người nào bắt hay giết được tên đầu đảng giặc là Lê Duy Lương, sẽ được thưởng 500 lạng bạc và cho chức quan ngũ phẩm; bắt hoặc chém được Lê Duy Nhiên và Quách Tất Công, Quách Tất Tại, Quách Tất Tế, đều được thưởng 100 lạng bạc, và cho chức quan lục phẩm.

Sai viên quan bị cách là Nguyễn Đức Nhuận đi Ninh-bình, theo Hồ Hựu, ra sức làm việc để chuộc tội. Nhuận trước có chỉ cách đi nơi khác, nhưng còn ở Hưng-yên. Vua cho rằng Nhuận ngày trước, đã nhậm chức ở phủ

https://tieulun.hopto.org

Thiên-quan, thông thạo tình hình biên giới, cho nên mới có lệnh này.

Lại có lũ Cẩm y hành tẩu Trần Đức Thủ 10 người tình nguyện xin đi quân thứ, ra sức đánh giặc. Vua thưởng trước cho mỗi người 2 lạng bạc, cho đi. Rồi sai mang theo 20 khẩu súng thần công, kèm theo thuốc đạn, do đường biển chở đến quân thứ.

Vua dụ Nội các rằng: « Quan tước của triều ta, từ trước vẫn noi theo tục cũ nhà Đinh, nhà Lê, để làm tên gọi đẹp đẽ, chứ không phải như điển lễ tích phong đời xưa. Ta đã xuống dụ phàm những bằng sắc quan chức văn võ đều bỏ bớt những chữ « hầu, bá, tử, nam » đi, nhưng nghĩ trước đây những chiếu sắc của các quan viên, nếu nhất thiết bắt phải nộp lại để cấp chiếu sắc khác thì cũng rối rắm thêm nhiều việc đấy. Vậy sai hai bộ Lại, Binh bàn kỹ tâu lên ».

Hai bộ bàn xin: « Từ nay về sau phàm những quan chức văn, võ, viên nào được bổ thụ mà phẩm trật đáng được cáo sắc, và phẩm hàm tương đương thì vẫn theo lời dụ trước, kính vâng sao lục lời Chỉ, đợi sau cáo sắc thi hành, sẽ làm theo lời đã nghị định. Viên nào được bổ thụ mà phẩm trật chưa đáng được cáo sắc và là thăng thự hay giáng bổ thì đều viết chiếu văn cấp cho, nhưng bỏ bớt những chữ « hầu, bá, tử, nam ». Còn những bằng sắc được từ năm trước, đều miễn nộp lại, cấp lại, duy tất cả văn thư, ấn triện đều không được đề theo danh hiệu tước cũ. Những thần chủ và bia chí của các quan viên đã chết cho đến các bia ở các đền, chùa, đình, miếu, cầu, quán hễ ai có đề khắc theo tước hiệu đều phải xóa đi. Nếu ai vi phạm sẽ bị xét xử theo điều luật giả mạo quan chức. Lại nữa, năm trước, bộ Lễ đã bàn định: văn võ được tặng hàm, gián hoặc có xưng là

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tước công họ mỗ, tước hầu họ mỗ và phủ quân họ mỗ, xin cũng đổi là phủ quân họ mỗ, tên thụy là mỗ mà thôi. Còn nhân dân chỉ được xưng là họ mỗ, tên tự là mỗ, không được cần bậy xưng thêm những chữ mỗ quý công ».

Vua chuẩn y lời bàn, nhân bảo Phan Huy Thực rằng: « Nay soạn ngọc điệp, tôn phả phàm những vị trước kia xưng là quận công, nên tra xem dưới tên có chức hàm gì khác thì viết thay vào, nếu không có chức hàm gì, thì viết là « đời gọi là quận công »; còn hầu, bá, tử, nam thì đều đổi lại ».

Xây dựng tỉnh thành An-giang. An—Hà tổng đốc là Lê Đại Cương, tuần phủ An-giang là Ngô Bá Nhân tâu nói: « Chỗ đất thành mới, bên tả gần sông dài, đằng trước, đằng sau và bên hữu đều là rừng rậm. Trước phải chặt cây phát rừng, rồi mới có thể khởi công. Và lại đằng trước và bên hữu nên đào thủy đạo để lấy đất đắp thành quách, và nền hành cung, nhà kho, dinh thự, và làm chỗ cho sau này nhân dân dựng nhà ở chung quanh. Nhưng công trình này khó khăn to lớn, xin mướn một phần ba dân ở 4 huyện Vĩnh-an, Vĩnh-định, Đông-xuyên, Tây-xuyên thuộc bản hạt, và 1 phần 2 dân 2 huyện Vĩnh-bình, thuộc Vĩnh-long và Kiến-đăng thuộc Định-tường góp sức cùng làm.

Vua cho rằng: « Thời tiết đã muộn, nên xuống dụ bảo phải gia tâm đốc thúc làm nhanh, cho khỏi đến kỳ mưa lụt khó làm ». Lũ Lê Đại Cương lại bàn khai thủy đạo từ sông Tiền-giang ở Tân-thành thẳng đến sông Hậu-giang ở Châu-đốc hơn 3.800 trượng; xin mướn thêm một phần hai dân 5 huyện Vĩnh-trị, Tân-minh, Bảo-an thuộc Vĩnh-long và Kiến-hưng, Kiên-hòa thuộc Định-tường đến làm việc ». Vua chuẩn y.

https://tieulun.hopto.org

Định lại lệ thưởng phạt các học quan tốt hay xấu. Lũ Khoa đạo là Nguyễn Mưu, Vũ Danh Thọc dâng sớ nói: « Trước đã bàn định phân biệt học quan tốt xấu, căn cứ vào số học trò trong hạt thi hương đỗ nhiều hay ít, để định mức thưởng phạt. Nhưng xét: trước giờ, học trò có người học tại học quan hạt mình, có người học ở học quan hạt khác, cũng có người học thầy dạy tư ở gia đình, nếu nhất khái lấy số học trò đỗ nhiều mà thưởng thì cũng không đúng. Vậy xin từ nay về sau khi đến khoa thi, học trò nộp quyển, ở mặt quyển dưới chỗ đề « cung khai tam đại », phải chua thêm là học ở đâu. Nếu học trò, cứ đến kỳ khảo khóa mới đi khảo và đi hạch 1, 2 lần do học quan đòi đến thì đều không được nhận bừa là học đã thụ nghiệp. Nếu học quan dặn ngầm học trò hay là học trò nghe lời học quan xui bảo mà nhảy nhót chưa liệu, một khi việc phát giác ra thì cả hai đều bị nghiêm trị. Đến lúc bàn việc thưởng phạt, những học trò nào theo học học quan hạt mình thì học quan bản hạt được chiếu lệ bàn thưởng; những người theo học học quan hạt khác thì thưởng về học quan hạt khác. Học trò trong hạt dẫu có nhiều người đỗ, mà đều không phải học trò học quan ấy thì cứ chiếu lệ bàn xử. Lại nữa những nơi văn học mới nhóm lên, sự đào tạo còn khó, mà thưởng phạt cứ theo một lệ, chưa phải là cách phân biệt được đúng. Vậy xin phàm những hạt nào, khoa trước học trò đi thi, ở huyện không được 10 người, ở phủ không được 20 người, ở tỉnh không được 30 người, mà từ khi học quan đến cung chức, đã đủ 1 năm trở lên, lại gặp khoa thi, do mình dạy học, có người đỗ cử nhân hay tú tài, thì chiếu lệ được bàn thưởng gấp đôi; dẫu không có người đỗ, mà số học trò đi thi gấp đôi khoa trước thì khi bàn xử cũng cho giảm phạt xuống một nửa ». Việc giao xuống

https://tieulun.hopto.org

bộ Lễ. Họ bàn xin: « Phàm các học trò nộp quyển thi, ở mặt quyển dưới chỗ tên, về bên hữu, chua tỉnh, phủ, huyện, tổng, xã; về bên tả, chua tuổi và theo học ở đâu. Những người chỉ học tư ở gia đình, thì đều chua mấy chữ « nguyên tư thục ». Nếu theo học học quan bản hạt hay hạt khác, đã được một năm trở lên, thì chua rõ theo học học quan hạt nào, hoặc họ tên giáo thụ huấn đạo. Nếu chưa học được một năm, thì cứ chua là « nguyên tư thục ». Lại nữa, hạt nào, trước đó ít văn học, mà học quan hướng dẫn có phương pháp, đến khoa thi, trong hạt đã có người đỗ, lại không có người nộp quyển trắng hay viết không đủ quyển, học quan đáng được theo lệ nghị thưởng, thì mới được bàn thưởng gấp đôi. Hạt nào không có một ai đỗ, mà số học trò đi thi gấp đôi khoa trước, xét ra chẳng phải vì khi dì hạch, lấy phiếm nhiên người, mà học trò đi thi cũng không có người bỏ trắng quyển, hay không viết đủ quyển thì học quan mới nghị xử giảm xuống một nửa. Còn hạt nào số học trò đi thi ít, lại không có người đỗ, thì học quan vẫn bị theo lệ trước, bàn xử; nếu học trò bỏ quyển trắng hay viết không đủ bài thì học quan bị xử phạt nặng thêm bậc nữa. Ngoài ra đều theo như lời bàn định trước ». Vua ưng thuận và chuẩn cho kể từ khoa thi hương năm giáp ngọ, Minh-mệnh thứ 15 [1834] bắt đầu thi hành.

Tổng đốc An-Hà là Lê Đại Cương, tuần phủ An-giang là Ngô Bá Nhân tâu nói: « Ốc Nha Bồ Nô Sơn Liêm Mộc ở phủ Chân-niêm, chiêu mộ được 10 đội quân Phiên, xin đặt cho tên cơ binh, ban chức hàm và họ tên, đợi sau khi tỉnh thành dời đi nơi khác, sẽ cho cứ đóng giữ ở đồn Châu-đốc.

Vua ưng cho, và đặt tên là cơ An-biên, ban tên cho Ốc Nha Bồ Nô Sơn Liêm Mộc là Liêm-Mộc, cho làm phó

https://tieulun.hopto.org

quản cơ; còn những người thuộc hạ như Ốc Nha Bồ Nô Mô cho tên là Phiên-Mô, Ốc Nha Tốt cho tên là Phiên-Tốt, Bồn Nha Biện cho tên là Phiên-Biện, Bồn Nha Sốc cho tên là Phiên-Dục, Bồn Nha Lục cho tên là Phiên-Lục, Bồn Nha Mịch cho tên là Phiên-Mịch. Người nào đáng đốc suất đội nào, do quan tỉnh sắp xếp thứ tự tâu lên sẽ chuẩn cho thực thu. Còn tên họ cơ binh thì lấy mười chữ Hán, Đường, Triệu, Ngụy, Yên, Hàn, Tề, Lương, Trần, Tùy đặt cho. Sau đó cho Liêm-Mộc chiếu theo phẩm mà chi lương. Quân chia làm 5 ban. Những người đương ở ban, hàng tháng cấp gạo 1 phương.

Lũ Đại Cương lại xin trích lấy 50 người là lính trong 3 đội Cường bộ, An bộ và Hùng bộ trước đây để đặt dưới quyền sai phái của vua Chân-lạp phái (3 đội đều là người kinh, năm trước nước Chân-lạp mộ làm lính trong trực chạy trạm; gần đây, đổi làm 3 đội Ngũ, Lục, Thất thuộc cơ An-giang).

Vua cho rằng 3 đội quân ấy số ngạch còn thiếu; xuống dụ sai mộ thêm cho đủ số, rồi cấp 2 đội cho vua Phiên, còn 1 đội để lại ở tỉnh, rồi châm chước cho thay phiên nhau. Ngạch lính vẫn thuộc trong sổ quân cơ An-giang.

Phủ Lạc-biên tỉnh Nghệ-An có tên thổ mục là Phù-Chiêm ngụ ở địa hạt Trấn-tĩnh lừa dân 12 hộ trốn sang Quạch-mã-lai (tên đất, ở bãi nổi thuộc trung lưu sông Khung, trước thuộc phủ Lạc-biên, gần kề đồn Phố-khâm). Tuyên úy đồng tri là Chuyên Cương đuổi bắt, không được. Tổng đốc Tạ Quang Cự được tin báo, đem việc tâu lên, và nói: «Lạc-biên là dân mới quy phụ, đất gần người Xiêm, thường có ý dứng núi này trông núi nọ. Trước kia, Thiêu Thăng đem cả gia quyến sang Xiêm, nay Phù-Chiêm lại đem dân đi nơi khác. Đáng lý

https://tieulun.hopto.org

ra, nên sai quân trấn áp, để yên lòng dân, song vì thời tiết sắp vào hè, khí lam chướng đương thịnh, quân ta nếu phải đi thú xa khó tránh khỏi bị cảm mạo. Thần hiện đã phi sức cho viên tri phủ hết lòng yên ủi chiêu an, khiến những người còn ở lại thì yên nghiệp làm ăn, những kẻ đã đi sẽ lại quay về. Lại phái người dò hỏi tình trạng động tĩnh, để tùy cơ điều động ». Vua cho là phải.

Hộ lý tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai tâu nói : Trước đây, tỉnh Ninh-bình có động hiện đã ủy lãnh binh Phạm Đình Bảo đem quân và voi do dồn Phố-cát (thuộc huyện Thạch-thành, giáp địa phận Ninh-bình) nhằm ra Thiên-quan hội tiễu. Vả tên Lê Duy Lương, là giặc trốn đã lâu năm, nay vì các tỉnh Bắc-kỳ lùng quá riết, không đất dung thân, chẳng khỏi lại trốn về Sơn-âm, kêu gọi tụ tập. Nay nhân lúc dân đói nhiều người xiêu giạt, chúng có thể thừa cơ được. Lại vì bộ biền hèn kém bị chúng lấn áp, nên mới rông rỡ đến thế ! Cứ như thần liệu tính, thì rút cục chúng nó không dám dời khỏi núi, sớm muộn Thanh-hoa hợp quân lại đánh, chúng sẽ bị tan vỡ ngay, không đáng làm triều đình phải lo lắng.

Vua phê bảo rằng : « Trước đây ta đã lần lượt xuống Chỉ rồi. Ngươi chớ nói những lời khinh thường, phải nên để ý càng hơn ».

Lâm đài đốt lửa báo tin ở 2 cửa biển Chu-mãi và Tư-dung. Sai phủ Thừa-thiên thuê dân làm việc xây dựng.

Nguyễn Khắc Nhượng, người xã Bồng-lai (thuộc huyện Từ-liêm), tỉnh Hà-nội, điều trần 8 việc :

1. Xin ban thơ Ngự chế cho kẻ sĩ và thứ dân ;
2. Xin cho đại thần có bi ký ;

https://tieulun.hopto.org

3. Xin làm lại phép tỉnh điền đời cận cổ, qui ruộng cho dân có hạn ;

4. Xin khôi phục lại phép phong kiến đời cận cổ, dùng trọng thần trong họ Tôn thất chia trị các tỉnh ;

5. Xin lập sở bán thóc cho dân với giá rẻ, đặt chức nông quan (1) ;

6. Xin đặt thêm tổng giáo (2) ;

7. Xin lấy đất ở hai bên đê công cho đều và có hạn ;

8. Xin cấp tiền cho chôn những xác chết trôi ở các sông.

Tam pháp ty đem việc đó tâu lên.

Vua nói : « Nguyễn Khắc Nhượng, là một tên dân mọn lại dám bàn càn đến chính sự triều đình ! Trong 8 điều ấy đều là những lời cóp nhặt phù phiếm, không được một điều nào khả thủ ! Còn những điều xin cho trọng thần chia trị và cho lập bi ký, thì là biến loạn pháp độ có sẵn, hòng kết ân riêng, lại càng tỏ ra điên rồ càn bậy quá lắm ! Triều đình tuy rộng mở đường ngôn luận, không hạn chế lời nói của người cắt cỏ, người kiếm củi, nhưng những lời nói làm mê hoặc phải trái như thế, rất e rối loạn quốc thị ! ». Liền giao xuống bộ Hình nghiêm xét, khép vào tội trảm giam hậu.

Số ngạch hai cơ thủy sư Nghệ-an hãy còn thiếu nhiều. Vua xuống dụ, sai quan tỉnh xét xem sổ đinh trong hạt : « Phàm những dân xiêu giạt lại về, và những dân từ trước chưa từng bị tuyển làm lính, thì cứ theo lệ 7 đinh lấy 1, tuyển lựa điểm duyệt, lần lượt sung bổ làm

---

(1) Viên quan có nhiệm vụ trông nom, hướng dẫn và khuyến khích nông nghiệp.

(2) Chức học quan hàng tổng.

https://tieulun.hopto.org

linh 2 cơ ấy. Việc xong, sắp xếp thứ tự làm thành sách, tâu lên ».

Quan tỉnh lại tâu nói: « Các vệ cơ đội trong tỉnh, từ năm đầu Gia-long [1802], tuyển linh đã có ngạch thường; sau đó sổ đinh, hoặc có người lậu đinh ở ngoài thêm vào, hoặc dân đinh đến tuổi khai thêm vào. Nay theo lệ 7 đinh lấy một, thì có nhiều làng thừa số. Vậy xin cũng cho tuyển linh theo một loạt ».

Vua ưng thuận, nhưng chuẩn cho số linh mới tuyển đó, nếu đủ 500 người trở lên, thì đặt tên cơ khác để thuộc tỉnh sai phái. Nếu chỉ được 1, 2 đội, thì dồn làm cơ An vũ cho đủ số cơ.

Vua nghĩ: Nghệ-an là tỉnh to, việc nhiều, mà biền binh chỉ có 2 hoặc 4 ban không chừng, e có lúc không đủ sai phái. Vậy đặt lại: các vệ Thần sách, chia làm 2 ban, 1 ban hầu lại ở ngũ, 1 ban cho nghỉ ngơi, lúc có việc cần tập hợp thì không buộc theo lệ ấy. Duy các cơ, các đội pháo thủ Trung thủy, An vũ, An tượng, An thuận vẫn để như cũ, không thay đổi.

Tỉnh Nghệ-an ít mưa, tổng đốc Tạ Quang Cự đào vũ, mưa to, làm sớ tâu lên.

Vua bảo Nội các rằng: « Tỉnh Nghệ-an lúa đồng đương lúc trổ bông, phơi màu. Gần đây, nghe nói nắng dữ lâu ngày, ta rất lo. Nay được tin mưa, có hy vọng được mùa, lòng ta vui mừng yên ủi xiết bao! Tạ Quang Cự, chỗ tên trong sổ hiện có ghi bị giáng 4 cấp, nay chuẩn cho được khai phục 1 cấp ».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XCI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tị, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa xuân, tháng 3, tổng đốc Hà—Ninh Nguyễn Kim Bảng căn cứ vào lời tố cáo bắt được người lạ mặt là Hoàng Văn Cường, tìm ra quyển sổ khởi nguỵ đem dâng.

TIMSACH.COM.VN

Vua xem hồi lâu, bảo bộ Hình rằng: « Bọn giặc trốn là Lê Duy Lương bội nghịch, vô đạo, rồi thế nào cũng tru diệt theo lẽ trời. Chúng như cá nằm trong chậu, chỉ chờ đem mổ. Dân ta vốn đủ lương tri lương năng, chưa chắc đã bị chúng lừa dối mê hoặc. Trong đám gian phỉ, chắc có những chuyện vu khống vì hiềm thù hoặc vì tọ sự để sách nhiễu tiền tài. Tình trạng qui quái chưa thể lường biết được! Nếu tin vào giấy tờ biên tên của chúng mà một loạt cho là đảng giặc, rồi nghiêm ngặt thẩm tra tất cả, thì không những oan lây đến người vô tội, mà kẻ bị vu cáo nhân đó trốn tránh, tức là lại sa vào kế của chúng nó. Vậy dụ sai quan tỉnh đem nguyên cáo cùng tang vật bắt được nghiên cứu điều tra với công tâm, cốt xét được thực tình. Còn các tên liên can trong sổ nếu kẻ nào đã từng can án, có tiếng xấu lâu ngày, mới đem bắt hỏi; còn nếu xét quả là lương thiện thì giao về dân bảo quản cho họ yên nghiệp làm ăn ».

https://tieulun.hopto.org

Vua ra triều, bảo thị thần rằng: « Đời vua Nghiêu vua Thuấn còn có tứ hung(1) huống chi ta là người đức bạc? Đám giặc Ninh-bình, ta không lấy làm lo, điều đáng lo ấy là lo dân ta đói kém thôi! »

Thổ phỉ Ninh-bình là bọn Quách Tất Công, Quách Tất Tại, vây đánh phủ thành Thiên-quan rất gấp. Vừa đúng lúc, lãnh binh Trần Hữu Lễ đem quân và voi tiến đến xã Lãng-phong đánh phá đồn giặc. Giặc vừa đánh, vừa lui. [Hữu Lễ] đuổi đến ngoài phủ thành. Giặc giải vây, xúm lại chống đánh. Phó quản cơ lãnh quản phủ Vũ Thế Giới, tri phủ Đào Văn Huyên và phòng ngự sứ Quách Công Chuyên mở cửa thành cùng hội tiễu. Chuyên bị giặc bắn chết. Hữu Lễ gấp vẫy quân đánh khép lại: mình bị nhiều vết thương càng cố sức đốc chiến. Quân ta bắn đại bác giết chết 1 đầu mục và nhiều giặc. Giặc bèn lũi chạy về địa phận rừng Phúc-lương (lên xã, thuộc huyện Lạc-thổ). Việc lên đến vua. Vua dụ rằng: « Trần Hữu Lễ chỉ lãnh có 400 biền binh mà đương đầu với hơn mấy nghìn giặc, thế mà xung phong đột trận, buộc vết thương cố sức chiến đấu, đánh bại được quân giặc, cuối cùng giải vây cho Thiên-quan, thật đáng khen thưởng! Vậy thưởng gia quân công một cấp, ngân tiền Phi-long, lớn nhỏ mỗi thứ 10 đồng. Quan quân trong thành Thiên-quan không có mấy, trước đã hết sức chống giữ, kịp khi viện binh đến, lại biết tử thành ra hội tiễu, cũng đáng khen. Vậy, Vũ Thế Giới thăng quản cơ, Đào Văn Huyên gia quân công 1 cấp. Quan quân giữ thành được thưởng 300 quan tiền. Đạo quan quân của Hữu Lễ được thưởng 500 quan tiền. Người bắn giết được tên đầu mục giặc, thưởng thêm 100 quan. Binh

---

(1) Tứ hung: 4 người hung ác thời vua Nghiêu là Hoan Đâu, Cung Công, Cổn và Tam Miêu.

https://tieulun.hopto.org

đinh chết trận mỗi người được cấp 2 lạng bạc. Đến như thổ quan Quách Công Chuyên, khi nguy cấp ấy, ra trận, thiệt mình, thì trong hàng thổ tỳ vì triều đình, ra sức giết giặc lập công từ đây sẽ không ít. Vậy truy tặng là quản cơ và thưởng thêm 30 lạng bạc. Lại được điều tra lục dụng con cái.

« Vả lại, giặc kia dám lia sào huyệt vây đánh phủ thành, thế là tự chúng đi đến để tìm cái chết đó thôi ». Quân ta nên nhân cơ hội này, đuổi theo diệt giặc. Hồ Hựu nên cấp tốc do đường tây, Trần Hữu Lễ do đường nam, Hoàng Đăng Thân và Nguyễn Văn Phượng do đường đông, mọi người đều đem binh và voi, tiến lấy Chi-nê. Chi-nê hạ được rồi, thì chia đường đánh vào sào huyệt giặc, cần bắt cho được bọn Lê Duy Lương bỏ vào xe tù, giải về Kinh, hoặc cắt đầu bỏ hòm, mang tiến của công khuyết, như thế mới là xong việc.

Rồi truyền dụ cho các quan quân thổ dõng: ai nấy nên nghĩ cách địch lại với kẻ chống lại vua, diệt giặc trước khi ăn bữa sớm, có công to thì được thưởng hậu, được gia phong tước trật. Kẻ nào nếu co ro không chịu tiến thì đã có quân luật. Vua lại cho rằng, khi hành quân lên cao, nhìn xa, không gì bằng thiên lý kính, bèn sai thị vệ mang cấp cho các lãnh binh ở 3 lộ mỗi người 1 chiếc.

Sai Binh bộ truyền dụ cho hộ lý tuần phủ Ninh-bình là Nguyễn Văn Mưu: từ nay về sau, hễ có tin báo khẩn cấp về viên biên giới thì lập tức tâu lên; việc thường thì 5 ngày một lần báo, cho rõ tình hình.

Đảng giặc Ninh-bình là Lê Duy Nhiên liên kết với bọn Đinh Thế Đức, Đinh Thế Sảng, Đinh Công Trịnh, Quách Công Tiến ở xã Thạch-bi (tên xã thuộc huyện Lạc-thổ) (Thế Đức, Thế Sảng đều là con của phòng ngự

https://tieulun.hopto.org

sứ Đinh Thế Đội, Thế Đức xưng là nguỵ điều bát, Bi quân công. Thế Sảng xưng là nguỵ đốc lãnh, Công Trịnh xưng là nguỵ thống lãnh, Công Tiến xưng là nguỵ đốc chiến, cả bọn đứng riêng làm một đảng, gây thế ỷ giốc với Quách Tất Công. Chúng đem 2 000 đồ đảng cướp bóc những nhiễu châu Đà-bắc thuộc Hưng-hóa, đánh phá đồn Vạn-bờ. Viên thí sai thổ lại mục giữ đồn là Xa Văn Quế thua chạy. Thự bố chính Ngô Huy Tuấn và thự án sát Trần Ngọc Lâm đem việc thông báo cho hộ đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu. Hựu trước kia có Chỉ bảo đi Ninh-bình bắt giặc khi sắp xuất phát, thì vừa có việc biên giới báo đến, bèn tâu xin đình lại, để điều khiển [việc biên], chờ cho dẹp yên Đà-bắc rồi sẽ đi.

Vua xuống du: « Một hạt Sơn-tây giáp liền với rừng Hưng-hóa và Ninh-bình. Nay giặc giã nhiều lần nổi dậy, thì cái tình hình liên kết với nhau hẳn không phải một ngày. Quan lại thì trơ như tượng gỗ, trước khi xảy việc, đã không phát giác được, mà sau khi việc xảy, lại bối rối hoang mang! Ngươi chịu trách nhiệm một phương mà không biết cân nhắc nặng nhẹ, làm việc cần kíp trước. Nay lại còn lót miệng bằng việc Đà-bắc ấy! Ta cũng không ép ngươi lại đi. Ngươi có ở lại tỉnh, đốc sức quan quân Hưng-hóa: phải lập tức dập tắt bọn giặc quen ở Đà-bắc ấy đi. Nếu để việc lan thêm mãi, thì lỗi tại ngươi đấy! Còn việc bắt giặc ở Ninh-bình, thì Tây lộ giao trách nhiệm cho Trần Văn Lộc; Nam lộ, giao Trần Hữu Lễ; Đông lộ, giao Hoàng Đăng Thận và Nguyễn Văn Phượng. Nguyễn Đức Nhuận cũng đổi phái theo Đông lộ mà gắng sức làm việc để chuộc tội. Đạo nào hăng hái đánh giặc, lập được công đầu thì được hậu thưởng; đạo nào sợ hãi chân không dám tiến, sẽ bị tội. Trong khi hành quân, nếu có việc cần phải tâu

https://tieulun.hopto.org

lên thì chuẩn cho các viên lãnh binh làm sớ tâu vua, do Ninh-bình đệ lên ».

Lại dụ cho Nội các rằng: « Nay đại binh tiến đánh, rất sợ trăm họ vô tội mắc vào vòng tên đạn. Vậy truyền dụ cho các đại viên cầm quân khi lâm trận, nên lớn tiếng kêu gọi khiến cho quân giặc quăng giáo, đầu hàng, miễn cho tội chết, quân ta không nên tham công, giết bừa. Nhưng nếu chúng một niềm mê muội, gian ngoan, châu chấu đá xe thì phải bốn mặt đánh giết, quyết không cầu thả dung tha tỏ ý trong sự hình phạt cốt để người ta răn chừa, mà còn ngụ ý mở lưới [cho dễ thoát nữa] ».

Sai tổng đốc An – Tĩnh là Tạ Quang Cự thân đem 1.000 biền binh, 5 thớt voi chiến cấp tốc đến đóng ở Ninh-bình, từ xa làm thanh thế cứu viện. Lại sai hộ lý tuần phủ Thanh-hoá là Nguyễn Đăng Giai đem 700 biền binh, 2 thớt voi chiến đến đồn Phố-cát hội tiễu. Giai nhân tâu nói: « Bọn Quách Tất Công đời đời phản nghịch, mà dân xã Sơn-âm cố ý nuôi quân gian, không còn biết uy lệnh của triều đình. Nay hoàng thượng ta có đức lớn hiếu sinh, chưa nỡ khép vào pháp luật hết cả: đã treo giải trọng thưởng để cổ võ lòng dân, lại ân cần dụ bảo cho chúng khỏi bị mê hoặc che lấp. Nếu chúng cứ mê muội theo giặc, thì lời Hồ Hựu trước kia xin cày sâu phá tổ cũng đến phải làm. Duy hỏi thổ nhân thì ra Sơn-âm là nơi hiểm trở của các huyện vùng núi. Nay đi tiễu, nếu muốn đánh nhanh, thì phải mạo hiểm lên cao, binh pháp rất kỵ; muốn đánh thong thả, thì xông pha lam sơn chướng khí, tình thế khó ở lâu được. Đã hết lòng trù tính, nhưng đều chưa tìm được cái kế vạn toàn! ».

Vua dụ: « Người dân Sơn-âm chưa hẳn đều theo giặc hết. Mà phá tận sào huyệt giặc là việc cốt yếu, rất không nên để lộ tin tức khiến kẻ phản bội lại càng bền lòng

https://tieulun.hopto.org

theo giặc. Huống chi trước đã hiểu dụ rất rõ để cho chúng biết đường nên theo nên tránh rồi. Vậy hãy chờ xem tình hình phơi bày ra sao, sẽ lại xuống Chỉ cho làm nghiêm ngặt, cũng chưa muộn. Trong lời trù tính về cơ mưu đánh dẹp mà ngươi đã nói : muốn đánh nhanh thì phải mạo hiểm, muốn thong thả thì phải xông pha lam chướng, chưa tìm ra được kế vạn toàn. Lời ấy rất đúng. Cần phải tùy tình thế, đặt cơ mưu. Nếu dùng người dắc lực trong đám thổ mục, cho đem thổ binh, đi tiền khu, quân ta tiếp ứng ở mặt sau thì tuy có phải đem quân xông pha hiểm trở cũng dễ thu được công hiệu. Ngươi nên trước hết lựa lấy dăm ba người thổ ty, thổ mục, bốn, năm trăm thổ binh ; lại rút trong Hổ uy Trung vệ lấy 1 suất đội, 50 linh, lập tức đi đường tắt đến thẳng Sơn-âm tổ giặc, hoặc đi theo các đạo quan quân, tiến đánh. Rồi phi báo cho Ninh-bình và các đại viên hành binh được biết tin tức cho tiện việc tiếp ứng. Lại liệu lấy sáu, bảy trăm tên thổ mục, thổ binh đem theo đi. Còn thì ra lệnh cho đóng theo địa phận để phòng giữ».

Hộ lý tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu tâu rằng: « Thám thính được tin Đinh Công Lân (suất đội thì sai ở cơ Hưng-hùng) là con Đinh Công Thự, cai đội thổ ty đồn Quỳnh-lâm ngầm thông với giặc, thần đã tư cho tỉnh thần Hưng-hóa một phái người mẫn cán đem bốn, năm mươi lính kinh đến hiệp sức phòng thủ để ngăn chặn chúng nó có ý gì khác. Còn hành động của Công Thự sẽ dò hỏi đích xác, rồi xin tâu sau ».

Vua dụ rằng : « Cha con Công Thự đã chịu tước thưởng của triều đình, từ trước đến nay chưa có tình ý gì khác. Ngày nay đương lúc có việc, chính là lúc nên suy bụng ta ra bụng người, lấy thành thực mà đối đãi hắn thì tự khắc được sức giúp của hắn, chớ đừng nên nghe lời phiến diện của thám tử mà vội ngờ vực, làm

https://tieulun.hopto.org

hẳn sợ hãi, có khi nảy sinh mưu tính kia khác chăng. Ngươi nên làm tờ trát giao hẳn chuyên tâm gắng sức giữ đồn Quỳnh-lâm và đất xã Phù-liễn. Nếu không có sự sơ hở lầm lỗ gì mà lại có thể bắt hoặc giết được giặc, thì thế nào cũng được trọng thưởng. Nếu có bụng tráo trở, thì là tự mình mua lấy tai vạ, bấy giờ sự tru diệt của nhà trời sẽ giáng xuống, cũng chưa muộn. Ngươi lại nên lập tức liệu đem biền binh đến 2 tỉnh Sơn, Hưng chọn chỗ nào có thể khống chế được thì đóng đồn, thúc giục tiến đánh, cốt sớm diệt hết bọn thổ phỉ Đà-bắc, đừng để lan ra ».

Sai tổng đốc Hà—Ninh là Nguyễn Kim Bảng, tập hợp 1.000 biền binh đang ở ngoài ban và phái 1 lãnh binh đem đi Sơn-tây theo Hồ Hựu điều khiển. Lại điều động các tỉnh Nam-định, Hải-dương, Bắc-ninh mỗi tỉnh 1 quản cơ 500 biền binh đến Hà-nội, theo Nguyễn Kim Bảng phân phái phòng giữ ngăn chặn.

Vua bảo Hộ bộ rằng: « Hạt Sơn-tây gần đây mưa luôn, ruộng lúa tốt tươi, nhưng thóc cũ đã hết, thóc mới chưa lên, nhân dân liệu có khỏi thiếu ăn không? Vậy du sai hộ lý tổng đốc là Hồ Hựu xét kỹ dân tình, nếu có những người quẫn bách quá thì cho phát 1 vạn hộc thóc kho để bán rẻ hoặc cho dân vay ».

Chuẩn định: các biền binh Thần sách ở Thanh, Nghệ, từ nay về sau, hễ có đi thú ở các hạt thì kể từ ngày đến nơi, được cấp thêm lương tháng mỗi người 1 quan tiền; khi mãn hạn, trở về hàng ngũ, lại hưởng theo lệ cũ.

Nguyên tả phó đô ngự sử viện Đô sát là Phan Bá Đạt về quê chịu tang, chưa hết hạn nghỉ. Vua sai Lại bộ truyền dụ rằng: « Người con thờ cha mẹ, cốt ở tình lễ chu đáo, không phải cư tang lâu ngày là hiếu. Phương

https://tieulun.hopto.org

chỉ làm được việc trung, tức là làm được việc hiếu. Nghĩa tôi con cốt ở cho phải đạo. Hiện nay công việc đang bộn, chính lúc cần ngươi. Ngươi, nếu trong khoảng 3, 4 tháng, việc ma chay xong sớm, tức thì vào Kinh đợi chỉ chọn dùng, chứ đừng câu nệ theo hạn được nghỉ 9 tháng ».

Thăng Nguyễn Công Tú, nguyên Binh bộ lang trung, gia thị lang hàm, quyền lãnh chức tuyên phủ sứ phủ Lạc-hóa, thăng lên thự Lễ bộ hữu thị lang.

Đổi phong hoàng tử Đức thọ công Miên Nghi làm Ninh-thuận công. Vua dụ Nội các rằng: Miên Nghi, tính chất bình thường, đức nghiệp chưa tiến, mà phong tước hiệu là Đức-thọ thì thực quá đáng, vì danh không xứng với thực. Vậy đổi phong là Ninh-thuận công, khiến cho càng thêm tỉnh thức trau giồi, học hành ngày tiến để có ý tha thiết của Vua chu đáo tới con.

Sai lữ phó vệ úy Thủy quân là Đoàn Khắc, phó vệ úy vệ Tiền phong Tiền là Lê Văn Phú, hiệp lực cùng thự lang trung Hộ bộ là Lê Văn Khiêm, viên ngoại lang Lại bộ là Nguyễn Tri Phương, cùng đem thủy quân, chia đi thuyền lớn « Uy phượng » và thuyền « Bình tự nhất hiệu » đi Quảng-nam, đưa bọn võ quan nhà Thanh bị nạn về nước. Thuyền ra cửa biển Thuận-an, thống chế Thủy quân là Nguyễn Tài Năng hộ tống. Gặp nước thủy triều xuống, Năng thúc đẩy cho thuyền tiến nhanh. Mọi người ngăn lại cũng không được. Bỗng gió đông bắc thổi mạnh thuyền « Uy phượng » bị cạn.

Vua ghét Năng tự ý làm liều, liền cho bắt, khóa tay, tống ngục, và liên đới là Đoàn Khắc, đều trước phải cách chức, giao Hình bộ nghiêm xét. Dùng suất đội Vũ Văn Thắng quyền thự phó vệ úy vệ Trung thủy, đổi sai thuyền « Bình tự thất hiệu » đi thay. Sau đó, vì Năng già và có bệnh, nên tha cho ở ngoài tỉnh dưỡng, hậu

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cứu. Còn Đoàn Khác thì chuẩn y cách chức, nhưng cho gắng sức làm việc để chuộc tội. Đến lúc thành án, bộ nghĩ xử Năng bị tội lưu, lại tính số hụt mất hơn 1 vạn 7 nghìn quan tiền ráo riết bắt Năng phải truy nộp trả vào kho, được đặc ân cho chia làm 3 phần, phải đền một phần, hạn 1 năm phải thu cho đủ số.

Sai thự Hậu quân là Phan Văn Thúy kiêm lãnh ấn triện Thủy quân.

Bọn phái viên Lê Văn Phú đến Quảng-nam thì gặp lúc võ quan nhà Thanh bị nạn, là Lương Quốc Đống bị bệnh chết. Việc ấy tâu lên. Vua chuẩn cấp cho 1 cây gấm Tống, 3 tấm lụa, 10 tấm vải; lại ban cho 50 lạng bạc giao bọn người cùng thuyền mang về cấp cho gia đình Quốc Đống.

Chuẩn định số phu trạm ở Kinh ban là 90 người vẫn điều đến xã An-cựu sung vào, chia làm ba ban thay thực. mỗi tháng 1 lần thay phiên nhau. (Lệ trước: chỉ có 30 người thường xuyên phục dịch).

Thổ phỉ Ninh-bình là Quách Tất Công, Quách Tất Tại giữ đồn Chi-nê, sai đồ đảng là Quách Đình Chi và Lê Văn Lận đem hơn 700 quân từ trong núi Thúc-cốc kéo ra, vây 2 đồn Khả-phong và Bài-lễ. Bộ biền Hà-nội là phó quản cơ cơ Tiền-chấn Hoàng Quang Trừng, và phó quản cơ cơ Tiền-định, Nguyễn Lộc, đánh không được. Lãnh binh Nguyễn Văn Cẩn ở xã Thuỵ-lôi (thuộc phủ Chương-đức) đem binh ứng chiến: giặc rút vào rừng, tản đi.

Tổng đốc Hà—Ninh là Nguyễn Kim Bảng được tin báo, liền sức cho Thủy sư lãnh binh Tôn thất Chung đi hội tiễu hợp đánh trước đó, khi Ninh-bình có động, Kim Bảng sai Chung đem biền binh đóng giữ phủ Lý-nhân, rồi phi tâu lên vua.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Ngày trước, thổ phỉ Ninh-bình lén lút nổi dậy, đã truyền dụ ngay cho các địa phương phải dò bắt, đừng để lan tràn, thế mà Nguyễn Kim Bảng không gia tâm ngăn chặn để đến nỗi bọn giặc quen lại thừa cơ gây việc, sao mà sơ suất biếng nhác quá thế! Vậy truyền chỉ nghiêm quở bọn Nguyễn Văn Cẩn, Hoàng Quang Trừng và Nguyễn Lộc: giao chiến với giặc đã không hăng hái giết giặc, lại đến nỗi phải chịu thiệt hại, thật là bất lực quá lắm! Chuẩn cho đều phải giáng 4 cấp, sai chịu trách nhiệm về sự đi đánh dẹp. Lại cho Lý-nhân là đất xung yếu, nên dụ sai chưởng cơ đồng lý việc xây thành Nam-định là Hoàng Văn Trạm đem linh thú Hữu bảo Nhị vệ đi nhanh đến giữ phủ thành, để trấn áp đi ».

Lãnh binh Sơn-tây là Trần Văn Lộc dẫn binh đến xã Cao-bằng (thuộc huyện Chương-đức). Quản phủ Ứng-hòa là Nguyễn Đăng Khánh đóng ở xã Thượng-vệ (thuộc huyện Hoài-an) thám biết lũ giặc tụ tập ở xã Minh-lương (thuộc huyện Mỹ-lương) bèn đem binh đi hội với Lộc, gặp hơn 1.000 giặc vụt đến chống đánh từ giờ ngọ đến giờ thân (1). Giặc lên núi bắn xuống, quân ta có người chết và bị thương. Quan quân bắt được gươm và mộc của giặc. Trời về chiều, giặc bèn rút vào rừng rậm, tản đi. Nguyễn Kim Bảng đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Bọn Trần Văn Lộc đem quân và voi nhiều đến hàng nghìn, thế mà giao chiến với giặc lâu đến 3 giờ (2) tuy có thu được khi giới lặt vặt của giặc nhưng rút cục vẫn không giết được 1 tên giặc nào, còn quân lại bị thương vong! Sao mà bất tài đến thế! Đáng lý

---

(1) Giờ ngọ: Từ 11 giờ sáng đến 1 giờ chiều; giờ thân từ 3 giờ đến 5 giờ chiều.

(2) Từ giờ ngọ đến giờ thân.

https://tieulun.hopto.org

phải nghiêm khắc trị tội, nhưng nghĩ việc bất giặc đương lúc khẩn cấp, hãy tạm rộng rãi khoan thứ để cho tự biết sửa đổi.

« Vả lại, trong tập tấu của Nguyễn Kim Bảng, lời lẽ nhu nhược lại không rõ ràng gãy gọn! Ngươi thân chịu trách nhiệm một phương diện, chính mình như thế, thì còn trách gì được kẻ dưới? Từ nay về sau, phải nên chỉnh đốn hàng ngũ, khích lệ tinh thần tướng sĩ, để đi đánh đâu được đấy. Triều đình đỡ lo được đôi chút về việc miền Bắc thì thân danh nhà ngươi cũng ở chỗ ấy.

« Nay chuẩn truyền dụ ngay cho tướng sĩ các đạo cùng nhau khuyên lơn cố gắng, hẹn ngày dâng công. Nếu có kẻ sợ hãi chùn lại mà là quản vệ, quản cơ hoặc binh lính thì đều chuẩn cho đại viên cầm quân đem chém ngay ở trước quân; nếu là đại viên cầm quân mà cứ dong quan /lâu, ăn hại lương thực, thì cũng chuẩn cho quản vệ, quản cơ bắc tấu, lập tức trừng trị theo pháp luật. Đến như voi chiến trong quân rất là đắc lực. Những viên cầm quân nên nghiêm sức cho bọn người cưỡi voi phải gắng sức xông pha; sau khi thành công, sẽ được cất nhắc tươm tất. Nếu kẻ nào nhút nhát thì sẽ bị chém để rao trong quân.

« Phàm khi ra trận đánh nhau mà bị thương hoặc chết, từ quản cơ trở lên, thì đợi chỉ hậu thưởng. Suất đội bị thương nhẹ, thưởng 5 quan tiền; bị thương nặng, 10 quan; chết trận, thưởng 10 lạng bạc. Đội trưởng bị thương nhẹ thưởng 3 quan tiền; bị thương nặng, 6 quan; chết trận, thưởng 3 lạng bạc. Binh lính bị thương nhẹ, thưởng 2 quan tiền; bị thương nặng, 5 quan; chết trận, thưởng 2 lạng bạc. Dân phu, thủ hạ người kinh, người thổ, bị thương nhẹ, thưởng 1 quan tiền; bị thương nặng, 2 quan; chết trận, thưởng 1 lạng bạc ».

https://tieulun.hopto.org

Lại cho rằng Hà-nội là tỉnh lớn, nên chuẩn bị phòng thủ, bèn mật dụ Nguyễn Kim Bảng: phải binh đến 4 bên thành phòng bị nghiêm cẩn. Nếu có lấy người nào trong thủ binh ở Hậu vệ thuộc doanh Tiền phong đi bắt giặc thì lập tức phải rút về. Lại điều động lãnh binh Bắc-ninh là Trương Văn Hậu đem một, hai trăm biền binh đến lệ thuộc dưới quyền Nguyễn Kim Bảng để giữ Hà-nội. Cho lãnh binh Hà-tĩnh Trần Văn Duy quyền sung lãnh binh Bắc-ninh.

Ra lệnh cho các tỉnh Nam-định, Hải-dương, Hưng-yên, Bắc-ninh phàm mọi công việc lực dịch phải linh đi làm đều bãi bỏ rồi thuê dân làm. Lại tập hợp tất cả linh hạ ban và linh đương ban, luyện tập để phòng trưng dụng. Lại truyền dụ cho các tổng đốc, tuần phủ các tỉnh: phàm súng ống, khí giới, binh khí phải mài đánh cho tinh nhuệ; đạn phải sửa với nòng súng, thuốc súng phải khô, nó nhạy bén; khi dùng đến, phải có sẵn sàng.

Có 200 biền binh 2 đội Ngân sang Tam và Tứ cùng với các đội Giáo dưỡng tình nguyện xin đi đánh giặc. Vua ban khen, sai phó vệ úy vệ Long võ Hữu là Nguyễn Tiến Lâm coi quản. Lại phái thêm linh thị vệ, linh hộ vệ và lính cảnh tất đem súng đạn đi (30 cỗ súng « quá sơn » bằng đồng, 20 cỗ súng thần công, 500 ống phun lửa, 2 cỗ súng xung tiêu và các thứ bùi nhùi đạn dược, thuốc súng), chia ngồi các thuyền, đi Ninh-bình, theo đến quân thứ Hoàng Đăng Thân và Nguyễn Văn Phượng để sai phái bắt giặc.

Hộ lý tuần phủ Ninh-bình là Nguyễn Văn Mưu tâu xin lấy thóc kho 1.000 hộc, xay gạo, chở đi Thiên-quan.

Vua phê bảo: « Hiện nay, đại binh tập hợp ngày càng đông. Việc lương thưởng trách cứ ở ngươi, cần phải tiếp tế đều đều mới được. Về bạc lạng đã ra lệnh cho

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Hà-nội hiệp sức cấp cho rồi, cũng nên liệu chở đến quân thứ. Tất cả tiền nong, đạn dược, thuốc thang và mọi thứ quân nhu, đều phải cố đi đến chỗ không thiếu.

Sai Thanh-hoa đưa 5 thớt voi chiến đến Ninh-bình, Nghệ-an và Hà-tĩnh theo đúng số ấy lần lượt giải về Thanh-hoa. Quảng-bình đưa ra Hà-tĩnh 4 con. Ở Quảng-trị do voi Kinh đưa đến cũng như vậy.

Đảng giặc Hưng-hóa, Đà-bắc hơn 1.000 người đánh phá đồn Quỳnh-lâm. Thổ binh giữ đồn không đánh, bỏ chạy. Cai đội phụ giữ đồn là Phạm Văn Ngân chết trận. Nhiều biền binh bị giặc hại. Cai đội giữ đồn là Đinh Công Thự phòng giữ ngăn chặn ở Phù-liễn phái người cáo cấp. Hộ đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu đem việc tâu lên, và nói: thám biết thổ dân ở ven núi theo quan binh thì ít, theo giặc thì nhiều, cho nên đảng giặc càng đông.

Vua dụ rằng: « Hai đồn Vạn-bờ, Quỳnh-lâm đều không xa xôi gì, thế mà luôn mấy ngày đều thất thủ, vậy quan địa phương chức vụ ở đâu? Hai ty Phiên, Niết là Ngô Huy Tuấn và Trần Ngọc Lâm trước hãy giáng 1 cấp. Ngươi, Hồ Hựu đã có trách nhiệm kiểm hạt, cũng phải truyền chỉ nghiêm quở. Phạm Văn Ngân chết trận, thưởng cho 10 lạng bạc. Các biền binh bị thương chết đều được ban tiền tuất ưu hậu. Đến như ngươi nói về tình hình thổ dân: hoặc bị dụ dỗ xui giục; hoặc sợ khí thế tàn ngược của giặc; nên buộc phải làm như vậy, chứ chưa hẳn đã cam tâm theo giặc đâu. Nay nên mở lòng thành thực, vỗ về yên ủi họ đừng nên một mực ngờ vực, khiến họ nghi ngờ, sợ hãi, lại để giặc dùng! Nếu có trưng mộ đem đi, cũng nên châm chước cấp cho lương tháng, và xét kỹ trong đó xem người nào trổ sức vì triều đình thì nên trọng thưởng ngay. Như vậy kẻ phản trắc sẽ yên mà sai bảo, họ phải răm rắp vâng lệnh ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Sau đó, đẳng giặc từ Vạn-bờ, Quỳnh-lâm do hai đường cả thủy, bộ đến xâm phạm địa phận huyện Bất-bạt, thuộc Sơn-tây. Nhiều thổ dân ở hai bên bờ Đà-giang theo giặc. Thế giặc rất rộng rỡ. Hựu lại làm biểu phi tấu, nói: chốn ấy cách 2 tỉnh thành Sơn—Hưng không quá 1 ngày đường, thần đã phái biền binh chia đường chặn bắt và truyền bịch điều động binh lính các tỉnh bên cạnh đến ứng viện.

Vua sai Binh bộ truyền dụ cho tổng đốc An—Tĩnh là Tạ Quang Cự: tức khắc lựa lấy những bộ hạ ở quân thứ Ninh-bình 1 quản-vệ, 300 lính, phải đến Sơn-tây, theo Hồ Hựu đi đánh giặc. Lại thấy thuyền Sơn-tây không có số ngạch nhất định, mà quân trảy có khi phải đi đường sông, bèn dụ tổng đốc Hà—Ninh là Nguyễn Kim Bảng vát lấy 6 chiếc thuyền ô thuyền lê và thuyền sâm bản mang sung đưa qua sơn đến để Hồ Hựu điều khiển.

Rút về hàng ngũ những linh tuần biên của các hạt Quảng-bình, Hà-tĩnh, Nghệ-an, Thanh-hoa, Ninh-bình, Nam-định, Hải-dương.

Vua mở xem bản đồ Chi-nê, dụ Binh bộ rằng: đồn này phía trước gần sông cái, ven sông có đường lớn thông đến tỉnh thành, phía sau có một đường chia ra: phía tả đi qua Thiện-cốc, trại Hoàng-quyền thông đến đường cái lớn; phía hữu thông với Thức-cốc, tỉnh Hà-nội. Cứ binh thế này, thì chia đường tiếp đánh, tưởng cũng không khó. Vậy truyền dụ Hoàng Đăng Thận, Nguyễn Văn Phượng phái 1 chi binh, lập tức do đường Thiên-cốc đánh úp mặt sau giặc. Nếu đường đi, núi khe hiểm trở, không tiện tiến binh thì đóng đồn ngay ở đấy, đừng để cho giặc do đường sau ấy trốn thoát được. Còn các đại binh cùng với binh Nam lộ của Trần Hữu Lễ thì tiến về mặt trước, tách ra 1 đạo, đóng đồn ở

https://tieulun.hopto.org

thượng du để chặn đường thổ phỉ Đà-bắc đến cứu Chi-nê. Rồi tùy cơ, sang sông, hoặc bắc cầu sang sông, giết giặc lập công, và lại theo dọc sông, phân phái để phòng chặn giặc.

Còn Nguyễn Văn Cẩn, Tôn thất Chung đánh được 2 nơi sau giặc là Khả-phong và Bài-lễ rồi, liền do đường Thức-cốc phía bắc mà vào; Trần Văn Lộc, Nguyễn Đăng Khánh đánh được phía sau giặc là Cao-đẳng, rồi liền do đường phía tây mà xuống, thì bốn mặt có quân, thế giặc hẳn khó chia minh mà chống chọi. Nếu giặc cố chết giữ lấy Chi-nê, khác chi hòn cá lượn lờ trong nồi, sẽ bị phá vỡ lập tức, Chi-nê có thể dễ dàng lấy lại được ngay.

Sai Nguyễn Công Tú, thự hữu thị lang bộ Lễ đồng lý thanh tra sự việc bộ Hình.

TIMSACH.COM.VN

Trước kia, vụ thấy bộ Hình chưa đặt lệ khóa thanh tra, sai đình thần bàn xét. Họ cho rằng những án do bộ Hình xử các đồ vật của cải sung công, có quan hệ đến bộ Hộ nhiều. Nếu đặt riêng một khóa lệ, tưởng cũng chưa phải là giản tiện. Nhưng việc thanh tra bộ Hộ chưa đến niên hạn, vậy xin nên lấy năm nay đặt riêng làm 1 khóa, chọn phái 1 viên thị lang làm đồng lý, 1 viên ngoại lang, 9 bát, cửu phẩm thư lại, theo làm việc. Chế cấp ấn quan phòng và dấu kiểm bằng ngà khắc chữ « Thanh tra Hình bộ ».

Rồi đem xét những việc từ tháng giêng năm Gia-long thứ 13 [1814] trở về sau đến cuối tháng 12 năm Minh-mệnh 13 [1832] (Gia-long năm 12 [1813] trở về trước đã có một khóa thanh tra). Phàm trong các án do bộ Hình và các nha ở Kinh đã xử, hễ có tang phạt sung công như ruộng, đất, bạc, tiền, thóc, gạo, khi giới và truy thu bằng sắc, thì vâng mệnh tra xét, hạn trong 2 tháng làm

https://tieulun.hopto.org

xong. Sau đó đến niên lệ thanh tra bộ Hộ hợp làm 1 khóa, riêng phái 1 viên ngoại lang hoặc chủ sự, 3 bát cửu phẩm thư lại đi theo viên đồng lý, chuyên làm sự việc thanh tra bộ Hình. Vua y theo.

Tổng đốc An—Hà là Lê Đại Cương tâu nói: « Quốc Vương Chân-lạp là Nặc Chân báo rằng thám thấy tướng Xiêm là Phĩ-Nhã Chất-tri đóng quân ở sốc Tà Nặc, đưa hịch hiệu triệu dân phủ Bắc-tầm-bôn, cùng với Ốc Nha-cố phân phái việc quân. Hắn lại sai đắp đồn ở phủ Lô-khu-vật. Thần lấy làm ngờ lắm, đã phái 300 biền binh đến thành Nam-vang trấn áp, để cho yên lòng thần dân nước Phiên. Vua phê bảo rằng: « Tình hình Chân-lạp do thám được đó chưa chắc đã thực. Ngươi chịu trọng trách ở biên khôn, phải xem xét cho kỹ tùy cơ điều khiển thế nào, cốt cho trúng khớp. Nếu có thực trạng, lập tức tâu lên ».

Cho Trương Văn Chính, Vọng-các công thần, chưởng cơ, hưu trí chiếu theo cấp bị giáng, hưởng nửa lương (nguyên bị giáng 3 cấp).

Với tổng đốc Bình—Phú là Đoàn Văn Trường về Kinh.

Đặt thêm chức huyện thừa huyện An-lãng tỉnh Sơn-tây. Bỏ bớt huyện Đăng-đạo, gộp lại làm huyện Sơn-dương.

Tổng đốc Hà—Ninh, Nguyễn Kim Bảng bị miễn chức. Bảng tuổi già, không có mưu lược gì khác khi tỉnh bên cạnh có nhiều thổ phỉ nổi dậy.

Vua chán ghét dụ sai cách ly (1) ngay, về Kinh, đợi Chỉ. Khi Bảng đã đến Kinh, vua lại nghĩ Bảng là người thanh liêm ngay thẳng, bèn gia ân giáng làm chủ sự bộ Lại.

---

(1) Cách ly: Bị cách chức và phải lìa khỏi chỗ đang làm quan.

https://tieulun.hopto.org

Sai: tổng đốc Ninh—Thái Nguyễn Đinh Phổ, quyền lãnh ấn quan phòng tổng đốc Hà—Ninh; thống chế Tiền doanh quân Thần sách Phạm Văn Lý đem biền binh vệ Hồ uy Tiền, đi thuyền thủy quân kịp đến Hà-nội, quyền sung đề đốc quân vụ. Phàm cơ mưu việc bắt giặc, Phạm Văn Lý nên bàn cùng Nguyễn Đình Phổ mà làm. Lại phái thự ngự sử là Lê Văn Trung theo đi giúp việc từ chương. Con của Lý là suất đội Phạm Văn Châu, cũng chuẩn cho đi theo. Còn ấn triện Thần sách Tiền doanh thì giao cho thự Hữu quản Nguyễn Văn Xuân tạm quyền nhận lãnh.

Cho các viên bị cách là Nguyễn Văn Quyền làm phó vệ úy chư quân, Nguyễn Hữu Gia làm Binh bộ viên ngoại lang (bọn Quyền trước phạm lỗi đã bị cách chức, đang gắng sức làm để Nhị-hà để chuộc tội), lãnh ngay 10 chiếc thuyền hiệu Thủy sư Hà-nội kịp đến Sơn-tây theo Hồ Hựu sai phái làm việc bắt giặc.

Viên bị cách là Nguyễn Đức Nhuận cũng được khai phục, làm Binh bộ viên ngoại lang, rồi theo đi quân thứ Hoàng Đăng Thận.

Lấy ở Hà-nội 3 thớt voi chiến đi Sơn-tây, 10 cỗ hồng-y pháo đi Ninh-bình. Lại điều ở Nam-định 4 thớt voi chiến đi Hà-nội, 5 chiếc thuyền lê và thuyền sam bản đi Ninh-bình.

Hộ lý tuần phủ Hưng-yên là Vũ Tuấn tâu nói: « Trước kia, đã có chỉ dụ rõ rằng phát 6.000 phương gạo kinh đô, bán giảm giá cho dân; nhưng dân nghèo không có tiền, thần đã đem cho vay. Vậy xin cam chịu tội trái chỉ dụ ».

Vua phê bảo: « Cốt làm cho ơn huệ thực đến với dân để làng xóm được yên ổn. Đó là ngươi làm được tròn chức phận. Việc phát chẩn hoặc cho vay cũng là cách

https://tieulun.hopto.org

cứu dân khi cần kíp. Ý ta vẫn là như vậy. Ngươi đối với dụ chỉ, có gì là trái dâu! ».

Dùng thành thủ ấy là Nguyễn Đăng Huyên làm phó vệ úy vệ Long võ Trung.

Khai phục cho các viên bị cách: Phạm Quang Nguyên làm Lễ bộ tư vụ; Lê Bá Tú làm Hàn lâm viện kiểm thảo sung Nội các hành tẩu. Sau đó Bá Tú vì bị bệnh, không kham nổi việc, nên bắt phải về nguyên quán.

Sai hiệp biện đại học sĩ lãnh Lại bộ thượng thư là Nguyễn Khoa Minh tạm quyền kiêm Binh bộ sự vụ.

Đinh Công Tiến, thì sai thổ tri huyện Thanh-xuyên, Hưng-hóa, ngụy xưng là tiền phong, thì sai thổ tri châu Mộc-châu là Xa Văn Chấn ngụy xưng làm điều bát, thì sai suất đội cơ Hưng-hùng là Đinh Công Lân ngụy xưng là thống lãnh, cùng với lũ phạm tội đi trốn ở Sơn-tây, ngụy xưng là đốc chiến Nguyễn Văn Nhân, Lê Văn Bột tụ tập bọn dân thổ, dân đói đến hơn 2.000 người, liên kết với đảng giặc ở Đà-bắc lên lút nổi lên ở sách Cự-đồng (thuộc huyện Thanh-xuyên).

Lãnh binh Bùi Văn Đạo thân suất phó quản cơ cơ Hậu-dũng, Sơn-tây là Hoàng Văn Trường và 300 biền binh tiến đánh. Lũ giặc xông lại vây đánh, binh ta ít không địch được. Trường cố sức đánh, bị chết. Binh quân bèn tan vỡ. Bùi Văn Đạo rút về trại Phù-cao, thấy thế quân ở tỉnh thành ít và yếu, liền quay về giữ tỉnh. Hồ Hựu nghe báo, phi tâu lên vua.

Vua dụ quở rằng: « Ngươi có trách nhiệm coi cả 1 lộ Sơn—Hưng, thì cơ mưu đánh dẹp đó là phận sự của ngươi. Được tin cấp báo ấy sao không thân đi đốc suất đánh dẹp? Lại vội vã tâu lên làm cho người ta có điều không thể hiểu được! Nay đã phái nhiều binh mã tỉnh bên đến tiếp ứng, ngươi phải cố gắng bày mưu trổ sức thế nào để sớm trừ được giặc ấy. Nếu lở phỏ không có

https://tieulun.hopto.org

chủ trương gì mà chỉ bối rối hoang mang để cho quân giặc lan tràn quấy nhiễu, thì ngươi thử nghĩ xem có thể chịu nổi cái lỗi nặng ấy không? Hãy kính cẩn đấy!»

Hoàng Văn Trường chết trận được truy tặng quản cơ, thưởng thêm 30 lạng bạc.

Đổi bổ Phạm Văn Điển, phó vệ úy vệ Tiền phong tả, làm vệ úy, trật tùng tam phẩm, quyền sung chức lãnh binh Hưng-hóa, chuẩn cho dùng ngựa trạm đi gấp, vát lấy ở Hà-nội và Sơn-tây mỗi nơi 5 voi chiến và biền binh Sơn-tây, đến thẳng tỉnh thành Hưng-hóa đánh giặc. Nguyên lãnh binh Bùi Văn Đạo và binh trong tỉnh đều lệ thuộc vào đấy. Lại sai vệ úy vệ Kinh tượng Nhất là Lê Văn Thuỵ, chọn trong các vệ Kinh tượng lấy 8 suất đội, 400 lính hợp lực làm việc bắt giặc.

Phó vệ úy vệ Long võ Trung là Nguyễn Đăng Huyên, phó vệ úy vệ Bạn trực hữu doanh Thần sách là Lê Văn Bách, phó vệ úy vệ Tiền bảo Nhị là Giáp Văn Tân đều quản lãnh vệ binh đến Hà-nội mỗi vệ đem 5 cỗ súng quả sơn đồng pháo, kíp đến Hưng-hóa, hội với các đạo, đẹp giặc.

Con Phạm Văn Điển là suất đội Phạm Văn Huy, con Lê Văn Thuỵ là cai đội Lê Văn Nghĩa, đều do nơi đồn thú Bắc-ninh và Hải-dương phái đến quân thứ Điển, Thuỵ để tòng chinh. Vua bảo Nội các rằng: « Bọn Phạm Văn Điển, Lê Văn Thuỵ, Nguyễn Đăng Huyên, Lê Văn Bách và Giáp Văn Tân đều là các viên do Kinh phái đi. Cơ mưu đánh dẹp cũng nên chuẩn cho được tâu thẳng lên. Vậy, nên dụ cho biết: việc thường, thì theo lệ, báo cho địa phương tâu thay. Nếu là việc quân cơ quan trọng thì cho phép làm thành tập tấu do sở tại đệ lên.

Bọn Tôn thất Tài, bộ vệ ở ty Hộ vệ, vệ Loan giá, gồm 8 người tình nguyện xin đi đánh giặc. Vua khen là có

https://tieulun.hopto.org

chí cho đi và trước hãy thưởng 1 tháng tiền lương theo Tôn nhân phủ cho theo Phạm Văn Điển sai phái.

Viên bị cách chức là Hoàng Sĩ Quang cũng được sai theo Phạm Văn Điển đi gắng sức làm việc để chuộc tội.

Quân giặc Hưng-hóa cả thủy lẫn bộ tiến gần sát tỉnh thành. Linh trong thành không đầy 400. Quan tỉnh là bọn Ngô Huy Tuấn cố giữ thành, chống đánh, bắn chết vài tên phỉ. Giặc hơi lui, phóng lửa đốt các nhà dân ở ngoài thành, và dựng trại bao vây. Bọn Tuấn sai người nhân đêm lẻn ra báo với Hồ Hựu lo liệu. Hựu liền đem việc tâu lên nói: thế giặc đang hung hăng; ở Hà—Ninh thì cậy hiểm, khiêu chiến; ở Hưng-hóa thì bị bao vây tỉnh thành, mà cơ binh ngũ quân đều không phải là quân lanh lẹn tinh nhuệ. Vậy xin liệu phái kinh binh hoặc cận tiện thì điều thú binh Hữu bảo ở Nam-định gấp đến mới được việc. Vua phê bảo rằng: « Ngươi, ngày thường cười nói, khi gặp việc thì không tính được kế gì, trong lòng bối rối cuống quít! Thật rất đáng chê, đáng giận! Về việc dẹp giặc, ta đã xuống dụ bảo trước rồi. Hãy hẹn cho ngươi trong 10 ngày: nếu có tin thắng trận, thì thân danh ngươi còn giữ được; không thế, thì sớm tự liệu lấy kế, chứ đừng đợi nếm mùi pháp luật của ta! »

Nguyên trấn thủ Tuyên-quang là Phan Bá Phụng, trước đây vì tuổi già, về hưu trí, nhân bấy giờ Hưng-hóa có giặc, hộ đốc Hồ Hựu thấy Phụng đã già đời trong hàng ngũ, lại đã từng trấn thủ Hưng-hóa, am hiểu địa thế, mời đến ủy cho việc bắt giặc. Phụng khẳng khái xin đi. Hựu bèn sai quản lãnh 400 biền binh, điều bát bộ biền các đạo tiến đi đánh giặc. Khi vừa đến xã Khê-thượng (thuộc huyện Bất-bạt), bỗng hơn 1.000 tên phỉ từ trong rừng xông ra đón đánh. Phụng đi trước sĩ tốt,

https://tieulun.hopto.org

bị súng giặc bắn bị thương nhiều, không đánh được nữa. Quân lính bèn tan vỡ. Phụng lui về tỉnh, rồi chết. Hựu đem hết tinh binh tâu lên. Vua dụ rằng: « Thổ phỉ Ninh-bình tuy từng kết đảng chống lại quan quân, nhưng còn thuộc về loại thủ hiểm giữ một chỗ thừa cơ sơ hở, lúc ẩn lúc hiện. Đến như thổ phỉ Hưng-hóa nhiều lần vây đánh dồn lũy tiến bức tỉnh thành. Cơ mưu đánh dẹp không thể trì hoãn được. Ngươi nên truyền hịch cho Trần Văn Lộc liệu giao cho 1 quản cơ, 500 quân cứ ở lại Ninh-bình để đánh dẹp Còn bao nhiêu, Trần Văn Lộc rút về ngay Sơn-tây để sai phái. Ngươi đem ngay quân và voi, đi cả ban đêm, gấp đến Hưng-hóa, tùy cơ chặn đánh. Nếu sớm báo tin thắng trận, thì lập tức khen thưởng, quyết không vùi dập công ngươi. Nếu để giặc lan tràn quấy nhiễu, lửa đóm đốt cháy cả đồng, Hưng-hóa là tỉnh thành trọng yếu, lỡ xảy ra mối lo không ngờ, thì ngươi đáng phải tội gì, ngươi cứ nghĩ lấy, không cần nói nhiều ».

Lại truyền dụ Nguyễn Đăng Khải đem vệ Hồ uy Trung, Tạ Quang Cự phải thêm 300 biền binh Nghệ-an kịp đến Hưng-hóa hội tiễu.

Vua nghĩ đến Phan Bá Phụng hăng hái cố gắng ra trận, nhân bị thương chết, nên thương xót lắm, thưởng 100 lạng bạc, 2 cây gấm Tống cho con là Phan Bá Bửa làm cai đội.

Lấy 2 con voi chiến ở Thanh-hoa, 8 con ở Nghệ-an, đưa đi Hà-nội và Sơn-tây mỗi nơi 5 con. Lấy 20 voi ở Kinh, đưa đi Thanh-hoa 2 con, Nghệ-an 8, Hà-nội 4, Sơn-tây và Nam-định mỗi nơi 3, bổ sung cho ngạch voi ở các tỉnh. Lại điều ở Nam-định 10 chiếc thuyền Hải-đạo thuyền ô, thuyền lê, thuyền sam bản đưa đi Hà-nội.

Ra lệnh cho quan phần việc chế tạo 1.000 đạn liên tỏa hỏ điệp, đem chứa vào kho Vũ khố.

https://tieulun.hopto.org

Sai tổng đốc An—Tĩnh là Tạ Quang Cự đem đại đội quân và voi gấp đến địa phương Thiên-quan và Chi-nê, chuẩn cho làm tổng đốc các lộ quân vụ. Thự thống chế Thần sách Trung doanh là Hoàng Đăng Thận, hộ phủ Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai, đều đem quân gấp đến quân thứ Tạ Quang Cự, đều chuẩn cho làm tham tán quân vụ.

Trước kia, bọn giặc chiếm giữ Chi-nê, chia đóng các đồn ở An-đội, Tuân-dụ, Cố-đế, Nhiêm-hạ, Công-đôi, Thản-đôi, Hà-nguyên 7 nơi. Chúng lại đặt 3 đồn ở tổng An-lạc để chống quân ta.

Hoàng Đăng Thận, Nguyễn Văn Phượng tiến đến Thiên-quan, đóng quân lại chưa hành động gì. Nguyễn Đăng Giai nhân đó, tâu bày cơ mưu, dẹp giặc: « Nghe nói Lê Duy Lương, Lê Duy Nhiên, lên sang Ai-lao, kết hợp với đu đảng Văn-lượng rước lạn với bọn ở Sơn-Âm là Quách Tất Công làm loạn. Còn việc đánh phá quấy nhiễu Đà-bắc có lẽ chỉ để mở đường cho Duy Lương. Nhưng vì núi sông hiểm trở, Duy Lương không đúng hẹn được cho nên chưa dám ra mặt gây sự. Tin ấy tuy là tin đồn, nhưng xét theo hình thế đường sá cũng chưa nên nhất khái cho là ngoa truyền mà không phòng bị trước. Thần đã phi sức cho các châu huyện thuộc Trấn-man và Thọ-xuân, vát nhiều thổ binh đón chặn theo từng địa hạt. Xin xuống sắc cho Nghệ-an nên để phòng bị ngăn chặn hơn nữa những con đường xung yếu có thể giao thông giữa Trấn-ninh và Ai-lao, để cắt đứt tin tức qua lại của quân giặc, thì việc tiễu trừ các đảng giặc ở Chi-nê và Đà-bắc mới được dễ dàng. Đến như việc hội tiễu Sơn-âm, đã phái người đi thám ba huyện Lạc-thổ, Phụng-hóa, An-hóa, đường sá bị nghẽn không thông. Nếu đi đến đâu càn quét đến đấy, thì đành rằng các trại miền núi, có thể phát hủy để quét sạch đường

https://tieulun.hopto.org

ở phía trước, nhưng rừng núi thung lũng bát ngát hàng vài trăm dặm có thể san hết làm đất bằng được không? Huống chi trừ bọn phản nghịch cốt để yên dân, há nên vì Sơn-âm và một, hai lũ ranh con bị bức bách theo giặc, mà nỡ quăng hết cả con đỏ 3 huyện vào dưới núi lửa hay sao?

Vậy nghĩ trước nên chọn người mẫn cán thành thạo mật đem những ý chính trong tờ dụ về việc treo thưởng và tha tội... dỗ bảo những viên thổ ty ở ba huyện chưa ngả theo giặc. Nếu có kẻ thuận đi đánh dẹp như bọn thổ ty, thổ binh ở hạt thần thì nên dùng người này dỗ kẻ khác, cấp lương cho hậu, để họ bền lòng, vui về làm việc cho mình. Lại nghiêm cấm các nơi cửa ải, bến đò không được đài tải muối, gạo, đồ sắt đến miền núi buôn bán. Nếu trái lệnh thì cả phạm nhân cùng người giữ cửa lệnh đều bị khép vào tội hình theo giặc. Còn quan quân các tỉnh, nay nhân sau lúc giặc bị thua đau, đều phải hẹn ngày cùng tiến: đạo Sơn-tây đi Chi-nê, đạo Hà-nội đi Hoa-lư, đạo Nam-định đi Nhiễm-hạ, đạo Ninh-bình đi Cố-đế, còn thần đi đánh các đồn giặc ở An-lạc. Tất cả đều ra sức đánh phá, thì giặc, đầu, đuôi, lưng, bụng, đều bị khống chế, thế cùng, sức yếu, tất là thua vỡ. Giản hoặc có đứa chạy về Sơn-âm, giữ nơi hiểm yếu, tụ tập những kẻ trốn tránh. Bấy giờ ta liền giải binh, chọn nơi đóng yên, rồi chiêu tập dân các huyện khéo lời yên ủi, khiến họ lại để cho triều đình dùng. Sau đó, ta mới đánh thẳng vào sào huyệt giặc, dùng người Man đánh người Man, thì chẳng những có thể san phẳng Sơn-âm hiểm trở mà lại có thể liệu trước rằng bọn giặc khó lọt lưới được. Nếu lo gấp việc đánh Sơn-âm thì rất đáng sợ là vào sâu nơi bất trắc, khó giữ được toàn thắng, mà quan quân các đạo phải xông pha sơn lam chướng khí lâu ngày, và thổ dân 3 huyện không

https://tieulun.hopto.org

khỏi cái nạn ngọc đá đều tan. Vì vậy thần thà cam chịu cái tội là trùng trình, nhút nhát, chứ không dám đưa quân và dân của triều đình vào nơi chưa được tốt hẳn».

Vua dụ rằng: «Những việc ngươi trù tính cũng có điều làm được. Nên hãy theo ngay chỉ dụ đem quân và voi đến thẳng Ninh-bình để cùng Tạ Quang Cự thương lượng việc đánh dẹp. Số thổ ty, thổ binh điều động đó, cho đem theo đi đánh, bất tất phải do đường thượng đạo đến thẳng Sơn-âm, để tránh khỏi gặp nguy hiểm».

Lại dụ Nghệ-an phi sức cho bọn phòng ngự sứ, đồng tri ở 2 phủ Trấn-ninh và Trấn-biên: chia quân đi tuần chặn giữ các đường tắt, đừng để cho lũ gian tế đi lại.

Lại vì giặc có đặt đồn lũy ở dọc sông, nên sai viên quyền lãnh tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Khả Bằng vát lấy 5 chiếc thuyền ô và thuyền lệ đưa đến cho Tạ Quang Cự sai phái.

TAILIEU.VNSACH.COM.VN

Sai thị vệ mang cấp cho bọn Tạ Quang Cự, Phạm Văn Lý, Phạm Văn Điển và Nguyễn Đăng Huyên mỗi người 1 chiếc thiên lý kính. Lại phát 20 cỗ súng thần công kèm theo thuốc đạn, đem đến quân thứ Phạm Văn Điển.

Lãnh binh Ninh-bình Trần Hữu Lễ, vết thương chưa lành. Chuẩn cho Nguyễn Văn Phượng thay lãnh quân và voi Nam lộ, rồi theo Tạ Quang Cự điều khiển.

Sai Nghệ-an, Hà-tĩnh đề cả số biền binh thuộc hai tỉnh ấy lưu lại thao luyện, chờ Chỉ trưng dụng.

Vua nghĩ Bắc-kỳ năm ngoái nhân mất mùa, đói kém, giá thức ăn đồ dùng cao vọt. Nay quân đi, sự cần dùng về lương thực và củi đuốc, không khỏi tốn nhiều, bèn xuống dụ cho các quan địa phương Ninh-bình, Hà-nội, Sơn-tây: Phàm quan quân do Kinh phái đi, khi đến tỉnh, tức thì chiếu theo con số hiện thấy mỗi người thưởng cho 1 tháng lương tiền và gạo. Từ Thanh Nghệ

https://tieulun.hopto.org

ra Bắc, các quan quân được phải đi, quê nhà hơi gần hơn thì cấp cho nửa tháng. Lại nữa, bắt đầu từ mồng 1 tháng 4 mỗi người được cấp 1 lẻ muối. Rồi thông sức cho các biền binh phải nghiêm túc theo đúng kỷ luật: đến đâu không được nhiễu dân. Kẻ nào phạm, sẽ bị xử bằng quân luật.

Sai một dụ cho tổng đốc, tuần phủ các tỉnh Ninh-bình, Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương, Bắc-ninh, Sơn-tây dò hỏi trong dân gian xem có tên phỉ nào lẩn trốn, âm mưu gây sự không và những dân đói thiếu ăn trước đây đã có mâu mặt chưa, dân gian đã thấy đều ở yên cả chưa. Phải bí mật làm thành tập tấu dâng lên.

Vua thường cùng quần thần nói đến chuyện nhà Tây-sơn. Vua hỏi Phan Huy Thực thượng thư bộ Lễ, rằng: « Tây-sơn có từng mở khoa thi, kén lấy kẻ sĩ không? » Thực thưa rằng: « Chỉ có 1 khoa thi hương năm kỷ dậu [1789], chứ không đặt thành lệ ». Vua nói: « Tây-sơn không định kỳ hạn mở khoa thi, là vì muốn dùng người riêng của mình, chứ không phải có ý cầu hiền. Hoàng khảo ta khi mới dấy nghiệp, liền mở ngay khoa thi, kén lấy kẻ sĩ. Ta nối theo chí ấy cốt chấn hưng văn phong, nhân tài sẽ lũ lượt ra nhiều đây ».

Các tỉnh Bắc-kỳ tâu báo rằng: Trời mưa luôn, việc canh nông được thuận lợi.

Vua dụ Nội các: « Năm ngoái, Bắc-kỳ nhiều lần bị bão và lụt, dân khó kiếm ăn, đã nhiều lần bán rẻ, cho vay hoặc phát chẩn, dân đã dần dần dễ chịu. Năm nay nhờ được trời thương, mưa thuận, lúa tốt, có thể được mùa, tính đốt tay đến trung tuần tháng 4 có thóc mới gặt về, dân gian có thể đều được ấm no. Lòng ta rất được vui vẻ yên ủi. Nhưng còn lo rằng hương thôn phần nhiều còn có thói gặt trộm lúa, gây nên đánh nhau có

https://tieulun.hopto.org

án mạng. Những tệ hại ấy phải nên sửa bỏ». Vậy sai Hình bộ truyền dụ các tổng đốc, tuần phủ thông tư cho dân trong hạt, đại lược như sau: « Năm nay được mùa có thể bù cho năm ngoái kém đói. Xã dân sở tại, ai lại chẳng có ruộng nương, hoa màu, thóc lúa? Ai nấy nên hưởng lợi phần mình, lấy đó để nuôi cha, mẹ vợ con. Nếu mình nghĩ cướp của người, thì người cũng nghĩ cướp của mình, đến nỗi tranh giành, kiện tụng, lợi bất cập hại, rút cục nào có ích gì! Chi bằng ăn của mình làm ra, cùng nhau hưởng phúc thái bình. Tin rằng dân ta vốn đủ lương tri, lương năng, há lại không lãnh hội được sao?» Lại chuyển sức cho các phủ huyện sở tại: « Từ nay đến mùa lúa chiêm chín, quan phủ, quan huyện nên nhân tiện, thân đến các nơi đồng ruộng, đem những ý chính trên đây đến dân hiểu dụ đấy, khiến cho dân nơn nớt nơi đâu cũng đều biết chỉ ý tha thiết của ta mừng được cùng dân vui năm được mùa ».

Sửa đồ thờ ở Nguyên miếu và chế thêm các đồ vật bày ở trước lăng Tường-nguyên và Vĩnh-nguyên.

Trước kia, Tôn thất Tường từ Thanh-hoa về, tâu nói: « Đồ thờ ở Nguyên miếu nhiều thứ đã cũ nát và trước lăng đều chưa có nhà vàng dự bị và các đồ tế ».

Vua dụ rằng: « Đất phát phúc của quốc gia tinh linh tổ tiên phảng phất ở đó. Đồ lễ phải nên tu chỉnh cho đầy đủ để tỏ niềm tin kính, há nên coi thường như thế ». Các người phụng trực ở Hà-trung là quản phủ Tôn thất Chiếu và những người ở ty Tư tế đều phải phạt.

Quan tỉnh Nghệ-an tâu báo: dân hai phủ Trấn-tĩnh, Lạc-biên bị đói.

Vua dụ rằng: « Hai phủ tuy ở nơi xa vắng hoang vu, cũng là con đỏ của ta, triều đình vẫn coi như một, há nên để ở ngoài lòng thương xót được du? » Lập tức sai

https://tieulun.hopto.org

phát hơn 1.800 hộc thóc kho, xay ra gạo mang đi cấp phát.

Hộ lý tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu thân đem đại đội biền binh thủy bộ tiến đánh thổ phỉ Hưng-hóa, liền đó làm sớ tâu lên.

Vua phê bảo rằng: « Ngày nay, ngươi mới đứng dậy, hãy thong thả để xem phúc phận nhà ngươi ra sao. Việc này, ta trước đã điều thêm số quan quân ở tỉnh bên cạnh và cả quân thủy bộ ở Kinh đều tiến. Nếu trước khi quân lính ở Kinh chưa đến, mà ngươi giết được giặc, thì là công của ngươi. Nếu khi quân lính ở Kinh đã đến, nhà ngươi mới báo tin thắng trận, thì ngươi còn mặt nào trông thấy ta nữa? »

Hộ lý tuần phủ Ninh-bình là Nguyễn Văn Mưu tâu nói: Bọn phỉ lén lút chiếm cứ Chi-nê, lập nhiều đồn trại, mưu đồ lại đánh úp Thiên-quan. Mà tin tức về quan quân ở Tây lộ chưa thấy có gì! Duy có tin Hoàng Đăng Thận và Nguyễn Văn Phương chia quân đánh dẹp, giặc chưa chịu lui.

Vua phê bảo rằng: « Ngươi từ trước đến nay chẳng bàn được kế gì, để đến nỗi giặc lan tràn ra. Nay ngươi tâu trình về tình hình giặc hoàn toàn không phải là tin thám được đích xác. Ý muốn ngồi đợi linh Kinh đến, nhờ người để nên việc, ngồi rồi lấy công. Ngươi làm bề tôi, dụng tâm như thế, thực là đáng chê, đáng giận ».

Liền sai Binh bộ truyền dụ cho Tạ Quang Cự: Khi đã đến Ninh-bình, nên nghỉ ngơi vài ngày, để chờ Nguyễn Tiến Lâm đem linh Kinh đến tỉnh, rồi chia giao cho Hoàng Đăng Thận quản lãnh linh Kinh viện Thượng tứ và thay Trần Hữu Lễ quản lãnh cả tượng sĩ và voi ở Ninh-bình; Nguyễn Đăng Giai quản lãnh 300 biền binh, 1.000 thổ binh, và 3 thớt voi chiến ở Thanh-hoa làm đạo

https://tieulun.hopto.org

quân Nam-lộ, thẳng đến Thiên-quan, đánh phá các đồn giặc ở gần quanh đấy. Nguyễn Văn Phượng đem 100 lính bộ hạ, 300 lính Nghệ-an, đi gấp đến quân thứ Nguyễn Văn Cẩn, hiệp lực cùng quản lãnh hơn 1.000 quân và voi ở Hà-nội làm đạo quân Bắc lộ, do đường Thức-cốc, đánh phá đồn giặc. Tạ Quang Cự thì tổng lãnh đại đội quân, voi và thuyền chiến hợp cùng với biền binh của Nguyễn Tiến Lâm do kinh phái ra làm đạo quân Đông lộ. Cả thủy lẫn bộ đều tiến đánh lấy các đồn giặc ở An-đội, Tuần-du, Cố-đế. Khi thắng trận rồi, lập tức hẹn nhật kỳ hội tiễu tổ giặc ở Chi-nê. Một trận thành công, thì chắc được hậu thưởng.

Sai: Hà-tĩnh phái 800 biền binh doanh Thần sách đi theo Tạ Quang Cự điều khiển; Nam-định phái 100 thú binh quân Hữu bảo theo Nguyễn Văn Mưu đóng giữ tỉnh thành. Lại sai thự phó-vệ úy vệ Hồ uy Hữu là Vũ Đình Quang, đem vệ binh kịp đến Ninh-bình lệ thuộc làm việc đánh giặc.

Cấp thêm các trạm từ Kinh trở ra Bắc đến trạm Hà-trung, mỗi trạm 1 con ngựa (trước cấp 3 con). Chuẩn cho đặt làm định ngạch.

Vua sai Nội các truyền dụ cho các đại viên cầm quân rằng: « Trước kia, tổng đốc tuần phủ các tỉnh Ninh-bình, Hà-nội, Sơn-tây phái lính đi tiễu phỉ, trong đó chắc không thiếu người có tinh thần sắc bén, hăng hái đánh giặc cho vua, nhưng cũng không khỏi có kẻ trong lòng nhút nhát đến nỗi mới có trận đánh ở Nhượng-lão biền binh ba đạo cùng thua trong một ngày! Đáng lý ra, phải đem quân pháp ra xử đấy! Nhưng nghĩ số người đông nhiều, mà ra trận, rút lui, trong đó tất phải có người xướng suất. Ngay như, gần đây, Phan Bá Phụng ở Sơn-tây, Bùi Văn Đạo ở Hưng-hóa, 2 đạo quân bị giặc đánh thua, há không phải là do trong quân có kẻ nhút nhát

https://tieulun.hopto.org

tự bỏ chạy trước, nên mới đến nỗi thua vỡ đó sao? Còn tội bỏ chủ tướng, chạy trốn, làm cho thế trận do đấy tan vỡ, thì nên trị tội nặng theo quân luật. Ngoài ra chỉ là theo người rút lui, và khi bên nhiều, bên ít không địch nổi, thì còn có thể tha thứ. Huống chi việc đánh dẹp bây giờ chính là lúc đương khẩn cấp, cũng nên châm chước xử nhẹ, để cho mọi người gắng sức chuộc tội. Vậy phàm cận đây những quan quân thua trận từ quản cơ đến đội trưởng đều phạt 100 trượng, cách chức; binh lính, phạt 80 trượng, đều phải đi theo đặt dưới quyền sai phái của đại viên cầm quân cai quản mình. Nếu biết sợ hãi cảm kích ra sức liều chết để giết giặc, thì võ quan sẽ được khai phục nguyên hàm, binh lính sẽ được khen thưởng ưu hậu, quyết không vùi dập công lao. Nếu cứ khiếp sợ chùn lại, thì chuẩn cho chém đầu ngay trong quân để rao cho mọi người biết».

Sai đúc 100 đỉnh vàng mỗi đỉnh 100 lạng, gọi là « Việt Nam nguyên bảo 越南元寶 ».

Biên soạn Ngọc điệp (1). Chánh phó tổng tài là Phan Huy Thực và Tôn thất Bằng tâu rằng: « Mỹ Đường là con cả hoàng thái tử Anh-duệ (2) trước vì bị tội, các con cái phải phụ lục vào cuốn phả Tôn thất. Nay, thiết nghĩ rằng: tội của Mỹ Đường chỉ là tội tự làm hỏng mình, sánh với tội phản nghịch có khác (Đồng dõi phạm Hiệp, phạm Huệ đều bị tước khỏi họ Tôn thất). Huống chi con là Lê Chung hiện được tập tước để giữ việc thờ cúng ngành Anh duệ. Ngoài ra, con trai, con gái hãn cũng đều là cháu của hoàng thái tử Anh-duệ. Vậy xin cho liệt vào tôn phả, theo thế thứ hoàng thái tử Anh-duệ, mà bỏ chỗ phụ lục đi. Đến như tên và tự Mỹ Đường trong phả

(1) Ngọc điệp: Gia phả nhà vua.
(2) Anh-duệ tức hoàng tử Cảnh, con trưởng Gia-long.

https://tieulun.hopto.org

hoàng tử, dưới chỗ chép những chữ « Anh-duệ hoàng thái tử tử nhị » (1) xin chua rõ tội danh để lưu chiểu. (Chua rằng : những chữ như sau : « Con trưởng là Mỹ Đường, năm Gia-long 15, được phong tiến Ưng-hòa công, vì đắm đuối chơi bời tự biết có tội, Minh-mệnh năm thứ 5, mang nộp cả sắc và ấn, xin tha tội, được làm thứ phẩm).

Vua cho lời tâu đó là phải.

TIMSACH.COM.VN

(1) Hoàng thái tử Anh-duệ có hai con.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XCII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tỵ, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa hạ, tháng 4, mồng một, ngày tế hạ hưởng.

Bọn giặc Ninh-bình từ Chi-nê tràn xuống bến đò Hoa-đế, cướp của và thóc dân rồi đi. Thự thống chế Hoàng Đăng Thận đóng quân ở Thiên-quan, điềm nhiên không chặn đánh.

Vua nghe biết, truyền Chỉ sức hỏi. Thận lấy cớ là vì quân ít.

Vua xuống dụ quở rằng: « Ngươi mới đến Ninh-bình, đã có linh viện Thượng từ và lính Thanh — Nghệ hơn 700 người, lại vát lấy 2 thớt voi chiến ở Thiên-quan há rằng không đủ để dùng vào việc đánh bắt hay sao? Thế mà hàng 1 tuần nay, ngươi cứ khư khư giữ chịt một chỗ ngồi nhìn cho giặc tự do kéo đến rồi đi, cướp bóc no nê đem về sào huyệt! Ngươi lại tìm lời chống chế chối cãi. Sao lại có hạng quan quân phải đợi người ta đến giúp, rồi mới đánh giặc như thế nhỉ? Nay đã có Chỉ cho Tạ Quang Cự, tổng đốc việc quân các lộ. Ngươi tuy ở đạo khác, cũng phải chịu sự điều khiển của Quang Cự. Phàm mọi việc thường đều do Quang Cự tâu báo. Duy có việc trọng yếu mới chuẩn cho ngươi được riêng làm tập tấu dâng thẳng lên ».

https://tieulun.hopto.org

Lại có dụ Tạ Quang Cự: « Kíp phái biền binh đến đóng đồn ở bên sông và canh giữ nghiêm ngặt ở các bến đò Hoa-đế, Khả-luật, không để cho bọn giặc đi lại cướp bóc. Lại cấm các thuyền buôn, thuyền chở khách không được lên quá chỗ đồn giặc để lợi cho giặc».

Quang Cự nhân đấy tâu xin đổi phái Nguyễn Đức Nhuận đến lệ thuộc quyền mình, để tiện điều khiển. Vua y cho.

Ra lệnh cho biền binh 2 cơ Tiền và Tả Ninh-bình không nghỉ ở ngoài ban, mà phải lưu lại tại ngũ để sung vào việc sai phái; đợi khi yên rồi, sẽ lại chia ban như lệ đã định.

Hộ đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Hồ Hựu đem quân đóng ở phủ thành Quảng-oai, được tin giặc đánh phá các huyện Tam-nông, Bất-bạt, lại dựa vào thế hiểm trở, mai phục ở dãy núi bờ phía đông sông Đà. Hựu thân đốc chư quân tiến đánh, bắn chết 1 tên đầu mục giặc và mấy tên trong bọn. Giặc lui vào rừng. Hựu bèn chọn đất đóng đồn, đem việc tâu lên.

Vua du thưởng 10 lạng bạc cho người bắn chết giặc. Giục sai quân thủy, quân bộ hội tiễu, lên đường tiến thẳng, đánh giải vây cho Hưng-hóa. Lại truyền Chỉ cho 2 ty Phiên, Niết (1) Sơn-tây: phái người chuyển vận 10 cỗ súng quá sơn đến quân thứ. Phàm các đạo quan quân ở Hưng-hóa có cần lương gạo, thuốc đạn, thì đều phải vận tải để cấp cho.

Vua lại sai truyền dụ cho Phạm Văn Lý rằng: « Trước đây có sai người đưa linh kinh do đường biển đi Hà-nội, làm để đốc quân vụ Hà—Ninh, chuẩn bị tiến đánh thổ phỉ Hưng-hóa. Chắc rằng hiện nay đã đến Nam-định

(1) Phiên, Niết: ty Bố chính, và ty Án sát.

https://tieulun.hopto.org

rồi. Duy lúc này đương là tiết tiểu-mãn (1), nước sông chảy mạnh, thuyền lớn đi ngược dòng, thế đi tất hơi chậm. Khi ngươi đến Nam-định, hãy tạm để thuyền lớn ở đấy, rồi trích lấy 30 cỗ súng quá sơn liệu sai biền binh dùng thuyền ô, thuyền lê, theo đường sông mà tiến. Ngươi tức khắc quản lãnh quan quân, thủy bộ cùng xuất phát, tiến thẳng đến Hưng-hóa, điều khiển các đạo quân đánh dẹp, trước hãy giải vây cho Hưng-hóa, sau hạ đến các đồn giặc ở Tam-nông và Bất-bạt, sớm báo tin thắng trận. Vả lại, ta vốn biết ngươi vẫn quen hăng hái chiến đấu, nhưng với lũ thổ phỉ loạn dân này, ngươi là đại tướng, cũng không nên xung phong hãm trận đua sức tranh hơn với chúng. Chỉ nên đôn đốc lãnh binh, tướng sĩ, ra sức mạnh, tiến lên trước, thì tự có thể hẹn ngày thành công. Trong khi hăng hái xông pha, ngươi nên thận trọng hơn nữa, để giữ lấy thể thống đại tướng. Rồi giữ nghiêm kỷ luật, thưởng phạt công minh, không nên nóng vội. Còn hộ đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Hồ Hựu thì chuẩn cho theo làm tham tán quân vụ ».

Sai lính đội Cảnh tất phối hợp với thủy quân, đi một chiếc ô thuyền chở đạn súng (xung tiêu pháo, đại luân a, mỗi thứ 2 cỗ, đạn hỏa tâm, đạn hồ điệp mỗi thứ 200 kiện, đạn liên châu 100 bao, tán đạn 200 cân) đi Hưng-hóa, theo Phạm Văn Lý, và Hồ Hựu bắt giặc.

Vua bảo Nội các rằng: « Bọn thổ phỉ phần nhiều trội về điều sang, nhưng quân ta sử dụng đại bác: bắn nơi xa, phá chỗ kiên cố, lợi hơn gấp 10 lần, điều sang của giặc dẫu nhiều, địch làm sao nổi? Phải truyền dụ cho Sơn-tây tải hai cỗ súng đại luân xa pháo, tức súng hỏa xa pháo đến Hưng-hóa. Hà-nội cũng tải 2 cỗ súng ấy đến

(1) Tiểu mãn: Tên một tiết hậu nhằm ngày 21, 22 tháng 5 dương lịch.

https://tieulun.hopto.org

Sơn-tây». Lại truyền dụ cho Hà-nội, Bắc-ninh đều lấy 200 ống phut lửa đem đến quân thứ.

Bộ Binh tâu nói: « Các kho chứa ở các tỉnh Bắc-kỳ, số đại bác còn ít ».

Vua nói: « Nước nhà lúc mới khai sáng, đại bác chưa từng chia cấp là vì tình thế buộc phải coi trọng chỗ vua đóng mà coi nhẹ các địa phương. Nay hưởng thái bình đã lâu, số đại bác có nhiều, phủ thành, huyện thành còn được ban cấp, huống chi tỉnh thành? Vậy, nên liệu bàn mà cấp cho ».

Tổng đốc quân vụ các lộ ở đạo Ninh-bình là Tạ Quang Cự tâu nói: Ở địa phương Thiên-quan Chi-nê, đều có bọn phỉ đóng đồn nên quan quân đi tiễu chưa lìa khỏi phủ thành, là vì có mặt sau chưa quét sạch. Vậy xin do đường thiên lý, đi Gián-khẩu đem quân và voi tiến đến phủ thành Thiên-quan, tuỳ cơ đập tắt rồi lập tức chia đường đánh thẳng vào Chi-nê.

Vua phê bảo rằng: « Những lời ngươi tâu đều phải đấy! đã cố gắng lại nên cố gắng hơn nữa. Ngày ngày ta mong đợi tin thắng trận ».

Dũng: Lê Bá Dân, thự phó vệ úy vệ Thần cơ Hậu, làm phó vệ úy vệ Ban trực Trung; Bùi Công Lai, thự phó vệ úy, vệ Tiền phong Tiền, làm phó vệ úy vệ Hậu bảo Nhất thuộc Hậu quân, đều đem vệ binh đi đóng giữ Thanh-hoa Nghệ-an.

Lại sai Nghệ-an liệu vát 500 biền binh Thần sách, đi đóng giữ Thanh-hoa. Rồi rút số lính phòng ngự ở Trấn-tĩnh về tỉnh.

Vua dụ Nội các: « Hai tập thơ Ngự chế: *Sơ tập* và *Nhị tập*, đã chuẩn y lời xin của văn thần, cho khắc in rồi. Lần lượt đã giáng Chỉ thưởng cấp cho các quan trong Kinh và ngoài các tỉnh. Nhân nghĩ về thơ văn, ta không

https://tieulun.hopto.org

đua tài với văn sĩ, nhưng theo ý muốn của mọi người nên cho khắc in, cũng có thể làm ơn mà cho lưu hành trong đám nho sĩ. Vậy xuống dụ quan dân trong ngoài ai muốn in riêng cho mình, thì chuẩn cho mang đủ giấy mực đến Quốc sử quán, nơi chứa ván in mà in, để rộng truyền bá.

Vua xem chỗ thợ làm cửa Ngọ-môn, thấy lầu Ngũ-phượng và 2 cửa tả, hữu, đều đẹp đẽ khéo léo, chỉnh tề, thưởng cho thợ mộc 300 quan tiền và các thợ khác 200 quan.

Vua dụ Nội các rằng: « Đã nhiều lần hậu thưởng cho các biền binh làm việc, lại chuẩn định thời hạn khi làm khi nghỉ cho họ để đỡ mệt nhọc. Nay, công trình lớn lao đã hoàn thành rồi chỉ còn chút việc gánh đất vác đá, bất đắc dĩ còn phải nhọc đến sức quân, cũng đã trả công với giá ưu hậu rồi. Nhưng nghĩ: mùa hè, trời nóng, mà biền binh thường phải chạy vạy dưới ánh mặt trời gay gắt, ta rất thương. Vậy chuẩn định: hằng ngày, cứ đầu giờ dần thì đến làm, giờ thìn 2 khắc thì nghỉ, đầu giờ thân lại đến làm, giữa giờ tuất nghỉ (1) để tránh nóng nực, đỡ mệt mỏi ».

Thự tuần phủ Hà-tiên là Phạm Xuân Bích tâu nói: « Trong dịp điểm binh đầu xuân, số binh các cơ trong tỉnh trốn đến hơn 800 người. Thành khẩn xin để tra rõ, rồi tâu tiếp ».

Vua dụ: « Ngươi nên hội đồng với tổng đốc Lê Đại Cương, liệu khéo xử trí, cốt sao vừa khoan dung vừa nghiêm ngặt khiến binh lính vui về để cho ta dùng mới phải ».

---

(1) Dần: từ 3 đến 5 giờ sáng; Thìn: từ 7 đến 9 giờ sáng; Thân: từ 3 đến 5 giờ chiều; Tuất: từ 7 đến 9 giờ tối. Giờ thìn 2 khắc: 8 giờ sáng. Giữa giờ tuất: 8 giờ tối.

https://tieulun.hopto.org

Hộ lý tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai từ đồn Phố-cát dẫn binh tiến đến Ninh-bình. Lại phái Trần Đình Uẩn, phó vệ úy vệ Hồ uy Trung đem vệ binh từ địa phận châu Quan-da thuộc Thọ-xuân qua Mai-châu thuộc Hưng-hóa đến thẳng tỉnh thành hội tiễu. Làm sớ tâu lên.

Vua phê bảo : « Ta bảo phái vệ Hồ uy Trung đi Hưng-hóa, chứ chưa từng ra lệnh cho đi đường miền thượng. Ngươi lại tự tiện sai đi ! Vả lại quân cối vào sâu, không phải là kế vạn toàn ! Ngươi chưa từng trải, lại không biết binh pháp. Nếu Đình Uẩn đánh đúng chỗ yếu kém, chỗ trống rỗng của giặc, mà giặc không ngờ đến nỗi chúng bị thua, thì đó là công to vô cùng của ngươi. Nhưng nếu đường rừng núi có nhiều ngả, người dẫn đường không tốt, hay là giặc đã phòng bị trước giữ hiểm ; đánh chặn thì điều đó không phải nói nữa. Thử nghĩ thân ngươi và nhà ngươi có thể lấp đầy chỗ hầm to đó không ? việc đã xong chẳng nói làm gì, ta chỉ ngóng mong tin thắng trận thôi ».

Vua bèn đi sai phái người đi dò xét tin tức quan quân đạo binh ấy, nếu đã đến Hưng-hóa thì thôi, nhược bằng còn đang ở trong rừng, thì nên tức khắc rút về, theo đường Hà-nội mà tiến.

Vua du Nội các : « Những thổ ty Bắc-kỳ, từ trước đến nay triều đình đãi họ không phải không hậu. Từ khoảng niên hiệu Gia-long [1802-1819] đến nay, họ được nối chức, giữ đất, cùng nước cùng vui, thổ dân được yên trong cảnh cày ruộng mà ăn, đào giếng mà uống, chưa từng nhọc nhằn xao xuyến. Gần đây, bọn Lê Duy Lương ngầm đi xui giục, thổ dân nhiều kẻ ùn theo những nhiễu địa phương, có lẽ bị bức bách vì sức bạo ngược của giặc, hay là tự làm ra sự chẳng lành, đều chưa biết được. Tóm lại, chúng như châu chấu đá xe, lập tức s[illegible]

https://tieulun.hopto.org

thấy tan nát. Lại chạnh nghĩ: thổ dân đều là con đỏ của triều đình, lòng ta có chỗ không nỡ. Vậy sai các địa phương Ninh-bình, Sơn-tây, Hưng-hóa nên truyền bịch du bảo cho biết đường họa, phúc. Ai có thể bắt hoặc chém được bọn giặc là Lê Duy Lương, Lê Duy Nhiên, Quách Tất Công, Quách Tất Tại, Đinh Công Tiến và bọn đầu sỏ, sẽ chiếu theo lời du trước, trọng thưởng cho bậc lạng, phong ngay cho quan chức. Kẻ nào ra thú trước quân hoặc tản về làng mạc, thì tội trước đều được tha thứ cả. Nếu u mê không trở lại, thì phép nước khó khoan dung. Đến lúc quan quân đánh mạnh, không những bản thân bị diệt vong, mà cả đến vợ con nhà, làng cũng đều không giữ được. Như vậy, há không phải tự mình gieo vạ kỳ lạ cho mình ru? Vậy, nên sớm quay đầu trở về, đừng nói là ta không răn bảo trước».

Sai thị vệ đem 2.000 đồng ngân tiền Phi long vừa lớn vừa nhỏ ở kho Nội phủ, một nửa giao cho Tạ Quang Cự và Nguyễn Đăng Giai, một nửa giao cho Phạm Văn Lý và Hồ Hựu mang theo trong quân để thưởng cho những tướng biền binh dõng đi trận có công trạng.

Đê chính thần là Lê Nguyên Hi tâu nói: «Về khúc đê cũ đã bỏ ở lần ngoài tại các xã Quan-xuyên, Cốc-đăng (thuộc huyện Đông-an) tỉnh Hưng-yên hằng năm, vẫn thường sai dân đắp để chắn đỡ cho đê trong. Mùa thu năm ngoái, nước lụt sói lở, năm nay sửa lại, công trình khá nặng. Vậy xin cấp cho tiền và gạo thuê người làm».

Vua bảo bộ Công rằng: «Đê này không nằm trong lệ sửa đắp theo công trình, há nên động đến khoản chi tiêu lớn? Nhưng lại nghĩ dân còn đương thiếu ăn, đó cũng là cách bày việc làm thay phát chẩn. Vậy hãng chuẩn y cho lời đã xin».

Đặt thêm chức huyện thừa ở hai huyện Văn-giang và Gia-lâm thuộc Bắc-ninh. Hai huyện này việc nhiều, lại

https://tieulun.hopto.org

có việc cần phòng đê. Năm ngoái, bộ Lại bàn chuẩn cho mỗi huyện chỉ đặt 1 tri huyện. Đến nay, tổng đốc Nguyễn Đình Phổ đem việc ấy xin, cho nên đặt thêm.

Quan tỉnh Thanh-hoa tâu : « Lúa chiêm đã chín, dân đã có cái để ăn. Dân xiêu ở Bắc-kỳ đều lục tục trở về làng cũ, thần đã đình việc phát chẩn ».

Nhà vua xem biểu, cả mừng. Rồi các tỉnh Hà-nội, Bắc-ninh, Hải-dương, Nam-định và Hưng-yên cũng tâu báo thóc lúa được mùa, giá gạo chóng hạ. Dân đói lãnh chẩn đều đã có màu mặt dần dần trở về. Duy có Nam-định còn 1, 2 nghìn người già yếu còn phải xin ăn. Vua sai quan tỉnh lấy thêm 500 phương gạo kho, tiếp tục phát chẩn, một tuần thì thôi.

Vua, hồi đầu xuân, đêm thanh, đối cảnh mưa, xem sách, nhân làm một bài thơ hồi văn, sau khắc in son, thưởng cấp cho hoàng tử, các công chúa, các đường quan các Bộ, Viện, Nội các ở Kinh và các trực, các tỉnh ở ngoài, mỗi người 1 tờ.

Bắt đầu cấp thẻ đeo cho quan lại văn võ và biền binh ở Kinh.

Lại bộ, Binh bộ, Đô sát viện và Nội các bàn tâu, cho rằng: Đại-cung môn thể chế rất tôn nghiêm, khóa mở coi giữ đều có các chuyên ty. Công việc then chốt thật đã kỹ càng và đầy đủ. Các quan viên lớn nhỏ cho đến lại dịch và binh lính được qua lại cửa Đại-cung ấy đều nên có đeo thẻ bài để xét nghiệm mới là cẩn mật. Vậy xin: về văn, thì Bộ, Viện và các nha, về võ thì các quân, doanh, vệ, đội ngày thường ứng trực, đều chiếu theo công việc nhiều hay ít, liệu chế thẻ bài cấp cho; thẻ bài nên dùng ngà hay sừng kích thước ra sao cũng làm phân biệt theo phẩm trật cao hay thấp. Duy thị vệ vẫn có thẻ bạc, thẻ ngà và Cẩm y, Vũ lâm đã có áo mặc riêng đủ để phân biệt rồi thì không cần bàn và cấp nữa.

https://tieulun.hopto.org

Vua chuẩn y lời bàn đó (Văn: Lục bộ thượng thư, tham tri, thị lang, Đô sát viện tả đô ngự sử, phó đô ngự sử; Đại lý tự khanh, Thái thường tự khanh; Quang lộc tự khanh, Thừa-thiên phủ phủ doãn. Võ: Ngũ quân chưởng phủ, Vũ lâm doanh, Thần sách quân, Thủy quân thống chế; Kinh thành đề đốc; Phúc long hầu, Thái bình hầu: bài ngà đều dài 1 tấc 3 phân, rộng 8 phân.

Văn: Thái-thường thiếu khanh, Quang-lộc thiếu khanh, Lục bộ chư nha lang trung sung việc Nội các, thị độc học sĩ, Thừa-thiên phủ phủ thừa, Tào chính sứ, Tư tế sứ, Quốc tử giám tế tửu, tư nghiệp, Chủ phủ, trưởng sử. Võ: chư quân doanh quản, vệ quản, thị vệ, Kiêu kỵ đô úy, vệ úy, Hộ thành binh mã sứ, Thượng trà viện sứ, Trấn-hải đài thành thủ úy: bài ngà dài 1 tấc, 1 phân, rộng 7 phân.

Văn: Lục bộ, chư nha viên ngoại lang, chủ sự, lư vụ; Đô sát viện, Lục khoa cấp sự trung, thập lục đạo giám sát ngự sử, lục sự: chư phủ phó trưởng sử, tán thiện, bạn độc; Nội các hành tẩu, thị độc, thừa chỉ, tu soạn, biên tu, kiểm thảo, điển tịch, đãi chiếu; Hàn lâm viện tu soạn, biên tu, kiểm thảo; thái y viện ngự y, phó ngự y; Khâm-thiên giám giám chính, giám phó ngự quan Chính lĩnh đài lang, miếu lang; học chính, Quốc tử giám, thừa thự phủ Thừa-thiên phủ thông phán, Cẩm y vệ chư doanh tri bạ. Võ: suất đội, hiệu úy, giám đốc: bài ngà đều dài 1 tấc, rộng 6 phân.

Văn: Lục bộ chư nha bát, cửu phẩm thư lại, Thái y viện y chánh, y phó. Võ: các hạng biền binh trong Hộ vệ, Loan nghi, Thượng trà, Kim sang Tài hoa, Lý thiện: thẻ bài deo bằng sừng đều dài 9 phân, rộng 5 phân).

Hộ lý tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu tâu nói: «Trận đánh ở bờ đông sông Đà, bọn giặc tụ thêm đồ đảng, chẹn giữ các con đường xung yếu ở rừng núi, lại

https://tieulun.hopto.org

dùng thuyền ván, thuyền nan đậu tản mát suốt dọc sông để làm thế ỷ giốc. Vậy xin chờ thủy sư và biền binh các doanh Hồ tụy. Thần sách ở Hà-nội cùng đến, thủy, bộ họp lại hội tiễu, mới có thể đánh giải vây cho Hưng-hóa được ».

Vua phê bảo rằng: « Binh, voi, thuyền, súng các lộ hiện nay chắc đã như mây kéo đến rồi. Lũ ngươi nên hợp sức đồng lòng đánh giết giặc cho thật dữ, để sớm báo tin thắng trận, thì sẽ được hậu thưởng ».

Lại dụ sai: « Từ nay có việc quân khẩn cấp thì lập tức làm biểu phi tâu vào, còn việc thường thì cũng 5 ngày 1 lần báo ».

Thổ phỉ Hưng-hóa đánh sát bốn mặt tỉnh thành trèo thang mà lên. Quan tỉnh là Ngô Huy Tuấn và Trần Ngọc Lâm, thân đốc quan quân trong thành cố sức chống đánh, bắn súng đạn đặc bị chết hại rất lắm. Bọn Tuấn lại làm một thứ bọc sắp bào cho Hồ Hựu và nói giặc tuy nhiều, nhưng chẳng qua là quân ô hợp, nếu viện binh đến tiếp ứng, thì trong ngoài đánh khép lại, chỉ một hồi trống, có thể bắt được giặc. Hựu cứ theo lời báo tâu lên.

Vua rất khen ngợi, thưởng cho bọn Tuấn mỗi người được gia quân công 1 cấp; từ quân cơ trở xuống đến binh lính thưởng cho tiền bạc có khác nhau.

Thưởng cho thổ tri huyện Trấn-an là Nguyễn Đình Hàn lên hàm thổ tri phủ vẫn giữ việc huyện Trấn-an.

Trước kia, Hưng-hóa có loạn, trong các thổ tri châu, tri huyện thuộc tỉnh chỉ có một Đình Hán tự đem thổ dân hưởng ứng đi đánh giặc. Quan tỉnh đem việc tâu lên, cho nên có mệnh lệnh này.

Vua ra chơi nhà lương tạ (1).

---

(1) Nhà hóng mát.

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc An—Hà là Lê Đại Cương, tuần phủ An-giang là Ngô Bá Nhân tâu xin dồn bổ các lính ở đồn điền cũ vào 4 cơ thuộc tỉnh là An-nghị Tả, An-nghị Hữu, An-nghị Tiền và An-nghị Hậu, đặt mỗi cơ 1 phó quản cơ, lấy các nguyên chánh phó trưởng chi bổ làm cai đội thí sai, phó quản cơ. Vua y cho.

Thự bố chính Nghệ-an Nguyễn Đình Tân và án sát Vũ Đĩnh tâu xin phái 100 biền binh Thần sách đi đóng giữ Trấn-ninh, hạn 3 tháng thay phiên 1 lần.

Vua nghĩ chỗn ấy lam chướng nhiều, chuẩn cho đóng 1 tháng, khi địa phương yên tĩnh thì lập tức rút quân về, không cần thay phiên gì cả.

Sai phó quản cơ cơ Tiền-kinh là Hồ Tiến Hảo đóng giữ đồn Bình-hải, kiêm cả việc phòng ngự cửa Liêu và cửa Lác.

Nguỵ Trung quản Nguyễn Văn Trú, đảng giặc Hưng-hóa tụ tập hơn 1.000 quân đánh phủ Lâm-thao thuộc Sơn-tây. Quản phủ là Nguyễn Văn Hương đánh nhau với giặc ở xã Thạch-sơn, thua chạy. Giặc lại đến bức bách tận dưới thành. Lãnh binh Tuyên-quang là Trần Hữu Yến, tri phủ là Mai Khắc Mẫn, giữ chặt thành, chống đánh giặc, bắn chết được mấy chục tên. Giặc rút lui, đêm đến, lại đứng ngoài thành la ó. Bọn Yến đem binh nhằm bắn, đến lúc thuốc đạn gần hết, bèn bỏ ngỏ thành, kéo ra. Giặc nhân dịp sơ hở ấy xông vào thành đốt dinh thự, nhà cửa, thả tù phạm. Vừa lúc ấy, bộ biền là phó quản cơ cơ Tả hùng Hoàng Văn Điển, đem binh đến cứu. Bọn Yến quay lại hội tiễu. Giặc thấy quân kéo đến liền tan đi.

Việc lên đến vua. Vua sai đem chém Nguyễn Văn Hương ở trước quân rao cho mọi người biết. Trần Hữu Yến và Mai Khắc Mẫn đều bị cách chức, nhưng cho lưu

https://tieulun.hopto.org

lại gắng sức làm việc để chuộc tội. Lại truyền dụ Hồ Hựu phải ủy Phạm Văn Điển và Lê Văn Thụy đem 400 kinh binh, 6 thớt voi chiến, phối hợp với 1.000 cơ binh, làm đạo quân Hữu lộ, tiến đánh đảng giặc ở Lâm-thao, rồi sang sông Thao, đánh giải vây cho Hưng-hóa. Nguyễn Văn Quyền thì hợp với kinh binh: 1 quản vệ, 200, 300 biền binh, chia nhau đi thuyền, làm đạo quân Trung lộ, tiến đánh thuyền giặc ven sông, rồi thẳng đến tỉnh thành Hưng-hóa. Hồ Hựu thì đem bọn Nguyễn Đăng Huyên và chánh phó lãnh binh do Kinh phái đi, cùng với các lính dõng và voi chiến do các tỉnh điều động, làm đạo quân Tả lộ, tiến đánh đảng giặc ở Bất-bạt, rồi tức khắc qua sông Đà, sang bờ phía tây, để hội tiễu.

Vua lại được tin có nhiều thổ ty ở Sơn-tây đem thổ binh theo đi trận, bèn dụ bố chính, án sát là bọn Đỗ Huy Cảnh và Hoàng Văn Tú phải người thân đến trước mặt họ luyến Chỉ rằng: « Hoàng đế được tin các ngươi hết sức sốt sắng làm việc công, vậy đặc cách xuống dụ khen trước chờ sau khi bình định xong, sẽ có trọng thưởng. Cố lên! »

Tổng đốc Bình—Phú là Đoàn Văn Trường đến Kinh vào triều kiến. Vua liền sai đi ngựa trạm đến ngay Thanh-hoa quản lãnh biền binh vệ Ban trực Trung do kinh phái đi và biền binh vệ Thần sách Nhất của Nghệ-an, đồn trú ở đó. Có việc phải tâu, chuẩn cho được làm thành tập tâu riêng do sở tại đệ lên. Còn con là Đoàn Văn Thọ được liệt trong Hoa-danh sách, cũng chuẩn cho đi theo.

Trường đến bái từ trước bệ, vua dụ ngay trước mặt rằng: « Năm nay Bắc-kỳ được mùa, dân ta có thể không đói, hẳn không theo giặc. Ninh-bình, Hưng-hóa sẽ thấy yên ổn ngay. Khanh hãy cứ đi chẳng mấy ngày ta lại sẽ có Chỉ đấy! » Lại nói: « Triều đình mới đặt lệ phong tước cho ấp, là để đãi người có công. Kẻ làm quan nên kính

https://tieulun.hopto.org

cần chăm lo chức vụ để được hưởng tước lộc lâu dài, đến mãi con cháu, đừng cho mình là vô biên mà làm cẩu thả cho xong việc. (Trường mới được phong là Diên-hựu tử, cho nên vua mới dùng những lời ấy để khuyến giáng). Sau đó điều bổ Trường làm tổng đốc Hà—Ninh, còn Nguyễn Đình Phổ lại về Ninh—Thái cung chức.

Vua dụ Nội các: « Gần đây, có người nói tên đầu sỏ giặc là Lê Duy Lương ở miền núi Thanh-hoa ngầm xui đồ đảng tràn ra bốn phương quấy rối, để phân tán lực lượng của quan quân. Lời ấy tuy chưa đáng tin hết cả, nhưng cũng không nên không đề phòng. Vậy ra lệnh cho Binh bộ mật dụ các địa phương Thanh-hoa, Nghệ-an, Hà-tĩnh: mật sức cho quan quân phủ huyện phải hết lòng tra xét ở một dải rừng núi. Nếu có Duy Lương và đồ đảng lẫn lút trong dân gian, thì lập tức phải cất hết mầm mống, đừng để phải động đến binh uy. Nên coi tờ dụ này là lời suông trên giấy tờ thì phạm lỗi không nhỏ đấy! ».

Tổng đốc việc quân các lộ ở đạo Ninh-bình là Tạ Quang Cự, tham tán là Hoàng Đăng Thân và Nguyễn Đăng Giai, đóng quân ở Thiên-quan. Có vài trăm tên phỉ lên vào nhà dân ở Gia-viễn đòi lấy lương quân. Quang Cự được tin tức khắc chia phái binh và voi đến đánh ở cửa động Hoa-lư. Bọn phỉ tan vỡ. Lại có vài trăm tên phỉ khác đem đến lên trên sơn đinh xã Yên-mông (thuộc huyện Phụng-hóa) đốt đuốc, kéo cờ, cướp thóc gạo của dân. Nguyễn Đăng Giai đem binh đến bắt. Lũ phỉ lại trốn vào rừng. Việc lên đến vua. Vua dụ rằng: « Mánh khóe của bọn phỉ này không như lũ phản loạn trước. Nay quan quân đông đúc, lại đầy đủ cả voi chiến, thủy quân, súng đạn và hỏa khí. Lũ ngươi nên chia đường tiến lên, đánh cho thật dữ, đừng dóng quân ở lâu một chỗ, khiến người ta mong tin thắng trận ngày

https://tieulun.hopto.org

càng sốt ruột! Phàm những thổ ty, thổ mục đến cửa quan để cố sức làm việc hễ những ai có thể dùng làm tiền khu thì giao hẹn họ rằng: người nào trổ sức bắt hoặc giết được giặc thì phàm vợ con tài sản bắt được của giặc đều thưởng cho hết. Còn 1 xã Sơn-âm, nhiều phen đã hiểu dụ mà vẫn không chịu qui thuận há nên trận trở dùng thứ chút nào nữa? Nếu ai có thể bắt hay chém được bọn thứ yếu phạm là Quách Tất Công, Quách Tất Tại hoặc chính con em đầy tớ chúng thì cho giải nộp ngay. Còn họ hàng chúng và vợ con của cải người xã Sơn-âm, thì người bắt được ấy không kể là quan quân hay thổ dõng, đều được thưởng cho hết.

Vua dụ Binh bộ rằng: «Trước kia, đã chuẩn định súng điểu sang mỗi phát dùng 1 đồng cân 6 phân thuốc súng và đã thi hành. Nhưng lại nghĩ: nòng súng có cái to cái nhỏ, đạn chì có hòn nặng hòn nhẹ khác nhau thì thuốc súng cũng theo đó mà có khác. Hàng chỉ thuốc súng cũ chứa ở Bắc-kỳ không nhạy bén lắm nếu cứ một niềm câu nệ theo lệ cũ, thì dạn phóng ra chậm và yếu, sợ không được việc. Vậy thông sức cho các trực, các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc: phàm gặp việc đánh giặc, thì chuẩn cho theo đạn chì và nòng súng lớn hay nhỏ mà liệu cấp thuốc súng cốt sao cho thỏa đáng. Duy hằng năm nhằm kỳ tế thần dịch lệ, có thao diễn, thì cứ theo lệ cũ đã định».

Cho Tạ Quang Cự làm tổng đốc quân vụ đánh dẹp thổ phỉ Ninh-bình, Phạm Văn Lý làm tổng thống quân vụ đánh dẹp thổ phỉ Hưng-hóa, đều được cấp ấn quan phòng, dùng đóng khi có việc cần tâu.

Chương sớ báo về việc quân ở Bắc-kỳ do người cưỡi ngựa đệ đi phần nhiều bị chậm trễ. Vua nói: «Việc đặt cung ngựa trạm để đi lại truyền đệ giấy tờ, có quan hệ đến những việc cơ mật, há nên để chậm trễ như thế?».

https://tieulun.hopto.org

Vậy sai Binh bộ truyền chỉ cho các đốc, phủ, bố, án từ Quảng-trị đến Hà-nội : Từ nay về sau nên nghiêm sức các trạm hạt mình: phàm có ngựa truyền đệ những việc rất khẩn, đều phải chạy theo hành trình, cốt sao nhanh chóng. Nếu còn để chậm thời khắc, thì sẽ đem các trạm binh và trạm mục truyền tin, phân biệt trị nặng. Cả quan địa phương cũng phải giao xuống xét xử.

Tổng đốc quân vụ đạo Ninh-bình là Tạ Quang Cự, tham tán Hoàng Đăng Thận và Nguyễn Đăng Giai tâu bày về việc trù tính cơ mưu đánh giặc rằng : Hiện nay, đảng giặc đóng giữ Chi-nê, lập nhiều đồn trại : 4 sở ở Phụng-hóa (đồn Không-cốc, đồn Cây-thị, đồn Á, đồn Tâm-đinh), 2 sở ở Gia-viễn (Hoa-lư, Đồng-tôm (1)), 5 sở ở An-hóa (Cố-đế, Công-đôi, Thần-đôi, Tuần-dụ, An-đội). Lại có hơn 30 chiếc thuyền thủy cơ, chia nhau giữ nơi hiểm yếu. Về đường rừng núi thì từ phía trước sở huyện Sơn-âm quanh về phía tả thì là Thượng-lũng, An-trị, Phúc-lương, Tâm-đinh, Không-cốc, suốt đến Thiên-quan ; phía nam thì qua đò Vô-hốt, đò Bình-lương, Ỷ-na, Xích-thổ, An-đội, Tuần-dụ, qua đò phía đông sang Chi-nê, lại chuyển về tây, đến Cố-đế, Hưng-thi về đến Sơn-âm. Bấy nhiêu con đường đều có lối tắt xuyên sơn hiểm trở, thông suốt đi 4, 5 nơi, đều đến được các huyện Phụng-hóa, An-hóa, Gia-viễn, Lạc-thổ, và miền rừng thuộc Hà-nội và Sơn-tây. Giặc có khi ngầm đi lại trong dân cư, cướp lấy binh lương, hoặc giong trống kéo cờ, khoe khoang thanh thế. Khi quan quân đến đánh ở đâu thì giặc quẫy đuôi chống lại, đánh bên tả thì giặc chặn bên hữu để chia sẻ sức lực của ta, rồi sau chúng giữ hiểm, lên lút sống trong hang núi. Nếu đánh gấp thì quân ta phải mạo hiểm, rất không tiện ; nếu chia

(1) Hán văn chép là « Hà-nguyên ».

https://tieulun.hopto.org

đường cùng tiến đánh thì thế quân bị chia sẻ không có cứu viện. Cơ mưu đánh giặc, khó giữ được vạn toàn, sợ không khỏi chậm trễ. Vả lại, bọn giặc tuy rông rỡ, nhưng dò xét tình hình, thấy chúng vốn không có căn bản gì đâu, lâu rồi cũng đến chết. Nay nghĩ: nên đem đại binh Nam lộ và Bắc lộ gộp lại chia làm tiền, hậu, tả, hữu, hoặc đánh, hoặc cứu, có quân tiến công, có quân chặn đánh, hãy dụng công vào chỗ trọng yếu trước đã để cho giặc không thể lén lút qua lại các đường núi ấy mà tiếp ứng cho nhau. Còn quân ta thì không đến nỗi phải lo đầu đuôi không tiếp ứng nhau. Nay xin hẹn ngày, do đường phía Nam hợp binh lại, trước hãy lấy các đồn giặc ở Không-cốc và Tâm-đinh, rồi cả thủy lẫn bộ đều tiến, đánh lấy Chi-nê, sau đến Sơn-âm. Như thế thì dùng sức ít tiện, mà bọn giặc cũng khó lọt lưới được.

TIMSACH.COM.VN

Vua cho lời tâu ấy là phải.

Hộ lý tuần phủ Ninh-bình Nguyễn Văn Mưu, có tội, bị miễn chức.

Vua' dụ Nội các: « Nguyễn Văn Mưu ngày thường không vỗ yên được thổ dân, thám xét được tình hình, đến nỗi giặc âm mưu làm phản, đó không phải là việc một sớm một chiều. Kịp khi việc đã phát ra, lại không gia tâm ngăn ngừa để đến nỗi Chi-nê thất thủ, bị giặc chiếm giữ! Cơ mưu đánh dẹp lại chậm trễ đến hàng tháng. Đó đều do tội Nguyễn Văn Mưu gây nên cả, dù trăm miệng cũng không chối cãi được. Vậy Mưu phải cách chức ngay, cho đưa đến quân thứ Tạ Quang Cự làm lính, gắng sức chuộc tội».

Dũng hữu thị lang Công bộ sung vào Đê chính là Lê Nguyên Hi làm bố chính Ninh-bình, hộ lý ấn quan phòng tuần phủ.

https://tieulun.hopto.org

Tuần phủ Lạng—Bình là Hoàng Văn Quyền tâu xin gọi ngay những biền binh hai cơ Lạng hùng và Cao hùng đang nghỉ ở ngoài ban phải tập hợp lại để phòng có sai phái. Vua y cho.

Sai Sơn-tây lương phái 300 cơ binh thuộc tỉnh đi Tuyên-quang đóng đồn để phòng thủ.

Bỏ bớt nha môn Đê chính Bắc-kỳ. Bọn khoa đạo là Trần Quang Tiến, Vũ Quyền, Vương Hữu Quang tâu: «Đặt ra đê, là cốt để bảo vệ cho nghề nông. Từ trước đến nay cứ đến mùa thu nước lớn, quan Đê chính chuyên làm những việc bồi đắp giữ đê cho vững, còn đối với việc làm ruộng thì lợi, hại, đau khổ, không quan tâm đến. Thí dụ như: mưa dầm ít dọng, nước sông chưa to thì lợi ở việc mở cống dẫn nước ra sông; nếu không thì lúa chiêm sẽ bị ngập. Nếu mưa ít, ruộng khô, mà nước chảy vào ruộng; nếu không thì mạ mùa khô héo. Quan địa phương mục kích tình hình ấy, nhưng không dám tự tiện, phải loanh quanh tư đi báo lại, nên không khỏi chậm trễ. Do đấy, dù nắng, mưa tầm thường cũng có khi gây thành tai hại! Dân bị khó khăn về lương thực, chưa hẳn không phải vì thế.

«Nay, các tỉnh đã có đại viên đốc, phủ chịu trách nhiệm về sự làm lợi trừ hại cho dân. Vậy xin đem công đê và tư đê giao cả cho các quan tỉnh quản lãnh, theo như chương trình mà làm. Còn những đoạn đê ven sông, xem kỹ chỗ nào đáng đặt cống nước để lợi việc làm ruộng, thì tâu xin làm ngay. Mỗi vụ chiêm và vụ mùa hoặc khô cạn, hoặc úng thủy tùy thế mà mở ra cho nước thông đi, khi nước sông lên to thì đóng cửa cống lại. Sông con ở phía trong đê, chỗ nào nông cạn thì tùy thế mà khai mở cho thông dòng nước. Chỗ có cống nước, nên chứa nhiều đống đất và vật liệu để phòng hộ

https://tieulun.hopto.org

đê. Phàm những việc nên khai hay nên lấp, quan địa phương phải thân đến tận nơi xem xét công việc, không được phó mặc dân thường. Và việc đê đã giao cho quan địa phương, thì xin nên bỏ nha môn Đê chính ».

Vua sai đình thần bàn tâu, đều cho là phải. Vua bèn cho làm theo lời bàn ấy.

Đóng lại chiếc thuyền đồng Uy phương lớn. Sai thự Hậu quân kiêm giữ ấn triện Thủy quân là Phan Văn Thúy trông nom công việc này.

Bố chính Bình-định là Trịnh Đường đến Kinh vào chầu dâng sớ xin đi đánh thổ phỉ Sơn-tây Hưng-hóa vì thấy chúng đang xuẩn động.

Vua bảo rằng: « Việc đánh dẹp ở Bắc-kỳ triều đình đã có phương lược. Ngươi không phải tâu xin về việc ấy ». Vua bèn cho Đường làm Binh bộ [illegible] Thị lang. Cho Nguyễn Trọng Vĩ làm Binh bộ hữu thị lang, thự hữu tham tri, thăng Binh bộ viên ngoại lang Đỗ Cao Mai lên lang trung.

Với bố chính Hải-dương là Trần Thiên Tải về Kinh. Dùng thự bố chính Quảng-bình là Trần Văn Tuân làm bố chính Hải-dương. Thăng án sát Hà-tĩnh là Lê Bá An lên thự bố chính Quảng-bình.

Sai tổng thống đạo Hưng-hóa là Phạm Văn Lý mau kíp tiến binh đánh dẹp thổ phỉ. Vua dụ rằng: « Hiện nay, kinh binh do lũ Nguyễn Đăng Huyên điều khiển nếu đã tề tựu tập hợp thì theo như lời dụ trước, chia làm 3 đạo tiến đánh. Nếu họ chưa đến, thì quyết không chờ được, phải lấy việc giải vây Hưng-hóa làm việc cần kíp, nên liệu phái quân đóng giữ ở địa phận Bất-bạt, còn thì đem quân và voi sang sông ngay. Và giục thủy sư Nguyễn Văn Quyền cùng tiến, trước hết hãy đánh bọn phỉ gần ở phía tả Lâm-thao và thuyền giặc ở ven sông, rồi cùng

https://tieulun.hopto.org

sang sông Thao để giải vây cho Hưng-hóa. Giải vây rồi, lập tức chia binh đặt giữ 2 bờ sông Thao. Thủy sư thì đi lại đón chặn các bến đò sông Đà. Phải cướp cho hết các thuyền đò, thì giặc ở hai bờ sông Đà không tiếp ứng cho nhau được, thế tất phải tan vỡ. Quân ta nghỉ vài ngày cho sung sức, rồi theo dọc 2 bờ sông Đà, cùng 3 đạo thủy sư cùng tiến, ra sức đánh giết, sẽ có thể báo tin thắng trận ngay được ».

Lại dụ rằng : « Hôm nọ, có Chỉ cho Trần Văn Lộc rút về. Nay quan quân đủ dùng để đánh dẹp, mà giặc ở Ninh-bình, thì đường sá hiểm trở. Nếu không ra quân kỳ, xuất kỳ bất ý để đánh dịch thì tin báo thắng trận chắc còn phải lâu. Ngươi hãy cùng Hồ Hựu nên phái ngay Trần Văn Lộc hoặc 2 viên chánh phó quản cơ, đem 100 lính Thần sách, 400 lính các cơ, trách cứ bọn Đinh Công Trọng, Đinh Công Ninh và Quách Công Nhị chiêu tập hơn 1.000 thổ dân, cấp cho lương gạo thuốc đạn, sai làm tiền khu, do đường Kim-bôi (tên xã) qua núi Long-lĩnh, thẳng đến xã Sơn-âm, quét sạch sào huyệt giặc, đừng để còn sót một mống nào ! Cho phép cấp bằng cho bọn Cộng Trọng làm ngoại ủy cai đội, đợi ngày thành công, sẽ hậu thưởng (bọn Đinh Công Trọng đều can án, phải làm lính. Từ ngày Ninh-bình, Hưng-hóa có việc, chúng đều tình nguyện đem thổ dân đi tòng chinh cố sức để chuộc tội) ».

Hộ lý tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu đóng ở phủ Quảng-oai chia phái quan quân các đạo, đặt 4 đồn chẹn những nơi xung yếu để chống giặc. Có hơn nghìn phỉ từ sơn phận các xã Phú-hữu, Yên-bồ, Vật-yên kéo lại, xông lên thách đánh. Quân ta đem súng thần công và súng quá sơn bắn chết mấy tên. Giặc lùi chạy. Ta chém được 1 đầu giặc. Việc lên đến vua. Vua phê bảo :

https://tieulun.hopto.org

« Xem tờ tâu, cũng hơi ưng ý. Nhưng phải đánh giết thật hăng hơn nữa, để sớm báo tin thắng trận ».

Bọn lãnh binh Hưng-hóa Phạm Văn Điển, phó lãnh binh Nam-định Lương Văn Liễu, phó vệ úy Thủy sư Hà-nội Nguyễn Văn Quyền tất cả thủy bộ cùng tiến, đánh giải vây cho tỉnh thành Hưng-hóa.

Trước kia, bộ binh ta đánh sơn phận xã Phú-hữu. Hơn 700 phỉ tan vỡ, bỏ súng ống, khí giới, xuống thuyền nan, chạy sang bờ phía tây sông Đà. Thủy quân đánh phần sông xã Trung-hà bắt được hơn 10 chiếc thuyền phỉ. Phỉ lên bờ, chạy tản, trốn. Lính, dõng, đạo riêng của quản phủ Vĩnh-tường là Nguyễn Duy Trữ cũng đánh bại giặc ở sông Thao, đánh đắm 6 chiếc thuyền và chém 9 đầu giặc.

Quan quân các đạo thừa thắng tiến lên, vây đến tỉnh thành Hưng-hóa. Quan quân trong thành thấy viện binh đến, lập tức mở cửa thành, hợp sức đánh khép lại: bắt và chém được hơn 60 tên giặc, thu được khí giới vô kể. Giặc bèn rút bỏ vòng vây, chạy về sách Phương-giao (thuộc huyện Thanh-xuyên). Đạo binh của lãnh binh Tuyên-quang là Trần Hữu Yến, tri phủ Lâm-thao là Mai Khắc Mẫn gặp giặc ở xã Á-nguyên (thuộc huyện Sơn-vi) chém được tên đầu sỏ giặc là Nguyễn Văn Trù, và bọn chúng mấy chục tên. Hồ Hựu đem việc thắng trận tâu lên.

Vua dụ rằng: « Gần đây thổ phỉ rông rỡ, dở trò cú vọ bạo tàn! Nay quan quân thủy đều trổ sức hăng hái luôn mấy ngày thắng trận, giải vây ngay cho tỉnh thành Hưng-hóa. Vậy đáng nên hậu thưởng để tỏ ý khuyến khích: Phạm Văn Điển, Lương Văn Liễu, Nguyễn Văn Quyền, Nguyễn Duy Trữ, và lũ vệ úy Đoàn Văn Cải, quản cơ Vũ Tiến Mậu 7 người cùng đi trận ấy đều

https://tieulun.hopto.org

được thưởng 1 đồng kim tiền Phi long bạng lớn và gia quân cộng 1 cấp. Trong đó, Phạm Văn Điển thống lãnh quan quân một lộ, được thưởng thêm 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn; các suất đội mỗi người 3 đồng, biền binh được thưởng 2.000 quan tiền. Ngô Huy Tuấn, Trần Ngọ LÂm, Trần Hữu Yến và Mai Khắc Mẫn, trước bị giáng cấp cách lưu, nay đều cho được khai phục chức cũ. Còn người chém được tên đầu sỏ giặc Nguyễn Văn Trù thì thưởng cho 10 lạng bạc. Ngoài ra đều thưởng cho 2 lạng. Đến như Hồ Hựu là một viên quan to đương lúc quan quân tiến đánh, nếu chính mình ra trận đốc chiến thì ta cũng rộng ban ơn cho; nhưng lại ngồi yên giữ một chỗ, để hưởng sự thành công, há nên lạm mong dự thưởng? Nay bọn giặc đã sợ mất hồn. Quan quân các ngươi, nên nhân thế chẻ tre này tiêu diệt hết bọn giặc ở hai bờ sông Đà, đánh thẳng vào sào huyệt giặc ở Quảng-lâm. Đến khi về Kinh, hoặc cắt đầu bỏ hòm đệ về cửa cung khuyết. Còn bè lũ nó thì bắt bớ tìm giết, hẹn ngày quét sạch, rồi chia đường tiến đến Ninh-bình hội tiễu. Ta sẽ lại hậu thưởng cho ».

Thự bố chính Hưng-hóa là Ngô Huy Tuấn, thự án sát là Trần Ngọc Lâm tâu bày tình hình tiễu phỉ: « Từ khi tỉnh thành bị vây, viện binh chưa đến, bọn thần đã cùng với lãnh binh Bùi Văn Đạo, suất đội Trần Đăng Phú, đốc suất quân sĩ trong thành hết sức chống giữ hoặc bắn súng đánh phá, hoặc đêm đến giong dây cho quân ra ngoài thành, cướp trại giặc, giết giặc kể hàng trăm. Đến khi các đạo tiến đến tức thì mở cửa thành, hợp sức lại đánh, giặc phải rút lui ».

Vua phê bảo: « Tưởng hai khanh chỉ biết việc tế lễ, chưa từng trải trận mạc, chẳng dè lại có thể vì ta mà giữ vững cõi thành. Lại gặp lúc quân ít, viện binh không

https://tieulun.hopto.org

có, vậy mà biết ra sức khống chế địch với số quân không đầy 400, chống được hàng nghìn quân giặc hung bạo, đến sau giải được vây, thành được công. Thế không những đáng ghi công lên lá cờ thái-thường, mà lại làm vẻ vang cho mặt văn thần nhiều lắm. Vậy cho Ngô Huy Tuấn làm bố chính, quyền giữ ấn quan phòng tuần phủ, Trần Ngọc Lâm làm án sát, đều được thưởng thêm 3 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ, 10 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn ; Bùi Văn Đạo đổi làm trật chánh tam phẩm (trước tòng tam phẩm) thưởng 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ và 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn; còn cái án thua trận trước được miễn nghị. Trần Đăng Phú được thăng thụ cai đội, thưởng ngân tiền Phi long lớn, nhỏ mỗi thứ 5 đồng. Đạo và Phú lại được gia quản công 1 cấp. Biền binh trong thành, thưởng tiền 1.000 quan. Những người được giong đuổi ra thành giết giặc, thưởng thêm 200 quan.

Lại sai bày đàn ở bên ngoài quách của tỉnh thành, sắm đủ lễ vật cho tế nguyên trấn thủ Phan Bá Phụng, quản cơ Hoàng Văn Trường và các biền binh chết trận. Lại giải bọn giặc bị bắt sống đến trước tế đàn, mổ lấy tim gan bày tế.

Tổng đốc đạo Ninh-bình Tạ Quang Cự, từ Gia-viễn về phủ Thiên-quan có con voi chiến sổng vào đồn giặc ở Nam lộ. Quang Cự cùng tham tán Hoàng Đăng Thận, Nguyễn Đăng Giai và viên ngoại lang Nguyễn Đức Nhuận đều đem lính và voi đuổi theo. Gặp giặc chống cự, bọn Quang Cự vừa đánh vừa đi, đến đồn À ở xã Yên-trị (thuộc huyện Lạc-thổ) thì trời đã xế chiều, họ lại quay về. Dọc đường, tên thổ ty Quảng-địa thuộc Thanh-hoa là Nguyễn Đình Bang đi tụt lại sau. Đăng Thận giục giã, Đình Bang trở bắn lại quân ta rồi bỏ đi. Đăng Giai dâng sớ xin chịu tội và nói : « Đình Bang là anh

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Đinh Phát, thổ ty La-sơn. Cha hắn là phòng ngự sứ Nguyễn Đình Giá, trước đã chiêu tập dân xiêu ở Lạc-thổ lập được 24 trại. Những kẻ can án, đi trốn, phần nhiều ẩn nấp ở đấy. Mà Đinh Bang và Đinh Phát lại là thông gia với Quách Công Ôn, Quách Công Nghiệp, không khỏi có tình trạng thông đồng với giặc. Thần vẫn lo nghĩ về việc đó. Nhưng tội ác hắn chưa rõ rệt, cho nên thần chỉ ngấm ngầm ràng buộc mà thôi. Nay Đinh Bang theo đi đánh giặc bỗng lại nảy sinh dã tâm bỏ đi nơi khác. Việc đã xảy ra như thế, biết làm sao được! Thần đã có công văn phi báo hộ lý tuần phủ Nguyễn Khả Bằng phái nhiều biền binh kịp đến địa phận Thạch-thành, Quảng-địa phẩm những đường có thể thông đến Ninh-bình, thi nghiêm nhặt phòng ngừa càng hơn, để chặn đường không cho giặc thông với nhau. Xin chọn phái một viên quan to hoặc cho thần trở về bắt họ hàng, vợ con của chúng và dân các trại do chúng đã lập mà giam giữ quản thúc. Còn của cải ruộng đất đem hết cho dân để tuyệt đường chúng nó giúp giặc. Đến như thổ ty, thổ dân 3 huyện Lạc-thổ, Phụng-hóa và An-hóa hoặc vì tình bà con, hoặc vì nghĩa thân gia, hoặc vì bị cưỡng ép phải theo, họ đều kéo cánh liên kết, cứu giúp lẫn nhau. Dân 3 huyện ấy giúp giặc hoặc theo giặc đến quá nửa, chỉ có hơn 10 thổ ty và hơn 300 thổ dân là theo quan quân. Xét xem tình ý cũng là miễn cưỡng, đều không tin được cả. Thổ dân đã gian ngoan mờ tối như thế, mà đường rừng núi lại hiểm trở như kia! mỗi khi xuất quân không người đưa đường: ngoài thì lạc lõng vì núi sâu chằm rộng, trong thì có khi bị thổ nhân gian trá đưa vào đất giặc. Tình hình bất trắc như thế, dẫu có trăm vạn quân hùng hổ cũng đến không có đường nào để tiến gấp được. Vả lại, giặc này dựa vào rừng núi, hang động tụ như bầy quạ, đông như đàn kiến lại không

https://tieulun.hopto.org

có lương thực súc tích gì, tình thế cũng không lâu bền được. Thiết nghĩ: nên chia đặt đại binh ở những nơi giáp gần người kinh thuộc ba huyện ấy để phòng ngừa ngăn chặn, khiến giặc không thể lén đến sách nhiễu, thì chúng chỉ ôm núi, ăn hết lương, thổ dân sẽ lìa bỏ, rồi tình thế đến phải bắt giết lẫn nhau. Quân ta có thể không phải khó nhọc mạo hiểm mà giặc cũng phải đến yên ». Vua dụ: « Nguyễn Đăng Giai trước đã tâu khen bọn thổ ty: súng đạn khi giới tinh nhuệ, mà người thì có tinh thần chiến đấu, nếu đem đi đánh dẹp thì có thể dùng để sai khiến được. Nay sao lại có việc xảy ra không ngờ như thế! Ngươi làm chức tư mục(1) đã không hay hết lòng vỗ về, gây nuôi cho thổ dân hiểu biết đường phải, yêu chuộng nghĩa, khi có việc, lại không khéo điều khiển để cho người ta hăng hái tiến lên. Đến khi giao cho việc quân, thì không nghĩ ra được một mưu chước gì, khi thấy giặc, thì đấy tay mặm miệng nhưng lại cố chết giữ im một chỗ. Nay nhân thổ binh sổng trốn, ngươi lại bày ra những lời chân lại! Thật không hợp lý chút nào! Vậy phải cách chức ngay.

« Ngày đó, Hoàng Đăng Thận cũng đi ở đấy, đã không hay liệu cơ đánh dẹp, lại chỉ bức bách bắt người ta phải tiến, đến nỗi chúng bỏ đi phương nào không biết! Vậy phải giáng xuống 4 cấp.

« Tạ Quang Cự điều khiển không đúng cơ nghi, cũng giáng 2 cấp.

« Tất cả đều cho lưu dụng, nhưng hạn cho các ngươi trong vòng 1 tuần, phải làm thế nào: góp sức, đánh mạnh, lấy lại Chi-nê, cốt đem lũ đầu sỏ giặc đến làm cho ra án. Nếu các ngươi tự xét là mình bất tài, đánh

---

(1) Quan một địa phương có nhiệm vụ chăm sóc, vỗ về dân chúng.

https://tieulun.hopto.org

lòng chịu tội, thì làm ngay tờ tâu xin tự biếm truất, cũng không sao, ta sẽ sai ngay đại viên khác đến thay lãnh việc quân. Như thế, thì lũ ngươi còn mặt mũi nào sống với người đời nữa?

« Thổ tỳ Nguyễn Đình Bang đã theo đi đánh giặc, tại sao lại bỏ trốn, tình và lý thật có chỗ không hiểu được. Có lẽ bị Đăng Thân bức bách cũng chưa biết chừng. Nếu vội vàng giết ngay thì không những kinh động thổ dân, lại gây thêm ngờ vực, càng luống công đề phòng, sinh ra nhiều sự bất tiện! Ngươi, Nguyễn Đăng Giai hãy phái người đi phủ dụ hắn: nếu hắn quay đầu trở lại thì chuẩn cho tòng quân gắng sức chuộc tội, nếu thực cam lòng theo giặc, thì bấy giờ mới nên đánh bắt, cho nó phục tội.

« Còn Nguyễn Đức Nhuận trước kia phạm lỗi bị cách, nhưng vì cho rằng Nhuận đã từng [illegible] chức phủ Thiên-quan, hơi am hiểu tình hình, bèn cho khai phục làm viên ngoại lang, theo việc binh nhung. Thế mà từ bấy đến nay, không có một điều gì trội, đáng lấy, chỉ luẩn quẩn tiến lui, su tay ngồi nhìn. Vậy truyền chỉ nghiêm quở. Nếu ngươi tự liệu rằng mình vô tài, thế khó tiến thủ, thì nên tường trình với Tạ Quang Cự để Cự cứ thực tâu lên đợi chỉ cách chức triệt hồi, không được ở lâu trong quân thứ ».

Sai ngự sử Đặng Kim Giám gấp đến Thanh-hoa, đò xét tình trạng thổ phỉ để tâu lên.

Chuẩn định: từ nay phàm các viên quan ở các tỉnh mới được thăng bổ, theo lệ, đáng được dẫn vào yết kiến, thì đều lấy ngày được chỉ dẫn vào yết kiến, do Lại bộ thảo chiếu cấp cho.

Từ Phú-yên trở vào Nam đến Hà-tiên, dân cư các hạt có nhiều đồng ruộng ở xen vào rừng núi, thường có thú dữ làm hại.

https://tieulun.hopto.org

Vua sai Binh bộ truyền dụ các quan tỉnh xét các thôn ấp ở ven rừng núi thuộc hạt mình, chọn phái binh và dân hễ ai biết bắn súng điểu sang, thì liệu cấp cho súng và thuốc đạn để họ bắn giết thú dữ trừ hại cho dân. Phàm ai giết được hổ dữ, thì chiếu theo lệ, thưởng cho, bắn được tê giác và voi thì mang ngà và sừng đến nộp quan, còn thì cho được mua bán với nhau. Sự chi thuốc đạn mỗi năm một lần ghi vào sổ chi dùng.

Lại sai biên soạn bộ Thực lục về Liệt thánh (1).

Vua dụ : « Nhà nước có sử là để [làm tài liệu đáng] tin cho đời nay và truyền mãi về sau. Ta từ lúc mới nối ngôi, liền muốn biên thuật ngay công đức đời trước thành một bộ sử đáng tin cửa một triều đại, nên đã cho xây dựng sử cục, lại lựa người biên soạn Thực lục về Liệt thánh. Những người được chọn vào việc này, đã được ban yến về vang, lại được cấp lương ưu hậu. Chính nên cố gắng tôi mài thêm nữa để phụ phỉ lòng ta đã giao việc cho làm và mong được thành tựu. Thế mà từ tổng tài toản tu trong đợt làm việc ấy trở xuống không chịu hăng hái cố gắng làm tốt, lại kéo dài bao năm. Nay ta muốn hai tay cầm dọc thì chỉ mới có bản thảo, chưa viết tinh tường. Những người thừa hành mà bất lực như thế, thật phụ lòng ta quá lắm ! Đáng phải giao cho bộ nghiêm xét, nhưng lại nghĩ nhiều người đã điệu bổ đi nơi khác, hoặc đã quá cố rồi hiện nay lơ thơ không còn mấy, vậy không cần truy cứu nữa.

« Nay nên chọn các viên khác sung vào làm cho đến thành công. Vậy ra lệnh : thượng thư bộ Hộ là Trương Minh Giảng, thượng thư bộ Lễ là Phan Huy Thực, đều sung làm tổng tài. Tả tham tri bộ Hộ là Trương Đăng Quế, hữu tham tri bộ Hình là Bùi Phổ, hữu tham tri bộ

(1) Liệt thánh : Chỉ các chúa Nguyễn trấn ở Thuận Quảng.

https://tieulun.hopto.org

Công là Nguyễn Trung Mậu, tả phó đô ngự sử viện Đô sát là Hà Duy Phiên, thự hữu tham tri bộ Binh là Nguyễn Trọng Vũ, tả thị lang bộ Lễ là Lê Nguyên Trung đều sung toản tu.

« Chuẩn cho mỗi ngày 1 viên luân phiên nhau họp làm. Ngoài ra, các việc biên tu, khảo hiệu, đẳng lục(1), thủ chưởng(2) đều do bộ Lại liệu chọn cất cử các viên ty thuộc trong bộ và trong viện. Rồi dùng nhà Hữu-đãi-lậu làm nơi biên soạn.

« Lần này sai làm là lần thứ hai. Các ngươi nên gia công khảo đính, sửa chữa, cốt cho đúng phương pháp trong cách chép hoặc tước bỏ, không thiếu sót trong việc sưu tầm lặt lượm. Mỗi khi làm xong một kỳ thì lại chuẩn cho viết rõ lại ngay, đâng lên. Sớm hôm ta thực nóng lòng mong đợi. Phải kính theo làm nhé !.. »

Tổng đốc Tuyên-quang là Phan Văn Đức phải tội cách chức vì bị phát giác ra rằng trong khi cho quân nghỉ việc, quân lính dọa nạt người Man để lấy của cải và đồ vật.

---

(1) Đẳng lục : Sao chép tinh tường.
(2) Thủ chưởng : Phụ trách về việc cất và giữ.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XCIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tỵ, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa hạ, tháng tư.

Chuẩn định: từ nay, lễ đại triều ở điện Thái-hòa xong, thì ngự giá về điện Cần-chánh, hoàng tử nhỏ và con các tước công chưa đủ dùng trong ban, thì vẫn theo lệ trước, ra lạy ở sân điện. Ngoài ra, các quan chức chưa có phẩm phục và có duyên cớ gì cùng với các viên tôn thất nhân tẩn, giám sinh trong Quốc tử giám, và những người truyền chỉ (1), tuyên chiếu(2), độc biểu (3), phủng biểu (4), thị nghi (5), củ nghi (6), hỗ tụng (7), đều miễn ra sân lạy mừng. Chuẩn định này được ghi làm lệnh.

Dùng: hữu thị lang bộ Binh là Trịnh Đường làm bố chính Thanh-hoa; hộ phủ cách lưu là Nguyễn Đăng

---

(1) Truyền chỉ: Rao truyền chỉ dụ.
(2) Tuyên chiếu: Tuyên bố chiếu thư của vua.
(3) Độc biểu: Đọc bài biểu dâng vua.
(4) Phủng biểu: Bưng hòm đựng tờ biểu dâng vua.
(5) Thị nghi: Hầu chực sắp xếp nghi lễ triều đình.
(6) Củ nghi: Kiểm soát về nghi lễ triều đình.
(7) Hỗ tụng: theo hầu ngự giá.

https://tieulun.hopto.org

Giai vẫn cứ cầm quân chuyên coi việc bắt giặc, không phải nhận việc bố chính sứ.

Dùng thự lang trung Nội vụ phủ là Nguyễn Nhược Sơn sung làm công việc Nội các.

Án sát Thái-nguyên là Nguyễn Đỗ chết. Dùng lang trung bộ Lại là Nguyễn Trọng Ngọc làm án sát Thái-nguyên.

Cai đội Phạm Doãn Dũng giữ đồn Vũ-yển thuộc Sơn-tây, ngụy xưng là Phù Lê chưởng Hậu quân thống chế, thống lãnh tả Thao-hà đại tướng quân quận công, tụ tập quân chúng, theo giặc, đốt phá huyện lỵ Thanh-ba. Bố chính Đỗ Huy Cảnh, án sát Hoàng Văn Tú đem việc ấy tâu lên.

Vua bảo bộ Binh rằng: «Phạm Doãn Dũng từng đã nhận quan chức triều đình, đóng quân giữ đồn, lại dám giở giáo theo giặc, đánh phá huyện lỵ. Tội nó đủ chém giết cũng chưa đủ. Vậy truyền dụ bọn Đỗ Huy Cảnh phải binh đi bắt tất cả vợ con thân thuộc của nó».

Đinh Công Tôn, thổ tri huyện huyện An-lập thuộc Hưng-hóa, ngụy xưng là điều bát, Đỗ Viết Trai thì sai thổ huyện thừa ngụy xưng là thống lãnh, cùng bọn đầu sỏ giặc là Đinh Công Tiến, Phạm Doãn Dũng, họp bè lũ, chiếm giữ 2 huyện Hạ-hoa và Hoa-khê, lại chia bè đảng vào xã Lễ-nguyên và xã Tam-sơn (đều thuộc huyện Phúc-thọ) hơi gần tỉnh thành.

Phó lãnh binh là Tống Văn Uyển đem binh đi đánh: chém giết được cũng có, bắn chết được cũng có. Giặc chạy lui.

Việc lên đến vua. Vua có dụ thưởng tiền bạc cho biền binh.

Lại vì việc phủ Lâm-thao và các huyện Tam-nông, Bất-bạt, Thanh-ba, Hoa-khê, Hạ-hoa lần lượt thất thủ,

https://tieulun.hopto.org

công văn và tiền công bị đốt và cướp, tù phạm được phi thả ra, vua ra lệnh cho Hồ Hựu điều tra cho rõ, xét xử hoặc giáng chức, hoặc cách chức có khác nhau.

Vua truyền dụ Phạm Văn Lý và Tạ Quang Cự: «Nay quan quân đi tiễu 1 lộ Hưng-hóa, đánh được toàn thắng. Tin chắc rằng hiện nay thổ phỉ thế cô chia rẽ, tất sẽ tan vỡ ngay. Lũ người nên hiểu thị rộng rãi cho bọn thổ ty, thổ dân sớm quay đầu về lập công, chuộc tội, dẫu họ hàng tên đầu sỏ giặc mà bắt hoặc chém được nó đem đề dâng, thì không những tha cho tội trước (mà lại được thưởng nữa), chém hoặc bắt được Quách Tất Công, thưởng bạc 500 lạng; Quách Tất Tại, Quách Tất Tế, mỗi tên 300 lạng. Người kinh người thổ chém hoặc bắt được chúng cũng thưởng như thế. Quan quân đi trận chém hoặc bắt được Quách Tất Công, thưởng bạc 400 lạng; nếu được Quách Tất Tại và Quách Tất Tế, mỗi tên, 200 lạng».

Thự chưởng cơ sung lãnh binh Thanh-hoa Phạm Đình Bảo, tuổi già, hưu trí. Điệu bổ: lãnh binh Hà-nội, là Nguyễn Văn Cẩn do chức chưởng cơ, trật tùng nhị phẩm, sung lãnh binh Thanh-hoa; vệ úy vệ Minh võ, doanh Thần sách là Phan Văn Đồng, do chức vệ úy, trật chánh tam phẩm, sung lãnh binh Hà-tĩnh. Quyền sung lãnh binh Bắc-ninh là Trần Văn Duy cho sung bổ ngay. Nguyên lãnh binh Bắc-ninh là Trương Văn Hậu, quyền sung lãnh binh Thanh-hoa, đến thẳng Ninh-bình, quản lãnh biền binh Thanh-hoa theo Tạ Quang Cự đi bắt giặc. Phó lãnh binh Hà-nội là Trần Đức Vinh, do chức vệ úy, trật chánh tam phẩm, sung lãnh binh Hà-nội. Thành thủ úy ở pháo đài Điện-hải là Hồ Văn Vân, được trao chức phó vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung phó lãnh binh Hà-nội.

https://tieulun.hopto.org

Vua thấy thổ phỉ các lộ Sơn — Hưng đều đã tan vỡ, bèn du chưởng cơ Hoàng Văn Tranh lập tức đem số biền binh đóng giữ phủ Lý-nhân lại quay về Nam-định để trông nom công việc xây thành.

Định lại lệ phê giao đơn bằng của Hộ bộ (Lệ trước,, những đơn bằng về tiền và lương đều do chính tay đường quan phê phát; đến bấy giờ bàn đặt lại: phàm ai muốn lãnh thì đến kỳ, làm 2 bản đơn, chỗ niên hiệu phải ghi ngày tháng vào, có ấn tín do nhà nước cấp thì đóng ấn tín, không có ấn tín thì dùng triện riêng, dấu riêng. Trong bản thu về, chỗ giáp lề cũng đóng dấu kiểm. Ai có người cai quản, thì do người cai quản ấy nhận thực. Lại điền các ty trong bộ chuyên việc ấy đều ghi tên vào chỗ sau niên hiệu: người chủ thủ ở kho Kinh, chiếu theo đó mà phát mấy quan tiền, hoặc người chủ thủ kho thóc Kinh, chiếu theo đó mà phát gạo mấy phương, hoặc thóc mấy hộc. Không được xóa tẩy và tì ố. Rồi để họ, tên, quan hàm vâng lệnh xét thực, phía dưới chỗ ghi tên, thì đóng dấu. Viên thủ lãnh hoặc viên tá nhị, xét lại rồi ở chỗ sau niên hiệu của bản chính phải chính tay viết họ, tên quan hàm mình vâng lệnh xét thực. Bản thu về, ở chỗ sau niên hiệu, cũng phải chính tay viết những chữ họ, tên, quan hàm mình vâng lệnh kiểm thu, dưới chỗ tên đều có đóng dấu và dấu kiểm. Về bản chính, chỗ ghi số mục mà lại điền đã nhận, đường quan chỉ phê 2 chữ « tống phát »; nhân viên giữ ấn liền đóng ấn triện của Bộ vào dưới đó. Lại đóng dấu kiểm vào chỗ số mục trong đơn và chỗ giáp lề. Cũng phải đóng dấu kiểm vào chỗ chữ người lại điền viết ở bản thu về số mục tiền và lương phát đi là bao nhiêu giữ để lưu chiểu).

Nước Chân-lạp sai sứ lại cống. Khi đã đến, [Vua] sai quan phần việc chế cấp phẩm phục thường triều cho

https://tieulun.hopto.org

chánh sứ là Ốc Nha Chiết Tức, phó sứ là Ốc Nha Bông Sa và Ốc Lịch Nhâm. Đến khi họ về nước, lại thưởng cho chánh sứ bộ đồ trà cẩn vàng, bộ đồ uống rượu bằng pha lê bịt vàng; cho phó sứ bộ đồ chè cẩn bạc, và bộ đồ uống rượu bằng pha lê mỗi người một bộ.

Vua dụ rằng: « Về bảo quốc trưởng các ngươi rằng nay đã trưởng thành, nên kính cẩn giữ theo lễ độ các nước chư hầu khéo vỗ về dân chúng, như thế mới khỏi phụ lòng yêu thương của triều đình. Lỡ có láng giềng gây biến, ta sẽ có cách xử trí, không phải lo ngại ».

Cho Nguyễn Văn Liễn và Lê Hựu làm Công bộ lang trung.

Vua thấy năm trước gặp những ngày khánh tiết ở Bắc-kỳ, những địa phương có đặt tổng đốc, tuần phủ thì cùng đứng tên trong sớ tạ hoặc trong thư mừng, biểu mừng; nếu nơi nào chỉ đặt tuần phủ, thì tuần phủ được đứng riêng tập tấu, còn bố chính, án sát ở kiêm hạt đều không được dự. Nay chuẩn định: « Từ nay hằng năm, phàm có khánh tiết gì, hạt nào hiện đã đặt đốc, phủ thì vẫn làm theo lệ trước. Đến như tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên và tuần phủ Hưng-hóa thì cho hội đồng với bố chính Tuyên-quang, tổng đốc Ninh—Thái thì hội đồng với bố chính Thái-nguyên, tuần phủ Lạng—Bình thì hội đồng với bố chính Cao-bằng, tất cả đều được cùng đứng tên vào tập tấu để đệ đạt tâu lên. Rồi theo lệ, phái người mang biểu chương về Kinh lạy mừng để đều được liệt tên tỏ tình mừng rỡ. Còn Quảng-bình và Quảng-trị đã rút bớt tổng đốc, đặt tuần phủ và bố chính ở từng hạt riêng biệt, thì ủy viên cũng nên phái riêng nhưng số phủ huyện 2 tỉnh ấy không có mấy, vậy chuẩn cho tuần phủ Quảng-trị, bố chính Quảng-bình cùng đứng tên vào tờ biểu rồi lần lượt phái một viên

https://tieulun.hopto.org

tri phủ hoặc tri huyện (đem biền vào Kinh, chiếm bãi). Chuẩn định này được chép làm lệnh ».

Tổng thống quân vụ đạo Hưng-hóa là Phạm Văn Lý, quản lãnh biền binh đến phủ thành Quảng-oai cùng với hộ đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Hồ Hựu hội bàn việc quân.

Vua xuống dụ rằng: « Bọn đầu mục thổ phỉ Hưng-hóa là Đinh Công Tiến, Đinh Công Thự, Đinh Công Lân và Xa Văn Chấn, đã từng nhận quan chức của triều đình, không ngờ chúng lại lòng lang dạ sói quên ơn, cắn trả, tội ác cực to, pháp luật phải tru diệt. Gần đây, quan quân đi tiễu; tuy nhiều lần thắng trận, bắt và giết rất nhiều, nhưng trong lũ ấy, chưa bắt được một tên nào đem đến xử án! Ngươi nên nhân thế thắng lợi này, cố gắng đem quân tinh nhuệ, phân phái quan quân các lộ tùy cơ bắt giết, vợ, con, họ hàng, bè đảng và sào huyệt của chúng. Sách nào trước sau theo giặc, thì nhất thiết đem giết hết sạch, để cho lũ như cho, chuột ấy mất mật không dám manh tâm kia khác, thì mới có thể giữ lấy sau này cho tốt được ».

Rồi Lý sai lũ quyền nhiếp quản phủ Lâm-thao là Hoàng Văn Điểm, thổ tri châu là Lương Bá Tuyển, Lưu Trọng Chưởng, đi đánh bọn phỉ Phạm Doãn Dũng ở đồn Vũ-yển, bắt được mấy chục đồ đảng và chém được vài mươi đầu giặc.

Vua được tin, ban khen và thưởng cho bọn Điểm mỗi người 5 đồng ngân tiền. Phi long hạng lớn, thưởng cho lính và dõng đi trận đó 300 quan tiền. Rồi treo giải thưởng 100 lạng bạc cho ai bắt sống được Phạm Doãn Dũng.

Vua lại nghĩ những người binh dân phần nhiều bị giặc bức bách sợ rằng ở dưới mũi tên hòn đạn có khi chết lầy đến kẻ vô tội, nên dụ Phạm Văn Lý thông sức cho các viên cầm quân đều phải tuân theo lời dụ trước:

https://tieulun.hopto.org

Phàm khi ra trận phải kíp hô lên rằng: « Kẻ nào quăng giáo qui xuống, đầu hàng thì tha cho khỏi chết; kẻ nào cầm khí giới, kháng cự lại, thì giết không tha! » Nếu giặc tan vỡ, mà ta đuổi bắt, cũng nên phân biệt là theo giặc đã lâu hay mới theo: nếu đã lâu ngày, tức hạng người giúp kẻ tàn ác, thì phải trị tội để răn người khác; nếu mới trong vòng mươi ngày, vì bị cưỡng bách phải theo thì nên châm chước giảm tội xuống bậc thấp nhất không được một mực chém bậy, giết bừa! » Phạm Văn Lý, nhân đó, tâu nói: « Việc quân bề bộn, xin để cho viên quan bị cách được gắng sức chuộc tội là Hoàng Sĩ Quang, hiệp cùng ngự sử Lê Văn Trung cùng làm công việc từ hàn. Còn đạo quân của Phạm Văn Điển sẽ phái riêng cho thư lại trong tỉnh theo làm ». Vua ưng cho.

Vua sai Binh bộ truyền dụ cho Hồ Hựu rằng: « Ngươi, từ ngày có việc đến giặc đến nay, chỉ chăm chú loanh quanh nghe ngóng. Khi có Chỉ thúc giục, ngươi mới lia khỏi tỉnh thành, lại không chịu chỉnh minh ra trận, chỉ biết việc xin tướng, xin quân! Ý muốn nhờ người để làm nên việc. Gần đây, ngươi chỉ ôm giữ phủ thành Quảng-ngãi, thì có khác gì như ở tỉnh thành. Thật rất đáng khinh, đáng buồn!

« Hiện nay Phạm Văn Lý đã đến trong quân, ngươi ở lại đấy cũng vô ích. Vậy, khi dụ này đến ngươi, lập tức đem hết quan quân, quân vụ giao cho Phạm Văn Lý coi quản, ngươi chỉ một người một ngựa, đem theo bộc tùng, gấp về tỉnh thành, làm việc. Ngươi phải ra sức đốc thúc quân nhu và lương quân tiếp tế đều đều, đợi sau ta sẽ lại có Chỉ ban xuống ».

Thổ phỉ Thanh-hoa là Nguyễn Đình Bang, từ Thiên-quan trốn về, cùng với anh là Nguyễn Đình Phát, thông đồng với bọn Quách Công Ôn và Quách Công Nghiệp ở

https://tieulun.hopto.org

Lạc-thổ họp tập hơn 500 đồ đảng, đánh đồn Hoành-giang. Thổ mục trại Trung-ngạo là Nguyễn Đình Lung cùng với thổ binh đều làm nội ứng. Cai đội giữ đồn là Nguyễn Thế Nhiêu, binh ít, không chống được chạy để thoát. Bọn phỉ bèn vây đồn Phố-cát. Cai đội giữ đồn là Lê Văn Tuyển bị phỉ bắt được. Phỉ bèn cắt trụi tóc, rồi thả ra. Chúng lại cướp bóc huyện Vĩnh-lộc, đốt phá nhà dân. Hộ phủ Nguyễn Khả Bằng được tin báo, liền phái lãnh binh Phạm Đình Bảo đem quân và voi đi tiễu, rồi đem việc phỉ tàu lên vua (Phạm Đình Bảo, trước đã có chỉ bắt về hưu, nhưng chưa đưa đến).

Vua đặc cách chuẩn cho Nguyễn Khả Bằng được giáng 1 cấp, sai Nguyễn Đăng Giai thôi ngay chức tham tán Ninh-bình quân vụ, rồi trích lấy một nửa biền binh là số quân trước đây đã đem đi và thổ binh, quay về Thanh-hoa đánh giặc. Các cai đội Nguyễn Thế Nhiêu và Lê Văn Tuyển, mỗi người phải phạt 100 trượng cách chức cho đi quân thứ gắng sức làm việc để chuộc tội.

Vua lại dụ Nguyễn Khả Bằng và Nguyễn Đăng Giai rằng: «Nguyễn Đình Bang, trước ở Ninh-bình, đọc đường, tự nhiên vô cớ bỏ trốn. Ta tưởng có lẽ vì bị quan quân bức bách, nên sai phủ dụ để nó quay đầu về. Nay nó công nhiên phản bội, dù phải tru diệt cũng chưa đáng tội. Các ngươi nên nghiêm đốc quan quân sớm phải bắt giết hết anh em, vợ con, họ hàng của nó. Lại truyền hịch dụ bảo các thổ tỳ các huyện Cẩm-thủy, Thạch-thành, Quảng-địa, nên rõ con đường họa phúc để họ góp sức đi tiễu, rồi do đấy phân biệt kẻ hay, người dở, nếu người nào thực lòng thuận theo, thì nên vỗ về cho khéo, kẻ nào theo giặc làm ác, thì phải trừng trị rất nặng, để phân biệt kẻ lương thiện, người gian ác, mà việc khuyên răn đúng mức mới làm cho lòng người phải phục».

https://tieulun.hopto.org

Vua cho rằng đồn Phố-cát ở gần Nguyên miếu (1), việc phòng giữ không thể không cẩn thận, bèn đu sai quản phủ Hà-trung là Tôn thất Chiếu đem 100 thủy binh đến canh giữ. Chiếu cáo bệnh không đi, vua liền đoạt ngay chức quan của Chiếu, sai thự vệ úy vệ Loan giá là Tôn thất Tường, do chức đang có, sung làm tư tế sử ở Tư tế ty. Lại sai lãnh chức quản phủ Hà-trung kiêm coi quản các chi công tinh.

Thự tổng đốc Hải—Yên Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Những phạm nhân đi trốn đã ra thú hiện được hơn 200 người, mà hạn cho ra thú đã hết. Lũ giặc nhân ở hạt khác, hễ có ai cũng muốn xin đến thú thì xin nên chuẩn cho ».

Vua dụ rằng: « Trước đây, cứ theo lời ngươi xin, ta thực muốn mở ba mặt lưới để cho kẻ phạm tội được đổi mới. Nay đã quá hạn mà số người ra thú hãy còn chưa hết thì lại cho triển một hạn nữa, không chẳng sao. Duy ở trong cũng nên phân biệt ngõ hầu mới không có tình trạng là buông tha kẻ ác để hại lương dân. Ngươi nên xét những kẻ phạm đó: hoặc vì lầm lỗi, hoặc bị thù hằn tiêu xưng, một khi xét nghiệm tình lý được xác thực thì chuẩn cho tha ngay. Ngoài ra, kẻ tội nhẹ, nếu dân xã muốn bảo quản thì cho; nếu không thì phải quản thúc, không nên bắt ép, rồi làm thành danh sách tâu lên, đợi chỉ. Đến như các tội phạm ở hạt khác muốn ra thú thì đã có sở tại, sao lại xin phiếm làm gì? »

Thự bố chính Nghệ-an Nguyễn Đình Tân và án sát Vũ Đĩnh tâu nói: « Thổ mục và dân Man Nam-chưởng đến buôn bán ở Trấn-ninh có deo súng điểu sang và cầm binh khí. Trú phòng Hoàng Nghĩa Uyển đã đem

(1) Nguyên miếu: Miếu thờ Nguyễn Kim, ở làng Gia-miêu, huyện Tống-sơn, Thanh-hóa.

https://tieulun.hopto.org

việc ấy báo lên. Vả lại, đã đến kỳ hạn tiến cống mà Nam-chưởng vẫn cứ im không tin tức gì, tình hình đáng ngờ. Thần đã sai bắt giữ, giải đề xét ».

Vua dụ rằng: « Nam-chưởng là xứ nhỏ như hòn đạn ở tây-nam. Lễ cống có hay không, triều đình cũng không thèm kể. Dân xứ ấy đi lại buôn bán, vẫn không cấm; duy không cho đem theo súng điều sang và võ khí mà thôi. Vậy mà vì cớ nhỏ ấy, lại bắt giữ họ, tỏ ra là mình nhỏ nhen. Thế là sai lầm quá lắm. Vậy phải thả ngay để cho họ trao đổi hàng hóa. Lại sức cho Hoàng Nghĩa Uyển bảo cho họ biết qua rằng: Hôm nọ họ đến, vì có mang theo võ khí, đến nỗi để quan lại biên cương làm theo pháp luật bắt giữ. Việc đã tâu lên. Triều đình thương người xa xôi, không thêm trách phạt nặng. Vậy từ nay về sau, không được như thế kẻo phạm vào pháp luật đã cấm ».

Bố chính Quảng-ngãi Dương Văn Phong và án sát Nguyễn Đức Hội tâu xin làm nhà cho lãnh binh ở gần đồn Tĩnh-man Lục cơ để tiện việc huấn luyện cho được tề chỉnh.

Vua dụ rằng: « Lãnh binh là viên quan to, giữ chức thống quản, không phải đặt ra để chuyên việc canh phòng đồn trại. Vả lại mọi cơ đã có người cai quản, còn lãnh binh việc gì lại phải đến ở gần mới tiện huấn luyện? Huống chi nhà làm ở chốn nào, chẳng qua một, hai đồn trại ở cận được thuận tiện mà thôi, còn ngoài ra, một dải đồn trại ở một dải ven biên giới há lại không xa cách hay sao? Lũ ngươi nói tuy dường như có ý trù liệu việc biên phòng, về lý, tựa hồ phải nhưng thực thì là trái. Vậy, về lãnh binh, cứ theo lệ, cứ đóng ở tỉnh thành, hàng tháng, vài lần đi lại tuần tra, nhân đó, huấn luyện biền binh, là được rồi ».

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Định lại lệ tiền công nhu cho Nội các (trước đây, hằng năm cấp 80 quan tiền, nay đổi : tiền 50 quan ; giấy lệnh hội 500 tờ).

Nêu thưởng những người dân thọ 100 tuổi ở các địa phương (Quảng-trị, Nghệ-an, mỗi nơi 1 người ; Bình-định, Hà-tĩnh, mỗi nơi 2 người). Có người ở xã Cổ-kinh, huyện Thạch-hà thuộc Hà-tĩnh, tên là Phạm Thiện Liên, 5 đời sống cùng nhà. Vua sai bộ Lễ theo lệ, ban thưởng.

Tổng đốc quân vụ đạo Ninh-bình Tạ Quang Cự, tham tán Hoàng Đăng Thận và Nguyễn Đăng Giai, từ Thiên-quan chia đường tiến đánh giặc ở xã Xích-thổ (thuộc huyện An-hòa). Giặc bị thương, chết nhiều, thua chạy. Quân ta cướp được đồn. Bọn Cự làm sớ tâu lên.

Vua dụ rằng : « Quan quân hội tiễu thổ phỉ. Ta đã nhiều lần nghiêm dọc, tin rằng mọi người đều có lòng đánh giặc vì vua cố gắng lấy công. Chỉ tại ngươi, Tạ Quang Cự quá thận trọng, không sớm tiến đánh, để giặc còn chậm bị giết, tin báo thắng trận còn muộn, bấy lâu chưa được ban thưởng. Nay tiến quân cướp được đồn giặc, khí thế hăng hái đáng khen. Vậy trước hãy gia ơn thưởng cho 1.000 quan tiền. Ngươi, Tạ Quang Cự, nên nhân cơ hội này, kịp chia binh, thủy, bộ đều tiến : mà quân bộ thì kéo trước đến các chỗ hiểm yếu như Tuần-du, Cổ-đế, để chặn đường giặc từ Chi-nê, qua sông chạy về sào huyệt ở Sơn-âm. Nếu chúng cố chết giữ Chi-nê, thì quan quân phải hết sức vây đánh bốn mặt, ra tay tiễu diệt thật dữ, đừng để một tên giặc chạy lọt ».

Lại truyền dụ cho Nguyễn Đăng Giai rằng : « Trước nhân Thanh-hoa có động, ta đã có Chỉ sai ngươi về ngay làm việc đánh dẹp. Nay đạo quân Ninh-bình, đánh phá đồn giặc, mũi nhọn của binh sĩ đương sắc bén, chắc

https://tieulun.hopto.org

rằng nhân cái thế dễ như chẻ tre này, mau sớm dâng công. Mà thổ phỉ Thanh-hoa cũng là bọn nhỏ; đã có biền binh do kinh phái và quan quân của tỉnh Nghệ-an đi đóng giữ đủ giúp việc đánh dẹp rồi. Khi tờ du đến, nếu ngươi đã về Thanh-hoa rồi cũng được, nếu còn ở Ninh-bình, thì chuẩn cho cứ lưu lại đấy, chuyên tâm đánh giặc, khỏi phải đi lại cho nhọc ».

Lã Tạ Quang Cự đem binh các đạo thủy, lục đều tiến hạ luôn được các đồn giặc ở An-đội, Tuần-dụ, Nhiễm-hạ, thẳng đến Chi-nê. Tướng giặc Quách Tất Công cùng bè lũ, đã bỏ đồn lũi trốn từ trước.

Tin thắng trận tâu lên. Vua cả khen, sai Binh bộ truyền dụ rằng: « Quan quân đạo này tiến đánh, lấy lại được Chi-nê tuy rằng tướng giặc trốn trước, chưa bắt được đem xử án, nhưng vì hăng hái, cố gắng tiến lên được luôn lợi ấy cũng nên khen thưởng để khuyến khích hàng ngũ. Vậy Tạ Quang Cự, Hoàng Đăng Thận và các người đi trận ấy là quản thủ doanh Thần sách, vệ úy vệ Tuyên phong Hữu, doanh Thần sách Tô Huệ Vân, phó vệ úy vệ Tráng võ Tống Phước Minh, thự phó vệ úy vệ Khinh kỵ Cao Khả Tuyên, quản phủ Thọ-xuân Lê Phi Ba: ở dưới tên những người này trước đây có ghi giáng cấp, nay đều chuẩn cho được khai phục. Nguyễn Đăng Giai trước bị cách lưu, nay cũng chuẩn cho khai phục nguyên hàm. Phó vệ úy vệ Long võ Hữu là Nguyễn Tiến Lâm, vệ úy vệ Tác võ là Hoàng Văn Viện, vệ úy vệ Công võ là Nguyễn Văn Huy, phó vệ úy vệ Tuyên phong Tả là Văn Hữu Xuân và viên ngoại lang Nguyễn Đức Nhuận đều được thưởng gia quân công 1 cấp, lại thưởng cho mỗi người 1 đồng kim tiền Phi long. Các suất đội mỗi người được thưởng 3 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn; các thổ mục mỗi người 2 đồng. Các

TIMSACHCOVAN

https://tieulun.hopto.org

biên binh và thổ binh được thưởng chung 1.000 quan tiền.

« Bọn ngươi, Tạ Quang Cự, nên nhân đà thế thắng lợi này huy động quân tinh nhuệ của ta đến thẳng sào huyệt giặc ở Sơn-âm, cốt bắt sống bọn thủ nghịch Lê Duy Lương, Lê Duy Nhiên, Quách Tất Công, Quách Tất Tại và Quách Tất Tế, đóng cũi giải về Kinh, hoặc giết chết, cũng cắt đầu bỏ hòm, mang về cửa cung khuyết, để bêu các chợ. Bè đảng, tộc thuộc của giặc cũng giết hết, không để sót lại một mống. Vợ con, của cải người xã Sơn-âm, theo như đã trước, đều tịch thu hết để làm của thưởng.

« Lại truyền dụ cho Phạm Văn Lý ở đạo Hưng-hóa thúc giục đại binh tiến đánh các đồn giặc ở Quỳnh-lâm v. v... rồi lập tức thủy bộ cùng tiến đánh phá sào huyệt giặc ở Ba-bể, một mặt đốc thúc Đinh và đồng của đạo quân Đinh Công Trọng mau chóng do đường Kim-bôi, thẳng đến đánh phá Sơn-âm. Đến như quan quân đạo Bắc lộ của Nguyễn Văn Cẩn và Nguyễn Văn Phương, đã lâu, chẳng lập được công trạng gì. Nay 2 đạo Đông lộ và Nam lộ đã lấy lại được Chi-nê, mà Bắc lộ cũng vẫn không có tăm hơi gì! May mà giặc sợ oai, quân ta đến đâu, giặc tan vỡ chạy trước đến đó. Nếu không thế, Bắc lộ đã im lim như không có quân thì giặc được chuyên sức chống 2 lộ Đông Nam, há không lỡ việc sao? Vậy đến truyền Chỉ nghiêm quở. Nay đã lấy lại được Chi-nê, không cần phải do đường Thức-cốc mà đến nữa, chuẩn cho lập tức đi đường khác đến Sơn-âm, hội đại binh, 3 lộ cùng đánh khép lại. Như thế mới đắc lực hơn ».

Tổng thống quân vụ đạo Hưng-hóa, Phạm Văn Lý, đóng quân ở Quảng-oai, phái bọn lãnh binh Tuyên-quang là Trần Hữu Yến, quản phủ Vĩnh-tường là

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Duy Trữ, quyền nhiếp quản phủ Lâm-thao là Hoàng Văn Điểm đi tiễu phỉ ở các huyện Hạ-hoa, Hoa-khê : phỉ đều thua vỡ. Nhiều lần bắt sống, chém chết được hơn 100 tên. Việc lên đến vua. Vua sai theo lệ, cấp thưởng.

Quyền bộ tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Khả Bằng tâu nói : « Dò thám được tin thổ phỉ Ninh-bình từ Chi-nê lui về Phố-cát, có chừng hơn 1.000 quân đặt hơn 20 nơi đồn trại. Vả lại, giặc này dựa vào thế chỗ hiểm trở của Sơn-âm, tụ tập bọn côn đồ, âm mưu làm việc trái phép. Nay chúng đã bỏ Chi-nê, rút hết về Phố-cát, thì Sơn-âm, trống chỉ là một nơi sào huyệt trống rỗng thôi. Vậy xin sắc sai quan quân các đạo Ninh-bình thẳng đến đánh phá Sơn-âm, quét sạch sào huyệt. Lại do đường thủy đến thẳng Hoành-giang và Phố-cát quấy rối mặt sau của giặc. Bên binh do tình sai phái, chia đường cùng tiến để đánh mặt trước, thì bọn phỉ đầu đuôi không cứu ứng được nhau, ta tất có thể phá được ».

Vua dụ rằng : « Hạt ngươi có 1, 2 bọn phỉ quèn, chẳng qua ngầm thông với lũ giặc Ninh-bình, mưu đồ gây sự để chia binh lực của triều đình. Nay thám tử báo rằng phỉ từ Chi-nê rút hết về Phố-cát, tin đó chưa chắc đã thực cả đâu. Thế mà ngươi lại vội tin, nói rằng : « Sơn-âm chỉ là một nơi sào huyệt trống rỗng ! » Cơ mưu đoán giặc như thế cũng không đúng. Vả lại, thổ phỉ Ninh-bình không thể cố chết giữ lấy Chi-nê, bị quan quân đánh bại, thì chúng sớm đã kinh hồn rồi, dù có thiết lập đồn trại linh tinh, cũng là kế cùng mới làm cái trò ấy để kéo dài thêm chút hơi tàn thôi. Còn như nói rằng « giặc có chừng hơn 1.000 người, chia đặt hơn 20 trại đồn », thì ra mỗi đồn có được mấy người, liệu có giữ vững được không ? Huống chi quân và voi do ngươi phái đi kể có hàng nghìn, thì đánh phá còn có khó gì.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

E rằng quân ta một khi kéo đến, thì giặc đã sợ bóng sợ gió mà tan vỡ trước rồi !

« Còn sào huyệt giặc ở Sơn-âm thì đã đốc thúc quan quân Ninh-bình hẹn ngày đến đánh phá, không đợi ngươi phải xin. Ngươi nên gấp đem quân về Bạn trực do kinh phái, tiến đánh giặc. Lại nghiêm đốc thúc số binh trong hạt đã sai phái, gắng sức hăng hái tiến lên. Và tuân theo lời chỉ dụ trước, truyền hịch bảo bọn thổ ty hiệp sức đi tiễu. Nếu sớm thắng trận dâng công thì tất được hậu thưởng. Nếu cứ một mực quanh co trì hoãn thì nhất định khó tránh khỏi lỗi.

« Vả, tháng trước, ta đã liệu trước rằng địa thế Ninh-bình gần liền Thanh-hoa, một khi Ninh-bình đã có thổ phỉ gây sự, thì Thanh-hoa chưa hẳn không có, nên đã sai người quyền chức tuần phủ Thanh-hoa, lại đem 500 lính Nghệ-an và 4 vệ lính kinh phái đi đến đó đóng giữ. Gần đây quả có thổ phỉ lén lút nổi lên. Ngươi là võ biền xuất thân, lúc có việc, đã không gia tâm phòng ngừa, kịp nghe tin báo có giặc lại không chịu tự mình đi đánh dẹp, chỉ ủy cho người già yếu là Phạm Đình Bảo đi thay, đến nỗi suốt tuần, chưa từng giết được 1 tên giặc, há lại không lỡ việc sao? Vậy trước hết giáng nhà ngươi 2 cấp ».

Ra lệnh : gặp tiết Vạn thọ, trước 1 ngày và sau 3 ngày chính lễ, tất cả 5 đêm, ở hai bên tả hữu ngoài sân rồng trước điện Thái-hòa, ở trước cửa Ngọ-môn, ở hai bên tả, hữu cầu Kim-thủy, mỗi nơi đặt 2 cây đinh liệu. Việc này được đặt làm lệ.

Chuẩn cho quan viên văn võ trong Kinh và ngoài các tỉnh kể từ cuối tháng 12 năm Minh-mệnh thứ 13 [1832] trở về trước, phàm ai vì việc công, bị giáng 2 cấp trở lên thì cho khai phục 1 cấp ; ai bị giáng 1 cấp thì cho

https://tieulun.hopto.org

khai phục cả. Từ ngày 23 tháng này trở về trước, ai vì việc công bị phạt lương phải ghi vào sổ thi do Bộ làm thành danh sách, đợi chỉ khoan miễn. Những người gắng sức làm việc để chuộc tội ở Kinh hay ở ngoài các tỉnh hằng tháng đều được cấp tiền 1 quan, gạo 1 phương, kể bắt đầu từ mồng 1 tháng 5.

Chuẩn cho từ đồng lý đến binh lính làm thợ ở điện Thái-hòa, ở Đại-cung-môn và Ngọ-môn được ban ăn 1 bữa.

Nguyên hữu tham tri bộ Lễ, hưu trí, là Nguyễn Đăng Tuân nhân lễ khánh tiết, về Kinh, lạy mừng, vua triệu vào yết kiến, yên ủi hỏi han và sai ban cho một tờ khắc chữ in son bài « Thanh dạ đối vũ quan thư(1) hồi văn thi » trong *Tập thứ hai thơ Ngự chế*.

Vua bảo bộ Lại rằng: « Trước đã chuẩn y lời bàn của đình thần: phàm những nơi có đặt chức tổng đốc thì đều lãnh cả việc tuần phủ. Nhưng nghĩ công việc trong tỉnh không việc gì không quan hệ đến tay tổng đốc. Vậy bố chính, án sát đồng thành và lãnh binh thuộc tỉnh dù mỗi người đều giữ chức làm phận sự mình, nhưng cũng vẫn thống thuộc ở tổng đốc, thì trong đó đã có nghĩa là tổng đốc lãnh công việc của tuần phủ rồi. Nay chuẩn định: hạt nào đã có tổng đốc lại có tuần phủ thì cứ theo như cũ mà làm; còn hạt nào chỉ đặt tổng đốc, thì chẳng cần phải nêu lên những chữ « lãnh tuần phủ » nữa. Việc này được đặt thành lệ.

Tổng thống quân vụ đạo Hưng-hóa là Phạm Văn Lý cùng hộ đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Hồ Hựu tâu nói: « Thám được bọn phỉ phần nhiều lẩn lút tu tập ở rừng núi thượng du. Duy có một lộ Đà-giang tiếp giáp sách Sùng-phong (thuộc huyện Bắt-bạt) trở lên, quan quân

(1) Đêm thanh trời mưa xem sách.

https://tieulun.hopto.org

chưa đánh đến, mà cai đội thổ ty ở Sùng-phong là Đinh Công Thự đương cùng phỉ phạm là lũ Đinh Công Tiến đặt thêm 3 đồn để cố giữ Quỳnh-lâm. Bọn thần đã phái biền binh đóng chặn ở địa phận Bắt-bạt rồi. Vả lại, Đinh Công Thự, trung hay gian, cũng chưa ngả rõ về mặt nào. Hắn là người xảo quyệt. Trước đây hắn có gửi tờ cáo cấp, cũng là một cách hắn làm sẵn để dọn đường lối cho sau này nếu phải quay về. Nhân lúc thế giặc đã suy mà ta chiêu dụ, nếu hắn chịu quay về, thì cũng đỡ cho quân ta khỏi phải cái khổ xông pha sơn lam chướng khí. Hiện đã phái ủy đội trưởng gắng sức làm việc chuộc tội là Đinh Công Tĩnh đem tờ hịch đến dụ hắn. Nếu hắn nghĩ lại, bắt hoặc giết Đinh Công Tiến đem nộp, thì Sùng-phong được yên, bọn thần tức khắc lần lượt đánh lấy Vạn-bờ. Nếu không thế, thì sẽ chia phái đại đội binh thuyền hiệp sức đánh dẹp, hơn sẽ bắt sống hoặc chém đầu tướng giặc, quét sạch một dải Đà-giang thì thế giặc ở Sơn-âm sẽ bị cô lập ».

Vua dụ rằng: « Sau khi giải vây Hưng-hóa, binh uy vang dậy, nhuệ khí đương hăng, chính là lúc nên thừa thắng mà đuổi đánh để sớm dâng công. Nhưng ngươi, Phạm Văn Lý, đến quân thứ đã được hàng tuần, không thấy có sự trạng đánh dẹp gì, để cho đảng giặc ở Sùng-phong được kịp đắp đồn kiên cố mà phòng bị. Ngươi không phải binh tiến đánh ngay, lại đặt đồn để cầm cự với giặc! Ngươi là một người đánh khỏe, vì cớ gì lại chậm chạp loanh quanh đến thế! Chẳng qua vì ngươi lầm nghe lời Hồ Hựu cho rằng sào huyệt giặc đều là nơi hiểm trở lam chướng, trong lòng vướng vấp thành ra ngờ sợ đó thôi! Vả lại, việc cha con Đinh Công Thự phản bội, có tên phạm bị bắt đã nói rõ rồi. Huống chi trong tập tâu của ngươi trước đã nói: « Hắn cùng lũ Đinh Công Tiến đặt thêm 3 đồn », sau lại nói « trung

https://tieulun.hopto.org

hay gian, chưa ngả rõ về mặt nào! » Lời nói thực là hãm hở! Vậy hãng truyền Chỉ nghiêm quở. Đến như nói rằng « phái người đến phủ dụ để hắn bắt hoặc giết tướng giặc đem dâng ». Kể ra, dùng giặc cướp để đánh giặc cướp, cũng là mưu lược quyền biến của phép dụng binh, nhưng không nên để quân đóng lại lâu ngày, mà chỉ chuyên việc chiêu dụ, để giặc mình lộ được tình hình sâu nông, há không phải chậm trễ hỏng việc? Vậy, Hồ Hựu đã có Chỉ gọi về làm việc ở tỉnh. Còn Phạm Văn Lý nên mau mau theo lời dụ trước, nghiêm đốc đại binh đánh giết đảng giặc Quỳnh-lâm, rồi tức khắc thủy bộ cùng tiến, đánh phá sào huyệt giặc ở Đá-giang, chớ không được đóng binh hại lương ».

Thổ tri châu châu Văn-bàn Hoàng Kim Thịnh nguỵ xưng là thống lĩnh, kêu gọi tụ tập dân trong châu được hơn 100 người đánh phá đồn Trấn-hà. Thổ binh trong đồn đều trở giáo theo giặc. Suất đội giữ đồn là Lê Thế Tiệp thua chạy, giặc bèn cướp lấy súng ống, khí giới, của cải, đồ vật, mở lao thả tù. Lại có lũ phỉ khác đánh đồn Bách-lãm. Thổ tri huyện Trấn-an, Nguyễn Đình Hán, cùng suất đội giữ đồn là Vũ Văn Nghĩa, chống giữ. Nghĩa mở cửa, đón phỉ vào. Hán thấy có nội phản, bèn rút về huyện sở. Phỉ đánh 4 mặt rất gấp. Hán vì sức không chống nổi phải chạy về Yên-bái (tên một trang) chờ quân cứu viện. Thự phủ Hưng-hóa là Ngô Huy Tuấn đem việc tâu lên.

Vua dụ Phạm Văn Lý lập tức phải quản vệ vệ Kinh tượng là Lê Văn Thuỵ cùng 2 quản cơ các cơ Sơn-tây đem 500, 600 biền binh giao Phạm Văn Điển quản lãnh, đi tiễu, truyền hịch cho Nguyễn Đình Hán đem thổ binh làm tiền khu. Lại cho rằng Trấn-hà, Bách-lãm đều ở ven sông Thao, nếu ra lệnh sức cho phó vệ úy Nguyễn

https://tieulun.hopto.org

Văn Quyền đem 6 binh thuyền đến hội. Lại dụ cho Hà-nội vát thêm 4 chiếc thuyền ô, lê và sam bản chở đến quân thứ Phạm Văn Điển để điều khiển.

Vua mật dụ tuần phủ Lạng—Bình Hoàng Văn Quyền, rằng: « Gần đây, các hạt Bắc-kỳ thỉnh thoảng có 1, 2 bọn thổ phỉ lẻn lút nổi dậy, chẳng qua chỉ là lũ nhãi ngông cuồng gây sự lỗi thôi. Nay, 2 đạo Ninh-bình, Hưng-hóa luôn được thắng trận, đảng giặc đã tan chạy bốn ngả, chính là lúc đại đội quan quân nên cày sàn, quét tổ, để chẳng mấy chốc có thể dâng công to. Các thổ ty ở hạt ngươi và kiêm hạt Cao-bằng, không cần phải vội giục chúng đến họp tập làm chúng ngờ sợ. Ngươi chịu sự ký thác nơi biên khẩn, nên làm thế nào lưu tâm dò xét, để phòng trước khi xảy việc, mong cho biên cảnh được yên ổn, phải cẩn thận, đừng bối rối, để đến nỗi xao xuyến lòng người ».

TAILIEUSACH.COM.VN

Vua nghe nói biền binh Thanh Nghệ thuộc doanh Thần sách ở quân thứ Hưng-hóa rất là được việc. Trong đám giặc hễ trông thấy nón chóp lòng thì liền gọi nhau lũi chạy. Vua sai bộ Hình truyền dụ Phạm Văn Lý hỏi lại các tướng đi trận gần đây thì những lính ấy quả có hăng hái tiến lên, trội hơn quân các đạo khác liền truyền Chỉ ban khen và thưởng cho 600 quan tiền. Lại được tin quản phủ Nguyễn Duy Trĩ đi tuần bắt giặc, cũng đắc lực, bèn chuẩn cho thưởng hàm vệ úy để khuyến khích những tướng sĩ dũng cảm.

Thự bố chính Nghệ-an là Nguyễn Đình Tân, án sát là Vũ Đình tâu nói: « Tỉnh hạt Nghệ-an liền đất với Thanh-hoa, có nhiều đường tắt thông đi các nơi. Gần đây, được tin thổ phỉ Thanh-hoa lẻn lút nổi dậy, bọn thần đã phái hiệu úy vệ Cẩm y của tỉnh là Nguyễn Văn Lễ, đem binh chia đi Diễn-châu và Quỳ-châu phòng thủ theo địa phận

https://tieulun.hopto.org

hạt mình. Lại thông sức cho các phủ Tương-dương, Trấn-biên, Trấn-ninh phải canh phòng nghiêm cẩn hơn ».

Vua cho là phải.

Thống đốc quân vụ đạo Ninh-bình là Tạ Quang Cự, tham tán là Hoàng Đăng Thận, Nguyễn Đăng Giai, đóng quân ở Chi-nê, chia phái lũng bắt thổ phỉ ở Công-đôi, Thần-đôi, Đồng-tôm (Hà-nguyên) : giặc đều tan vỡ chạy trốn cả. Quan quân thu được rất nhiều súng ống, khí giới. Gặp lúc lãnh binh Hải-dương là Nguyễn Văn Phượng, lãnh binh Hà-nội là Nguyễn Văn Cẩn, lãnh binh thủy sư là Tôn thất Chung, do đường Bắc lộ đem binh tiếp đến, bọn Tạ Quang Cự được tin tên giặc là Quách Tất Tế còn ở địa phương Đề-cốc, Ỷ-na quấy nhiễu cướp bóc, liền chia ủy Nguyễn Văn Cẩn, cùng Tô Huệ Vân đem hơn 700 biền binh đóng giữ Chi-nê, Tôn thất Chung giặc chạy về con đường phía Bắc, còn mình thì đem binh và voi đi Xích-thổ, chuyển sang Đề-cốc, Ỷ-na. Khi bọn Quang Cự đến nơi, giặc được tin đã bỏ đồn chạy trốn trước. Quang Cự bèn dẫn quân về Thiên-quan, đóng đồn. Bấy giờ luôn mấy ngày mưa dầm, nước khe tràn ngập, Quang Cự liền dâng biểu xin chờ khi nước xuống, sẽ đem ngay quân đánh phá đồn A ở đường Nam lộ rồi thẳng tới Sơn-âm, tùy cơ đánh dẹp và phủ dụ.

[Quang Cự] lại nói : trước kia, trong trận thắng ở Chi-nê, đường thủy thì có vệ úy Cao Khả Tuyên, đường bộ thì có vệ úy Tô Huệ Vân, Tống Phước Minh và viên ngoại lang Nguyễn Đức Nhuận, rất là đắc lực ; cai tổng Xích-thổ Bùi Văn Lợi, thổ mục Cố-đế Quách Công Ba, ra sức dẫn đường, công cũng đáng ghi.

Vua xuống dụ chuẩn cho Cao Khả Tuyên, được thực thụ ngay ; Tô Huệ Vân và Tống Phước Minh mỗi người

https://tieulun.hopto.org

được thưởng gia quân công kỷ lục 1 thứ. Bùi Văn Lợi cho tùng bát phẩm bá hộ, Quách Công Ba cho chức hàm cai tổng.

Quyền hộ tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Khả Bằng tâu nói: « Lũ giặc tụ tập ở Yên-định, Vĩnh-lộc, đặt nhiều đồn trại, linh tinh ít ỏi, chưa dám khinh tiến. Thần đã phi sức, giục Nguyễn Đăng Giai và Giáp Văn Tân mau đem biền binh về tỉnh, chia đi đánh bắt.

Vua dụ rằng: « Về Nguyễn Đăng Giai và Giáp Văn Tân, ta đã có chỉ dụ: 1 người ở lại Ninh-bình, 1 người ở lại Hưng-hóa để đánh dẹp. Còn ngươi, ta cũng đã xuống dụ giục đi đánh giặc rồi. Vả lại, mấy tên nhãi nhép ở hạt ngươi chẳng qua nhân khi sơ hở, lén lút nổi dậy. Nay giặc Ninh-bình thua đau, thì lũ ấy nghe tin, không bao lâu cũng tan vỡ. Còn ngươi, trong vòng 10 ngày, đã chẳng làm được một việc gì, lại chỉ mỗi ngày bày ra quỷ quyệt, động tí thì kêu quân ít! Ngươi là người được đặc cách sai phái làm quan chăn dân một tỉnh, sao lại đến nỗi hèn nhát như vậy! Còn mặt mũi nào trông thấy triều đình? Huống chi biền binh do kinh phái và quân Nghệ-an hiện đã đến cả ở tỉnh. Lập tức nên liệu để 400 linh tỉnh ở lại canh giữ tỉnh thành, còn thì phân phái cho việc đánh dẹp, như thế không phải không nhiều. Lại nữa, bố chính mới bổ là Trịnh Đường, chắc đã đến tỉnh rồi. Ngươi tự xét: nếu còn có thể trổ tài, bàn mưu, quét sạch giặc giã, thì lập tức đem quân đi giết giặc lập công để chuộc tội trước, nếu cam phận kém cỏi, bất tài, không đương được trách nhiệm ấy thì lưu hẳn lại ở tỉnh để đợi chỉ, và giao hết biền binh và voi cho Trịnh Đường lên thay đi tiễu. Một khi đã đến bước ấy thì ngươi thử nghĩ có được rộng dong ở đời nữa không? »

Lại truyền dụ cho Nghệ-an kíp giục Bùi Công Lại, do kinh phái đi, đem ngay biền binh Hậu vệ và 2 thớt

https://tieulun.hopto.org

voi chiến đến Thanh-hoa để hội tiễu. Sau đó, có Chỉ cách lưu Nguyễn Khả Bằng.

Sai Nguyễn Văn Trọng, thống chế Hữu dực doanh Vũ lâm đi Thanh-hoa quyền lãnh ấn quan phòng tổng đốc, rồi thống suất quân các đạo chuyên việc đánh dẹp: từ Nguyễn Khả Bằng trở xuống đều ở dưới quyền điều khiển. Khi ra trận nếu thấy kẻ nào chùn lại, thì cho trị bằng quân pháp trước, rồi tâu lên sau. Lại sai Hà Duy Phiên, tả phó đô ngự sử viện đô sát, sung chức tham tán quân vụ. Trước đây, khi thổ phỉ Thanh-hoa mới lô lên, Duy Phiên dâng sớ xin đi; vua khen là có lòng vì nhà vua mà đánh kẻ chống lại, đến đây mới có lệnh này. Bọn Trọng vào trước thềm, bái biệt. Vua dụ rằng: «Ngươi, Nguyễn Văn Trọng, là tác vệ đại thần, và ngươi, Hà Duy Phiên cũng là đường quan bộ viện, nay cần quốc [illegible] nên nghị trọng mà đến chước, sớm dâng tin thắng trận, để được thưởng to. Con của Trọng là đội trưởng Nguyễn Văn Tuấn cũng cho theo đi quân thứ.

Sai Lê Văn Đức, thự thượng thư bộ Binh, đi Hưng-hóa, làm tham tán quân vụ. Cho Phạm Văn Điển làm chưởng cơ, cũng sung làm tham tán. Phàm những cơ mưu đánh dẹp đều chuẩn cho hội bàn với tổng thống Phạm Văn Lý mà làm cho ổn thỏa. Tất cả các tấu sớ đều cho cùng đứng tên: Lý ở trên, Đức, Điển ở dưới.

Thăng tả tham tri bộ Hộ Trương Đăng Quế lên thự thượng thư Binh bộ kiêm lãnh ấn triện viện Đô sát.

Thăng nguyên ấn sát Tuyên-quang Thân Văn Quyền lên hữu thị lang bộ Hộ.

Chuẩn định: từ nay, phàm lễ Thường tân cúng ở các miếu và điện Phụng-tiên đều do sở Thị vệ chuyển báo cho hoàng tử tước công và các hoàng tử chọn lấy bốn

https://tieulun.hopto.org

người đã dự ban thứ triều hạ, đều mặc phẩm phục, chia đi làm lễ. Việc này để ghi làm lệnh (Từ trước đến nay, việc cùng lễ vật chỉ có viên chức trong Từ lễ ty dâng tiến).

Chuẩn định: phàm những tập tấu bí mật do các địa phương dâng lên, nếu là việc quan hệ cần mật, hoặc lưu lại ở nơi vua, hoặc niêm phong gửi đi, hoặc nên do các bộ hay Nội các bí mật sao lục, đều phải đợi chỉ, tuân hành. Ngoài ra, có lời phê giao xuống, đều do bộ hữu quan sao lục phát đi. Nếu chỉ tâm thường, không việc gì khác, thì do quan đương phiên tác trực sao lục phát đi. Chuẩn định này được ghi làm lệnh.

Sai Hộ bộ và Nội các đến nhà Duyệt-thị, đốc suất thợ, theo pháp mới, đúc tiền « Minh-mệnh phi long » (Phép đúc: dùng 8 phần đồng đỏ, 2 phần kẽm, luyện lẫn với nhau thành 1.000 lạng rồi đem 4.000 lạng bạc hòa lộn với nhau, chế luyện thành 5.000 lạng bạc).

Dùng Cao Hữu Dực lang trung bộ Công sung làm đốc công chỗ thợ làm ở Vũ khố; Cao Hữu Dực, án sát Hà-tĩnh, Lê Trường Danh, lang trung Hộ bộ được làm lang trung Công bộ, sung việc đốc công chỗ thợ làm ở Vũ khố.

Định rõ thể lệ về lương biền binh các tỉnh từ Quảng-nam trở vào Nam.

Phàm binh lính các cơ, các đội giản binh hay mộ binh hễ là lính các tượng cơ, thì hàng tháng được 1 quan tiền, 1 phương gạo; trẻ chăn, được 5 tiền, 1 phương gạo. Còn cơ đội nào thường xuyên làm việc công vất vả, vẫn được cấp lương theo lệ trước. Người làm việc thường xuyên, hằng tháng, cấp 5 tiền, 1 phương gạo. Người phân ban chỉ cấp 1 phương gạo. Duy gặp khi sai phái việc quân, hoặc phái đi đóng đồn để canh phòng ở ven biên giới, hoặc đi các hạt khác làm việc công, thì chẳng cứ là có phân ban hay không, hằng tháng cũng

https://tieulun.hopto.org

được cấp 1 quan tiền, 1 phương gạo. Đến như tù phạm bị tội quân lưu được dồn bổ làm lính và những người bị án xử làm lính, đều thường xuyên ứng trực, thì không kể là có dồn thành cơ đội hoặc trích bổ vào các cơ đội, hàng tháng, cũng đều được cấp 3 tiền, 1 phương gạo. Lính lệ dương ban phục dịch ở các phủ huyện, hàng tháng, được 1 phương gạo. Bắt đầu thi hành kể từ ngày mồng 1 tháng 5 năm nay.

Nguyễn Đăng Giai, tham tán đạo Ninh-bình, từ phủ Thiên-quan dẫn quân về Thanh-hoa bắt giặc. Tổng đốc quân vụ là Tạ Quang Cự, tham tán là Hoàng Đăng Thận đem việc tâu lên.

Vua phê bảo rằng: «Nguyễn Đăng Giai đã về rồi cũng được. Quan quân 1 đạo của ngươi không phải không nhiều, cũng đủ làm được việc rồi, chứ còn đợi gì thắng trận hay nói khoác mà không có thực dụng kia?»

Vua sai truyền dụ Phạm Văn Lý ở đạo Hưng-hóa rằng: «Ta cho rằng ngươi vốn có tiếng là người trung dung, nên mới ủy cho quân sự là việc quan trọng. Thế mà trước khi ngươi đến, lũ Phạm Văn Điển đã đánh thắng luôn nhiều trận, giải vây ngay cho Hưng-hóa, thổ phỉ tan vỡ, chạy trốn ra bốn phía. Kịp khi ngươi đến quân thứ tính đốt tay đã quá nửa tháng, thế mà chưa giết được một tên tướng giặc, bắt một đứa phản nghịch nào, chỉ nghe nói cấm trại cố giữ mà thôi. Nguyên ta sai đi là cốt sai ngươi ra trận đánh giặc, chứ có sai ngươi đóng chặt vách thành, cố giữ lấy mình. Việc này khiến cho ta bất bình lắm; vả lại, ngày trước ngươi đi đánh giặc Phan Bá Vành, hăng hái, quên mình, làm nên công trạng, cho nên nay được vinh phong tước bá. Khi ấy sao có trí dũng như thế. Đến nay, đánh dẹp toán giặc nhỏ đã từng tàn hại, thế mà ngươi lại nghe người, cứ loanh quanh nghe ngóng, sao mà bất tài, bất trí đến

https://tieulun.hopto.org

như vậy! Hoặc giả ngươi, tuổi già, sức yếu, không còn hăng hái sắc bén như trước thì không khéo đến lỡ việc của ta! Ngươi nên cứ thực tâu bày về tình trạng đánh dẹp hiện nay thế nào, và xét mình có còn khỏe mạnh có thể đảm đương được việc quân lữ nữa không. Nay tiết trời đã đến giữa mùa hạ, thường có mưa dầm, nếu không kịp quét sạch đảng giặc để sớm khải hoàn, đến nỗi khi xảy ra bất tiện! Hay là bây giờ khi trời nóng nực, ngươi chỉ biết phẩy quạt, hóng mát, ngồi nhìn cho giặc tự trốn cái chết, không cần nhọc sức bắt hoặc giết nữa? Cứ thực tâu lên ta sẽ xuống chỉ cho làm! Lại nữa, Ngô Huy Tuấn mới thự tuần phủ cũng có trách nhiệm về quân lữ. Ngươi nên để án sát Trần Ngọc Lâm và lãnh binh Bùi Văn Đạo cùng 400, 500 biền binh ở lại đủ giữ tỉnh thành; rồi ngươi lập tức cùng với tham tán Phạm Văn Điển đem quan quân hoặc đi đến Văn-bàn và Trấn-ba đánh dẹp tiễu phỉ mới nổi, hoặc chia đường đem quân càn quét thổ phỉ ở Thanh-xuyên, cốt phải hết sức khẩn cấp đánh dẹp không để giặc được rảnh tay, hoặc như than tàn lại bốc cháy, thì tội ấy không nhỏ đâu. Ngươi, Phạm Văn Lý, khá tư bẩm Ngô Huy Tuấn: nếu y muốn lãnh riêng quan quân để đi tiễu, thì nên phái ủy Hoàng Văn Hậu cùng 1 quản cơ hay 1 quản vệ và 500 biền binh, 2 thớt voi chiến, cho lệ thuộc vào, không nên có lòng kỵ thị, ghét người lập được công lao, thì lỗi ấy lại càng to hơn đấy! ».

Đảng giặc Ninh-bình là Lê Duy Nhiên và Đinh Thế Đức, từ khi tỉnh thành Hưng-hóa được giải vây, thì rút về Thạch-bi đến nay lại kết đảng vài trăm tên đến chiếm giữ 2 động Hiền-lương, Hào-tráng thuộc châu Đà-bắc đòi lấy binh lương. Thổ dân đều chạy trốn.

Tổng thống Phạm Văn Lý liền cùng hộ đốc Hồ Hựu thân đem biền binh thủy, bộ 3 lộ do đường sông Đà

https://tieulun.hopto.org

tiến đánh, rồi làm sớ tâu lên. Hựu lại có nói : « Gần đây làm việc, phần nhiều không được dùng, nên xin theo Phạm Văn Lý, gắng sức làm việc để chuộc tội ».

Vua phê bảo : « Đã phái Lê Văn Đức đi làm tham tán. Còn Hồ Hựu không được trì hoãn ở lại quân thứ ».

Bố chính Nghệ-an Nguyễn Đình Tân, án sát Vũ Đình tâu nói : « Dân Mường Cai thuộc phủ Trấn-ninh trước bị Nam-chưởng đem đi đã lâu không thấy trở về. Nay phủ ấy khẩn xin phái người sang Nam-chưởng lãnh về để cho họ được yên nghiệp làm ăn. Vả lại, nước nhà rộng lớn sự có hay không có một Mường Cai, cũng không đủ kể. Duy lũ phòng ngự đồng tri Trấn-ninh có trách nhiệm với dân với xã, lẽ đâu chịu để cho dân hạt nhà mình bị người khác giam giữ lâu thế? Vậy bọn thần nghĩ nên sức sai gửi công văn sang Nam-chưởng bảo cho họ biết đường họa phúc, để xem ý họ thế nào ».

Vua dụ rằng : « Dân Mường Cai lưu ngụ ở Nam-chưởng, trước đây bộ Lễ đã từng truyền sức bảo họ thả về đủ số, nhưng bấy nay vẫn chưa có tin trả lời. Nay nước Nam-chưởng đã đến kỳ tiến cống, theo lệ sớm, muộn chắc cũng có sứ sang chầu. Vậy hãy chờ để bộ Lễ hỏi rõ, rồi sẽ có cách đối xử. Phải gửi lời tư để hội lại bàn làm, như thế mới có thể thống, chứ nếu vội vàng sai làm thông tư để dụ bảo họa phúc, thì họ lại nhân đấy dọa nạt người ta, lại sinh ra bất tiện. Các ngươi có chức phận phải giữ bờ cõi, việc gì cũng phải xét kỹ cho chín cốt làm cho đúng, chủ yếu là chớ nên khinh suất nóng nảy ».

An sát Ninh-bình Trần Lê Hoán phải tội bị miễn quan.

Vua bảo bộ Lại rằng : « Trước đây, vì thổ phỉ Ninh-bình quấy nhiễu, nguyên hộ phủ Nguyễn Văn Mưu, phòng hộ không đúng cơ nghi, nên bị cách chức ngay,

https://tieulun.hopto.org

cho ra mặt trận làm lính gắng sức để chuộc tội. Còn Trần Lê Hoán có chức phận là xét hỏi hình án, tuy có khác với Nguyễn Văn Mưu là người có trách nhiệm về yên dân, nhưng, y cũng là quan giữ đất, ngày thường đã không biết bàn bạc cùng Nguyễn Văn Mưu, giữ yên thổ dân, dò xét người thực tình, kẻ gian ngụy. Đến khi việc đã bùng ra, Chi-nê đã bị giặc chiếm giữ, y cứ điềm nhiên ngồi nhìn, không nghĩ ra được một chước để đến nỗi cơ nghi đánh dẹp trở thành chậm trễ hàng tháng, thì lỗi ấy cũng khó chối được. Huống chi lũ Quách Tất Công đã có âm mưu phản bội, năm trước, đã được tỉnh Nam-định mật tư bắt giải. Y cùng Hồ Hựu cùng làm việc, thế mà không sớm cùng nhau bàn bạc, tìm cách lùng bắt nghiêm nhặt, đến nỗi để giặc lọt lưới, tụ tập sinh việc! Như thế thì tội càng to hơn. Vậy cách chức ngay, giao cho bộ [illegible] bàn xét. Cuối cùng Hoán bị phát vãng làm lính ».

Trong kinh kỳ ít mưa. Vua sai quan đảo vũ, nhưng chưa ứng nghiệm. Lại sai hoàng tử các công tước và các đường quan lục bộ, thay phiên nhau cầu đảo ở đàn Tam thần, Trời bèn mưa. Liền sai sắm đủ lễ tạ, và thưởng cho hoàng tử, các tước công cùng các đường quan có thứ bậc khác nhau.

Tổng đốc quân vụ đạo Ninh-bình là Tạ Quang Cự, tham tán là Hoàng Đăng Thận đánh phá thổ phỉ ở Cao-đôi, Ngọc-đôi, (đều là tên đất thuộc huyện An-hòn), đốt trại và sách kéo thẳng đến đồn Á. Tướng giặc là Quách Phúc Thành trông thấy hốt chạy trốn trước. Bọn Cự làm sớ tâu lên.

Vua dụ rằng: « Trận đánh được này tuy hơi đẹp ý ta, nhưng chưa xông thẳng vào phá được sào huyệt giặc, chưa bắt được thủ phạm để xử án, thì chưa đủ làm mỹ mãn lòng ta! Vả lại lũ biền binh đã được ban thưởng nhiều

https://tieulun.hopto.org

lần, chắc đã đủ yên ủi tấm lòng đánh giặc cho vua, không cần lại thưởng nữa. Lũ ngươi nên nhân lúc quân ta đương có khí thế sắc bén, thẳng đến đánh phá Sơn-âm bắt sống hoặc giết sạch lũ tướng giặc Lê Duy Lương, sau này ta quyết không quên công lũ ngươi đâu. Còn cuộc thắng trận nhỏ nhỏ thế này cũng là phận sự của quan quân, chưa đủ kể là công lao được, vậy há nên đòi thưởng? Hãy cố gắng lên!».

Quyền hộ tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Khả Bằng thân đem biền binh tiến đến 2 huyện Yên-định và Vĩnh-lộc đánh dẹp thổ phỉ làm sớ tâu lên.

Vua phê bảo rằng: «Đã muộn rồi! sợ ngươi cũng khó che được lỗi trước!».

Hộ phủ Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai đánh bại thổ phỉ ở xã Phượng-công (thuộc huyện Vĩnh-lộc) phá tan được các đồn giặc ở Kỳ-ngải, Nhân-lộ, bắt sống và chém được hơn 30 tên, thu được khí giới của giặc. Tin thắng trận lấy lên đến vua. Vua dụ: «Thổ phỉ Thanh-hoa lén lút nổi dậy. Cứ lý ra Nguyễn Đăng Giai khó chối được tội lỗi, nay biết ruổi ngựa quay về, phá được giặc, chỉ đủ đền bù được tội, chứ chưa nên bàn đến chuyện thưởng. Trong những phạm nhân bị bắt, nếu là dân kinh theo giặc, phải nên xét rõ: lâu hay mới, có hay không chịu nhận chức danh của giặc, nên phân biệt mà xét xử. Nếu là tộc loại thổ Mán thì tức khắc áp giải đến trước quân, chém ngang lưng, chứ không cần tra tấn. Vả lại, quyền lãnh tổng đốc Nguyễn Văn Trọng, tham tán Hà Duy Phiên, hiện nay, chắc đã đến quán thứ rồi. Phải nên cùng Nguyễn Đăng Giai nhân thế thắng lợi này mau mau tiến quân, bắt ngay cho được tên đầu sỏ nghịch là Nguyễn Đình Bang đem đến xử án, không được lần chần ngày này ngày khác.

https://tieulun.hopto.org

« Lại nữa, Nguyễn Khả Bằng từ ngày quyền lĩnh ấn triện tuần phủ đến nay, đã không biết ngăn chặn để đến nỗi thổ phỉ nổi nhiều. Đối với chức vụ, thực là có thiếu sót! Huống chi mình là quan võ, lại mang lòng nhút nhát, không chịu chính mình ra trận; kịp khi có chỉ giục giã tiến công, cũng chẳng làm được công trạng gì đáng kể! Nay Nguyễn Đăng Giai có trận thắng này, thì Khả Bằng nghe thấy liệu có thẹn chết không?

« Còn Phạm Đình Bảo từ tháng trước đây, cầm quân đi tiễu, đến nay vẫn đóng một chỗ, ăn tốn lương, rất là hèn kém! Trước đã có chỉ bắt về lưu, nay chuẩn cho lập tức cách chức, về làng ».

Việc xây dựng điện Thái-hòa, cửa Đại-cung, cửa Ngọ-môn đã hoàn thành. Ban thưởng cho đồng lý Lê Đăng Doanh, Hoàng Văn Khuê, Nguyễn Tăng Minh, Lê Văn Đức, tham biện Đoàn Văn Phú, Nguyễn Trung Mậu, và các nhân viên chuyên biện, tòng biện, vân vân cấp kỷ kim tiền, ngân tiền có từng bậc khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XCIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tỵ, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa hạ, tháng 5.

Chuẩn định: từ nay, phàm thuyền kinh chở đi các địa phương để vận tải và các hạng thuyền đi thú ở các tỉnh đã hết hạn chở, hiện đến cửa bể Thuận-an, bộ Công tiếp được tin báo thì lập tức sai quan đi kiểm nghiệm: nếu thuyền nào nhẹ, nổi, không đúng lệ vận tải hoặc lại chở kèm hàng riêng thì phải hặc tâu để trừng trị. Nếu tư vị bao che thì bị tội cũng như phạm nhân. Chuẩn định này được ghi làm lệnh.

Vua cho rằng Sơn, Hưng có động, 3 trạm Sơn-quang, Sơn-đồng, Sơn-xá ở dọc đường phải bận rộn vất vả về việc chạy trạm, chuyển đệ văn thư, bèn gia ơn từ ngày 1 tháng 4 năm nay trở về sau, hằng tháng cấp cho 15 quan tiền, 10 phương gạo. Khi việc yên thì thôi.

Dụng: Hoàng Bình (1), nguyên đốc học Vĩnh-long, làm đốc học Thanh-hoa, Bùi Trần Dẫn, chủ sự bộ Lại làm đốc học Bắc-ninh.

---

(1) Chính tên là Hoàng Thi Bình (*Thực lục* vì kiêng tên húy triều Nguyễn, nên bỏ bớt chữ « Thi »), người làng Cót, nay là thôn Hạ Yên-quyết, xã Yên-hòa, huyện Từ-liêm, ngoại thành Hà-nội.

https://tieulun.hopto.org

Thự tổng đốc Hải — Yên, Nguyễn Công Trứ, dâng sớ nói: « Theo lệ trước, mỗi đội ở các vệ, cơ đặt 4 suất thập. Năm Minh-mệnh thứ 12 [1831] bàn định việc san-bổ cơ binh Bắc-thành, hễ đội nào nguyên có suất thập thực thu hoặc thi sai khóa lệ rồi thì liệt vào hàng trên các binh lính, chứ không phải chia làm 4 thập; nếu không có [suất thập] thì không được đặt thêm. Vậy thiết nghĩ: xét mưu kế định việc đánh, liệu thế giặc, quyết đánh thắng, là do ông tướng. Khi ra quân kỳ, khi dùng chính binh dọc, ngang, biến hóa mà không rối loạn: đó là hình thức. Hình thức đó là cờ xí. Cho nên mỗi thập phải có trưởng thập giữ cờ làm hiệu cho quân, để làm chứng mực cho khi chia, khi hợp, hoặc trước, hoặc sau, hoặc tả, hoặc hữu..., cho nên hàng ngũ không rối loạn. Nếu trong một thập mà không có trưởng thập, không ai cai quản, thì khi tiến đến, khi đánh đập, lẽ chỉnh làm sao được?

« Nay xin cho trong các cơ, đội, nguyên có suất thập thực thu hoặc thi sai khóa lệ nếu có thiếu khuyết thì được chọn bổ mỗi thập một người trưởng, chuyên giữ cờ xí nếu có ai trái quân luật, thì chỉ trách cứ vào thập trưởng.

« Lại nữa, từ trước đến nay, ở Bắc-kỳ, cái tệ dọa nạt bắt binh lính đóng góp đều ở suất thập. Đó có lẽ vì dùng người cùng làng để cai quản lính cùng làng, ở quân ngũ thì là đội trưởng, ở làng thì là quan viên. Đối với những khoản phụ cấp theo lệ làng và những món chi dùng trong quân ngũ, chúng cứ tự ý làm cao lên hoặc hạ thấp xuống để bóc lột binh lính! Nay xin chọn người làng khác, đội khác để cho làm thì có thể bỏ được cái tệ ấy ». Vua giao sớ ấy xuống cho bộ Binh bàn xét.

Bộ Binh cho rằng: «Chủ chốt của việc dụng binh quý ở chọn tướng, tướng được người giỏi, thì huấn luyện có

https://tieulun.hopto.org

phương pháp, linh biết kỷ luật. Ra trận, đánh giặc, khi ngồi, khi làm, khi tiến, khi lui, ba quân đều như một người, không lo gì không tề chỉnh.

« Nay mỗi đội, đặt 1 suất đội, 2 đội trưởng, 2 ngoại ủy, như thế tin rằng đã đủ coi quân giữ lẫn nhau rồi, chứ sao còn phải chia thập, đặt trưởng, chỉ câu nệ theo phép cổ làm gì? Đến như trong 1 đội, có nhiều người cùng quê lệ thuộc vào, cũng là vì rằng lúc bình thường, họ đã là chỗ bà con, làng xóm với nhau ; khi có việc thì họ chống đỡ bảo vệ lẫn nhau lại càng đắc lực. Nếu có hạng quan võ hèn kém, sinh ra những tệ dọa nạt, bóc lột, thì nên nghiêm hặc trừng trị, thì tự có thể răn bảo được người khác. Nếu cứ phải dùng người làng khác, chưa chắc ngày sau đã hết được mối tệ hại, mà các cơ trong Năm quân ở Bắc-kỳ, cứ rút chỗ kia bổ vào chỗ này, kể có hàng hơn nghìn, mà sổ sách rối bời, ngày trước mất cũng đã bộn lên không sao kể xiết ! Lời bàn của Công Trứ không thể làm được ». Vua cho là phải.

Hồ Hựu, hộ đốc Sơn—Hưng—Tuyên, mắc tội, bị miễn chức.

Vua dụ Nội các rằng : « Hồ Hựu trước làm tuần phủ Ninh-bình, phòng giữ biên cương đó là phận sự. Khi đã tiếp được mật tư của tỉnh Nam-định bảo truy cứu tên giặc trốn là Lê Duy Lương và bọn thổ ty Quách Tất Công, vì chúng âm mưu làm việc trái phép; thế mà Hồ Hựu không tìm được phép gì để nã bắt, đến nỗi giặc được lọt lưới, họp tập bè đảng, gây thành vụ án lớn ! Tội ấy dù trăm miệng cũng khó chối. Từ khi thăng bổ làm hộ đốc Sơn—Hưng—Tuyên, Hựu lại không dẹp nổi giặc để dân được yên, tuyệt không có điều gì giỏi giang đáng kể ! Tháng 3 năm nay, Ninh-bình có động, do đấy 2 đạo Sơn—Hưng cũng có giặc lan tràn. Kịp khi có chỉ dụ phái Hựu đi Ninh-bình bắt giặc, Hựu lại từ

https://tieulun.hopto.org

chối vì lấy nê rằng trong hạt cũng biến động. Ta cũng không ép nhưng chỉ trách cứ vào một đạo quân Sơn—Hưng phải làm cho thành công. Hựu, trong lòng hoang mang không thi thố được một nửa mưu kế gì! Mãi lâu mới chịu lên ngựa, vừa thoạt giao phong với giặc, quan quân đã bị thương chết đến hơn 100 người! Từ đấy, một niềm sợ hãi, ôm giữ phủ thành Quảng-oai, Hựu không thi thố, được mảy may gì nữa, chỉ còn biết xin tướng, xin binh! Do đấy giặc vây bức Hưng-hóa, cướp bóc huyện Tam-nông, lại qua sông đánh phá quấy nhiễu Lâm-thao và các phủ, huyện Thanh-ba, Hạ-hoa, Hoa-khê, chà đạp rông rỡ, cướp bóc nhân dân gần tan nát hết. Thế thì tội của Hựu lại càng to! Cũng may, trước khi xảy việc, ta đã dự phòng, phái bọn Phạm Văn Điển, Nguyễn Văn Quyền mang binh, voi, thuyền và khí giới, thủy, lục đánh kẹp lại, thắng luôn mấy ngày. Còn Hựu thì vẫn cẩn thận tránh tên đạn, không chịu thân ra đốc chiến. Xem ra những điều hắn làm thực đã chồng chất tội lỗi, không có chút tơ tóc công lao có thể đền bù chuộc lại. Gần đây, Hựu mới tự xin đi theo Phạm Văn Lý để đổi tội lập công. Thử nghĩ: ta sao lại không muốn cho hắn lập công chuộc tội? Ta vẫn muốn để rửa mặt cho văn thần nên tháng trước nhiều lần giục Hựu tiến binh đánh dẹp lũ tiểu yêu lèm nhèm, để hoặc giả nhờ đó lập được chút công! Không ngờ kẻ bề tôi hèn nhát ấy làm phụ lòng ta! Khi không có việc thì ba hoa khoác lác, làm kinh động người nghe; tới khi giặc đến trước mặt, thì biến đâu mất! Nấy lũ giặc đã chạy trốn vào xó rừng đã từ nửa tháng trước, Hựu mới tự xin đi tòng chinh, muốn cướp công người khác để chuộc tội mình? Người sao có vô sỉ đến thế! tâm địa lại sao xảo trá đến thế! Vì vậy ta không cho đi.

https://tieulun.hopto.org

«Ta rất công bằng, nhưng phải giữ đúng pháp luật. Nếu lại khoan thứ, thì lấy gì để răn dạy những kẻ bèn nhát đớn kèm và làm sáng tỏ phép nước được?

«Vậy ra lệnh cho ngự sử Lê Văn Luyện đem tờ dụ đi Sơn-tây tuyên bảo, lập tức đoạt chức của Hựu, triệt về, đợi Chỉ».

Khi đã đến Kinh, Hựu bị giao xuống cho bộ Hình nghiêm xét. Cuối cùng bị trầm giam hậu.

Cho Lê Văn Đức làm tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên, vẫn sung làm tham tán quân vụ; còn ấn quan phòng của tổng đốc thì giao cho bố chính, án sát và lãnh binh Sơn-tây cùng giữ.

Quyền quản phủ phủ Thiệu-hóa thuộc Thanh-hoa là Nguyễn Đình Cộng đánh phá lũ giặc ở Cẩm-thủy, hạ liền mấy đồn, bắt được rất nhiều súng ống. Nguyễn Khả Bằng đem việc tâu lên. Vua dụ bộ Binh rằng: «Thổ phỉ đó chẳng qua là lũ tiểu yêu lèm nhèm. Nguyễn Khả Bằng thân làm hộ phủ, bao lâu chẳng thấy báo được một tin thắng trận! Thế mà Nguyễn Đình Cộng đã đốc suất linh dõng tiến đi giết giặc, thắng được trận này cũng khá làm cho lòng người dễ chịu. Nên phải hậu thưởng để khuyến khích hắn. Trước kia, dưới tên Đình Cộng có ghi bị giáng 3 cấp, nay chuẩn cho được khai phục cả. Những người đi trận như thổ ty Hà Công Đức, Phạm Thúc Liêm đều được thưởng 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Các lính và dõng thì thưởng 300 quan tiền.

Sau đó, Đình Cộng sau lại đánh được giặc ở đường miền Thượng thuộc Yên-lẻ (tên đất) thắng đến quân thứ Nguyễn Đăng Giai. Ra lệnh truyền Chỉ khen thưởng.

Sứ bộ sang Xiêm là bọn Nguyễn Hữu Thức đó biết tin rằng quan nước Phiên là Ốc-nha Xô-Ca-Lộc làm phiên Chân-lạp, sang theo nước Xiêm, xin quân tiếp hộ.

https://tieulun.hopto.org

Người Xiêm đã nhiều lần có phái binh, voi, thuyền đi sang các xứ Bắc-tầm-bôn và Đại-đồng-chân-bôn.

Khi sứ bộ về đến An-giang, nói với tổng đốc Lê Đại Cương. Đại Cương đem việc đó tâu lên và nói : « Xô-Ca-Lộc trước làm an-phủ ở Phủ-lật, theo em vua Phiên là Nặc Giun ở lâu bên Xiêm, hoặc giả y vẫn thông mưu với Ốc-nha để phản Chân-lạp ».

Vua dụ rằng : «Việc này phần nhiều là do nghe đồn, ở đầu đường xó chợ, đem so với lý thế, chửa chắc đã đúng. Duy việc để phòng biên giới mà có chuẩn bị thì không lo ngại. Thành tỉnh An-giang hiện đương xây đắp, lính tính phần nhiều làm ở công sở ; nếu có sai phái có lẽ cũng không đủ. Vậy ra lệnh cho tổng đốc An—Biên là Nguyễn Văn Quế, thự đốc Long—Tường là Lê Phúc Bảo đều phái 1 lãnh binh, 2 quản cơ, 1.000 biền binh chuẩn bị đủ thuyền, súng và khí giới, thủy, lục cùng tiến đi trú phòng. Lại giục bọn Nguyễn Hữu Thức thượng khẩn về Kinh. Khi đến Kinh, Thức bị bệnh không dậy được. Chuẩn cho được do nguyên hàm lang trung bộ Lễ, nghỉ ngơi điều dưỡng».

Thự phủ Hưng-hóa là Ngô Huy Tuấn tâu nói : « Trước đây thổ phỉ ở Văn-bàn lên lút nổi dậy, thần đã phái Trần Văn Phú, cai đội thuộc tỉnh, hội cùng Nguyễn Đình Hân, thổ tri huyện Trấn-an, và viên chức các châu Thủy-vĩ, Chiêu-tấn chia đường chặn bắt. Lại tư gấp cho quản thứ tổng thống Phạm Văn Lý, phái thêm quân hiệp sức cùng đánh ».

Vua dụ rằng : « Đã nhiều lần căn cứ vào lời tâu báo về tình hình giặc, thì ra một lũ tụ tập ở Đà-bắc, một bọn quấy rối ở Văn-bàn. Vả, một lộ Đà-bắc đã có Phạm Văn Lý và Lê Văn Đức tùy cơ đánh dẹp, đủ làm nên việc. Ngươi trước hãy nên khẩn cấp giục Trần Hữu Yến và

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Đình Hán đốc thúc binh và voi, thu phục Trấn-hà. Rồi ngươi đợi Phạm Văn Lý điều bát quan quân đến tỉnh, mà thổ phỉ hãy còn bám chắc Trấn-hà, thì ngươi lập tức theo lời dụ trước, đem biền binh tiến đến Văn-bàn, cốt bắt hoặc chém cho được bè lũ Hoàng Kim Thịnh, không để sót lại một mống. Công ấy không nhỏ đâu. Nay thổ phỉ đã gần quét sạch, nếu để lũ nhãi ấy hãy còn chiếm giữ đồn lũy chống lại quan quân, thì tội ngươi cũng không nhỏ! »

Tết đoan ngọ. Vua nghĩ đến các quân tướng võ lớn, nhỏ ở ba đạo Ninh-bình, Hưng-hóa và Thanh-hoa phải giãi nắng vác giáo, vì nước khó nhọc mà ngày tết không được dự yến; liền sai thị vệ mang quạt, khăn tay, bánh bao gấm, trà, quả, chia đi thưởng cấp cho quân thứ ở các đạo.

Ngày mồng bảy, vua thân đi cày ruộng tịch điền.

Quyền lãnh tổng đốc đạo Thanh-hoa là Nguyễn Văn Trọng, tham tán là Hà Duy Phiên từ tỉnh thành đem quân và voi đi đến Thiệu-hóa bắt giặc. Có sớ tâu lên. Vua phê bảo rằng: « Mau mau giết giặc để dâng công ngay. Chắc rằng hiện nay giặc nghe tin, đã trốn xa rồi ».

Hộ phủ Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai đánh và phá tan thổ phỉ ở Khô-kiều (thuộc huyện Quảng-địa). Nguyễn Khả Bằng cũng đoạt được đồn Ma-cốc của giặc, giặc đều tan vỡ lần chạy. Bọn Nguyễn Văn Trọng được tin báo, đem việc tâu lên. Vua dụ rằng: « Xem lời tâu, thấy cũng hơi vừa lòng ta, chỉ có điều là chưa chém được đầu giặc, bắt được tướng giặc, thì chưa thể nói là có công được thôi. Nay lũ ngươi hiện đã đến đây, nên ra sức đánh khỏe, khiến cho bọn giặc phục tội, thế mới là xong việc. Lại sai bộ Binh truyền dụ sức hỏi Phạm Văn Lý đạo Hưng-hóa, Tạ Quang Cự đạo Ninh-bình đều đem tình hình đánh giặc, tâu lên ».

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Binh của Phạm Văn Lý, tổng thống quân vụ đạo Hưng-hóa, đến Quỳnh-lâm, giặc bỏ đồn trốn. Lý liền chia ủy Nguyễn Văn Quyền và Nguyễn Hữu Gia coi quản 8 chiếc thuyền ô và thuyền thủy cơ, tiến đánh Đà-bắc. Lý thân đem đại đội quân và voi thẳng đánh Phong-phong. Đến nơi, thì Đinh Công Thự, Đinh Công Lân cũng đã dắt cả vợ con chạy trốn, bỏ lại nhà cửa trên 10 nóc. Lý cho đốt hết, rồi lại kéo về đóng ở đồn Quỳnh-lâm. Bọn Quyền đến động Hiền-lương, giặc ở rừng rậm bên bờ sông, bắn súng, quân ta bắn lại hồi lâu, giặc rút lui. Bọn Quyền lại dẫn binh thuyền chèo ngược dòng mà tiến lên. Hai bên bờ sông đều có đồn giặc. Quyền đậu thuyền ở đấy, tùy cơ đánh dẹp. Lý đem việc tâu lên.

Vua xuống dụ quở rằng: « Hàng tuần nay, chưa thấy người tâu báo. Mấy hôm trước đây ta đã xuống dụ sức hỏi, nay tiếp được tập tâu, lòng ta tưởng rằng đã bắt giết được tướng giặc, nên có phi tấu báo tin thắng trận. Kịp khi mở ra xem kỹ thì lại là sự việc tầm thường: chẳng qua lấy được các trại đã bỏ, đốt được nhà trống của giặc. Đã không có công lao gì, mà rút về đóng ở Quỳnh-lâm khi giặc còn giữ Đà-bắc lại càng không hợp! Vả lại việc binh cốt phải mau chóng, thế mà đóng lại hàng tuần, làm nhụt nhuệ khí, đến nỗi giặc đều đem được gia quyến trốn xa! Lại không thẳng lấy Đà-bắc, dung tâng cho giặc lẩng vẩng dong lượn, rồi có khi chúng lại nhân kẽ sơ hở lén lút nổi lên, há không hỏng việc? Ngươi thử nghĩ có đương nổi tội nặng ấy không? Ta không ngờ ngươi làm việc lại bất tài đến như thế! Nay Lê Văn Đức chắc đã đến quân thứ đủ giúp vào việc tham tán rồi. Ngươi nên làm cách thế nào bắt hoặc chém được tướng giặc để làm cho ra ăn; dập tắt luôn thể tất cả thổ phỉ một dải Đà-bắc, chứ đừng như trước: đóng quân một chỗ, ăn hại lương. Tội ấy không nhẹ

https://tieulun.hopto.org

đâu. Huống chi nay đang giữa mùa hạ, rừng núi nhiều chướng khí, lại sắp mưa lụt đến nơi, trở ngại cho việc hành quân, cầm cự lâu ngày sao được? Vậy hạn cho ngươi cùng lũ Lê Văn Đức và Phạm Văn Điển nội trong tháng này phải dẹp yên hết giặc giã, sớm báo tin thắng trận. Nếu thoái thác, chậm trễ, quyết không thể khoan thứ được ».

Bố chính Sơn-tây Đỗ Huy Cảnh, án sát Hoàng Văn Tú tâu nói: « Dò thám được tin lũ phỉ Thanh-xuyên lẩn lút ẩn hiện ở mé núi Bất-bạt, Tu-vũ, sách nhiễu dân lấy binh lương. Lại tụ tập đến hơn 1.000 tên ở các sách Phượng-mao, Lăng-sương bên bờ phía bắc sông Đà. Vả lại, tổng thống Phạm Văn Lý đóng binh ở Quỳnh-lâm, mà lũ phỉ ở ngay đằng sau, mà thuyền lương do tỉnh phải đi còn đỗ ở xã Quang-bị cách Tu-vũ 1 ngày đường. Giáp Văn Tân đóng giữ địa hạt Quảng-oai, và quản vệ Nguyễn Đăng Huyên thân đem biền binh thuộc dưới quyền mình và súng đạn, khi giới kịp đi tiễu phỉ, rồi do bờ nam sông Đà, hộ tống thuyền lương. Lại sức quản phủ Quảng-oai là Nguyễn Văn Quảng đem quân đi tiếp ứng, và phỉ báo cho Hưng-hóa canh phòng theo địa phận hạt mình liệu vật tiền và lương đem đến quân thứ để tiếp tục cấp phát ».

Vua xuống dụ: « Cứ theo lời tâu, thì việc thám báo tình hình giặc tuy chưa hẳn đã thực cả, nhưng đại binh của Phạm Văn Lý hiện ở Quỳnh-lâm, thì có quan hệ đến việc vận lương ở một lộ Đà-bắc. Vả lại, quân nhu Hưng-hóa không nhiều, thuyền chở cũng ít, việc chuyển lương đường thủy chưa được tốt, mà quân 2 đạo Nguyễn Đăng Huyên và Giáp Văn Tân là quân sinh lực. Vậy một lộ Đà-giang có thể chuyên giao cho 2 viên này chặn

https://tieulun.hopto.org

bắt dư đảng giặc để cho đường sá được thông đồng. Lũ ngươi lập tức thôi đốc thuyền lương vận chuyển mau đến quân thứ cốt đúng hẹn tiếp tế, không được đan dầy cho Hưng-hóa nữa ».

Ngô Huy Tuấn, hộ phủ Hưng-hóa, thân đem quân và voi đi Thanh-xuyên đánh giặc, có sớ tâu nói: « Tham tán Phạm Văn Điển, tháng trước, đã theo Phạm Văn Lý đi tiễu thổ phỉ ở Đà-bắc, vậy thần xin chọn nơi đóng lại, chờ binh Phạm Văn Điển đến, hiệp sức cùng đánh ».

Vua sai bộ Binh truyền dụ giục tiến mau không cần chờ đợi, rồi ngươi sai người đi dò thám bọn phỉ gần ở bờ bên tả sông Đà. Nếu đã quét phỉ sạch rồi thì truyền hịch điều Nguyễn Đăng Huyên hoặc Giáp Văn Tân đem 1 vệ kinh binh đi hội tiễu. Nếu Thanh-xuyên đã bình, thì lập tức chuyển quân đến Văn-bàn. Từ đây trở đi, tình hình trong quân thế nào, cứ 3 ngày một lần báo.

Hộ lý tuần phủ Thanh-hoa, Nguyễn Khả Bằng, Nguyễn Đăng Giai hội tiễu thổ phỉ ở La-sơn, Quảng-địa. Bọn nghịch phạm là Nguyễn Đình Bang và Nguyễn Đình Phát đều đã trốn trước. [Quan quân] chém được 2 đầu tùng đảng, đuổi giặc đến Hoành-giang giặc cũng bỏ đồn không, trốn đi. Bấy giờ gặp khi mưa to, nước lên, bọn Khả Bằng để quyền nhiếp quản phủ Nguyễn Đình Cộng ở lại đây, đóng giữ, còn mình thì chuyển về Phố-cát, vừa đến sách Cổ-biện (thuộc huyện Quảng-địa) thì gặp đại quân của quyền lãnh tổng đốc Nguyễn Văn Trọng và tham tán Hà Duy Phiên tiến đến. Nguyễn Văn Trọng liền cùng Nguyễn Đăng Giai theo đường núi giữa huyện Thạch-thành và huyện Vĩnh-lộc mà tiến. Hà Duy Phiên cùng Nguyễn Khả Bằng theo đường núi miền thượng du huyện Thạch-thành mà tiến. Trong khi đi, các quân đều gặp giặc thủ hiểm, chống lại. Quân ta hăng hái tiến lên: hoặc súng bắn, hoặc dao chém. Phỉ, phần nhiều

https://tieulun.hopto.org

chết và bị thương, đều bỏ khí giới, chạy trốn. Kịp khi đến đồn Phố-cát, lũ giặc đương cắm cờ, bày trận. Quân ta bắn súng, giết mấy tên. Giặc do phía sau đồn, trốn vào rừng. Quan quân phóng lửa đốt hết đồn trại giặc. Thổ ty Hà Công Đức ở Khô-kiều cũng bắt được hơn 20 tên phỉ đem nộp. Tin thắng trận báo lên. Vua dụ rằng: « Nguyễn Văn Trọng và Hà Duy Phiên mới đến quân thứ đã chỉnh minh đốc chiến, luôn phá được giặc, thu phục được 2 đồn Hoành-giang và Phố-cát, thực đáng khen thưởng. Duy bọn giặc còn lẩn trốn trong rừng rậm, lại chưa bắt được một tên tướng giặc nào trong bọn Nguyễn Đình Long và Nguyễn Đình Bang. Như thế lòng ta chưa sướng! Lũ ngươi nhân cái thế thắng lợi này đốc sức các tướng sĩ, lính, dõng, hoặc treo giải thưởng cốt sao vào lùng lận, cùng, quét được sào huyệt, bắt hết bọn kia đem đến kết án. Còn quan quân, thổ dõng đi trận ấy, thưởng chung cho 1.000 quan tiền; thổ ty Hà Công Đức thăng ngay cai đội và thưởng thêm 1 đồng kim tiền Phi long nhỏ, 5 đồng ngân tiền lớn ».

Tỉnh An-giang tiến cá sấu. Tư cho tỉnh Phiên-an phối hợp với An-giang cùng chở, nhưng đi lại 2 lần, đều không chịu. Tổng đốc Lê Đại Cương đem việc ấy tâu lên.

Vua bảo Nội các rằng: « Nam-kỳ mới chia hạt đặt tỉnh, duy một tỉnh Phiên-an, quân, voi và sản vật dứng đầu các hạt. Lại là nơi giao thông qua lại của các thuyền bè và các con đường. Thế mà tỉnh bên có việc thường báo cho: hãng đưa đến lại hãng bác đi, sao lòng chia rẽ hẹp hòi thế? Giả thử có việc quân quốc trọng đại mà cứ ngăn trở dùng dằng như vậy thì không hỏng việc ư! Vậy khá nên truyền dụ cho các quan trong bờ cõi 6 tỉnh Nam-kỳ: từ nay nên đồng lòng giúp nước, hễ các nơi có việc quan trọng phải báo đến thì nên thỏa thuận

https://tieulun.hopto.org

cùng làm, không nên giữ cái ý kiến phân biệt này, khác ».

Lại bảo bộ Lễ rằng : « Cá sấu là giống cá ác. Nam-kỳ hằng năm có tiến đều giao cho nhà bếp làm thịt, là cốt muốn cho tuyệt giống nó đi thôi. Nay nghĩ : đường sá xa xôi, đường biển vận chuyển hơi khó, vậy bỏ lệ tiến ấy đi. Từ nay, nếu có sắc sai cho Bộ tư lấy, thì hãy mang nộp ».

Chuẩn định : từ nay, trong Kinh và ngoài tỉnh, phàm các tập tấu, các đề bẩm, đều do Lục bộ và Nội các nêu phiếu xét nghĩ, còn các nha đều không được dự.

Sai Đô sát viện phái các viên Khoa, Đạo đi tuần tra các sở : Nội vụ phủ, 1 tháng 3 lần ; Vũ khố, kho thóc và kho tiền ở Kinh mỗi tháng 2 lần ; nếu có quan lại tham nhũng và các thứ của kho cất để không hợp pháp, thì tham hặc. Sai quan phân việc chế tạo bài ngà tuần tra đề cấp cho.

Lại định lại lệ xét nghiệm ngựa công ở viện Thượng-tứ. Dùng những viên ở các Khoa, Đạo, hội cùng các ty viên bộ Binh cứ theo đúng kỳ mà khám nghiệm. Định việc sai phái thị vệ.

Huấn-đạo Bình-dương, là Đinh Phiên, tuổi đến 70, viện lệ, xin về hưu. Tổng đốc An—Biên là Nguyễn Văn Quế, cho rằng văn học của Đinh Phiên còn kham dùng về giáo chức, bèn tâu xin thăng bổ giáo thụ Tân bình. Vua cho. (Phiên, trước kia có tham dự giúp việc bộ Lễ, vì phạm lỗi, bị cách, sau được khai phục, làm huấn đạo).

Sai Phạm Xuân Bích, thự tuần phủ Hà-tiên, phái lính và thuyền thuộc tỉnh đến đóng giữ đồn Phú-quốc để tuần phòng bất giặc biển.

https://tieulun.hopto.org

Binh lính các cơ được dồn bổ vào các đồn điền cũ ở các tỉnh Phiên-an, Định-tường phần nhiều bỏ trốn. Quan tỉnh đem việc tâu lên.

Nhà vua dụ bảo bộ Binh rằng: « Trước kia, đặt ra đồn điền, lúc tĩnh thì làm ruộng, lúc động thì làm binh, phòng bị dùng lúc có việc. Thế mà lúc bắt đầu chia hạt đất tỉnh mới thoạt dồn bổ vào các cơ thế mà trong đó đã trốn đến 3, 4 phần mười, có khi quá lắm, đến 8, 9 phần mười! Còn ngoài ra chưa kịp lâm thành tập tấu dâng lên, thì sự trốn tránh tưởng cũng chẳng ít! Nếu theo lệ, cất bỏ, sợ chúng càng đua hơn mà bắt chước nhau, không biết đến đâu là cùng! Vả lại, bọn chúng nguyên lúc đầu mới lập, đều có họ, tên, quê quán, có người thực sự chứ không phải ghi hão vào sổ mà thôi. Vậy những kẻ trốn tránh đó tưởng cũng chỉ là tạm thời lánh mình, ra nơi này, rồi vào nơi kia, chứ đi đâu được mà không ở trong vòng thống trị của các tỉnh? Chỉ vì theo nếp thành quen, mượn cớ trốn tránh, xóm làng lại che đậy, phủ huyện không kiểm sát, để đến như vậy đó thôi. Đó đều là trách nhiệm của quan lại địa phương. Nay nên một phen sửa chữa để làm cho đến nơi đến chốn ».

Vậy sai các tổng đốc An—Biên, Long—Tường, An—Hà hội đồng cùng các tuần phủ kiểm hạt phải căn cứ ngay vào sổ linh trốn tránh, hoặc nên theo quê quán, bắt những người thân thuộc của họ phải điền vào, hoặc nên sức cho tên đầu mục đứng mộ lính trước và thôn xã tiếp cận phải tìm mọi cách bắt giải. Hoặc cứ theo số linh hiện trốn, giao về dân làng bắt cùng chịu binh dao rồi mộ người khác bổ sung vào, miễn là làm thế nào cho dân không trốn tránh, binh được thường đủ. [Bộ Binh người nên] bàn cho ổn thỏa rồi đem việc tâu lên!

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc quân vụ đạo Ninh-bình là Tạ Quang Cự, tham tán là Hoàng Đăng Thận đánh phá sào huyệt giặc ở Sơn-âm.

Trước đây, quân ta, sau khi đánh được đồn À, chia làm 5 đường (1 đường đo xứ Văn-đôi, xã Thượng-lũng; 1 đường đo xứ Ngập-nhâm, xã Chân-phúc; 1 đường đo xứ Thập-đôi, xã Chân-phúc; 1 đường do chùa Da-đa, xã Văn-lãng; 1 đường do xứ Lũng-nhẫm, xã Văn-lãng), hẹn ngày đều tiến. Khi đến Sơn-âm, tướng giặc là Quách Tất Công cùng Lê Duy Lương trốn trước đến Thạch-bi. Ta liền đổ ra bốn ngả lùng bắt. Giặc dựa vào núi, dựng trại hơn 30 nơi. Ta đốt phá không để sót một nơi nào. Những gia súc và sản vật thu được đều đem phân phát cho quân lính. Bọn Cự làm sớ tâu lên. Vua phê rằng: «Xem tờ tâu, quan quân hăng hái xông pha, vượt qua hiểm trở, vừa phá sào huyệt giặc, thưởng đáng khen thưởng. Duy chưa bắt được 1 tên đầu sỏ nào trong bọn giặc, lòng ta thật chưa thấy hả! Bọn ngươi đã cố gắng, lại nên cố gắng thêm, đừng để như đắp núi còn bỏ thiếu một sọt đất!»

Tổng thống quân vụ đạo Hưng-hóa Phạm Văn Lý, tham tán Phạm Văn Điển đóng quân ở đồn Quỳnh-lâm, được tin lũ giặc Thanh-xuyên đến quấy nhiễu Bất-bạt, liền phi sức cho bọn Nguyễn Văn Quyền đem thuyền binh đóng giữ động Hiền-lương, ngăn chặn đảng giặc Đà-bắc. Lại để vệ úy Đoàn Văn Cải đem 600 lính, 2 thớt voi, đóng giữ Quỳnh-lâm để tiếp ứng, rồi bọn Lý đem đại đội quân và voi lui về Tu-vũ, chia đường đánh dẹp. Đạo binh của Phạm Văn Lý đánh giặc ở các sách Sơn-vi, Thắng-sơn. Giặc tan vỡ chạy, ta bắt được 6 tên. Đạo binh Phạm Văn Điển đến các sách Cự-đồng, Cự-thắng thì thự phủ Hưng-hóa là Ngô Huy Tuấn cũng dẫn quân đến, cùng hợp lại đánh; giặc tan trốn vào rừng. Ta đuổi

https://tieulun.hopto.org

bắt được 2 tên, lấy được 1 cỗ súng thần công. Tham tán Lê Văn Đức cũng từ Sơn-tây tiến đến quan quân Phạm Văn Lý, cùng bàn việc bắt giặc. Việc được tâu lên. Vua dụ rằng: «Đó chẳng qua là bọn phỉ quèn lẻ tẻ đâm ba đứa họp lại, thừa cơ lén lút nổi dậy. Phạm Văn Lý thân làm tổng thống đại thần, trước đã từ Sùng-phong lui về Quỳnh-lâm, nay lại từ Quỳnh-lâm lui về Bất-bạt, há có lẽ nào giặc ở đằng trước mà mình lại vội vã lui quân? Thử nghĩ nếu khép vào quân pháp thì ngươi đáng tội gì? Nếu mượn cớ rằng bè lũ giặc hãy còn nổi dậy, e chúng chẹn ở phía sau, thì chỉ cần sai phái một tướng nhỏ cũng đủ diệt được bọn phỉ quèn ấy, chứ sao lại dẫn đại binh mà lui? Thế là tiến đã vô công, lui cũng không làm được việc gì, sao lại không sáng đối với lý lẽ như vậy! Sơn-âm kia vẫn có tiếng là nơi tuyệt hiểm. Thế mà năm đạo quân của bọn Tạ Quang Cự cùng tiến, thẳng đến được sào huyệt giặc. Còn Phạm Văn Lý, quản lãnh tướng sĩ đã nhiều, binh, dõng không ít, lại có thủy quân trợ lực thế mà cuối cùng vẫn không tiến phá được Đà-bắc, lại đã lui quân thì còn mặt mũi nào trông thấy người ta nữa? Phạm Văn Điển trước là tỳ tướng, gắng sức đánh dẹp một trận thành công, nên được cất nhắc lên đến chức như ngày nay, sung làm tham tán, vậy mà không biết cau ngăn, chỉ một mực nghe theo, lờ mờ chẳng có chủ trương gì cả! Vậy, Phạm Văn Lý giáng 2 cấp, Phạm Văn Điển giáng 1 cấp. Ôi! Trước đây có công thì được trọng thưởng, về sau không làm xứng đáng công việc thì tất phải phạt. Ta một mực chỉ công giữ đúng thưởng, phạt để tỏ công bằng đó thôi.

«Nay, Lê Văn Đức hiện đã đến quân thứ, ta hẹn cho lũ ngươi: Phạm Văn Lý và Lê Văn Đức đem quan quân, thổ dõng trước hết hãy tiễu trừ dư đảng giặc ở

https://tieulun.hopto.org

Thanh-xuyên và Bất-bạt, rồi lập tức chia đường thẳng phá sào huyệt giặc Đà-bắc, bắt hoặc chém bọn đầu sỏ giặc, làm cho ra án. Phạm Văn Điển và Ngô Huy Tuấn cũng lập tức tuân theo Chỉ dụ trước, cả thủy lẫn bộ cùng tiến đến một dải Văn-bàn, cốt sao thu phục được Trấn-hà, tiêu diệt hết bè lũ Hoàng Kim Thịnh không để sót lại. Chủ chốt là, nội trong tháng này, phải dâng tin thắng trận, đợi Chỉ khải hoàn. Vả lại, nay ở Ninh-bình đã phá xong Sơn-âm, ở Thanh-hoa cũng đã thu phục được Hoành-giang và Phố-cát, giặc đều tan vỡ chạy trốn. Quan quân đương đợi lùng bắt thủ phạm, thì là yên việc. Vậy riêng một lộ Hưng-hóa cứ cầm quân để tự vệ sao? Nay đương nắng dữ, chướng khí nhiều, sắp đến mùa nước lụt, khó ở đấy lâu được. Đó lại là việc rất khẩn yếu. Các ngươi đều phải cố gắng, không nội nhiễu!

Sai tỉnh An-giang dồn số lính ở Giáo-dưỡng Ngũ đội và Giáo-dưỡng Lục đội sung vào những chân khuyết trong Tam đội của cơ An-viễn.

Tuần phủ An-giang là Ngô Bá Nhân chết, bộ Lại tâu xin chọn người khác để bổ sung.

Vua bảo rằng: « Công việc tuần phủ An-giang cũng do tổng đốc An—Hà kiêm giữ, còn đặt lại làm gì, vậy bớt đi ».

Lại sai sung biện Các vụ Nguyễn Nhược Sơn do nguyên hàm thự Nội vụ phủ lang trung hiệp cùng Trần Chấn làm việc ở Nội vụ phủ.

Sai quan phần việc theo đúng mẫu chế tạo 2 bài ngà cho thị lang Nội các, và cho thị lang ở Nội vụ phủ, ở Võ khố và ở Thương trường mỗi người một chiếc bài ngà.

Vua dụ Nội các: « Trước đã chuẩn y lời bàn của Bộ, Viện, Các về việc chế tạo bài ngà, bài sừng để cấp cho

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nhân viên ứng trực. Nay chế tạo đã xong, bắt đầu kể từ ngày 15 tháng này, từ các quan văn võ lớn nhỏ đến các thư lại và binh lính ở Kinh theo lệ, hễ ai được ra vào cửa Đại-cung thì đều đeo tấm bài của chức phận mình; viên thủ hộ xét đúng, sẽ cho đi, không thì không cho vào cửa. Ai trái lệnh sẽ bị trị tội theo pháp luật».

Thự bố chính Quảng-bình là Trần Văn Tuấn tâu nói: «Lúa trong tỉnh hạt gặp mưa lụt, bị ngập, nhất là ở Lệ-thủy».

Vua xuống du chuẩn cho thóc tô chính cung ở Lệ-thủy năm nay được nộp tiền thay toàn số; còn các huyện Phong-lộc, Bố-trạch, Binh-chính thì nộp một nửa. Quảng-trị cũng có nạn lụt, thóc tô năm nay cũng cho nộp bằng tiền cả.

Cho Ngô Văn Mưu bị cách được khai phục, lập viên ngoại lang bộ Binh, tới theo đến quân thứ Tạ Quang Cự để sai phái.

Mưu, trước kia, vì phạm lỗi bị cách chức, phải làm lính ở trong quân, gắng sức để chuộc tội; đến bấy giờ, theo quan quân, mạo hiểm đánh phá Sơn-âm, cho nên được khai phục và cất dùng.

Tổng đốc quân vụ đạo Ninh-bình, Tạ Quang Cự, tham tán Hoàng Đăng Thận đóng quân ở Sơn-âm lũng bắt đắng giặc, không được. Vì Thạch-bi là vây cánh của Quách Tất Công, mà Trung-hoàng là sào huyệt của giặc Quách Phúc Thành, bọn Cự đang bàn định tùy cơ đánh phá, thì gặp đạo binh của lãnh binh Sơn-tây là Trần Văn Lộc từ Sùng-phong lên đường kéo đến, họ bèn bẹn nhật kỳ, cùng nhau hội tiễu. Việc đó được tâu lên. Vua dụ rằng: «Sơn-âm đã phá, lũ giặc đã không có chốn dong thân thế mà các ngươi chẳng bắt được mống nào, để chúng chạy xa mất! Thật là đáng lạ! Đó chẳng qua vì

https://tieulun.hopto.org

bè đảng lũ thổ man có nhiều, xa thì Đà-bắc, gần thì Thạch-bi ; ngoài đó, có lẽ còn có một, hai thổ ty : bề ngoài thì quy thuận, bề trong thì phản trá, thân dẫu có đến nơi quân thế, nhưng thực ra vẫn ngấm ngầm chứa chấp giặc. Lũ ngươi nên một mặt, hiểu dụ các thổ ty : hễ ai gắng sức, bắt hoặc chém được đầu sỏ giặc là Quách Tất Công, Quách Tất Tại, thì tất cả ruộng làng ở Sơn-âm đều cấp cho hết ; lại còn hậu thưởng và ban cho quan chức nữa. Dụ trước nói đã rõ ràng, phép nước cốt ở tin thực, không phải là lời nói suông. Nếu ai dám chứa chấp giấu giếm giặc, sẽ bị cùng tội với giặc. Một mặt khác, các ngươi chia phái quan quân thẳng đến các xã Thạch-bi, Trung-hoàng. Vả lại, thổ mục xã Thạch-bi từ trước đến nay, không thấy đến chỗ quân thứ thì không đợi phải hỏi cũng biết chúng ngầm thông với giặc. Nay nếu chúng sớm đã quay về, giải lũ Quách Tất Công đến trước quân, thì cũng cho đường sống, không thì phải đánh, giết, triệt hạ không để sót một mống. Lại còn con đường từ Sơn-âm đi Đà-bắc, bản đồ tuy vẽ rõ ràng, nhưng thực thì đường lối xa, gần, hiểm, dễ thế nào chưa rõ ! Nếu các ngươi có thể lên đường đến cùng quan quân Hưng-hóa hội đánh sào huyệt giặc ở Đà-bắc thì là thượng sách hơn cả. Đến như đạo binh Trần Văn Lộc, trước đây vì cho rằng Sơn-âm hiểm trở, nên ủy cho đánh thẳng ở phía sau ; nay năm đạo quan quân hiện đã đến đều, vậy khá truyền Chỉ cho Trần Văn Lộc chỉ để lại số thổ mục, thổ binh hiện đem theo đi, giao cho Tạ Quang Cự để giúp vào việc đưa đường bắt phỉ, vì đã thông thạo rừng núi và khe suối. Còn Trần Văn Lộc thì đem số biền binh Sơn-tây đã quản lãnh trước, mau mau quay về Hưng-hóa hoặc Sơn-tây để bắt giặc.

« Lại nữa, bọn Thổ Man phiến động, thì gần bên chúng tất có kẻ đồng mưu, tin rằng không phải chỉ có

https://tieulun.hopto.org

một xã Sơn-âm thôi đấu. Vậy nên tra hỏi ngay ai giúp kẻ ác làm càn cũng phải một phen răn dạy, để cho biết sợ, biết chừa, chứ không nên nghe một bên, cẩu thả dong tha, đến nỗi gây thành vạ lớn sau này ».

Nay tiết trời đã đến giữa mùa hạ, sắp có mưa lụt, lam chướng rất dữ, cốt trong tháng này phải lũng bắt được dầu sỏ giặc và bè lũ giải về Kinh để trừng trị, đợi Chỉ rút quân khải hoàn.

Cho Quách Công Chế, con cả phòng ngự sứ Quách Công Chuyên, được kế tập làm phòng ngự sứ, sung chánh trưởng hiệu, hiệu Ninh-hùng Nhất ; con thứ là Quách Công Độ làm chánh đội trưởng. Trước kia, trận đánh ở Thiên-quan, Công Chuyên chết trận. Vua thương xót, sai tìm hỏi các con của Công Chuyên. Đến bấy giờ, Tạ Quang Cự tâu nói : con cả Công Chuyên, Công Chế, là người đương nối công việc ; con thứ là Công Độ làm tổng quản, cũng được việc. Cho nên có mệnh lệnh này.

Tuyên úy đồng tri phủ Lạc-biên, Nghệ-an, là Chuyên Cương, trốn đi, làm phản.

Trước kia, thổ mục Lạc-biên là Phù Chiêm đã bỏ đi, phía Lục Tạo lại trốn, Chuyên Cương trong lòng không yên, liền lấy trộm thuyền công mới đóng xong, do con suối nhỏ bờ Bạc-phiệt, đến đồn Phó-Khâm sai em là Chiêu Bát, con là Hạt-xà-Bông thông với Xiêm-la, được người Xiêm thu nạp. Chỉ có thổ mục Chiêu Bông và phía Xá Nộn không chịu theo, chạy đi báo tỉnh. Quan tỉnh đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ : « Lạc-biên từ lâu vẫn thuộc bản đồ ta, nhiều lần được ơn vỗ về thương xót. Ta thương chúng không có chốn nương tựa, nên đã chọn đất cho sống yên ổn, lại rộng nới về thuế khóa, phát chẩn cho lúc đói khổ. Cái ơn nuôi nấng đó, kể ra, cũng đã đến nơi đến chốn.

https://tieulun.hopto.org

Thế mà cha con Chuyên Cương chẳng biết đội ơn, lại nảy lòng ngờ vực tráo trở, đem gia quyến lên lút đi trốn. Đó là chúng muốn đứng ra ngoài vòng sinh thành của ta, tự mình mang lấy lo buồn! Triều đình không lấy việc đó làm quan tâm. Duy lũ Nguyễn Đình Tân và Vũ Đĩnh trước đã không biết hết lòng vỗ về, sau lại không biết đề phòng từ khi sự việc chưa xảy, thế thì trách nhiệm của người gin giữ biên cương ở đâu? Vậy, đều giáng 2 cấp.

« Nay Chuyên Cương trốn rồi, còn đối với dân chúng Lạc-biên, chính là lúc không có ai đứng ra vỗ về. Vậy chuẩn cấp bằng cho Chiêu Bông và phia Xà Nộn quyền giữ việc phủ, để chiêu dụ nhân dân cho khỏi sợ hãi ».

Thự giám sát ngự sử đạo Hải—Yên là Lê Đức Tiêm tâu nói : « Trước đây thần vâng mạng đi Bắc-kỳ làm việc công, nghe biết trong dân gian gần đây có việc quan địa phương mua các vật hạng chỉ căn cứ vào số người trong sổ đinh mà bắt chia nhau cáng đáng, đến nỗi người không sản xuất, mặc dù vật giá cao, cũng phải miễn cưỡng mua nộp. Bọn tổng lý và lại dịch nhân đấy lại sách nhiễu, nhân dân rất đau khổ ».

Vua bảo bộ Hộ : « Nếu cứ đúng như những lời đó thì dân ta gặp phải tệ hại không sao xiết kể ! Vả lại, từ trước đến nay, nhân khi Nhà nước có cần dùng gì, hoặc chợt gặp lúc dân gian khó kiếm ăn, thì đã chuẩn cho giả thêm giá, mua bán thỏa thuận, là cốt muốn tiện lợi cho dân, nào ngờ người thừa hành không tốt, lại làm dân phải đau khổ. Vậy, khá truyền dụ cho đốc, phủ, bố, án các hạt : từ nay, khi Nhà nước có mua vật hạng gì, thì đều căn cứ vào thời giá mà mua ở các nghiệp hộ, thương hộ hoặc ở chợ, hoặc tại chỗ, có sẵn vật, chứ không được trách cứ mà chia vào dân. Lại phải nghiêm cấm bọn

https://tieulun.hopto.org

tổng, lý và lại, dịch, hễ kẻ nào dám làm bậy, gây ra tệ hại, sẽ trị tội thêm lên một bậc ».

Vua ngự lầu « Hải-tĩnh niên-phong », sai triệu hoàng tử, các tước công và đình thần vào hầu, ban cho đồ trà và đĩa chén, có từng bậc khác nhau.

Nội các tâu nói : « Từ trước đến nay, các địa phương ở ngoài, khi đệ tấu sớ đều có bản phụ đệ cùng để phòng khi lục phát. Duy tấu sớ các nha ở Kinh do Nội các có nêu phiếu, thì chỉ đem bản chính trình lên. Một khi bản nào có châu phê, mới tiếp tục đệ bản phụ lên Nội các để kinh cẩn sao lục. Bản nào có lời chỉ dụ do Nội các nêu phiếu thì đem bản lục sao đổi lãnh bản chính về nha tuân theo làm việc (lệ định : phàm tấu sớ, sách, sổ ở trong Kinh và ngoài các tỉnh, hễ có chữ châu phê, khuyên son, chấm son, thì Nội các giữ bản chính, còn các bản khác đều do các nha giữ). Bản có Chỉ dụ do các nha nêu phiếu cũng thế, nhưng khi giao và lãnh, thì thuộc viên Nội các phải chờ có bản phụ, mới chịu phát giao, thành ra chậm trễ. Lại nữa, Chỉ dụ do Nội các nêu phiếu riêng, sau khi đã đóng ấn quốc bảo rồi, thì phát ngay cho nha môn hữu quan ký nhận ; vài ngày sau, trao trả bản sao lục cho Nội các lưu chiểu. Nhưng, lâu ngày, vì lắm việc, quên sót cũng nhiều, có truy xét nguyên nhân thì lại không khỏi đổ lẫn cho nhau.

« Vậy xin từ nay, phàm các nha ở Kinh có dâng tấu sớ, văn án và sổ sách, duy những tập tấu có niêm phong thì, theo lệ, đem bản chính đệ thẳng lên, còn việc thường mà do Nội các có nêu phiếu thì phải có đủ, bản phụ giao luôn cả để sao lục. Về việc phát giao những bản tấu sớ, văn án, sổ sách, chỉ dụ, do Nội các nêu phiếu phân biệt, trừ những sự việc khẩn cấp phải phát ngay, còn thì nếu buổi sáng đóng ấn, buổi chiều sẽ phát giao ; buổi chiều đóng ấn, sáng sớm hôm sau sẽ phát

https://tieulun.hopto.org

giao. Các nha đổi lãnh tấu sớ, văn án, sổ sách, chỉ dụ, do nha mình nêu phiếu thì cũng chiếu theo thời hạn ấy. Đến như các nha ký nhận Chỉ dụ do Nội các nêu phiếu riêng, thì hạn 2 ngày trả về bản sao lục; việc giao và lãnh đều phải theo đúng kỳ hạn. Nếu sai hạn, sẽ do viên khoa đạo được phiên tức trực tham hặc thúc làm ngõ hầu mới không có cái tệ hại chậm trễ, hoặc đun đẩy lẫn nhau ».

Vua y cho.

Vua hộ giá hoàng thái hậu đi tuần du cửa biển Thuận-an, ngày hôm sau, xe loan mới về cung.

Bộ Binh tâu nói: « Từ trước đến nay, khi đại giá đi chơi, thì biền binh theo hầu do người cai quản điều khiển phải đặt dưới quyền đại thần trông coi cho có chuyên trách. Vậy, xin từ nay, mỗi khi ngự giá đi bái yết các lăng và tuần du cửa Thuận-an, cửa Tư-dung, các nơi Cao-đôi, Phú-bài, thì trước nhật kỳ, do Bộ kê tên từ thống chế trở lên để đi hộ giá, đợi Chỉ chấm lấy một, hai viên sung làm quan to coi quản. Phàm các hạng biền binh đều chịu dưới quyền điều khiển. Những khi đại giá tiến đi, đến chỗ nghỉ trưa hoặc ban đêm đóng lại thì những sự ra hiệu lệnh tiến hay dừng, tuần phòng đường thủy hay đường bộ đều do viên quan to coi quản ấy điều khiển cả. Như thế thì công việc có thống thuộc, để sai bảo ». Vua cho lời tâu ấy là phải.

Tổng thống quân vụ đạo Hưng-hóa là Phạm Văn Lý cho rằng chuyện trước kia ra quân chậm trễ, đã có dụ nghiêm quở nên dâng sớ xin chịu tội và nói: « Năm nay, thần đã 67 tuổi, khí lực hơi suy, lại nặng tai, đã đành sức khỏe kém trước, nhưng tự xét mình do thực lòng cảm kích hăng hái hãy còn có thể cố gắng đánh giặc. Trước đây tiến quân, lâu đến hơn tuần, vì bị mưa dầm

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ngăn trở, chứ không dám lầm nghe ai nói cũng không dám cẩu thả cầu an. Nay thần xin hết lòng hết sức, hiệp cùng các quan tham tán, hẹn ngày đánh bắt, cốt mong xong việc để đền bù lỗi trước ».

Vua phê bảo: « Hãy rộng cho ngươi 1 tuần nữa để cho ngươi làm được như lời đã nói. Nếu cuối cùng vẫn không thành công, thì khó rộng tha được ».

Phạm Văn Lý và tham tán Lê Văn Đức đóng quân ở Thanh-xuyên, dò biết tướng giặc Đinh Công Tiến và Phạm Doãn Dũng, đang khốn đốn, dựa lẫn nhau, lén lút trốn ở các sách trong rừng, liền hội với tham tán đạo khác là Phạm Văn Điển, thự tuần phủ là Ngô Huy Tuấn chia nhau đi lùng, bắt được hơn 20 tên đồ đảng giặc; lại đi về phía sào huyệt giặc ở Cự-thắng, đào mả tổ Đinh Công Tiến. Bọn phó vệ úy Nguyễn Văn Quyền và viên ngoại tang Nguyễn Hữu Gia, đem thuyền đinh thẳng đến đồn Vạn-bờ thuộc Đà-bắc. Lũ giặc có độ mấy chục tên. Họ bắn mấy phát súng, giặc bèn lủi trốn vào rừng. Tin ấy báo đến quân thứ Phạm Văn Lý đem việc đó tâu lên luôn thể, và nói có những tên phỉ bị bắt ở trong rừng, xét ra không có tinh binh cầm khí giới chống cự; hỏi ra thì chúng đều nói trước vì oai sức bạo ngược của Đinh Công Tiến, ức hiếp bắt theo. Nay quan quân đi tiễu, có kẻ sợ hãi chạy trốn, có kẻ định ra thú nơi quan quân. Vả lại, quân ta đánh vào tận sào huyệt giặc, luôn mấy ngày xục xạo trong núi, hủy kho chứa, đốt nhà ở, tuy tàn phá đã nhiều, nhưng tướng giặc còn trốn, thì mầm ác chưa tuyệt được. Nếu giết hết lũ ấy cũng vô ích cho sự việc. Huống chi nơi ấy, núi non trùng điệp, cỏ cây bát ngát. Nếu lùng bắt bằng binh lực, thế cũng khó chu. Vậy, xin hãy tạm tha cái chết cho chúng, trách cứ chúng phải bắt, giết lẫn nhau mang hiến. Ta dùng người Man đánh người Man, làm như thế

https://tieulun.hopto.org

có lẽ không đến nỗi phí nhiều sức quân. Hiện đã giữ lấy 4 người ở lại trong quân để làm con tin, còn cho về hết. Nên dẫn dụ tận mặt cho chúng biết dường họa phúc, khiến chúng khuyên bảo lẫn nhau : nhân dịp bọn Đinh Công Tiến, Phạm Doãn Dũng đương lúc cùng quẫn, phải ra sức đuổi bắt hoặc chém mang đến quân thứ đáng nộp, và hạn cho dăm ba ngày xin cứ ở lại địa phương này vài ngày để tùy tiện trù tính làm việc rồi sẽ lại đi Đà-bắc.

Vua dụ : « Cứ theo tình hình đã báo, thì suốt lộ Đà-bắc, giặc đã đánh hơi, trốn xa từ trước rồi. Đáng tiếc là Phạm Văn Lý ngươi không sớm đi đánh dẹp để báo tin thắng trận, rồi sau hãy đem quân về, thế chẳng hóa ra đã có công mà không tội? Ngươi lại vội quay về Quỳnh-lâm! Lẽ đâu giặc ở trước mắt, mình làm tổng thống lại từ rút quân lui về? May là ta nghĩ đến công lao trước của ngươi, nên bảy xử nhẹ ; giá thử giao xuống cho đình thần hoặc quan coi việc pháp luật xét xử thì quân luật nghiêm ngặt, ngươi sẽ phải tội gì? Bấy giờ là muốn giữ lấy tấm thân để mưu việc hay về sau, phỏng có được chăng? Vả lại bọn giặc ở một dải Văn-bàn, hiện nay chắc đã đánh hơi, sợ oai quân ta, trốn xa từ trước, thì công việc đánh dẹp không khó khăn tốn sức lắm. Vậy nội trong tháng này, cốt phải quét sạch hết thảy, thì không những chuộc được tội trước, mà lại còn được ta liệu cho ơn rộng nữa. Nếu cứ như trước, không làm nên công trạng gì, quyết khó rộng tha cho ngươi được nữa.

« Lại truyền dụ Tạ Quang Cự nên chuyên tâm lo tính một dải Sơn-âm, không phải ra đi Đà-bắc để nhọc quân sĩ ! »

Cai trạm Thanh-sơn thuộc Thanh-hoa là Lê Văn Quyên làm thư nặc danh nói sơ lược về tình trạng thứ

https://tieulun.hopto.org

dân các tỉnh Bắc-kỳ bị nợ riêng bức bách khổ sở. Bấy giờ nhân có ống thư do Hưng-hóa chuyển đệ, chỗ niêm phong bị rách, nhân mở xem, thấy sớ văn, hắn bỏ lộn lẫn cả bức thư nặc danh ấy vào rồi chuyển đệ đi. Khi sớ dâng lên, vua mở xem thấy, bảo Nội các rằng: « Nếu dân gian có điều khổ thì nên kêu quan sở tại phân xử. Hoặc giả ai có oan khuất bị quan tư ức hiếp, thì cứ tiến lưng gạo bị, vào kinh đánh trống đăng văn để tố cáo. Đến như văn thư nặc danh, luật vẫn nghiêm cấm, huống chi ống trạm để truyền đệ văn thư, có quan hệ đến việc cần mật, sao dám ngầm bỏ lộn thư vào! Cái thói này quyết không nên gây cho to lớn lên được. Vậy ra lệnh cho bộ Binh truyền dụ các đốc, phủ, bố, án ở các tỉnh dọc đường phải hết lòng điều tra cho được kẻ phạm mà chịu tội để răn về sau này ». Sau đó, quan tỉnh Thanh-hóa đã bắt được thực trạng, tâu lên. Quyên bị khép vào tội chết.

Cầm Nhân Cầm, đầu mục đồn Hạ-lộ, huyện Văn-chấn, Hưng-hóa, ủy thuộc hạ là Cầm Nhân Đôi đem thổ binh thổ hạ bắt được đảng giặc ngụy xưng là trung quân Nguyễn Văn Ngũ, và cả đồ đảng 5 người ở sách Bằng-la. Việc lên đến vua. Cầm Nhân Đôi được thưởng 10 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn, và Cầm Nhân Cầm được 5 đồng.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Quan quân đi đánh dẹp thổ phỉ ở Thanh-hoa, Ninh-bình, Sơn-tây và Hưng-hóa, nhiều lần, cứ như lời tâu, thì đều đã hăng hái mạnh dạn tiến lên, đánh giết dữ, đảng giặc đều trông chừng, chạy trốn, quan quân quét sạch sào huyệt giặc, nhưng vẫn chưa bắt được lũ đầu sỏ giặc! Đến nay tiết mùa hạ nóng nực, còn phải đình lại chờ đợi chưa rút binh về ngay được. Đó là việc bất đắc dĩ, ta thật khổ tâm, sớm khuya càng thêm vất vả lo lắng. Nhân nghĩ đến quân

https://tieulun.hopto.org

ta, đi trận đã lâu, nhọc nhằn đáng thương. Vậy gia ân cho từ tổng thống, tổng đốc trở xuống đến binh lính đều thưởng cho 1 tháng lương cả tiền và gạo ; còn thổ mục, thổ binh và thủ hạ thì được một nửa. Lại vì khí nóng nung nấu, quan quân không khỏi bị nhiễm lam chướng. Nay ra lệnh thông dụ cho các quan tỉnh sở tại gọi lấy lương y, chuẩn bị thuốc thang phải đi quân thứ điều trị. Những ai mắc bệnh phải về tỉnh, cũng điều bắt thầy thuốc chữa cho. Vua cho lấy thứ thuốc tây như rượu chống gió và dầu bạc hà, sai thị vệ mang đi chia phát».

Bộ Hình tâu lên bản án Lưu Đình Luyện nguyên bố chính Quảng-ngãi.

Lưu Đình Luyện trước kia cùng với thuộc hạ trong tỉnh ăn lễ thương nhân nhà Thanh, tự tiện giảm thuế thuyền buôn, tham tang đến hơn 180 lang. Vua đã phái Hà Duy Phiên tra xét, giao Bộ duyệt lại, Đình Luyện bị kết án chém thường, nhưng được cho xuống tội đồ 5 năm.

Thăng : Trần Văn Lý, vệ úy Trung vệ, doanh Thần cơ, lên thự vệ úy, vệ Hữu Nhất, doanh Vũ lâm tả dực ; Nguyễn Văn Hòa, phó vệ úy Hậu vệ, doanh Hổ uy, lên thự phó vệ úy Trung nhị Hữu dực doanh Vũ lâm.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XCV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tị, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa hạ, tháng 5. Chuẩn định: từ nay về sau, các tỉnh từ Khánh-hòa trở vào Nam đến Hà-tiên, hễ phái người đến Kinh triều yết, và theo lệ, những người đến Kinh được đưa vào yết kiến cùng những người ở Kinh khi đến lỵ sở hoặc khi trở về thì nhân việc công, đều được đi ngựa trạm. Việc này được ghi làm lệ.

Định lệ cho Nam-kỳ và Bắc-kỳ được tích trữ chì, đồng đỏ, diêm tiêu, lưu hoàng (Phiên-an, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh đều được trữ chì 2.000 cân, đồng đỏ 1.000 cân, diêm tiêu 6.000 cân, lưu hoàng 1.200 cân. Bình-định, Vĩnh-long, An-giang đều được trữ chì 2.000 cân, đồng đỏ 700 cân, diêm tiêu 6.000 cân, lưu hoàng 1.200 cân. Biên-hòa, Định-tường, Quảng-bình đều được trữ chì 2.000 cân, đồng đỏ 500 cân, diêm tiêu 6.000 cân, lưu hoàng 1.200 cân. Quảng-nam, Quảng-ngãi đều được trữ chì 1.000 cân, đồng đỏ 500 cân, diêm tiêu 6.000 cân, lưu hoàng 1.200 cân. Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Quảng-trị, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng đều được trữ chì 1.000 cân, đồng đỏ 500 cân, diêm

https://tieulun.hopto.org

tiêu 4.000 cân, lưu hoàng 800 cân. Hà-tiên được trữ chì 300 cân, đồng đỏ 100 cân, diêm tiêu 1.000 cân, lưu hoàng 200 cân).

Vua nghĩ gần đây công việc doanh tạo phiền phức nặng nề đã sớm làm xong, chuẩn cho các hạng biền binh ở Kinh, kể từ mồng 1 tháng 6, được chia ban để nghỉ ngơi (lệ trước định: kể từ mồng 1 tháng 7 mới chia ban).

Nguyễn Công Trứ, thự tổng đốc Hải—Yên thấy vùng Sơn, Hưng có động, làm sớ tâu xin thân hành đi đánh giặc, trong tập tâu có nói xin cho nho thần cầm cờ tiết để trấn thủ.

Vua bảo Nội các rằng: « Nước nhà Nhà mới chia đặt các tỉnh hạt, văn võ đều dùng cả, như lũ Đoàn Văn Trường, Nguyễn Đình Phổ đều là võ biền. Đó là dùng người tùy theo tài năng, thực là sự lo xa để trị nước, chứ đâu phải như người Tống chuyên dùng nho thần, gây nên cái hại là không mạnh lên được? Công Trứ lấy mình là quan văn, vâng chịu trọng trách ở trấn ngoài, cho nên lấy thế làm cảm khích mà xin đi, chứ vốn không phải có ý chi nghĩ gì, chỉ vì dẫn lời cổ ngữ, không ngờ lời và ý có sự thiên lệch, làm kinh động người nghe, thành ra không hợp đó thôi. Vậy sai bộ Lễ truyền Chỉ ban quở ».

Cho Nguyễn Công Hoán làm Đại lý tự khanh vẫn kiêm làm công việc bộ Hình.

Phan Bá Đạt nguyên là tả phó đô ngự sử viện Đô sát, hết hạn nghỉ về Kinh, vẫn giữ chức như cũ.

Triệu bố chính Quảng-ngãi là Dương Văn Phong, thự án sát Hưng-yên là Đặng Chương về Kinh. Cho Lê Nguyên Trung, hữu thị lang bộ Lễ, làm bố chính Quảng-ngãi; Nguyễn Nhược Sơn, thự lang trung Nội vụ phủ làm án sát Hưng-yên.

https://tieulun.hopto.org

Cho Vũ Xuân Cẩn, thượng thư bộ Hình, làm tổng đốc Bình—Phú, sai Bùi Phổ, Nguyễn Công Hoán quyền giữ ấn triện bộ Hình.

Vua bảo Nguyễn Khoa Minh, hiệp biện đại học sĩ, rằng: « Xuân Cẩn học ít, nhưng là người chất phác, làm việc lâu năm. Vì Bình—Phú hơi ít việc, nên cho ở đấy để y nhờ đó mà được di dưỡng.

Thăng Hà (Tông) Quyền, Hàn lâm viện thị độc học sĩ lên thự Công bộ hữu thị lang vẫn sung làm việc Nội các.

Cho Nguyễn Đình Phổ làm tổng đốc Ninh—Thái, Đặng Văn Thiêm làm tổng đốc Định—Yên, Hoàng Văn Quyền làm tuần phủ Lạng—Bình, Đỗ Khắc Thư làm tuần phủ Nam—Ngãi, Lê Đạo Quảng làm tuần phủ Quảng-yên, Đặng Văn Bằng làm hữu thị lang bộ Lại, sung chức thị lang Thương trường, Nguyễn Văn Bình làm bố chính An-giang, Bùi-văn-Lý làm án sát An-giang, Nguyễn Đức Hội làm án sát Quảng-ngãi, Lê Văn Lễ làm án sát Biên-hòa.

Nguyễn Bá Thân nguyên án sát Quảng-bình, trước có tang mẹ, về làng Đông-biện (thuộc huyện Vĩnh-lộc) Thanh-hoa, để lo việc tang. Vừa khi có thổ phỉ nổi dậy, đến sách nhiễu dân lấy lương. Bá Thân lấy đại nghĩa dụ bảo người làng không cung cấp cho giặc. Rồi quyền tạm chôn cất mẹ, đem cả gia đình lên tỉnh thành ở. Giặc oán giận, đốt cả nhà, Thân không bị hại.

Nghe biết việc đó, vua nói: « Nếu đúng như lời người ta nói, thì người này không những có tiết tháo đáng khen, mà lại sáng suốt, biết giữ mình, có trí lo liệu trước, bèn sai Nội các truyền dụ tỉnh thần xét hỏi lại việc ấy tâu lên, đợi chỉ.

Vua nhân bảo Phan Huy Thực ở bộ Lễ rằng: « Việc làm của Nguyễn Bá Thân có quan hệ đến phong tục

https://tieulun.hopto.org

không nhỏ. Đại phàm trong hương ấp có người trung tín mở bảo cho, thì lương dân sẽ không bị giặc dụ dỗ; nếu không thì bị mê hoặc, tỉnh ngộ. Thì du như xã Trung-hà thuộc Hưng-hóa, trước đã ra theo giặc, khi giặc thua, lại chở đò và dẫn đường cho giặc. Lúc binh uy [triều đình] tỏa đến, tránh sao khỏi ngọc đá đều tan, thực đáng thương xót! »

Vua lại nói: « Trước kia, Bá Thân mắc nhiều sai lầm, nay gặp việc lớn, lại làm được như thế. Vậy biết triều đình dùng người như thợ giỏi dùng gỗ, không nên vì mục một tấc mà bỏ mất cây gỗ to vừa người ôm». Kịp đến khi quan tỉnh đem tình hình việc ấy tâu lại, vua bùi ngùi khen ngợi hồi lâu, rồi thưởng Bá Thân 100 quan tiền, chuẩn cho được nghỉ một tháng để lo việc nhà, khi hết hạn nghỉ, vào Kinh để lựa dùng.

Định lại điều lệ chống nước lụt ở Bắc-kỳ.

Bộ Công bàn tâu: Nha môn Đê chính đã bãi bỏ, công việc phòng đê đều do tổng đốc, tuần phủ các tỉnh quản lãnh. Nhưng trong đó, có những sự thể không được giống như trước. Nếu cứ một mực theo chương trình trước đã định thì e làm việc có chỗ không đúng. Vậy xin châm chước định lại. Vua y theo lời tâu.

(1. Theo lệ, công trình sửa đê, hằng năm, cứ đến kỳ nước lên, tổng đốc, tuần phủ xét các bờ đê trong hạt mình tuần tra theo như lệ thường. Nếu gặp công việc hiểm hóc, mà quan và dân trong hạt sửa chữa không khắp, thì đều được phép phi báo cho hạt bên cạnh, vát linh và dân gấp đến hộ đê cần giữ cho khỏi lo ngại. Nếu hạt bên cạnh vì lòng phân biệt giới hạn, không chịu phái người đến giúp, hoặc chỉ làm cho nhuế nhóa, cho tắc trách, để đến nỗi hỏng việc, thì chuẩn cho cứ thực tâu hặc để truy cứu vì lý do gì, rồi phân biệt xử tội. Nếu

https://tieulun.hopto.org

công trình ở chỗ hai hạt giáp nhau, thì cho các tổng đốc, và tuần phủ hội thương cùng nhau mà làm. Nếu có sự sơ suất, lầm lẫn thì phải liên đới chịu lỗi.

2. Lệ giữ vững đê, xét công [người coi đê] và ban thưởng. — Phàm công việc đê, dùng tổng đốc, tuần phủ làm đốc tu, bố chính làm giám tu. Thí dụ: tuần phủ Hưng-yên kiêm bố chính, thì tổng đốc Định—Yên làm đốc tu, các viên phủ, huyện và những viên do tỉnh phái đi làm đê đều là chuyên biện, vẫn cứ theo chương trình trước mà bàn việc thăng thưởng. Đầu là đốc tu tức tổng đốc và tuần phủ, thứ đến giám tu là bố chính, lại thứ nữa đến chuyên biện là các viên phủ huyện và những viên do tỉnh phái đi cùng làm. Những viên đang được bàn định thăng thưởng, đều do tổng đốc và tuần phủ cứ thực, khai vào sổ sách, do Bộ đệ tấu, đợi Chỉ; sau giao cho bộ Lại châm chước phân biệt bàn định thăng thưởng. Cứ 3 năm 1 lần làm danh sách các thuộc viên hàng tỉnh và nha dịch phủ huyện, từ bát, cửu phẩm trở xuống, hễ làm việc siêng năng, được đợi ân thưởng, thì cũng do tổng đốc và tuần phủ kê danh sách xếp thành từng loại. Ngoài ra, đều theo lệ trước.

3. Lệ xử tội để đê vỡ. — Theo chương trình trước mà phân xử: đầu là chuyên biện, tức các viên phủ huyện và những viên do tỉnh phái; thứ đến giám tu là bố chính; lại thứ nữa đến đốc tu là tổng đốc và tuần phủ. Những nhân viên đáng bị xử ấy đều do đốc, phủ kê vào sổ sách, do Bộ đệ tấu, đợi chỉ, sau giao cho bộ Lại châm chước phân biệt xét xử. Ngoài ra đều y như lệ trước.

4. Lệ xử tội đắp đê mới không được kiên cố. — Cứ theo chương trình trước, phàm đê đắp không kiên cố hợp thức về kích thước, về số lượng, thì cứ trách cứ vào những viên chuyên biện là phủ huyện và viên tỉnh phái đi cùng làm, luôn với các lại dịch của các tỉnh phủ,

https://tieulun.hopto.org

huyện theo đi làm đê. Phàm những nhân viên đã bị xét xử vì việc đắp đê không kiên cố, không hợp thức, số người ấy nhiều hay ít, là cứ căn cứ vào sự xét hỏi của đốc phủ là đốc tu, và bố chính là giám tu, rồi do đốc, phủ kê vào sổ sách, do Bộ để tâu đợi chỉ, sau, giao bộ Lại châm chước mà phân biệt xét xử.

Đến như đê mới đắp không kiên cố hợp thức mà phải đắp đền, thì chờ chỗ phải đắp đền xong, do các đốc, phủ tâu lên sẽ phái quan kinh ra khám lại. Nếu quả thật đã kiên cố, hợp thức tất cả rồi, thì do Bộ tâu lại, đợi chỉ chước lượng cho khai phục. Nếu đốc tu và giám tu tham bậc những quan lại chuyên biện làm đê không kiên cố, hợp thức, thì được miễn nghị. Còn ngoài ra cứ theo lệ trước mà làm).

Đổi đội Nhất, đội Nhị, đội Tam, 3 đội trấn binh ở Vĩnh-long làm ba đội Long-tường Nhất, Nhị, Tam. Đổn 2 đội ở kho Vĩnh-viễn và kho Trấn-thường thành 1 đội kho Vĩnh-long.

Người Minh-hương ở Quảng-nam là Trần Vĩnh Kỷ kiện xã Cẩm phố (thuộc huyện Diên-phúc) về đất bãi ẩn lậu còn nhiều, xin sai khám xét đo đạc. Ty Tam pháp đem việc tâu lên.

Vua nói: « Phàm nơi dân cư có bãi sông thì hay cày cấy ở bờ bãi. Ngày thường, ta đã đi chơi ở vùng Nguyệt-biển và Long-hồ, xem ngắm ruộng lúa, thấy bờ ruộng năm trước, có thể vừa 2 người đi, đến năm sau chỉ vừa 1 người đi được thôi. Đó cũng vì người ta ham thích trồng cấy, ruộng đất ngày một mở mang. Nếu cứ một mực khám xét, phân xử thì ngay đến bãi cát ở bên nhà lương tạ và hành cung cũng có sự đi lậu, huống chi chốn khác? Tuy rằng tội ẩn lậu ruộng đất vẫn có luật nói rõ ràng, nhưng tên Vĩnh Kỷ kia tố cáo lại hàm hồ thêu

https://tieulun.hopto.org

dệt không chỉ rõ thực số mẫu sào bao nhiêu. Há lại nên nghe lời một bên mà vội sai khám xét đo đạc làm phiền cho dân hay sao? » Vua không chuẩn y.

Sai các tỉnh Phiên-an, Biên-hòa, Định-tường, Vĩnh-long, An-giang mỗi tỉnh chọn 1 đội Hồi lương thuộc tỉnh mình chuyển giao cho Hà-tiên gộp lại với đội Biên-lương để dồn làm 5 đội Biên-lương Nhất, Nhị, Tam, Tứ, Ngũ.

Dồn hai đội Nhất và Nhị trong Giáo-dưỡng binh thuộc thành Gia-định trước làm đội Tường-thiện thuộc Định-tường; 2 đội Ngũ và Lục làm đội Long-nghị thuộc Vĩnh-long; 2 đội Tam và Tứ thì bổ sung vào 2 đội Nhị và Bát cơ Biên-hòa.

Nước Nam-chưởng sai sứ đến cống. Sứ đến Trấn-ninh, quan tỉnh Nghệ-an tâu lên. Vua sai bộ Lễ đổi định lại lệ sứ bộ tiến kinh (Lệ trước: sứ bộ có 26 người, số được cho tiến kinh là 1 chánh sứ, 1 phó sứ, 3 đầu mục, 1 thông ngôn, 4 lính tùy tùng, gồm 10 người. Nay đổi định lại: 1 chánh sứ, 1 phó sứ, 2 đầu mục, 1 thông ngôn, 3 lính tùy tùng, gồm 8 người. Ngoài ra đều ở lại biên cương và sẽ được thưởng).

Bọn giặc Thanh-hoa từ phía rừng Đồi-ngang kéo đến quấy nhiễu dân xã An-lão (thuộc huyện Phụng-hóa), cướp bóc của cải đồ vật, rồi lại rút theo đường rừng.

Vua nghe thấy, sai truyền chỉ nghiêm sức bọn tổng đốc, tuần phủ là Nguyễn Văn Trọng và Lê Nguyên Hi phải quân đi tiễu. Vua dụ họ rằng: « Giặc này chẳng qua ẩn nấp vất vưởng, nhân chỗ sơ hở, lén lút nổi dậy, quyết không phải trên không mà rơi xuống. Tuy núi rừng rậm rạp, đường sá nhiều ngả, nhưng dân địa phương sở tại đều thuộc hơn ai hết. Vậy thì những đường mà đảng giặc đi qua, há không có một người kiểm củi, cắt cỏ, cày ruộng, chăn trâu biết đến mà báo trước hay sao?

https://tieulun.hopto.org

Đó có lẽ vì quan địa phương ngày thường không sức rõ trước, khi xảy việc, đến nỗi dân theo thói cũ, chẳng quan tâm đến? Sau khi việc xảy, mới đi báo quan, để cho bọn giặc được tự do đi lại đó thôi.

« Lũ ngươi nên nghiêm sức các phủ huyện chuyển sức cho xã thôn sở tại xem chỗ tiếp giáp với rừng ở trong tỉnh hạt, không cứ là người kiếm củi, cắt cỏ, cày ruộng, chăn trâu nếu có nghe biết tin tức bọn giặc kéo đi phương nào, và từ đường nào đến lập tức phi báo gần phủ huyện thì do phủ huyện gần quân thứ thì đến quân thứ để kịp thời sớm điều quân đón đánh. Như thế thì giặc còn trốn đường nào, lập tức sẽ bị tiêu diệt ».

Dùng Nguyễn Bá Thản, lang trung bộ Công, làm án sát Ninh-bình.

Ban văn thể tam trường(1) cho cả trong Kinh và các tỉnh ngoài.

Vua dụ bộ Lễ rằng : « Phép thi hương, thi hội trước đã từng đổi văn thể tam trường, nay nghĩ: việc sửa sang đổi mới, nên phải có bản mẫu hành văn để cho học giả dễ bề nhận xét. Vậy ra lệnh cho Phan Bá Đạt, tả phó đô ngự sử viện Đô sát trông coi việc ấy. Chọn các thuộc viên trong Lục bộ, Nội các và Viện lấy mỗi nơi 1 người có khoa mục và 12 người viết chữ tốt để theo làm. Xét tỏ thể văn tam trường của Bắc triều xem bài nào bình chính, thông suốt, có thể làm mẫu mực thì chọn lấy 30 bài kinh nghĩa bát cổ, 20 bài thơ ngũ ngôn và thất ngôn có nêu hai chữ « phú đắc » ở đầu, 20 bài phú luật, 10 bài văn sách, viết tinh tường thành 31 bộ, chia đưa cho Quốc tử giám và học quan các địa phương ngoài Kinh, cứ theo đấy mà dạy học trò học tập. Lại truyền lệnh tập hợp các học trò trong hạt sao chép ra.

---

(1) Ba kỳ thi khoa hương hoặc khoa hội.

TAILIEUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định: từ nay, phàm Lục bộ nhận được tấu sớ, sổ sách, văn án do các địa phương gửi tới, những việc thuộc loại quan trọng, khẩn yếu, cả đến những việc tầm thường dễ làm, thì ngay trong ngày đó, phải làm phiếu đệ trình. Ngoài ra những việc không phải khó làm, nhưng còn cần được kê cứu, thì hạn trong 3 ngày. Còn loại nào số mục hơi nhiều và đáng phải tư cho các nha kê cứu, thì hạn trong 10 ngày. Nhưng nếu có sự lý khó khăn, số mục nhiều quá, thì cho được trình bày lý do, xin triển hạn thêm nữa. Những văn kiện do các bộ giao cho Nội các duyệt xét và những bản án mà đô sát phúc duyệt cũng theo lệ ấy. Nếu có kẻ nào làm trái, thì cho phép kiểm soát điều tra lẫn nhau, xét rõ duyên do để phân biệt trị tội.

Vua đi chơi nhà lương tạ(1).

Sai nha môn các tỉnh, phủ, huyện và học chính, hằng tháng, phải làm việc lưu trữ công văn.

Trước giờ, các địa phương giữ công văn, mỗi khi có sự đổi thay nhau giữa người cũ và người mới thì mới kiểm lại, làm sổ sách bàn giao. Có khi vì kỳ hạn vội vã, chẳng kịp làm xong, trong đó có khi mất sót, không biết đâu mà xét tra được. Đến đây, vua du sai các tổng đốc, tuần phủ, bố chính đến các tri phủ, tri huyện và học chính đều phải căn cứ sổ công văn trong nha mình, theo từng ngày, tóm tắt đại lược rõ ràng ghi vào sổ. Rồi đến cuối tháng, chia loại làm thành quyển mục lục, đóng ấn triện vào, lưu trữ để việc bàn giao được dễ soạn và xong sớm. Việc này được ghi làm lệ.

Vua bảo bộ Công rằng: « Trước đã chuẩn định qui thức ống gạt hộc và phương ban hành theo nhất luật. Nay nghĩ: 2 đầu ngang ống gạt và chỗ miệng hộc và

(1) Nhà hóng mát.

TIMSACHCM.VN

https://tieulun.hopto.org

phương ghép gỗ để đón ống gạt nếu cứ để nguyên chất gỗ thì lâu ngày bị mòn, đến khi đong ra, đong vào, không khỏi có sự chênh lệch. Vậy truyền Chỉ cho các Thương trường và các địa phương: cứ theo hộc, phương và ống gạt hiện nay đang dùng, phải bịt sắt 2 đầu ngang ống gạt, và miệng hộc, miệng phương chỗ để hứng gạt, khiến cho bền chắc, khỏi sinh tệ hại ».

Ngô Huy Tuấn, thự tuần phủ Hưng-hóa, đem quân và voi đi đánh thổ phỉ ở Văn-bàn. Vừa mới đến đồn Đông-quang (thuộc huyện Trấn-an) thì tên nghịch phạm Hoàng Kim Thịnh tự đem súng ống và khí giới đến cửa quân đầu thú. Án sát Trần Ngọc Lâm được tin báo, đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Hoàng Kim Thịnh kêu gọi tu họp dân trong châu đánh lấm đồn Trấn-hà, mở ngục thả tù phạm, thực là một tên phản nghịch ghê gớm. Nay thấy đại binh tiến đến, hắn tự liệu thế cùng, mới chịu hàng phục, há có thể nhất khái cho là hắn biết hối tội mà vội vàng bỏ qua, không xét hỏi, khiến cho bọn qui quái làm trót lọt được ngón xảo quyệt của chúng hay sao? Vậy lập tức giam vào cũi sắt, phải giải về Kinh, đợi chỉ.

« Ngô Huy Tuấn, ngươi nên thượng khẩn đốc thúc binh dõng thu phục ngay Trấn-hà, lùng bắt hết đảng giặc, sẽ lại mưu tính những việc thiện hậu chia đặt đồn canh, cần phải mười phần chu đáo. Rồi hiểu thị cho thổ dân khiến họ được yên vui làm ăn và trách cứ thổ dân bắt nộp nếu thấy tội phạm nào còn sống. Ngươi, một mặt tâu lên, một mặt khải hoàn, để quan quân khỏi phải lâu ngày xông pha lam chướng ».

Phan Đăng Độ, quyền nhiếp tri phủ Lý-nhân, mật phái biền binh thuộc phủ đi tuần đò thám địa hạt xã Bút-sơn thuộc Kim-bảng. Cứ theo người tố cáo dẫn đưa

https://tieulun.hopto.org

bắt được tướng giặc Lê Văn Lận cùng vợ con và thân đảng nó 4 người, đem nộp.

Đoàn Văn Trường, tổng đốc Hà—Ninh đem việc tâu lên. Vua dụ rằng: « Lê Văn Lận là tên tướng giặc trốn đã lâu năm, ngầm mưu làm việc trái phép. Khoảng mùa xuân, nó dám kết bè đảng với lũ Lê Duy Lương, Quách Tất Công, chống lại quan quân đánh hãm thành, đồn, làm phiền đến quan quân phải đi đánh dẹp. Nay sào huyệt giặc ở Sơn-âm đã bị phá tan, không còn chỗ dong thân, mới tẩn lạc ở nơi dân gian, bị người tố cáo bắt được. Đó vì nó tội ác đã đầy dẫy, nên phải đem đầu đến chịu chết đó thôi. Há nên vì lâu ngày mà để chậm trễ sự giết được? Vậy lập tức giam vào cũi sắt, phải giải về Kinh, dùng hết cách mà trừng trị. Còn vợ con, và thân thuộc nó đã bị bắt, chờ án xử xong, sẽ theo đúng luật mà phát lạc. Người tố cáo và biên binh đi bắt đó, thì thưởng cho 200 lạng bạc ».

Lê Đại Cương, tổng đốc An—Hà, tâu nói: việc sửa đắp thành mới An-giang đã đâu đấy xong. Duy còn đường thủy đạo hiện đương khai đào một đoạn giáp Hậu-giang dài hơn 1.050 trượng.

Nay đương mưa luôn, việc làm ruộng đang cần, vậy những dân các huyện hiện đương làm việc ở đó, hễ ngày nào xong thì xin cho họ về ngay để làm ăn. Đến như cái hào dưới chân thành và các đoạn sông đào chưa khai, xin chờ đến chính mùa đông khô ráo, hãy theo thứ tự mà làm. Vả lại, nay công việc làm thành tuy mới tạm ổn, nhưng thế cục đã thành, cơ chỉ đã định. Phàm đường lối trong ngoài ra vào cùng với chợ búa phố xá đều đã dự vạch ra trước, để cho người ta biết đến đấy ở, sớm thành nơi vui vẻ. Nếu lại trở về Châu-đốc, sợ rằng dân mới tụ họp sẽ lại ở tản mát nơi khác. Thần đã đem số tre chặt rồi về rào giậu 4 mặt, tạm làm cái thành

https://tieulun.hopto.org

bằng tre, và tạm thời dựng nhà kho, công đường và nhà làm việc để tiện việc dọn đến ở. Còn tòa hành cung dựng ở Châu-đốc trước, thì gỗ lim còn dùng được, nên rỡ mang về Tân-thành để xây dựng.

Lại nữa, huyện Tây-xuyên là kiêm lý của phủ Tuy-biên, chính Châu-đốc ở trong địa hạt ấy. Vậy xin lấy đồn ấy dùng làm phủ lỵ để cho sự ở được hùng tráng.

Vua đều nghe theo. Lại nghĩ: việc đắp thành An-giang cùng các thành Quảng-nam, Hà-tĩnh và Nam-định đều thuê dân làm việc, đương lúc mùa hạ này, hoặc giả có người cảm nhiễm đến ốm. Vậy hạ dụ sai ra lệnh cho mua nhiều các vị thuốc, sai lương y điều trị. Nếu có kẻ nào chết thì mỗi người được cấp 1 tấm vải và 3 quan tiền.

Lê Văn Khôi, nguyên vệ úy vệ Minh-nghĩa thuộc Tả quân, làm loạn, chiếm giữ tỉnh thành Phiên-an (khôi là người đời quyến Lê Văn Duyệt, họ cùng tính Nguyễn Hựu, vì phản nghịch, cho nên đổi theo họ của Duyệt).

Khôi, trước kia can vào vụ án ván gỗ đóng thuyền, bị cách chức, giao cho tỉnh Phiên-an nghiêm xét. Hắn mang lòng oán giận, mưu đồ làm việc trái phép, bèn cùng với tên đồng can án là Nguyễn Văn Bột, nguyên phó vệ úy ở Nhất vệ thuộc Tả bảo [Tả quân] bí mật tập hợp bọn vệ úy ở Nhị vệ thuộc Tả bảo là Thái Công Triều, phó vệ úy là Lê Đắc Lực, Hành nhân ty là Lưu Tín. Phó quản cơ, cơ Thanh-thuận là Đặng Vĩnh Ưng, anh vợ lẽ của Duyệt là Võ Vĩnh Tiền, đội Lâm-xa thuộc Tả quân là Dương Văn Nhã, đội Hồi-lương là Nguyễn Văn Chấm, mà bảo chúng rằng: « Bố chính Bạch Xuân Nguyên là người hà khắc, lại là chỗ thân tín của tổng đốc Nguyễn Văn Quế. Vụ án gỗ ván đóng thuyền là chính nó bới vạch ra, nếu không giết nó thì nó cũng hãm bọn ta vào chỗ chết. Tôi nghe nói ở Bắc-kỳ con cháu nhà

https://tieulun.hopto.org

Lê khởi sự xâm lược được hai, ba tỉnh, đã từng có thư đến khuyên tôi ở xa hưởng ứng. Nay tỉnh thành ít quân để phòng sơ suất. Tôi lại dụ được quản cơ coi Tượng cơ là Nguyễn Văn Tâm, suất đội là Nguyễn Văn Chân, chọn lấy voi chiến, phục sẵn ở ngoài, lại có Quách Ngọc Khuyến, suất đội cơ Phiên dũng giữ cửa Hoài-lai, làm nội ứng. Nếu nhân cơ hội nổi dậy, trước hãy chém Xuân Nguyên, sau bắt tổng đốc, án sát, lãnh binh mà giữ lấy thành thì việc lớn có thể thành được ». Mọi người đều nghe theo.

Mưu trước đã định, đêm ngày 18, Khôi dẫn bè đảng hơn 60 người, 5 thớt voi, ai nấy cầm kiếm, lấy vải trắng quàng cổ làm dấu hiệu, do cửa Hoài-lai vào thẳng dinh bố chính. Bạch Xuân Nguyên lén trốn được. Chúng kéo nhau đến dinh tổng đốc. Nguyễn Văn Quế và Nguyễn Chương Đạt và lãnh binh Nguyễn Quế ra khỏi thành, trốn thoát. Sau đó Xuân Nguyên cũng bị giặc bắt được. Khôi lại giết Nguyễn Như Xuân là quản đề lao, mở cửa tha hết tù phạm, dùng làm đảng cảm tử. Phó lãnh binh Giả Tiến Chiêm ở xưởng thuyền ngoài thành, nghe có biến, đem binh Thủy cơ và dân phu ở gần đấy sấn đến cửa thành, đánh nhau hai lần, không địch nổi, bị mấy vết thương, cũng lui chạy. Rồi cùng Nguyễn Chương Đạt phi báo cho tỉnh bên cạnh, cáo cấp. Vũ Quỳnh, thự tuần phủ Biên-hòa, đem việc tâu lên.

Vua dụ Nội các: « Phiên-an thất thủ vì phòng thủ sơ hở, đến nỗi xảy ra biến cố phi thường này, rất là kinh ngạc! Án sát Nguyễn Chương Đạt, lãnh binh Nguyễn Quế, phó lãnh binh Giả Tiến Chiêm, khó trốn được tội, điều trước phải cách chức ». Rồi truyền dụ cho Lê Phúc Bảo, thự tổng đốc Long—Tường, lập tức liệu đem biền binh gấp đến Phiên-an quyền lãnh ấn quan phòng tổng

https://tieulun.hopto.org

đốc An—Biên. Nếu quân phản nghịch đã bị giết rồi thì chuẩn cho được làm tiếp ngay công việc trong tỉnh. Nếu giặc còn đương lan tràn nhũng nhiễu thì nên gấp dập cho tắt để tỏ phép nước».

Lại chuẩn cho «bố chính An-giang là Nguyễn Văn Bình quyền lãnh bố chánh Phiên-an, thự bố chánh Bình-định là Nguyễn Tử Cư, quyền lãnh án sát Phiên-an. Khi tờ dụ này đến, các ngươi đều phải do đường ngựa trạm, sớm đến lỵ sở mới».

Lại truyền dụ cho: «Bình-định phái lãnh binh Lê Sách đem quản cơ Định-dũng là Đặng Văn Quyến và 300 biền binh; Phú-yên và Khánh-hòa mỗi tỉnh điều 1 quản cơ và 200 biền binh; Bình-thuận điều lãnh binh Lê Văn Nghĩa và 300 biền binh mau mau vào ngay Phiên-an theo Lê Phúc Bảo sai phái. Các quan quân đi trận ấy đều thưởng trước cho tiền lương 1 tháng».

Điều 1 quản cơ và 500 biền binh ở cơ Tĩnh-man thuộc Quảng-ngãi đi đóng giữ Bình-định.

Vua bảo bộ Binh: «Lính đội Hồi-lương đều là những kẻ tù tội, ta không cho giết mà tha, nay chính lại tàng tận lương tâm, đồng mưu làm loạn, thì ta phải đánh không tha, rồi chúng sẽ bị dập tắt ngay. Vả lại, từ ngày ta cầm chính quyền đến nay, thực lấy làm khổ tâm đối với một việc dùng người. Nếu bảo rằng sự biến xảy ra là vì để cho văn quan chuyên coi công việc ở ngoài thì Nguyễn Văn Quế xuất thân là võ tướng, đánh quen trăm trận, há phải là văn thần đâu? Nếu bảo là thiếu niên tân tiến, chưa từng trải nhiều, thì Nguyễn Văn Quế già đời đi trận, nay tuổi đã ngoài 70, há phải là thiếu niên đâu? Thân làm quan to, coi giữ bờ cõi, thế mà không biết đề phòng trước, để xảy ra cuộc biến lớn này! Ta nửa đêm nghĩ đến lấy làm bất bình lắm! Cũng may đã

https://tieulun.hopto.org

chia đặt ra tỉnh hạt: hạt này có biến, thì có hạt khác sách ứng. Đó cũng là một kinh nghiệm chia tỉnh là có lợi.

« Duy Phiên-an ngày nay bị giặc chiếm giữ, thì ấn quan phòng tổng đốc và bố chánh còn hay mất, chưa thể biết được. Nên truyền dụ cho tỉnh thần Biên-hòa: hễ tiếp được công văn của Phiên-an tuổi ngựa đưa đến, khi phát giao cho trạm, phải nên xét nghiệm cho kỹ hễ có ấn triện quan phòng, nếu thật chính xác, mới cho đi, để khỏi lỡ việc ».

Giặc giết bố chánh Phiên-an là Bạch Xuân Nguyên. Khi giặc Khôi mới bắt được Xuân Nguyên, dẫn bè đảng đến nhà riêng Lê Văn Duyệt, bảo vợ Duyệt là Đỗ Thị Phấn rằng: ngày thường Duyệt và Xuân Nguyên vốn không có hiềm thù gì, vậy mà Xuân Nguyên hà khắc, bới vạch việc đã qua ra, lại nói không khai quật được mả Duyệt lên thì không thôi. Bọn chúng ta thực hà, không sao nhịn được. Biến cố ngày nay là vì Xuân Nguyên mà ra. Xin lấy mả Xuân Nguyên đốt tế Duyệt để hả giận.

Đỗ Thị Phấn khóc nói: « Làm thế chắc sẽ được tội với triều đình, mà mộ Duyệt cũng sẽ bị khai quật! »

Khôi bỏ đi, dẫu Xuân Nguyên và thuộc hạ là Nguyễn Trương Hiệu đem chém (Trương Hiệu, người Thanh-hoa. Năm trước, phát giác vụ án nghịch phạm Nguyễn Văn Thuyên (1) được thưởng, sau nợ ở Gia-định, làm môn khách của Bạch Xuân Nguyên).

Vua bảo Nội các: « Trước giờ, những tù bị giam cấm phần nhiều nhân sự canh phòng sơ hở mà vượt ngục,

---

(1) Thuyên, con Tiền quân Thành, vì làm một bài thơ, trong có câu « *Thử đồi nhược đắc sơn trung tể, tà ngã kinh luân chuyển hóa cơ* » mà hai cha con đều bị chết!

https://tieulun.hopto.org

sinh ra nhiều việc lôi thôi, thường thường nổ ra những án như vậy. Nay, các hạt giải tù phạm về Kinh phần nhiều đã có sắc sai bộ Hình chuyển sức cho kinh doãn gia tâm đề phòng. Vậy mà hôm trước, ta sai người đi thăm, thấy trong lao tù có kẻ đem theo đồ sắt nhọn, thậm chí có kẻ đem cả dụng cụ thợ rèn vào nhà ngục nữa! Vì thế đã phạt trượng và quở trách bọn đề lao và điển ngục, còn bộ Hình và kinh doãn thì đều giáng chức và phạt đề răn. Vậy khá thông dụ cho các địa phương ở ngoài phải nghiêm sức đề phòng, nhất thiết không để cho thân nhân tù phạm đem đồ sắt trà trộn vào nhà giam, hoặc đến nỗi có khi xảy ra chuyện gì, thì bị lỗi không nhỏ ».

Bộ Hộ tâu nói : « Các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, binh mộ phần nhiều là người từ Quảng-bình trở vào Nam so với người trong hạt, hay hạt bên đến ứng mộ cũng có khác. Nếu nhất khái cứ theo lệ lương của mộ binh ở Nam-kỳ, thì tiêu dùng không đủ. Vậy xin : phàm binh lính các cơ đội chiêu mộ ở các tỉnh từ Quảng-bình trở vào Nam : hạng thường xuyên thì hàng tháng được cấp tiền 1 quan, gạo 1 phương ; nếu là hạng đã phân ban thì định cấp tiền lương. Lại nữa, thú binh ở Thừa-thiên và ở các đồn bảo ven biên giới các hạt Bắc-kỳ, gián hoặc có biệt trại và đồn lẻ, việc công không nhiều lắm, nếu cứ nhất khái theo lệ lương của lính thú ở biên giới Nam-kỳ, thì e không có sự phân biệt. Vậy xin : phàm giản binh và mộ binh ở các hạt nếu có những người được phái đi đồn ải biên cương đề đóng giữ mà chốn ấy thực có lam chướng nặng nề thì mới chuẩn cho hằng tháng cấp tiền 1 quan, gạo 1 phương. Nếu không, thì không ở trong lệ này. Còn các hạng binh lính khác từ Thừa-thiên trở ra đến các tỉnh Bắc-kỳ, chỉ trừ 3 đội Thuận-an, Nhất, Nhị, Tam ở Thừa-thiên, cứ theo lệ cũ,

https://tieulun.hopto.org

hằng năm cấp cho 200 phương gạo. Còn ngoài ra, binh lính, kể chăn voi trong Tượng cơ cùng cả binh lính các cơ đội giản binh hoặc mộ binh và những tù phạm được dồn bổ làm lính, những kẻ bị án xử làm lính đến các lính lệ phủ huyện, thì lương tháng tiền và gạo đều y theo lệ ở Nam-kỳ mà làm. Lại còn ở các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, thuộc binh của các đốc, phủ, bố, án, lãnh binh, quản phủ cho đến các quản vệ, quản cơ, suất đội, hằng tháng chỉ cấp lương 1 phương gạo. Duy ai được phái đi việc binh thì hằng tháng được cấp tiền 1 quan, gạo 1 phương. Đến như tỉnh hạt Quảng-trị, Quảng-bình thảy đều yên ổn, thì thuộc binh ở đó đều nên theo lệ lương mới định cho các tỉnh Nam-kỳ. Viên quan nào nguyên ở các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc mà được thăng chức, đổi đi, thì những người đem theo mới được đổi lương. Lệ này bắt đầu thi hành từ mồng 1 tháng 6 năm nay. Các thủ hạ, thổ hào và thổ dân lệ thuộc các đồn trong châu ở các tỉnh hạt Sơn-tây, Bắc-ninh, Quảng-yên, Cao-bằng, Tuyên-quang và Hưng-hóa xin để cho quan địa phương xét kỹ tình hình: địa thế hiểm hay dễ, công việc nhiều hay ít, hoặc đáng chi lương, hoặc nên thôi cấp, và nên đổi định lại danh hiệu chức sắc thế nào, xét cho thỏa đáng và tâu lên ».

Vua chuẩn y lời bàn.

Chuẩn định: từ nay, phàm các văn quan thăng lệ ở Kinh và ngoài các tỉnh nên cho nửa lương, tiền chưa đầy 1 quan, gạo chưa đủ 1 phương, thì chuẩn cho cấp lương tháng tiền 1 quan, gạo 1 phương. Những hậu bổ, cử nhân, giám sinh đã từng làm thị sai hay quyền thự mà lại triệt lưu hậu bổ, thì cũng cấp cho như thế, không nên cấp lương nguyệt lễm như cũ (lương nguyệt lễm: tiền 3 quan, gạo 3 phương).

https://tieulun.hopto.org

Triệu Tôn thất Bằng, thự thống chế Thần sách hữu doanh, về Kinh nhận chức. Bằng, trước đây đi Hà-tĩnh, đốc suất công việc xây thành, đến nay dẫn xong, cho nên triệu về.

Bố chính Nghệ-an là Nguyễn Đình Tân, Vũ Đình tâu xin lại phải biên binh doanh Thần sách, đến thay đóng ở phủ Trấn-ninh.

Vua dụ: « Trấn-ninh cũng là một đất quan trọng. Từ trước đến nay, đã chuẩn cho phái binh thay nhau đến đóng giữ để cho nghiêm việc phòng bị. Trước kia, ta nghĩ địa hạt phủ ấy có nhiều lam chướng, lại gặp giữa mùa hạ nóng nực, nên có chỉ cho biền binh phái đi trước, 1 tháng rút về, không cần phải thay lớp khác nữa. Nhưng thổ phỉ ở Thanh-hoa, Ninh-bình chưa bắt được hết, hoặc còn trốn tránh sống lén lút ở đấy, nên cũng phải sắn sàng phòng bị. Bọn ngươi nên phái 2 suất đội và 100 biền binh đến thay để canh phòng trong 2 tháng. Ân thưởng cho 2 tháng tiền lương và cấp phát cho nhiều thuốc men mang theo để dùng ».

Trong kinh kỳ ít mưa.

Tên Phủ Pháp, tù trưởng sách Man Bôn-tai thuộc Thạch-thành nguyên, tỉnh Phú-yên tụ tập nhiều người Man, giết hại dân buôn, cướp của rồi đi. Thự tuần phủ Nguyễn Công Liêu lập tức phái quân và voi thuộc tỉnh tiến đến đàn áp. Việc đó đến tai vua. Vua dụ: « Tụi Man quen này tự mình làm mình, chỉ mau đi đến chỗ phải tội. Ngươi, Nguyễn Công Liêu, có trách nhiệm một địa phương, phải nên tìm cách lùng bắt, hoặc dụ các trại man ra sức nã bắt kẻ phạm. Nếu làm không khéo để xảy ra nhiều việc, thì chỉ trách cứ vào ngươi ».

Binh thuyền của bọn Nguyễn Văn Quyền, phó vệ úy đạo Hưng-hóa, và Nguyễn Hữu Gia, viên ngoại lang,

https://tieulun.hopto.org

đang đóng ở phần sông Vạn-bờ, có lũ giặc từ động Hào-tráng kéo lại; hoặc dựa vào vách đá, hoặc nấp trong rừng rậm từ trên cao bắn xuống. Quân ta bắn lại, mãi đến chiều, giặc mới lui.

Khi có tin báo đến, tổng thống Phạm Văn Lý, tham tán Lê Văn Đức lập tức liệu để biền binh đóng giữ địa đầu Bất-bạt, và gấp tư ngay cho đạo binh Phạm Văn Điển đời đến đóng ở Tu-vũ để chặn giặc lùi ở Thanh-xuyên. Rồi chia quân thủy, lục đều tiến. Khi đến Vạn-bờ, giặc đã trông chừng trốn trước cả, bọn Lý bèn đóng binh ở đấy. Làm sớ tâu lên, có nói: biền binh trước kia ở Thanh-xuyên, chia đường lùng bắt giặc: khi lên núi rừng thì phát gai, đốn cây; khi qua khe suối thì phải cõng bè, bắc cầu, cảm nhiễm lam chướng, đòn dập nhọc nhằn, thành ra nhiều người mắc bệnh. Kịp khi thủy phải ngược dòng mà tiến, đường sá hiểm trở, chậm trễ hàng tuần, thế mà vẫn chưa bắt được tướng giặc để đem xử ăn.

Vậy thành khẩn xin gia hạn thêm cho để được hết lòng lo tính, mong sẽ làm được xong việc.

Vua phê bảo rằng: « Xem tờ tâu, thấy quan quân hết sức khó nhọc, xông pha lam chướng, lùng giặc tận trong núi sâu, chẳng từ mệt nhọc, ta sao nỡ còn quở trách nữa! Duy chưa bắt được đầu sỏ giặc, khó bảo là đã thành công. Bọn ngươi còn một ngày chưa được nghỉ tay, thì ta cũng còn một ngày không được yên lòng. Các ngươi đều nên ngước thể lòng ta. Trong các quan quân, nếu ai lăn lội nguy hiểm mà xuất sắc nhất, thì nên tùy việc khen thưởng để yên ủi lòng sĩ tốt đã cố gắng trổ sức ».

Lệnh truyền các tỉnh Bắc-kỳ: phàm những tù phạm quân lưu đáng phải phát phối đi các tỉnh từ Biên-hòa

https://tieulun.hopto.org

trở vào Nam thì lập tức đình chỉ lại. Nếu trốt đã giải Kinh rồi, thì chuẩn giao cho ngục thất Thừa-thiên, nếu chưa giải đi, thì cứ giam lại cấm ở ngục, chờ sau xuống chỉ sẽ thi hành.

Bộ Hình nhân đó tâu rằng: Bắc-kỳ giải đến hơn 190 tù phạm, nếu để lại ở ngục Thừa-thiên, sợ có điều không tiện. Vậy bèn sai chiếu chước đổi phát phối đi các địa phương từ Bình-thuận trở ra đến Thanh-hoa.

Vũ Quỳnh, thự tuần phủ Biên-hòa, tâu nói: «Các viên tỉnh phái là Trần Văn Khanh, quản cơ cơ Biên-hùng; Nguyễn Văn Khiển, suất đội Tượng cơ, đem binh và voi đi Phiên-an cứu ứng đánh dẹp, mới đến Trung-thôn, huyện Bình-phú thuộc tỉnh, thì vừa gặp phó lãnh binh Giả Tiến Chiêm chạy đến, đóng quân ở đó. Hỏi ra biết rằng Phiên-an cùng các tỉnh, phàm các hiệu kho, các hiệu thuyền và voi thuộc thành Gia-định trước đều bị giặc Khôi cướp đoạt cả. Bọn lính Bắc-thuận đào ngũ và lũ côn đồ theo giặc ngày một nhiều, thanh thế giặc càng lớn. Vả lại, binh tỉnh có ít, không lấy đâu phái thêm được. Hiện đã để lũ Trần Văn Khanh lưu lại, đóng giữ địa phận, đốc sức quân và dân đóng đồn ở bến đò Bình-đồng Đông-thôn. Lại phái phó quản cơ Ngô Văn Hóa coi quản binh thuyền đến ngã ba sông Nhà-bè để chặn đường giặc đến. Lại thông báo cho các tỉnh Bình-thuận, Định-tường phái binh đến tiếp ứng, chờ binh 2 tỉnh đến sẽ hợp lực để tiến đánh».

Vua dụ rằng: «Từ nay, phàm việc đánh dẹp và dò thám được tình hình giặc, chuẩn cho cứ 3 ngày 1 lần đệ tâu bằng cách tối khẩn. Nếu là việc quan trọng khẩn yếu, lập tức phi ngựa đệ vào tâu lên, để đỡ mong mỏi».

Vua lại dụ đình thần rằng: «Tướng giặc Lê Văn Khôi tội ác đã đầy, thần và người đều giận. Nếu đại binh đều tập hợp lại thì nó khác gì hồn cá lượn lờ trong đáy

https://tieulun.hopto.org

nổi, chẳng bao lâu, thế tất sẽ bị diệt hết. Vậy khá truyền chỉ cho bọn 2 viên tổng đốc Long–Tường, An–Hà và tuần phủ Biên-hòa lập tức phải thân đốc quan quân ra sức hội tiễu, cốt phải sớm bắt hoặc chém cho được giặc Khôi và bè đảng nó, thu phục tỉnh thành để cho dân được yên ổn.

«Lại hiểu dụ cho văn, võ, quân, dân biết: việc này xảy ra đột ngột, phàm bề sĩ có lương tâm, thì đều để chí căm thù. Vậy phải nên thân hợp hương dõng sở tại, đón chặn bốn mặt đường thủy, đường bộ, đừng để một tên giặc nào chạy thoát. Ai bắt hoặc chém được tên nghịch Khôi sẽ thưởng cho 1.000 lạng bạc; bắt được bè đảng giặc, cũng được trọng thưởng.

«Lại truyền dụ cho Lê Phúc Bảo chọn lấy 500 dân đinh cường tráng ngoại châu thành Phiên-an, gọi là *đoàn dõng*, đều miễn thuế thân, tạp dịch, cấp cho khí giới, để lệ thuộc quan quân canh giữ tỉnh thành».

Đổi bổ Hoàng Văn Minh, án sát Quảng-nam, làm án sát Phiên-an; Trương Văn Uyển, thự lang trung bộ Hình, làm án sát Quảng-nam, Nguyễn Tử Cư, thự bố chính Bình-định, quyền lãnh án sát Phiên-an rút về Bình-định để cung chức.

Nguyễn Trọng Vũ, thự hữu tham tri bộ Binh bị miễn chức. Dùng Nguyễn Trung Mậu, hữu tham tri bộ Công, làm hữu tham tri bộ Binh.

Vua bảo Nội các rằng: «Bọn phỉ bị tù ở Phiên-an nổi loạn, Nguyễn Chương Đạt thân làm án sát, không hề bắt được thì có tình ý gì không, cũng chưa biết được. Nguyễn Trọng Vũ là anh ruột Chương Đạt, há nên để cho tham dự công việc cơ mật trung ương? Vậy hãy cho thôi việc bộ để nghe xem đã. Dùng Mậu thay vào.»

Sai quan phân việc theo đúng cách thức, đúc lại ấn quan phòng tổng đốc An–Biên, ấn triện và dấu kiểm

https://tieulun.hopto.org

bằng ngà cho bố chính, án sát Phiên-an, ấn quan phòng và dấu kiểm bằng gỗ cho lãnh binh và phó lãnh binh [Phiên-an] làm hơi khác nhau một, hai nét chữ để rồi ban cấp.

Cho thự phó vệ úy vệ Trung nhị Hữu dực doanh Vũ lâm là Nguyễn Văn Hòa, thự phó vệ úy Trung vệ doanh Tiền phong là Mai Công Ngôn làm vệ úy, trật tùng tam phẩm, đều sung làm phó lãnh binh Phiên-an, đem đội Thường trực Lục thuộc vệ Cẩm y và 2 đội Ngân sang Nhất, Nhị cùng các biền binh của Phiên-an và An-giang đang giải đồ vật vào Kinh, phải chia nhau ngồi 16 chiếc thuyền ô, thuyền lê, đi vào Phiên-an để theo Lê Phúc Bảo quyền tổng đốc, đi bắt giặc.

Vua lại cho rằng các đội Thường trực và Ngân sang vốn là binh Gia-định lưu vào đã hơi quen kỷ luật trong quân, nên đu sai: khi có khuyết suất đội, thì lấy đội trưởng bổ sung, có khuyết đội trưởng thì lấy binh lính cường tráng và thâm niên bổ sung vào.

Vua du bộ Binh rằng về các loại biền binh ở Kinh trước đã có Chỉ cho đến tháng 6 chia ban về nghỉ ngơi. Nay Nam-kỳ có việc, chính là lúc sai phái đương bận rộn, nên hãy cứ cho lưu lại tại ngũ ở Kinh. Duy 2 vệ Nhất, Nhị thuộc Tả bảo trước đã đồn thú lâu ngày ở Gia-định, gần đây lại phải tập hợp làm việc vất vả, thì chuẩn cho đến ngày 1 tháng 6 được về nghỉ ngơi.

Dũng Lê Sách, lãnh binh Bình-định, làm lãnh binh Phiên-an, chuẩn cho trước phải do đường trạm, đến hội đồng với quan quân Biên-hòa để tiến đánh.

Lại ra lệnh cho Bình-định đòi hết số biền binh ở cơ Định-dũng đang hạ ban nghỉ ngơi phải tiếp tục đi đánh. Bình-thuận cũng phải thêm 200 biền binh đi tiếp ứng.

https://tieulun.hopto.org

Sai thị vệ đi thúc giục các quan quân được phái đi của các tỉnh Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận phải chạy đi gấp đường cho nhanh chóng. Rồi thị vệ lại gấp đến Phiên-an đò xét tình hình giặc, về tâu.

Cho Nguyễn Văn Thị, vệ úy ở Tam vệ, Kinh tượng, sung làm lãnh binh Biên-hòa, chuyển coi các Tượng cũ của Biên-hòa và Phiên-an, hội với quan quân các đạo để đánh giặc. Sai chọn thuộc hạ lấy 50 người cưỡi ngựa giỏi và 2 viên suất đội theo đi để sai khiến.

Rút binh thuyền tuần dương từ Quảng-nam đến Biên-hòa trả về hàng ngũ.

Triệu Nguyễn Văn Trọng, quyền tổng đốc Thanh-hoa và Hà Duy Phiên, tham tán, về Kinh. Vua thấy thổ phỉ Thanh-hoa gần đây, thua vỡ, quan quân chỉ tìm bắt chứ không phải đánh dẹp, đã có Nguyễn Khả Bằng và Nguyễn Đăng Giai đó để làm việc ấy, cho nên triệu bọn Trọng về. Sau đó thưởng gia quân công mỗi người 1 cấp.

Lại truyền dụ bọn Trương Văn Hậu, quyền lãnh binh Thanh-hoa, Trần Văn Lộc, lãnh binh Sơn-tây, Nguyễn Văn Phong, lãnh binh kiêm thủy sư Nam-định, đều về Kinh. Thủy sư lãnh binh Hà-nội Tôn thất Chung cũng rút về tỉnh.

Thưởng cho các trạm từ trạm Thừa-an trở ra Bắc đến trạm Sơn-quang thuộc Sơn-tây mỗi đội trạm được 2 quan tiền và mỗi lính trạm 1 quan tiền. Từ trạm Thừa-nông trở vào Nam đến trạm Phiên-tân, mỗi trạm đều thưởng 20 quan tiền. Vì cớ phải vất vả nhọc nhằn về việc chạy trạm báo tin quân sự ở Nam Bắc hai kỳ.

Sai quan phân việc chế tạo cho Thảo nghịch hữu tướng quân và Tham tán đại thần mỗi người 1 thẻ kim bài, 1 lá tướng kỳ cho Thảo nghịch hữu tướng quân

https://tieulun.hopto.org

(dùng thứ đoạn lông, trong đỏ, ngoài vàng), 1 lá tướng kỳ cho Tham tán đại thần (dùng thứ trừu lông, trong đỏ, ngoài xanh), 5 lá cờ ngũ hành (dùng thứ trừu lông 5 sắc), 5 lá cờ quân lệnh (dùng thứ nhiễu hồng, viền đoạn), 5 bài ngà quân lệnh (mặt trước khắc 5 chữ « Thảo nghịch Hữu tướng quân » mặt sau khắc 2 chữ « Quân lệnh ») và 1 ấn quan phòng bằng bạc, 1 dấu kiểm bằng ngà cho tuần phủ Phiên-an.

Bộ Hộ bàn xin từ nay, phàm các hạt, theo lệ, nộp thuế bạc, thì hộ dứng nộp phải nộp bạc ròng, không câu nệ là bạc đĩnh cũ hoặc bạc đúc mới nếu đủ tuổi cũng đều cho nộp. Gián hoặc có người xin nộp thỏ ngân thì phải xét nghiệm là bạc thật, đủ tuổi, không pha lẫn tí gì, mới được theo lệ, nhận thu. Kẻ nào dám quay quất xoay xở trong việc này, sẽ bị nghiêm trị theo pháp luật.

Vụn ý theo.

Cho Hoàng Văn Đàn, viên bị cách, được khai phục làm ngạch ngoại tư vụ bộ Lễ.

Trước kia, Đàn vâng mệnh đi sứ, phạm lỗi, bị cách chức phải phái đi làm việc trên đường biển để chuộc tội; đến bây giờ, xong việc công trở về, lại được dùng.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XCVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tị, năm Minh-mệnh thứ 14 (1833), mùa hạ, tháng 6, triệu chưởng Trung quân Tống Phước Lương về Kinh nhận chức.

Trước kia, Lương đi Quảng-trị trông coi việc xây thành, công việc đã gần xong, cho nên triệu về.

Tướng giặc Hải-dương: nguỵ xưng thống lãnh là Trương Nghiêm, nguỵ xưng tiền quân là Trịnh Bá Dao kết bè đảng hơn 1.000 người, cướp bóc quấy nhiễu huyện lỵ Tứ-kỳ. Thự tổng đốc Nguyễn Công Trứ trước phái phó lãnh binh Đồng Bá Huyên cùng Vũ Văn Khôi, quản phủ Ninh-giang đem quân đi tiễu. Trứ lại thân đi điều khiển bọn Huyên, đánh nhau với giặc ở xã Thiết-tranh: giặc thua chạy. Quan quân đuổi đến xã Nho-lâm, chém được nguỵ Nghiêm, nguỵ Dao và 4 tên đồng đảng, bắt sống mười mấy tên. Trứ đem sự việc tâu lên.

Vua phê bảo: « Ta đương lúc sớm hôm chẳng yên lòng, được người tâu báo bắt và chém được nhiều tên giặc, cũng được vui mừng, yên ủi đôi chút. Liền dụ thưởng cho Đồng Bá Huyên và Vũ Văn Khôi: quân công kỷ lục, mỗi người một thứ, kim tiền Phi long hạng nhỏ mỗi người một đồng. Người chém được 2 đầu tướng giặc

https://tieulun.hopto.org

được thưởng 60 lạng bạc. Thưởng chung cho biền binh đi trận 500 quan tiền. Trừ khéo biết điều khiển thưởng cho được kỷ lục một thứ, dưới tên còn ghi bị giáng 2 cấp trước kia, nay cho được khai phục cả ».

Tổng thống đạo Hưng-hóa Phạm Văn Lý, tham tán Lê Văn Đức, đem binh đóng ở Vạn-bờ tìm bắt bọn phỉ, chúng đều trốn xa, hỏi lũ giữ đồn là Xa Văn Quế (Quế từ sau khi thất thủ, trốn không theo giặc. Đến nay thu thập thổ dõng, tòng quân gắng sức làm việc để chuộc tội). Xa Văn Huyền, đều nói rằng Đà-bắc là đất thượng du, phía đông-nam liền với Thạch-bi thuộc Ninh-bình, phía tây-bắc khống chế cả Thanh-xuyên thuộc Hưng-hóa, núi khe rất là hiểm trở. Tả ngạn Đà-bắc đối ngang với thượng lưu hữu ngạn đều là miền rừng Thạch-bi. Thổ dân Thạch-bi có nhiều người ở tản mát ven rừng hữu ngạn, tùy tiện làm ăn. Trước kia, lũ Đinh Thế Đức kết bè đảng vụt đến đánh chiếm đồn sở, cướp bóc thuyền buôn, rồi theo đường thủy, đường bộ, thuận dòng sông mà xuôi, bèn cùng với Đinh Công Tiến, Đinh Công Thự kết đảng với nhau, gây ra nhiều việc. Đến khi bị quan quân đánh giết tan tác, trốn tránh vào hang núi. Sau đó chúng lại chiêu tập dư đảng được mấy trăm tên, ẩn phục ở 2 bên bờ sông. Lúc thủy sư mới đến, chúng từ hai bên bờ bắn súng khép lại, hư trương thanh thế. Kịp nghe tin đại binh thủy lục tiến đến, chúng ôm đầu lũi trốn như chuột, thế tất lại quay về Thạch-bi làm tổ ẩn thân. Bọn thần lại đò hỏi đường đi Thạch-bi, từ Vạn-bờ qua kẽm núi về phía nam, trùng điệp quanh co những khe cùng núi, quân đi không tiện. Duy ở Sùng-phong có một con đường đi chừng một ngày có thể đến Thạch-bi. Phạm Văn Lý liền chính mình đem hơn 1.000 biền binh chuyển về Quỳnh-lâm, do đường Sùng-phong mà tiến.

https://tieulun.hopto.org

Còn Lê Văn Đức vẫn lãnh 600 biền binh ở lại Vạn-bờ để chặn giữ. Bọn Lý làm sớ tâu lên.

Vua phê bảo: « Nếu có thể bắt hoặc chém được các tên đầu sỏ giặc, mới gọi là thành công. Lũ ngươi càng cố gắng hơn lên! »

Đổi súng hỏa xa làm súng đại luân xa, súng đồng tiêu làm súng việt sơn, súng đồng tâm lưỡng đoạn làm súng đồng du sơn, đạn kết gọi là đạn liên châu. Những súng đồng mà lòng có đường kính 1 tấc 9 phân đến 1 tấc 4 phân đổi tên là súng đồng phách sơn. Còn lòng súng có đường kính từ 1 tấc 3 phân đến 7 phân đổi gọi là súng đồng thành công.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Tù phạm Phiên-an là Lê Văn Khôi làm loạn đánh hãm thành trì, giết hại quan quân, tội ác rất to, không còn dung tha ở trong khoảng trời đất được. Vả lại, quê ở tỉnh Cao-bằng. Phải mật dụ thự bố chính Trần Văn Trị, ấn sát Phạm Đình Trạc bắt vợ con thân thuộc nó. Lại mật dụ tuần phủ Lạng—Bình Hoàng Văn Quyền, án sát Trần Huy Phác phải hơn 100 lính tỉnh gấp đi hiệp lực cùng vây bắt, cốt bắt cho được anh em ruột nó và chín con nó gông giải về Kinh. Còn thân thuộc nó đều cho giam ngặt ở Lạng-sơn, tâu lên đợi Chỉ.

« Sự biến về nghịch Khôi, thực cũng bởi xao lãng mà xảy ra, vậy phải nên để ý ngừa trước hơn nữa. Khá mật dụ cho các tỉnh Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa: phàm những tù phạm mà quê quán ở các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, phát phối đi các địa phương, đã từng được tha làm lính, thì phải tìm cách quản thúc riêng ra, không cho đi lại tự do như thường. Sợ có thể xảy việc bất trắc ».

Lại dụ cho các đốc, phủ Long—Tường, An—Hà, Biên-hòa rằng: « Nay quan quân các đạo tiến đến Phiên-an

https://tieulun.hopto.org

đánh giặc, khi đến thành, trước hãy nên truyền hịch dụ bảo người trong thành: Không kể là quan quân, dân thứ, gián hoặc có ai bị giặc ức hiếp bắt theo, nếu sớm biết quay về, mở cửa thành, đầu thú, hàng phục, sẽ lượng cho khoan miễn. Nếu cứ một mực mê muội cam tâm theo giặc, thì cha mẹ, vợ con tất phải liên lụy, giam cầm không tha. Vả chăng, người ta vốn có đủ lương tâm, ai là không có cha mẹ vợ con? Một khi đã hiểu dụ rồi, có ai ra đầu thú, nếu quả là bị hiếp tòng thì tha ngay, chỉ trừ kẻ nào là tù phạm trước thì hãy giam giữ lại tâu lên, đợi Chỉ ».

Lại ra lệnh cho các địa phương từ Quảng-nam đến Bình-định, đều phải sức cho các tấn sở và thủ sở thuộc hạt mình: phải ngay binh thuyền ra biển trinh thám, nếu thấy có dăm ba chiếc thuyền, đi thành đoàn, từ phía nam ra không phải đang đi thuyền buôn, thì một mặt phải phi báo các hạt ở phía trước, một mặt phải thêm binh thuyền ra đón chặn lại, để phòng giặc trốn. Lại nữa, nếu có thuyền buôn từ phương nam tới đậu ở hải phận mà có đem theo người Bắc và tù phạm có thích chữ, tỏ ra hình tích đáng ngờ, thì lập tức phải bắt mà tra xét không để cho lọt lưới.

Thự tuần phủ Thuận—Khánh, Hoàng Quốc Điều, tâu nói: « Hôm trước, nghe nói Phiên-an có biến động, đã phái binh thuyền ra biển tuần tiễu, thấy có ước chừng 15 chiếc thuyền người nhà Thanh thả neo ở Ma-ly đến xã Hồ-đằng, giáp hải phận Biên-hòa, binh thuyền ta bơi nhanh đến, chúng liền chạy ra phía đông, lượn đi lượn lại, thế khó đuổi bắt ».

Vua liền sai phó vệ úy vệ Cẩm y là Đoàn Dũ, thự phó vệ úy doanh Vũ lâm là Phan Văn Song dẫn theo 2 cai đội vệ Cẩm y, đều do đường trạm, ruổi đi Biên-hòa, hội cùng lũ Lê Sách, Lê Văn Nghĩa, chia nhau đốc suất

https://tieulun.hopto.org

số biền binh của tỉnh Biên-hòa và của các tỉnh Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận đã điều động lần trước để tiến đánh.

Lại truyền dụ cho đốc, phủ, bố, án các tỉnh Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa tập hợp số biền binh ở trong tỉnh đang hạ ban nghỉ ngơi. Còn Bình-định, Khánh-hòa mỗi tỉnh liệu để 500 người đóng giữ tỉnh thành, còn thì liệu phái viên quản đem ngay đi Bình-thuận, Bình-định. Lại chọn 5 thớt voi chiến khỏe và tợn nhất, Phú-yên và Khánh-hòa mỗi tỉnh chọn lấy 2, 3 thớt voi, phối hợp với biền binh cưỡi voi giỏi để cùng đi. Bình-thuận cũng chọn 2, 3 thớt voi chiến, đợi sẵn ở tỉnh thành, để hội cùng lính và voi do các tỉnh Bình-định, Phú-yên và Khánh-hòa phái đi, đợi ngày binh ở Kinh đến thì đều đem đi đánh giặc luôn thể. Khánh-hòa lại phái người chở 1.000 ống phun lửa đến Bình-thuận để dùng vào việc bắn.

Vua bảo Nội các: « Trước đã phái những viên lãnh binh mới thăng là Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn đem binh thuyền gấp đi Phiên-an hội tiễu. Gần đây, nghe nói bè lũ phản nghịch, đem quân thủy, bộ đã lấn quá địa phận Biên-hòa, thì chính là lúc phải nên xem xét cẩn thận. Vậy truyền Chỉ cho lũ Nguyễn Văn Hòa trong khi hành quân, nếu nghe biết địch xác giặc đã thua vỡ thì mới nên thẳng tiến. Nếu giặc còn chiếm cứ, thì tức khắc thu thuyền về đỗ ở hải phận Bình-thuận, chờ bộ binh tiến đến, hợp nhau lại, chia đường ra đi, để cho tả hữu giúp đỡ nhau, thế mới vẹn toàn, chớ có khinh thường mà tiến ».

Sai tỉnh Quảng-nam tập hợp những biền binh đang hạ ban nghỉ ngơi phải ở lại tỉnh để thao diễn. Lại chọn lấy 10 thớt voi chiến, phái đi đóng giữ Bình-định.

Chuẩn cho: 3 cơ Vĩnh uy Trung, Tả, Hữu thuộc 2 cơ Vĩnh nhuệ Tả, Hữu và 1 cơ Vĩnh hóa, cộng 6 cơ ở tỉnh

https://tieulun.hopto.org

Vĩnh-long từ quản cơ đến suất đội đều được chi lương theo phẩm trật lệ trước, quản cơ ở các cơ không có lương bổng.

Thự tuần phủ Hưng-hóa là Ngô Huy Tuấn thu phục được đồn Trấn-hà thuộc châu Văn-bàn.

Tuấn từ Đông-quang tiến đến Trấn-hà, lũ giặc đã trốn trước, lùng bắt được đầu mục giặc và bè lũ giặc gồm 19 tên, luôn với giấy tờ, súng ống và khí giới của giặc. Rồi chiêu dụ dân châu trở về, tạm ủy cho thổ tri huyện Trấn-an là Nguyễn Đình Hán kiêm lãnh việc châu Văn-bàn.

Án sát Trần Ngọc Lâm cứ theo lời báo, tâu lên.

Vua dụ rằng: « Trước đây, thổ phỉ Văn-bàn, lên lút nổi lên, đã từng sai quan quân đánh dẹp. Việc đem quân đi đánh kẻ có tội là việc không thể đừng được, chứ có phải chỉ thích dùng binh đâu? Nay Trấn-hà đã thu phục, tên đầu sỏ giặc là Hoàng Kim Thịnh cũng đã tự trói thú tội, địa hạt đã được thanh bình, nên dẫn quân chiến thắng chấn chỉnh đội ngũ mà về, cùng nhau vui vẻ nghỉ vai. Ngươi, Ngô Huy Tuấn, nên theo Chỉ dụ trước, xếp đặt 1 dải địa phương Văn-bàn cho được ổn thỏa, lập tức kéo quân khải hoàn về tỉnh thành nghỉ ngơi. Sau đó, vua sai thị vệ mang ban cho quạt, khăn tay, và hà bao gấm ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Quan quân tiến đánh thổ phỉ Ninh-bình. Gần-đây, cứ theo lời tâu thì đã thu phục được Chi-nê, và phá tan sào huyệt giặc, ở Sơn-âm, bè đảng giặc đã phải tan vỡ xa trốn vào trong rừng thẳm, chắc không dám chống cự đối diện với ta nữa. Nay đã đến tiết tam-phục(1), khí hậu nóng quá, há nên để quân mệt

(1) Tam phục: Sơ phục, trung phục, mạt phục. Sau tiết hạ chí, ngày canh thứ 3 là sơ phục, ngày canh thứ 4 là trung phục. Sau ngày lập thu, ngày canh thứ 1 là mạt phục.

https://tieulun.hopto.org

mỏi lâu ngày? Vậy sai Tổng đốc Tạ Quang Cự, tham tán Hoàng Đăng Thận: ngày có dụ đến, lập tức liệu để thổ binh đóng lại ở đấy, tùy cơ lùng bắt. Còn đại đội quân và voi đều rút về tỉnh thành Ninh-bình nghỉ ngơi, để dưỡng sức, chờ sau sẽ xuống Chỉ tuyên triệu khải hoàn.

« Lại nữa thổ phỉ Thanh-hoa, Hưng-hóa đều đã trốn xa, khá truyền dụ cho hộ lý tuần phủ Nguyễn Đăng Giai, Nguyễn Khả Bằng, rút quân về các huyện Tống-sơn, Hậu-lộc chọn nơi đóng yên. Một tuần sau, nếu không có tin báo động, lập tức cho về tỉnh thành nghỉ ngơi. Tổng thống Phạm Văn Lý, tham tán Lê Văn Đức và Phạm Văn Điển cũng rút về tỉnh thành Sơn-tây nghỉ ngơi, chờ sau sẽ có Chỉ tuyên triệu ».

Vì giặc giã ở Bắc-kỳ đã bình định xong, thông dụ cho trong Kinh và ngoài các tỉnh biết. Dụ rằng: « Từ trước, tên giặc trốn ở địa phương Ninh-bình là Lê Văn Lận, liên kết với bọn Quách Tất Công nổi lên làm phản. Đã từng sai lũ tổng đốc Tạ Quang Cự, tham tán Hoàng Đăng Thận tiến đánh nhiều lần, luôn được thắng trận, lừng lẫy binh uy, thẳng phá sào huyệt giặc ở Sơn-âm. Cả đến những nơi quần tụ của giặc như Thạch-bi, Trung-hoàng cũng đều một loạt san bằng. Tên đầu sỏ giặc là Lê Văn Lận không có chốn dong thân, lén trốn trong dân gian, đã bị quan quân Hà-nội bắt được, lập tức đã có Chỉ bắt giam vào cũi sắt giải Kinh.

« Địa phương Hưng-hóa cũng có tên đầu sỏ giặc là Hoàng Kim Thịnh liên kết với lũ Đinh Công Tiến để sinh việc. Triều đình lại sai tổng thống Phạm Văn Lý, tham tán Lê Văn Đức và Phạm Văn Điển, thự tuần phủ Ngô Huy Tuấn chia đường đánh dẹp, dấy đức binh uy. Hoàng Kim Thịnh thế cùng xin hàng, cũng có Chỉ sai nhốt Thịnh vào cũi sắt, giải Kinh.

https://tieulun.hopto.org

« Hai tên nghịch phạm này tội ác đầy dẫy, khi đến Kinh, lập tức đem hết phép ra trừng trị để làm tỏ sáng phép nước.

« Còn các đứa bè đảng giúp giặc ở Đà-bắc, Quỳnh-lâm và Thanh-xuyên, khi đại binh kéo đến, thì hoặc bị bắt, hoặc lẩn trốn, lần lượt dẹp xong.

« Đến như Thanh-hoa gián hoặc có một, hai hồ phỉ xuẩn động, thì lập tức sai lũ tổng đốc Nguyễn Văn Trọng, tham tán Hà Duy Phiên và Nguyễn Đăng Giai chia đường đánh dẹp, trước sau bắt và chém được kể có hàng trăm, giặc giã đều đã đền tội, một lộ đã yên. Hôm trước, đã xuống dụ cho quan quân các đạo đều rút về tỉnh thành nghỉ ngơi.

« Lại gần đây, Hải-dương cũng có đám giặc nhỏ ở Tứ-kỳ đến xâm lấn cướp bóc huyện lỵ trải một phen đánh dẹp, liền chém hoặc bắt để đem xử án, nay giặc đã tan tác hết, không còn sót nữa, chắc rằng các hạt Bắc-kỳ đều đã thanh bình, quân được nghỉ vai, dân được yên ở. Vậy đem những việc ấy thông dụ cho trong ngoài biết ».

Cho biền binh 4 đội Tả-sai về quê nghỉ ngơi.

Tỉnh Phú-yên bị hạn. Ruộng chiêm nào bị hại, cho miễn tô, còn thì đều cho nộp thay bằng tiền.

Án sát Hải-dương, Đỗ Tuấn Đại lạm dụng tiện công để làm việc riêng, bị thự tổng đốc Nguyễn Công Trứ chỉ tên tham ấc, phải cách chức. Cho Tuấn Đại theo bộ gắng sức làm việc để chuộc tội. Dùng lang trung bộ Binh là Bùi Quốc Trinh làm án sát Hải-dương.

Sửa chữa tẩm điện ở lăng Thụy-thánh (1), tường ngoài bảo thành lăng Thiên-thụ (2) cùng nhà bia Thanh-sơn

---

(1) Thụy-thánh : Lăng Hiếu-khang.

(2) Thiên-thụ : Lăng Gia-long.

https://tieulun.hopto.org

và kho Thúy-sơn. Thưởng cho viên đồng lý và quan binh 1.000 quan tiền.

Ngọc-điệp làm xong. Ban thưởng cho từ tổng tài trở xuống, bạc và đoạn có từng bậc khác nhau.

Dùng vệ úy vệ Tiền nhất, tả dực, doanh Vũ lâm, đóng giữ đài Trấn hải là Vũ Văn Từ, làm vệ úy vệ Cẩm y chuyên quản các đội túc trực và thự phó ti Trấn-phủ. Sai thự vệ úy, vệ hữu nhị, hữu dực, doanh Vũ lâm, là Tống Viết Trí đem 100 cấm binh, 4 chiếc thuyền sam bản, 20 cỗ súng quá sơn, đi đóng giữ đài Trấn hải.

Cho Hồ Văn Khuê làm thống chế Thần sách tả doanh kiêm lãnh ấn triện thủy quân. Thăng kinh thành đề đốc Nguyễn Xuân lên thự thống chế Thần sách Hậu doanh kiêm lãnh ấn triện Trung doanh và đô ký viện Thượng-tứ. Dùng phó vệ úy vệ Trung nhất doanh Vũ lâm là Nguyễn Văn Mỹ làm đề đốc kinh thành, kiêm lãnh việc phủ Thừa-thiên.

Cho phó vệ úy Trần Văn Lân được tập tước, làm phó vệ úy Trung vệ, doanh Thần cơ, Tống Phước Khải làm phó vệ úy Trung vệ, doanh Tiền phong.

Thăng tả thị lang bộ Hộ, là Hoàng Văn Diễn lên thự tả tham tri. Thự hữu thị lang Thân Văn Quyền chuyển làm thự tả thị lang. Nguyên thự án sát Vĩnh-long là Vũ Đức Khuê bổ làm lang trung bộ Hộ, thự hữu thị lang. Thự hữu thị lang bộ Hình là Đặng Đức Thiệm bổ làm hữu thị lang bộ Lại. Thái thường tự thiếu khanh gia hàm tự khanh là Bùi Ngọc Thành thăng thự tả thị lang bộ Lễ. Thự phủ doãn Thừa-thiên là Đoàn Khiêm Quang bổ làm tả thị lang bộ Hình.

Cho: Đoàn Văn Phú làm tả thị lang bộ Công, Bùi Tăng Huy làm lang trung bộ Hộ, thự hữu thị lang Trương Văn Hòa làm lang trung bộ Công, thự hữu thị

https://tieulun.hopto.org

lang Hà Thúc Lương làm lang trung bộ Hộ, thự thị lang Vũ khố Trần Tú Đĩnh làm phủ thừa, thự phủ doãn Thừa-thiên.

Cho chủ sự bộ Lại là Nguyễn Kim Bảng lên làm lang trung bộ Hình, thự hữu thị lang. Tư vụ bộ Hộ là Hoàng Văn Đản làm lang trung bộ Binh, thự hữu thị lang.

Cho viên bị cách là Lê Đan Quế được khai phục làm ngoại ngạch tư vụ bộ Lại. Trước, Quế làm tham hiệp Nghệ-an phạm lỗi bị cách, rồi được theo bộ gắng sức làm việc, đến đây, được phục dụng.

Dũng: ngoại ngạch lang trung bộ Lại là Đặng Văn Nguyên làm lang trung bộ Lại, giám sát ngự sử đạo An—Tĩnh là Trần Quang Tiến làm phủ thừa phủ Thừa-thiên. Dũng thự giám sát ngự sử đạo Hà—Ninh là Nguyễn Văn Đức làm lang trung Nội vụ phủ, chủ sự bộ Binh là Trần Văn Toản làm viên ngoại lang, thự lang trung, cùng tham dự quản lý công việc 2 kho súng ống và thuốc đạn.

Thự bố chính Cao-bằng là Lê Văn Trị chết. Điều thự hữu thị lang bộ Hộ là Bùi Tăng Huy đi làm thự bố chính Cao-bằng.

Đổi bổ Nguyễn Văn Du, thự vệ úy Tiền vệ doanh Long võ làm thự vệ úy vệ trung thị Hữu dực, doanh Võ lâm. Cho Trương Văn Phượng làm phó vệ úy, Hữu vệ doanh Thần cơ.

Dùng vệ úy hưu trí là Trần Văn Trí làm vệ úy Hữu vệ doanh Thần cơ, cai đội vệ Cẩm y là Nguyễn Hữu Chính làm phó vệ úy Tiền vệ doanh Long võ. Thăng phó vệ úy Nhị vệ thuộc Trung bảo là Cao Văn Điện lên thự vệ úy, cho cai đội vệ Cẩm y là Đoàn Văn Bạt thay làm phó vệ úy. Thăng phó vệ úy Nhị vệ thuộc Hậu bảo là Nguyễn Văn Hội lên thự vệ úy, cho cai đội vệ Cẩm y là Nguyễn Văn Chất thay làm phó vệ úy. Thăng phó đội

https://tieulun.hopto.org

doanh Vũ lâm là Ngô Tá Đàm lên thự phó vệ úy Hữu vệ doanh Tiền phong.

Cho thự Hậu quân đô thống phủ chưởng phủ sự Phan Văn Thúy làm Thảo nghịch Hữu tướng quân, Hộ bộ thượng thư Trương Minh Giảng làm tham tán quân vụ đại thần, cấp cho sắc, ấn, cờ, bài, đem biền binh thuộc Hữu vệ doanh Thần cơ, Hữu vệ doanh Tiền phong, Nhị vệ Hữu tiền phong, Hữu bảo nhị và 2 vệ Hậu vệ ở Trung bảo và Nhị vệ ở Hậu bảo, nhằm giờ lành ngày mồng 4 tiến thẳng đến Phiên-an dánh giặc. Các quan quân các tỉnh được điều động gọi đến, đều phải nghe lệnh điều khiển.

Lúc họ ra đi, vua dụ trước mặt Phan Văn Thúy rằng: « Ngươi đi chuyến này, trừ bạo, an dân, hẹn ngày thành công. Đó là điều ta mong lắm. Duy khanh có tính nóng nảy, nên phải sửa chữa bằng khoan hòa. Về việc quân, ngươi phải thương lượng bàn bạc với từ tham tán trở xuống, lời nào của họ đáng nghe thì nghe, lời nào không đáng nghe thì để đó, đừng cố chấp ý kiến của mình mà làm phật ý người ta ».

Lại dụ Trương Minh Giảng rằng: « Ngươi còn ít tuổi, nhưng ở Kinh đã lâu, làm việc nhanh nhẹn đắc lực, ta vốn biết lắm. Nay ngươi nên nghĩ mưu chước để trừ lũ giặc tàn ác. Sau khi bình định rồi, lại nên phủ dụ dân chúng, củng cố biên cương, để được lâu dài khỏi phải ngoài lo về phương Nam nữa. Đó là công của nhà ngươi ». Vua ban cho mỗi người 1 thanh kiếm vàng.

Cho con Phan Văn Thúy là Phan Văn Thụy làm cai đội, trật tùng ngũ phẩm, rồi cho đem theo để sai khiến. Cho Trương Minh Giảng được đem theo ty thuộc trong Bộ: 1 thư lại chánh bát phẩm và 2 thư lại vị nhập lưu. Lại phái 2 viên y chánh và y sinh trong viện Thái y theo đi quân thứ để làm việc điều trị.

https://tieulun.hopto.org

Cho khai phục các viên bị cách : Lê Xuân Như (nguyên thự hiệp trấn Bắc-ninh) làm tư vụ bộ Binh, Trương Quốc Dung (nguyên thự lang trung bộ Hình) làm tư vụ bộ Hộ, cùng với các viên bị cách là Hoàng Văn Tài (nguyên trấn thủ Lạng-sơn) và Vũ Huy Quỳnh (nguyên tham hiệp Sơn-nam) đều theo đến quân thứ Phan Văn Thúy và Trương Minh Giảng để gắng sức làm việc.

Sai truyền dụ cho 2 tỉnh Biên-hòa, Bình-thuận : từ nay về sau, khi có tàu báo về tình hình giặc, làm 1 tờ trình khác kèm sức cho trạm ở phía trước đón lấy, đem đến quân thứ của tướng quân và tham tán giao nộp để họ biết rõ việc biên cương. Lại cho rằng đại binh tiến đi Phiên-an đánh giặc, chính là lúc đương cần dùng lương quân, vậy dụ cho lũ thự tuần phủ Thuận—Khánh là Hoàng Quốc Điều và án sát Phan Phu trù tính ổn thỏa chuyển vận cung cấp cho đủ.

Sai : thự tham tri bộ Hộ là Hoàng Văn Diễn, thự thị lang là Thân Văn Quyền và Vũ Đức Khuê quyền giữ ấn triện bộ Hộ, thự hiệp biện đại học sĩ lãnh Công bộ thượng thư là Lê Đăng Doanh kiêm giữ Khâm thiên giám.

Vua bảo bộ Binh rằng : « Tù phạm Phiên-an làm loạn, quấy nhiễu dân chúng địa phương. Triều đình đã phái đại đội quan quân gấp đi đánh mạnh : lũ tiểu yêu ấy chắc sẽ đem xác để lấy mỡ bôi ngay vào rìu búa, quan quân có thể hẹn ngày dẹp yên, không đến nỗi để chúng làm hại dân lâu mãi được. Lại nghĩ : các tỉnh Nam-kỳ từ lâu vẫn được yên ổn. Nay bỗng có sự biến này xảy ra đột ngột, người ta chẳng khỏi kinh hãi khi được nghe tin. Vậy, nên truyền dụ các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát từ Quảng-nam trở vào Nam đến Bình-thuận đều nên trấn tĩnh để yên lòng dân ».

https://tieulun.hopto.org

Tướng giặc Phiên-an là Lê Văn Khôi cho đồ đảng xâm phạm Biên-hòa. Lũ thự tuần phủ Vũ Quỳnh, án sát Lê Văn Lễ, lãnh binh Hồ Kim Truyền đều chạy. Tỉnh lỵ thất thủ.

Trước kia, khi giặc Khôi đã chiếm cứ Phiên-an, văn võ trong thành nhiều người theo. Nó liền làm ấn ngụy đặt chức ngụy. Khôi tự xưng đại nguyên súy, Thái Công Triều làm thống lãnh trung quân, Lê Đắc Lực làm phó tướng Trung quân, Nguyễn Văn Chấm làm thống lãnh Tiền quân, Nguyễn Văn Thông (người Bắc-kỳ) làm phó tướng Tiền quân, Dương Văn Nhã làm thống lãnh Tả quân, Hoàng Nghĩa Thư (nguyên ở đội Lâm xạ Tả quân) làm phó tướng Tả quân, Vũ Vĩnh Tiền làm thống lãnh Hữu quân, Vũ Vĩnh Tài làm phó tướng Hữu quân, Vũ Vĩnh Lộc làm thống lãnh Hậu quân (Vĩnh Lộc, Vĩnh Tài đều là em Vĩnh Tiền), Nguyễn Văn Hợt làm phó tướng hậu quân, Lưu Tín làm thống lãnh Thủy quân, Trần Văn Tha (nguyên làm đốc vận, can án lén chở con giặc) làm phó tướng Thủy quân, Nguyễn Văn Tâm làm điều bát Tượng quân. Nguyễn Văn Chân làm thống lãnh Tượng quân, Quách Ngọc Thuyên làm đô quản lãnh, Đặng Vĩnh Ưng làm Lại bộ thái khanh. Đinh Phiên (nguyên giáo thụ Tân-bình) làm Lễ bộ thái khanh, Nguyễn Văn Quế (nguyên cai án Tả quân) làm Hộ bộ thái khanh, Nguyễn Văn Hòa (nguyên Hình tào viên ngoại lang) làm Binh bộ thái khanh kiêm Hình bộ, Trương Văn Tuế (nguyên tri bạ Tả quân) làm Công bộ thái khanh. Ngoài ra, chức sắc ngụy xưng thuộc 5 đồn, 5 khuông, 5 dực cũng còn nhiều. Bọn Khôi bèn làm hịch ngụy xui giục dụ dỗ nhân dân quanh tỉnh đại lược nói: con cháu họ Lê đã nổi dậy ở miền Bắc, hẹn chúng làm nội ứng để phục lại cơ nghiệp nhà Lê. Vả lại, Lê Văn Duyệt đã quá cố, là ân súy của chúng, không can cứu

https://tieulun.hopto.org

gì mà bị tội, cho nên chúng dấy quân để phục thù cho Duyệt vân vân (hịch văn là do Đặng Vĩnh Ưng và Đinh Phiên làm, lời lẽ phần nhiều bội nghịch).

Những người theo đạo Gia-tô ở trong tỉnh hạt, những người Thanh kiều ngụ, những người man Quang-hóa, và những binh lính Thanh-thuận, An-thuận, Bắc-thuận đào ngũ đều theo bọn Khôi. Trong khoảng chưa đầy 1 tuần, bọn chúng có hàng nghìn quân. Trước hết, chúng sai bè đảng là lũ Lê Đắc Lực và Lưu Tín xâm lược quấy nhiễu Biên-hòa, do Nhà-bè Bình-đồng, cả thủy lẫn lục cùng kéo đến.

Suất đội tượng cơ do tỉnh phái là Nguyễn Văn Khiển làm nội phản, thúc voi đánh bừa quân ta. Quản cơ Trần Văn Khanh và phó lãnh binh Phiên-an là Giả Tiến Chiêm không chống nổi đều lùi chạy cả. Thủy binh của phó quản cơ Ngô Văn Hòa cũng bị giặc đánh thua. Giặc thừa thế, kéo thẳng đến tỉnh lỵ. Lũ Võ Quỳnh vì binh ít, khó chống đỡ, liền dẫn văn, võ, binh, tượng chạy đến trạm Thuận - Biên. Giặc liền cướp giữ tỉnh lỵ, dùng Lê Đắc Lực làm nguỵ trấn thủ, Đỗ Văn Dự làm nguỵ hiệp trấn đem cơ Hùng thắng nguỵ (bọn kép hát của Lê Văn Duyệt) đóng giữ. (Dự vốn là họ công tỉnh Nguyễn Hựu. Vì có theo giặc, cho nên đổi theo họ mẹ. Trước kia, Dự làm hiệp trấn Hà-tiên, can án xâm phạm của công, bị tống ngục. Khôi tha cho và dùng làm nguỵ Hình bộ thiếu khanh).

Sau đó, án sát Phiên-an, Nguyễn Chương Đạt, lãnh binh Nguyễn Quế cũng chiếc thân chạy đến Thuận—Biên ẩn trú. Việc đến tai vua (Nguyễn Văn Khiển đã bàng giặc, nhận chức nguỵ, làm phó quản lãnh vệ Hùng tượng. Về sau, thua trận ở cầu Cao-mỏn, trốn đến Bình-an, bị dân bắt được, đem nộp, bị triều đình giết).

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ đình thần rằng: «Mới đây, giặc Lê Văn Khôi làm loạn, bọn Nguyễn Văn Quế và Bạch Xuân Nguyên ở Phiên-an đều bị giết hại. Nguyễn Quế và Giả Tiến Chiêm đều có trách nhiệm làm lãnh binh. Nguyễn Chương Đạt thân làm án sát, cũng là bề tôi giữ đất nước, đã không biết phòng bị trước, lại cứ điềm nhiên không thi thố được chước gì. Tội họ lại nặng hơn. Trước đã có Chỉ cách chức. Trong đó Giả Tiến Chiêm cũng có đánh nhau với giặc bị thương, thì tội tình có khác. Vậy sai lãnh binh Lê Sách bắt lấy Nguyễn Quế và Nguyễn Chương Đạt, khóa tay lại, phái người giao cho Bình-thuận giam cầm nghiêm ngặt, chờ sau sẽ xuống Chỉ thi hành.

«Bọn Vũ Quỳnh, Lê Văn Lễ, Hồ Kim Truyền và Trần Văn Khanh ở Biên-hòn, ngày thường đã sơ sót về sự đề phòng, lúc giặc đến tấn cướp, lại bỏ tỉnh chạy. Tội ấy cũng khó trốn được. Nhưng nghĩ: bấy giờ chính là lúc đương đánh giặc, bọn Vũ Quỳnh đều phải cách chức, nhưng cho cùng với Giả Tiến Chiêm, người đã bị cách, đều được lưu dụng, vẫn ở trong quân gắng sức chuộc tội. Nếu cố ra sức đánh bắt chém giết được giặc, thì còn có thể châm chước ban ơn rộng được. Nếu lơ mơ không làm được công trạng gì thì sẽ nghiêm trị».

Lại bảo Nội các rằng: «Từ sau khi Phiên-an khởi biến, 2 hạt Vĩnh-long, Định-tường đã đem quân hội tiễu hay chưa, đến tận nay vẫn chưa thấy tâu báo tin tức gì. Khá truyền dụ cho thự tổng đốc Long–Tường là Lê Phúc Bảo lập tức phải tập hợp quan quân, hương dõng thuộc tỉnh mình; lại nghiêm giục Tổ Châu và Ngô Bá Tuấn ở Định-tường phải hợp tập quân và dân lại, phòng giữ tỉnh thành, cốt cho mười phần chắc chắn, không lo ngại. Nếu còn dư sức, lập tức đốc thúc quan quân cùng với binh, dõng, chiến thuyền Vĩnh-long đều 1 loạt đến thẳng

https://tieulun.hopto.org

Phiên-an hội tiễu, cốt sao sớm bắt, chém được tướng giặc là Lê Văn Khôi và bè đảng nó cho hết sạch, thì lũ ngươi sẽ lập được công to và nhất định được thưởng tước cao ».

Lại truyền dụ tổng đốc An—Hà là Lê Đại Cương lập tức xét theo số binh và dân hiện đang làm việc xây thành, cấp cho khí giới, tiền, lương, vát lấy nhiều thuyền, đốc thúc quan quân, hương dõng thuận dòng xuôi xuống, hội với quan quân Long — Tường cùng đi đánh dẹp.

Lại nghiêm sức Hà-tiên Phạm Xuân Bích và Trần Văn Quán phải gia tâm phòng giữ tỉnh hạt. Rồi ai nấy đều đem tình hình hiện tại, tìm cách tùy tiện đo đường thủy hay đường bộ, tâu lên để rõ hết nguyên ủy.

Lại sai bộ Binh mật tư cho các quan địa phương sở tại cứ theo quê quán của những tên giặc nhận nghiệt mà tra bắt cha mẹ, vợ con, anh em, thân thuộc của chúng, đem giam cầm nghiêm ngặt, và tịch thu hết tài sản của chúng rồi tâu lên đợi Chỉ.

Vua dụ đình thần: « Gia-định là nơi dấy nghiệp vương, nhân dân vốn có tiếng là trung nghĩa. Đức Thế Tổ cao hoàng đế ta từ khi gây dựng cơ sở, đến khi có cả nước Đại Việt, hợp nhất bức dư đồ, đều là nhờ ở lòng dân Gia-định. Sau khi đại định, vỗ về gìn giữ cho dân được yên ổn hằng hơn 30 năm, trông nhờ đức hóa của triều đình kể đã sâu và dày. Vậy mà bọn trấn thủ Gia-định cũ là Hoàng Công Lý, và Lê Văn Duyệt không có hay tuyên dương đức hóa để cho quân và dân được hòa vui, đến nỗi xảy việc phẫn trắc chẳng yên, là vì nguyên do đã từ lâu rồi! Ngày 18 tháng trước, tên thuộc hạ bị cách của Lê Văn Duyệt (đã chết) là Lê Văn Khôi, lại dám tập hợp bọn giặc Phiên-thuận, Hồi-lương giết hại quan quân, đánh hãm thành trì. Đương

https://tieulun.hopto.org

buổi thái bình vô sự, không ngờ một sớm lại xảy ra cuộc biến lớn này! Ta liền đã đặc cách sai quan đại thần đem đại đội quan quân thủy lục đều tiến để đánh dẹp rồi.

« Nhân dân hạt Gia-định đều là con đỏ của Triều đình, do lòng trung nghĩa khích động, ai là không có lòng cùng thù kẻ chống lại vua? Vậy truyền dụ các văn, võ, quân, dân ở Phiên-an đều nên tập hợp hương dõng để đánh giặc, cốt diệt cho hết sạch tên tướng giặc Lê Văn Khôi cùng bè đảng nó, ngõ hầu mới hả được lòng trung phẫn để báo đền ơn nước. Ta thế nào cũng trọng thưởng cho người có công to. Nếu lương tâm mờ ám, dong túng cho giặc trốn mất, thì pháp luật triều đình rất nghiêm, quyết khó khoan tha ».

TIMSACH.COM.VN

Vua thấy các tỉnh Long – Trường, An-giang đã lâu không có tin tức gì, rất lấy làm lo, sai lũ phó vệ úy Thủy quân Đỗ Chiêm Phác, thị vệ Lê Phụ Thạc đem biền binh chia ngồi 3 chiếc thuyền Điện hải, mỗi thuyền có 3 người pháo thủ. 5 cỗ súng quá sơn, 1 cỗ súng đại luân xa, gồm đủ thuốc đạn, đi gấp đến Vĩnh-long, dò thám tình hình. Khi đến tỉnh, nếu gặp quan quân đương đánh giặc, thì chuẩn cho cùng ở lại, góp sức hội tiễu. Rồi điều 1 chiếc thuyền dân, hạng nhanh nhẹ, cho 1 viên dự đi chuyến này ngồi ngay thuyền ấy về trước báo tin. Hạn trước ngày 25 tháng này đến Kinh, sẽ có trọng thưởng.

Nguyễn Song Thanh, Hàn lâm viện kiểm thảo sung Nội các hành tẩu, cũng dâng sớ xin đi. Vua sai do đường trạm thẳng đến Bình-thuận vát lấy chiếc thuyền nhẹ của dân, do đường thủy, tùy tiện bơi vào các tỉnh Vĩnh-long, An-giang, dò thám tình hình hiện tại, về tâu.

https://tieulun.hopto.org

Lê Văn Tề phó vệ úy vệ Phấn võ doanh Thần sách, vì cớ là cháu họ Lê Văn Duyệt, nên sai Nghệ-an phải dẫn vào Kinh, đợi Chỉ.

Lại sai Quảng-ngãi phải dẫn bọn Chế Văn Huy nguyên suất đội vệ Minh nghĩa, tất cả 5 người vào bộ, chờ lệnh.

Dùng Tống Phước Khải, phó vệ úy Trung vệ doanh Tiền phong, làm phó vệ úy vệ Phấn võ doanh Thần sách.

Sai điều 10 thớt voi ở Kinh và 10 thớt voi chiến ở Quảng-nam luôn với 1 suất đội và 40 linh lần lượt ra đi, theo làm việc quân dưới quyền bọn tướng quân Phan Văn Thúy.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Bọn tù Phiên-an làm loạn, tội ác rất nặng. Phàm người có huyết khí ai chẳng nghiến răng, căm thù, chúc không có lý cam lòng theo giặc. Vậy nên truyền dụ cho bọn Vũ Quỳnh, Lê Văn Lễ ở Biên-hòa gọi lấy 1.000 hoặc 5, 6 trăm hương dõng, đều phải tự túc lấy khí giới, đến tập hợp ở quân thứ Thuận—Biên, theo lệnh quan quân đi đánh giặc.

Lại truyền dụ cho bọn Hoàng Quốc Điều và Phan Phu ở Bình-thuận gọi lấy hương dõng, cốt được 1.000 hoặc 7, 8 trăm, cấp cho khí giới, lại điều 100 biền binh trong tỉnh dẫn đi, đến Thuận—Biên trước, nói phao lên là Tiền đội Kinh binh đã đến, đại binh tiếp tục đến sau, để làm thanh thế chặn trước lấy người, thì cũng chẳng khó dập tắt được giặc.

Sai vệ úy Hậu vệ doanh Thần cơ Nguyễn Văn Niên, phó vệ úy Trần Công Điều đem vệ binh, pháo thủ và Thủy quân, ngồi 20 chiếc chiến thuyền, mang theo súng ống đạn dược (súng xung tiêu, súng đại luân xa, súng quả sơn mỗi thứ 17 cỗ, súng điểu sang 500 khẩu, súng

https://tieulun.hopto.org

trường 1.000 khẩu, thuốc súng 3.000 cân và các loại đạn). chở đến Bình-thuận. Nếu thấy đại binh tiến đến chuẩn cho theo lệnh điều khiển của tướng quân và tham tán, cả thủy lẫn lục đều tiến đánh giặc. Vệ úy vệ ban trực Tả là Phạm Hữu Tâm, phó vệ úy là Nguyễn Đức Huấn, phó vệ úy Tiền vệ doanh Long võ Nguyễn Hữu Chính đều đem vệ binh, pháo thủ và thủy sư, ngồi 27 chiếc chiến thuyền, mang theo súng ống đạn dược (như trước), chở đến cửa biển Vĩnh-long, thẳng đến tỉnh thành Vĩnh-long — An-giang, theo lệnh của Lê Phúc Bảo và Lê Đại Cương, theo đường phía sau, thuận dòng xuôi thẳng đến Phiên-an, hợp sức vây đánh.

Lại truyền dụ Bình-thuận: hễ thấy binh thuyền của bọn lãnh binh Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn đi đến bãi phận rồi, nếu đảng giặc đã tan vỡ, thì lập tức sức cho họ vào thẳng cửa biển Cần-giờ, nếu giặc còn chiếm cứ địa hạt Biên-hòa, thì bảo họ phải mau đến cửa biển Vĩnh-long, cũng cho theo Lê Phúc Bảo và Lê Đại Cương đánh giặc.

Lại ra lệnh cho Nội vụ phủ trích lấy bạc ở kho 1 vạn lạng giao cho đoàn thuyền lũ Nguyễn Văn Niên và Phạm Hữu Tâm nhận chở chuyển giao Bình-thuận và Vĩnh-long mỗi tỉnh 5 nghìn lạng.

Sai thị vệ mang cấp cho Phan Văn Thúy, Trương Minh Giảng, Lê Đại Cương và Lê Phúc Bảo mỗi người 1 chiếc thiên lý kính.

Sai Bình-định đốc thúc số quân lần trước đã điều đi Quảng-ngãi gồm 1 quản cơ, 500 biền binh, chuyển đến đóng giữ Bình-thuận. Lại phái 100 lính tinh, 2 thớt voi chiến đi đóng giữ Phú-yên. Lại sai Quảng-ngãi tập hợp 500 biền binh đang hạ ban nghỉ ngơi phải đi phòng giữ tỉnh thành, đợi Chỉ sai phái.

https://tieulun.hopto.org

Triệu lũ tham tán quân vụ đạo Hưng-hóa là Phạm Văn Điển, tham tán quân vụ đạo Ninh-bình là Hoàng Đăng Thận và quản vệ Nguyễn Tiến Lâm về Kinh.

Vua du Nội các rằng: «Trước kia, thổ phỉ lén lút nổi lên ở các đạo Ninh-bình, Sơn-tây, Hưng-hóa, ta đã nhiều lần phái quan quân đi tiễu, hơn 2 tháng mới bình định được, trong đó chắc rằng tướng sĩ nhiều người có tài đáng tưởng lục. Vậy, truyền dụ: Ninh-bình do Tạ Quang Cự, Sơn-tây do Phạm Văn Lý và Lê Văn Đức, Hưng-hóa do Ngô Huy Tuấn, đều xét những người tòng chinh từ trước đến nay, từ chánh, phó quản cơ trở lên, hễ ai là người gắng sức, hăng hái, can đảm, thì liệu chia làm 3 hạng ưu, bình, thứ kê thành từng loại tâu lên, đợi chỉ cất dùng».

Lại còn quan quân các đạo khi đánh dẹp thổ phỉ, trèo thì xông pha gió sương, mưa thì lội bùn trèo non, gian hoặc có người cảm nhiễm đến bị bệnh, nghĩ rất thương xót.

Những bệnh binh, đã lần lượt về tỉnh điều trị rồi. Còn quan quân do Kinh phái đi, nếu đã khỏi dần mà muốn về Kinh, thì cho được tùy tiện đi đường thủy hay đường bộ, trước hãy gia ơn thưởng cho mỗi người 1 tháng tiền lương. Lính tỉnh cũng cho về quê quán, thưởng 1 nửa lương. Hoặc giả còn ai chưa khỏi bệnh, thì không cứ là lính kinh hay lính tỉnh đều thưởng 1 tháng tiền lương để giúp thêm vào thuốc men cơm nước. Đốc, phủ, bố, án lãnh binh sở tại đều nên để tâm thăm hỏi điều dưỡng. Nếu có người chẳng may chết đi thì chuẩn cấp cho 1 tấm vải và tiền tuất gấp đôi.

Tha cho viên quan phạm tội là Lê Vạn Công (trước vì có tội, bị giam ở ngục), cho đi quân thứ Nam-kỳ, gắng sức chuộc tội.

https://tieulun.hopto.org

Thự tổng đốc Long — Tường là Lê Phúc Bảo thân đem đại đội binh thuyền tiến đóng ở Định-tường, sai con là Lê Phúc Đồng, đem tấu sớ, do cửa biển nhỏ, vượt biển về Kinh tâu báo. Trong sớ nói: Cứ như lời tự báo của thự tuần phủ Định-tường là Tô Trân và phó lãnh binh Phiên-an là Giả Tiến Chiêm thì về việc giặc Khôi gây biến, đã phái biền binh đến tiếp ứng để cứu Phiên-an. Sau đó, nghe biết đảng giặc ngày một nhiều, thế nó cũng mãnh liệt, lập tức đã phi báo cho tổng đốc An—Hà là Lê Đại Cương biết, còn mình thì đem binh thuyền tiếp đến để tùy cơ đánh dẹp. Việc phòng thủ ở kiêm lợt là Định-tường cũng kiên cố.

Vua dụ Nội các: «Hai tỉnh Long—Tường, gần đây, tin tức ngăn cách ta rất mong mỏi. Nay nhận được sớ tâu, đủ thấy Lê Phúc Bảo sốt sắng việc công, chăm lo đánh giặc, thực đáng khen. Vả lại, Định-tường hiện nay, bỏ cõi kiên cố, dù có thanh thế. Lòng ta rất mừng. Dưới tên Lê Phúc Bảo trước đây có ghi giáng 3 cấp, nay đều cho khai phục. Lại, thực thu cho nguyên hàm, thưởng thêm cho 3 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ, 1 chiếc nhẫn vàng mặt kim cương to bằng hột đỗ. Thưởng cho con là Lê Phúc Đồng làm cai đội, hàm chánh lục phẩm, theo làm việc công ở tỉnh. Lại thưởng cho Tô Trân 2 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ. Ngoài ra, bố, án, chánh phó lãnh binh mỗi người 1 đồng.

Vả lại, phận tặc Phiên-an chẳng qua là đồ tiểu yêu. Ở Kinh đã phái đại đội quan quân thủy lục cùng với quân, voi và thuyền của 6 tỉnh từ Quảng-nam đến Bình-thuận đã điều động trước, chia đường cùng tiến.

Lại sai Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy, tham tán đại thần Trương Minh Giảng, quản lãnh đại quân xuất phát, hẹn ngày có thể đến Phiên-an, tin rằng bọn giặc thế tất sẽ bị tiêu diệt.

https://tieulun.hopto.org

Vậy khá truyền dụ cho Lê Phúc Bảo, Tô Trân và tổng đốc An — Hà là Lê Đại Cương trước hãy đem chém đầu một loạt lũ lính Hồi-lương để dứt mối lo bên trong. Còn tù phạm nào có tình trạng hung ác, cũng tức khắc đem chính pháp, chớ có cầu thả xuề xoà. Đó là việc cần làm.

Lại, Lê Đại Cương nên đem ngay binh thuyền đến hội với Lê Phúc Bảo nếu có cơ hội đưa đến, có thể trước khi kinh binh chưa tới, đốc thúc binh, dõng, sớm bắt hoặc chém đầu tướng giặc Lê Văn Khôi, thu phục được tỉnh thành, giữ yên dân chúng, thế là lũ ngươi lập được công to đời chưa từng có, thì ta sẽ ban cho phần thưởng vượt bậc. Nếu xem xét đo dân hình thế, còn nên dừng lại chờ đại binh, thì lập tức nên giữ vững cương giới, chiêu tập nhân dân để trước hết nắm lấy cái thế tất thắng.

Và nghiêm sức cho lũ Tô Trân ở Định-tường, Phạm Xuân Bích ở Hà-tiên phải hết lòng phòng giữ tỉnh hạt. Lại, thông sức cho dân xã sở tại kết đoàn, tự lại, đón chặn giặc và phải nhiều binh dõng chia ra, chẹn giữ các đường thủy bộ hiểm yếu, không cho bè đảng nó lủi trốn lên ra để gây nhiều việc. Rồi đợi kinh binh và quân các tỉnh hội lại, cùng nhau vây đánh để lập công vạn toàn, cũng không phải không được.

Vả lại, đối với đạo Quang-hóa, giặc Khôi vốn quen lắm, nếu khi bị cùng quẫn, nó tất phải do đường này chạy trốn. Vậy, nên liệu phái quan quân trước đến ngăn chặn đường này, chớ để cho đảng giặc được do đó trốn thoát.

Lại một dụ lũ Lê Phúc Bảo, Lê Đại Cương, Tô Trân, Ngô Bá Tuấn, Phạm Xuân Bích và Trần Văn Quán rằng: «Giặc Khôi làm loạn, phần nhiều là lũ Hồi-lương, Thanh-thuận và An-thuận giúp nó làm ác. Vả lại, các

https://tieulun.hopto.org

tù phạm Bắc-kỳ, năm trước, bị phát vãng đi các địa phương Định-tường, Vĩnh-long, An-giang và Hà-tiên, sau đó, được tháo xiềng khóa, tha ra, dồn bổ làm lính, cấp cho trâu cày nông cụ để làm nông nghiệp. Lũ này phần nhiều là côn đồ quen làm tội ác. Vậy phải nên đề phòng trước đi. Lũ ngươi nên bắt đến tập hợp lại, giam cầm nghiêm ngặt, xét xem kẻ nào mang lòng phản trắc thì cho chém ngay. Lại, trong các cơ thuộc tỉnh mình hễ có những kẻ Hồi-lương, Bắc-thuận, An-thuận và Thanh-thuận trước đây được dồn bổ làm lính cũng nên để ý đề phòng trước, chớ nên nhẹ dạ tin ».

Vua bèn sai thị vệ mang các đạo dụ chỉ, cùng với Lê Phúc Đồng, do đường trạm đi gấp đến Bình-thuận, đổi lấy hạng thuyền nhanh nhẹn, vào ngay cửa biển Long — Tường, phát giao để tuân đó làm theo.

Vua nghĩ : nước ta rộng bức, mà nhiều phen, quan binh do Kinh phái hoặc được trưng điều ở các tỉnh từ Quảng-nam đến Bình-thuận để tiến đánh giặc ở Phiên-an, bôn tẩu trên đường, không từ nhọc mệt, bèn gia ơn cho từ suất đội trở lên, có ai trước đây, bị xử giáng phạt, thì đều cho khai phục tha thứ. Ai còn thụ hàm, thì cho thực thụ ngay. Văn, võ và binh lính nào không được dự ơn nói trên thì đều thưởng 1 tháng lương tiền và gạo. Các trạm từ Kinh đô trở vào Nam đến Biên-hòa — Vĩnh-long, về việc chạy trạm, cũng vất vả nhọc nhằn. Vậy thưởng cho đội trạm mỗi người 2 quan tiền, lính trạm mỗi người 1 quan.

Lại chuẩn định cách thưởng : không cứ là quan quân hay dân chúng, hễ ai bắt hoặc chém được tên thứ yếu phạm là Nguyễn Văn Bột, thì thưởng 500 lạng bạc, bắt hoặc chém được đầu mục giặc thì liệu thưởng cho từ 1 trăm lạng xuống đến 10 lạng, từng bậc khác nhau. Ngoài

https://tieulun.hopto.org

ra, bắt chém được 1 đầu giặc, thưởng 3 lạng bạc, bắt sống 1 đứa, thưởng 5 lạng bạc. Hạng giặc cướp voi là chủ yếu phạm, hễ ai bắt hoặc chém được nó, sẽ phân biệt nó là đầu sỏ hay là bè lũ rồi thưởng cho gấp đôi, theo cách thức đã định.

Tổng đốc An—Hà, Lê Đại Cương, tâu nói: « Khi mới nghe tin Phiên-an có giặc gây biến, thần đã phái lãnh binh Lê Văn Thường đem binh thuyền hội với quan quân 2 tỉnh Vĩnh-long, Định-tường tiến đánh. Sau đó hỏi ra biết rằng tướng giặc là Lê Văn Khôi tụ họp bè đảng, chiếm giữ tỉnh thành, giết hại Nguyễn Văn Quế và Bạch Xuân Nguyên, thần trước đã phi tư cho thự tổng đốc Long—Tường là Lê Phúc Bảo gấp đi ngay. Lại nghĩ: bọn ấy nhân khi sơ hở, lén lút nổi dậy, một khi có quân đến đánh, thế tất phải do đường rừng tìm về đất cũ, hoặc nhân Phiên-an có nhiều thuyền, sẽ đi đường biển lẻn trốn. Thần lại phi tư cho 2 tỉnh Khánh-hòa Bình-thuận tỉnh nào cũng ngăn chặn các đường thủy bộ hiểm yếu. Lại sợ phía đầu rừng đạo Quang-hóa, cả Nam lẫn Bắc đều đi qua được, nên cũng phi sức cho viên quản đạo Quang-hóa nghiêm chặn lối ấy. Rồi liệu gọi các biền binh ở hạt lân cận đang hạ ban nghỉ ngơi, ủy cho đóng giữ Tân-thành và theo 2 ty bố, án, giữ đồn Châu-đốc. Lại phi sức cho Hà-tiên cũng phòng bị sẵn. Rồi chính mình đem phó lãnh binh Vũ Văn Thường dẫn đại đội binh thuyền đến gần tiếp ứng.

Vua phê bảo rằng: « Nhận được sớ tâu, ta biết ngươi đã có chuẩn bị trước và đem quân đi đánh dẹp, cơ hội chính là hay. Ta ngày ngày mong tin thắng trận ».

Thự tuần phủ Thuận-Khánh là Hoàng Quốc Điều, tâu nói: « Tiếp được tin Biên-hòa thất thủ, thần đã phái ủy nguyên án sát Tôn thất Gia (Gia có chỉ tuyên triệu, nhưng

https://tieulun.hopto.org

chưa lên đường, sau can án, bị cất mất chức, phải lưu lại tại chỗ để đợi xét xử, thì vừa gặp có tin Biên-hòa báo đến, bèn sai đi), điều một nửa linh trạm từ Thuận-động đến Thuận-phương và dân phu Tuy-định, đi gấp đến hội với lãnh binh Lê Văn Nghĩa đã phái đi từ trước để tiếp ứng. Và 2 đội thuộc binh ở tỉnh, từ khi nghe tin Phiên-an có cuộc binh biến, gián hoặc có kẻ trốn đi, còn những người ở lại nếu có tình hình khả nghi là làm phản thì đã tống giam và xiềng lại rồi ».

Vua có dụ rằng: « Linh trạm đương chuyển đệ [công văn], sao lại điều làm việc khác? Nếu đã sai phái rồi, thì lập tức gọi lấy dân phu cận để làm việc chạy trạm ».

Đến như 2 đội thuộc binh đều là kẻ tù phạm dồn bổ làm lính phần nhiều là lũ bất lương. Bọn này, muốn cho theo điều thiện thì khó, mà theo giặc thì dễ, cho nên phải phòng bị sẵn trước khi việc xảy.

Ngày nào dụ này đến nơi, thì ngươi nên lập tức xét những tù phạm nào thuộc Hà-tĩnh trở về Bắc, hễ có chỉ làm phản, thì nên lựa ra trước, đem chém đầu; còn đứa nào tình trạng hung ác, cũng lập tức chính pháp.

Lại cho rằng 3 đội Hòa-thiện Nhất, Nhị và Tam ở Khánh-hòa, các đội thuộc cơ Yên-man ở Phú-yên, 2 đội Bình-thiện Nhị và Tam ở Bình-định, 2 đội Qui-nghĩa Nhất và Nhị ở Quảng-ngãi đều là tù phạm dồn lại làm lính, vua bèn mật dụ các tỉnh thần tìm cách bắt lấy, giao cho dân xã ngoài thành, cấm cố nghiêm nhặt: xã 3, 4 người, xã vừa 2, 3 người, xã nhỏ 1 người. Nếu chúng nảy manh tâm mưu đồ khác, thì cho dân xã lập tức giết đi khỏi sinh biến khác.

Vua bảo Nội các rằng: « Tháng 6 phải hành quân là việc bất đắc dĩ. Trước đây, ta sai tướng quân, tham tán thống lãnh đại quân đi đánh giặc, quân trảy hàng mấy

https://tieulun.hopto.org

nghìn dặm, lại gặp trời nóng, chính là lúc nên giữ gìn sức khỏe. Nay tính đường đi, đã gần đến tỉnh thành Quảng-ngãi. Vậy truyền dụ các tỉnh từ Quảng-ngãi đến Bình-thuận: phàm các điếm ven đường, đều nên vát thêm mỗi điếm 200 dân phu trả tiền công thuê. Một khi đại binh trẩy qua thì sẽ đài tải gồng gánh khí giới thay thế để quân sĩ và ngựa được no đủ và sung sức mới mạnh mẽ hơn.

«Lại truyền dụ cho tướng quân, tham tán: khi đến tỉnh thành Quảng-ngãi, nên chia đại binh làm 2 đợt: kéo đi cách nhau một ngày, thì quãng đường qua đó đi được mau hơn. Đến lỵ sở Bình-thuận lập tức hội lại tiến quân, đến được sớm ngày nào càng hay ngày ấy. Tuy thế, cũng liệu sức mà đi, bất tất phải chăm thúc giục lắm. Đối với tướng sĩ, binh lính, thường nên yên ủi hơn lên, lấy đại nghĩa khuyến khích, để họ được vui vẻ quên mệt nhọc, thì dẹp thừa được nghịch tặc đó».

Sau đó, vua sai thị vệ mang cho một mâm bánh thạch (để khỏi khát, giải nhiệt).

Trong kinh kỳ bị hạn đã lâu.

Vua dụ bộ Hình rằng: «Tù phạm ở các nhà ngục vệ Cẩm y, ty Trấn-phủ và phủ Thừa-thiên lên đến con số khá nhiều, đã từng lựa ra những hạng tội nhẹ mà châm chước tha bớt rồi. Nay lại phúc duyệt tội tình những tù phạm hiện bị giam, thấy trong đó còn có những kẻ đáng khoan giảm được; lại gặp tiết mùa hè nóng bức, ta thể theo cái đức hiếu sinh, nên xét xử cho hết những án còn đọng lại để đón hòa khí của trời». Bèn ra lệnh cho giảm án tội chết xuống án sung quân phát lưu, tất cả 15 người.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XCVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý-tị, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa hạ, tháng 6. Sứ thần Nam-chưởng đến Kinh đô dâng sản vật địa phương và quốc thư, nói trong nước bận việc, nên lệ cống quá hạn. Và xin cho dân xiêu Mường-cai, vẫn cứ ở lại trong nước.

TMSACH.COM.VN

Vua sai bộ Lễ hỏi lại thì sứ giả nói rằng: « Dân xiêu Mường-cai ngụ ở Nam-chưởng, yên nghiệp đã lâu. Nay nếu họ về Trấn-ninh, thành ra phải dời đi vất vả. Vả lại, Nam-chưởng giáp với Trấn-ninh, vẫn buôn bán giao thông với nhau. Dân Nam-chưởng cũng có trú ngụ ở Trấn-ninh ». Bộ Lễ đem việc tâu lên.

Vua nói rằng: « Dân xô theo sự tiện lợi, cũng như nước chảy chỗ trũng, nên để cho họ thuận tình, huống chi dân Nam-chưởng ngụ ở Trấn-ninh, tất cũng có lý như thế. Họ đều là con đỏ của triều đình cả, sao lại nên coi phân biệt? Vậy chuẩn cho dân Mường-cai cứ được ở lại Nam-chưởng ». Rồi truyền dụ cho lũ phòng ngự đồng tri Trấn-ninh biết rõ việc đó.

Vua lại cho rằng trống đồng dùng làm đồ cống, không phải là của nước ấy làm ra. Vậy sắc sai: từ nay, khi đến kỳ cống, cho lấy sản vật thổ ngơi khác của nước ấy làm lệ cống, chứ không cứ chấp theo lệ trước.

https://tieulun.hopto.org

Kịp khi sứ giả về, vua bảo Phan Huy Thực rằng: « Trước kia tỉnh Nghệ-an, thấy nước Nam-chưởng chưa sai sứ đến cống mới bắt giữ dân buôn của nước ấy. Ta sai thả ra cho về để tỏ ý mềm dẻo vỗ về, không thế thì lấy đâu để cho người phương xa phải phục? Xưa Hán Quang Vũ đóng cửa Ngọc-môn (1) để từ tạ nước Tây-vực, thực đáng cho đời sau bắt chước. Tài ta không bằng người xưa, chỉ mong cho bốn phương phẳng lặng, trong nước yên vui, còn đối với nước xa, chẳng cần trách nó phải đến cống ».

Nguyên bố chính Hải-dương, Trần Thiên Tải, già ốm, chuẩn cho giữ nguyên hàm, về quê, hưu trí.

Thự tuần phủ Hà-tĩnh Lê Duc Đức tâu nói: « Dân xã Tinh-diễm huyện Hưng-sơn thuộc hạt Hà-tĩnh, trước kia lưu lạc, nay đã lần lượt quay về 460 người (dân số trước được 829 người), xin cho chiếu theo số lệ 7 định lấy 1 làm lính để chọn bổ vào số vệ binh còn thiếu ».

Vua y cho.

Sai phó vệ úy Hữu vệ Ban trực là Trần Văn Loan đi Quảng-nam, quản lãnh vệ binh, theo quan tỉnh chia phái phòng giữ tỉnh thành.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Gần đây nhân dân các hạt Thanh-hoa, Ninh-bình, Sơn-tây, Hưng-hóa bị sức bạo ngược của giặc xâm lấn, không sao tránh khỏi khổ sở. Dưới sự soi xét của ta rất đáng thương họ. Việc cần ngày nay là phải chiêu tập vỗ về cho dân được yên. Khá truyền dụ cho các tổng đốc, tuần phủ xét rõ dân xã nào trong hạt bị giặc xâm lấn những nhiều: nhà cửa bị đốt, của cải đồ vật bị cướp, thực trạng đúng

---

(1) Ngọc-môn (nay ở phía tây huyện Đôn-hoàng thuộc Cam-túc) là một cửa ải xung yếu trên đường thông sang Tây-vực.

https://tieulun.hopto.org

bị thiệt hại, phân biệt từng hạng, nặng nhẹ khác nhau để đến vụ thuế mùa hạ năm nay, nơi nào nên hoãn, nơi nào nên tha, lập tức bàn bạc thỏa thuận, tâu lên, chờ Chỉ ban ơn rộng rãi. Vả lại, ta đoái trông ra Bắc, trong lòng không ngày nào không nghĩ đến dân. Tổng đốc, tuần phủ các ngươi đều là quan to một địa phương, nên thể theo ý ta, hết sức vâng lệnh thừa hành. Nếu khinh thường phó mặc nha lại để đến nỗi có sự lờ mờ lẫn lộn thì chỉ trách cứ ở các ngươi ».

Tổng thống đạo Hưng-hóa, Phạm Văn Lý, tiến đến xã Phù-liễn (thuộc huyện Lạc-thổ) tư hội với quan quân đạo Ninh-bình hiệp đánh sào huyệt giặc ở Thạch-bi. Lại tư đến quân thứ tham tán Lê Văn Đức yêu cầu chặn giữ hơn nữa các đường đi ở miền thượng thuộc Thạch-bi.

Lê Văn Đức đem tình hình tâu nói: « Nay từ Đà-bắc trở xuống đều đã yên ổn. Duy bọn tướng giặc Đinh Công Tiến, Đinh Công Thự, và Phạm Doãn Dũng như thỏ lủi trốn trong rừng sâu, chưa bắt được, mà hạn nghiêm ngặt đã hết. Xin gia hạn cho 2 tuần nữa để tùy cơ dò bắt ».

Vua bảo đình thần rằng: « Quan quân các đạo Thanh-hoa, Ninh-bình, Hưng-hóa đi đánh dẹp nhiều lần cứ theo tờ tâu bọn giặc đều đã thua vỡ chạy trốn. Ta đã xuống dụ cho rút quân về nghỉ ngơi. Nay Lê Văn Đức lại tâu xin gia hạn để dò bắt tướng giặc. Vả, chăng, cơ nghi đánh dẹp, quân thứ, chắc đã thành thuộc kỹ lắm rồi. Vậy khá truyền dụ cho bọn Phạm Văn Lý, Lê Văn Đức ở Hưng-hóa, Tạ Quang Cự, Hoàng Đăng Thận ở Ninh-bình, Nguyễn Đăng Giai, Nguyễn Khả Bằng ở Thanh-hoa, khi tiếp được dụ này, nếu đã lui quân về rồi thì cũng được; nếu chưa khải hoàn thì cũng không sao, ta cho lại được gia hạn vài tuần, ra sức lùng tìm bắt hoặc

https://tieulun.hopto.org

chém lũ tướng giặc để làm cho ra án. Đợi đến hạ tuần tháng này, bất luận có bắt được giặc hay không, đều cho theo ngay tờ dụ trước, rút quân về, để quân sĩ ta khỏi phải lâu ngày xông pha lam chướng.

Sai Bắc-ninh phái 1 quản cơ, 300 biền binh, 2 thớt voi chiến thuộc tỉnh mình đi đóng giữ Thái-nguyên, Hà-nội trích ra 2 thớt voi chiến để giao cho [Bắc-ninh] sung vào số ngạch. Lại sai Phạm Văn Lý, Lê Văn Đức liệu cho số biền binh Hà-nội đã phái đi Hưng-hóa đánh giặc, rút về hàng ngũ ở tỉnh.

Vua bảo bộ Binh: « Hàng năm binh sĩ các tỉnh Bắc-kỳ, cứ nhằm mồng 1 tháng 2 đều tập hợp thao diễn, còn các tháng khác thì chia ban. Tháng 3 năm nay có việc sai phái, đã chuẩn cho thảy đều hạ ban nghỉ ngơi, để chuẩn bị trung dụng điện động. Nay việc đánh dẹp đã dỡ bận, mà việc công các hạt còn bội nhiều. Vậy đã sai các tổng đốc tuần phủ Hà-nội, Ninh-bình, Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương, Bắc-ninh, Sơn-tây đều chiếu theo cái số các biền binh phải tập hợp lại, vẫn cứ để lưu lại hàng ngũ, và cấp cho lương tháng, chờ đến tháng tám sẽ giáng Chỉ cho thi hành ».

Thự lễ khoa cấp sự trung là Phạm Duy Trinh, thự giám sát ngự sử đạo Hải—Yên là Lê Đức Tiệm, trước kia vâng lệnh đem sắc ấn mới phong Yên-lương bá cho Nguyễn Văn Quế đến Phiên-an, để làm lễ tuyên phong, nhưng khi mới đến Bình-thuận, đã được tin Phiên-an có biến, liền đi dò xét tình hình, khi đến trạm Thuận—Biên, thì Biên-hòa đã thất thủ, bèn lưu lại ở đấy, đốc thúc quan quân Biên-hòa trù tính việc đánh giặc. Rồi làm sớ tâu lên.

Vua đặc cách chuẩn cho họ ở lại quân thứ hiệp cùng các viên lãnh binh ra sức đánh giặc ; sau khi việc yên,

https://tieulun.hopto.org

sẽ về Kinh phục mệnh. Lại có du sai họ cùng bọn Vũ Quỳnh và Lê Văn Lễ điều tra xét hỏi trong thành Phiên-an xem ai cam tâm theo giặc, ai giữ tiết bất khuất, bị giặc giết hại. Lại xem có phải đúng là Nguyễn Văn Quế, Bạch Xuân Nguyên, tham lam, hà khắc, gây biến hay không; có phải Nguyễn Tuế và Nguyễn Chương Đạt trốn thoát lấy mình là có tình ý gì khác hay không. Ngoài ra, lại nên dò hỏi cho biết thực trạng về các văn võ trong thành hoặc chạy trốn ở dân gian, hoặc hùa theo đảng giặc, được việc gì thì cho phi ngựa tâu ngay việc ấy.

Đổi thự hiệp biện đại học sĩ lãnh Công bộ thượng thư Lê Đăng Doanh làm Lại bộ thượng thư, thự hiệp biện đại học sĩ, nhưng kiêm quản Quang lộc tự và Khâm thiên giám. Đổi thự hiệp biện đại học sĩ lãnh Lại bộ thượng thư Nguyễn Khoa Minh làm Hộ bộ thượng thư, thự hiệp biện đại học sĩ, vẫn kiêm quản Hàn lâm viện. Điều Hộ bộ thự tham tri Hoàng Văn Diễn làm Công bộ hữu tham tri, cùng với thị lang Đoàn Văn Phú và Trương Văn Hòa quyền giữ ấn triện bộ Công.

Quảng-nam, gạo kém. Hoãn thóc tô chính cung năm nay đến hai năm [Minh-mệnh] thứ 15 và thứ 16 sẽ thu bù vào. Lại sai quan tỉnh theo tờ tư của bộ Hộ, mua các vật phẩm thổ sản cho Nhà nước, rồi phát thóc kho, tính giá rẻ trả cho dân.

Vua thấy số gạo chi thu ở trong Kinh và các tỉnh khá nhiều, nếu cho cả loạt đong lường bằng phương (1) thì tốn công gấp đôi cách đong bằng hộc (2). Chuẩn

---

(1,2) Phương: Gồm 13 thăng, ăn 38 lít 116; hộc: gồm 26 thăng, ăn 76 lít 226 (theo *L' Annam d' autrefois*), của Pierre Pasquier, Paris, 1930, tr. 268.

https://tieulun.hopto.org

định : bắt đầu từ năm Minh-mệnh thứ 15, kho thóc ở Kinh và kho các tỉnh ở ngoài, phàm số gạo thu chi nếu không tới 26 thăng thì vẫn lấy phương mà đong, còn từ 2 phương trở lên thì đong thay bằng hộc. Trong sổ sách, chỗ số mục vẫn kê khai bằng phương. Duy ở chỗ tổng số thì chua ngay ở bên là thực số đong được bao nhiêu hộc, để phòng có sự kiểm tra.

Thuế gỗ lim ở Nghệ-an phần nhiều còn thiếu. Quan tỉnh đem việc tâu lên.

Vua bảo bộ Hộ rằng : « Gỗ sản ở rừng núi, địa thế có chỗ gần, chỗ xa, chỗ hiểm, chỗ dễ, dân ta lấy gỗ để nộp, dùng sức kể cũng khó nhọc. Vậy gia ơn miễn thuế năm nay cho 2 phần 10, còn những thuế thiếu năm trước đều miễn cho cả ».

Tổng đốc Bình-định, Võ Xuân Cẩn, tâu nói : « Quản hiệu cơ Cẩm-lâm Phú-yên còn 11 Thần-dã trích ở các cơ Quảng-ngãi đóng giữ ở tỉnh lấy 150 biền binh đến đó để sai phái ».

Vua dụ sai Quảng-ngãi tức khắc phải ra 1 quản cơ, 300 biền, binh ở trong 6 cơ Tĩnh-man tiếp tục đi để đóng giữ Bình-định.

Đạo quản tổng đốc Long—Tường, Lê Phúc Bảo, tiến đóng ở Lật-giang (thuộc tỉnh Gia-định). Đạo quản tổng đốc An—Hà, Lê Đại Cương tiến đóng Định-tường. Họ đều đệ tập tấu lên vua.

Vua dụ rằng : « Nhiều lần quan quân do Kinh phái đi, thủy lục đều tiến, chắc rằng giặc quen ở Phiên-an sớm muộn thế nào cũng bị bắt. Các ngươi nên hiệp lực đốc thúc binh dũng, tùy cơ tiến đánh. Rồi thông báo cho quản quan các đạo Biên-hòa trong ngoài đánh khép lại, cốt sao bắt và chém sạch được giặc Khôi, và bẻ dẫng nó. Lại nên dự bị trước ngăn chặn các nơi xung yếu ở

https://tieulun.hopto.org

đường sông và cửa biển như Nhà-bè, Cần-phái, Cần-giờ, Đồng-tranh để phòng ngừa lũ giặc phản nghịch, khi thế cùng, hoặc giả có thể do đường biển chạy trốn chăng ».

Thự tuần phủ Định-tường, Tô Trân tâu nói : « Từ khi nghe tin nghịch Khôi nổi loạn, thần đã phái người đi dò thám tình hình, lâm tập tấu dâng lên, nhưng bị giặc ngăn trở đến nỗi không đạt lên được. Đến khi tổng đốc Lê Phúc Bảo đến tỉnh bàn bạc, lập tức sai lãnh binh Nguyễn Văn Chinh, Thủy cơ phó quản cơ Tống Phước Bảo đem binh thuyền đến lệ thuộc để theo đi tiếp ứng đánh dẹp. Vả lại, bọn giặc ngày càng ngông cuồng mà tỉnh hạt Định-tường thì tiếp giáp Phiên-an, đường thủy và đường bộ giao thông được đều có nhiều ngả, thần đã điều bát quản và dân theo địa hạt mà phòng bị. Nhưng biên binh và sung binh khi giới ít tinh đều kém, phân phái không đủ, thần rất lấy làm lo ».

Vua dụ rằng : « Ở Kinh hiện đã nhiều lần phái quan quân đi tiễu. Ngươi nên hết lòng đề phòng, đốc thúc quân và dân canh giữ tỉnh thành, cốt sao được mười phần kiên cố. Lê Phúc Bảo và Lê Đại Cương đã đem binh thuyền hội tiễu, nhất thiết quân nhu lương thực cũ, chuẩn cho ngươi cùng Ngô Bá Tuấn hết sức trù biện, nếu có gì không chu thì ngươi mắc lỗi không nhỏ! »

Tổng thống đạo Hưng-hóa, Phạm Văn Lý, từ Phú-liễn tiến đến Thạch-bi, hội cùng tổng đốc đạo Ninh-bình, Tạ Quang Cự và tham tán Hoàng Đăng Thân, dẫn quân tiếp đến, hợp sức nã bắt. Chư con Đinh Thế Đội cùng dân sở tại nghe biết, đều đã trốn trước cả, không bắt được 1 tên nào. Văn Lý bấy giờ bị bệnh, liền để lãnh binh Trần Văn Lộc coi quản lính và dõng, theo lệnh điều khiển của Tạ Quang Cự, còn mình đem theo mấy trăm biền binh, chuyển về Quỳnh-lâm.

https://tieulun.hopto.org

Vua hay tin đó, dụ sai Văn Lý về ngay tỉnh thành Sơn-tây để điều trị.

Tham tán Lê Văn Đức đóng quân ở Đà-bắc, dò biết phía trong Kẽm Hoa (Hoa-giản) (ở tả ngạn thượng du sông) có 1 lối tắt qua rừng có thể thông với Thạch-bi. Chốn đó tuyệt hiểm. Hai bên kẽm núi đá đứng dõng thành vại, chỉ có thể do cửa kẽm mà vào hay ra. Cửa kẽm lại ngoắt ngoéo, quanh co, không thể tiến thẳng được. Thần liền mộ trong quân lấy số người dám mạo hiểm, thì có bọn tòng quân gắng sức làm việc để chuộc tội là Hồ Văn Thường và Uông Đăng Vinh cùng với biền binh và thổ mục, thổ dõng 70 người xin đi. Thần lập tức sai mọi người đeo khí giới, ngồi 6 chiếc thuyền độc mộc. Vào qua cửa kẽm ước 1 dặm, giặc đã trốn trước cả. Bọn Thường men theo đường tắt trong núi, nhưng tìm chẳng được gì, chỉ thấy lưng núi có mấy chiếc nhà bỏ không liền đốt đi, lại theo đường kẽm đi độ nửa dặm, thì bặt không nghe thấy tiếng nói của quan quân ở Nam lộ. Cả bọn thấy mình thế cô, không dám vào sâu, lại quay về. Văn Đức đốc quân ngăn chặn cửa sông, lại tư cho Tạ Quang Cự tiện đường tiến đánh, để tiếp ứng. Rồi đem tình hình làm sớ tâu lên.

Vua dụ rằng: « Bọn Hồ Văn Thường đã dám mạo hiểm theo đường kẽm không người qua lại mà tiến. Tuy bọn giặc đã trốn trước cả, không bắt được đứa nào, nhưng dũng cảm như vậy cũng đáng khen. Vậy thưởng cho 100 quan tiền ».

Phó vệ úy Trung vệ doanh Long võ, Nguyễn Đăng Huyên, bắt được tướng giặc ở Sơn-tây là Phạm Doãn Dũng giải về Kinh.

Dũng từ ngày thua ở Vũ-yên, lủi trốn ở miền rừng Cự-thắng thuộc Thanh-xuyên. Quân của Huyên đóng ở

https://tieulun.hopto.org

xã Đoan-hạ (đầu huyện Bất-bạt) phái linh cơ Võ dũng cùng lũ người ở sách Sơn-vi là Đinh Công Trạc (lần trước bị bắt, được tha về, xin đi bắt giặc để chuộc tội) đem thổ dân đi thám nã bắt sống được Dũng và 4 tên đồ đảng nó. Tin báo đến quân thứ Lê Văn Đức, Đức đem sự việc tâu lên.

Vua xem tờ tâu, cả mừng, dụ Văn Đức rằng: « Tướng giặc Phạm Doãn Dũng trước chịu quan chức triều đình, mà dám giở giáo theo giặc, tội ác rất nặng, theo pháp luật giết cũng chưa hết. Nay lũ Đinh Công Trạc đem nhiều thổ dân hiệp sức với quan quân thám nã, hiện đã bắt được để đem xử án, thực đáng khen thưởng. Chuẩn cho Đinh Công Trạc tức khắc được rộng tha tội trước, lại gia ân thưởng cho 100 lạng bạc. [Lê Văn Đức], ngươi phải hiểu dụ tận nơi cho bọn kia biết: lần này đã gắng sức vì triều đình, không những được miễn tội trước mà lại có công sau, vậy các ngươi nên lập tức khuyến bảo nhau: nếu có thể bắt được những tên tội phạm đang sống mà nộp lên quan, thì thế nào cũng có trọng thưởng. Các lính Võ dũng cũng được thưởng 100 lạng bạc. Nguyễn Đăng Huyên sai phái được người dắc lực, thưởng gia quân công 1 cấp, 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ. Còn tên tướng giặc Phạm Doãn Dũng lập tức giam vào cũi sắt, phái quân áp tải về Hà-nội để lần lượt luân chuyển giải về Kinh, dùng hết pháp luật để trừng trị. Còn bọn tùng đảng đều đem chém đầu để bêu cho mọi người biết, không cần phải tra cứu xét xử ».

Thự tuần phủ Biên-hòa Vũ Quỳnh, án sát Lê Văn Lễ tâu nói lãnh binh Bình-thuận Lê Văn Nghĩa, và nguyên án sát Tơn thất Gia đã đem viện binh đến, và đều tiến đến trạm Biên-long (thuộc huyện Phúc-an) đóng đồn trại để tây cơ đánh dẹp. Duy có trạm đường thủy không giao thông được, đến nỗi nhiều lần việc phát đệ các chỉ

https://tieulun.hopto.org

dụ và công văn cho các tỉnh Long, Tường, An-giang còn bị đọng lại ở đây.

Vua dụ sai tìm cách tùy tiện do đường thủy hoặc đường bộ nào khác, cốt sao chuyển đạt cho được.

Chưởng Trung quân là Tống Phước Lương tâu nói: «Giặc Khôi làm phản, đã phái đại đội quan quân tiến đánh. Thần chịu ơn sâu, dày, nay tuy tuổi già sức yếu, nhưng gặp lúc có việc, kịp lo ra sức báo đáp, vậy xin tiếp tục được đi hiệp lực đánh giặc».

Vua nói: «Những lời ngươi tâu tỏ ra sẵn lòng đánh giặc giúp vua, thực đáng khen thưởng. Nhưng, đối với bọn tiểu yêu đó, có thể hẹn ngày dẹp yên được. Ngươi là đại thần kỳ cựu có công lao, nên ở Kinh chầu chực, bàn tính mưu cơ, giúp ích cũng chẳng ít, không cần xin đi».

Vua dụ bộ Binh rằng: «Nay đương lúc nông dữ, đại binh do Kinh phái đi phải do đường bộ tiến vào Nam-kỳ bất giặc, không khỏi cũng khi khó nhọc vất vả. Vậy truyền dụ cho Quảng-ngãi chở 10 chiếc thuyền Điện hải, mỗi thuyền liệu phái trên dưới 30 thủy quân đi thẳng đến Phú-yên. Ngày nào đại binh trấy đến, tức khắc phối hợp cùng ngồi thuyền mà đi. Thẳng hoặc đại binh đã đi qua rồi, thì cũng chở đến Bình-thuận, hội cùng biền binh các đạo, theo lệnh của tướng quân và tham tán sắp xếp sai phái».

Lại truyền dụ cho tướng quân Phan Văn Thúy, tham tán Trương Minh Giảng: khi binh sĩ đến Bình-thuận, giản hoặc có người mệt mỏi, thì chuẩn cho trách cứ quan tỉnh sức vát lấy thuyền, phân phối chở đến Bình-thuận, để sức quân lính được thư thái. Còn thì đi bộ đến Phú-yên, nếu muốn xuống thuyền, cũng chuẩn cho chia nhau đi những chiếc thuyền do Quảng-ngãi điều

https://tieulun.hopto.org

đến, cốt sao cả thủy lẫn lục đều đi được nhanh để sớm đánh dẹp.

Tổng đốc quân vụ đạo Ninh-bình là Tạ Quang Cự, tham tán Hoàng Đăng Thận bắt sống được bọn đầu sỏ phản nghịch là Lê Duy Lương và Lê Duy Nhiên đóng cũi đem về kinh sư.

Trước kia, bọn Quang Cự tiến binh đến xã Thượng-cốc, cách Thạch-bi nửa ngày đường, trước hết hãy sai truyền hịch hiểu dụ dân chúng ở đó đều nguyện (xin) bắt phạm nhân để chuộc tội, sau đó giữa vời lại gặp ngăn trở. Bọn Quang Cự liền tư báo cho đạo binh Hưng-hóa hẹn nhật kỳ để hội tiễu. Khi đến nơi, thì [dân] đã bỏ nhà trốn trước. Bọn Quang Cự lại nghiêm sức cho thổ mục là Cao Viết Khoái lấy điều họa phúc hiểu dụ dân chúng thì họ đều van lơn xin triển hạn. Vừa được vài ngày, quả nhiên họ bắt giải đến hai tên phạm tội là Lê Duy Lương và Lê Duy Nhiên lại chém đầu được hai tên tông đảng mang nộp trước quân. Việc lên đến vua.

Vua cả mừng, dụ đình thần rằng: « Lê Duy Lương, Lê Duy Nhiên đều là tội phạm trốn tránh lâu năm, tội ác rất nặng. Nay đã bắt được, thì sai Tạ Quang Cự tức khắc giam vào cũi sắt, rồi phái 200 kinh binh đã dự cuộc hành quân và 2 thớt voi chiến giải đến Thanh-hoa. Còn từ Thanh-hoa đến Hà-tĩnh, mỗi tỉnh đều 1 viên tổng đốc hoặc tuần phủ, thân dẫn 1 quản vệ, 200 biền binh và 2 thớt voi chiến trong hạt mình, trước đến đợi ở đầu địa giới mình, để tiếp hộ chuyển tống ».

Lại phái thống chế Hồ Văn Khuê ruổi 50 khinh kỵ đi trước để tiếp hộ. Lại phái 50 quân Cẩm y, 1 quản vệ doanh Vũ lâm và 300 biền binh tiếp lên phía trước để nhận giải về Kinh.

Tạ Quang Cự và Hoàng Đăng Thận bấy lâu đã vất vả. Vậy trước hãy thưởng cho: Quang Cự 1 chiếc nhẫn

https://tieulun.hopto.org

vàng mặt có 3 viên kim cương to bằng hạt đậu, 1 chi nhân sâm Quan-đông, 2 chi nhân sâm Cao-ly; Đăng Thận 1 chiếc nhẫn vàng mặt kim cương to bằng hạt đậu, 2 chi nhân sâm Cao-ly. Thưởng thu thổ mục Cao Viết Khoái chức hàm phòng ngự sử và cho 600 lạng bạc.

Vua lại bảo Nội các rằng: « Trước đây, vì ở Bắc-kỳ có thổ phỉ lén lút nổi lên, triều đình đã phái quan quân đi đánh dẹp. Lần lượt căn cứ vào lời tâu báo thì Hưng-hóa bắt được Hoàng Kim Thịnh, Sơn-tây bắt được Phạm Doãn Dũng, Hà-nội bắt được Lê Văn Lận, đều là yếu phạm cả. Ta đã xuống dụ cho rút quân về. Sau đó nhân Lê Văn Đức có tập tâu xin cho triển hạn thêm 10 ngày để ra sức lùng bắt bọn đầu sỏ phản nghịch, thì lời xin ấy đã được chuẩn y.

« Nay Ninh-bình bắt sống được bọn dẫn sỏ phản nghịch là Lê Duy Lương và Lê Duy Nhiên rồi đến đề xử án, như thế công lớn đã được hoàn thành. Duy lũ giặc còn sót, tức khắc nên sức cho thổ mục và thổ binh sở tại tìm cách lùng bắt, cũng dù quét sạch được, bất tất phải đóng quân lâu để nhiễm mãi lam chướng. Vậy truyền dụ cho bọn Phạm Văn Lý, Lê Văn Đức, Tạ Quang Cự, Hoàng Đăng Thận, Nguyễn Đăng Giai và Nguyễn Khả Bằng xét xem văn võ binh lính hiện đi tòng quân chuẩn cho đều được về trước tỉnh thành sở tại để nghỉ ngơi, chờ khi có chỉ tuyên triệu khải hoàn ».

Lại truyền dụ cho đốc, phủ, bố, án các tỉnh Thanh-hoa, Ninh-bình, Sơn-tây và Hưng-hóa: đối với đại binh về tỉnh nghỉ ngơi, thì sau đó mấy ngày, đều nên liệu mở yến tiệc ở tỉnh thành, chuẩn cho từ tổng thống, tổng đốc, tham tán đến tướng sĩ và quan quân lớn nhỏ đều chia ra từng đợt mà dự tiệc. Lại cho xem chèo hát 1 lần, để tỏ ra rằng mừng người đi trận mới về và đều đáp công lao khó nhọc.

https://tieulun.hopto.org

Quan quân các tỉnh Hà-nội, Nam-định, Bắc-ninh, Hải-dương và Tuyên-quang, có ai được phái đi tòng chinh danh dẹp, cũng chuẩn cho được dự yến tiệc và xem chèo hát ở tỉnh thành để cùng vui trong cuộc khải hoàn. Còn đạo Thanh-hoa do Nguyễn Đăng Giai và Nguyễn Khả Bằng, đạo Ninh-bình do Tạ Quang Cự, đạo Sơn—Hưng do Phạm Văn Lý và Lê Văn Đức, đều chiếu theo số quan quân tòng chinh, không kể lá trong Kinh hay tỉnh ngoài, từ suất đội trở lên, cứ xem công trạng, liệu chia ra 3 hạng ưu, bình, thứ, làm sổ kê thành từng loại, tâu lên, đợi Chỉ khen thưởng. Ngoài ra, từ ngạch ngoại cai đội, đến chánh đội trưởng và đội trưởng có tòng quân, hạng đã thực thụ rồi, được thưởng mỗi người 3 quan tiền, còn từ hạng chưa thực thụ đến binh lính mỗi người 2 quan, các thủ hạ mỗi người 1 quan.

Nếu kẻ nào lần trước tòng chinh, sau được lệnh rút về, và sau lại được tiếp tục đi tòng chinh, thì cấp cho một nửa.

Đến như trong các thổ tỳ, ai là người có quan chức mà coi quản đốc suất thổ dân trước sau gắng sức tòng quân thì cứ xét theo thể lệ quan chức mà kê khai công trạng. Còn các thổ mục thì mỗi người được thưởng 2 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn, thổ dân thì mỗi người 1 quan tiền. Lại nữa những người được phái đi tòng quân gắng sức để chuộc tội cũng được chiếu theo công trạng, hoặc nên liệt kê vào sổ danh sách, hoặc nên bàn định ban thưởng, châm chước phân biệt mà làm. Gián hoặc có biền binh các tỉnh trước đã điều đi tòng chinh thì cũng chiếu theo lệ thưởng này tư cho các tổng đốc tuần phủ phân biệt thưởng cấp để mọi người đều thấm ơn vui vẻ.

Lại dụ tướng quân Nam-kỳ là Phan Văn Thúy và tham tán Trương Minh Giảng rằng: « Giặc Khôi gây

https://tieulun.hopto.org

việc, động mở mồm là nêu danh nghĩa lập lại nhà Lê. Nay tên đầu sỏ là cái mầm nhà Lê gây việc ở Bắc-kỳ đã bị giết cả. Đó rõ ràng là chứng triệu giặc Khôi sẽ bị nộp đầu. Công lớn có thể tính ngày xong được ».

Vua dụ đình thần rằng: « Nhiều lần điều bát quan quân các tỉnh và thủy quân ở Kinh xuất phát, chắc rằng hiện nay đã đến địa hạt Bình-thuận, Biên-hòa. Còn quan quân do tổng đốc Long—Tường là Lê Phúc Bảo, tổng đốc An—Hà là Lê Đại Cương tâu nói đã đốc thúc đó cũng đã đến đủ. Vậy truyền dụ cho bọn lãnh binh Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn, Lê Sách, Lê Văn Nghĩa, và Nguyễn Văn Thị một mặt thông tin cho Lê Phúc Bảo và Lê Đại Cương tiến đánh, một mặt tức khắc đốc suất quan quân, voi chiến, và thuyền các tỉnh, chia đường thủy, bộ, đến thẳng tỉnh thành Phiên-an, cốt phải bắt bọn chém được lũ tướng giặc Lê Văn Khôi để làm chóa án. Nếu có kẻ nào rụt rè, thì lập tức đem chém để răn ở trước quân. Mọi người đều nên đồng lòng gắng sức, gắp diệt giặc này rồi hãy ăn sáng để lập công danh, giành lấy hậu thưởng, chính là cơ hội này. Đã cố gắng lại cố gắng thêm ». Lại truyền dụ cho Lê Phúc Bảo và Lê Đại Cương đều biết việc này.

Trong kinh kỳ lâu không mưa, đã nhiều lần cầu đảo rồi, nhưng chưa ứng nghiệm. Liền cho bày đàn Tam-thần ở ngoài cửa Ngọ-môn, phía tây cầu Kim-thủy, sai hoàng tử trước công làm lễ đảo vũ. Lại phái thêm thị lang Lục bộ thay phiên nhau theo đi cầu đảo.

Vua lo lắng vì hạn hán, bèn lánh ở điện khác, giảm bớt món ăn và thả hết chim, muông ở vườn Cấm-uyển. Nhân đó hỏi thị thần Phan Huy Thực rằng: « Ngươi có thấy năm nào tháng 6 không mưa, đến tháng 7 mới mưa mà việc canh nông không thiệt hại gì? ». Huy Thực thưa: « Tháng 7 mới mưa thì năm ngoái cũng có. Nhưng

https://tieulun.hopto.org

khoảng tháng 8, tháng 9 không mưa dầm thì lúa tốt, nếu gặp mưa dầm thì hại nhiều ». Vua nói : « Trước đây, Bắc-kỳ có biến, mà lúa chiêm lại được mùa. Nay thổ phỉ mới yên, lại gặp nạn đại hạn. Lòng ta lo lắm, không sao thôi được ! »

Vua dụ Nội các rằng : « Đối với những tù phạm can án bị truy bồi tang vật hiện giam ở vệ Cẩm y, ty Trấn-phủ và ngục Thừa-thiên, ta đã sai bộ Hình phúc duyệt nguyên án : có kẻ làm chủ thủ để mất hoặc thiếu đồ vật của kho, có kẻ làm tượng mục (1) đem bán rồi thả thợ về, lại mạo chi tiền và gạo, có kẻ làm thư lại thông đồng nhau lãnh lương quan chức hai lần. Trong đó, kẻ nào tội nặng, tang vật nhiều, thì khép vào tội nặng cũng không uổng, còn những kẻ tang vật ít, tội nhẹ, chỉ vì chưa bồi thường xong, mà bị giam giữ lâu ngày. Nếu để cho việc hình ngục sẽ thêm đọng lại. Vậy bèn sai lĩnh hoặc phát phối làm lính đến hơn 30 người, còn việc bồi thường tang vật đều miễn cho cả.

Tổng đốc Long—Tường là Lê Phúc Bảo đánh nhau với giặc ở Tra-giang (thuộc tỉnh Gia-định), bị thua.

Phúc Bảo lúc mới đến Lật-giang, trong lòng sợ hãi, chần lại, không dám tiến quân, ủy cho lãnh binh An-giang, Lê Văn Thường, đóng giữ Tra-giang (ở hạ lưu sông Lật-giang). Giặc Khôi sai bè lũ là Thái Công Triều, Dương Văn Nhã, Nguyễn Văn Chấm, Võ Vĩnh Lộc đốc suất binh thuyền nguy do đại giang xuôi xuống, vừa thoạt giao phong, thì giặc phóng nhiều hỏa khí để đánh hỏa công, quân ta địch không lại đều lội sông chạy. Văn Thường bị giặc bắt làm tù binh. Phúc Bảo lại sai phó lãnh binh Định-tường là Nguyễn Văn Chính tiếp chiến,

(1) Tượng mục : Tức như phó cả, cai thợ.

https://tieulun.hopto.org

cũng thua chạy. Thuyền đồ, khí giới, súng ống đều bị mất hết vào tay giặc. Vừa lúc ấy, thấy một toán quân giặc theo phía sông con xuôi thẳng Lật-giang, Phúc Bảo hoảng hốt lui chạy về vũng Cù (1) (đầu tỉnh Định-tường). Tổng đốc An—Hà là Lê Đại Cương được tin báo, lập tức hàn công thự tuần phủ Định-tường là Tô Trân, tiếp tục phái Phan Văn Thu chánh quản cơ, cơ Định uy, thuộc Định-tường, đốc suất binh thuyền đi cứu. Rồi dâng sớ lâu lên, có nói: « Súng ống, hỏa dược của thành Gia-định trước đều còn ở Phiên-an chưa từng chia cấp. Lại nữa Lê Văn Duyệt trước kia làm nhiều hỏa khí để dùng hỏa công dự bị cho việc biên phòng, nay bị lũ giặc chiếm lấy, dùng để phản công, cho nên biền binh không đủ sức địch lại ».

Vua bảo Nội các rằng: « Hai đạo quan quân của Lê Đại Cương và Lê Phúc Bảo không phải không nhiều, sao lại không hợp sức cùng lòng đến thôn đánh giặc, mà lại trông trinh nghe ngóng để phòng không chu đáo, để đến nỗi có sự thua trận nhỏ này! Đáng lý ra phải trị tội nặng, nhưng nghĩ trong khi đang có việc nên chuẩn cho bọn Lê Đại Cương, Lê Phúc Bảo và các lãnh binh đều phải đợi tội lập công, để chờ xem gắng sức sau này ».

Lại truyền dụ cho quan quân các đạo Bình-thuận, Biên-hòa như bọn lãnh binh Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn và Lê Sách, cũ thủy lẫn lục đều đã tập hợp, xem tình thế nếu có thể mười phần toàn thắng thì hãy nên tiến quân. Nếu chưa được cơ hội tốt thì nên chờ khi trọng binh của tướng quân và tham tán kéo đến, bấy giờ mới hội lại đánh mạnh, hãy cẩn thận, chớ nên khinh tiến.

---

(1) Nguyên văn *Thực lục* chép là Cù-ức.

https://tieulun.hopto.org

Phái viên khoa đạo Phạm Duy Trinh, Lê Đức Tiệm tâu nói : « Bọn thự tuần phủ Biên-hòa là Vũ Quỳnh, lãnh binh Bình-thuận là Lê Văn Nghĩa đóng binh ở điếm Biên—Long, địa thế nơi này cũng rất hiểm yếu, thóc kho ở đạo Hưng—Phúc vẫn còn niêm phong giữ được như trước. Vũ Quỳnh hiện đương chiêu tập sĩ tốt tản mát, dân phu và người man, sắp lo việc tiến đánh. Lại do thám được tin rằng lũ giặc ở Phiên-an trước có trên dưới 1.500 người, mà số người ra sức vì giặc chẳng qua hơn 300 người, còn đều là những người trong lòng hoang mang sợ hãi. Chiến thuyền đỗ ở bến Tân-khai trước thành trước 20 chiếc, nói phao lên rằng sắp sửa tấn công Định-tường. Trên thành đều đặt súng đại bác. Các cửa thành đóng kỹ, chỉ mở 1 cửa Định-viễn. Thóc kho ngoài thành đang thuê dân xay gạo chở đem vào thành. Các tấn sở và thủ sở ở Cần-giờ phòng bị rất cẩn mật. Tỉnh thành Biên-hòa bị đảng giặc là Lê Đắc Lực và Đỗ Văn Dự cùng mấy trăm quân giặc chiếm giữ. Hai đội Hồi-lương thuộc Biên-hòa cũng đều theo giặc.

Vua dụ rằng : « Cứ như tình hình ấy, thì bè lũ trong giặc cũng không có nhiều lắm, mà thuyền đỗ chỉ có mấy chục chiếc cũng chưa là nhiều, thì trận thua ở Tra-giang của Lê Phúc Bảo là vì quan quân phải đi sợ hãi chùn lại, chứ không phải thế giặc mạnh mẽ, có súng ống khí giới tinh nhuệ, mà [quân ta] không chống được đâu ! »

Liền giáng Lê Phúc Bảo xuống 2 cấp. Ra lệnh cho điều tra rõ ràng xem biền binh ai là người nhút nhát chạy trước, thì chém để rao trong quân chúng.

Thự tuần phủ Biên-hòa Vũ Quỳnh cùng với hơn 500 quan quân Bình-thuận từ Biên – Long tiến đi đánh giặc, để án sát Lê Văn Lễ ở lại giữ kho đạo Hưng – Phúc. Việc lên đến vua. Vua ngạc nhiên về việc khinh suất tiến

https://tieulun.hopto.org

quân đó, liền truyền dụ cho Bình-thuận, Khánh-hòa: nếu thấy quan quân voi chiến, chiến thuyền các tỉnh và kinh đô phải đi qua, thì giục giã hỏa tốc tiến đến Biên—Long trở về Nam để tùy cơ cứu ứng và đánh dẹp.

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đã phái vệ úy hậu vệ đoanh Thần cơ là Nguyễn Văn Niên, phó vệ úy Trần Công Điều đem binh thuyền đi đến Bình-thuận chờ đợi đại quân. Nay việc đánh giặc ở Biên-hòa đương khẩn cấp, vậy truyền dụ cho thự tuần phủ Thuận—Khánh là Hoàng Quốc Điều: khi đoàn thuyền của Nguyễn Văn Niên đến, lập tức phải thân đến cửa biển, đem số súng ống, thuốc súng, bạc lạng, được chở đến đó, chuyển sang thuyền Điện-hải ở tỉnh. Rồi đợi Thảo nghịch Hữu tướng quân và tham tán đại thần tiến đến, sẽ cùng chở đi. Còn số binh do Nguyễn Văn Niên quản lĩnh, thì ra lệnh cho chia ra ngồi sang những chiếc nhanh nhẹ trong số thuyền trước để đi mau đến Biên-hòa hội cùng quan quân các đạo, đánh giặc, không được trì hoãn một khắc ».

Lại có dụ cho bộ Binh rằng: « Mai Công Ngôn và Nguyễn Văn Hòa mới bổ làm phó lãnh binh ở Phiên-an, đã cho đem biền binh do đường biển đi đến Long—Tường đánh giặc. Sau đó lại có chỉ thúc giục tiến đến mạn Biên—Long trở về nam để hội tiễu. Vậy bổ ngay Mai Công Ngôn làm vệ úy Tiền vệ doanh Long võ, Nguyễn Văn Hòa làm vệ úy Hậu vệ doanh Thần cơ. Nguyễn Văn Niên, có tuổi, già yếu, cho cứ ở lại Bình-thuận, theo tỉnh thần giữ tỉnh, còn vệ binh ấy giao cho Nguyễn Văn Hòa và phó vệ úy Trần Công Điều quản lãnh, tiến đến Biên-hòa đánh dẹp. Nếu Nguyễn Văn Hòa đã đi trước rồi, thì chuẩn cho Nguyễn Văn Niên và Trần Công Điều vẫn cứ quản lãnh để tiến đánh ».

https://tieulun.hopto.org

Việc quân báo ở Nam-kỳ nhiều bộn và gấp rút. Du sai từ Thừa thiên đến Bình-thuận, nơi nào có lệ được cấp ngựa thì cho tăng lên một con, và được đặt làm định ngạch. Duy có 4 trạm Thừa-phúc, Nam-chân, Phú-thịnh và Hòa-mã, đường núi gập ghềnh, không nên cấp thêm.

Ngụy phó tướng Thủy quân của dảng giặc Phiên-an là Trần Văn Tha lẫn về Phú-yên thú tội. Vua sai tỉnh thần bắt lấy khóa tay, giải Kinh để tra tấn. Còn thân thuộc bà con của Tha đều bị căn cứ vào quê quán mà bắt giam.

Đổi bổ chưởng cơ quản vệ Cẩm y là Bùi Công Huyên làm vệ úy vệ Tiền nhất tả dực doanh Vũ lâm, vệ úy quyền sung lãnh binh Thanh-hoa là Trương Văn Hậu làm vệ úy vệ Cẩm y, chuyên coi quản đội Thường trực, và đội Thường trực, lại kiêm coi quản các đội Kim sang, Ngân sang.

TAILIEUSACH.COM.VN

Thự bố chính Bình-định Nguyễn Tử Cư, vì là nhân thuộc với Lê Văn Duyệt trước (vợ Cư là cháu gọi Duyệt bằng cậu), nói với tổng đốc Võ Xuân Cẩn thay mình để đạt lên.

Vua sai nghỉ công việc tỉnh để về Kinh đợi Chỉ. Dũng hữu thị lang bộ Lại là Đặng Đức Thiệm quyền lãnh bố chính Bình-định.

Thống chế Tả dực doanh Vũ lâm, quyền lãnh tổng đốc Thanh-hoa là Nguyễn Văn Trọng, phó đô ngự sử viện Đô sát, sung tham tán là Hà Duy Phiên, từ Thanh-hoa về Kinh, yết kiến. Vua dụ sai Nguyễn Văn Trọng cứ chức như cũ, đổi Hà Duy Phiên làm hữu tham tri bộ Lại.

Dũng: Dương Văn Phong, nguyên thự bố chính Quảng-ngãi, làm Quang lộc tự khanh, biện lý công việc bộ Hộ, Đặng Thương, nguyên thự án sát Hưng-yên, làm lang trung thự tả thị lang bộ Binh.

https://tieulun.hopto.org

Việc xây thành Quảng-nam, Quảng-trị và Hà-tĩnh đã xong, thưởng cho đồng lý Tống Phước Lương và Tôn thất Bằng do Kinh phái đi và từ đốc phủ, quản vệ trở xuống đều được gia cấp, kỷ lục, tấm sa và bạc có từng bậc khác nhau. Lại sai các tỉnh thần lấy tiền kho ra thưởng cho dân phu làm thuê: Quảng-trị 4.000 quan, Quảng-nam và Hà-tĩnh mỗi tỉnh 6.000 quan.

Thự tuần phủ Hà-tĩnh Lê Đức Đức, tâu nói: « Con đường phụ quách quanh thành và dinh, thự, kho tàng, hiện đương sửa chữa. Tính công thấy vượt hơn cái số dự trù trước là trên 4 vạn công. Vậy xin trách cứ vào những người làm thuê ».

Vua dụ: « Ta nghe nói dân tình ấy đến làm việc với tấm lòng sốt sắng như con làm việc cho cha, vốn không phải là lười nhác, chỉ vì gặp mưa nhiều, việc làm phải tổn hơn lên, đến nỗi không được như hạn định. Đó là vì sức không tới thôi. Vả lại, ta từ trước đến nay, một lòng yêu dân, chưa từng đem sức dân dùng phí, vậy sao lại nỡ trút cho dân ta những công việc lực dịch chưa xong này? Vậy chuẩn cho cứ y theo thể lệ thuê mướn, cấp trả tiền và gạo ».

Lãnh binh Hải-dương Nguyễn Văn Phương, trước kia đi Ninh-bình đánh giặc, bị bệnh ở trong quân, về đến Thiên-quan, rồi chết. Hộ lý tuần phủ Lê Nguyên Hi đem việc đó tâu lên.

Vua thương xót, truy tặng làm chưởng cơ và thưởng thêm một trăm lạng bạc.

Sai Nguyễn Văn Tần, phó vệ úy ở Nhất vệ thuộc Tả bảo và Đỗ Công Nghi, phó vệ úy ở Nhị vệ, đi ngựa trạm, đến Bình-định, liền quản lãnh biền binh hai vệ do tỉnh thần Bình-định đã tập hợp lại, rồi tiến đi Bình-thuận, đợi Chỉ sai phái.

https://tieulun.hopto.org

Thự tuần phủ Biên-hòa, Vũ Quỳnh, thu phục được tỉnh lỵ.

Trước kia, giặc sai đồ đảng là nguỵ cai cơ Trần Minh Thiện (là con Trần Minh Nghĩa, nguyên tả tham tri bộ Lễ, Minh Thiện làm cai đội cơ Biên hùng. Sau, án xử Minh Nghĩa bị truy đoạt bằng sắc) trộm giữ Long-thành, lập hai đồn để chống lại quan quân. Quỳnh cùng với lãnh binh Bình-thuận Lê Văn Nghĩa và nguyên án sát Tôn thất Gia, thân đốc quân và voi, phá luôn được cả, chém Trần Minh Nghĩa và hơn chục tên đầu mục giặc, bắt sống hơn 50 tên tòng đảng nguyên là lính cơ Biên-hùng, bèn thừa thắng, đến thẳng tỉnh lỵ. Nguỵ trấn thủ Lê Đắc Lực, và nguỵ hiệp trấn Đỗ Văn Dự đã lủi chạy trước.

[Hơn Quỳnh] lùng bắt được nguỵ tri phủ Phạm Văn Tự (nguyên quyền nhiếp việc phủ ở tỉnh Biên-hòa, Văn Tự mang ấn hàng giặc, nguỵ xưng là tri phủ) và thuyền đồ khí giới rất nhiều.

Lãnh binh Phiên-an mới bổ là Lê Sách từ Bình-định kế đó cũng đến hội bàn việc quân. Vũ Quỳnh cũng đem cả việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Quan quân hăng hái tiến công, đánh phá đồn giặc, thu phục được tỉnh lỵ, xem lời tâu, khôn xiết vui mừng. Vũ Quỳnh trước bị cách lưu, lập tức cho được khai phục, thưởng thêm 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ, Lê Văn Nghĩa được thưởng 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ, và được ngân tiền hạng lớn và hạng nhỏ mỗi thứ 10 đồng. Tôn thất Gia được 1 đồng kim tiền hạng nhỏ, 10 đồng ngân tiền hạng lớn, 5 đồng ngân tiền hạng nhỏ. Các phái viên khoa đạo theo đi trận là Phạm Duy Trinh và Lê Đức Tiệm cùng các viên phủ huyện cho đến các trạm mục đều được thưởng ngân

https://tieulun.hopto.org

tiền có tăng bậc khác nhau. Ngoài ra các binh, dõng, linh trạm và người Man, thưởng chung 1.000 quan tiền. Ân sát Lê Văn Lễ trước bị cách lưu vì tội thất thủ, nay cũng cho khai phục ».

Tên Phạm Văn Thự theo giặc đã bị bắt đó, lập tức chém đầu rao trong quân chúng, để làm gương răn cho những kẻ không giữ đạo làm tôi. Trong những binh đinh đã bị bắt sống ai là kẻ cam tâm theo giặc, cầm khí giới chống lại quan quân, thì lập tức trị tội, ai bị cưỡng ép theo giặc thì tha ra. Lại chuẩn cho : phàm kẻ nào đã tòng quân để gắng sức chuộc tội, mà ra trận lại sợ hãi chùn lại thì lập tức chém để rao trong quân.

Vả lại, nay tỉnh lỵ hiện đã thu phục, khi thế quan quân mạnh gấp trăm lần, đảng giặc tan vỡ, thế tất không khỏi ngầm tính những việc báo thù. Lũ ngươi, Võ Quýnh, Lê Sách và Lê Văn Nghĩa phải nên thiết lập đồn lũy cho kiên cố ở ngay tỉnh lỵ và phía đối ngạn Bình-dông, chia phái binh, voi, và thuyền để phòng giữ, đừng trước ở nơi không thể thua, rồi liệu cơ mà làm để chờ đại binh tiến đến hội lại đánh dẹp. Như thế, thì có thể đánh một trận bắt được giặc, đại công mới thành được.

Lại dụ tổng đốc Long—Tường Lê Phúc Bảo, và tổng đốc An-giang Lê Đại Cương rằng: « Quan quân Biên-hòa nay đã giết tan đảng giặc, lấy lại được tỉnh lỵ, mũi nhọn của quân lính chính đương mạnh mẽ sắc bén, đang mưu đồ tiến đánh. Binh, voi và chiến thuyền do các tỉnh và kinh đó phái đi có thể hẹn ngày đến được Biên-hòa. Bọn ngươi nên chỉnh đốn chiến thuyền, đốc thúc quân lính đến thẳng Phiên-an hội tiễu. Lại truyền dụ cho bọn vua, quan nước Chân-lạp đều biết để họ được yên tâm đừng nghe tin đồn trước mà trong lòng hoang mang sợ hãi ».

https://tieulun.hopto.org

Sai Khánh-hòa, Bình-thuận vận chuyển súng ống, khi giới đến Biên-hòa (Khánh-hòa 20 cỗ súng thần công, súng máy đá, Bình-thuận 10 hoặc 15 cỗ súng thần công và súng quá sơn), chia đặt đồn lũy để nghiêm việc phòng thủ. Lại sai thị vệ mang ngân tiền Phi long (500 đồng hạng lớn, 400 đồng hạng nhỏ), đến giao cho quản thứ Vũ Quỳnh, Lê Sách.

Sai án sát Phiên-an mới bổ là Hoàng Văn Minh, khi đi đến Biên-hòa, lập tức hiệp cùng thự tuần phủ Vũ Quỳnh, trù biện quân nhu, lương thực và mọi cơ nghi đánh dẹp, chờ binh xong giặc sẽ lại đến Phiên-an cung chức.

Lại sai tả thị lang bộ Hình, Đoàn Khiêm Quang, đi gấp đến Bình-thuận, hội cùng thự tuần phủ Hoàng Quốc Điều, trù biện mọi việc thúc linh vận lương.

Điều 200 biền binh Khánh-hòa, 500 biền binh Quảng-ngãi gấp đến Biên-hòa, theo lệnh sai phái của Vũ Quỳnh và Lê Sách. Lại sai Bình-thuận chở đến 1.000 cân thuốc súng.

Vua bảo Nội các rằng: « Yến sào có tính chất làm sáng mắt, mát ruột, giải nhiệt, bổ khí huyết, rất tốt trong mùa hạ. Vậy sai thị vệ đem đi 1 cân [yến sào] thưởng cho tướng quân Phan Văn Thúy, tham tán Trương Minh Giảng, đến các tướng, nếu ai mắt đỏ, ruột nóng, khí suyễn thì nên dùng. Lại cho lấy nhân sâm Cao-ly của vua dùng thưởng cho tướng quân 3 chỉ, tham tán 2 chỉ ».

Thanh-hoa, trước đây, vì có lụt, giá gạo vọt cao. Chuẩn cho thóc gạo thuế mùa hạ năm nay và số thuế năm trước còn thiếu đều cho nộp bằng tiền.

Chưởng cơ sung lãnh binh Thanh-hoa là Nguyễn Văn Cẩn bị giáng nhiều cấp. Chuẩn cho xuống làm phó vệ úy chư quân, hàm chánh tứ phẩm, bắt về hưu trí.

https://tieulun.hopto.org

Dùng thự thành thủ úy Thanh-hoa là Nguyễn Tiến Tá làm phó vệ úy Quảng võ, doanh Thần sách.

Làm bài ngà cấp cho khoa đạo tuần tra các tù giam.

Đi tuần tra khắp các tù phạm ở các nơi như vệ Cẩm y ty Trấn-phủ và ngục thất Thừa-thiên. Nếu có nơi nào giam cầm không đúng phép, hoặc xét thấy quan lại, và kẻ giữ đề lao có những tệ hại ăn hối lộ, thả lỏng tù thì phải tham hặc.

Bộ Công căn cứ vào sự trù tính của Hà-nội về kích thước chiều dài, chiều ngang các thanh gỗ, lưu dùng làm xe đặt đại bác, chuyển tư cho Thanh-hoa tìm mua.

Vua nghe biết việc đó, bảo Nội các rằng: « Gỗ làm xe súng: dài, ngắn, lớn, nhỏ đều có thể châm chước dùng được, thế mà lại câu nệ định ra tấc thước ngang dọc, chẳng hóa ra làm cho giá gỗ cao vọt lên ư? Vậy truyền chỉ nghiêm quở tội thông dụ cho bộ, viện và các nha từ nay nếu có những việc nên làm đại loại như thế thì nên để ý trù tính kỹ, nếu cứ làm tràn, không có ý kiến khả phủ gì, làm uổng phí công sức, tất sẽ giao cho đình thần nghiêm ngặt nghị tội ».

TVMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XCVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tỵ, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa hạ, tháng 6. Cho Phan Văn Thúy làm Hậu quân Đô thống chưởng phủ sự.

Định rõ số lượng và màu sắc cờ hiệu cho các chiến thuyền và các quân cơ của năm tỉnh lớn ở Bắc-kỳ.

Thự tổng đốc Hải—Yên, Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Cơ Chính võ và 2 cơ: Tả thủy, Hữu thủy thuộc tỉnh cùng các hạng thuyền Điện-hải, Hải-đạo, Ô, Lê, Sam bản do Nhà nước cấp đều chưa có cờ hiệu. Xin chi của kho chế cờ để cấp cho ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Quân đội có cờ, là để làm hiệu lệnh chỉ huy mà nghiêm chỉnh hàng ngũ. Đó là món rất cần dùng cho quân đội. Năm trước, đã từng chuẩn định: ngũ quân Bắc-thành trước, mỗi cơ 1 lá cờ vuông, 40 lá cờ đuôi nheo. Sau đó chia đặt các tỉnh hạt, thì 5 quân ấy chia ra lệ thuộc vào 5 tỉnh lớn, số cờ hiệu đã cấp cũng đều mang theo. Nay Nguyễn Công Trứ đem việc cờ hiệu của các quân chưa từng chế cấp, kêu xin cấp thêm. Nhân đó ta nghĩ: các tỉnh Hà-nội, Nam-định, Sơn-tây cũng có việc giống như vậy, cho nên phải xét định một loạt. Đối với 5 quân, theo lời bàn

https://tieulun.hopto.org

trước, mỗi cơ 40 cờ đuôi nheo, nay đổi định lại mỗi cơ 20 lá. Cơ Thiện võ Hà-nội, Thủy cơ Hà-nội, cơ Tráng uy, 3 cơ Trung, Tả, Hữu Nam-định, cơ Chính võ, 2 Thủy cơ Tả, Hữu Hải-dương, cơ Võ dũng Sơn-tây, cơ Cự uy Bắc-ninh, đều được chế cấp cho mỗi cơ 1 cờ vuông, 20 cờ đuôi nheo, rồi ở mặt cờ, góc, diềm cờ có viền các màu sắc để phân biệt (cơ Thiện võ Hà-nội mặt cờ, trong sắc vàng, ngoài biên, màu lam. Thủy cơ Hà-nội, mặt cờ trong vàng sẫm, ngoài vàng nhạt. Cơ Tráng uy Nam-định, mặt cờ, trong hồng, ngoài lam. Cơ Trung thủy: mặt cờ, vàng sẫm. Tả thủy: trong xanh sẫm. Hữu thủy: trong sắc trắng, ngoài đều đại hồng. Cơ Chính võ Hải-dương: mặt cờ, trong xanh sẫm, ngoài lam. Cờ Tả thủy: mặt cờ, trong xanh nhạt. Cơ Hữu thủy: trong màu trắng, ngoài đều màu quan lục. Cơ Võ dũng Sơn-tây: mặt cờ, trong sắc trắng, ngoài hồng. Cơ Cự uy Bắc-ninh: mặt cờ, trong lam, ngoài hồng. Lại còn các thủy cơ, mặt cờ, chính giữa dùng thêm một mảnh hồng, nếu cờ vuông, mảnh vuông 6 tấc, nếu cờ đuôi nheo, mảnh vuông 5 tấc, để cho khác với quân bộ).

Kết hợp dùng trừu ta, vải, lụa cùng các cơ 5 quân cũng thước, tấc dài, rộng như nhau, do bộ vẽ mẫu đưa đến.

Đến như các sắc thuyền hiệu đã có cờ Thủy cơ đủ để dùng rồi. Duy các thứ thuyền Điện-hải Hải-đạo, chế cấp cho mỗi thuyền 1 cờ vuông. — (Dài 3 thước 8 tấc, ngang 2 thước 5 phân. Thí dụ như Nam-định thì mặt cờ đen viết 2 chữ « Nam-định ». Các tỉnh khác cũng như thế. Tất cả đều dùng trừu, lụa, trong sắc vàng, ngoài sắc đại hồng).

Khi có việc, phóng thuyền đi thì ở về phía lái thuyền kéo cờ để làm tin hiệu. Còn các thuyền Ô, Lê, Sam bản, cơ nào, vệ nào ngồi thì đem theo cờ của cơ hoặc vệ ấy.

https://tieulun.hopto.org

Đảng giặc Phiên-an xâm phạm Định-tường. Tỉnh thành bị thất thủ.

Trước đây, tổng đốc Long—Tường Lê Phúc Bảo đã rút quân lui về vũng Cù, giặc thừa thắng, ruổi dài, quan quân đều không đánh, tự tan vỡ, thuyền đò, súng ống khí giới đều bị cướp hết.

Tổng đốc An—Hà, Lê Đại Cương, ở Định-tường nghe tin, lập tức dẫn đại đội binh thuyền lui về phía sông Ba-lấy (thuộc huyện Kiến-đăng, giáp đầu tỉnh An-giang). Binh và dân giữ Định-tường, đều xao xuyến, chạy trốn đến hết. Phúc Bảo ngồi một chiếc thuyền, lui đậu ở bến sông ngoài thành, bị quân giặc đuổi đến bức bách phải chạy về Vĩnh-long trước. Thự tuần phủ Tô Trân, án sát Ngô Bá Tuấn chỉ còn không dầy mấy chục người ở bên mình. Tự liệu thế không chống được họ cũng chạy. Giặc liền đóng đồ đảng là Lê Việt Chương (nguyên cai đội Bắc-thuận) làm ngụy Trấn-phủ, Bùi Văn Thuận (nguyên tư vụ Binh tào) làm ngụy Tuyên phủ, Hoàng Công Bách (nguyên tư vụ Binh tào) làm ngụy tham phủ, tiến giữ tỉnh thành.

Lê Đại Cương, Lê Phúc Bảo đều làm sớ tâu xin chịu tội. Đại Cương nói: Phúc Bảo đem theo binh thuyền không phải không nhiều, thế mà đóng mãi ở Lật-giang, đã từng thông tư giục giã đến 2, 3 lần, nhưng cuối cùng vẫn chẳng chịu tiến, đến nỗi hỏng việc, lòng người vì thế rung động sợ hãi, không làm thế nào được!

Còn Phúc Bảo thì nói: « Biền binh không quen thủy chiến, mới thoạt giao chiến với giặc đã thua chạy tan vỡ ngay! Đại Cương thân cầm trọng binh đóng ở Định-tường, khi nghe tin quân ta thua, tức khắc kéo đi, đến nỗi lòng người sôi nổi sợ hãi, không sao trấn áp được ».

Tô Trân sau đến Vĩnh-long, cũng đem tình hình thất thủ dâng sớ xin nhận tội. Sớ cùng tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Cứ theo tin tức dò thám lần lượt báo đến, thì việc giặc Khôi làm loạn chẳng qua là bọn tù tội vô loại, tụ họp lại thành bè đảng, chắc tụi giặc quèn ấy chẳng có khí lực gì đâu! Bọn ngươi, Lê Đại Cương, Lê Phúc Bảo đều là quan to thống trị cả kiêm hạt, thân đốc binh thuyền đi đến hội tiễu, vậy mà sai phái ủy thác phần nhiều không được người giỏi, điều khiển lại lỡ cơ hội! Trước đó, ở Tra-giang thua một trận nhỏ, nên giặc mới hư trương thanh thế làm cho lòng dân nao núng sợ hãi. Lại không biết góp sức hợp mưu, cùng lo giết giặc, mà lại nửa kế không nghĩ ra, mới thoạt giao chiến với giặc, đã vội lui quân, làm hỏng việc, thế mà còn làm biểu chương đổ lỗi cho nhau, đáng lý ra phải trị tội nặng, nhưng nghĩ bây giờ đương lúc cần phải đánh dẹp, nên hãy khoan thứ cho Lê Đại Cương và Lê Phúc Bảo: đến được cách lưu. Còn Tổ Trận và Ngô Bá Tuấn lấy tức phải cách chức làm binh, chuẩn cho được ở trong quân gắng sức chuộc tội.

« Vả lại, bây giờ đã phái đại đội binh thuyền tiến đánh, hiện nay cũng sắp đến Phiên-an. Bọn ngươi, Lê Đại Cương, Lê Phúc Bảo, nên liệu tùy thế lực, trù tính cho chín. Nếu tình thế có thể tiến đánh thì nên tập hợp binh, dõng, chỉnh đốn khí giới, hăng hái, can đảm, tiến lên giết giặc, thu phục Định-tường để chuộc tội trước. Nếu sức lực không thể đương nổi thì nên nghiêm cẩn cố thủ để chờ đại binh, thì tội còn nhẹ. Nếu một mực nhút nhát chùn lại, lỡ có vấp váp lần nữa, thì tất phải theo quân pháp chém đầu, quyết khó tha thứ cho các ngươi nữa! »

Chế tạo: cờ tướng cho Thảo nghịch Tả tướng quân. Bình khấu tướng quân, mỗi người 1 lá, 3 lá cờ tướng cho tham tán đại thần, cờ ngũ hành, cờ quân lệnh mỗi thứ 10 lá, và 10 thẻ ngà quân lệnh (5 thẻ: mặt trước

https://tieulun.hopto.org

khắc 5 chữ: «Thảo nghịch Tả tướng quân», mặt sau khắc 2 chữ «Quân lệnh». 5 thẻ: mặt trước khắc 4 chữ: «Binh khấu tướng quân», mặt sau khắc 2 chữ «Quân lệnh»).

Cho: Nguyễn Xuân làm thống chế Thần sách Hậu doanh, Trương Phúc Đĩnh làm hữu thị lang bộ Lễ, Tống Viết Trì làm vệ úy Hữu nhị doanh Vũ lâm.

Thăng Hoàng Quang Thông, phó vệ úy, Tả vệ doanh Long võ lên thự vệ úy.

Cho Nguyễn Văn Lượng, viên bị cách, được khai phục, làm cai đội doanh Vũ lâm, thự phó vệ úy Tả vệ doanh Long võ.

Thăng Hoàng Trị, cai đội doanh Hổ uy lên thự phó vệ úy ở Nhất vệ thuộc Trung bảo trung quân.

Dùng: Tống Phước Lương, Trung quân đô thống phủ chưởng phủ sự, làm Thảo nghịch Tả tướng quân. Nguyễn Xuân, Thần sách hậu dinh thống chế làm tham tán đại thần. Trương Phúc Đĩnh, hữu thị lang bộ Lễ, theo đi trong quân, làm Tán tương cơ vụ, được cấp cho sắc, ấn, cờ, bài, để quản lãnh biền binh các vệ: vệ Hữu nhị doanh Vũ lâm, vệ Tả doanh Long võ và vệ Nhất thuộc Trung bảo Trung quân, chia ngôi 22 chiến thuyền, phối hợp Thủy quân pháo thủ và súng đạn quân nhu (35 cỗ súng đại luân xa, súng quá sơn, và các thứ đạn dược kèm theo súng, 300 cân đạn chém, 3.000 cân thuốc súng, 1 chiếc thiên lý kính, 2 cái địa bàn, 2 đồng hồ cát, 2.000 đồng ngân tiền Phi long lớn và nhỏ, 3.000 lạng bạc), nhằm giờ lành ngày 20 tiến quân, do các cửa biển Vĩnh-long, Định-tường đi đánh nghịch tặc ở Phiên-an. Phàm binh thuyền của bọn phải đi trước là Đỗ Chiêm Phác, Nguyễn Hữu Chinh, Phạm Hữu Tâm cùng với các quan quân do tổng đốc Lê Đại Cương và Lê Phúc Bảo đem đi, đều phải theo lệnh điều khiển.

https://tieulun.hopto.org

Khi sắp đi, vua dụ tận mặt bọn Tống Phước Lương và Nguyễn Xuân rằng: « Các ngươi đi chuyến này, nếu có thể tiễu trừ được giặc, sớm báo tin thắng trận, thì công ấy cũng bằng công bình được giặc Tây-sơn. Nhưng việc đánh giặc không khó, mà xử lúc có công mới khó. Khi đại binh đến Phiên-an, nên hiệp lực với Thảo nghịch Hữu tướng quân là Phan Văn Thúy cùng lòng giúp nước, cả thủy lẫn lục đều tiến, tả hữu đánh khép lại, cốt sao hẹn ngày tiêu diệt xong giặc, cần thận đừng tranh công để làm lỡ việc ».

Lại dụ Trương Phúc Đĩnh rằng: « Tướng văn tướng võ phải điều hòa nhau thì việc mới nên. Nếu giữa tướng quân và tham tán có điều gì dị đồng, ngươi nên can ngăn ».

Nhân đó, ban cho Tống Phước Lương và Nguyễn Xuân mỗi người 1 thanh kiếm vàng. Còn Lương là Tống Phước Bản có bộ hạ là các đội Trung sai, Trung thuận, Xuân có 10 người thuộc hạ, Đĩnh có 5 người kiên binh thuộc hạ, đều chuẩn cho đem theo để sai khiến.

Lại phái 2 người y chánh và y sinh theo đi quân thứ để làm việc điều hộ.

Sai: Tôn thất Bằng, thự Thần sách Hữu doanh thống chế quyền lãnh ấn triện Hậu doanh, thự Hữu quân Nguyễn Văn Xuân quyền lãnh ấn triện Thần sách Tả doanh và ấn triện Thủy quân, thự tả thị lang bộ Hộ Thân Văn Quyền sung làm công việc Nội các. Điều thự tả thị lang bộ Binh, Đặng Chương, làm thự tả thị lang bộ Hộ.

Sai biền binh ở hai chiếc thuyền hiệu đi biển đã đi việc công về, phối hợp chở các đạn súng, (súng đại luân xa thảo nghịch đại tướng quân, súng binh nguỵ đại tướng quân, súng thảo nghịch trung tướng quân, mỗi thứ 2 cỗ, 4 cỗ súng đại luân xa thảo nghịch tướng quân;

https://tieulun.hopto.org

10 cỗ đại luân xa thành công pháo và đạn dược kèm theo súng) theo tướng quân và tham tán đi làm việc quân.

Lại sai Thừa-thiên liệu thuê hạng thuyền đi xa để phái quân hộ vệ đi coi quân và điều động súng đạn (80 khẩu súng thần công và đạn dược, 3 vạn viên đạn chì, súng điểu sang, 1 vạn mảnh đá lửa) chuyển vận đến quân thứ Biên-hòa.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Quan quân các đạo lần lượt phái đi Phiên-an đánh giặc, đã đem đi súng ống, khí giới, đạn dược, đá lửa, ống phun, hoặc do đường bộ, hoặc do đường thủy, chắc đã nhiều rồi. Vậy nên thông dụ cho từ tướng quân trở xuống đến các quản quân, không cứ là quản quân đạo nào ở trong Kinh hay các tỉnh ngoài, nếu quân nhu có thiếu thì tức khắc đến nơi gần nhất để lấy dùng, rồi sau sẽ tư báo, bộ sẽ chuẩn bị giao trả, giúp đỡ lẫn nhau, cốt mong giết giặc lập công, không được kỳ thị ».

Binh thuyền của bọn tướng quân Tống Phước Lương ra cửa biển Thuận-an, sai quan chia đến miếu Nam-hải long vương và miếu Phong-bá cầu gió. Chu sư liền nhân chiều thuận gió, lần lượt tiến đi.

Sai phó vệ úy Ban trực Hữu vệ Trần Văn Loan liệu để 200 vệ binh ở lại phòng thủ tỉnh thành Quảng-nam, còn thì lại đem về hàng ngũ đồn thú ở hai đài Điện-hải, An-hải, hiệp cùng quản dài Nguyễn Văn Lượng phân phái tuần phòng.

Sai chưởng cơ Phạm Văn Điển lãnh công việc ở viện Thượng tứ.

Thăng phó vệ úy vệ Tiền nhị doanh Vũ lâm là Lê Văn Thảo lên thự vệ úy.

Vua sắp bao phong cho con cháu vua Chiêm-thành, dụ Nội các rằng: « Từ xưa vương giả suy rộng ân điển

https://tieulun.hopto.org

đối với nước đã bị diệt vong, là để giữ đạo trung hậu và tỏ lòng chi công.

« Nhà nước ta gây cơ đồ ở cõi Nam, kiến lập đến nay đã hơn 200 năm. Ta kính nối cơ nghiệp qui báu, giữ yên toàn bộ một nước. Nhân nghĩ : từ Kinh kỳ điện trở vào Nam (đến Bình-thuận), từ Bình-thuận trở ra Bắc [đến Kinh kỳ] nguyên là đất cũ Chiêm-thành. Ngược nhờ hoàng thiên vừa giúp, trao cho bậc có đức sáng gây dựng nước nhà. Liệt thánh hoàng đế triều ta mở mang rộng lớn để có ngày nay.

« Còn dòng dõi vua nước Chiêm-thành được ơn các triều thương yêu, cho quan chức để thờ cúng lâu đời. Nay, Nguyễn Văn Thừa hiện được bổ quản cơ, hàm chánh tứ phẩm, có tên trong sổ làm quan. Tấm lòng giúp cho một nước và một họ đã bị tuyệt diệt mà còn tồn tại ấy thực không còn gì hơn được nữa.

« Vả lại, nay đương tặng phong năm tước, lễ lớn bắt đầu, đáng nên suy rộng đến con cháu các vương khiến cho cùng được nhuần thấm trong ân điển thấm thía. Vậy phong tước cho Nguyễn Văn Thừa làm Diên-an bá, lại trao cho chức vệ úy, hàm tòng tam phẩm, liền được chiếu theo chức đó chi lương và vẫn làm việc công ở tỉnh Bình-thuận. Từ nay về sau, chuẩn cho con cháu được thế tập, để giữ việc thờ cúng của Chiêm-thành. Nếu người nào có tài năng phẩm cách đáng dùng thì nhà nước cũng lại liệu cất nhắc, chứ không có ý phân biệt vì cho là người ở nơi biên viễn ».

Lại cho dựng miếu chuyên thờ vua Chiêm-thành ở Kinh đô và ở ngoài tỉnh thành Bình-thuận, hàng năm xuân thu hai lần tế, do Nhà nước đứng sửa lễ. Việc tụng phong tờ cáo có trục, hoặc cấp ấn triện, và lễ thờ, đồ thờ đều do bộ Lễ, việc định qui thức dựng miếu thì do

https://tieulun.hopto.org

bộ Công, đều thỏa thuận bàn bạc tâu lên, đợi Chỉ thi hành.

Sau đó, Nguyễn Văn Thừa được lệnh triệu về Kinh đợi chỉ, nhưng bị bệnh, không đi được, tỉnh thần xin cho Thừa hãy nghỉ giả hạn. Vua ưng cho, nhân đấy, bảo bộ Binh rằng: « Ta nghĩ vua Chiêm-thành trước có công lao với dân, ta đương muốn vun trồng cho con cháu [vua ấy], để tỏ đức trung hậu, nên triệu Thừa về Kinh để cử hành lễ ban ơn. Vậy truyền Chỉ cho tỉnh thần đem ý ấy bảo cho Thừa biết để yên tâm điều trị, sớm được lành mạnh về kinh hưởng ơn huệ vẻ vang, tỏ rõ sự ban cho vinh sủng ».

Nhân lúc ấy, có án thông với giặc phát ra, nên việc ấy phải thôi.

Án sát Cao-bằng Phạm Đình Trạc nã bắt được con của giặc Lê Văn Khôi là Lê Văn Báo và Lê Văn Hổ, anh ruột là Lê Văn Quỳnh và thân thuộc tất cả 14 người, đưa về Lạng-sơn. Làm sớ tâu lên.

Vua dụ Nội các: « Giặc Khôi lạm dự công tính (1), đội ơn nhà nước đã lâu, mà dám chiếm thành, làm loạn, giết hại quan quân, tội ác rất nặng. Ngày nay, con cái, anh em, thân thuộc nó đều phải nộp đầu, đủ thấy đạo trời rõ rệt. Giặc kia sớm muộn cũng khó thoát khỏi lưới trời ».

Phạm Đình Trạc theo Chỉ, làm được thỏa đáng, thưởng gia 1 cấp. Còn các văn võ và binh lính được phái đi vây bắt, được thưởng tiền bạc có khác nhau. Rồi truyền Chỉ cho tuần phủ Lạng—Bình Hoàng Văn Quyền trước hãy phái binh giải bọn con giặc: tên là Hổ, tên Báo và anh của giặc là Quỳnh lên đường: từ Bắc-ninh trở vào

---

(1) Lê Văn Khôi nguyên là Nguyễn Hựu Khôi là dòng dõi các chúa Nguyễn trước, thuộc « công tính ».

https://tieulun.hopto.org

Nam đến Hà-tĩnh, các tỉnh phải theo địa phận hạt mình luân lưu đệ giải, ở Kinh cũng phái biền binh đón sẵn ở đầu địa phận Quảng-bình để tiếp giải về Kinh trị tội. Ngoài ra, thân thuộc của giặc đều lưu lại ở Lạng-sơn giam cầm nghiêm nhặt chờ sau sẽ xử trí.

Nghệ-an sau đó, cũng bắt được các nghịch đảng: cha con Đặng Vĩnh Ưng 7 người, vợ con Đinh Phiên 5 người, Quảng-nam bắt được vợ con Lưu Tín 3 người. Ra lệnh thảy đều nghiêm giam, đợi xử án.

Giảm cho Nghệ-an: hai phần mười [2/10] thuế chân chèo thuyền năm này. Còn thì cho nộp bằng tiền.

Quản phủ Vĩnh-tường gia hàm vệ úy là Nguyễn Duy Trữ trước kia theo đi đánh dẹp ở Đà-bắc, vì nhiễm sơn lam chướng khí, mắc bệnh, cho về tỉnh điều trị, đến bấy giờ chết. Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Lê Văn Đức đem việc tâu lên.

LUẬN VĂN CHUẨN .COM.VN

Vua nhớ Trữ là người xuất sắc trong việc đánh dẹp, rất thương tiếc, truy tặng hàm vệ úy, chánh tam phẩm, thưởng thêm 100 lạng bạc.

Vĩnh-long bố chính, Phạm Phúc Thiệu và thự án sát Doãn Uẩn tâu nói: « Trước kia, tổng đốc Lê Phúc Bảo đem theo hơn 1.600 quan quân thuộc tỉnh và hơn 20 chiếc thuyền, tiến đến Phiên-an làm việc quân, chỉ liệu để số biền binh ở lại đủ canh giữ tỉnh thành mà thôi. Bọn thần đã vát thêm dân phu ở các phủ huyện đến phụ vào việc phòng thủ và để ngăn chặn các đường xung yếu trên sông. Bọn thần thường đem đại nghĩa hiểu dụ nhân dân. Mọi người đều biết cảm kích và phấn chấn. Chỉ vì Phúc Bảo điều động trái đường, đến nỗi hỏng việc, thuyền bè, khí giới đều bị giặc chiếm. Nay, số binh thuyền ở tỉnh không còn mấy, mà số binh lính tan tác cũng chưa thấy tập hợp lại. Hiện giờ, bọn thần đương

https://tieulun.hopto.org

cũng thự tuần phủ Tô Trân thu thập tàn quân, chứng 1, 2 ngày sẽ xuất phát, mưu đồ khôi phục tỉnh thành Định-tường. Một đạo binh thuyền của Lê Đại Cương, tổng đốc An-Hà, cũng từ Định-tường dời về đóng ở địa đầu An-giang từ xa làm thanh thế để tiếp ứng ».

Vua dụ rằng: « Lê Phúc Bảo quản lãnh đại đội binh thuyền không phải không nhiều, thế mà thoạt nghe tin 1 đạo quân khác gặp thuyền lũ giặc quèn, chưa bắn súng, đã vội sợ bóng sợ gió, chạy tan cả. Bọn Lê Phúc Bảo và các lãnh binh làm công trạng gì, mà khốn đốn đến thế! Lê Đại Cương cũng cầm đại binh ở mặt sau sao không hiệp sức để cứu ứng, mà lại coi dửng dưng như chuyện ngoài tai, liền rút quân lui. Việc xong rồi, bấy giờ mới bới vạch kia khác, đổ lỗi lẫn cho nhau, không hiểu thế là ý gì!

Lại như quan quân ở tỉnh Định-tường cũng không phải ít, thế mà bọn giặc quèn chưa từng kéo sát lại, mà vây đánh ta, vậy sao Tô Trân đã vội bỏ thành trốn chạy! Hiện nay, từ Ngô Bá Tuấn trở xuống đến văn võ thuộc tỉnh, ai là kẻ cam tâm theo giặc, ai là kẻ nhút nhát trốn chạy, bọn ngươi cần phải hỏi rõ tình hình, không chút giấu giếm, lập tức kể từng khoản tâu rõ, để biết được nguyên ủy. Còn cai đội hưu trí Vĩnh-long là Phạm Văn Lễ, người đã mang đệ tấu sớ, thưởng cho 3 lạng bạc, và cho theo đi quân thứ để sai phái. Sau khi việc binh, có hay không có công trạng, sẽ do tướng quân và tham tán tâu rõ, đợi chỉ ».

Vua lại dụ Nội các rằng: « Biền binh 2 tỉnh Vĩnh-long, Định-tường, nhân vì Lê Phúc Bảo điều khiển lỗ lãng, đến nỗi hỏng việc. Theo nghĩa kinh Xuân thu trách cứ vào người làm chủ tướng, thì tội lỗi thuộc về [Phúc Bảo] phải chịu, chứ không phải là tội của bọn kia. Huống chi hiện nay việc bắt giặc đương khẩn cấp còn có thể thua

https://tieulun.hopto.org

keo này bày keo khác mà báo đáp. Vậy hãy truyền Chỉ cho các viên phủ huyện báo khắp trong hạt : phàm các biền binh tản lạc trong dân gian nên bảo lẫn nhau ai nấy tùy tiện đến các doanh trại quan quân sở tại xin ra sức cố gắng thì không những được miễn tội trước, mà lại có công nữa. Nếu ai bắt hoặc giết được đảng giặc, tức khắc được phân biệt khen thưởng. Nếu cứ một mực trốn tránh, hoặc cam lòng theo giặc, thì quân pháp rất nghiêm, tội không tha được ».

Bọn Thái Công Triều là đảng giặc Phiên-an, đã lấy Định-tường, thẳng đường tiến lên. Các tỉnh Vĩnh-long, An-giang, Hà-tiên đều thất thủ, giặc liền chia đặt bè đảng chiếm giữ. (Giặc Khôi sai ngụy Công bộ thái khanh là Trương Văn Tuế chia đặt các ngụy quan ở các phủ huyện. Sau, Thái Công Triều qui thuận [triều đình], Tuế và Công Triều cùng đi. Công Triều lập kế giết Tuế).

Vua du Nội các: « Nhiều lần đã sai quan quân tiến đánh bọn loạn tặc nghịch Khôi. Hễ ai bắt và chém được tên đầu sỏ giặc, bè đảng giặc và kẻ cưỡi voi trong đám giặc, thì đã chuẩn cho thi hành theo cách thức ban thưởng đã định. Nay truyền Chỉ cho quan quân các đạo: nếu ai ở ngay trước trận, giết chết được 1 voi của giặc sẽ thưởng cho 20 lạng bạc, bắn què voi của giặc khiến voi không chạy, không cử động được, thưởng cho 10 lạng bạc, nổ súng bắn vỡ thuyền to của giặc, thưởng 30 lạng bạc, thuyền vừa thưởng 20 lạng, hiệu nhỏ, 10 lạng. Ai có thể bắn súng vào giữa đám giặc đông, và giữa đoàn thuyền giặc khiến quân giặc tan vỡ tả tơi và trong thuyền giặc bị bắn phá nhiều kẻ thương vong, cũng đều được theo lệ, trọng thưởng. Ngoài ra, hết thảy người có công trạng đều chuẩn cho châm chước nặng nhẹ mà phân biệt khen thưởng ».

https://tieulun.hopto.org

Sai bộ Binh truyền dụ cho 2 đạo Ninh-bình, Hưng-hóa rút quân về.

Tổng đốc đạo Ninh-bình Tạ Quang Cự trích ra tất cả Trung vệ doanh Hồ uy để lại đóng giữ Ninh-bình; tổng thống đạo Hưng-hóa Phạm Văn Lý trích ra tất cả Nhị vệ quân Tiền bảo để lại đóng giữ Sơn-tây, còn đem hết về Kinh triều kiến. Biền binh các tỉnh đã được điều động cũng đâu đó rút về hàng ngũ cũ. Phạm Văn Lý nếu còn đau thì chuẩn cho cứ ở lại điều dưỡng, còn lính kinh thì do những người coi quản đem về.

Lại truyền dụ cho hộ lý tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Khả Bằng và Nguyễn Đăng Giai trích ra tất cả Trung vệ Ban trực để lại giữ Thanh-hoa, còn số kinh binh đã phái đi và số lính Nghệ-an đã được điều động, đều sức cho những người coi quản đem về hàng ngũ cũ.

TAILIEU.COM.VN

Vua lại nghĩ: Không nên lơ là sơ hở trong việc thiện hậu, bèn dụ cho tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Lê Văn Đức liệu để lại bốn, năm trăm biền binh doanh Thần sách, giao cho quản vệ Đoàn Văn Cải chia đóng Hưng-hóa và phủ thành Quảng-oai.

Vua dụ Nội các rằng: « Trước giờ, số quan quân được phái đi đánh giặc cũng nhiều, cần nên ghi cho minh bạch để làm tài liệu phân biệt. Vậy sai bộ Binh xét xem trong Kinh và các tỉnh ngoài, các văn võ xuất chính từ quản vệ, quản cơ đến thành thủ úy và quản phủ, điều tra cho kỹ: viên nào đã từng đi đánh dẹp mấy lần có hay không có công trạng, làm ngay danh sách xếp loại, ghi rõ, nộp giao Nội các. Còn từ suất đội đến binh lính, ở Kinh, do quản vệ, ở các tỉnh ngoài, do tỉnh thần, cũng đều theo lối ấy, làm danh sách kê loại tư lên bộ, giữ làm bản lưu trữ. Về sau, hễ có việc quân thì theo ngay những lời đã ghi trong bản danh sách: ai

https://tieulun.hopto.org

đã đánh dẹp nhiều lần thì đều được sai phái trước, để nhờ tay thành thuộc giúp cho được việc. Nếu có việc cất nhắc thăng bổ, cũng căn cứ vào đấy để làm thứ tự trước, sau ».

Đem tội trạng của bọn phản nghịch là Lê Duy Lương bá cáo khắp trong, ngoài.

Dụ rằng: bọn Lê Duy Lương trốn tránh từ lâu, ngấm ngầm mưu phản. Ngày tháng 3 năm nay, nhân kẽ sơ hở, bắn lên nổi dậy ở đồn Chi-nê thuộc Ninh-bình, tiếm xưng danh hiệu, chống cự quan quân. Sau, lan tràn đến cả các tỉnh Sơn-tây, Hưng-hóa, Hà-nội, và Thanh-hoa. Xét xem những việc đã làm, chỉ là mượn tiếng khôi phục nhà Lê, mê hoặc lòng người, đến nỗi làm cho bọn ngu muội, không biết gì, bị lầm lạc vì nó.

Ta trông ra Bắc, nặng lòng lo âu, rất để ý đến việc vỗ yên lương dân, đã từng nhiều lần phái quan quân chia đường tiến đánh.

Về sau, Hà-nội bắt được tên ngụy xưng Tả hà tướng quân Lê Văn Lận, Hưng-hóa bắt được tên chính yếu phạm là Hoàng Kim Thịnh, Sơn-tây bắt được tên ngụy xưng phù Lê đại tướng quân Phạm Doãn Dũng. Bọn đầu sỏ phản nghịch là Lê Duy Lương và Lê Duy Nhiên cũng bị bắt, đều đã đóng cũi giải về Kinh, trừng trị, đủ cách.

Nhân nghĩ: nhà nước ta lấy lại được đất cũ, có toàn bộ dư đồ, được thiên hạ với chính nghĩa, là lấy được Tây-sơn, chứ không lấy của họ Lê.

Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta lúc mới đại định, rộng ơn đối với triều trước đã bị diệt, đặc cách phong cho Lê Duy Hoán làm Duyên-tư công để giữ việc thờ cúng họ Lê. Về việc kế tuyệt tồn vong, thực đã hết lòng nhân nghĩa. Phàm những điều đó, ai có tai mắt

https://tieulun.hopto.org

cũng đều nghe biết cả. Như thế thì con cháu họ Lê dù kết cỏ ngậm vành cũng chưa đủ nói là báo đền được. Chẳng ngờ Duy Hoán, lòng lang dạ thú, tự đứng ra ngoài vòng sinh thành: tội ác đã đầy, liền mắc vào hình phạt, thực là bởi hắn tự làm nên tội! Con hắn là Lê Duy Minh, tuổi còn nhỏ, bị giam cầm đã lâu. Năm ngoái đã y theo lời xin của đình thần, đặc cách cho nó được chết. Đó cũng là phép công, không thể dừng được. Riêng Lê Duy Lương vẫn còn lọt lưới. Từ trước cũng bỏ qua không hỏi đến, tưởng hắn nín hơi ở trong rừng sâu, mong tạm bợ kéo dài lấy chút hơi tàn! Chẳng ngờ giữ tính tối tăm, bỏ luân thường, trái đạo lý, tự chuốc lấy lo buồn vào mình, lưới trời khó trốn. Đến nay, không còn phương nào trốn thoát, cuối cùng thân không tránh khỏi búa rìu! Những kẻ theo giặc cũng phải chụm đầu chịu giết. Lẽ thuận, nghịch, cơ hoạ phúc cách nhau không hở sợi tóc.

Dân ta vốn sẵn lương tâm, những điều đó đều mắt thấy tai nghe cả. Từ nay về sau, tất cả đều biết dời đến nơi lành, xa lánh nơi tội, tìm điều tốt, bỏ điều hung, cuối cùng chẳng đến nỗi nghe lầm mưu gian, tự hãm mình vào vòng tội lệ. Vậy đem điều này thông dụ cho dân đều biết.

Triệu bố chính Thanh-hoa là Trịnh Đường về Kinh để lựa dùng. Chuẩn cho Nguyễn Khả Bằng, thự thống chế, hộ lý tuần phủ, bị cách lưu, được khai phục nguyên hàm, vẫn giữ ấn quan phòng tuần phủ Thanh-hoa, hộ lý tuần phủ Nguyễn Đăng Giai vẫn được cung chức với nguyên hàm bố chính sứ.

Nhân đó, vua dụ Nguyễn Đăng Giai rằng: ngươi ở Thanh-hoa đã lâu. Nay địa phương đã bình định rồi, nhưng bọn tướng giặc Nguyễn Đình Bang và Nguyễn Đình Phát còn chưa bị bắt để đem xử án. Đó là việc

https://tieulun.hopto.org

ngươi chưa xong. Phải làm thế nào hiệp sức cùng Nguyễn Khả Bằng tìm cách nã bắt cho tuyệt mầm ác. Nếu lấy cớ rằng mình đã về làm chức cũ, rồi có ý kiến đưa đẩy cho người khác, không chịu giữ lòng hòa hiệp thương lượng mà làm để giặc lọt lưới, chạy xa, thì tội ấy cũng ngang với giặc.

Cho: Hoàng Văn Lý, làm vệ úy, vệ hữu nhất, doanh Vũ lâm, Nguyễn Văn Tinh làm phó vệ úy, Tả vệ doanh Tiền phong. Dũng Trần Văn Du, cai đội vệ Cẩm y, làm phó vệ úy Cấm binh, lại kiêm thự phó vệ úy vệ hữu nhất doanh Vũ lâm. Thăng Lê Hữu Du, phó vệ úy, Hậu vệ doanh Long võ lên thự vệ úy, Tả vệ doanh Tiền phong, cai đội Nguyễn Văn Gia lên thự phó vệ úy, hậu vệ, doanh Long võ, Nguyễn Văn Thuận lên thự phó vệ úy Tả vệ doanh Thần cơ, Đỗ Văn Sửu lên thự phó vệ úy Trung vệ doanh Tiền phong, Tôn thất Kiểm lên thự phó vệ úy vệ Loan giá, Vũ Viết Tuấn lên thự phó vệ úy Trung vệ doanh Thần cơ, Lê Văn Biện lên phó vệ úy Nhất vệ quân Tiền bảo.

Dũng Trương Văn Sử, thành thủ úy Nghệ-an, làm quản cơ, cơ Trấn an, đi phòng thủ Trấn-ninh. Nguyên quản cơ, cơ Trấn an là Hoàng Nghĩa Uyển, được rút về tỉnh thành, đợi Chỉ.

Bắt đầu đặt chức phó mã đô úy, trật tùng tam phẩm, phàm ai lấy công chúa đều được trao chức này (lệ trước: hoặc cho làm vệ úy, hoặc vẫn hàm ấm thụ).

Đổi: vệ úy Nguyễn Văn Ngoạn và Nguyễn Đức Hồ làm phó mã đô úy, chưởng cơ Phạm Văn Tín và kiêu kỵ đô úy Nguyễn Thường Tuân đều do nguyên hàm, kiêm chức phó mã đô úy.

Cho Nguyễn Văn Giai, con thái bảo Nguyễn Văn Nhân, được tập ấm làm cai đội Cấm binh.

https://tieulun.hopto.org

Cho Lê Đăng Doanh làm hiệp biện đại học sĩ.

Dụng: Tiền quân đô thống phủ chưởng phủ sự, Trần Văn Năng làm Binh khấu tướng quân, hiệp biện đại học sĩ Lê Đăng Doanh, và Vũ lâm doanh Tả dực thống chế Nguyễn Văn Trọng đều làm tham tán đại thần, thị lang bộ Binh là Trần Chấn theo đi quân thứ làm tán tương cơ vụ, cấp cho sắc, ấn, cờ, bài quản lãnh biền binh vệ hữu nhất, doanh Vũ lâm và Tả vệ doanh Tiền phong, Nhất vệ thuộc Tiền bảo, chia ngồi 24 chiếc chiến thuyền, phối hợp với pháo thủ thủy quân và súng đạn, quân nhu (súng thảo nghịch đại tướng quân, súng binh nguy đại tướng quân, súng thảo nghịch trung tướng quân, mỗi thứ 2 cỗ. 4 cỗ súng thảo nghịch tướng quân, 10 cỗ súng vũ công tướng quân, gồm cả đạn dược kèm theo súng, và 500 cân đạn ghém, 300 cân thuốc súng, 1 thiên lý kính, 2 địa bàn, 2 đồng hồ cát, 2.000 đồng Phi long ngân tiền lớn và nhỏ, 3.000 lạng bạc), nhằm ngày 25 xuất phát, do cửa biển Cần-giờ đến thẳng Phiên-an đánh dẹp. Bọn được phái đi trước là Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn và Trần Công Điều đều phải nghe lệnh điều khiển.

Lúc họ sắp đi, vua dụ trước mặt Trần Văn Năng rằng: « Chuyến đi này, nếu giặc đã bình rồi, khanh cũng được dự có công. Nếu giặc chưa bình, mà khanh diệt giặc, thì công càng to. Vả lại, giữ vững bờ cõi, giúp yên nhân dân, là trách nhiệm của đại thần, chứ há chỉ có đánh giặc mới là lập công thôi ư? Khanh nên cùng với các thảo nghịch tả, hữu tướng quân, một lòng, hiệp sức, lập thêm công lao, đừng nên chấp nệ ý kiến kia khác ».

Lại dụ Lê Đăng Doanh và Nguyễn Văn Trọng rằng: « Các khanh đều có trách nhiệm tham tán. Phàm mọi việc trong quân nên cùng với tướng quân bàn bạc. Trong các đạo quân nếu có ý kiến chống chỏi nhau,

https://tieulun.hopto.org

các khanh nên điều hòa phân giải cốt cho được việc và thành công thế mới tốt ».

Nhân cho bọn Trần Văn Năng, Lê Đăng Doanh và Nguyễn Văn Trọng mỗi người một thanh gươm vàng. Con Năng là Trần Văn Lân làm phó vệ úy Trung vệ doanh Thần cơ, có thuộc hạ là các đội Tiền sai, Tiền thuận và con các viên tử trong đội Hoa danh, đội Giáo dưỡng. Con Trọng là đội trưởng Nguyễn Văn Tuấn có 10 người thuộc hạ. Doanh có 10 người kiên binh ; Chấn có 5 người kiên binh, đều chuẩn cho được đem đi sai phái.

Nguyên phó vệ úy vệ Phấn võ là Lê Văn Tế, nguyên suất đội Tả sai và đội Minh nghĩa thuộc Tả bảo đều giao cho Trần Văn Năng đem theo đi.

Lại phái bọn Hàn lâm đãi chiếu là Trương Tiến Sĩ 5 người, theo đi làm giấy tờ trong quân, 2 người y chánh, y sinh theo đi tòng quân, làm điều hộ.

Sai thự hiệp biện đại học sĩ lãnh Hộ bộ thượng thư Nguyễn Khoa Minh kiêm lãnh thượng thư bộ Lại, lại kiêm coi quản Khâm thiên giám. Lễ bộ thượng thư Phan Huy Thực kiêm giữ Quang lộc tự, Vũ lâm Hữu dực thống chế Nguyễn Tăng Minh quyền lãnh ấn triện Tả dực thống chế, Nội vụ lang trung Nguyễn Văn Đức quyền giữ ấn quan phòng của Nội vụ phủ.

Vua nghĩ đến 2 đạo Thủy quân đi đánh giặc Phiên-an, lặn lội đường biển cũng gian lao, bèn dụ cho từ Binh khấu tướng quân, Thảo nghịch Tả tướng quân xuống đến các suất đội, hễ ai dưới tên nếu có ghi là bị xử giáng, phạt thì đều chuẩn cho được khai phục, khoan miễn, ai còn thụ hàm, cũng cho thực thụ ngay. Ngoài ra, các văn, võ, binh lính không dự [hạng trên] đều thưởng cho 1 tháng tiền lương.

https://tieulun.hopto.org

Vua sai bộ Binh truyền dụ cho bố chính Quảng-ngãi Lê Nguyên Trung và án sát Nguyễn Đức Hội rằng: «Nguyên biền binh vệ Minh nghĩa trước bị giặc Khôi cai quản, đã lâu, chúng bị tên Khôi cậy thế lực Lê Văn Duyệt [đã chết], sai làm việc riêng, lên rừng lấy gỗ, bóc lột nhiều cách, mọi người đều oán. Nay giặc Khôi giữ thành làm phản, thực là tội ác tự nó làm ra. Phàm người có khí huyết, ai không muốn ăn thịt nó, lột da nó? Huống chi biền binh ấy đều là sĩ tốt của triều đình, được nuôi dưỡng đã lâu, thấy việc trái luân thường, chống đạo lý ấy, há lại không giận? Còn những suất đội hiện bị gọi đến chỉ muốn hỏi rõ tình trạng, nay đã cho theo ngay Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng để sai phái đi đánh dẹp.

«Bọn biền binh vốn vô can, còn ghi sợ gì? Các ngươi nên đem sự lý ấy tuyên dụ rõ ràng để chúng đều được yên tâm».

Lại sai mật dụ cho tuần phủ Thuận—Khánh Hoàng Quốc Điều rằng: «2 vệ thuộc Tả bảo đã từng thay đổi quản vệ và suất đội rồi phái đi đóng giữ Bình-thuận, hiện nay cũng đã đến tỉnh rồi. Vả lại, 2 vệ ấy nguyên thuộc dưới cờ của Tả quản, nay giặc Khôi làm loạn, ý hướng bọn kia cũng chưa định được. Ngươi nên hết lòng dò xét từ đội trưởng đến bọn binh lính, xem ý hướng thế nào, cốt phải dò được thực trạng, lập tức mật tấu lên».

Vua dụ Nội các rằng: «Gần đây, cứ như lời tâu của tổng đốc An—Hà, Lê Đại Cương, thì giặc Khôi đã bỏ sào huyệt, đốc suất đảng giặc, nhiều kẻ tả hữu trong đảng giặc, đi thuyền đến địa giới Định-tường, Vĩnh-long. Lại nghe tin Biên-hòa dò thám được báo rằng: trong thành Phiên-an, đảng giặc chỉ có vài trăm người. Thảo nghịch

https://tieulun.hopto.org

Hữu tướng quân Phan Văn Thúy, tham tán Trương Minh Giảng hiện nay chắc đã đến Biên-hòa. Nếu binh thuyền các đạo đều tiến đến, một loạt, thì thủy, lục đánh khép lại càng tốt. Nếu thuyền bị sông gió ngăn trở, thì bộ binh quyết không có lý đợi lâu. Vậy truyền dụ cho bọn Phan Văn Thúy : phải chia binh đóng giữ bến đò Biên-Long và tỉnh lỵ Biên-hòa mỗi chỗ vài trăm người để đường vận lương ở phía sau được thông đồng. Rồi thống lãnh ngay lấy quân kinh và quan quân cùng voi trận 6 tỉnh đã điều đi mà tiến lên. Trước hết vát quân dân và thuyền Biên-hòa do đường thủy và đường bộ gấp đến bến sông Bình-đồng, hoặc tìm cách dùng nhiều thuyền bè cho quân sang sông, rồi chia đường hăng hái mà tiến, nhân chỗ trống rỗng của giặc, thẳng lấy tỉnh thành Phiên-an, giết tan đảng giặc, bắt sống những tên đầu sỏ phản nghịch lập được công to, là ở trận này. Các ngươi đều nên cố gắng! Ta hàng ngày ngóng trông có hồng báo tin thắng trận.

« Lại nữa, từ nay về sau, phàm trong quân có việc quan trọng khẩn yếu, chuẩn cho tướng quân và tham tán lập tức cho phi ngựa đệ tâu. Còn tình hình đánh dẹp hiện tại, mỗi ngày một lần đệ tâu bằng cách tối khẩn. Đến khi việc yên thì thôi ».

Lại truyền dụ cho Hoàng Quốc Điều và Đoàn Khiêm Quang ở Bình-thuận : Phàm có tấu sớ của tổng đốc, tuần phủ các tỉnh Vĩnh-long, Định-tường, An-giang và Hà-tiên tâu báo do đường biển đến Bình-thuận, thì chuẩn cho đem chỗ kín, mở phong xem ; nếu là tình hình giặc và là quân cơ khẩn yếu, đáng phải báo tin cho tướng quân và tham tán, thì tức khắc chính tay mình, sao lục nguyên ủy, gửi đến nơi tướng quân và tham tán xem. Rồi lại niêm phong tờ tấu sớ ấy, lồng thêm phong bì,

https://tieulun.hopto.org

dùng ấn quan phòng của tuần phủ Thuận—Khánh đóng vào mà phát đệ đi.

Đó là việc khẩn yếu rất quan hệ đến quân cơ, cần không được tiết lộ tin tức, cũng không được để trì hoãn. Hễ phạm một trong các điều ấy quyết thì tội không nhỏ.

Lại nữa binh, voi và thuyền do các tỉnh điều đến, nếu đạo quân nào dừng lại chờ ở tỉnh hạt thì nên hỏa tốc thúc giục tiến đi Biên-hòa cho kịp nhật kỳ hội tiễu.

Bộ Hình đem những án tham tang của công đã đến xong, sao lục rõ các tội danh để tâu lên.

Vua gia ơn khai phục cho viên bị cách được ra sức làm việc chuộc tội, là Trương Hảo Hợp, làm tư vụ chờ ngày đi công cán đường biển trở về, sẽ lại xuống chỉ thi hành. Nguyên án bị phát vãng làm lính là Nguyễn Danh Giáp, được giao cho Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng đem đi quân thứ sai phái gắng sức chuộc tội. Trần Văn Hoàng được giao cho Nội vụ phủ sai phái gắng sức chuộc tội.

Tước bỏ họ cả thân thuộc bản chi của giặc Khôi.

Dụ rằng: « Giặc Khôi giữ thành làm loạn, gây biến phi thường, chống cự quan quân, giết hại quan to. Xét nguyên do thì vì tên Lê Văn Duyệt đã chết, nuôi kẻ gian gây mầm ác, ấp ủ nảy nở, đến nỗi mới tang tóc tan tành như thế.

« Lại nữa, bè đảng giặc Khôi đều là những người ở dưới cờ chỉ huy của Lê Văn Duyệt nói phao rằng: vì báo thù cho Lê Văn Duyệt, muốn làm khó dễ với triều đình. Vậy thì rõ ràng giặc Khôi như con của Lê Văn Duyệt.

« Trước đây, đã xuống Chỉ đổi họ giặc Khôi theo họ Lê Văn Duyệt, và phái 3 lộ đại binh vây đánh, hẹn ngày trừ diệt, không để sót giống ác lại. Huống chi họ

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Hựu vốn là công tính, há lại có giống chim muông ăn thịt cha mẹ, ô nhục dòng dõi nhà vua như thế. Còn thân thuộc chi họ giặc Khôi phải lập tức xóa bỏ họ Nguyễn Hựu, đổi theo họ Lê, để phân biệt chi hệ nó, khiến cho tỏ rõ tội danh ».

Trong kinh kỳ mưa. Đã 5 tháng nay, trời hạn hán. Vua rất lo, đổi phái hoàng tử và đường quan cùng lang trung trong Lục bộ, mỗi hạng 3 người, kế tiếp cầu đảo ở đàn Tam thần. Rồi mây dày đặc bốn bề tu lại, mưa to.

Vua vui mừng, liền đốt hương khấu đầu lạy ở sân điện Trung-hòa, mưa ướt áo ngự, hồi lâu mới vào. Lại phát 1 lạng kỳ nam chia làm ba để đốt hương, và lấy ở kho 3 nén kim hương, 9 tấm lụa thờ, sai bộ Lễ sắm lễ tam sinh để làm lễ tạ.

Thưởng cho hoàng tử mỗi người 1 chiếc chén bạch ngọc dương chi, 1 đồng Phi long đại kim tiền, 2 đồng tiểu kim tiền, đường quan và lang trung trong Lục bộ, mỗi người được 2 cuốn sa, 2 cuốn trừu, 2 cuốn đoạn, kỷ lục 1 thứ. Còn các ty thuộc chấp sự, và các biền binh giữ đàn trường đều được thưởng chung 100 quan tiền.

Lại truyền Chỉ cho các địa phương Quảng-nam, Quảng-ngãi, Quảng-trị, Quảng-bình và Bắc-kỳ đều đem thực trạng về mưa và lúa mạ tâu lên.

Trương Văn Hậu, vệ úy vệ Cẩm y, chết.

Hậu đã từng theo đi đánh dẹp, rõ ràng có góp phần gian lao. Vua rất thương, ban cho 300 quan tiền, 3 chiếc áo, 3 chiếc quần, 1 cây gấm Tống, 5 tấm lụa, 10 tấm vải, 10 cân sáp, 300 cân dầu.

Dũng Bùi Công Huyên, vệ úy vệ Tiền nhất tả dực, doanh Vũ lâm lâm vệ úy vệ Cẩm y.

Cấp tiền, gạo lương tháng cho biền binh 13 sở đồn bảo thuộc hạt Lạng-sơn. (3 đồn Quang-lang, Đông-quan,

https://tieulun.hopto.org

Bình-gia mỗi đồn 1 suất đội, 20 linh. Đồn Na-lãnh, 1 suất đội, 15 linh. Đồn Đồng-đăng 1 suất đội, 10 linh. 8 đồn: Kim-lễ, An-châu, Bắc-khuông, Đan-sa, Vân-mộ, Bạch-dương, An-khuyến, Sơn-trang, mỗi đồn 1 đội trưởng 10 linh).

Vua cho rằng: thổ dân Bình-thuận vừa mới qua cuộc phân chia địa hạt mà lệ thuộc lại, bèn dụ cho quan tỉnh: phàm những việc sai phái đi đài tải chuyển đệ, đều miễn cho.

Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy, tham tán Trương Minh Giảng tiến đến tỉnh lỵ Bình-thuận, tâu nói: «Binh, và voi do các tỉnh phái đều đã tiến lên. Trong số thủy quân do Kinh phái duy có 11 chiếc thuyền Ô, thuyền Lê do Nguyễn Văn Hòa và Mai Công Ngôn quản lãnh trấy đến hải phận Khánh-hòa, bị gió cản trở, còn đậu lại ở đấy. Vậy xin hãy ở lại tỉnh lỵ 1, 2 ngày để đợi đoàn thuyền. Nếu họ chưa kịp đến, bọn thần cũng sẽ lập tức đi gấp, tiến lên đánh dẹp».

Vua phê bảo rằng: «Bọn khanh bất tất chờ đợi thủy quân. Nên kíp lãnh đại đội quan quân và binh, voi do các tỉnh điều đến, thẳng tiến miền thượng du Biên-hòa, sang sông, đánh vây tỉnh thành Phiên-an. Chu sư cũng sẽ hẹn ngày đến được, giặc nhất định sẽ bị giết. Nay đã lại sai Bình khấu tướng quân Trần Văn Năng, Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương tiếp tục tiến lên, ai nấy đều nên đồng lòng giúp nước, hiệp sức lập công để nhận thưởng to nhất».

Lại truyền dụ cho bọn Hoàng Quốc Điều và Đoàn Khiêm Quang: phàm binh thuyền của bọn Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn, Nguyễn Văn Niên, Trần Công Điều do kinh phái, còn đậu ở Bình-thuận thì 1 viên nên đi gấp đến nơi thuyền đậu, chuyển sức các biền binh: cho mang khí giới, lên bộ đi trước. Còn súng quả

https://tieulun.hopto.org

sơn và thuốc đạn các thứ thì thuê nhiều dân phu hoặc đo trạm truyền đệ, gấp rút đem đến quân thứ Biên-hòa. Số thuyền để lại, liệu vát quân và dân canh giữ.

Đặt quân hiệu cho biền binh các tỉnh đi đánh dẹp ở Nam-kỳ.

Vua có dụ bộ Binh rằng: « Nay dấy quân đánh giặc, đối với những biền binh các tỉnh đã trưng điệu đó, phải nên đặt cho danh hiệu, để tiện sai khiến và kêu gọi. Vậy truyền dụ: Quảng-ngãi vát ngay 500 linh tỉnh, đặt tên là vệ Nghiêm uy, Bình-định vát ngay 200 linh tỉnh đặt tên là vệ Hùng uy, mỗi vệ đều chọn 1 viên quản cơ để quản lãnh, ngày đêm đi gấp đường đến quân thứ Biên-hòa theo tướng quân và tham tán đi đánh dẹp. Lại đổi nguyên Tả bảo Nhất vệ làm Phấn uy vệ, đổi nguyên Tả bảo Nhị vệ làm Thần uy vệ. Các cơ tỉnh Quảng-ngãi lần trước phải đi Bình-thuận đánh dẹp thì đặt tên là vệ Tráng uy. Tất cả đều phải thúc giục tiến lên mau chóng. Khi việc binh rồi, sẽ lại lấy theo tên cũ, trở về hàng ngũ.

Ra lệnh cho: kinh binh các vệ, đội thuộc ty Kỳ cổ, viên Thượng tứ và Lục kiên các Dực, các Sai nhằm mồng 1 tháng 7, chia ban để nghỉ ngơi, còn thì vẫn cứ lưu lại hàng ngũ ở Kinh.

Tổng đốc Bình—Phú, Võ Xuân Cẩn, tâu nói: « Biền binh các cơ, đội trong tỉnh, nhiều lần đã được điều động, chỉ còn lại hơn 300 người. Vậy xin để cả lại hàng ngũ để làm việc công ». Vua y cho.

Lại sai gọi thêm 300 dân ở gần đó, cấp cho tiền lương và binh khí đóng ở tỉnh để phòng giữ.

Chuẩn định: từ nay, phàm ở ngoài Kinh thành có phát hỏa, thì đề đốc, kinh doãn chuyển sức cho kinh huyện, tổng, lý đều phải lập tức đến cứu. Còn cửa

https://tieulun.hopto.org

thành, không có chỉ dụ không được tự tiện ra vào. Việc này được ghi làm lệnh. (Lệ trước: ngoài thành đêm có phát hỏa, thì đề đốc đem lính đi ra cứu chữa).

Sai Quang lộc tự khanh, biện lý Hộ bộ là Dương Văn Phong đổng lý thanh tra công việc bộ Công, viên ngoại lang bộ Binh là Đoàn Tụ sung làm hiệp lý.

Trước kia, đình thần bàn tâu cho rằng, về việc thanh tra bộ Công định lệ 6 năm 1 khóa. Lấy những năm tí hợi làm hạn, duy khóa thanh tra trước, từ năm đầu Gia-long [1802] đến cuối tháng 12 năm Minh-mệnh thứ 7 [1826] gồm 25 năm, đã từng chuẩn cho theo lệ thanh tra bộ Hộ: chọn phái 1 viên quan võ, chánh nhị phẩm sung làm đổng lý, 1 viên quan văn, tam phẩm, sung làm phó đổng lý, 1 viên tứ phẩm sung làm hiệp lý, và 34 người viên dịch tùy biện, hạn trong 9 tháng làm xong. Đều được trả lương theo lệ đổi chiếu với nguyên phẩm, lại cấp thêm cho 6 tháng tiền và gạo.

Khóa thanh tra này từ mồng 1 tháng giêng năm [Minh-mệnh] thứ 8 [1827] đến cuối tháng 6 năm nay, gồm 6 năm linh 6 tháng. So với khóa trước thì số năm đã ít, mà công việc cũng đơn giản hơn. Vậy xin nên chọn 1 viên tam phẩm văn ban sung làm đổng lý, 1 viên ngũ phẩm là ty thuộc các bộ sung làm hiệp lý. Còn như số người phải theo đi làm việc, thì xin 2 bộ Lại và Hộ, mỗi bộ 2 người, 3 bộ Lễ, Binh, Hình, và các nha Đô sát viện, Quang lộc tự, Đại lý tự, Thái thường tự và Tào chính mỗi nha đều 1 người, lấy vào hàng chủ sự, tỳ vụ và bát, cửu phẩm, thư lại 12 người sung vào. Còn về hạn tháng làm việc thanh tra và thể lệ cấp thêm lương bổng, đều định là 3 tháng.

Vua y theo. Ra lệnh: từ nay về sau, đến kỳ hạn khóa thanh tra đều theo đó làm lệ.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XCIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tị, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa thu, tháng 7, ngày mồng 1, làm lễ thu hưởng.

Điều 200 lính cơ thuộc tỉnh Bắc-ninh đi đóng giữ Lạng-sơn, cứ 2 tháng một lần đổi.

Giặc Phiên-an lại đến xâm nhiễu Biên-hòa, quan quân đánh lui được giặc.

Trước kia, đã lấy lại được Biên-hòa, bọn do kinh đô phái đi là Đoàn Dũ phó vệ úy vệ Cẩm y, Phan Văn Song, thự phó vệ úy doanh Vũ lâm, và Nguyễn Văn Thị mới được bổ làm lãnh binh Biên-hòa, cùng linh và voi ở các tỉnh, đều lục tục đến cả, chia nhau đi Bình-đồng lập đồn lũy để phòng thủ. Vũ Quỳnh lại phái Trần Văn Khanh quản cơ cơ Trung hùng đem binh thuyền án giữ cửa sông Phúc-long. Vừa gặp 5 chiếc thuyền giặc từ Nhà-bè đến, Khanh bỏ thuyền chạy. Giặc bèn đến thẳng tỉnh lỵ. Nguyễn Văn Thị liền cỡi voi đi trước rồi Vũ Quỳnh và phái viên Lê Đức Tiệm cũng đi tiếp. Lê Sách, lãnh binh Phiên-an, cùng đốc thúc biền binh ra sức đánh, cướp được 1 chiếc thuyền giặc. Giặc lui về bờ bên hữu. Đoàn Dũ cùng lãnh binh Bình-thuận Lê Văn Nghĩa, nguyên án sát Tôn thất Gia, và phái viên

https://tieulun.hopto.org

Phạm Duy Trinh từ đồn Bình-đồng đến tiếp ứng. Lê Văn Nghĩa thúc quân bắn nhau với giặc, mình bị thương nặng, vẫn đứng sững nhơn nhơn không núng, Đoàn Dũ cũng chính mình cầm súng điểu sang bắn vào thuyền giặc giết chết luôn 4 tên. Quan quân đều hăng hái đánh mạnh, giặc chết và bị thương nhiều, phải rút lui.

Ngày hôm sau, giặc lại chia quân cả thủy, bộ cùng tấn công bức bách đồn Bình-đồng. Phan Văn Song đem quân ra voi ra đánh, giặc phải lui. Lại đuổi theo đến chỗ cỏ cây rậm rạp ở bên đường cái quan thì phục binh, giặc nổi dậy, súng to súng nhỏ bắn loạn xạ. Phan Văn Song dẫn đầu sĩ tốt bị trúng đạn chết ngay tại trận. Cai đội Cẩm y Trần Văn Du ra sức đối địch, cũng bị giặc hại, biền binh có người chết, người bị thương, đều tan chạy. Giặc bèn tập hợp 8 chiếc thuyền, lại sát tỉnh lỵ bắn đại bác vào. Lê Văn Nghĩa tuy bị thương, cũng ra đứng trước mặt trận. Quan quân các đạo nhất tề hợp đánh, giặc bị thương vong nhiều, lại kéo đi.

Phạm Duy Trinh và Lê Đức Tiệm đem tình trạng tâu lên, và nói: « Thuyền, súng, thuốc, đạn chứa đầy ở trong thành cũ không may bị giặc lấy mất. Mỗi khi đối địch với quân quan thì giặc tự cho nhiều thuyền là đắc sách và lấy súng đạn để thỏa lòng hung tàn. Ở Biên-hòa hiện nay có 20 chiếc thuyền các hạng, 15 cỗ súng hồng y quả sơn, nhưng không có thuốc đạn, mà Bình-thuận chở đến giao cho thì thuốc súng chỉ được hơn 30 cân, đạn chỉ có 3.000 viên thôi ».

Vua dụ rằng: « Quan quân đánh giặc luôn mấy ngày, thế mà hăng hái giúp sức đánh lui được giặc, thật đáng hậu thưởng để cổ võ trong hàng trận. Lê Văn Nghĩa lâm trận bị thương, mà vẫn nhơn nhơn không núng lại bó vết thương, hết sức chống đánh, lấy ít thắng nhiều,

https://tieulun.hopto.org

nghĩa dũng thực đáng khen thưởng. Nay thưởng cho Lê Văn Nghĩa thêm hàm chưởng cơ. Còn các biền binh Khánh-hòa, Phú-yên, Bình-thuận được điều đi, đều cho theo đề sai phái. Lại thưởng thêm 1 đồng kim tiền Phi long nhỏ và ngân tiền lớn, nhỏ, mỗi thứ 5 đồng. Nguyễn Văn Thị cởi voi xông lên trước, ra sức đánh mạnh. Đoàn Dũ bắn điểu sang chết liền 4 tên giặc, thực là xuất sắc. Nguyễn Văn Thị, Đoàn Dũ mỗi người được thưởng ngân tiền Phi long lớn, nhỏ, mỗi thứ 5 đồng. Thứ đến công trạng của Lê Sách, cũng thưởng ngân tiền lớn nhỏ mỗi thứ 2 đồng. Phạm Duy Trinh và Lê Đức Tiệm mỗi người cũng được thưởng 2 đồng ngân tiền nhỏ. Còn các biền binh dự trận ấy, thưởng chung cho 500 quan tiền.

Phan Văn Song, Trần Văn Du đều hăng hái can đảm, đi trận, quyên sinh, rất đáng thương tiếc! Vậy Phan Văn Song được truy tặng chưởng cơ, hàm tùng nhị phẩm và thưởng thêm cho 100 lạng bạc, 200 quan tiền, lại cho 1 người con được tập ấm làm hiệu úy Cẩm y. Trần Văn Du được truy tặng vệ úy, hàm chánh tam phẩm, thưởng thêm 50 lạng bạc, 100 quan tiền, và sẽ xét rõ người kế tự liệu cho ấm thụ.

Trần Văn Khanh, võ biền hèn kém, trước đã nhút nhát chùn lại, làm hỏng việc rồi! Nay đem quân đi chống giữ, gặp giặc lại chạy, tội thực không thể tha được. Vậy chuẩn cho chém đầu ngay ở trước quân để răn bảo cho mọi người biết. Cùng đi trận ấy, suất đội Nguyễn Văn Lợi, phạt 100 trượng, cách chức, bắt đi tiền khu, để gắng sức chuộc tội. Thự tuần phủ Biên-hòa Vũ Quỳnh: đã có chỉ dụ về việc quân, cứ 3 ngày 1 lần tâu, thế mà từ khi lấy lại tỉnh lỵ đến nay, Quỳnh để chậm trễ tin báo việc quân, lại không tự làm tập tấu đệ lên để báo về tỉnh

https://tieulun.hopto.org

binh đánh giặc lần này. Như thế rất không hợp lý. Vậy truyền Chỉ sức quở.

Án sát Lê Văn Lễ hiện đóng ở Biên—Long, cách chỗ quân thứ không xa, thế mà, về việc đánh giặc luôn mấy ngày, hắn cứ lặng yên, dường không nghe biết gì cả, như thế thực là khinh nhờn! Vậy phải giáng xuống 2 cấp.

Thự tuần phủ Thuận-—Khánh, Hoàng Quốc Điều đã từng mấy lần nghiêm dụ, bảo phải chuyển vận đạn dại bắc, đạn chì và thuốc súng đến để giúp lúc nhu cầu khẩn cấp, thế mà nay thuốc súng chở đến chỉ có hơn 30 cân. Việc quan hệ đến quân cơ, sao được chậm chạp lầm lỡ như thế! Vậy giáng 4 cấp. Án sát Phan Phu không hay giúp đỡ được việc, cũng giáng 2 cấp.

Các ngươi, Đoàn Khiêm Quang, Hoàng Quốc Điều, Phan Phu, phải nên gia tâm trù liệu thế nào, đem số đạn súng quá sơn cùng với thuốc súng mà chiếu chỉ đã sai đi đường bộ, và số đạn súng thần công do Khánh-hòa luân chuyển giải đi, hỏa tốc tải đến quân thứ để kịp sự việc quân cơ. Và đại đội quan quân chừng đến trung tuần tháng sau, lục tục đều tới.

[Các ngươi] phải lập tức vát chở 4, 5 nghìn phương gạo lương, 5, 6 phương muối đưa đến tỉnh Biên-hòa dùng để cấp phát. Nếu có một khoản nào không được chu đáo thì các ngươi sẽ đều bị xử bằng quân luật.

Sai truyền dụ cho các tỉnh từ Quảng-bình trở vào Nam: phàm có gọi biền binh hạ ban và lưu ban tập hợp để làm việc công ở tỉnh, thì chuẩn cho cấp mỗi người mỗi tháng 1 quan tiền, 1 phương gạo. Khi việc đã yên, vẫn theo y lệ trước.

Lại truyền dụ cho các đốc, phủ, bố, án các tỉnh Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa: hễ thấy thuyền hiệu « Thuy-long » từ Giang-lưu-ba đi việc công về đến hải phận tỉnh

https://tieulun.hopto.org

nào thì sức ngay bốc các hạng vật của công đưa lên đường bộ, rồi mau mau vát lấy ở tỉnh 10 cỗ súng quá sơn bằng đồng, bằng sắt, và đạn dược theo súng, chuyển thêm trên dưới 1.000 cân thuốc súng, 7, 8 trăm phương gạo lương, giao viên quản thuyền là phó vệ úy Nguyễn Tiến Khoan chở đi, theo Thảo nghịch Tả tướng quân hay Binh khấu tướng quân tiến đi dẹp giặc.

Lại sai tỉnh Bình-định đốc thúc 10 thớt voi chiến, 1 suất đội ngồi cỡi, 50 biền binh mà Quảng-nam đã phái đi trú phòng lần trước, chuyển đến Biên-hòa theo quân quan làm việc bắt giặc.

Lại truyền dụ quân quan các đạo bắt giặc ở Nam-kỳ: phàm khi ra trận, nếu ai hăng hái xông pha đánh trận mà bị thương hay bị chết, thì từ quản cơ trở lên, đợi Chỉ hậu thưởng. Còn suất đội, bị thương nhẹ thì thưởng tiền 5 quan, bị thương nặng thì 10 quan, chết trận thì thưởng bạc 10 lạng. Đội trưởng, bị thương nhẹ, thưởng tiền 3 quan, bị thương nặng, 6 quan; chết trận thưởng bạc 3 lạng. Lính, bị thương nhẹ, thưởng tiền 2 quan, bị thương nặng, thưởng 5 quan, chết trận thưởng bạc 2 lạng. Dân phu, thủ hạ, bị thương nhẹ thì thưởng tiền 1 quan, bị thương nặng, 3 quan, chết trận, thưởng bạc 1 lạng.

Vua dụ Nội các: «Nhân dân trong thành hạt Gia-định cũ được thấm nhuần phong hóa đã lâu và được săn sóc nhiều năm, vẫn có tiếng là trung nghĩa, nay chẳng qua bị giặc cưỡng ép, nên mới đến nỗi đưa thân vào lầm lạc, chứ sơ tâm họ há có phải tự cam chịu thấp hèn cả đâu? Trong lúc đánh dẹp, chắc họ không sao tránh khỏi hòn đạn, mũi tên, thực đáng thương lắm! Vậy truyền dụ tướng quân và tham tán, thông sức cho quan quân các đạo: phàm khi ra trận, phải nên lớn tiếng gọi to: trong bọn giặc nếu có người nào bỏ giáo xuống, xin đầu hàng, thì

https://tieulun.hopto.org

tha cho tội chết, nếu cứ nhất thiết cam tâm theo giặc, cầm khí giới chống lại quan quân thì giết không tha ».

Đình thần tâu dâng bản án phản nghịch về bọn đầu sỏ giặc ở Bắc-kỳ là Lê Duy Lương, Lê Duy Nhiên, Lê Văn Lận, Phạm Doãn Dũng và Hoàng Kim Thịnh.

Vua sai thống chế Hồ Văn Khuê, Hình bộ tham tri Bùi Phổ cầm cờ bài vâng mệnh vua, quản lãnh lính và voi áp giải [bọn ấy] đến chỗ chợ đông, xử tử bằng hình lăng trì. Thủ cấp Lê Duy Lương, trước hết đem bêu hai ngày ở nơi ven sông tỉnh Biên-hòa thuộc Nam-kỳ, rồi lại chuyển ra Bắc-kỳ, đem bêu ở các hạt từ tỉnh Hà-tĩnh trở ra Bắc, mỗi hạt 3 ngày, sau khi đã bêu khắp rồi thì ném đầu lâu ấy xuống biển. Còn các tên khác, thì bêu đầu ở địa phương mà chúng đã làm việc can phạm để cho mọi người biết.

Tên nghịch phạm ở Hưng-hóa là Đỗ Viết Trai (nguyên là thổ huyện thừa ở Yên-lập) bị quan quân tiến đánh, bè bọn tan vỡ, Trai lẩn trốn ở vùng rừng Đà-bắc. Nguyên thí sai thổ lại mục là Xa Văn Quế bắt được. Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Lê Văn Đức đem việc ấy tâu lên.

Vua nói rằng: « Đỗ Viết Trai đã làm quan của triều đình, lại dám giở giáo làm loạn, tội ác đầy dẫy. Vậy xử tử ngay bằng hình lăng trì. Xa Văn Quế trước đã can tội thất thủ, nay lại cố gắng ra sức bắt được và giải nộp quan tên yếu phạm. Công ấy cũng đáng khen. Vậy chuẩn cho được tha tội trước, lại cho hàm thổ lại mục, chuyên giữ đồn Vạn-bờ, và thưởng thêm 200 quan tiền.

Phó vệ úy, Ban trực hậu, vệ doanh Thần sách là Lê Văn Bách, trước kia phái đi Hưng-hóa làm việc bắt giặc, vì bị bệnh, ở lại điều trị ở Sơn-tây, đến nay chết! Tình thần tâu lên, vua thương Bách có chút công khó nhọc, bèn ra lệnh cho truy tặng chức vệ úy, hàm chánh tam phẩm, cấp tiền tuất gấp hai.

https://tieulun.hopto.org

Thổ tri châu, châu Bảo-lạc tỉnh Tuyên-quang là Nông Văn Vân làm phản.

Trước đây, tỉnh Hưng-hóa có động, ở tỉnh đã truyền hịch đến điều động thổ dõng ngăn chặn đánh giặc, nhưng Vân không hưởng ứng, rồi lại can vụ án mạng. Thự bố chính là Phạm Phổ, án sát Lê Bỉnh Trung đem việc ấy mà tham hặc xin cách chức, phái người đến bắt để xét hỏi, rồi chọn thổ tri châu ở châu Đại-man là Nguyễn Quảng Khải quyền giữ công việc châu Bảo-lạc. Quảng Khải báo trước Vân biết. Khi người đo tỉnh phái đến, Vân cầm binh khí đe dọa và nói: « Ta sắp làm việc lớn, chứ đâu thèm làm tri châu! Không bao lâu, ta sẽ đến tỉnh, cần gì phải đối với hỏi, nay ta tha chết cho mày, hãy mượn cái mặt mày để nhắn bảo quan tỉnh ». Vân bèn thích 4 chữ « Tỉnh quan thiên hỏi » (1), vào mặt người tỉnh phái, rồi tha cho về. Lũ Phạm Thổ bèn báo bắc rồi ủy ngay lãnh binh Trần Hữu Án đem biền binh và lấy thêm thổ dõng hai châu Đại-man, Vị-xuyên đi đến trước lũng bắt, và đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Nông Văn Vân đã làm quan của triều đình, trước đây vì can án, đã chuẩn cho cách chức và xét hỏi lại dám tập hợp bè lũ, hiếp đáp sai nhân, rông rỡ nói ra những lời phản loạn, thật rất đáng ghét! Vậy ra lệnh cho tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên, phái ngay 600 biền binh, 5 thớt voi chiến theo lũ Phạm Phổ và Trần Hữu Án kịp đến châu Bảo-lạc, nhân lúc chúng mới tụ tập, sớm dập tắt đi, để tuyệt mầm ác. Lại sai 2 tỉnh Thái-nguyên, Cao-bằng đem quân chặn giữ địa hạt.

Vua lại dụ Nội các rằng: « Cứ như lời tâu thì tên nghịch Vân nói nhiều câu ngông cuồng càn dỡ. Xét nghiệm tình hình, thì ra nó ấp ủ cái chí phản nghịch đã

(1) Quan tỉnh thiên tư, ấn hối lộ.

https://tieulun.hopto.org

lâu không phải là mới có một lúc, thế mà lũ Phạm Phổ như tuồng tượng gỗ chẳng nghe biết gì, đến lúc điều động thổ dõng, nó lại lơ là khinh nhờn, không vâng theo pháp lệnh, sao không căn cứ vào sự việc mà tâu để ta biết rõ tình hình rồi một mặt tìm cách nã bắt không nói năng gì mà kẻ phạm không trốn tội được. Sao lại tham tấu rều rao, rồi phái Nguyễn Quảng Khải là người vẫn thân với Vân đi quyền tạm làm việc trong châu, để cho Quảng Khải, bề ngoài vờ theo bề trong chống đối, ngầm thông với Vân sinh ra lắm việc thực là mờ tối không thông sự lý. Về việc giặc Vân có thích 4 chữ « Tĩnh quan thiên hối », tuy chưa rõ là quan tỉnh có thiên tư và ăn hối lộ hay không nhưng làm việc khinh suất, gây thành loạn lớn, tội ấy không thể chối cãi được.

« Vậy, Phạm Phổ phải cách lưu rồi tuân theo lời dụ trước, đem quân ra xét, tầm nã nếu bắt được Nông Văn Vân mà không đến nỗi sinh sự, mới cho khai phục nguyên hàm; nếu cứ sợ hãi rụt rè, hoặc dong túng lũ giặc, để nó lan thêm ra, tất phải tội nặng.

« Lê Bình Trung, một mực a dua, không có kế hoạch gì, phải giáng 4 cấp, chuẩn cho hiệp cùng Phạm Phổ, giúp làm công việc, nếu chóng xong việc, cũng cho khai phục.

« Đến như một châu Bảo-lạc đều là con đỏ của triều đình, đáng nên bảo ban cho biết đường họa phúc, để tự sửa mình đổi mới. Vậy truyền dụ cho lũ Phạm Phổ, Lê Bình Trung nên ra lệnh hiểu thị trước: ai biết rõ được lẽ thuận, nghịch, không chịu cam lòng theo giặc, thì cho đến trước cửa quân, đầu hàng, thú tội, nếu bắt được dịch phạm Nông Văn Vân thì thưởng 200 lạng bạc. Ai đã ra thú và theo quân quan đi đánh giặc, thì gia sản vợ con đều không bị xâm phạm cướp bóc. Nếu cứ mê hoặc mãi, không tỉnh ngộ, tất phải tịch thu tài sản, san

https://tieulun.hopto.org

bằng cửa nhà, không để sót lại tí gì, khiến cho chúng biết răn sợ, sớm tỉnh ngộ, quay đầu về, khỏi đến nỗi lan thêm ra, làm phiền luỵ! »

Dùng phó vệ úy Nguyễn Văn Quyền làm quyền lãnh binh, đi gấp đến Tuyên-quang, hiệp với lãnh binh Trần Hữu Án, tiến đến châu Bảo-lạc, thương lượng làm việc bắt giặc.

Truy tặng Binh bộ viên ngoại lang Nguyễn Văn Mưu làm án sát sứ.

Nguyễn Văn Mưu trước làm hộ lý tuần phủ Ninh-bình có lỗi, bị phát vãng đến quân thứ, để ra sức chuộc tội, sau đó được khai phục, nhưng vẫn theo đi làm việc bắt giặc, lặn lội khó nhọc, khi việc đã yên, có Chỉ gọi về thì Mưu bị bệnh chết! Vua nghe tin, lấy làm thương, cho nên có mệnh lệnh này.

Sơn-tây bắt được rồi giết-chết tên ngụy chưởng doanh Đinh Công Hiển, là đồ đảng của tướng giặc Đinh Thế Đức đang trốn tránh. Thưởng cho người tố giác 10 lạng bạc.

Đổi bổ Phi kỵ vệ Cửu đội làm Hùng sai, Ngũ đội, và Phi kỵ vệ Thập đội làm Tân sai Nhất đội, lệ thuộc vào phủ đệ công chúa thứ 2, thứ 3, Khinh kỵ vệ thập đội làm Trung sai Ngũ đội, lệ thuộc thự Tả quân Nguyễn Văn Hiếu sai khiến.

Kiến-an công tên là Đài, phái cai đội thuộc phủ là Lê Văn Quát đi Hà-nội mua ngựa. Quát nhân thể đi tắt lên Cao-bằng, yêu sách tiền tài của dân, bị người xét hỏi bắt được. Tuần phủ Lạng — Bình là Hoàng Văn Quyền đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ Nội các rằng : « Phiên phủ vốn không được phái người đưa văn thư đi các địa phương, và can dự vào mọi sự việc ở ngoài. Điều này, trước đây đã chuẩn

https://tieulun.hopto.org

y lời bàn của bộ mà thi hành rồi. Nay người của Kiến-an công phái đi, chỉ là người riêng, làm việc riêng, vốn không giống với điều can thiệp việc ngoài; nhưng không nên khinh suất, ủy thác tiểu nhân, để đến nỗi nó ra ngoài ngông nghênh sinh sự, vậy bằng theo luật nhẹ, phạt lương thần công 1 năm. Còn Lê Văn Quát giao cho tỉnh Lạng-sơn tra xét xử nghĩ». Cuối cùng Quát bị tội chết.

Cho Nguyễn Khoa Minh làm hiệp biện đại học sĩ, lãnh Hộ bộ thượng thư, vẫn kiêm lãnh Lại bộ thượng thư, Tôn thất Bằng làm Thần sách hữu dinh thống chế.

Phó vệ úy vệ Dương võ thuộc Thần sách Trung doanh là Nguyễn Văn Lâm, trước kia phái đi Ninh-bình làm việc bắt giặc, đến lúc rút về Hà-tĩnh, nhân bị bệnh chết. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên. Vua đặc cách sai truy tặng chức vệ úy, hàm chánh lam phẩm cấp tiền tuất gấp đôi.

Định lại lệ tiền tiêu việc công ở các nha phủ huyện. Phàm phủ nào là tối yếu khuyết hoặc yếu khuyết mà thống hạt nhiều huyện, thì những huyện mà tri phủ và phân phủ kiêm lý ấy hiện có đặt thêm chức huyện thừa, phủ nào tuy không phải yếu khuyết mà công việc hơi nhiều đã được tổng đốc, tuần phủ sở tại xin đặt thêm huyện thừa, thì mỗi năm cấp tiền tiêu về việc công là 60 quan. Phủ nào tuy là tối yếu khuyết, hoặc yếu khuyết mà thống hạt ít huyện, hoặc thống hạt nhiều huyện, mà lại là trung khuyết hoặc giản khuyết, và những huyện kiêm lý không đặt huyện thừa thì mỗi năm cấp tiền 50 quan. Những huyện thống hạt, hễ huyện nào là tối yếu khuyết hoặc yếu khuyết thì mỗi năm cấp tiền đều 40 quan. Huyện nào dẫu không phải là yếu khuyết, mà công việc hơi nhiều, đã đặt thêm huyện thừa, không kể đóng riêng chỗ khác hay đóng

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chung một chỗ, cũng cấp tiền 40 quan. Các huyện trung khuyết, hoặc giản khuyết khác mỗi năm cấp tiền đều 30 quan. Thổ, phủ huyện và những huyện mà phủ nha kiêm lý đều không được dự lệ ấy.

Thuyền của bọn phó vệ úy thủy sư là Đỗ Chiêm Phác do Kinh phái đi, đến mũi Diên, bị gió cản lại, không tiến lên được. Vua nghe thấy, dụ cho tỉnh Bình-thuận sức chở đến chỗ gần và tiện, đậu lại, rồi phái vát quân và dân đem những súng đại luân xa, súng quá sơn và thuốc đạn ở trong thuyền đưa lên bộ, hỏa tốc đi gấp đường, chuyển vận đến quân thứ Biên-hòa. Những biền binh ở thuyền ấy cũng cho theo làm việc quân.

Điều hết số voi trong định ngạch ở 2 tỉnh Bình-thuận, Khánh-hòa đưa đến Biên-hòa theo đại binh đi đánh dẹp.

Thự thống chế Thần sách trung doanh là Hoàng Đăng Thận từ tỉnh Ninh-bình về vào yết kiến. Vua cho thực thụ ngay chức thống chế, sai đi ngựa trạm, mau đến quân thứ Biên-hòa, sung chức tham tán đại thần, quản lãnh biền binh 5 vệ mới đặt tên là: Nghiêm oai, Hùng oai, Tráng oai, Phấn oai, Thần oai, theo Thảo nghịch tướng quân Phan Văn Thúy đánh giặc. Lại phái 60 biền binh vệ Cẩm y cưỡi 1 chiếc thuyền tuần hải, đem theo 5 cỗ súng quá sơn bằng đồng và thuốc đạn kèm theo súng, do đường biển xuất phát, đến hải phận Phú-yên hoặc Khánh-hòa, chuẩn cho tùy tiện lên bộ, một nửa theo Hoàng Đăng Thận, một nửa theo Đoàn Dũ sai phái, còn đạn súng thì do sở tại gấp đến quân thứ.

Sai thống chế Thần sách hữu doanh là Tôn Thất Bằng kiêm lãnh ấn triện Trung doanh.

Án sát Biên-hòa là Lê Văn Lễ phải tội, mất chức. Đổi bổ Binh bộ thự hữu thị lang Hoàng Văn Đẩn làm án sát Biên-hòa.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Nội các rằng: « Lê Văn Lễ trước đã không giữ vững được thành trì, ta đã đặc cách gia ơn cho cách lưu, sau nhân lấy lại được tỉnh thành, tưởng Lễ dự có công lao, cũng cho khai phục nguyên hàm. Nay xét rõ tình hình thì là thự tuần phủ Vũ Quỳnh đi đầu quân lính đánh lui được giặc, thì công và lỗi đủ đền bù cho nhau. Còn Lê Văn Lễ thì chỉ đóng ở trạm Biên—Long, không hề có chút công nào! Như thế há đáng lạm dự ơn điển? Sau đó lại không dò thám để báo tình hình quân sự. Khi đốc thúc quân và voi thì nhiều lần tâu báo đều tỏ ra không thông hiểu sự lý thực là lười biếng khinh nhờn! Vậy tức thì cách chức, cho làm tiền khu để ra sức chuộc tội. Nếu vẫn cứ sợ hãi rụt rè thì chuẩn cho đem ra trước quân ngũ chém đầu ngay ».

Hộ bộ thự lang trung Trần Công Chương nghĩ mình là chỗ tôi con khi vua còn ở tiềm đề(1), tình nguyện theo quân đua sức đánh giặc. Vua cho lệ thuộc theo Thảo nghịch Hữu tướng quân sai phái.

Vua sai Nội các truyền dụ cho Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy và tham tán Trương Minh Giảng rằng: « Nay đại binh đông như mây họp, chia 3 đạo đi đường thủy, đường bộ đánh giáp lại, chắc có thể định ngày giết được quân giặc. Duy tháng trước lộng nồm, chu sư có lẽ chưa thắng đến Phiên-an được. Nếu tướng quân và tham tán đem đại đội quân và voi đến tổ giặc trước thì nên phải 10 phần thận trọng: thường rình dò, đặt quân do thám từ xa, chia quân ra, có trước sau, đầu, cuối; quân tiếp viện, quân đánh dẹp, cùng giúp nhau. Ta vốn biết chỗ ấy đường thủy, đường bộ có nhiều lối, phải dò hết đường sá để phòng quân giặc đón chặn, và, vùng đó lại có nhiều chỗ bùn lầy, khi voi chiến đuổi giặc, cũng

(1) Tiềm đề: Chỗ nhà vua ở trước khi lên ngôi.

https://tieulun.hopto.org

nên để ý. Nếu đánh một trận mà lấy lại được tỉnh thành thì được thưởng bậc trên. Nếu giặc nương tựa vào thành cố chết giữ, thì những kho thóc nguyên đặt ở ngoài thành, tìm cách cướp lấy, thì càng tốt, nếu không cướp lấy được, thì nã súng bắn đổ thành, dùng lửa đốt cháy kho cũng đừng tiếc. Phàm làm việc lớn, không nên tính đến phí nhỏ. Tướng quân và tham tán nên khéo thể theo ý này.

« Đến như hành quân, thì kỷ luật phải nghiêm ngặt rõ ràng để cho người ta yên chí, thưởng phạt phải cho tin chắc để cho người ta nức lòng. Nếu có ai sợ hãi rụt rè, dẫu là bọn chánh, phó vệ úy và tướng biền, cũng chém đầu để rao trong quân, chớ tha ; ai có công lao, tuy là bọn tiểu tốt dân phu hay kẻ theo hầu coi ngựa, cũng hậu thưởng chớ tiếc. Lại nên hiểu thị rộng ra, để nhân dân hạt này đều biết tình chỗ xấu đến chỗ tốt, đều tới cửa quân xin đi đưa sức, hoặc chia đặt đội ngũ, để họ được hăng hái tòng chinh, hoặc cho tụ lại thành đoàn để họ canh giữ các đồn đón chặn đánh giặc. Nếu có một vài kẻ ngu mờ, bị giặc dỗ dành mê hoặc, nay biết sớm quay đầu lại, bắt chém tên đầu sỏ hoặc cứ khôi của giặc, thì không những được tha tội trước, lại hậu thưởng thêm nữa. Kẻ nào bỏ giáo quy thuận, hoặc mật báo tình hình quân giặc, cũng được liệu lượng khen thưởng. Nếu trong quân giặc, biết rõ lẽ thuận, nghịch, cùng bảo ban nhau tự giải tán về làm ruộng, thì cũng được tha thứ để được cùng nhau đổi mới.

« Lại nên phái người đắc lực lên đến Vĩnh-long và Định-tường, thông báo tin tức, và hằng ngày chuyển báo cho Biên-hòa hoặc Bình-thuận để cho biết tin. Nếu sự trạng đánh giặc có việc quan hệ trọng yếu, thì phải lập tức phi ngựa tâu lên, còn công việc tầm thường cũng nên 3 ngày 1 lần tâu, cho đỡ lòng ta trông ngóng.

https://tieulun.hopto.org

« Phàm các thứ quân nhu, lương thưởng, súng ống, thuốc đạn đều phải nên trù tính trước. Việc gì nên tâu thì tâu, còn thì chuẩn cho thông tư đến chỗ cần tiện, điều động lấy mà dùng. Cần phải cái gì cũng có ngay và thừa thãi.

« Vả lại, tướng quân và tham tán là đại thần trong nước, vẫn nổi tiếng là người có mưu mô, thao lược, nay nhận trách nhiệm nặng này, chắc rằng làm việc có thể hợp được lòng ta. Vậy cần nên mở rộng mưu mô, mong được ổn thỏa, hẹn ngày sớm dâng công to. Ta hằng ngày mong cờ đỏ báo tin thắng trận đấy ».

Truy cách quan chức của Nguyễn Văn Quế, tổng đốc An—Biên và Bạch Xuân Nguyên, bố chính Phiên-an.

Vua dụ đình thần rằng: « Phiên-an là một tỉnh lớn ở Nam-kỳ. Nguyễn Văn Quế là một quan to, chuyên việc cầm quân ở ngoài, ngày thường điều khiển không dùng sự nghi, việc gì cũng bỏ bê trễ, thậm chí đối với lũ lính Bắc-thuận(1) và Hồi-lương(2) cũng không biết ngăn ngừa từ trước, lại cho là chỗ tâm phúc, đáng tin cậy, để ở bên mình, đến nỗi nghịch Khôi, là đồ tiểu yêu gây nên việc biến phi thường: quan quân trong một thành phần nhiều bị nó hiếp chế, làm cho vạ lây ra tỉnh gần bên, liên luỵ đến cả dân thường, phải phiền đại binh đến đánh. Thế thì tội Nguyễn Văn Quế không phải là tội tầm thường như tội để mất thành trì. Bạch Xuân Nguyên giữ Bố chính ty, cùng làm việc với Nguyễn Văn Quế, thế mà không giúp đỡ công việc trong tỉnh, chỉnh đốn sửa sang bờ cõi, chỉ biết bới nhặt vết xấu, dàn hặc tội người, còn mình không tự kiểm điểm, có nhiều vết

(1) Bắc-thuận: Những lính đào ngũ ở cơ Bắc-thuận.
(2) Hồi-lương: Những lính ở đội Hồi-lương.

https://tieulun.hopto.org

xấu về tham ô, những lạm, để đến nỗi ở chỗ kẽ nách đều là quân thù, gây thành biến loạn. Tội làm lỗi việc nước ấy cũng không phải là nhỏ.

« Lũ ấy tuy đã bị giặc giết rồi, nhưng, nếu còn sống thì triều đình tất cũng khép tội nghiêm ngặt, quyết không tha. Nay suy xét tận gốc sự việc, thì phép nước không thể khoan thứ được. Vậy, Nguyễn Văn Quế và Bạch Xuân Nguyên đều phải truy đoạt quan chức. Về phần Nguyễn Văn Quế, mới được phong là An-lương-bá và cho thế tập tước phong, cũng đều bị cách luôn cả, để cho phép nước được nghiêm túc. Đó là ta giữ một lòng rất công bằng, rất ngay thẳng, trong đó thực không có ý nâng lên hay gim xuống gì cả ! »

Tuần phủ Lạng—Bình, Hoàng Văn Quyền, tâu rằng: « Vợ của nghịch Khôi là em gái Nông Văn Vân ở Bảo-lạc, những thân thuộc của nó ở Lạng-sơn đều đã lần lượt bị bắt, nhưng mới được quá nửa. Gián hoặc chúng nó đi lại thông tin tức cho nhau, còn chưa thể biết được. Vả lại, 2 tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng số quân có ít. Vậy xin đòi tất cả những lính hạ ban thuộc các cơ Lạng hùng, Cao hùng, chia phái ngăn chặn các nơi ». Vua y cho.

Thổ phỉ Ninh-bình lại lên lút nổi lên ở huyện Phụng-hóa, huyện Yên-mô, cướp bóc của cải đồ vật của dân các xã Phúc-lai, An-bạc, Vĩnh-khương, rồi đi thẳng vào vùng rừng ở Thanh-hoa, Hộ lý tuần phủ Ninh-bình, Lê Nguyên Hi tức thì phái binh đánh bắt và đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ Binh bộ rằng: « Nay kẻ đầu sỏ bọn thổ phỉ ở địa phương Thanh-hoa, Ninh-bình, là lũ Lê Duy Lương, hiện đã chụm đầu chịu giết rồi, đó chẳng qua là lũ nhỏ nhặt tàn rạc, linh tinh, nhân kẽ hở, lén lút ló ra thôi,

https://tieulun.hopto.org

những đường chúng đi, hướng về phần rừng Thanh-hoa, thì tỏ ra việc làm của Nguyễn Khả Bằng và Nguyễn Đăng Giai chưa trọn. Vậy truyền dụ họ phải mau mau phái ngay viên nào đánh giặc đắc lực, đem biền binh, hợp sức với Ninh-bình, hội tiễu, để quét sạch giặc gã ở địa phương. Nếu ai làm việc bất lực, để cho lũ thổ phỉ ấy còn có thể ẩn hiện trong rừng, gây sự nhiễu dân, thì lỗi nặng ấy khó từ chối được. Còn biền binh ở tỉnh hạt, chuẩn cho lưu cả ở hàng ngũ để sai khiến ».

Hộ lý tuần phủ Hưng-yên, Vũ Tuấn, tâu báo về việc đê điều trong tỉnh, bị nước lên to, thường xảy ra việc nguy hiểm.

Vua liền phê bảo: « Phải đốc sức quân, dân, ra sức hộ đê ». Nhân đó bảo Công bộ rằng: « Từ trước đến nay, gặp mùa nước lên, việc hộ đê điều được vững bền là toàn nhờ quan quân, dân chúng, đồng lòng, hợp sức, phòng ngừa trước khi có việc. Nay tuy qua ba tiết phục(1) nhưng ở kỳ nước lên mùa thu, đê điều các hạt càng nên nhất luật phòng bị khẩn hơn. Nên thông dụ cho các đốc, phủ, bố, án, các tỉnh Sơn-tây, Hà-nội, Bắc-ninh, Nam-định, Ninh-bình: đốc đồng các phủ, huyện, phải xét xem các đoạn đê thuộc hạt mình, chỗ nào rất khẩn yếu, thì phải có nhiều sọt đựng đất, phên nứa và nhất thiết những đồ để chống lụt, chuẩn bị đặt sẵn ở trên mặt đê, rồi nghiêm sức quân và dân ngày đêm phòng giữ. Nếu gặp nước to, thế cấp bách, thì phải thượng khẩn sang bộ. Hễ có một việc gì không được chu đáo, tất bị lỗi nặng, quyết không thể đổ cho sức nước để cầu khoan giảm được. Vả lại, việc phòng đê, là

(1) Ba tiết phục: Sơ phục, trung phục và mạt phục. Sau tiết hạ chi, ngày canh thứ 3 là sơ phục, ngày canh thứ 4 là trung phục. Ngày canh thứ 1 sau tiết lập thu là mạt phục.

https://tieulun.hopto.org

việc rất quan hệ đến lợi hại về đời sống của dân. Ta dậy sớm, ăn muộn, bận lòng lo lắng chưa từng một khắc nào ngơi. Các ngươi từ đốc, phủ, bố, án cho đến các phủ, huyện, đều là bề tôi giữ đất nước, nên thể theo ý ta, phòng hộ cho khéo, cốt sao cho đê điều được vững, xóm làng được yên, nếu hở hững không gia tâm, để đến nỗi lỡ xảy tai biến, thì không những phép luật triều đình rất nghiêm, mà các ngươi là phận tôi con, đêm nằm nghĩ bụng có thể yên được không? »

Thăng: phó vệ úy Nhị vệ Kinh tượng là Nguyễn Văn Tạo lên thự vệ úy, vẫn quyền làm công việc Nhất vệ và Tam vệ, phó vệ úy vệ Nội thủy là Đoàn Kim lên thự vệ úy, vẫn kiêm quản cơ Kiên chu.

Đảng giặc Phiên-an lại xâm lấn Biên-hòa, tỉnh lỵ lại thất thủ.

TIMSACH.COM.VN

Trước đây, đảng giặc đã thua, nghịch Khôi sai ngụy Hậu quân phó tướng Nguyễn Văn Bột đốc suất binh thuyền từ Nhà bè kéo lại, lại sai riêng một chi đánh trạm Biên—Long. Thự tuần phủ Võ Quỳnh, lãnh binh Nguyễn Văn Thị nghe tin thám báo, tức thì sai phó lãnh binh Phiên-an là Giả Tiến Chiêm đi đến trạm Biên — Long, hiệp theo nguyên án sát Lê Văn Lễ, quản cơ cơ Hòa-thắng tỉnh Khánh-hòa là Võ Văn Đặng, tả cơ chống đánh, rồi cùng với quan quân các đạo đặt thủ sở ở bốn mặt tỉnh lỵ để đợi.

Rồi 19 chiếc thuyền giặc chia làm 3 ngả đánh 3 mặt tiền và tả hữu của tỉnh lỵ. Giặc dùng nhiều súng quá sơn, súng thần công lớn và súng điểu sang, tên độc bắn loạn xạ.

Về mặt tả, lãnh binh Phiên-an là Lê Sách đốc suất quản cơ cơ Định dũng Bình-định là Đặng Văn Quyến thúc quân bắn súng lớn trúng 2 chiếc thuyền giặc: nhiều tên

https://tieulun.hopto.org

giặc bị ngã nhào chết. Đặng Văn Quyến bị tên độc bắn trúng, cũng chết. Nguyễn Văn Thị cỡi voi lên trước để tiếp ứng. Thuyền giặc mới lui về bờ bên hữu.

Về mặt tiền, lãnh binh Bình-thuận là Lê Văn Nghĩa đối trận với giặc, giặc sợ, chỉ lơ lửng ở giữa sông, bắn vào chứ không dám tiến đến sát gần.

Về mặt hữu, Cẩm y phó vệ úy là Đoàn Dũ, đốc suất phó quản cơ cơ Phú trảng tỉnh Phú-yên là Trần Văn Thiều bắn nhau với giặc, Thiều bị chết vì trúng tên độc.

Ở chi tả, thuyền giặc kế đến, nhất tề đổ bộ, đánh sát nhau: quân ta bị thương, chết nhiều. Đoàn Dũ cũng bị vài vết thương, phải lui về mặt hậu. Các đạo quân của Vũ Quỳnh và Lê Sách liền đó cũng rút chạy.

Một cánh quân của giặc ập đến đường giữa: Lê Văn Nghĩa và phó quản cơ Tả cơ Thuận-nghĩa là Nguyễn Văn Lý đều chết tại trận. Nguyễn ấn sát Tôn thất Gia bị giặc bắt làm tù binh.

Giặc bèn cho Nguyễn Văn Bột làm ngụy trấn phủ, Hồ Văn Hãn (nguyên thự Hộ bộ lang trung, ngụy xưng là Hộ bộ thiêm sự) làm ngụy tuyên phủ, Hoàng Kim Lượng (nguyên thư ký quân Chấn võ, can án bị cách chức) làm ngụy phó tuyên phủ, chiếm giữ Biên-hòa.

Việc lên đến Vua. Vua dụ Binh bộ rằng: «Lũ giặc chỉ có 19 chiếc thuyền, trong đó chắc cũng không có mấy đứa, thế mà biền binh các đạo do lũ Vũ Quỳnh đem đi hơn 1.000 người. Hai cánh quân của Lê Văn Nghĩa và Lê Sách đánh nhau với giặc dẫn có thể thắng, chỉ vì một cánh quân của Đoàn Dũ không hăng hái tiến lên, lại rút lui trước, cho nên giặc mới thừa cơ, tiến vào bức bách, để đến nỗi bị thua như thế. Chiếu theo quân luật, thực khó chối cãi được. Song nghĩ: Đoàn Dũ đã bị thương, thì trước hãy giáng 4 cấp, Vũ Quỳnh,

https://tieulun.hopto.org

Lê Sách, Nguyễn Văn Thị đều giáng 2 cấp, để cho đới tội lập công.

« Những người chết trận là : Lê Văn Nghĩa, trước đây đánh phá lũ giặc, lấy lại tỉnh lỵ, rất có công lao. Đặng Văn Quyến ra trận không sợ, đến nỗi bỏ mình, đều đáng thương cả. Vậy, truy tặng Lê Văn Nghĩa chức chưởng cơ, trật tùng nhị phẩm, thưởng thêm 100 lạng bạc, 200 quan tiền, truy tặng Đặng Văn Quyến chức phó vệ úy, trật tùng tam phẩm, thưởng thêm 60 lạng bạc, 100 quan tiền.

« Trần Văn Thiều, Nguyễn Văn Lý đều vì làm hỏng việc, mà bị thương vong, đáng nên thôi không thưởng nữa, duy có điều là đi trận bỏ mình, tình cũng đáng thương, vậy, thưởng mỗi người 20 lạng bạc ».

Tôn thất Gia đã bị giặc bắt, đưa đến Phiên-an. Nghịch Khôi cưỡng ép bắt lạy. Tôn thất Gia đem điều đại nghĩa mắng giặc, cuối cùng vẫn không chịu khuất. Giặc giận sai voi giày chết. Rồi giặc than rằng : « Một gã thư sinh gan dạ như thế đáng sợ thật ! » Giặc sai người chôn cất cho. Sau, tướng quân và tham tán đò hỏi được tình trạng, đem việc tâu lên.

Vua nói rằng : « Tôn thất Gia, năm xưa, ở bên ta, không có gì hơn người, nay lại làm được điều nghĩa, không tham sống, mắng giặc mà chết. Thực khó được người trung liệt như thế. Vậy nên biểu dương để khuyến khích những người hết lòng trung nghĩa nghìn đời ». Bèn truy tặng chức án sát sứ, xóa bỏ hết những tội bị giáng, cách đã ghi ở dưới tên, lại thưởng thêm 60 lạng bạc, 100 quan tiền, cấp cho người nhà, và sai tra xét rõ người kế tự để liệu cho ấm thụ ».

Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy và tham tán Trương Minh Giảng đánh phá được giặc ở trạm Biên—Long.

https://tieulun.hopto.org

Trước kia, nghịch Khôi sai bè đảng mò là ngụy Thủy quân Lưu Tín đem hơn 20 chiếc binh thuyền, đánh úp trạm Biên—Long, quân thuộc hạ của quản cơ cơ Hòa thắng là Vũ Văn Đặng tự rút lui và tan tác trước. Lê Văn Lễ, Giả Tiến Chiêm, cùng Phiên dõng phó quản cơ là Lê Văn Do và nguyên trấn thủ Phiên-an, bị cách chức, đi hiệu lực, là Trần Văn Thăng (lũ Do và Thăng trước được tỉnh phái đi tuần biển, nhân gặp cuộc biến loạn của nghịch Khôi bèn đem hơn 100 lính và thuyền 4 chiếc do tỉnh phái trước, đến Biên—Long, theo quân thứ Lê Văn Lễ) chống quân địch không nổi đều lui chạy đến trạm Thuận-biên. Phan Văn Thúy và Trương Minh Giảng từ tỉnh Bình-thuận đem đại đội quân và voi vừa đến, tức thì chia phái vệ úy hữu vệ doanh Thần cơ là Trần Văn Trí, phó vệ úy Trương Văn Phượng đốc suất vệ binh cùng Lê Văn Lễ đi trước. Vệ úy Hữu vệ doanh Tiền phong là Nguyễn Văn Đoái, phó vệ úy Ngô Tá Đàm đem vệ binh cùng Lê Văn Do, Trần Văn Thăng đi thứ nhì. Lũ Phan Văn Thúy thân đốc suất biền binh các vệ, các đội nối sau tiến lên.

Giặc đặt quân phục ở hai bên dọc đường rừng rậm và lối đi chật hẹp, bắn cả súng lớn và súng nhỏ. Cai đội doanh Thần cơ là Nguyễn Văn Môn, cai đội cơ Tĩnh-man là Trịnh Văn Thải đều bị giặc bắn chết. Quân ta vừa đánh vừa đi. Giặc lui về bờ sông Biên—Long, kết thành thế trận để chống cự. Quan quân hăng hái đều tiến đánh dữ, giặc thua to, hoặc nhảy xuống sông, hoặc xuyên qua rừng, chạy ra bốn ngả để trốn. Quan quân bắt, chém hơn 40 tên phạm, thu được hơn 10 chiếc thuyền, và súng ống khí giới vô kể, bèn thu quân đóng ở trạm Biên—Long, rồi đem tin thắng trận tâu lên, và nói: « Nay quan quân các đạo và hương dõng đều tập hợp ở địa phận Phúc-an, mà ở Hưng-phúc kho chứa

https://tieulun.hopto.org

không có mấy. Những biền binh ở Biên-hòa lui về, thuốc đạn gần hết, tuy đã phi tư cho tỉnh Bình-thuận tiếp tục tải đến, nhưng có lẽ đến hơn 10 ngày mới có thể tiếp tế được.

« Vả lại, huyện hạt Phúc-an là chỗ địa đầu rất xung yếu, tất nên chia đặt đồn trại, phòng bị nghiêm ngặt hơn nữa, mới có cơ nghi tiến đánh được. Vậy xin hãng lưu lại để trù liệu, ước 10 ngày sau, tiền và lương vận đến, của dùng về việc quân hơi thư sẽ phải tùy cơ chia đường tiến ngay. Xin sắc sai bộ nên thương khẩn trù biện, cấp thêm lương ăn, thuốc đạn để giúp về quân nhu ».

Vua dụ rằng : « Đại binh đi chuyến này, gặp giặc mai phục ở rừng rậm, giữ chỗ hiểm bắn súng ra, bày trận chống đánh mà quân ta hăng hái thẳng tiến, thu được thắng lợi lớn, đã đi làm phấn khởi tinh thần sắc bén của quân ta, lại làm chán nản lòng chiến đấu của lũ giặc. Xem từ lâu, ta rất vui lòng và khen ngợi.

« Vậy thưởng cho : tướng quân Phan Văn Thúy, 1 tấm bài deo bằng ngọc trắng có chữ « Phúc Thọ », 1 chiếc đồng hồ báo thức có 3 kim chỉ giờ, giây, phút, và 1 đồng kim tiền « Phi long » hạng lớn, tham tán Trương Minh Giảng, 1 tấm bài deo bằng ngọc trắng có chữ « Phúc Thọ », 1 đồng kim tiền hạng lớn.

« Thưởng : quản vệ đương đầu đi trước là Trần Văn Trí và Trương Văn Phượng mỗi người 1 đồng kim tiền « Phi long » hạng nhỏ, ngân tiền lớn, nhỏ mỗi thứ 5 đồng. Biền binh đạo ấy được thưởng tiền 500 quan.

« Thưởng : các quản vệ kế tiếp tiến theo là : Nguyễn Văn Đoài và Ngô Tá Đàm mỗi người 1 đồng kim tiền nhỏ, ngân tiền lớn nhỏ mỗi thứ 3 đồng. Biền binh đạo ấy được thưởng tiền 400 quan. Các suất đội dự đi trận

https://tieulun.hopto.org

ấy mỗi người được thưởng 2 đồng ngân tiền hạng lớn. Còn biền binh các vệ, các cơ và các đội thưởng chung 600 quan tiền. Trong ấy nếu có nhân viên nào xuất sắc thì tướng quân và tham tán liệu thưởng để khuyến khích.

«Truy tặng những người chết trận : cai đội Nguyễn Văn Môn, làm phó quản cơ, trật tùng tứ phẩm. Trịnh Văn Thải làm Cẩm binh cai đội, trật chánh ngũ phẩm, mỗi người được thưởng thêm 10 lạng bạc.

«Biền binh có người nào bị thương chết, đều chiếu cách thưởng mà cấp cho.

«Duy xét trong tập tấu có nói : hãng lưu lại 10 ngày rồi mới tiến quân, như thế rất là thất sách. Vả lại quân ta đi đánh xa hàng nghìn dặm, một trận thắng lợi lớn, thanh thế đầu tiên làm người phải sợ, chắc rằng lũ giặc đều đã kinh hồn, sao không nhân dịp ấy mà tiến lên? Huống chi tỉnh lỵ Biên-hòa không có thành lũy, giặc tuy lấy được, nhưng tất không giữ nổi, thì ta nên mau chóng tiến quân lấy lại : đã giữ được chỗ yếu hại, lại có thể nhờ đấy để lấy lương thực, sao lại bàn dừng quân lại, há không phải là để cho giặc được rảnh tay? Đến như lương thưởng và quân nhu ở đằng sau thì ta trước đã nghiêm giục vận đến tiếp tế rồi, chớ phiền quá lo!

«Vậy tướng quân và tham tán nên kịp thời, sớm cổ võ tinh thần quân lính, nhân dịp mũi nhọn quân ta đương sắc bén, tiến lần thứ nhất lấy lại Biên-hòa, tiến lần thứ hai lấy lại Phiên-an, bắt, chém tên nghịch Khôi, cứu dân trong vòng ở chỗ nước sâu lửa cháy, thì lũ các ngươi và quan quân đi trận đó tất đều được hậu thưởng cả».

Lại dụ các quan địa phương từ tỉnh Bình-định trở vào Nam : phái người đi dò xem 2 đạo thuyền quân của Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương và Bình

https://tieulun.hopto.org

khấu tướng quân Trần Văn Năng đã qua hải phận lạt nào thì lập tức đến mau để đón, rồi truyền Chỉ cho tướng quân và tham tán: hiện nay, bộ binh đã được thắng lợi lớn, nhất kỳ diệt được giặc chỉ sớm hay chiều thôi, thủy sư nên mau chóng tiến lên, đạo quân nào đến tỉnh Bình-thuận, thì lập tức chỉnh đốn khí giới, xếp đặt đoàn thuyền rồi tuân theo sắc chỉ trước. Tống Phước Lương lãnh thủy quân của đoàn thuyền mình, cùng với quân quan của lũ Phạm Hữu Tâm và Nguyễn Hữu Chỉnh đã phái trước đây do cửa biển Vĩnh-long, Định-tường; Trần Văn Năng lãnh thủy quân của đoàn thuyền mình, cùng với quan quân của lũ Nguyễn Văn Niên hoặc Nguyễn Văn Hòa đã phái trước đây, do các cửa biển Phiên-an: nhất tề tiến lên, để sớm báo tin thắng trận.

Vua lại sai bộ Hộ truyền dụ cho lũ Hoàng Quốc Điều, Đoàn Khiêm Quang và Phan Phu ở Bình-thuận rằng: «Nay đại binh tiến đến Biên—Long, các đồ quân nhu rất khẩn, các ngươi nên tức thì phát gạo kho 5.000 phương, tiền 5.000 quan, muối 50 phương, hỏa tốc tải đến quân thứ để chi dùng. Và tỉnh hạt nếu có thuyền buôn chở gạo đậu lại, trong thuyền thấy chứa gạo dăm ba nghìn phương, thì chuẩn cho chiếu giá trả tiền không cần nệ là đắt hay rẻ, rồi lập tức phái quan quân cỡi thuyền ấy và lái thuyền, thủy thủ, chở mau đến Bình-thuận, Biên-hòa hoặc cửa biển Xích-lam, đốc sức đưa lên đường bộ, hoặc dùng thuyền nhỏ chuyển vận đi, cần trong 10 ngày đến được quân thứ. Lại nữa, thủ sở Phúc-thắng: bên tả thuộc tỉnh Biên-hòa, bên hữu thuộc tỉnh Phiên-an, trước kia, những người buôn gạo phần nhiều từ chỗ ấy ra cửa biển. Vậy, cũng nên phái người đó hỏi, nếu có thể tập hợp được một hai thuyền gạo, tức thì trả tiền, lấy gạo để cung cấp cho quân. Đó cũng là việc khẩn yếu. Các ngươi phải nên hết lòng, hết ý, chỉnh

https://tieulun.hopto.org

minh chia nhau đi làm cho chóng, nếu tiếp tế được đều đặn và luôn luôn, thì sau khi việc yên, tất được ban thưởng ưu hậu, nếu hơi chậm trễ hoặc để đến nỗi lầm lỡ việc quân, cũng tất phải trị tội theo quân luật ».

Lại sai Binh bộ phái 50 biền binh ở ty Cảnh tất và viên Thương tứ cỡi chiếc thuyền An-hải đi việc công về, phối hợp chở 2.000 cân thuốc súng, 10.000 viên đạn chì, 1.000 phương gạo, rồi cùng những biền binh đã đi thuyền ấy, đưa đến quân thứ Biên-hòa, đợi thuyền quân của Binh khấu tướng quân tiến đến, liền cho theo lệnh sai phái.

Thuyền của tham tán Nguyễn Văn Trọng đến hải phận Quảng-ngãi gặp gió đông nam thổi mạnh, phải lui đậu ở đảo Đại-chiêm thuộc Quảng-nam, dâng sớ nói: «Thuyền hiệu Phiên-an đang đi là thứ thuyền hơi lớn, sóng gió [illegible] vài chục tinuộc hạ lên bộ, đi tới quân thứ Nam-kỳ, rồi ấy người cùng đi chuyến ấy là vệ úy vệ hữu nhất doanh Vũ lâm, Hoàng Văn Lý, quản lãnh thuyền quân, chuyển tư cho các địa phương, hễ thuyền quân đi đến hạt nào thì hạt ấy hộ vệ đưa đi ».

Vua liền dụ sai Nguyễn Văn Trọng theo đường trạm, đi mau đến Bình-thuận, đợi thuyền quân của Binh khấu tướng quân, sẽ cùng tiến luôn thể.

Lại dụ tỉnh Quảng-nam vát mau lấy 3 chiếc thuyền Điện-hải, giao Hoàng Văn Lý phân phối kinh binh cùng ngồi để thẳng tiến đến [quân thứ].

Thăng: phó vệ úy Ban trực Hữu vệ là Trần Văn Loan lên thự vệ úy, cai đội Nguyễn Công Cần lên thự phó vệ úy, đốc suất biền binh trú phòng ở Quảng-nam và toán vệ hai pháo đài An-hải, Điện-hải, lên đường, tiến đến Bình-thuận, theo tỉnh thần chia cắt phòng giữ, thự vệ úy vệ Trung nhị doanh Vũ lâm là Nguyễn Văn Du đem

https://tieulun.hopto.org

25 người trong ty Hộ vệ và ty Cảnh tất cùng với 300 biền binh doanh Vũ lâm, đến thay, trú phòng hai pháo đài An-hải, Điện-hải.

Kiến-an công Đài cho rằng: « *Vợ* lẽ mình là cháu gọi nghịch Khôi bằng cậu, vậy xin truất xuống làm nữ tỉ ». Vua bảo rằng: « Nó là vợ lẽ ngươi, đã hơn 10 năm, biết gì đến việc nhà họ ngoại? Huống chi cháu gọi bằng cậu, theo luật, cũng không bắt tội đến. Nay đã truất làm đầy tớ gái, thì chuẩn cho đoàn tụ. Vả lại, việc ấy đối với ngươi, lại không can thiệp gì, bất tất phải quá sợ hãi nên cứ theo lệ thường, vào chầu hầu, từ nay, nên bỏ việc giao thiệp với ngoài, thì khỏi lụy, cẩn thận về lời nói việc làm, thì ít lỗi. Ta làm chủ thiên hạ, quyết không vì con em mà bỏ phép công. Ngươi phải kính tuân lời dạy của ta, chớ quên ».

Chuẩn định: từ nay trở đi, phàm các quan viên văn võ tại chức và các quan quân ở nơi lưu thú nếu ai chết, theo lệ được vát thuyền đưa về nguyên quán, thì do địa phương liệu phái chính thuyền (1) hoặc đại dịch thuyền (2) của hạt mình, nếu trong hạt không có thuyền thì chuyển tư các hạt lân cận cấp cho.

---

(1) Chính thuyền: Chỉ những thuyền ván, thuyền nan, không đầy 7 thước ta, của các tư gia mà có nộp thuế (xem *Hội điển*, mục « Tào chính », năm Minh-mệnh thứ 7).

(2) Đại dịch thuyền: Chỉ những thuyền tư gia, hàng năm, tình nguyện đóng thuế xuất nhập cảng để khỏi phải vận tải của công (xem *Hội điển*, mục « Tào chính », năm Gia-long thứ 16).

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN 6

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý-tị, năm Minh-mệnh thứ 14 [1833], mùa thu, tháng 7. Đê các xã Sài-quất, Sài-thị, Nhuế-dương (đều thuộc huyện Đông-an) thuộc tỉnh Hưng-yên, đều vỡ, nhà cửa súc sản phần nhiều chìm ngập, đắm đuối. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên.

TVSACH.COM.VN

Vua dụ Nội các rằng: « Dân ta tai hại như thế, xem tờ tâu, ta đau lòng, nhỏ nước mắt! Vả trước kia, cứ theo lời tâu báo, đê bối đã luôn xảy những việc nguy hiểm, tức thì ta đã phê sai đốc sức gin giữ hộ đê, nay lại có tai hại không ngờ này, thực hơi thừa hành không đủ sức, chứ sao lại đổ cho mưa gió dập dồn và chất đất không bền chắc?

« Hộ phủ Vũ Tuấn, trước hết giáng 4 cấp, án sát Nguyễn Nhược Sơn giáng 2 cấp; những viên phái đi hộ đê là lãnh binh Trần Văn Tảo, quản phủ Nguyễn Văn Huy, tri phủ Nguyễn Văn Hiền đều trước phải cách chức tức thì phái thị vệ mang cái còn đỏ, do đường trạm đi đến đem lũ Trần Văn Tảo đánh 20 trượng, chuẩn cho đến chỗ thợ làm gắng sức làm việc để chuộc tội. Và đối với việc vớt người chết đuối, cứu dám lửa cháy, không thể trì hoãn được một khắc. Vậy ra lệnh cho Vũ Tuấn và Nguyễn Nhược Sơn: một người ở lại,

https://tieulun.hopto.org

làm việc hàn khẩu chỗ đê vỡ, một người tức tốc vận tải muối, gạo và tiền, chính mình nghiêm đốc các văn võ phủ, huyện chia đi đường thủy, đường bộ, xét xem chỗ nào hiện đang bị ngập lụt thì phát chẩn trước, rồi khám rõ tình hình bị tai nạn thương tổn tâu tiếp lên.

«Sai tả phó đô ngự sử viện Đô sát, là Phan Bá Đạt, đem 4 người trong khoa đạo ruổi đến Hưng-yên, hội đồng với lũ Vũ Tuấn, đi khám những dân bị thủy tai. Phàm người nào bị tai hại nhẹ, thì chia hạng chẩn cấp một lần. Người nào bị hại nặng thì trước hết liệu cấp gạo ăn dăm ba ngày hoặc 10 ngày, rồi lại kế tiếp cấp cho một lần nữa. Nếu ở tỉnh, tiền và gạo không đủ, thì tư ngay lấy ở chỗ gần như Nam-định hoặc Hải-dương. Lại nghĩ: ngày phái viên đến còn chậm, nên dụ cho tổng đốc Định — Yên là Đặng Văn Thiêm: «Nếu việc ở tỉnh hơi rảnh có thể chính mình đi được càng tốt, bằng không thì lập tức ủy một viên bố chính hay án sát, cùng với ngự sử Nguyễn Du và Nguyễn Trực Phương (nguyên phái giúp việc xây thành) đi mau đến làm việc phát chẩn».

Sai hữu tham tri bộ Lại, Hà Duy Phiên, quyền lãnh ấn triện viện Đô sát.

Đê ở các xã Đông-xá (thuộc huyện Gia-lâm) Phương-trạch (thuộc huyện Đông-ngàn) Bắc-ninh, các xã Thượng-cát (thuộc huyện Từ-liêm) Hương-lang, Thụy-dương (đều thuộc huyện Chương-đức) thuộc Hà-nội và xã Phương-độ (thuộc huyện Phúc-thọ) thuộc Sơn-tây đều vỡ cả! Tình thần đều phi tấu lên.

Vua liền xuống dụ nghiêm quở tổng đốc Ninh — Thái là Nguyễn Đình Phổ, bố chính Bắc-ninh là Nguyễn Khắc Hải, tổng đốc Hà — Ninh là Đoàn Văn Trường, bố chính Hà-nội là Nguyễn Hữu Khuê, tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Lê Văn Đức, bố chính Sơn-tây là Đỗ Huy Cảnh

https://tieulun.hopto.org

và các viên phủ huyện sở tại, đều trước phải cách lưu cả. Rồi ra lệnh thượng khẩn cho sang hộ đắp lấp những chỗ bị vỡ. Những nơi bị thủy tai nếu có tình trạng đói rét bức thiết thì chuẩn cho một mặt tâu lên, một mặt lấy tiền và gạo phát chẩn.

Vua nhân bảo Hiệp biện đại học sĩ Nguyễn Khoa Minh rằng: « Đê tỉnh Hưng-yên đã vỡ, thì sức nước đã chia sẻ rồi, sao tỉnh Sơn-tây ở thượng lưu cũng vỡ, hoặc giả cửa biển có nhiều chỗ nghẽn tắc, nước sông chảy không kịp mà dồn như vậy chăng? ». Bèn dụ sai tổng đốc Định — Yên là Đặng Văn Thiêm đi khám xem các cửa biển thuộc hạt mình, hiện nay có khoét sâu thêm rộng bao nhiêu, hay là vẫn nguyên như cũ, hoặc bồi nông thêm lên tình hình thực tại thế nào, lập tức cứ thực tâu lên.

TAISACH.COM.VN

Sau đó, Đặng Văn Thiêm phúc tâu: « Các cửa Liêu, cửa Ba-lạt, cửa Diêm-hộ đều sâu hơn năm trước, duy cửa Lác là không sâu. (Cửa Liêu: kỳ tháng 7 năm trước, khi nước triều lên, sâu 7 thước 5 tấc, khi nước xuống, sâu 1 thước 5 tấc, năm nay, khi nước triều lên, sâu 8 thước 5 tấc, khi nước xuống, sâu 2 thước 1 tấc. Cửa Ba-lạt: năm trước, khi nước triều lên, sâu 5 thước, khi nước xuống, sâu 1 thước 5 tấc; năm nay, khi nước triều lên, sâu 6 thước 2 tấc, khi nước xuống, sâu 1 thước 8 tấc. Cửa Diêm-hộ: năm trước, khi nước triều lên, sâu 8 thước, khi nước xuống, sâu 3 thước; năm nay, lúc nước lên, giống như năm trước, lúc nước xuống, sâu 3 thước 5 tấc. Cửa Lác: năm trước, khi nước triều lên, sâu 5 thước 8 tấc, khi nước xuống, sâu 1 thước 4 tấc; năm nay, khi

https://tieulun.hopto.org

nước triều lên, sâu 5 thước 4 tấc, khi nước xuống, sâu 1 thước 1 tấc). Còn các cửa bể khác như : cửa Trà-lý, cửa Lân, cửa Lạn đều giống như năm trước ».

Tỉnh Thanh-hoa có hoàng trùng (ăn hại lúa).

Thăng tư vụ bộ Lễ, Phạm Quang Nguyên, lên thự đốc học Hà-tĩnh.

Giá gạo tỉnh Quãng-ngãi lên cao. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên.

Vua nghĩ rằng: « Vụ thuế mùa hạ đương khẩn, giá gạo tất ngày càng cao lên, chuẩn cho dân : về thóc tô chính cung năm nay hoãn đến năm Minh-mệnh thứ 15, thứ 16, mới thu. Lại cho rằng thóc chứa ở kho tỉnh có ít, bèn phát gạo kho ở Kinh 10.000 phương, phái thủy quân chở đến. Dân có ai muốn đong gạo kho, thì giảm giá bán cho. Lại sai tiếp tục chuyển vận thóc kho Quảng-nam 4, 5 hộc để trữ ở Quảng-ngãi ».

Vua nhân bảo Nội các rằng: « Tỉnh Quảng-ngãi là kiêm hạt của tỉnh Quảng-nam, dân gian ngẫu nhiên gặp sự gạo ăn khó khăn như thế, mà thự tuần phủ Đỗ Khắc Thư không biết điều đình ngay trước khi việc xảy, lại không tâu báo sớm, hình như đổ cho có bố chính và án sát, mà không quan tâm gì đến, như thế thì còn đặt chức tuần phủ kiêm thống ấy làm gì nữa? Sai truyền Chỉ ban quở ».

Hộ lý tuần phủ Hưng-yên, Vũ Tuấn, đến khám chỗ đê vỡ ở tỉnh hạt, những người bị tai hại, mỗi người được cấp gạo 1 uyển, tiền 6 đồng, muối 2 sao, rồi làm sớ đưa tâu lên.

Vua dụ rằng: « Dân bị thủy tai, nếu ở chỗ thấp lắm, thì dù có gạo, muối, chắc cũng không thổi nấu ở chỗ nào được. Còn những chỗ ở hơi cao, mà chỉ cấp cho

https://tieulun.hopto.org

một số tiền, gạo nhỏ mọn, thì lấy gì mà sinh sống được? Ngươi nên lập tức cùng với Nguyễn Nhược Sơn và các cấn viên thuộc tỉnh chia đi những chỗ bị nước tràn tới, chỗ nào hại lắm thì liệu nấu cháo thổi cơm hàng ngày phát chẩn, chỗ nào tầm thường thì liệu cấp một lần mỗi người 1, 2 tiền, 10 uyển gạo, có thể để ăn được năm ba ngày, rồi lần sau sẽ lại cấp tiếp, để đỡ lúc cấp bách. Đợi khi nước rút cạn, sẽ hội đồng với các viên kinh phái, đi khám phân biệt hạng nghèo lắm, hạng nghèo vừa, và sự nên chẩn cấp thế nào cho phải, tức thì tuân theo lời dụ trước, làm cho ổn thỏa ».

Tổng-đốc Định—Yên là Đặng Văn Thiêm tâu rằng: « Nước sông lên to gấp hai lúc thường, đê điều ở huyện Chân-ninh (1) thuộc tỉnh hạt, hiện đang khẩn yếu. Thần đã đốc sức sang hộ, tưởng có thể giữ yên được. Đê các chỗ khác đều vững, thấy nước sông đã rút xuống được 1 thước 1 tấc ».

Vua dụ rằng: « Nay nước sông hơi giảm, cũng nên để ý phòng hộ; chớ cậy rằng đã giữ vững được mà chểnh mảng phòng bị ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Xứ Bắc-kỳ, trước đây vì có thổ lên lút lỏ ra, đã có Chỉ gọi tập hợp các biền binh hạ ban ở lại hàng ngũ để làm việc, đợi đến tháng 8 sẽ lại xuống Chỉ thi hành, nay công lớn tuy đã xong rồi, nhưng 4 tỉnh Hà-nội, Hưng-yên, Sơn-tây, Bắc-ninh, gần đây, nước sông lên mạnh, đê vỡ, biền binh sở tại phải chia đi sang hộ và chuyển vận tiền, gạo để phát chẩn, sai phái đã nhiều. Tỉnh Ninh-bình cũng là một nơi xung yếu, phải phòng bị thêm. Vậy truyền dụ cho các đốc, phủ năm tỉnh ấy: chuẩn cho các hạng biền binh trước đây đã dự vào việc đi bắt giặc đều được về nguyên

(1) Chân-ninh: Nay là huyện Trực-ninh thuộc tỉnh Nam-định.

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

quán nghỉ ngơi, ngày 1 tháng 8 họp tất cả ở hàng ngũ tại tỉnh, đến tháng 9 sẽ chiếu lệ chia ban.

Sai thự đốc Hải—Yên, Nguyễn Công Trứ, phái 2 quản cơ thuộc tỉnh, đều đem 4, 5 trăm biền binh đến Hưng-yên và Bắc-ninh, theo các tổng đốc, tuần phủ chia phái đi hộ đê, đợi đến tháng 8, nước sông yên lặng, thì rút về hàng ngũ.

Tổng đốc Hà—Ninh, Đoàn Văn Trường, tiếp tục báo: « Đê ở các xã Hòa-xá (thuộc huyện Hoài-an), Đồng-lư (thuộc huyện Nam-xang), Ngoại-khê và Lại-xá (đều thuộc huyện Thanh-liêm) bị vỡ ».

Vua dụ phải khẩn cấp đắp hàn khẩu lại. Lại ủy bố chính Nguyễn Hữu Khuê thân đi xem xét dân gian, có ai đói rét, thì chuẩn cho đem tiền và gạo để phát chẩn. Còn các viên phủ, huyện sở tại đều phải cách lưu, chuẩn cho gắng sức làm việc ở chỗ làm đê để chuộc tội.

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên, là Lê Văn Đức, tâu nói: « Nước sông lên to, đê điều các huyện thuộc hạt như Tiên-phong, Phúc-thọ, Đan-phượng, Yên-sơn, Bạch-hạc, An-lạc, An-lãng đều bị sạt nứt, thần đã hết sức phòng hộ rồi. Còn lần trước đê Phương-độ vỡ, nhân dân đói khó, thần đã quyên tạm phát 1.000 hộc thóc kho xay ra gạo, để phát chẩn rồi ».

Vua dụ rằng: « Đê điều hạt ngươi nhiều chỗ nguy hiểm, xem lời tâu, ta càng thêm lo nghĩ. Phải nên tìm cách sang hộ thế nào cho được cẩn thận để khỏi phải lo ngại. Đến như việc phát chẩn nên thể theo lòng ta khiến cho dân bị thủy tai đều được nhuần thấm ơn huệ thực sự ».

Trong kinh kỳ mưa.

Vua vời kinh doãn là Trần Tú Dĩnh hỏi rằng: « Lúa ruộng thế nào? » Tú Dĩnh thưa rằng: « Hơi được thấm

https://tieulun.hopto.org

nhuần ». Vua nói: « Khoảng tháng 8 nếu không lụt, thì có thể mong được mùa. Chỉ đáng lo là mùa hạ bị hạn đã lâu, mùa thu tất có lụt mà thôi ! »

Điều Nguyễn Công Tú, thự hữu thị lang bộ Lễ, làm thự hữu thị lang bộ Binh.

Tổng-đốc Bình—Phú, Võ Xuân Cẩn, tâu nói: « Linh tỉnh được chia phái đi làm việc bắt giặc, chỉ còn lại hơn 60 người, thì có vẻ đơn chiếc yếu ớt ».

Vua liền sai rút 100 biền binh trú phòng ở Phú-yên về tỉnh đóng giữ. Lại dụ tỉnh Quảng-nam chọn 8 thớt voi mạnh cùng đi với biền binh giỏi cỡi voi tỉnh Quảng-ngãi phái 200 linh tỉnh, đều đi đến Bình—Phú để đóng giữ.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Nhiều lần ở Kinh đã phái thuyền quân của bọn Đỗ Chiêm Phác, Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn, Phạm Hữu Tâm, Nguyễn Hữu Chính, Nguyễn Văn Niên, Trần Công Điều đến Nam-kỳ làm việc bắt giặc. Trước đây, đã có chỉ cho đoàn thuyền của lũ Đỗ Chiêm Phác, Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn, Trần Công Điều nếu đến Bình-thuận thì theo quyền điều khiển của Thảo nghịch Hữu tướng quân; đoàn thuyền của lũ Phạm Hữu Tâm, Nguyễn Hữu Chính tức thì đến các cửa biển Long—Tường, tùy cơ đánh dẹp. Vừa rồi nghe nói thuyền quân các đạo lục tục có đạo đã đến Bình-thuận và, gần đây, mưa gió thuận tiện, chưa biết đã nhất luật đến đủ cả chưa. Vậy truyền dụ cho Hoàng Quốc Điều, Đoàn Khiêm Quang ở Bình-thuận: một viên nên đến nơi, thăm dò đoàn thuyền ấy nếu đã đến đủ hoặc đã đi qua mũi Điện được quá nửa rồi, thì bảo đậu ngay lại ở cửa biển hoặc bờ biển thuộc các trạm Thuận-phương, Biên—Long, rồi gấp báo cho Thảo nghịch Hữu tướng quân điều khiển. Nếu do cửa biển

https://tieulun.hopto.org

Phúc-thắng đến thẳng Biên — Long, hội đại binh, tiến đánh, thủy bộ cùng giúp nhau thì vẫn tốt. Nếu tình thế có chỗ chưa tiện, thì lập tức nên liên kết thành đoàn thuyền đợi thuyền quân của Thảo nghịch Tả tướng quân tiến đến, thì cùng đi mau đến các cửa biển Long—Tường để chịu lệnh sai phái đánh dẹp giặc cho được vạn toàn. Đã không nên đi riêng rẽ và tiến cách khinh suất, cũng không được mang lòng sợ hãi rụt rè thấy có thể tiến được mà không tiến. Cần nên xem cơ hội mà làm, cốt cho đứng khớp, thì thế quân ta được kết hợp mà sức quân giặc bị phân tán, tự có thể đánh một trận bắt được giặc, mà công to hoàn thành ».

Thuyền quân của lũ Bình khấu tướng quân Trần Văn Năng, tham tán Lê Đăng Doanh, tán tương Trần Chấn đến cửa biển Thi-nại thuộc Bình-định, lấy cớ rằng thuyền quân của thự cai cơ Nguyễn Văn Trọng chưa đến tâu xin tiến đến cửa Cù-huân, thuộc Khánh-hòa để đợi.

Vua dụ rằng: « Thuyền hiệu của Nguyễn Văn Trọng lớn và nặng, đi chậm hơn, trước đây vài ngày còn ở đảo Đại-chiêm. Ta đã chuẩn cho do đường trạm, đi đến Bình-thuận trước. Biền binh cũng đổi sang thuyền khác, tiếp tục đi rồi. Nay gió thuận buồm xuôi, các ngươi nên tức thì tiến thẳng đến Bình-thuận để gặp nhau, bất tất phải dậu lại ở cửa Cù-huân để đợi nữa ».

Thự tuần phủ Biên-hòa Võ Quỳnh và lãnh binh Nguyễn Văn Thị, phó vệ úy vệ Cẩm y Đoàn Dũ, lãnh binh Phiên-an Lê Sách, phái viên Lê Đức Tiệm, Phạm Duy Trinh và biền binh các đạo từ tỉnh Biên-hòa lui đến trạm Biên — Long, hội với đại binh.

Vua sai truyền dụ cho Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy, tham tán Trương Minh Giảng rằng: « Khi ấy quan quân các đạo ở Biên-hòa có hơn một

https://tieulun.hopto.org

nghìn mà thuyền giặc chỉ có 19 chiếc, chẳng qua trên dưới đâm bảy trăm tên thôi, như thế thì số quân quan đã gấp hai giặc rồi, huống chi vừa mới nổ súng, đã bắn trúng 2 chiếc thuyền giặc, giết chết nhiều người trong bọn giặc. Thế là quân ta đã thắng thế rồi, sao lại đến nỗi bị thua? Trong đó tất có kẻ nhát sợ, chạy trước, làm kinh động lòng quân, thành ra hỏng việc. Các ngươi phải lập tức xét rõ, đương lúc ấy, ai là một, hai người chùn lại, chạy trước, thì không cứ là tướng, biền hay binh, dõng, cũng chuẩn cho lập tức đem chém để rao ở trước quân. Và nay quan quân và voi chiến do các tỉnh điều đến, đều lệ thuộc tướng quân và tham tán điều khiển. Phải nên lựa tính chia đặt, để cho đều có hệ thống, thì kẻ gọi người thưa mới nhạy bén được. Từ nay trở đi, có sai phái gì, nên truyền bảo trước rằng: Phàm ra trận, gặp giặc, ai nấy đều nên có tiến, không lui, nếu còn dám nhút nhát chùn lại như trước, chuẩn cho lập tức chém ngay không phải tâu lại nữa, để cho trong quân đều biết kỷ luật nghiêm minh, mọi người đều có tinh thần sắc bén, hăng hái gấp trăm phần, đua sức mạnh tiến lên, tất có thể hẹn ngày thành công được ».

Phái viên là kiểm thảo Nguyễn Song Thanh từ Nam-kỳ về tâu rằng: « Dò thám được tên các tỉnh Vĩnh-long, An-giang, Hà-tiên, tháng trước, đều đã thất thủ, lại nghe nói thủ ngự đồn Cần-thơ là Nguyễn Văn Thuận bị giặc bắt hiếp phải theo, đã từng đến thủ sở Phúc-thắng đầu thú, nhưng bị nguyên án sát Biên-hòa là Lê Văn Lễ bắt giam, rồi lũ giặc chợt đến, Văn Lễ lại để cho Văn Thuận đi ».

Vua bảo Nội các rằng: « Nguyễn Văn Thuận nguyên có quan chức, trước đây theo giặc, là vì bức bách dữ lắm, chắc không phải quả là bản tâm. Lê Văn Lễ đoán là đối

https://tieulun.hopto.org

trá, vội bắt giữ Thuận, nếu nó quả là trá hàng, há có nhẽ nào một mình tự sừng sững đến? Nếu còn chưa rõ tâm sự nó thì chi bằng cứ để cho đi lại, hỏi biết được tình trạng bên giặc, và sai hướng dẫn thuyền ra vào, há không phải là một cơ hội tốt ư? Vậy mà nhâu lúc nó đến thì bắt giam, rồi lại giao cho giặc, như thế có phải là làm tuyệt tấm lòng đầu thú của nó và khiến nó quyết chí theo giặc đó không? Việc này tuy đã qua, nhưng cũng nên hỏi rõ nguyên ủy. Nay án sát mới Biên-hòa là Hoàng Văn Đản hiện đóng ở Biên—Long, nên du sai mật hỏi Lê Văn Lễ xem việc ấy có dích thực là do cầu công mà vu hãm hay không, tức thì cứ thực tâu lên để đợi Chỉ. Còn đối với Nguyễn Văn Thuận, nếu biết tông tích nó đâu thì chiêu dụ trở về, không thì từ từ hỏi rõ nhân tiện tiếp tục tâu lên ». Sau đó, Hoàng Văn Đản tâu nói: « Dò được rằng Nguyễn Văn Thuận cùng con và gia thuộc hơn 10 người, nhân viên thủ ngự Phúc-thắng là Phạm Văn Thụy dẫn đến quân thứ Lê Văn Lễ xin đua sức làm việc để chuộc tội, lệ thuộc để sai phái, đến khi giặc đánh Biên—Long, Thuận đánh nhau với giặc, bị giặc giết chết ».

Vua nói rằng: « Nguyễn Văn Thuận trước bị giặc cưỡng ép, rồi chính mình lại đem con em ra đầu quân, đua sức làm việc, sau lại đánh nhau với giặc, bị chết trận, thì tâm tích đã rõ ràng. Vậy chuẩn cho thưởng ngay 20 lạng bạc, giao cho người nhà ».

Thự tuần phủ Biên-hòa Võ Quỳnh, phái viên Phạm Duy Trinh và Lê Đức Tiệm tâu rằng: « Tuân theo sắc chỉ, bọn thần đã điều tra về đầu mối cuộc nổi loạn ở Phiên-an, thì: Lê Văn Khôi là đầu sỏ, thứ đến Nguyễn Văn Bột, lũ Thái Công Triều, Lê Đắc Lực, Nguyễn Văn Chấm, Dương Văn Nhã đều là bè đảng, rồi sau đến lũ

https://tieulun.hopto.org

cam tâm theo giặc chịu chức của giặc, như: Nguyễn Hàm (con Nguyễn Văn Thành (chết) ngụy xưng là tòng súy phủ kiêm ngũ khuông vệ), Mạc Hầu Hi (con Mạc Hầu Du, ngụy xưng là thủy quân kiêm lãnh ngũ dinh, trước can án chở lậu gạo bị giam ở ngục Phiên-an), Vũ Công Tước (ngụy xưng thủy quân) cộng hơn 70 người. Còn người giữ tiết nghĩa cao, không chịu khuất bị giặc giết chết, duy có 2 người là phó quản cơ Phiên võ, Bùi Văn Thuân, và đề lao Nguyễn Như Xuân mà thôi.

«Và tỉnh Phiên-an từ sau khi chia đặt tỉnh chia hạt, tổng đốc Nguyễn Văn Quế mỗi tháng ngồi công đường 2 lần, hoặc 10 ngày 1 lần, việc trong tỉnh đều do Bạch Xuân Nguyên quyền tạm chuyên làm. Việc gì cũng hà khắc, và xét nét từng ly từng tí. Từ lính binh đến suất đội, hơi có việc gì không như ý, thì nắng nhục ngay. Những ván gỗ do cơ binh ở thành đi lấy về, đến thu giữ cả. (Trước đây phát giác vụ án về ván gỗ của lũ nghịch Khôi, phàm ván gỗ do cơ binh ở thành lấy về, sức sai thu giữ tất cả). Nhà cửa quân và dân ở trong thành đều bắt rỡ bỏ hết đi, người ta đều oán cả. Đến như nết xấu về những vụ tham ô cũng có nhiều. Và vụ án về ván gỗ, thuyền bè mà ngụy Khôi, ngụy Bột đã can phạm, đã có chỉ sai nghiêm xét, mà Nguyễn Chương Đạt không từng xiềng xích giam cấm, lại thường đêm đến thả cho về nhà. Trại quân trong thành mỗi trại có 5, 6 hoặc 10 người canh giữ quân chính trễ tràng biếng nhác, cho nên lũ kia mới nhân lúc sơ hở nổi lên biến loạn». Sở ấy sai phi ngựa đệ vào tâu.

Vua dụ rằng: «Lời dụ trước có câu bảo «phi ngựa vào tâu» là vì lúc đầu việc mới phát, chưa biết hết tình hình giặc, nay thì việc đã rõ ràng, mà ngoài đó ra, lại không đò xét được tình trạng gì khác, thì hà tất phải cấu

nệ? Vả, gần đây việc bắt giặc ở Nam-kỳ, ngựa trạm đi lại bận rộn, nhọc mệt, mà không biết liệu tính nặng, nhẹ, động việc gì cũng cho chạy ngựa trạm để trình không tiếc sức người, sức ngựa. Vậy truyền chỉ ban quở! »

Thự tuần phủ Thuận—Khánh, Hoàng Quốc Điều, tả thị lang bộ Hình, Đoàn Khiêm Quang, tâu nói: « Đoàn thuyền của lũ quản vệ Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn, Nguyễn Hữu Chinh, Đỗ Chiêm Phác, Phạm Hữu Tâm, do Kinh phái đi, lần lượt qua tỉnh hạt, đã nhân lúc thuận gió, tiến đến quán thứ Biên-hòa. Duy thuyền quân của quản vệ hậu vệ doanh Thần cơ là Nguyễn Văn Niên, Trần Công Diệu, mới đến tấn sở Phan-ri. Bọn thần đã sức đem biền binh lên bộ, tiến đi, súng ống dạn dược cũng tiếp tục chuyển vận theo quân, còn thuyền cứ để ở lại địa phận tấn sở ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Cứ như thế thì đại đội biền binh của Thảo nghịch Hữu tướng quân, đường thủy đường bộ đều hội lại, chắc đã có nhiều, còn thuyền quân của Tả tướng quân đi thẳng đến Long—Tường, chưa tập hợp được đông. Vậy truyền dụ cho tham tán Hoàng Đăng Thận cùng Hoàng Quốc Điều và Đoàn Khiêm Quang xét xem 3 vệ Tráng oai, Phấn oai, Thần oai phải đi trước, nếu còn ở tỉnh, thì trích ra 1 vệ, cho đi thuyền hiện để ở đấy, nếu đã đi qua giới hạt rồi, thì đợi 2 vệ Nghiêm oai, Hùng oai phải đi sau, một khi đến tỉnh, thì trích lấy 1 vệ, cho đi thuyền ấy, hễ thấy đoàn thuyền của Tả tướng quân đến, thì lệ thuộc vào theo sai phái ».

Vua lại cho rằng: « Đại đội quan quân đường thủy, đường bộ, hiện đã như mây họp lại, chẳng sớm thì muộn, giặc tất phải thua vỡ, hoặc theo đường biển, hoặc theo đường núi, tìm lối chạy trốn. Vậy truyền dụ các tỉnh từ Quảng-bình đến Quảng-yên sức trước cho các

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tấn sở và thủ sở ở ven biển đều liệu phái thuyền quân tuần tiễu ở mặt biển và những nơi hoang vắng trên các hòn đảo. Còn các tỉnh từ Bình-thuận đến Nghệ-an : phàm những hạt có đường núi, có thể thông ra xứ Bắc-kỳ, cũng sức cho thổ mục, thổ dân sở tại chiếu theo địa hạt mà ngăn chặn ».

Thự tuần phủ Hưng-hóa, Ngô Huy Tuấn, tâu nói: « Tỉnh hạt có huyện 16 châu, đất rất rộng rãi, huống chi ngoài thì giáp địa giới nhà Thanh, trong thì lũ giặc còn có kẻ ẩn nấp chưa bắt hết được. Vậy xin cho Sơn-tây phái thêm biền binh 2 cơ chia đi đóng giữ. Lại xin chọn thổ mục, đặt làm thổ tri huyện và lại mục ở huyện Thanh-xuyên và châu Văn-bàn ».

Vua dụ rằng : « Hạt ngươi, địa thế rộng và xa, việc canh phòng vẫn không thể sơ sài được, nhưng phải nên xử trí việc, há nên hạn chế trong số 2 cơ được ư? Nhưng, lính tinh có ít, mà tổng đốc Lê Văn Đức có trách nhiệm kiêm hạt, vậy chuẩn cho tính kỹ, liệu phải, không nên nhiều, cũng không nên ít, cốt đủ để phòng bị nghiêm cẩn và yên bờ cõi là được. Đến như việc chọn người thổ mục, trước giờ vẫn noi theo thói cũ, hoặc tư vị người thân yêu, hoặc lợi về của đút lót, nên phần nhiều không chọn được người tốt, dần dà đến nỗi gây nên dần mối tai vạ! Cái gương về việc Đinh Công Tiến, Hoàng Kim Thịnh hãy còn sờ sờ đấy! Ngô Huy Tuấn, ngươi cần nên gột rửa thói cũ, một mực chí công, cẩn thận chọn lấy người có thể ủy thác sai khiến được, rồi tâu xin bổ chức ». Sau đó, Lê Văn Đức xin phái biền binh cơ Nhất thuộc Hữu quân đến Hưng-hóa đóng giữ, mỗi năm 1 lần đổi, nếu có việc nên phái thêm, xin tùy nghi điều khiển.

Vua y theo lời tâu.

https://tieulun.hopto.org

Hộ lý tuần phủ Hưng-yên, Vũ Tuấn, hặc tâu rằng: «Nguyễn Đức Nhuận, nguyên tuần phủ bị cách, khi đồng lý việc đắp thành, chi lội tiền công 120.000 quan, mà không biên vào sổ chi, tiêu; vật hạng đã mua lại phần nhiều không đúng cách thức». Nhuận, trước đây đã được phái đi làm việc bắt giặc ở Ninh-bình, được khai phục, làm viên ngoại lang, có Chỉ vời vào Kinh để lựa dùng, thì vừa gặp lời tấu của Vũ Tuấn dâng lên. Nhuận bèn bị cất chức giữ lại, để tra xét.

Sau đó, Hình bộ cho rằng: Nguyễn Đức Nhuận trước can về tội dong túng người nhà, dọa nạt người để lấy của. Án đang lên nên xử tội đồ, xin đợi án sau sẽ kết nặng.

Vua sai lập tức cách chức, nghiêm cấm, định nghĩ tâu lên. Đến lúc thành án kể những tang tiền chi lạm của công có đến vài vạn, nên Nguyễn Đức Nhuận cùng với chức giám tu là Trần Ninh-bình, Trần Văn Tảo đều xử tội trảm giam hậu. Khi ấy, Nhuận đã chết trước rồi, cũng sai làm rõ tội danh để răn kẻ xâm phạm của công và làm lỡ việc.

Chuẩn định: từ nay trở đi, phàm biền binh ở Kinh hay ngoài các tỉnh, sau khi tựu ban, bị bệnh mà vẫn ở hàng ngũ thì cho theo lệ, vẫn cấp lương tháng. Việc này được chép làm lệnh.

Biền binh Nhất vệ thuộc Hậu bảo từ quân thứ Bắc-kỳ trở về.

Vua nghĩ rằng: biền binh ấy đi đánh giặc đã lâu ngày, cho về Bình-định thăm gia đình, nhằm ngày 1 tháng 9, chiếu theo lệ, chia ban, nhập ngũ.

Lũ giặc Ninh-bình lại lên lút ló ra ở xã An-thị, huyện Phụng-hóa, đốt nhà, cướp của nhân dân. Việc lên đến vua. Vua sai hộ phủ Lê Nguyên Hi thân đem quân và voi đi đánh.

https://tieulun.hopto.org

Cho phó lãnh binh Hải-dương là Đồng Bá Huyên làm vệ úy, trật chánh tam phẩm, sung chức lãnh binh Hải-dương.

Điều nguyên bố chính Thanh-hoa, Trịnh Đường, làm hữu thị lang bộ Lễ.

Tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên, Lê Văn Đức, tiếp tục báo rằng đê các xã Hương-tảo, Tảo-hạ (đều thuộc huyện Phúc-thọ), Bồ-sao, Định-hương (đều thuộc huyện Bạch-hạc) đều vỡ, và nói: «Hiện nay sắc trời quang tạnh, nước đã rút xuống 3 thước 5 tấc».

Vua dụ rằng: «Ngươi nên nhân lúc nước xuống này, tìm cách khơi thông, ngõ hầu tránh khỏi được hại ứ tắc. Rồi thượng khẩn đắp lại những đoạn đê vỡ và tất cả những chỗ đê nguy hiểm, để chống lụt sau này. Còn đối với các viên phủ, huyện sở tại, chuẩn cho cách chức cả, [illegible] Hải-dương và Ninh-bình, vì đê các hạt lân cận bị vỡ, nước lụt tràn sang, cũng bị ngập nhiều ruộng nương. Tỉnh thần đều đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ Nội các rằng: «Lần lượt thấy báo, nước sông ở Bắc-kỳ ngày đã rút xuống, chỉ vì dòng sông hạ du nhiều chỗ ứng tắc, nên nước ứ ở ruộng không cạn sớm được. Vậy truyền dụ cho các tổng đốc và tuần phủ các tỉnh Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương đều nên thân đi khám xét, chỗ nào ngoài đê nước thấp mà trong đê nước cao, thì chuẩn cho lập tức liệu xem các đoạn đê ở hạ du, khai ra 5, 7 chỗ để nước ứ ở trong ruộng chảy ra sông, đợi thế nước trong đê và ngoài đê ngang nhau, thì lấp lại. Và hộ phủ Ninh-bình là Lê Nguyên Hi hiện đi làm việc bắt giặc, thì sai ân sát Nguyễn Bá Thân đốc đồng các viên phủ huyện đi khám ở miền hạ du xem chỗ nào có thể làm cho thế nước thông đi được, thì không cứ đê

công hay đê tư, chuẩn cho tức thì tùy thế khai thông, cần cho nước ứ sớm cạn, ấy là việc cốt yếu ».

Lại mở cục đúc tiền ở Hà-nội.

Vua dụ Nội các rằng: « Đúc tiền theo pháp chế, là để lưu thông của cải và lợi cho việc dân tiêu dùng. Gần đây, vì dân gian có nhiều kẻ đúc trộm, cho nên bãi đi. Nay xứ Bắc-kỳ chợt gặp nạn lụt, hiện nay đã cần phát chẩn, rồi sau khám rõ được thực trạng tai hại, lại phải tha thuế, hoãn thuế, bán thóc ra, hoặc cho vay thóc để giúp dân khỏi khó khăn, tiền của tiêu dùng thế tất không được thừa thãi như trước. Vậy truyền dụ cho tổng đốc Đoàn Văn Trường hội đồng với 2 ty bố chính án sát bàn định, liệu mở ngay lò đúc tiền ở cục Bảo tuyền cũ, hễ hội bàn thỏa hợp thì tâu lên ».

Đoàn Văn Trường lại xin sửa lại trường sở, kho tàng, lò đúc, thuê dân làm việc. Vua sắc sai chiếu theo công việc: việc nặng thì mỗi người mỗi tháng cấp cho 1 phương gạo, 3 quan tiền, vừa thì 1 phương gạo, 2 quan tiền, việc nhẹ thì 1 phương gạo, 1 quan tiền.

Vua bảo thị thần là Nguyễn Khoa Minh rằng: « Gần đây, tai biến thường xảy, ta ngày đêm nóng ruột, nhọc lòng rất lo đến sinh linh. Binh tâm mà nghĩ, cái cớ sở dĩ đến thế, thực lỗi tại ta ». Nguyễn Khoa Minh thưa rằng: « Thiên tai lưu hành, là bởi khí hóa xui nên đó thôi! » Vua nói: « Hạn, lụt, đời nào chẳng có? Xưa, đời Đường Nghiêu cũng có thủy tai nhưng có thánh đức như Đường, Nghiêu, cuối cùng không tổn hại gì. Nay ta đức không vi được với Đường Nghiêu, thì thường phải tự xét lại mình, chứ không thể đổ cả cho khí hóa được ».

Ngày giáp thân, vua ngự điện Văn-minh, bảo thị thần rằng: « Bắc-kỳ có nạn lụt, nhân dân bị khổ trong vòng

tối tăm dấm đuối, ta là cha mẹ dân, nỡ nào cứ hưởng yên vui cho đành? Vậy, bắt đầu từ ngày nay, những món ăn ngự thiện do viện Thượng thiện dâng tiến thì giảm đi một nửa. Nhất thiết ca nhạc đều bãi bỏ. Các vật châu ngọc quý báu ở trong cung cũng đều giảm bớt đi. Chim muông ở vườn thượng uyển, đều thả ra hết. Lại sắc cho nội cung: phàm người có danh vị thì chiểu theo phẩm trật mà ăn mặc, không được xa xỉ quá. Các nữ tì không được tiếm dùng đồ gấm vóc, ăn uống nên có tiết độ, không được vượt quá mức».

Vua lại bảo rằng: «Ta trước hết coi trọng sự ăn của dân, hằng năm chính ta đi cày [ruộng tịch điền] để khuyến khích thiên hạ. Điều đó, các ngươi đều biết cả đấy. Há nên phao phí cần bảy được ru? Phàm các điều răn dạy này, phải nên cẩn thận nhớ lấy. Sách Đại học thiên hạ mới bình». Lời đó, há nên coi thường?».

Thả 3 đội Nhất, đội Nhị, Tam ở thự Thanh-bình về, tùy tiện sinh lý, không phải ứng trực. Đợi đến kỳ tế hưởng mùa đông sẽ tập hợp cả lại, để làm lễ.

Vua dụ Nội các rằng: «Xứ Bắc-kỳ gặp phải nạn lụt, đã nhiều lần xuống dụ sai phát chẩn, để giúp sự sinh sống cho dân. Lại nghĩ dân ta có tai nạn ấy, lòng ta buồn rầu, ngày đêm chỉ nghĩ mưu chước, tìm cách thiện hậu. Gần đây, cứ các địa phương tâu lên, thì nước sông xuống mạnh, cần nên sớm để tâm đến việc dân, khiến dân hết sức về việc làm ruộng, thì mùa đông mới có thể tiếp tế được. Vì như người, nguyên khi bị tổn thương, phải cần được nhiều phương thuốc để điều trị, mới mau có khi sắc tinh táo lên được, nếu để bệnh trầm trọng, người gầy giơ xương ra, lúc ấy tuy chữa bằng thuốc hay, chẳng cũng muộn rồi. Vậy truyền dụ cho các đốc, phủ, bố, án các tỉnh: Sơn-tây, Bắc-ninh, Hà-nội, Hưng-yên,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Hải-dương: hiện nay, nước lut đã rút, nhưng địa thế có chỗ cao, chỗ thấp, nước ứ cũng có chỗ sâu, chỗ nông. Vậy nơi nào ở gần chỗ cao, nên sức bảo nguy cấy các thứ lúa và trồng khoai, củ, đậu, ngô, để có thể giúp qua khi đói, chớ để một ly đất nào bỏ không. Lại nên gieo nhiều mạ, để sẽ cấy giặm vào những khu trũng thấp, sau khi nước xuống. Nếu ai không đủ vốn để cấy được, thì Nhà nước cấp cho thóc và cho vay liền cốt cho đủ chi dùng vào việc trồng cấy.

« Đến như dân gian cũng nên: chỗ có, chỗ không, trao đổi lẫn nhau, người giàu, người nghèo giúp đỡ lẫn nhau, hoặc giúp bằng của cải, hoặc cho mượn vườn ruộng để người khác trồng cấy nhờ. Trong 1 ấp 10 nhà, tất có người trung tín, huống chi trong 1 tổng 1 làng há lại không có người giàu, hào nghĩa, mất thấy dân nghèo ở gần đang giúp đỡ, mà lại bỏ đi sao?

« Vậy quan địa phương nên đi khắp các nơi để khuyên dụ, bất cứ quan quân hay dân chúng, hễ ai tự nguyện bỏ của nhà ra giúp những người nghèo túng, thì nên phân biệt số nhiều, ít, tâu lên, đợi Chỉ khen thưởng: quan thì cho thêm chức, hàm, gia cấp và kỷ lục, dân thì trao cho chức trong dân và mũ áo, hoặc cấp cho tấm biển để biểu dương, ai không tự nguyện cũng chớ ép. Các ngươi, đốc, phủ, bố, án, và các phủ huyện đều là bầy tôi chăn dân giữ đất, nên thể theo ý ta mà hết sức làm. Nếu ai khuyên bảo có phương pháp, khiến cho dân hạt, mọi người biết giúp đỡ nhau, việc trồng cấy được siêng năng, mùa đông tới này không đến nỗi thiếu thốn, thế là biết vì ta mà chăn nuôi dân đáng nên khen ngợi và tuyên dương. Phàm những người trước đây can án về đê điều đã phải giáng, phạt, nay chỗ đê vỡ tuy chưa lấp được, cũng chuẩn cho khai phục, nếu ai không can án đê điều, thì lập tức được cất nhắc vượt

https://tieulun.hopto.org

bậc để nêu rõ người hiền tài. Nếu coi lời ta nói là bài văn suông, ngồi nhìn cho dân mắc phải đói rét, thế là rất phụ khổ tâm của ta thương yêu dân. Sau này xét tình, định tội, thì không những khép vào tội không làm nổi việc, và lại khép vào tội bỏ liều dân nữa, sợ các ngươi không chịu nổi lỗi nặng ấy đâu!

« Lại có kẻ nào tâm địa không tốt, nhân đấy thêm việc ra, làm nhiễu dân, một khi phát giác, không những là phép nước không tha, mà kẻ mất hết lương tâm không đáng kể là người ấy, còn đứng sao được ở khoảng trời đất được nữa?

« Vậy đem lời dụ này thông cáo cho quan lại lớn nhỏ và dân chúng 5 tỉnh đều biết ».

Thuyền quân của tham tán Nguyễn Xuân, tán tương Trương Phúc Đĩnh, 14 chiếc, đến tấn sở Phan-ri, tỉnh Bình-thuận, báo nói: « Việc đánh giặc ở Phiên-an đương khẩn cấp, nếu theo như trước phải do cửa biển Long—Tường tiến đánh, thì không khỏi cách trở chậm chạp. Bọn thần đã tiến thẳng đến địa phương Phúc-an, đợi thuyền quân của Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương đến, hội bàn rồi tiếp tục tâu lên, nếu chưa đến, thì xin hội đồng với Hữu tướng quân và tham tán để trù tính cơ nghi đánh dẹp ».

Vua bảo bộ Binh rằng: « Trước đây, nghe nói thuyền quân của Tống Phước Lương đã qua tấn sở Cù-huân, hiện nay chắc cũng đến Bình-thuận rồi. Đoàn thuyền hội lại khá nhiều phải nên lựa tính cơ nghi cốt làm cho đúng khớp. Vả, trước đây, đoàn thuyền của lũ Phạm Hữu Tâm, Đỗ Chiêm Phác hiện đã tiến đến Biên—Long, nay những thuyền mà lũ Tống Phước Lương đi đó, phần nhiều là hạng lớn, mà chỗ ấy, đường thủy quanh co, nông, hẹp, nhà binh vẫn kiêng kỵ. Vậy, truyền dụ cho Tống Phước Lương, Nguyễn Xuân, và Trương Phúc Đĩnh

https://tieulun.hopto.org

triệu tập đoàn thuyền của lũ Phạm Hữu Tâm đều hội lại, kết thành đại đội, do sông lớn tiến đi, chặn giữ các cửa biển có thể thông đến trạm Biên—Long, thì thuyền giặc quyết không dám tiến đến trạm Biên—Long để ngăn chặn.

« Vả lại, thuyền quân do sông lớn tiến đi, vẫn là việc chính, nhưng nếu đã từ đường thủy Biên—Long tiến đi rồi, thì nên cẩn thận phòng giặc từ miền thượng du phóng lửa xuống, cần giữ cho muôn phần được toàn vẹn cả. Nhưng trong quân, tình hình thay đổi từng ngày, từng bước, ta ở xa, khó mà ức đạc được, cốt ở tướng quân và tham tán khéo lo toan đấy.

« Vả, thủy sứ nay đã hợp đông, thì bộ binh của Phan Văn Thúy và Trương Minh Giảng nên đóng một đồn ở Biên—Long, chia quân ra 4, 5 trăm hoặc 7, 8 trăm, cốt có thể bảo vệ lương thực để thông đường vận tải. Tức thì đốc suất đại đội quân và voi đến thẳng Biên-hòa, đặt một đồn để phòng thủ cần mật, rồi từ miền thượng du đến thẳng Phiên-an, thì giặc thế tất bội lại ở Bình-đồng để chống cự. Chỗ ấy, ở đầu đồng nông hẹp, nếu có thể sang được, thì nên sang ngay để tiến đánh ; một mặt tư đi hội với Tống Phước Lương đốc thúc thủy quân đều tiến lên đánh giáp vào. Lũ giặc nếu chỉ chuyên chống với bộ binh, thì thủy quân đều tiến lên, phá chỗ trống, đánh chỗ kém, lại càng dễ được. Lũ giặc nếu chỉ chuyên chống với thủy quân, thì bộ binh nhân thế, đến thẳng Phiên-an, như vào chỗ đất không người. Nếu giặc chia quân ra chống cự, thì quân ta 2 đường đồng thời cùng châu vào đánh, tất giặc thế phải phân tán, sức phải yếu đi, trông được chỗ nọ bỏ mất chỗ kia, quân ta tự có thể định ngày bắt được giặc. Còn như đoàn thuyền của Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng, khi chỉ dụ này đến, nếu đã nhất tề gặp nhau, thì

https://tieulun.hopto.org

kết hợp ngay thành 1 đoàn thuyền lớn, đều do sông lớn tiến thẳng lên, lại càng hay lắm ».

Lại du Nội các rằng: « Nguyên thành Gia-định là đất dấy lên nghiệp vương, nhân dân trong xứ vốn có tiếng là trung nghĩa. Mới đây, nghịch Khôi làm loạn, phàm ai là người có tâm huyết, thì khí, thấy đều coi nó là kẻ thù chung. Nay đại đội quan quân thủy bộ như mây họp ở Biên—Long, thẳng đến Phiên-an, thì chỉ sớm hay muộn đầu giặc tất phải treo lên cột cờ. Vậy truyền dụ cho quan quân dân chúng sở tại nên rủ nhau hướng theo đại nghĩa, nếu ni hay nhân chỗ sơ hở, giết được lũ giặc, đánh úp lấy thành trì, lập được công to, tất có hậu thưởng ».

Lại sai kiểm thảo Nội các là Nguyễn Song Thanh mang dụ chỉ đến các địa phương ở Long-tường, thông báo tin tức, để cho nhân dân sở tại ai cũng hiểu biết.

Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy, tham tán Trương Minh Giảng đóng ở trạm Biên—Long, tâu rằng: « Dò thám được tin rằng nghịch Khôi từ khi nghe biết đại binh tiến đến, thì chỉ để lại một hai bọn trong bè lũ giặc lần trước đã đi lấn cướp Định-tường Vĩnh-long, còn thì rút hết về Phiên-an, góp sức để đóng giữ và chiếm cứ những chỗ xung yếu trên đường thủy và đường bộ ở Biên-hòa, lại rào riết nơm đón huyện hạt Phúc-an thông đến Bình-thuận là con đường có thể tải lương cả thủy lẫn bộ. Nay nếu đem quân, voi và thuyền hiện tại tiến thẳng đến Biên-hòa, chắc hẳn đánh một trận có thể lấy lại được, nhưng tình lý ấy đã không còn lương chứa và cách trạm Biên—Long đến 2 ngày đường, đường thủy lại có nhiều ngả, giặc thế tất nhân sơ hở đến đánh úp trạm Biên—Long, thì đường chuyển vận lương ở Bình-thuận, lỡ có chỗ trở ngại, sợ lại vất vả

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thêm. Vậy nghĩ nếu bằng đợi lương thưởng tiếp tế đâu đấy rồi vừa gặp thủy quân các đạo đều đến, bấy giờ thủy bộ cùng tiến đến tỉnh thành Phiên-an, thì mới là chước vạn toàn ».

Vua dụ rằng: « Những lời tâu đó cũng phải. Về việc lương thưởng, đã có chỉ dụ cho quan tỉnh Bình-thuận đốc thúc chuyển vận, chắc đã tiếp tế rồi, nay thủy quân các đạo đều đến quân thứ, chính là lúc thủy bộ nên cùng tiến, thì đánh một trận sẽ thành công được ».

Nghịch Khôi lại ủy cho đảng nó là nguỵ Tiền quân Nguyễn Văn Chấm đốc suất 40 chiếc thuyền quân nguỵ, chiếm giữ các giang phận Phúc-an, có khi hướng về bên sông chỗ quân thứ ta mà đánh trống, hò reo, có khi lên bờ bắn đại bác, 1 ngày, đêm, đến 3, 4 lần. Tướng quân Phan Văn Thúy, tham tán Trương Minh Giảng chia [illegible] giặc bên chia làm 3 đường kéo đến, quân ta cùng giặc đánh nhau rất dữ, từ giờ ngọ đến giờ dậu, giặc bị thương và chết nhiều, bèn theo lối rừng rậm chạy trốn. Quan quân bắt sống và chém được hơn 20 tên, thu được súng và khí giới rất nhiều.

Tin thắng trận tâu lên. Vua dụ rằng: « Lũ giặc quèn ngu xuẩn kia, hơi sức được bao nhiêu, chẳng qua chúng cho rằng quân ta đi xa, từ nghìn dặm đến, lại chưa tập hợp đủ cả, nên muốn đem hết những quân liều chết nấp ở chỗ rậm, chẹn lấy chỗ hiểm để cầu may được thắng một trận đó thôi! Duy tướng biền binh, sĩ của ta đều mang lòng căm giận, hăng hái tiến lên, trước đã một phen đánh giết lũ giặc, lấy lại được huyện Phúc-an, nay lại thu được chiến công to lớn, thế mà quân ta không tổn thương một người nào. Tướng quân và tham tán điều khiển được việc như thế, thực đáng khen thưởng. Vậy đều thưởng quân công gia một cấp. Cùng

https://tieulun.hopto.org

đi ở trận ấy từ quản vệ đến suất đội ai có công trạng đều thưởng quán công kỷ lục một thứ. Biền binh 3 đạo đều thưởng tiền 500 quan.

« Vả, nay bọn giặc hai lần bị thua, đã sợ mất vía mà tinh thần quân ta đang hăng hái gấp trăm lần, hiện nay thủy quân lại đã đều tập hợp cả, vậy các người cần nên nhân cái uy thế được luôn này, tùy cơ tiến đánh, một mặt tư hội với Thảo nghịch tướng quân, thủy bộ đều tiến, tả hữu giáp công, thì có thể định ngày lấy lại Phiên-an mà đầu sỏ giặc là Lê Văn Khôi và bè lũ nó có thể bị bắt ngay được ».

Lại cho rằng : « Việc dùng binh, chi phí rất nhiều, nếu chỉ trách cứ vào tỉnh Bình-thuận chuyển vận để tiếp tế, thì e có khi không đầy đủ. Vậy truyền dụ cho tỉnh Bình-định thuê thuyền, tải 10.000 phương gạo đến địa giới Bình-thuận, chờ gần các cửa biển Biên-hòa. Tỉnh Phú-yên cũng vận tải 10.000 phương gạo, đều do tỉnh thần Bình-thuận lựa tính, hoặc chở thẳng đến quân thứ, hoặc đưa lên đường bộ, tải đi, để giúp việc cần dùng ».

Sai Binh bộ phái 5 chiếc thuyền lớn các hiệu của thủy quân lãnh ở kho Kinh, gạo 20.000 phương, tiền 10.000 quan, muối 200 phương, chở thẳng đến quân thứ Biên-hòa, giao cho tướng quân và tham tán ba đạo binh nhận lấy, cấp phát. Còn binh thuyền ấy vẫn lưu lại ở đấy để dùng vào việc quân. Lại trích lấy trong các nha thuộc Lục bộ, Thái thường tự, Quang lộc tự, Hàn lâm viện và Tào chính, từ viên ngoại lang đến vị nhập lưu thư lại, và ban giám sinh ở Quốc tử giám, cộng 30 người, dùng một viên ngoại và một chủ sự để coi quản, cho ngồi cả thuyền quân ấy mà đi. Khi đến quân thứ, chuẩn cho theo tướng quân và tham tán làm việc chi phát tiền lương trong quân.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Nội các rằng: « Lần lượt chọn sai các tướng quân và thaon tán đại thần tiến đi đánh giặc, chắc đã cùng nhau hội lại cả rồi. Vậy truyền dụ cho Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng, Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương tập hợp đại đội 2 lộ quân và chu sư các đoàn thuyền, ra sức đánh giết thật mạnh một trận thủy chiến để phô trương cái thắng thế của ta. Lũ Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy lãnh ngay bộ binh và voi chiến, do Biên-hòa đến thẳng Phiên-an. Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng đem ngay thủy quân hợp sức đánh dẹp, cần sớm bắt chém nghịch tặc, lấy lại tỉnh thành. Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương, thì đưa ngay đoàn thuyền trước vẫn quản lãnh, cùng với đoàn thuyền vệ ban trực tả nhất do Phạm Hữu Tâm đem đi, đi riêng từ đường cảng tiến vào, lấy lại 4 tỉnh Định-tường, Vĩnh-long, An-giang và Hà-tiên. Một mặt chiêu tập nhân dân về ở yên như cũ, một mặt tuyên bảo cho vua và dân nước Chân-lạp biết để họ đều yên tâm. Như thế thì công lao của quan quân đạo này cũng ngang với công lấy lại Phiên-an. Ta hằng ngày ngóng mong tin báo thắng trận, sẽ ban hậu thưởng để đáp công lao. Các ngươi đều là đại thần của nước, vẫn thường đi trận, vốn đã biết kỷ cơ nghi việc quân, tưởng không phải đợi ta chỉ bảo, dộng làm việc gì cũng đã trúng khớp cả. Chỉ cần một lòng hòa thuận, nghĩ đến nước, muôn vàn chớ có để lòng thắc mắc, kỵ thị lẫn nhau. Không một giây lát nào được quên lời ta dụ bảo các ngươi ở tận trước mặt, phải giúp đỡ lẫn nhau mà lắm nên việc ấy là điều rất thiết yếu, không thể làm trái được ».

Lại dụ Phan Văn Thúy, và Trương Minh Giảng rằng: « Các hạng súng đại luân xa, quá sơn và thần công, dùng để đánh bộ là thứ võ khí rất trội. Ta muốn các tướng

https://tieulun.hopto.org

quân mỗi trận đánh là thắng trận, nên đã lần lượt nghiêm giục vận tải đến nhiều. Nếu đại binh tiến đánh thì 2 hạng súng lớn quá sơn và thần công, tất phải vận theo đến quân thứ mỗi hạng 30, 40 cỗ, thuốc đạn đều 100, 200 phát, duy súng đại luân xa, thể chất hơi nặng, vậy hoặc để lại, hoặc vận đem đi cho cứ tùy tiện, lựa tính. Các hạng súng lớn, khi chuyển vận đi, nên trích lấy voi ở hàng ngũ chở đi, hoặc giao cho những kẻ tòng chinh không được việc lắm, như quân và dân phu ở Phú-yên, cũng được. Khi đến trận, bắc súng hướng vào giặc, sai người bắn giỏi nhằm chỗ ngôi sao làm đích mà bắn, thì không phát nào là không trúng, hễ trúng thì diệt được ngay, giặc tất thua mà quan quân ta có thể toàn thắng được. Đến như tất cả các đồ quân nhu và lương thưởng trong quân, cũng nên lấy voi và binh lính ấy ra sức đài đệ, để cho những quân tinh nhuệ được toàn lực, một trận đánh sẽ thành công được ».

Tỉnh Bình-thuận gạo kém! Lại vì Nam-kỳ có việc, chuyển vận thóc gạo vất vả khó khăn. Vậy đặc cách gia ơn cho thuế thân năm nay được giảm 3/10, thóc tô hoãn đến năm [Minh-mệnh] thứ 15, thứ 16 mới thu.

Tổng đốc quân vụ Tạ Quang Cự từ Ninh-bình về Kinh vào yết kiến.

Vua yên ủi rằng: « Ngươi xông pha lam chướng, may được mạnh khỏe, ta rất mừng, nhưng còn lo rằng thủy thổ bất phục, hoặc trở thành cựu bệnh. Kẻ ra, người bầy tôi muốn yêu vua, nên yêu thân mình trước. Từ ngươi trở xuống, đều nên khéo tự điều dưỡng lấy mình, để làm người cần dùng cho nhà nước, còn như dược phẩm, đã có của kho, ta không tiếc gì đâu ».

Biền binh do Kinh phái đi làm việc bắt giặc ở Bắc-kỳ đã về đến hàng ngũ ở Kinh.

TÀI LIỆU SƯU TẦM

https://tieulun.hopto.org

Vua sai viện Thái y phái các y ty chia đi các quân xá, để chữa cho những người bị bệnh. Lại sai thự hữu thị lang bộ Binh là Nguyễn Công Tú, thự tả thị lang bộ Hộ sung làm việc Nội các là Thân Văn Quyền tuyên chiếu chỉ yên ủi và thăm hỏi. Có người bệnh binh đạo Ninh-bình nói: « Ngày quân về, đợi lãnh lương đi đường, bộ phủ Lê Nguyên Hi cho rằng đã có ân thưởng, không cấp tiền lộ phí nữa, nên lúc đi đường có thiếu tiêu ». Lũ Nguyễn Công Tú đem việc ấy tâu lên.

Vua nói rằng: « Tiền ân thưởng là ta thể tất đến quân lính đi đánh giặc, nên đặc cách ban cho ưu hậu thêm, chứ chưa từng có giấy tờ nào nói rõ là lấy tiền thưởng ấy chiết trừ vào lương đi đường? Huống chi quân đi tất phải có lương ăn, từ trước đến giờ đã có lệ định, nay lại làm việc sơ suất như thế, không phải là ý ta vẫn yêu nối quân lính. Bèn giáng chức Nguyên Hi xuống một cấp.

Vua lại nghĩ rằng: « Những bệnh binh còn ở lại các tỉnh, quê hương xa xôi, không người nuôi nấng đầy đủ, bèn sai truyền Chỉ cho Nguyễn Khả Bằng và Nguyễn Đăng Giai ở Thanh-hoa, Lê Nguyên Hi ở Ninh-bình, Lê Văn Đức ở Sơn-tây đều chính mình thân hành xem xét, phàm thuốc thang, chè, cơm, cá, muối đều do nhà nước cung cấp, cần được đầy đủ tất cả, và liệu vát linh tinh đi nuôi dưỡng săn sóc cho họ ».

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đây, đi đánh thổ phỉ Bắc-kỳ, công lớn đã xong, quân sĩ đã hát khúc khải hoàn. Đối với những tướng, biền, binh, dõng, đi tòng chinh, ta đã xuống dụ cho ăn yến, yên ủi, khen, thưởng. Nhưng lại nghĩ: các suất đội còn thuộc chức thấp, sau này xét danh sách, bàn công trạng, cũng chỉ liệu cho gia cấp và kỷ lục thôi, sao bằng trước thưởng cho bạc tiền,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

để họ chỉ dùng được đầy đủ. Vậy sai xét các suất đội ở Kinh và ngoài các tỉnh không kể quan chức cao hay thấp đã thực thụ hay chưa thực thụ, đều thưởng cho mỗi người 10 quan tiền, những linh do Kinh phái đi thì thưởng thêm 2 lạng bạc, những linh thuộc các vệ doanh Thần sách ở các tỉnh thưởng thêm mỗi người 1 lạng bạc».

Sét đánh núi Ngự-bình, trên núi bốc lửa. Giây lát mưa xuống, lửa liền tắt.

Vua bảo thị thần rằng: «Ngự-bình chỉ là tên núi, cũng như tên sông gọi là núi Ngự-hà, không phải như ngự mã, ngự tượng là voi, ngựa nhà vua thường dùng. Vả lại, sét đánh hoặc giả để trừ yêu quái, có khi cũng có lý, thì sét đánh ở núi Ngự-bình, biết đâu không phải là lòng trời thương yêu?».

Sai quan ở Quốc tử giám kén chọn giám sinh lấy 10 người văn học giỏi giang, giao Lại bộ, Lễ bộ hội lại xét hạch, chia từng hạng, làm danh sách, tâu lên. Hạng «ưu» thì cho chức Hàn lâm điển bạ, hạng «bình» thì cho chức Hàn lâm đãi chiếu, hạng «thứ» thì cho theo học tập ở nhà giám. Trong đó có 2 người hạng «liệt», bị tước bỏ tên trong sổ giám sinh. Giám thần bị phạt.

Vua tới coi châu, hỏi tham tri bộ Binh là Nguyễn Trung Mậu rằng: «Ngươi làm tri huyện hơn 10 năm, không được cất nhắc lên, ý hẳn không khéo thú phụng quan trên, nên không có người cất nhắc cho chăng». Mậu thưa rằng: «Nơi thần làm việc, công việc đơn giản, không có công trạng gì khác thường, cho nên chậm thăng đó thôi!».

Địa phương Trấn-ninh thuộc tỉnh Nghệ-an yên lặng. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên. Vua sai rút quân trú phòng ở đấy về.

Đặt đồn Trấn-man ở tỉnh Thanh-hoa. Vua cho rằng Phố-cát thuộc tỉnh Thanh-hoa là nơi địa đầu xung yếu,

https://tieulun.hopto.org

lại gần Nguyên-miếu (1), nên sửa sang lập đồn trại để phòng bị cho được nghiêm ngặt, bèn sai tuần phủ Nguyễn Khả Bằng và bố chính Nguyễn Đăng Giai đi xem đất, chọn lấy chỗ hình thế đẹp. Rồi họp các thợ khởi công xây đắp ở trang Đông-binh (thuộc huyện Tống-sơn), gọi tên là đồn Trấn-man, phái 200 lính tỉnh đến đóng giữ.

Thự bố chính Thái-nguyên là Nguyễn Đôn Tố tâu nói: «Trước đây, tỉnh Tuyên-quang có loạn đã phái suất đội 2 cơ Thái-nguyên, Thái-hùng thuộc tỉnh là lũ Trần Đình Dự, Dương Đình Ất đốc suất 100 lính cơ đóng chặn đầu địa giới châu Bạch-thông. Vả lại chỗ tỉnh hạt tiếp giáp với Tuyên-quang, đều là rừng rậm xa vắng, núi khe hiểm trở, lũ giặc cướp dễ làm sào huyệt, không thể không phòng bị trước. Vậy xin đốc suất lính và voi đến nơi để đốc sức biền binh đã phái đến trước và tổng lý ở châu và đàn sở tại, tùy theo địa phận, chia ra canh phòng. Và nhân tiện, thân đi khám xét mỏ vàng Bằng-thành». (Năm ấy, mỏ này theo lệ, đáng phải khám thực, để định thêm ngạch thuế).

Vua y theo lời xin.

---

(1) Miếu thờ Nguyễn Kim (Triệu tổ) ở làng Gia-miêu, huyện Tống-sơn, tỉnh Thanh-hóa.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tị, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa thu, tháng 7. Thự bố chính tỉnh Tuyên-quang là Phạm Phổ thân lãnh hơn 600 biền binh trong Thần sách Hữu quân từ Vị-xuyên tiến đến đánh giặc ở châu Bảo-lạc. Trước kia, nghịch Văn Lã mưu làm phản, tự xưng là Tiết chế thượng tướng quân, chiêu tập bè đảng, đặt ra các ngụy chức, đưa thư dụ dỗ thổ ti giữ đồn Ninh-biên là Hoàng Kim Thuận, hẹn cùng cử sự, Thuận không theo, sai người chạy đi báo tỉnh. Phạm Phổ cùng thự án sát Lưu Bình Trung đem việc ấy tâu lên, và tự xin đi đánh giặc. Lại nói: « Từ tỉnh thành đến châu Bảo-lạc, phải đi hàng 15, 16 ngày đường: núi khe xa cách, đường đi khó nhọc; xin xét những biền binh nào, theo lệ, không được tiền lương, và những thổ binh xa quê quán, đều cấp cho mỗi tháng tiền 1 quan, gạo 1 phương ».

Vua sai thưởng trước cho quan quân dự cuộc đi đánh giặc này tiền lương bổng 1 tháng và chuẩn cấp lương ăn theo khẩu phần cho các thổ binh ở gần cũng như ở xa. Và dụ rằng: « Gần đây, nghe nói người nhà Thanh có vận tải nhiều gạo vào đất ta, nếu thật đúng như lời ấy thì khi đi hành quân có thể đem theo nhiều bạc lạng, tùy tiện mua để sung cấp càng tốt, nhưng việc ấy khó

https://tieulun.hopto.org

tin hẳn được; cốt ở lũ các ngươi khéo trù tính, hoặc tải đi, hoặc mua sắn, cần được tiếp tế luôn luôn không thiếu là hơn ».

Tổng đốc Định—Yên(1), Đặng Văn Thiêm, tâu báo: « Đê điều huyện Mỹ-lộc thuộc tỉnh hạt bị sạt nứt và đê ở xã Phú-an, huyện Bình-lục thuộc tỉnh hạt Hà-nội ở đầu dòng bị vỡ, thế nước chảy mạnh lắm, hiện đương hộ, trị ».

Vua dụ rằng: « Hiện nay việc hộ đê và việc chẩn cấp đều trọng yếu cả. Ngươi nên ra sức làm, cho đến được ổn và tốt, mới không phụ trọng trách đã giao cho chuyên giữ một trấn ở ngoài ».

Vua dụ Nội các rằng: « Đê điều các tỉnh Bắc-kỳ, nhiều nơi tràn vỡ, lại có hạt không có đê, như những tỉnh Hải-dương, Nam-định và Ninh-bình, chỉ vì nước lụt ở hạt lân cận tràn đến, cũng bị thiệt hại. Ta bận lòng, trông ra Bắc, càng thêm sớm trưa lo âu. Vậy truyền Chỉ cho các chức tổng đốc, tuần phủ, lập tức phải xét xem hiện nay mực nước rút xuống thế nào, lúa mạ đồng ruộng đã cấy giặm chưa, việc phát chẩn đã khắp chưa, và dân gian có khỏi đói rét không. Mọi việc đều cứ thực tâu lên 3 ngày 1 lần, đến tiết thu-phân tháng 8 thì thôi ».

Ra lệnh cho trong Kinh và các tỉnh ngoài điều trần về phương sách trị hà. Dụ rằng: « Ta từ khi lên ngôi đến giờ, siêng năng tìm kiếm đạo lý chính trị, chăm lo mong được trị bình, không dám lười biếng hoang toàng. Điều đó, trong kinh thành, ngoài các tỉnh, đều tai nghe mắt thấy cả. Về việc trị hà đã từng nhiều lần trù tính nghĩ tìm chước hay; lại nghiêm sức cho quan

(1) Nam-định và Hưng-yên.

https://tieulun.hopto.org

lại sở tại để ý sửa sang phòng giữ, khốn nỗi trong các quan địa phương người hết lòng làm việc thì ít, kẻ thờ ơ hờ hững thì nhiều, chỉ một niềm lần lữa dựa dẫm không thi thố phát triển được một chút nào. Năm nay thủy tai luôn xảy, lúa ruộng, người và súc vật không khỏi tổn hại. Xem tờ tâu, ta xiết bao đau lòng, gạt nước mắt. Ta nghĩ: thẹn mình nhỏ mọn ở trên muôn dân, biết sửa đức để được khí hòa của trời đưa lại cho, thực là lỗi ở một mình ta, mà các bầy tôi giữ đất nước, không biết dự phòng trước khi xảy việc, thì cũng khó từ chối được lỗi. Vả lại, gần đây, tai hoạn về nước sông đều bởi các chỗ cửa biển, như cửa Liêu, cửa Lác ở Nam-định, ngày một bồi nông lên. Nhiều lần ta ra sắc lệnh bảo phải khơi sâu, nhưng vẫn không có công hiệu thực sự. Lại, bên các sông nhỏ, các ngòi lạch, và các cống, nhiều chỗ bởi dân thấy lợi riêng quên ích chung trồng cấy các thứ rau đậu, ngày càng lấn nghiền thêm, đến nỗi thành lụt! Một khi nước [lũ] thình lình trút xuống, dù sông lớn cũng không thể chảy thông đi được, liền tràn ngập đê điều, thành ra vỡ đê, lụt nước. Như vậy há có thể đổ cả cho nước sông gây nên tai vạ được ru? Ta đương trách mình, nghĩ lỗi, sợ hãi, tu tỉnh, mong để kéo lại ý trời, chóng đón được điều lành. Còn đối với những khu vực bị tai nạn, thì cứu tế ưu hậu, hết sức giúp đỡ, cốt sao cho không một người nào phải mất chỗ sinh sống làm ăn để mong nguyên khí trong nước sớm được hồi lại.

« Duy, lỗi trước đã qua, nay nên sớm tính kế hay về sau, cần làm cho chỉ khó nhọc một lần, mà nhàn rỗi được lâu mãi mãi mừng được sống yên sống lặng. Đó là chỗ ta khổ tâm vì dân và là việc rất cần kíp trước hết.

« Nay cần phải hiểu dụ rõ cho các bầy tôi trong Kinh và ngoài các tỉnh: nếu ai có phương sách trị hà, để cho

https://tieulun.hopto.org

sông chảy thuận lối, đê điều vững bền, giữ được lâu mãi không làm hại dân, chuẩn cho đem hết sở kiến làm thành từng tập điều trần tâu lên, ta sẽ chọn điều nào đáng lấy thì lấy, để mong được có công hiệu thực sự.

« Đến như quan địa phương sở tại thì nên gia tâm trù liệu: những chỗ cửa biển đã bị bồi nông, nên tìm cách để đào sâu, những sông nhỏ và cống nước đã bị nghẽn lấp, nên tùy thế mà khai đào. Đến cả sông vừa, sông nhỏ có thể chia xẻ được sức nước ở sông lớn, như sông Nguyệt-đức, thì nên nhân đường cũ, mà khơi thêm rộng, hoặc đào thêm chi nhánh khác, để giảm bớt thế nước chảy xiết, xô mạnh của miền thượng du. Đấy là điều ta vẫn lo nghĩ tới. Nay bèn truyền dụ cho biết, để mọi người đều xét nghiệm lại tình hình, tính nghĩ việc làm, kiến nghị tâu lên. Ngoài ra, nếu có kế hay khác, chuẩn cho cứ thực trình bày, ta cũng chước lượng thu lượm để làm, mong sao cho đê vững, sông yên, nhân dân yên ở, để đền bù lỗi trước, đem lại yên vui cho nghìn muôn năm sau. Phen này ta đã tha thiết đinh ninh, sẵn lòng hỏi han, các bầy tôi trong, ngoài có lòng trung thành vì nước, nên thể tất ý này, nói thẳng, không giấu. Đấy là các ngươi hết lòng trung để báo đền, ta thực mong chờ nhiều lắm ».

Tỉnh Bình-định, giá gạo cao vọt. Vua cho hoãn thóc tô chính cung năm nay, đến năm thứ 15, 16 mới thu.

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đây đã chuẩn y lời bàn của bộ, phàm bia chí của các nhà có đề khắc hoặc trong tặng hàm văn võ có viết những chữ tước công, hầu, bá, tử, nam, đều nên xóa bỏ đi. Song nghĩ rằng việc trải lâu ngày, đã ghi vào lụa, khắc vào gỗ, đá nếu nhất khái bắt đổi bỏ đi, không khỏi bận rộn. Vậy gia ân cho: phàm từ trước trót đã đem tước hiệu của ông, cha viết vào thần chủ, bia chí và các bia chí đã đề khắc ở đền,

https://tieulun.hopto.org

chùa, quán, vũ cho đến cả tặng hàm văn, võ, đều chuẩn cho vẫn để như cũ; duy về văn tế và tất cả giấy tờ đều không được xưng hô theo thói cũ, để chính danh phận. Vậy đem lời dụ này thông dụ cho mọi người biết ».

Chuẩn định điển lễ tế miếu vua nước Chiêm-thành, hằng năm hai lần tế về mùa xuân và mùa thu (lễ phẩm dùng 1 trâu, 1 lợn, 1 mâm xôi). Ở Kinh thì quan văn tam phẩm, ở các tỉnh, thì bố chính sứ, khâm mạng làm lễ. Phu để phục dịch ở miếu đều lấy dân sở tại 10 người để canh giữ hộ vệ, miễn cho đi lính và dao dịch.

Cho Nguyễn Văn Chân, cháu Vọng-các công thần(1), thái bảo Nguyễn Văn Nhân được tập ấm, làm kỵ đô úy.

Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy ở quân thứ Biên—Long bị bệnh dâng sớ xin cử người thay lãnh việc quân, để tiện về Bình-thuận điều dưỡng.

Vua dụ Nội các rằng: « Công việc trong quân đương khẩn cấp, không thể để chậm được. Phải có một đại viên để điều khiển, mới ổn thỏa nên việc được. Vậy truyền dụ cho Binh khẩu tướng quân Trần Văn Năng, hiện nay đã đến Bình-thuận, hoặc nơi quân thứ ở Biên-hòa thì càng tốt, nếu còn đi ở đường biển, thì hễ ngày chỉ dụ đến, lập tức phải lên bộ, đi theo đường trạm hễ gặp tham tán Nguyễn Văn Trọng cũng bảo phải theo đường trạm, đi gấp đến quân thứ, lựa tình tình hình. Nếu Trần Văn Năng tự lãnh bộ binh tiến lên trước, thì rất được việc, chuẩn cho thay Phan Văn Thúy, sung làm Thảo nghịch Hữu tướng quân, lãnh ấn, triện, cờ, bài, cai quản quan quân đường bộ. Lập tức cho Nguyễn Văn Trọng thay Trần Văn Năng lãnh ấn, triện, cờ, bài

---

(1) Vọng-các công thần: Bầy tôi có công theo Nguyễn Phúc Ánh sang kinh thành Vọng-các ở nước Xiêm-la (tức là kinh thành Băng-cốc nước Thái-lan ngày nay).

https://tieulun.hopto.org

Binh khấu tướng quân, cai quản quân đường thủy, hiệp đồng với Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương tiến lên đánh giặc. Cũng chuẩn cho Trần Văn Năng điều khiển cả Nguyễn Văn Trọng. Nếu Trần Văn Năng cho đường thủy là rất trọng yếu, phải tự quản lãnh lấy, thì chuẩn cho vẫn sung Binh khấu tướng quân quản lãnh đường thủy. Tức thì dùng Nguyễn Văn Trọng thay Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy, lãnh ấn, triện, cờ, bài, thống lãnh bộ binh, hội tiễu. Đấy là cơ nghi việc quân, không thể ở xa mà đoán phỏng được. Trần Văn Năng là đại thần có công lao cũ, việc trận mạc vốn đã quen thạo, cần nên suy tính kỹ hơn, liệu cho ổn thỏa, làm thế nào có thể tự mình coi cả quân thủy, quân bộ, rồi tức thì hội đồng với các tham tán, sớm nhân cơ hội, định ngày hợp tiễu, mong sao sớm báo tin thắng trận, lập được kỳ công, để đón lấy phần thưởng hậu trên ban cho, lại dụ cho Phan Văn Thúy hễ thấy Trần Văn Năng hoặc Nguyễn Văn Trọng đến quân thứ, lập tức giao ấn, triện, cờ, bài, chuẩn cho đi theo đường trạm, về Bình-thuận, yên tâm điều dưỡng ».

Thị vệ Lê Kim Trợ từ Nam-kỳ về, tâu nói: « Trung quân ngụy là Thái Công Triều đã từng khiến đồ đảng nó là Hoàng Văn Quang mang đệ sớ văn đến chỗ quân thứ, xin làm nội ứng, giết giặc, dâng thành để chuộc tội. Tướng quân và tham tán [ở quân thứ] cho rằng tâm tích [Công Triều] chưa rõ rệt, còn giữ Quang ở trong quân ».

Vua bảo Nội các rằng: « Kẻ kia đến lần này, bất luận trong lòng nó thật hay giả, nhưng đó cũng là một cơ hội tốt, có thể nhân đấy mà làm được. Vậy nên mật dụ cho lũ Trần Văn Năng, Nguyễn Văn Trọng: một mặt đem ngay tờ sớ của Công Triều đệ vào tâu lên; một mặt yên ủi dụ bảo Hoàng Văn Quang, thưởng cho hắn

https://tieulun.hopto.org

5 lạng hoặc 10 lạng bạc, rồi làm hịch văn sai đem về giao cho Thái Công Triều. Hịch văn đại lược nói: « Thái Công Triều nguyên là quan chức của triều đình, trước đây bị giặc bức bách, tạm theo nghịch phỉ, nay đã biết sớm quay đầu lại, tự xin giết giặc, dâng thành để chuộc tội trước. Triều đình đã soi xét, biết rõ lòng rồi. Nếu quả có thể bắt hay chém được nghịch phạm Lê Văn Khôi và những kẻ danh mục trong bọn nó, lại dâng luôn cả thành Phiên-an, thì chẳng những rộng tha tội trước, mà lại tất có thưởng hậu nữa ». Như vậy để cho kẻ kia cảm khích, tự cố sức làm, để sớm lập công ».

Kim Trợ lại tâu: « Nghịch Khôi trộm giữ Phiên-an, trong thành có voi không ăn mà chết ».

Vua phán: « Voi là vật vô tri, còn biết như thế, huống chi tôi đối với vua, được nhờ ân đãi ngộ đã lâu, há lại không nghĩ để báo đáp hay sao? Thế mà trong khi sáu tỉnh bị chìm đắm, không từng có lấy một ai chịu chết theo thành! Thậm chí lại có kẻ cam tâm theo giặc, để giặc nuôi nấng! Thật đáng khinh bỉ cho hạng người ấy, không bằng con voi này xa lắm! ».

Đoàn thuyền của Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương qua mom dài biển thuộc tỉnh Bình-thuận, nhân gió nam to, chuyển hướng sang đậu ở vụng Phan-rang. Thuyền quân tiền đạo của Bình khấu tướng quân Trần Văn Năng cũng thả neo ở chỗ ấy. Đoàn thuyền của tham tán Nguyễn Xuân và tán tương Trương Phúc Đĩnh qua đến mom nhỏ cũng bị gió cản lại, phải quay về tấn Phan-ri. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên. Nhà vua sai đến đền thiêng cầu đảo, rồi gió đông-bắc nổi to, thuyền quân các đạo lần lượt tiến lên, bèn sắm đủ lễ vật để lễ tạ. Vua lại nghe nói tỉnh phái chuyên chở các đồ quân nhu rất nhanh, bèn xuống dụ ban khen.

https://tieulun.hopto.org

Đoàn Khiêm Quang. Hoàng Quốc Điều, Phan Phu, trước bị giáng cấp nay cho khai phục. Lại xuống dụ cho nâng thêm giá thuê mướn, chớ tiếc tiền.

Sai thị vệ mang giao cho các tướng quân và tham tán ở ba đạo quân: mỗi đạo 30 cái hà bao gấm, 20 cái áo và 20 cái quần. Phàm tướng, biền, quân lính hễ ai hăng hái tiến lên, đắc lực hơn hết thì chuẩn cho lấy những cái ấy thưởng cấp trước.

Vua dụ Binh bộ rằng: «Biền binh các tỉnh theo đi bắt giặc ở Nam-kỳ, gián hoặc có biền binh ở Khánh-hòa, khi quân giặc đến đánh Biên—Long (1), tự rút lui chạy trước, tỏ ra sợ hãi rụt rè; biền binh ở Phú-yên giao chiến với giặc ở Biên-hòa không hăng hái tiến lên, cũng là hèn nhát. Đó đều bởi chức lãnh binh và quan tỉnh hai tỉnh ấy, lúc ngày thường không rèn luyện quân lính cho quen, không dạy bảo cho nghiêm túc mới đến nỗi như thế. Vậy lãnh binh tỉnh Khánh-hòa là Trương Văn Trí phải giáng 4 cấp, thự bố chính Nguyễn Văn Điển, án sát Hồ Hữu Thẩm đều phải giáng 2 cấp; lãnh binh tỉnh Phú-yên là Nguyễn Hữu Vĩ phải giáng 3 cấp; thự tuần phủ Nguyễn Công Liêu và án sát Phùng Huy Giảng đều phải giáng 1 cấp».

Tham tán Hoàng Đăng Thận tiến đến quân thứ Biên—Long, hội bàn việc quân với Phan Văn Thúy và Trương Minh Giảng. Thúy bệnh thế hơi bớt, mới dâng sớ xin cứ ở lại trong quân, gượng bệnh làm việc. Thúy lại nói gần đây dò thám nghe thấy: thuyền giặc lu nhiều ở Cần-giờ, Cẩm-phái và trạm sông Biên-lễ. Chúng lại cướp bóc các chỗ tấn thủ Phúc-thắng, Long-hưng; còn tỉnh lỵ Biên-hòa và các xứ Đồng-môn thì giặc sai bè đảng

(1) Biên-hòa và Vĩnh-long.

https://tieulun.hopto.org

chiếm giữ, đặt quân phục. Lại sửa đắp đồn bảo Giao-khẩu (trước gọi là Thảo-câu-giốc-ngư) ở hai bên tả hữu sông lớn thuộc Phiên-an, trên đồn bảo đặt súng đại bác, ngang sông buộc xích sắt. Chúng lại chuẩn bị nhiều bè chở cửi, các đồ dẫn hỏa, gọi là « thảo long đồ », để làm chước chống cự. Tiền và gạo để ở kho hai tỉnh Vĩnh-long, Định-tường, đương thúc dân phu lục tục chuyển vận về Phiên-an. Vả lại, lũ giặc tuy đã hai lần bị thua, nhưng bọn đầu sỏ giặc từ thủ phạm đến thứ phạm vẫn chưa bị bắt, nên vẫn còn hung hăng rông rỡ, mà tỉnh hạt Phiên-an, nhiều lối đường thủy, đoàn thuyền của lũ Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn đang chạy đến là hạng nhỏ, nếu chỉ đem bộ binh đi trước, thì lũ giặc còn có quân thủy quân bộ nương tựa lẫn nhau. Vậy xin đợi các đạo quân thủy đều đến, sẽ cùng hội tiễu.

Vua dụ rằng : « Việc sai tướng chuyên cầm quyền đánh dẹp là việc quan trọng của Nhà nước, người chịu trọng trách ấy phải nên kính cẩn thêm lên, động làm việc gì cũng phải hợp với cơ nghi, để xứng đáng chức trách đã được giao phó.

« Trước kia, Phan Văn Thúy tâu nói bệnh nặng, xin phái người thay, nay lại tâu rằng bệnh hơi đỡ, xin cứ ở lại làm việc, như thế là trước sau mỗi lúc một khác! Trước đây, bệnh tình nếu chưa đến nỗi mười phần trầm trọng, thì không nên vội xin cử tướng khác đến thay; nếu đã tâu xin rồi, sao lại vội vàng xin ở lại. Và đại binh hai lần đánh giặc, thanh thế quân mình đã lừng lẫy to, ai cũng đều mong giết giặc để lập công, lại trùng trình kéo dài, làm nhụt mũi sắc bén của quân mình để cho giặc có thì giờ rỗi, làm được nhiều cách phòng bị, đã là thất sách. Lại không biết chia cơ binh theo đường bộ, đánh phá quân bộ của giặc, phái vát binh thuyền, đi theo đường thủy, đánh lấy thuyền giặc, cho

https://tieulun.hopto.org

nên giặc được nhởn nhơ trên sông, tự do đi lại. Và quan quân lần sau đã thắng trận to, sao không đuổi đến cùng, để giặc nhân đêm, lẫn trốn được. Không thế, thì giặc đã sợ hãi tan vỡ, quân ta xuyên qua rừng, tầm nã, giặc không đường chạy, tất nhiên bắt chém được nhiều, và thu được hết thuyền bè, súng ống, khí giới của giặc. Vả lại, đại binh đóng đồn ở Biên — Long, sao không lập thành lũy để giúp việc chống giữ? Và, cứ tình hình gần đây, thì giặc đã bị quân chúng làm phản, thân thích chia lìa, lắm người đã có ý làm nội ứng, vậy mà lại tâu rằng thế giặc còn hung hăng, há không phải là làm ngăn trở lòng mạnh dạn tiến lên của quan quân? Như thế đều là không đúng.

« Vậy truyền Chỉ nghiêm sức : bây giờ Phan Văn Thúy nên tự lượng sức, nếu bệnh còn hơi nặng thì chuẩn cho theo chỉ dụ trước, về tỉnh Bình-thuận điều dưỡng ; nếu đã hơi khá, thì sau khi ốm nặng, cũng khó làm việc một mình được, tức thì xét xem lần này, nếu Trần Văn Năng tự lãnh thủy quân, Nguyễn Văn Trọng thay lãnh bộ binh thì chuẩn cho Phan Văn Thúy hiệp đồng với Nguyễn Văn Trọng bàn làm công việc bộ binh ; nếu Trần Văn Năng thay lãnh bộ binh, Nguyễn Văn Trọng thay lãnh thủy quân, thì cũng chuẩn cho Phan Văn Thúy hiệp đồng với Nguyễn Văn Trọng, bàn làm công việc thủy quân, để cho có thể điều dưỡng ở trong quân được. Còn cờ, bài, ấn, triện thì giao cho Trần Văn Năng hoặc Nguyễn Văn Trọng lãnh giữ.

« Và, nay các đạo quân chắc đã tập hợp đông nhiều, nên lập tức tuân theo chỉ dụ trước, đặt một đồn bảo ở Biên—Long, chia đặt súng lớn, hoặc súng quá sơn 30 cỗ, lượng vát 1 quản vệ, 1 quản cơ, 600 hay 700 biền binh, 8 thớt voi để bảo vệ đường vận lương, và đốc thúc quan quân các đạo thắng tiến, hợp sức nhau cùng đánh giặc ».

https://tieulun.hopto.org

Lại dụ lũ Trần Văn Năng, Tống Phước Lương, Lê Đăng Doanh và Nguyễn Xuân rằng: «Nghe nói giặc kết bè khóa liền lại, muốn dùng đò dẫn lửa, để chống thủy quân [của quan quân], ta vốn biết các sông ở hạt này đã lớn lại sâu, nước triều sớm hôm lại chảy kịp, giặc kia phỏng muốn đánh hỏa công cũng khó lấy gì che kín sông mà xuống được, nếu giặc lấy vài chục cái bè, buộc liền làm một, thì nước sông chảy xoáy mạnh, thế tất vướng víu quấn lấy nhau, không đi được, hoặc trôi đi, giạt vào bờ. Nếu thả lung tung, chỗ có, chỗ không, chung quy cũng không làm gì được. Nhưng chủ chốt trong việc hành binh là phải đề phòng trước, tuy bất tất phải lo xa quá, nhưng cũng không nên gặp việc, lại khinh thường, hở hững. Lũ các ngươi thống lãnh thủy quân, khi tiến vào cửa biển, nên chọn chỗ mà đậu thuyền, trước hết ra hiệu lệnh, để trong quân đều biết. Lúc tiến đánh, nếu giặc [thả bè] phóng lửa cho trôi xuống, thì quân ta nên tiến hay dừng, phải nên kỹ càng tính trước cơ nghi, khỏi đến nỗi lầm sự bối rối. Nếu giặc phóng bè lửa rải rác, không dây buộc liền lại, thì có thể lựa theo chỗ hở mà tiến lên; nếu có khóa liền lại thì nên đi theo hai bên, hoặc dùng búa lớn, dao sắc để chặt đứt dây buộc, hoặc dùng đinh ba có cán dài để gạt bè lửa của nó hoặc do đường tắt, quấy rối phía sau giặc, thì thế nào cũng thắng được. Đấy là nói về khi giặc nhân lúc chiều gió thuận, dòng nước xuôi, lại đánh quân ta, bất đắc dĩ phải đối phó, thì các ngươi nên xem xét đại ý nói trên mà dùng cho khéo. Còn đứng về phía ta mà nói, nên đợi tới kỳ đầu con nước, hoặc đại binh theo sau mà đến, hoặc thủy triều đến mà không có gió, hoặc gió to mà chưa có nước triều, nên xét nghiệm kỹ: nếu gió to hơn nước triều, có thể ngược dòng mà lên được thì lựa theo gió; hoặc nước triều lên gấp hơn gió,

https://tieulun.hopto.org

có thể nhân nước triều mà lên được thì lựa theo nước triều ; hoặc vì mùa thu mưa dầm ẩm ướt quá, giặc khó phóng lửa được, thì nhân ưu thế ấy, tiến mau mà đánh, tất đánh thắng được giặc. Việc này, do ta nghĩ tới, nên dụ cho lũ các ngươi biết. Ngoài ra, còn nhiều mưu chước hơn, cần phải bàn hỏi cho rộng, gặp việc, biết lo lắng; khéo mưu tính cho thành công, nhưng nắm đủ thiên thời, địa lợi, nhân hòa, không để lỡ mất ba món ấy, thì có thể tất thắng được ».

Vua lại bảo thị thần rằng: « Quan quân đi tiễu, đã thắng nhiều lần, nếu nhân cơ hội ấy, đánh rấn một trận có thể thành công được. Phan Văn Thúy là người lão thành, há không nghĩ tới điều ấy, mà lại cho dừng quân lâu, như thế là thất sách lắm ! Chẳng qua hắn muốn đợi sau khi thủy quân đã thắng rồi, mới nhân đà ấy đem bộ binh đánh, thì người làm sẵn để cho công việc mình được dễ dàng đó thôi ».

Vua dụ Nội các rằng: « Trước kia, tỉnh Biên-hòa thất thủ, tướng sĩ nhiều người chết trận, tình rất đáng thương. Vậy truyền dụ cho các tướng quân và tham tán ngày nào lấy lại được tỉnh lỵ sức ngay cho quan địa phương xét những người chết trận ấy, từ suất đội trở lên đều thu nhặt lấy hài cốt đưa quàn ở tỉnh Bình-thuận, rồi làm thành tập tâu lên để đợi Chỉ. Khi việc yên rồi, sẽ tra rõ quê hương, lục dụng con cháu các người ấy. Lại lập một đàn sở ở chỗ đất rộng giữa đặt bài vị họ Lê Văn Nghĩa, Phan Văn Song và Đặng Văn Quyến, dưới bày bàn thờ biền binh chết trận, sắm đủ dê, lợn, bò và các lễ phẩm, đưa bọn giặc phạm pháp đã bị bắt đến trước đàn, mổ lấy tim gan đem tế để hả lòng căm giận [cho các tử sĩ]. Lại tìm đất lập miếu, mỗi năm tế một tuần để họ được hưởng ân điển lâu dài ».

https://tieulun.hopto.org

Vua cho Quảng-nam là tỉnh lớn gần kinh kỳ, phái 4 suất đội, 200 biền binh trong quân Vũ làm đi theo viên thự tuần phủ Đỗ Khắc Thư coi giữ tỉnh thành.

Tổng đốc Định—Yên, Đặng Văn Thiêm, tâu nói: « Thuộc hạt có huyện Thiên-bản (1), huyện Ý-yên và huyện Phong-doanh, địa thế thấp trũng, bị nước lụt tràn ứ, dân gian có vẻ kém đói. Vậy đã tạm chi tiền và gạo để phát chẩn ».

Vua dụ bảo nên xét kỹ tình hình, nếu còn ngặt nghèo cần thiết thì lấy thêm gạo kho để chẩn cấp cho. Nhân đó vua bảo thị thần rằng: « Tháng chạp năm ngoái ta xem lịch năm Minh-mệnh thứ 14 [1833] thấy hai tiết lập xuân và vũ thủy đều đã qua rồi, không ở vào tháng giêng năm ấy, cho rằng tất có tai biến, nay quả thế ».

Ra mệnh lệnh rằng: để khảo công các phủ huyện địa phương từ tỉnh Quảng-trị trở ra Bắc, là căn cứ vào việc khuyến dân giáp dân làm ruộng, trồng dâu, xét xem ai siêng, ai lười, định việc thăng, giáng.

Vua dụ Nội các rằng: « Năm nay Bắc-kỳ vỡ đê, nước lụt tràn tới, nhiều chỗ bị hại. Ngay những tỉnh ở nơi biên viễn như Tuyên-quang, Lạng-sơn, giá gạo cũng nhân đó cao vọt. Ta bèn nghĩ đến chính sách cứu đói, không gì bằng trồng nhiều thức ăn được, để cho thừa thãi thì giá gạo không đến nỗi ngày càng cao lên, dân tình không đến nỗi quẫn bách. Đấy là việc cốt yếu. Đối với năm tỉnh Bắc-ninh, Sơn-tây, Hà-nội, Hưng-yên, Hải-dương, đã có Chỉ dụ để dạy bảo rồi. Vậy truyền Chỉ cho các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh Quảng-trị, Quảng-bình, Hà-tĩnh, Nghệ-an, Thanh-ba (2), Nam-định, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn,

(1) Sau đổi Vụ-bản thuộc Nam-định.
(2) Thanh-ba: Tức Thanh-hoa.

https://tieulun.hopto.org

Cao-bằng và Quảng-yên đều nên tận tâm về việc dân. Phàm ruộng đất có nghiệp chủ, điền hộ (1) trông coi, thì [các quan] cần phải khuyên bảo nhiều cách khiến họ hết sức chăm việc làm ruộng, trồng dâu; còn quan điền, quan thổ và tất cả chỗ đất bỏ hoang thì các quan phải chiêu tập những người nghèo túng, sai trồng nhiều các thứ lúa, khoai đậu, củ mài và lúa mạch, nếu người nào không đủ vật lực để trồng cấy, thì cho vay tiền và gạo tới sau khi lúa chín rồi phải trả Nhà nước đúng số đã vay trước, còn thừa thì để cho người làm được ăn, để năm sau vẫn có thể tiếp tục trồng cấy, cho sinh lý được dồi dào.

« Vậy đối với các viên phủ, huyện liền lấy việc ấy làm mức khảo công; ai hay khuyến khích đốc suất có phương pháp để các sản vật đã trồng cấy được thừa nhiều, làm cho gạo rẻ mà dân đủ ăn, thì do thượng ty xét thực tâu lên, sẽ chuẩn cho là bậc thượng khảo, sẽ được cất nhắc, không cần phải theo thứ bậc. Thứ đến viên quan nào chăm việc khuyến khích giúp đỡ dân trồng cấy, có thể cứu cơ; tuy giá gạo không hạ xuống, cũng không đến nỗi cao lên, sẽ chuẩn cho là trung khảo; sẽ liệu lượng cho lên cấp hoặc kỷ lục. Còn viên quan nào làm không được việc, lơ mơ không nên công hiệu gì, hoặc lại có tinh tệ khác, cũng chuẩn cho bậc tầu cách bãi, và trị tội tùy theo nặng hay nhẹ.

« Lại như các tỉnh Hưng-hóa, Tuyên-quang, Lạng-sơn, Cao-bằng và Thái-nguyên, phàm hạt nào có người kinh thì gia tâm khuyến khích đốc suất; còn đối với dân thổ thì bất tất phải gò bó khe khắt, đến nỗi làm cho họ sợ hãi hoang mang chăng ».

---

(1) Nghiệp chủ: Là chủ có ruộng đất nhà cửa.
Điền hộ: Là người không có ruộng đất phải đi thuê ruộng đất cày cấy.

https://tieulun.hopto.org

Vua lại cho kinh sư là chỗ tốt đẹp hàng đầu, nên cần khuyến nông để trọng sự sinh sống của dân, bèn sai truyền Chỉ rằng: « Đất bỏ không ở nơi phụ quách (1), trong ngoài kinh thành, chuẩn cho các quân nhân cấy nhiều thứ lúa và sản vật ăn được, có thiếu vốn thì nhà nước cho vay. Còn chỗ nhà quan, trại quân và ruộng đất bỏ hoang ở ngoại thành, chuẩn cho viên kinh doãn thuê dân trồng cấy, đợi đến khi gặt hái xong, thì trả lại nhà nước số vốn đã cấp và giá đã thuê còn thừa thì để cho ăn dùng. Hoặc giả người nào tự có vật lực không muốn vay vốn cũng được.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Những linh mộ ở các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, người nào quê quán ở từ Quảng-bình trở vào Nam trước đã chuẩn y lời bàn của bộ, đình chỉ việc cấp áo quần. Song nghĩ lại họ xa nhà, xa quê, lưng sức làm gì được thêm thùa thãi? Vậy gia ân cho chiếu theo lệ quân lính ở Kinh đi thú, mỗi năm cấp áo quần một lần, kể bắt đầu từ năm nay. Lại, quân linh trong tượng cơ (2), tuy quê quán ở từ Hà-tĩnh trở ra Bắc nhưng cỡi voi chăn voi khó nhọc, không vi như linh khác, vậy chuẩn cho cũng được lệ cấp quần áo ».

Qui định lại thể lệ về ban biền binh trong quân Thần sách ở Nghệ-an và Hà-tĩnh (tỉnh Nghệ-an trước chia 2 ban, nay đổi làm 3 ban; tỉnh Hà-tĩnh trước kia chia 3 ban, nay đổi làm 2 ban).

Sai tướng quân và tham tán ở quân thứ Nam-kỳ sắp xếp lại những biền binh do các tỉnh phái đi làm việc bắt giặc; cơ Định dũng tỉnh Bình-định gọi là vệ Định dũng; các cơ tỉnh Phú-yên đều đổi lại gọi là vệ Phú dũng; các cơ

---

(1) Phụ quách: Cũng như chỗ ngoại ô hoặc ngoại châu thành.

(2) Tượng cơ: Cơ binh sử dụng voi trận.

TVSAU.IT.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tỉnh Khánh-hòa đều dồn lại gọi là vệ Hòa dũng; các cơ tỉnh Bình-thuận đều dồn lại gọi là vệ Thuận dũng. Tất cả đều trích lấy người bổ làm quản viên, nhận lãnh đem đi đánh giặc. Sau khi việc đã yên rồi, sẽ cho trở về hàng ngũ với danh hiệu cũ.

Hộ bộ bàn tâu, cho rằng: « Lệ trước, phàm các quan văn võ được bổ ra ngoài, hoặc phải đi trú phòng, về tiền và gạo theo lệ lương bổng được chi đến kỳ cứ để cho lãnh ở địa phương sở tại. Lúc thường, vô sự, như thế thực là phải; nhưng lúc có việc quân, chuyển vận lương thực rất khó. Vậy phải nên có một phen châm chước bàn lại để làm thế nào cho thích đáng. Xin từ nay trở đi, phàm được phái đi làm việc bất giặc, quan nhất, nhị phẩm, không cứ văn hay võ, đều lượng cấp cho tiền và gạo 1 tháng. Nhất phẩm, mỗi viên 10 quan, nhị phẩm 6 quan; hàng văn tam phẩm sung chức tham tán hoặc tán tương, mỗi viên 3 quan tiền, 2 phương gạo. Văn: tứ, ngũ phẩm; võ: chánh phó lãnh binh, quản vệ, quản cơ, mỗi tháng đều 2 quan tiền, 1 phương gạo. Ngoài ra văn từ lục, thất phẩm, võ từ suất đội trở xuống đều 1 quan tiền, 1 phương gạo. Còn thừa ra, xin cho thân nhân ở nhà lãnh riêng, hoặc khi việc yên rồi, đều do địa phương sở tại lãnh riêng, hoặc ngày đi việc công về, truy lãnh, đều được ».

Lời bàn ấy tâu lên, vua đặc cách đổi lãnh binh mỗi tháng cấp tiền 5 quan, quản vệ 4 quan, quản cơ 3 quan, suất đội 2 quan, hạng lương bổng không tới 2 quan thì mỗi tháng cấp cho 1 quan 5 tiền. Còn ngoài ra, đều cho làm theo như lời bộ đã bàn định, kể bắt đầu từ mồng 1, tháng 8, năm nay.

Bàn xét về chiến công dẹp thổ phỉ ở Bắc-kỳ.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Nội các rằng: « Trước kia, đã phái đại binh tiến đánh thổ phỉ ở các đạo Ninh-bình, Thanh-hn (Thanh-hoa), Sơn-tây, Hưng-hóa. Oai của quân đến đâu, như sấm động gió lay: thủ phạm giặc đã bị bắt, công lớn đã thành. Các tổng đốc, tham tán đánh được xét công ban thưởng để đền đáp công lao khó nhọc. Tổng đốc quân vụ Tạ Quang Cự và tham tán Hoàng Đăng Thận trước đã xông pha hiểm trở, lấy lại được Chi-nê, rồi tiến đánh tổ giặc ở Sơn-âm, Thạch-bi, săn bắt được đầu sỏ giặc là lũ Lê Duy Lương đem trị tội. Bắt được kẻ cừ khôi, quét sạch được sào huyệt, công lao thật đã rõ ràng. Vậy phong Tạ Quang Cự làm Vũ lao tử, Hoàng Đăng Thận là An chí nam và đều thưởng quân công gia 1 cấp;

« Tổng thống quân vụ Phạm Văn Lý, tham tán Lê Văn Đức chia nhau chặn giặc ở Thạch-bi, tiến quân đi tiễu Đa-bắc, bắt được yếu phạm là Phạm Doãn Dũng, làm cho chỗ ấy yên ổn phẳng lặng;

« Tham tán Phạm Văn Điển trước đã hăng hái tiến lên, đánh giải vây cho Hưng-hóa, lại chia quân đi tiễu ở Thanh-xuyên, bắt và chém được nhiều giặc;

« Thự tuần phủ Ngô Huy Tuấn đã chống giữ được cô thành, đánh bại được nhiều giặc, lại đi tiễu ở Văn-bàn, làm cho tên phản nghịch là Hoàng Kim Thịnh, thế cùng phải ra thú;

« Tuần phủ Nguyễn Khả Bằng và bố chính Nguyễn Đăng Giai đánh phá được đảng giặc, lấy lại được 2 bảo Hoành-giang, Phố-cát; (mấy viên trên đây) so với cuộc bắt sống được đầu sỏ giặc ở Ninh-bình tuy còn hơi kém, nhưng công đều đáng ghi chép cả. Vậy Phạm Văn Lý, Lê Văn Đức, Phạm Văn Điển, Nguyễn Đăng Giai, Nguyễn Khả Bằng và Ngô Huy Tuấn đều được thưởng quân công, gia một cấp ».

https://tieulun.hopto.org

Rồi, đình thần tâu lên bản danh sách ghi công trạng theo thứ bậc đã chia của các viên biền các đạo đi đánh giặc, theo như đình thần đã bàn :

Hạng nhứ : Phó vệ úy ở Tả vệ doanh Tuyển phong là Văn Hữu Xuân, phó lãnh binh Nam-định là Lương Văn Liễn, đều thăng thụ vệ úy, chánh tam phẩm. Vệ úy ở Tiền vệ, doanh Hổ oai là Phan Văn Cần, vệ úy ở Tiền vệ doanh Tuyển phong là Đoàn Văn Cải, đều được bổ ngay làm lãnh binh. Phó vệ úy, vệ Khinh kỵ là Cao Khả Tuyên, phó vệ úy ở Hữu vệ, doanh Long võ là Nguyễn Tiến Lâm, phó vệ úy ở Trung vệ là Nguyễn Đăng Huyên, phó vệ úy ở Nhị vệ Tiền bảo là Giáp Văn Tân đều được thăng vệ úy. Người nào đã có quân công gia cấp rồi, lại gia thêm nghị tự 1 cấp ; người nào chưa có quân công thì thưởng quân công gia 1 cấp. — Thự quản cơ ở Tả cơ Ninh-bình là Nguyễn Văn Tường thăng vệ úy, tùng tam phẩm.

Hạng nhì : Quản cơ ở cơ Trung định là Vũ Tiến Mậu, quản cơ ở cơ Hậu hùng là Hoàng Văn Hậu, đều thưởng gia hàm vệ úy. — Thự phó vệ úy ở vệ Uy võ là Trần Như Đoan, thự phó vệ úy ở Hữu vệ, doanh Hổ uy là Vũ Đình Quang, thì sai quản cơ ở cơ Hữu dũng là Lâm Uy, đều cho thực thụ ngay. — Phó quản cơ ở cơ Hữu chấn là Đỗ Văn Quyền thăng thụ quản cơ ; phó vệ úy ở vệ Tráng võ là Tống Phước Minh, phó vệ úy ở Trung vệ doanh Hổ uy là Trần Đình Uẩn, đều thưởng thêm kỷ lục 2 thứ.

Hạng ba : Bọn quản cơ ở cơ Tả tiệp là Phan Tất Tín 4 người đều thưởng kỷ lục 2 thứ ; bọn phó vệ úy các quân là Nguyễn Văn Quyền 4 người đều thưởng kỷ lục 1 thứ.

Nguyên án sát Định-tường, Ngô Bá Tuấn, lấy lại được tỉnh thành.

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Trước đây, tỉnh Định-tường thất thủ. Bá Tuấn ẩn nấp ở dân gian, mật sai thí sai chánh đội trưởng suất đội cơ Định oai, là Thái Văn Nhiên, và lý trưởng Long-điền là Ngô Văn Hiền mật họp quân nghĩa dũng, mưu toan việc thu phục. Đến bấy giờ bè đảng của giặc rút về Phiên-an, chỉ để ngụy trấn phủ là Lê Viết Chương, ngụy tuyên phủ là Bùi Văn Thuận, ngụy tham phủ là Hoàng Công Bá và vài mươi người trước ở đội Hồi-lương, Bắc-thuận chiếm giữ tỉnh lỵ. Thái Văn Nhiên và Ngô Văn Hiền bèn hẹn với thư lại tơ Niết (1) ở An-giang là Lê Quang Ngạn và Nguyễn Đăng Phong, thư lại tơ Phiên (2) ở Định-tường là Bùi Tiến Tước, cử hợp dân phu ứng nghĩa hơn 200 người, nhân ban đêm, đánh úp bắt được ngụy Thuận, ngụy Bá và 6 tên tội phạm, trong đội Hồi-lương. Ngụy Chương chạy thoát được, nhưng rồi cũng bị dân bắt được giải nộp.

Ngô Bá Tuấn ở thôn Thạch-hồ (thuộc huyện Kiến-hòa) nghe tin báo, ngày hôm ấy lập tức đốc suất nghĩa dân về tỉnh, trước hết sai chém và đem bêu bọn ngụy Chương, và lũ tội phạm Hồi-lương, luôn với bọn ngụy huyện doãn ở huyện Kiến-hòa là Hồ Chu (trước là cửu phẩm thư lại tào Thanh-bình), ngụy đốc phủ ở Kiến-an là Nguyễn Văn Trí (ngụy xưng là cai cơ vệ Hữu khuông, ngụy huyện úy huyện Bảo-an (thuộc tỉnh Vĩnh-long) là Nguyễn Văn Ấn mà sau đó đã lục tục bắt được. Còn ngụy Thuận, ngụy Bá đóng gông khóa giam cầm nghiêm ngặt.

Vừa gặp ngụy trung quân là Thái Công Triều từ Vĩnh-long đến, nói rằng: « Trước bị nghịch Khôi cưỡng ép, nay xin tự đốc suất thuyền quân nghĩa dũng tiến

(1) Niết ty : Tơ Án sát
(2) Phiên ty : Tơ Bố chính

https://tieulun.hopto.org

đến Phiên-an giết giặc, dặn Tuấn thu họp quân dân để tiếp ứng. Tuấn đem cả mọi việc ấy tâu lên vua, và tư đến quân thứ Biên—Long xin quân tiếp viện.

Vua dụ rằng: «Ngô Bá Tuấn, trước kia, bỏ thành thất thủ, có Chỉ cách chức, bắt làm lính; nay biết chiêu tập quân nghĩa dũng, nhân chỗ sơ hở, đánh giết được bè đảng giặc, lấy lại được thành trì. Công ấy thực không phải nhỏ. Vậy lập tức tha cho tội trước, lại gia ơn cất lên làm bố chính sứ. Bọn Thái Văn Nhiên, Lê Quang Ngọn, Nguyễn Đăng Phong và Bùi Tiến Tước hợp sức với nhau, đương đêm đánh úp, có công đầu khởi xướng việc nghĩa, đều cho làm cai đội, chánh ngũ phẩm, chuẩn cho theo tỉnh sai phái, gặp có chỗ khuyết, sẽ sung bổ. Ngô Văn Hiền tuy có đồng mưu, nhưng thuyền quân ứng tiếp ở ngoài, không ở trong cuộc, có khác với tù Thái Văn Nhiên. Vậy tha ơn cho làm đội trưởng theo tỉnh sai phái. Lại thưởng cho 1.000 quan tiền, chia nhau, để tỏ khuyến khích. Còn các dân phu ứng nghĩa trong trận đánh ấy, mỗi người đều được thưởng tiền 1 quan. Người bắt được tên đầu sỏ giặc Lê Viết Chương thì thưởng cho 200 quan tiền. Mấy tên tội phạm bị giam là Bùi Văn Thuận và Hoàng Công Bá tức thì xử tử bằng tội lăng trì. Tử thi tên Lê Viết Chương, kẻ tội phạm đã bị chết chém, phải đem chặt ra từng tấc, vất bỏ đi, cho hả lòng người.

«Vả lại, nay quan quân đại đội, thủy bộ cùng tiến, có thể định ngày lấy lại Phiên-an, còn đợi cầu viện làm gì? Duy có điều là nghe đồn trong tỉnh hạt có lũ càn bậy, cướp bóc lẫn nhau. Ngô Bá Tuấn, ngươi cần nên hòa hợp nhân dân, để cho được yên chỗ ở như cũ, lại gia tâm đốc sức binh, dõng, củng cố đồn ải cho hoàn toàn vững chắc, để giữ không xảy điều gì lo ngại».

https://tieulun.hopto.org

Nguyên thự tuần phủ Tô Trân nghe thấy đã lấy lại được tỉnh thành, cũng từ Hậu-giang trở về.

Vua dụ rằng: « Tô Trân trước đã bỏ thành chạy trốn, lại không hay chiêu tập hương dõng, đứng đầu phất cờ nghĩa; đến khi nghĩa dân lấy lại được tỉnh thành, đã qua 5 ngày, mới lò đầu ra. Như thế thì không có một tý công nào, lấy gì đủ chuộc được tội trước? Tô Trân trước đã bị cách chức, xuống làm lính, nay phải đến làm việc ở chỗ Ngô Bá Tuấn, nếu biết cố gắng trổ sức, không ngại khó nhọc vất vả, hoặc giả có thể chuộc lại lỗi trước được một phần nào. Đợi khi việc yên rồi, sẽ lại xuống Chỉ để định đoạt ».

Tổng đốc Định — Yên là Đặng Văn Thiêm tâu nói, việc phòng để xây thành ở Nam-định đã chia ra ủy người xếp đặt xong rồi, tức thì đã thân đến tỉnh Hưng-yên hội nhau làm việc.

TIMSACH.COM.VN

Vua dụ rằng: « Hưng-yên là tỉnh kiêm hạt của ngươi, nên ra sức làm thế nào để cho việc gì cũng ổn thỏa mới được ».

Hà-nội, và Sơn-tây tâu báo: « Nước sông đã rút xuống, những chỗ đê vỡ ở Phương-độ và Đồng-lư cũng đã đắp lại xong ».

Vua dụ rằng: « Nhờ trời, nước lụt xuống mạnh, đã là may cho dân ta lắm; đến như các chỗ đê vỡ, đã ra sức làm đắp lại được thì quan lại ở địa phương sở tại cũng đủ có công lao. Vậy gia ơn cho các viên tỉnh, phủ, huyện trước đây bị giáng cách, nay đều được khai phục ».

Thự bố chính tỉnh Thái-nguyên là Nguyễn Đôn Tố tâu nói: « Trước đây nhân nước lên to quá, tư đê ở Bình-tuyền thuộc tỉnh hạt bị tràn vỡ, đồng ruộng lúa má tổn hại nhiều, nhà cửa nhân dân 3 xã Nam-viêm, Hiền-lễ và

https://tieulun.hopto.org

Đức-cung bị ngập hơn 270 hộ ». Vua dụ chuẩn cấp cho mỗi hộ tiền 1 quan, gạo 1 phương.

Hộ lý tuần phủ tỉnh Hưng-yên là Vũ Tuấn tâu nói: « Gần đây, công đê ở Sài-quất, Sài-thị và Nhuế-dương vỡ 4 đoạn, nước sông chảy sói dữ lắm, thuyền không dám đến gần, đã ra công đắp lấp trước 11 đoạn chỗ đê đã bỏ ở lần ngoài thuộc địa phận ba xã Kinh-khê, Cốc-đăng, và Nghi-xuyên; còn các chỗ vỡ ở công đê, xin đợi khi nước rút xuống, sẽ tiếp tục làm ».

Vua nói: « Chỗ tư đê vỡ, công việc làm cũng dễ, chuẩn cho tức thì đắp lấp cho vững bền, để phòng nước lụt sau này. Còn công đê, đợi sau sẽ có Chỉ dụ chớ nên đắp vội, phí mất nhân công ».

Vũ Tuấn lại nói: « Nay thần chuyên làm việc đắp đê, còn án sát Nguyễn Nhược Sơn chuyên làm việc chẩn cấp cho nạn dân. Thần rất lo nghĩ về các hạng của cải chứa ở kho Xích-đằng về nhà giam tại tỉnh lỵ, và về hai chỗ chứa tài liệu ở ngoài thành rất quan trọng! »

Vua dụ: « Việc quan ở tỉnh và công việc đắp đê, cả hai đều trọng yếu và khẩn cấp cả. Vũ Tuấn làm một mình, tất không khỏi có vẻ kiệt quệ. Vậy cho bố chính tỉnh Hải-dương là Trần Văn Tuân tới chỗ gần đê đến hộ lý ấn quan phòng tuần phủ tỉnh Hưng-yên. Nguyên hộ lý Vũ Tuấn, tác vi bố chính tỉnh Hưng-yên, chuẩn cho vẫn cứ chuyên làm việc đê. Phàm việc hàn đắp chỗ vỡ, chẩn cấp nạn dân đều được cùng với Nguyễn Nhược Sơn chia nhau mà làm. Còn công khố ở tỉnh thành và các việc dân sự thì để cả cho Trần Văn Tuân. Đến như Nguyễn Nhược Sơn, có bổn phận về công việc hình án cũng phải nên trông nom lấy, chớ nhất khái trút cả cho Trần Văn Tuân, để đến nỗi xảy ra chậm trễ lầm lỡ ».

Sai viên ngoại lang Nguyễn Hữu Gia đi đường trạm đến tỉnh Hưng-yên theo phái viên là Phan Bá Đạt, tỉnh

https://tieulun.hopto.org

thần là Vũ Tuấn và Nguyễn Nhược Sơn, ra sức làm việc. Khi việc xong, chuẩn cho về Kinh để chọn dùng. Nguyễn Hữu Gia trước từng làm đê, đã quen biết công việc, cho nên sai đi.

Vua nghe biết dân gian các tỉnh Hà-tĩnh, Nghệ-an, Thanh-ba (Thanh-hoa), đồng tiền tiêu dùng chưa được đầy đủ, thừa thãi bèn sai truyền Chỉ cho tỉnh thần: mỗi tỉnh đều chiếu theo số vật hạng mà bộ Hộ và bộ Công đã tư đến, theo thời giá cao hạ, lựa tính đặt tiền mua, để cho dân được tiện lợi.

Thự tuần phủ tỉnh Hưng-hóa, Ngô Huy Tuấn, tâu nói: «Dân huyện Tam-nông thuộc tỉnh hạt, trước bị thổ phỉ quấy rối làm hại. Vậy người nào bị hại nặng, xin tha cho thuế mùa hạ; người nào bị hại nhẹ, xin hoãn việc thu thuế». Vua theo như lời xin.

Thuyền giặc Đồ-bà hơn 20 chiếc lén lút xuất hiện ở đảo Thuận-tĩnh tỉnh Bình-thuận. Dân sở tại đánh nhau với giặc, bị thương chết hơn 100 người. Tỉnh phái phó lãnh binh là Phạm Văn Huyền và phó quản cơ cơ Thuận tráng là Dương Văn Khoa, quản lãnh thuyền quân đi đò bắt, đến đảo Mao-dữ đánh và đoạt được 1 chiếc thuyền của giặc, bắt được 3 tên, bắn giết rất nhiều. Việc ấy đến tai nhà vua, vua thưởng cho lũ Phạm Văn Huyền mỗi người 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn; quân, dân 300 quan tiền. Người bị thương chết được cấp tiền có thứ bậc.

Giặc lại đón cướp thuyền buôn và lên bờ đốt phá nhà nhân dân hơn 10 chỗ tại các hải phận Cam-linh, Nha-phu, Vân-phong, Cầu-huân thuộc tỉnh Khánh-hòa.

Vua nghe biết dụ rằng: «Giặc ấy chẳng qua là lũ tiểu yêu hôi tanh. Thuyền quân do tỉnh phái đi làm công trạng gì, mà để cho lũ giặc kia có thể nhân kẽ hở, lén lút xuất hiện như vào chỗ không có người? Vậy bộ biên

https://tieulun.hopto.org

lãnh binh là Trương Văn Thận, phó quản cơ cơ Hòa tráng là Dương Văn Phong cùng các suất đội ở chuyến đi ấy và các thủ ngự ở các đồn tấn đều trước phải cách chức, nhưng cho ở lại làm việc. Các tỉnh thần là Nguyễn Văn Điển và Hồ Hữu Thẩm cũng đều bị giáng 4 cấp, nhưng vẫn phải có một người chính mình đem quân đi tuần tiễu nghiêm sức cho lũ bộ biền, và tấn thủ phải ra sức bủa vây lùng bắt, cần bắt cho được cả đoàn thuyền của giặc ấy, đưa đến trị tội.

Lại sai các tỉnh Phú-yên, Bình-định và Quảng-ngãi đều phải thuyền quân đến hội tiễu.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Mỗi khi giao tiết hạ thu, giặc biển Đồ-bà nhân khi sơ hở, lén lút xuất hiện, đón cướp thuyền buôn, và đậu thuyền vào chỗ thôn xóm vắng vẻ bẻo lánh ở bờ biển để cướp bóc. Nhân dân ven biển phần nhiều khổ sở vì chúng! Vậy ba tỉnh Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa đều xét xem dân cư ven biển thuộc địa hạt mình, chỗ nào bọn giặc có thể đến đậu thuyền để xâm lấn cướp bóc được, thì liệu lượng cấp cho mỗi xã thôn 3 hay 5 cây súng điểu sang, mỗi cây súng được 30 phát đạn ; lại phát cho 20 hay 30 cây giáo trường để dùng vào việc phòng bị chống giữ. Đến tháng 9, gặp tiết gió bấc, bọn giặc ấy khó lòng ở biển được, tức thì phải nộp lại đúng số. Nếu có chi dùng quá thuốc đạn, thì để vào là đã tiêu hao đi rồi. Hằng năm, cứ làm theo lệ này ».

Quy định lại về thể lệ đường quan thi hành lời vua phê.

Vua dụ đình thần rằng: « Chiếu chỉ ban ra có quan hệ đến chính thể. Trước đã xuống dụ bảo các nha ở bộ hay ở Nội các phàm có Chỉ dụ, đều do tay ấn quan viết ra, điều đó đã ghi làm lệnh rồi, nhưng ta nghĩ: công việc ngày một nhiều, ở trong đó cũng có việc thường, việc quan trọng khác nhau, nếu ấn quan cứ nhất nhất cầm

https://tieulun.hopto.org

bút làm cả, thì cũng bận rộn. Nay chuẩn cho quy định lại: phàm bản chính về những việc quan trọng, ở Lục bộ thì do đường quan, ở Nội các thì do viên sung biện, đều chiếu theo nguyên phiếu, chính tay phải viết; còn bản sao, chuẩn cho viên tá lãnh làm thay. Nếu là việc thường hoặc là loại sổ sách các nha tiêu giữ thì bản chính chuẩn cho viên tá lãnh; bản sao chuẩn cho ty viên thực thu phụng làm. [Việc này thi hành] bắt đầu từ mồng 1 tháng 8 năm nay.

Ra mệnh lệnh cho trong Kinh và ngoài các tỉnh phải xét xử dứt khoát mọi việc hình ngục.

Vua dụ bộ Hình rằng: « Các tỉnh Bắc-kỳ thình lình bị nước lụt, ta chợt nghĩ đến tai biến ấy, liền xuống Chỉ dụ chia người đi phát chẩn, lại bớt món ăn, bỏ ca nhạc, sợ mãi lo tính, mong để đón được lòng khí của trời. Lại nghĩ: một việc hình ngục, quan hệ đến mạng người. Trong đó có những người bị kiện hoặc bị cung xưng, nếu là án nặng, cố nhiên phải giam cấm nghiêm ngặt để tra xét; còn những người liên can và làm chứng cũng nhất khái giam lâu ở nhà tù, thì không khỏi quá lạm tới người vô tội. Vì thế phải nên xét xử cho dứt khoát. Vậy truyền dụ cho các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, các nha môn xét hỏi về việc hình lớn hay nhỏ, phàm án kiện đương tra xét, về người chứng, nếu đã có chính phạm đến hầu tòa rồi thì lập tức nên lấy cung rồi buông thả ngay. Gián hoặc chính phạm còn trốn, mà người chứng còn phải giam thì giao dân bảo quản, đợi bắt được tên phạm trốn, sẽ xét. Còn những việc kiện nhỏ tầm thường, người bị kiện ấy tình lý xem ra nhẹ, mà người chứng nại ra chưa đòi được, thì người bị kiện ấy cũng giao cho dân bảo quản, đợi người chứng đến, tra xét rồi, sẽ nghị xử. Đấy là chỉ nói về các án nhẹ. Nếu là án nặng, người

yếu chứng cần giam giữ thì chuẩn cho vẫn phải tra xét để làm như cũ ».

Rồi lại vì Nam-kỳ cũng bị hạn hán, giá gạo lên cao, vua bèn dụ cho tỉnh Quảng-bình trở vào, các nha môn xét hỏi về binh ngục, cũng chiếu theo như thế mà làm.

Thảo nghịch Hữu tướng quân Phan Văn Thúy ốm nặng, dâng sớ tâu xin đem ấn, triện, cờ, bài giao cho tham tán Trương Minh Giảng, Hoàng Đăng Thân phụng giữ làm việc, còn Thúy thì mang con là Phan Văn Thuỵ cùng tiểu thuộc về Kinh để điều dưỡng.

Trương Minh Giảng, Hoàng Đăng Thân cũng tâu nói : « Việc quân ở Phiên-an và Biên-hòa đương gấp, xin đưa binh lính và voi ở các cơ các vệ hơn 4.000 do đường bộ tiến lên, phái ủy vệ úy ở Hữu vệ doanh Tuần cơ là Trần Văn Trí đốc suất 15 chiếc thuyền quân vệ Hùng uy và vệ Nghiêm uy hợp với đoàn thuyền của lũ Nguyễn Văn Hòa, Mai Công Ngôn, Phạm Hữu Tâm và Đỗ Chiêm Phác do đường thủy tiến lên, đều đến hội tiễu, để kịp cơ hội nên làm, nhưng liệu lượng để 600 binh, đồng, 11 con voi theo án sát Biên-hòa là Hoàng Văn Đẩn đóng giữ Biên—Long để phòng hộ đường vận lương ».

Vua dụ Nội các rằng : « Phan Văn Thúy tuổi già, bệnh chưa bớt, chuẩn y cho về Kinh điều trị. Hiện nay có dịp tốt, chính nên nhân đà sắc bèn tiến lên. Vậy truyền dụ cho Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thân rằng : nếu Trần Văn Năng hoặc Nguyễn Văn Trọng hiện đến quân thứ rồi, thì cho thay lãnh ấn, triện, cờ, bài, hợp lại cùng tiến lên, càng tốt ; nếu chưa đến, thì quyết không có lý đợi mãi, chuẩn cho tức thì đem quân, voi, thuyền bè chia đường tiến đánh. Mỗi người đều mang lương ăn 10 ngày. Khi đã đến Phiên-an, thì dân hạt ấy vẫn có

https://tieulun.hopto.org

lòng trung nghĩa, tất có giành cơm bầu nước để đón quân nhà vua, lo gì đường vận lương không kế tiếp được?

« Và hiện tại, thủy quân đã được 50, 60 chiếc thuyền, biền binh hơn 2.000 người, chắc cũng đã nhiều. Nếu đoàn thuyền của Thảo nghịch Tả tướng quân kịp đến hội đồng, quân lãnh tiến lên, thì đánh rằng tốt rồi, nhưng nếu chưa đến, thì chuẩn cho Trần Văn Trí tức thì đốc suất thủy quân hiện có, tiến đi đánh dẹp. Một khi bộ binh đã đến đồn Bình-đồng, mà thủy quân cũng đến để giúp đại binh thì càng hay. Nếu thủy quân chưa có thể cùng đến được, mà thuyền giặc đón chặn ở đầu bến đó, thì bộ binh đã có các súng đại luân xa, quá sơn pháo và thần công có thể bắn vào chỗ thành bến và nơi xa được, tức thì nên bày súng trên bờ, sai người thì bắn ngầm tướng nhằm địch mà bắn vào giặc, thì thuyền giặc không thể chống nổi, tất phải rút lui, quân ta có thể sang qua đó được. Nếu chỗ ấy, sông rộng, nước sâu, khó lòng sang qua được, thì chỉ bằng ven theo sông ấy, lên mạn thượng du, xem chỗ nào nông, hẹp, có thể sang qua được, tìm cách dùng nhiều thuyền nhỏ, bè gỗ để chở quân sang. Hễ quân ta sang sông được rồi thì đi trên đất bằng, như giẫm trên chiếu, có thể thẳng đến Phiên-an đánh diệt nghịch tặc ».

Lại truyền dụ cho Bình khấu tướng quân Trần Văn Năng và tham tán Nguyễn Văn Trọng theo đường trạm kịp đến quân thứ Biên—Long. Nếu quân quan hai đạo thủy, bộ còn lưu lại ở đấy, thì lập tức tuân theo lời dụ trước, chước lượng với nhau: một người thống lãnh bộ binh, một người thống lãnh thủy quân, đều tiến lên đánh giặc. Nếu quan quân đường bộ trót đã đi trước, mà thủy quân chưa đến mau được, thì một người trích ngay lấy 300 biền binh và 6 thớt voi chiến hiện đóng ở Biên—Long

https://tieulun.hopto.org

tiến đến quân thứ; thay lãnh cờ, bài, ấn triện của Thảo nghịch Hữu tướng quân, điều khiển việc đánh giặc, một người cứ ở lại, đợi khi thuyền quân đến, tức thì cai quản tất cả đoàn thuyền thẳng từ cửa biển Cần-giờ mau chóng đi tới.

Lại truyền dụ cho Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương cũng mau mau đốc suất thuyền quân tiến đi hội tiễu.

Quyền lãnh ấn triện viện Đô sát là Hà Duy Phiên bẩm tâu: « Tướng quân Phan Văn Thúy, vâng mệnh đi đánh giặc, chưa nên công gì, đã vội cho rằng ở trong quân khó dưỡng bệnh được, không đợi Chỉ, vội về trước, như vậy e không phải lẽ làm bầy tôi. Xin giao cho bộ nghị tội ».

Vua nói rằng: « Lời đàn hặc rất phải nhưng hãy đợi đến ngày Phan Văn Thúy tới Kinh, sẽ lại xuống Chỉ để thi hành ».

Trong kinh kỳ, gạo kém. Chuẩn cho tơ lại và kinh binh, về kỳ lương tháng 8, phát cho một nửa bằng thóc.

Vua lại cho rằng kinh binh sai phái còn nhiều. Vậy dụ cho các hạng biền binh cứ lưu lại ở hàng ngũ trong kinh đô.

Tỉnh Hải-dương, vụ lúa chiêm, thu hoạch kém. Tỉnh thần tâu xin hoãn thu thóc tô. Vua chuẩn y cho. Lại cho rằng trong tỉnh hạt ấy, ruộng mùa nhiều, ruộng chiêm ít. Theo lệ trước, mùa hạ mùa đông 2 kỳ chiết nửa thu nộp. Như vậy chưa tiện cho dân. Nay bèn quy định: bắt đầu từ năm Minh-mệnh thứ 15 [1834], ruộng chiêm, thì mùa hạ nộp 7 phần thóc, 3 phần tiền, mùa đông nộp 3 phần thóc, 7 phần tiền; ruộng mùa thì mùa hạ nộp 3 phần thóc, 7 phần tiền, mùa đông nộp 7 phần thóc, 3 phần tiền.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định chia đặt súng lớn ở các tỉnh thành, các phủ thành, các huyện thành ở Bắc-kỳ.

Trước đây, nghị định phủ thành và huyện thành nên đặt súng hồng y bằng gang hạng lớn, hạng vừa, hạng nhỏ, phủ thì mỗi thứ súng ấy, 12 khẩu, huyện thì mỗi thứ 8. Đến bấy giờ lại sắc cho các tỉnh thành mỗi sở đặt 2 súng đại luân xa bằng đồng; lại đặt xen vào súng quá sơn bằng đồng, súng tích sơn bằng đồng, súng hồng y bằng gang. Phủ thành đổi đặt 8 súng hồng y bằng gang, 4 súng quá sơn bằng đồng. Huyện thành đổi đặt 4 súng hồng y bằng gang, 4 súng quá sơn bằng đồng.

Bính bộ bàn tâu, cho rằng Bắc kỳ có 12 tỉnh thành, 23 phủ thành, 69 huyện thành tựu trung lớn nhỏ có khác nhau, thí dụ như Hà-nội nguyên là Bắc-thành, Lý-nhân nguyên là Sơn-nam, quy chế (1) so với tỉnh khác thì rộng hơn. Còn bộ phận (2) như tỉnh Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh và Hưng-yên thì quan trọng hơn sáu tỉnh Hưng-hóa, Lạng-sơn, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Quảng-yên và Cao-bằng. Vậy cần nên lựa tỉnh đặt súng lớn mới thích hợp. Xin trước hãy căn cứ vào những nơi đã xây đắp thành rồi: tỉnh thành có 12, phủ thành có 22, huyện thành có 6, nên đặt các hạng súng 916 cỗ, cỗ nào cũng có 100 viên đạn. Đem 241 cỗ hiện trữ ở các tỉnh và chuyển vận 675 cỗ ở kinh thành ra chia theo số ngạch mà đặt. Còn 1 phủ thành và 63 huyện thành chưa xây đắp thì nên đặt các hạng súng 360 cỗ, đợi sau sẽ chiếu theo nghị định tiếp tục làm. Còn các súng bằng gang, bằng sắt nguyên trước đặt ở các phủ thành huyện thành đều nhỏ quá thì đem về tỉnh để dùng.

---

(1) Quy chế: Đây có nghĩa như *khu vũ*.
(2) Bộ phận: Đây có nghĩa như *vị trí*.

https://tieulun.hopto.org

Vua chuẩn y lời bàn [của bộ Binh] và cho thi hành.

(1. Ở tỉnh thành Hà-nội: 2 súng đại luân xa bằng đồng, 20 súng quá sơn bằng đồng, 7 súng tướng quân bằng gang, 65 súng hồng y bằng gang, 5 súng xung tiêu bằng gang, 61 súng tích sơn bằng gang, cộng 150 cỗ.

Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh: mỗi tỉnh đều 2 súng đại luân xa bằng đồng, 4 súng tích sơn bằng đồng, 20 súng quá sơn bằng đồng, 24 súng hồng y bằng gang, cộng 50 cỗ.

Tỉnh Hưng-yên: 2 súng đại luân xa Thảo nghịch tướng quân bằng đồng. Còn các súng khác cũng [như bốn tỉnh trên].

Thái-nguyên, Lạng-sơn, Tuyên-quang: mỗi tỉnh đều 2 súng đại luân xa bằng đồng, 4 súng tích sơn bằng đồng, 16 súng hồng y bằng gang, cộng 22 cỗ.

Tỉnh Hưng-hóa: 2 súng đại luân xa Thảo nghịch tướng quân bằng đồng. Còn các súng khác cũng [như các tỉnh trên].

Quảng-yên, Cao-bằng: mỗi tỉnh đều 2 súng đại luân xa bằng đồng, 4 súng tích sơn bằng đồng, 12 súng quá sơn bằng đồng, 12 súng hồng y bằng gang, cộng 30 cỗ.

2. Ở các phủ thành Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Bắc-ninh: các phủ thành đều có 4, Sơn-tây có 5, Hưng-yên có 2, duy Lý-nhân có 8 súng quá sơn bằng đồng, 16 súng hồng y, tích sơn bằng gang cộng 24 cỗ, còn các súng khác đều 12 cỗ. Mỗi phủ thành đều có 4 cỗ súng bằng đồng, 8 cỗ súng bằng gang.

3. Ở các huyện thành: Hà-nội, Hải-dương đều có 11, Nam-định có 12, Sơn-tây có 14, Bắc-ninh có 15, Hưng-yên có 6, mỗi huyện thành đều 4 súng quá sơn bằng đồng, 4 súng hồng y, tích sơn bằng gang).

https://tieulun.hopto.org

Hà-nội có tên giặc trốn, ngụy xưng là quân công, Nguyễn Công Thự (đồ đảng nghịch phạm Lê Duy Lương) tụ họp bè lũ lên lút nổi lên ở Nam-công trang (thuộc huyện Thanh-liêm). Bố chính Nguyễn Hữu Khuê nhân đi chẩn cấp nạn dân, nghe thấy tin báo, tức thì phái phó quản cơ ở chuyến đi ấy là Trương Văn Siêu, đem biền binh đến hội với quyền nhiếp quản phủ phủ Lý-nhân là Mai Văn Phong đi đánh giặc. Siêu khinh suất tiến lên. Gặp quân phục của giặc, Siêu bị thua cùng với cai đội Nguyễn Văn Tự đều nhảy xuống sông chết. Biền binh nhiều người bị thương và bị chết. Phong ở sau, trùng trình không đến cứu ngay. Giặc bèn theo sơn phận xã Kiện-khê trốn đi.

Việc ấy đến tai vua. Vua bảo Binh bộ rằng: « Trận đánh này do biền binh làm hỏng việc, trước bởi Trương Văn Siêu khinh suất vội vàng, sau bởi Mai Văn Phong rụt rè sợ hãi còn chối lỗi vào đâu được? Trương Văn Siêu đã chết rồi, không bàn đến nữa. Mai Văn Phong tức thì phải cách chức, phát đi quân thứ ra sức làm việc để chuộc tội. Nguyễn Hữu Khuê điều động không đúng, giáng 2 cấp; tổng đốc Đoàn Văn Trường phạt lương bổng 6 tháng, nhưng phải phụ trách việc lùng bắt giặc ».

Nguyễn Công Thự liền trốn ở địa hạt Thư-trì (1), tỉnh Nam-định. Tri phủ Kiến-xương Nguyễn Đức Dung, tri huyện Nguyễn Đăng Phong đốc suất quân và dân bắt được giết đi. Vua thưởng cho Đức Dung và Đăng Phong mỗi người kỷ lục quân công đều một thứ.

Cho phó lãnh binh tỉnh Nam-định mới thăng vệ úy chánh tam phẩm, là Lương Văn Liễu, sung chức lãnh binh Nam-định kiêm lãnh thủy quân; vệ úy ở Tiền vệ

(1) Thư trì: Nay thuộc Thái-bình.

https://tieulun.hopto.org

doanh Tuyển phong quân Thần sách là Đoàn Văn Cải, do chức vệ úy chánh tam phẩm sung lãnh binh tỉnh Sơn-tây.

Đặt thêm chức phó lãnh binh quan ở tỉnh Ninh-bình. Tỉnh Ninh-bình trước đây, đặt có một lãnh binh quan. Vua cho rằng, hạt ấy cũng là nơi xung yếu, công việc hơi nhiều, cho nên đặt thêm, bèn cho nguyên quản cơ mới thăng vệ úy, tùng tam phẩm là Nguyễn Văn Tương làm phó lãnh binh, chuyên coi Hậu cơ tỉnh Ninh-bình và cơ Ninh tượng. Còn lãnh binh Trần Hữu Lễ chuyên coi ba cơ Tiền, Tả, Hữu tỉnh Ninh-bình.

Cho nguyên thự phó vệ úy vệ Tả nhất doanh tả dực, quản Vũ lâm, hưu trí là Nguyễn Gia Quỳ làm phó vệ úy ở Ban trực Hậu vệ quân Thần sách. Sau đó Nguyễn Gia Quỳ chết. Vua ban cho một tấm gấm Tống và 100 quan tiền.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý tỵ, Minh-mệnh năm thứ 14 [1833], mùa thu, tháng 8. [Cho vệ ủy ở vệ Nghĩa võ, quản Thần sách là Vũ Văn Huân thử làm thự lãnh binh tỉnh Thanh-ba [Thanh-hoa]. Trước đây, khuyết chức lãnh binh, có Chỉ giao cho tuần phủ Nguyễn Khả Bằng chọn người cử lên. Bằng tâu xin cử Huân.

Vua phán rằng: « Huân trước kia làm việc bắt giặc, vì nhút nhát, bị lũ Nguyễn Văn Trọng tham hặc, nên phải giáng cấp. Bằng có ý kiến gì lại bảo cử người ấy? Vậy ra lệnh cho Bằng phải phúc tâu cho rõ ràng. Lại sai bố chính Nguyễn Đăng Giai, án sát Lê Đức Ngạn cùng xét xem Huân là người thế nào, rồi hội hàm (1) làm thành tập tâu lên ». Đến bấy giờ tâu lên, họ đều nói: « Trước đây, thổ phỉ thế đương hung hăng, Huân vì quân ít nên không đánh, mới bị tham hặc. Từ khi theo quan quân đi hội tiễu, Huân đều có đóng góp công lao trong việc lấy lại được Hoành-giang, Phố-cát. Vả lại, trong các quản vệ thuộc tỉnh, tìm người khỏe mạnh,

---

(1) Hội hàm: Các viên có quan hàm họp lại xét xong rồi làm *sớ* tâu lên, trong tờ *sớ* có chua tất cả quan hàm và họ tên các viên hội xét ấy.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

trọng hậu, có thể làm nổi chức ấy, không có ai hơn Huấn ».

Vua nói rằng: « Chức lãnh binh cần được người can đảm có thao lược để làm, còn tính trọng hậu, có lẽ không phải là bản sắc của chức lãnh binh. Nhưng nay đương lúc cần dùng người, hãy cho thử làm thự lãnh binh đợi một năm, nếu quả làm được việc, tâu lên sẽ cho thực thụ ».

Cải bổ tả thị lang bộ Lại là Trần Danh Bưu làm thị lang ở Thương trường.

Vua bảo viện Đô sát và tòa Nội các rằng: « Năm nay Nam-kỳ, Bắc-kỳ, trộm cướp lén lút xuất hiện, Bắc-kỳ lại có thủy tai, ta xiết bao lo nghĩ, dậy sớm ăn trưa! Lũ các ngươi phải hội xét xem gần đây việc bắt trộm cướp, việc phòng nước sông, thuật lại từng việc cho đầy đủ. Phàm những việc như khi gặp lại vọ, ta xét mình, kính trời, chăm lo việc dân ra sao và tất cả công việc điều quân, sai tướng thế nào cũng là sau khi yên việc, xử trí thế nào, nhất nhất chép ra, họp lại thành quyển để xem. Đấy không phải là ta muốn khoe khoang, mà chính là để nêu rõ lỗi ta, cho sau này lấy đó làm gương mãi mãi».

Vua với kinh doãn Trần Tú Dĩnh hỏi rằng: « Gần đây, không mưa, lúa ruộng thế nào? » [Tú Dĩnh] thưa rằng: « Ruộng thấp còn khá, ruộng cao thì khô cạn ».

Vua nói: « Lúa đương trỗ mà hạn hán, ta rất lo, nay gần mùa mưa, lại sợ mưa dầm thành lụt càng hại cho dân ». Lại nói: « Trước đây, ta thấy gạo kém, đã dụ bảo tìm nhiều cách khuyên người giàu đem thóc ra bán cho dân nghèo. Vậy đã có bán ra hay không? » Thưa: « Chưa, thần mới sức đi rồi ».

Vua nói: « Kinh sư là chỗ tốt đẹp hàng đầu. Người biết ưa làm điều nghĩa, thì bốn phương trông mà bắt

https://tieulun.hopto.org

chước. Duy phần nhiều kẻ giàu thường thích lợi dụng lúc tai họa, một khi gặp dịp gạo kém, thì đóng cửa vựa thóc lại, bắt bí lấy giá cao. Vậy ngươi làm tiêu biểu cho dân, phải khéo dẫn bảo mới được, dùng giấy tờ sức làm gì!» Rồi các người giàu vui lòng đem thóc ra bán, giá gạo do đấy hạ xuống. Tả Dĩnh đem việc đó tâu vua biết.

Vua nói rằng: « Nhân dân kinh kỳ thấm nhuần phong hóa đã lâu, xem một việc này, tin rằng lòng người ta thực có thể làm cho chuyển theo việc nghĩa được. Lũ các ngươi, có chức trách là tuyên dương đức hóa, nếu hay tùy việc mở bảo dẫn dụ cho dân, thì thói dân trở thành trung hậu, tưởng không phải chỉ có việc này ». Bèn sai họp hết các chủ bán thóc đến phủ đường, cho ăn yến và ủy lạo, để khuyến khích những dân biết làm việc nghĩa.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Biền binh trong quân Thần sách thuộc các tỉnh, vốn có tiếng là mạnh mẽ hăng hái, sai phái được việc, gần được như kinh binh. Nhưng gián hoặc có một vài người, lúc ra trận hãy còn dùng dằng, chưa được nhất trí là chỉ vì cớ tướng, biền cai quản họ, lúc bình nhật, không biết rèn luyện, lại bởi cớ có những thứ binh khí mới cấp, còn xa lạ đối với họ. Vậy ra lệnh cho lũ Nguyễn Khả Bằng ở tỉnh Thanh-hoa, Nguyễn Đình Tân ở Nghệ-an và Lê Đức Đức ở Hà-tĩnh đều xét biền binh đương tại ban trong quân Thần sách ở hạt mình, từ ngày mồng 1 tháng này đến cuối tháng 9, sức cho các quản viện phải chính mình huấn luyện: phàm phép hành quân, trận pháp, phép bắn súng điểu sang, phép dùng giáo trường, hằng ngày diễn tập thêm, để cho quân ngũ, lúc đi, lúc đánh thảy đều chỉnh tề, tinh nhuệ ».

Nguyễn Đình Tân tâu nói: « Thuộc hạt có quân Thần sách, theo lệ chia làm 3 ban, thế mà kỳ hạn thao diễn

https://tieulun.hopto.org

chỉ có 2 tháng, thì ban thứ 3 không được dự ». Vua lại sai thao diễn thêm 1 tháng nữa cho khắp lượt 3 ban.

Lại cho Tôn thất Chiếu làm phó vệ úy, quản Thần sách, lĩnh từ tế sứ Tự Từ tế, lại lãnh quản phủ phủ Hà-trung kiêm quản các chi công tính (1).

Trước đây, được phái đi giữ Nguyên miếu (2), Chiếu cáo bệnh, không đi, bị cách chức. Đến bấy giờ vua nghĩ rằng: « Chiếu bị bệnh thật, không phải giả vờ, mới gia ơn cho đổi làm cách lưu, cho cung chức như cũ. Và triệu tiếp biện thự vệ úy Tôn thất Tường vào Kinh».

Ngạch giản binh từ tỉnh Hà-tĩnh trở ra Bắc phần nhiều còn thiếu. Vua nghe biết, dụ Nội các rằng: « Trước đây, đi đánh thổ phỉ ở Ninh-bình, Sơn-tây và Hưng-hóa, quan quân ở các tỉnh lân cận được điều động đến, phần nhiều bị bệnh và làm [illegible] hoặc có người bị chết. Lại nghĩ các hạt ở Bắc-kỳ, ngẫu nhiên gặp thủy tai, mà các tỉnh Hà-tĩnh, Thanh [hoa], Nghệ [an], mưa nắng cũng không được thuận hòa, nếu nghiêm nhặt với bắt điền vào ngạch thiếu, thì dân ta không khỏi cheo neo. Vậy truyền dụ cho các tỉnh Hà-tĩnh, Nghệ-an, Thanh-ba (Thanh-hoa), Ninh-bình đến các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương, Nam-định và Hưng-yên, phàm ngạch giản binh có khuyết, hãy chuẩn cho hoãn đến tháng 10 sẽ bắt điền đủ như lệ. Đổi tỉnh Phiên-an làm tỉnh Gia-định.

Vua dụ Nội các rằng: « Nguyên sáu tỉnh Nam-kỳ, đều gọi chung là Gia-định. Đó là do Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, đặc ơn ban cho tên tốt ấy. Từ khi nổi lên ở miền đông thổ đến bây giờ, nhân dân sở tại từ

(1) Công tính : Họ nhà vua.

(2) Nguyên miếu : Miếu thờ Triệu tổ Tĩnh hoàng đế Nguyễn Kim ở làng Gia-miêu, huyện Tống-sơn, Thanh-hóa.

https://tieulun.hopto.org

lâu được yên trong cảnh vô sự. Năm ngoái, chia đặt tỉnh hạt, nhân đó đổi trấn Phiên-an làm tỉnh Phiên-an. Gần đây, nghịch Khôi giữ thành làm phản, dân đã dẹp yên, nên đổi là Gia-định để lấy lại cái tên tốt ấy, khiến cho nhân dân thuộc tỉnh từ đây về sau, đều hưởng phúc thái bình lâu dài ».

Đổi cấp quan phòng, ấn, triện của đốc, phủ, bố, án, lãnh binh và phủ, huyện ở các tỉnh thuộc Nam-kỳ.

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đây nhân Nam-kỳ có giặc, phàm quan phòng, ấn, triện do Nhà nước cấp cho, phần nhiều không biết thất lạc vào đâu. Bây giờ giặc loạn sắp yên, sáu tỉnh sẽ lần lượt lấy lại được, phải nên một phen cấp lại, để tỏ ra đổi mới. Vậy sai hữu tư (1) theo y cách thức đúc ấn quan phòng của tổng đốc Định—Biên, của tuần phủ và của chánh, phó lãnh binh Gia-định; ấn triện của bố chính và án sát Gia-định. Và đúc lại ấn quan phòng của tổng đốc Long—Tường, của tuần phủ và lãnh binh Biên-hòa, Định-tường và Hà-tiên; của Chánh phó lãnh binh Vĩnh-long, An-giang; ấn triện của bố chính Biên-hòa, Định-tường và Vĩnh-long, của bố chính, án sát An-giang, Hà-tiên luôn với dấu kiểm mỗi thứ một cái cùng với ấn triện của các phủ huyện trong sáu tỉnh, chữ viết hơi khác một đôi chút, phát giao cho dùng làm việc để tỏ có phân biệt. Duy ấn quan phòng tổng đốc An—Hà, ấn triện án sát tỉnh Biên-hòa, Vĩnh-long, Định tường hãy còn, thì không thay đổi ».

Lại sai đổi cấp ấn giám sát ngự sử đạo Định—Biên, còn ấn cũ của giám sát ngự sử đạo An—Biên do bộ thu tiêu.

Vua lại cho rằng sáu tỉnh Nam-kỳ trước đã thất thủ, giấy tờ việc quan bị giặc đốt cháy, vậy sai các nha thuộc

---

(1) Hữu tư: Người phụ trách làm việc gì.

https://tieulun.hopto.org

bộ và viện, chiếu thể lệ phải làm và sổ sách tiền, thóc của quân, dân, việc gì khẩn yếu thì trước theo thứ tự, sao lục đưa cho; đợi khi việc yên, tư rõ số mục bị mất, lục giao tuân theo.

Cho bố chính Định-tường Ngô Bá Tuấn, hộ lý ấn quan phòng tuần phủ Định-tường. Cải bổ: thự thị lang bộ Công là Trương Văn Hòa làm án sát Định-tường; thị lang bộ Hình là Đoàn Khiêm Quang làm bố chính Vĩnh-long; thị lang Thương trường là Đặng Văn Bằng làm bố chính An-giang; thị lang bộ Lễ là Trịnh Đường làm bố chính Hà-tiên, hộ lý ấn quan phòng tuần phủ; lang trung bộ Lại là Đặng Văn Nguyên làm án sát Hà-tiên; thự vệ úy vệ Trung nhị quân Vũ lâm là Nguyễn Văn Dụ bổ làm vệ úy, chánh tam phẩm, sung lãnh binh tỉnh Vĩnh-long; phó vệ úy vệ Khinh kỵ là Cao Khả Tuyên làm vệ úy, chánh tam phẩm, sung chức lãnh binh Định-tường; phó vệ úy, ở Trung vệ doanh Long võ là Nguyễn Đăng Huyên cho làm vệ úy, chánh tam phẩm, sung lãnh binh An-giang; phó vệ úy ở Nhất vệ doanh Hậu bảo là Bùi Công Lại, làm vệ úy, tùng tam phẩm, sung chức lãnh binh tỉnh Hà-tiên.

Sai truyền dụ cho tướng quân và tham tán các đạo, khi tiếp các viên mới đến Gia-định, tức thì liệu vát thuyền quân hộ tống trước từ Định-tường, thứ đến Vĩnh-long, An-giang rồi tới Hà-tiên, khi việc xong, thuyền quân lại về chỗ quân thứ.

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Lê Văn Đức tâu nói: « Nước ứ tiêu dần, lúa ruộng đã có thể cấy giặm được, duy ngoài chỗ vỡ ở đê Phương-độ có làm đê mới khác, dài hơn 120 trượng, đã bắt dân trong hạt hơn 4.000 người góp sức để đắp công trình có phần nặng ». Vua ra Chỉ dụ truyền phát 2.000 quan tiền kho để thưởng cho họ.

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Định—Yên là Đặng Văn Thiêm tâu nói: « Tỉnh hạt có 3 huyện là Thiên-bản, Phong-doanh và Ý-yên bị tai họa nước lụt, trước đã một lần phát chẩn cho tiền và gạo, nay nước chưa rút hết, dân còn khó khăn về sự ăn, vậy xin lại chi cho sáu, bảy trăm quan tiền và 600, 700 phương gạo để tiếp tục phát chẩn cho ».

Vua nói: « Đấy tuy là tai họa nhỏ, nhưng tình cũng gieo neo. Có thể đem tiền và gạo vài nghìn chẩn cấp cho, khiến dân có cái nhờ để nuôi cha mẹ vợ con, thì nguyên khí sẽ sớm được hồi lại. Ta coi dân như con, há có lẽ nào trong lúc dân đương oe oe đợi bú mớm, mà mình còn so kè nhiều ư? ».

Tổng đốc Ninh—Thái (1) là nguyễn Đình Phổ tâu nói: « Nước lụt đã rút, chỗ đê vỡ ở Đông-xá đắp vá đã xong, duy chỗ vỡ ở Phương-trạch bị khoét sâu, nên phải quyền tạm đắp một đoạn đê quai vạc ở ngoài để phòng nước lụt sau này. Vậy khẩn thiết xin đợi đầu mùa đông khô cạn, hoặc nên đắp vá chỗ vỡ, hoặc nên đắp đê mới khác, sẽ làm thành tập tiếp tục tâu lên ».

Vua phê bảo rằng: « Ngươi nên thượng khẩn khơi thông nước ứ, khuyên dân cấy giặm thêm, may ra chuyển mất mùa làm được mùa, thì tất được thưởng to nhất ». Vua bèn ban Chỉ dụ chuẩn đo tỉnh thần và phủ, huyện đã bị giáng, cách, đều được khai phục.

Thự tổng đốc Hải—An là Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Các hạt trong tỉnh bị thủy tai, dân tuy đã được chẩn cấp, nhưng thế nước lên to gấp hai, nhà cửa không còn một tí gì cả. Vậy xin phát chẩn thêm cho một lần nữa. Vả lại, dân xiêu giạt nhiều người phải đổ đi kiếm ăn. Vậy xin cứ cách 3 ngày 1 lần chẩn cấp cho tiền và gạo ». Vua ưng cho như lời đã xin. Vua lại cho rằng tỉnh có

(1) Bắc-ninh và Thái-nguyên.

https://tieulun.hopto.org

nhiều việc, sai rút một nửa biền binh do tỉnh phát đi hộ đê ở Bắc-ninh và Hưng-yên; sau đó mươi ngày, đê điều đã giữ được vững rồi, thì rút về hết ».

Tổng đốc Hà—Ninh, Đoàn Văn Trường, tâu nói : « Các huyện Thanh-liêm, Bình-lục, Kim-bảng và Duy-tiên thuộc trong tỉnh hạt đã được chẩn cấp khắp cả rồi, huyện Hoài-an tuy không có tình trạng ngặt nghèo lắm, nhưng hiện nay phí tổn về trồng cấy, liệu lý có phần khó, vậy xin cấp cho mỗi người được 1 quan tiền, để làm vốn. Vua ưng cho ».

Ra lệnh cho các tỉnh từ Quảng-trị trở ra Bắc, đều đặt trường bắn bia, hằng năm cứ đến tháng 9, tháng 10, tháng 11, phàm biền binh dương ban và biền binh đến thú ở trong hạt, từ quản vệ trở xuống sẽ được liệu lượng cấp cho thuốc súng để thao diễn súng điểu sang (từ quản vệ đến suất đội đều 24 phát, lính 12 phát; đạn chỉ chỉ cấp cho 1 lần). Hạt nào có thuốc đạn cũ dùng vào 2 hạng súng lớn và súng vừa, cũng chuẩn cấp cho lính pháo thủ, tập bắn súng quá sơn (mỗi người đều 6 phát, dùng đạn bằng đất). Cuối năm tâu số đạn hết; còn đạn cũ sắp hết thì làm thành tập tâu xin cấp thêm đạn mới, để trữ sẵn mà dùng.

Bắt đầu quy định số ngạch thuyền chiến cho hai tỉnh Sơn-tây, Hưng-hóa. Hai tỉnh này theo lệ, không có chu sư(1). Tổng đốc Lê Văn Đức tâu xin, vua mới chuẩn y lời bàn của bộ Công, cho tỉnh Sơn-tây : ô thuyền, lê thuyền mỗi thứ 4 chiếc; tỉnh Hưng-hóa : mỗi thứ 2 chiếc; sai tỉnh Nghệ-an đóng thuyền để cấp cho. Lại lượng trích biền binh cho sung làm thủy quân để giữ thuyền.

---

(1) Chu sư : Binh chủng sử dụng thuyền trong khi chiến đấu hoặc tuần phòng.

https://tieulun.hopto.org

Đốc công sở Nội tạo là lũ Lê Trường Danh chế tạo các vật hạng phần nhiều hay quá hạn, chưa xong, mà không xin triển hạn. Viên nội giám xét ra, đem tâu lên.

Vua dụ Nội các rằng: « Gần đây Bắc-kỳ có thủy tai, ta chăm lo đến những nỗi đau khổ của dân, ăn nằm không yên, ngay đến những vật gấm vóc châu ngọc còn bỏ không dùng, nỡ nào vì việc không cần kíp ấy mà bắt tội lũ kia? Nhưng tình công định việc đều phải có người phụ trách không thể nhất vị khinh thường được. Lũ Lê Trường Danh hãy cho xử nhẹ, phạt lương 3 tháng. Còn các vật hạng xét ra chưa xong, nếu cái gì công việc còn phải cần làm hàng tuần hàng tháng mới xong, thì bãi bỏ ngay để cho chúng biết rằng ta trách phạt chúng chỉ để răn về tội uể oải coi thường, chứ không phải vì việc không quan hệ khẩn yếu ấy mà khép tội chúng ».

Trộng giặc ở tỉnh Hưng-yên là Doãn Danh Lại và Hoàng Đức Thiềm nhân đê vỡ, nước lụt ngập tràn, bèn họp đồ đảng quấy rối cướp bóc các nhà nhân dân. Quản cơ cơ Hậu tiệp do tỉnh sai phái là Hoàng Văn Nho đem thuyền quân nã bắt, cùng giặc đánh nhau ở chỗ sông thuộc xã Khê-than (thuộc huyện Thiên-thi): giặc xô vào làm đắm một chiếc thuyền rồi đi, biền binh có người chết đuối. Việc ấy đến tai vua. Vua bảo Binh bộ rằng: « Đấy chẳng qua là giặc nhỏ lặt vặt, nhân khi nước lụt, quần tụ nhau, lên lút nổi lên để tạm bợ kiếm ăn thôi, thế mà quản cơ đi bắt là Hoàng Văn Nho lại bị chúng đánh thua! Việc đi bắt giặc như thế thực là bất lực. Chuẩn cho trước hết Nho phải giáng 2 cấp. Bố chính Vũ Tuấn có trách nhiệm trông coi địa phương trước đây, tỉnh bên có giặc, liền tự xin đi đánh, nay trong hạt mình có giặc lên lút xuất hiện như thế, chính là việc phận sự mình, thì lại không thi thố được một chút kế hoạch gì, thế là chẳng những có thẹn với lời nói trước, mà lại

https://tieulun.hopto.org

không làm tròn nhiệm vụ giữ đất nữa ! Vậy [truyền cho Vũ Tuấn] kíp nên hợp đồng với Trần Văn Tuân bàn tính kế hoạch, lập tức sớm dập tắt đi, chớ để lan thêm ra. Nếu chỉ thích nói khoác, xét ra không có thực dụng gì, thì phép nước quyết khó khoan thứ ». Rồi Hoàng Văn Nho bắt được Hoàng Đức Thiềm và 6 tên tùng đảng, giết đi. Lại được khai phục tất cả những cấp đã bị giáng.

Quân của lãnh binh tỉnh Tuyên-quang là Nguyễn Văn Quyền và Trần Hữu Án đóng ở bảo Phúc-nghi, châu Đại-man, truyền hịch với thổ ty, thổ dõng, chúng đều không hưởng ứng. Bỗng thấy đầu mục thổ phỉ là Ma Sĩ Huỳnh (nguyên là thổ lại mục châu Bảo-lạc, trước cùng với Nông Văn Vân vì lười biếng khinh nhờn, bị tỉnh đàn hặc cách chức) đốc suất bè đảng hơn 1.000 người, đi đường thủy đường bộ tiến đến, bốn mặt bao vây. Quân ta chỉ có hơn 200 người hết sức xông đánh. Lũ giặc nhiều tên bị chết và bị thương, bèn tan vỡ cả. [Quan quân] thu được thuyền bè và khí giới. Thự án sát Lê Bỉnh Trung được tin Báo, đem việc ấy tâu lên.

Vua khen và dụ rằng : « Nông Văn Vân phản nghịch chẳng qua chỉ nương tựa vào núi khe hiểm trở, và lấy làm đắc sách rằng lên đặt quân phục để đón đường chặn đánh. Nay quân ta vừa tới bờ cõi, thế mà lấy số ít địch được số nhiều. Mũi nhọn của quân ta lần đầu đã như thế, chắc lũ giặc đã trột dạ mà mất hết tinh thần rồi. Lãnh binh Nguyễn Văn Quyền và Trần Hữu Án mỗi người được thưởng 10 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn ; những người dự chuyến đi ấy, phó quản cơ cơ Trung hùng là Nguyễn Văn Long được thưởng 5 đồng ; suất đội đều 2 đồng ; biền binh được thưởng chung 500 quan tiền ».

Lại sai tổng đốc Lê Văn Đức lượng phái thú binh ở quân Thần sách 200, 300 người tiếp tục đi hội tiễu.

https://tieulun.hopto.org

Thự án sát tỉnh Vĩnh-long là Doãn Uẩn lấy lại được tỉnh thành.

Trước đây, trận thua ở Cầu-úc, tổng đốc Lê Phúc Bảo một mình chạy về, súng ống, khí giới thuyền bè, bị giặc lấy hết. Ở tỉnh chỉ còn hơn 100 lính, 4 chiếc thuyền và vài trăm dân phu.

Giặc đã lấy được Định-tường, đốc suất thuyền quân tiến đến đậu ở sông Đôi-giang (thuộc tỉnh Vĩnh-long, giáp đầu địa giới An-giang), tổng đốc Lê Đại Cương đánh nhau, bị thua, lui về An-giang, phó lãnh binh Võ Văn Thường, mình bị nhiều vết thương, bị giặc bắt được, giặc mới thuận dòng xuống thẳng Long-hồ. Doãn Uẩn cùng phó quản cơ Thủy cơ tỉnh Vĩnh-long là Trương Phúc Thụy ở ngoài thành, thân đốc quân dân chống giữ. Giặc nhân gió phóng hỏa, Phúc Bảo cùng bố chính Phạm Phúc Thiệu bỏ thành chạy trước. Doãn Uẩn sức không chống nổi cũng chạy. Giặc mới chiếm cứ tỉnh thành, đặt bè lũ của nó là Hoàng Văn Thông (nguyên thuộc Kiến-an công phủ chánh đội trưởng, suất Hữu võ Nhất đội ngụy xưng là Hữu quân Hữu đồn) làm ngụy trấn phủ, Trần Khắc Doãn (nguyên cai đội An—Thuận) làm phó; Nguyễn Văn Nghi (nguyên Hộ tào tư vụ ngụy xưng là Hộ bộ thiếu khanh) làm ngụy tuyên phủ; Đào Duy Phúc (ngụy xưng là Binh bộ thiêm sự) làm phó. Phạm Phúc Thiệu, sau đó lũ dân thôn Long-hồ bức bách, phải đầu hàng giặc. Lê Phúc Bảo cũng bị thủ ngự ở An-thái là Hoàng Văn Sương bắt được nộp cho bọn giặc, đưa đến thành Phiên-an (sau quan quân vây thành, bắn súng, Phúc Bảo trúng đạn, bị chết).

Doãn Uẩn một mình ẩn nấp ở dân gian, bí mật tập hợp các tổng lý và quân dân, để thừa cơ mưu việc khôi phục. Đến bấy giờ nghe thấy ngụy trung quân là Thái Công Triều đã biết quay về với chính nghĩa, liền tập

https://tieulun.hopto.org

hợp quân dân hơn 300 người, đến thẳng tỉnh thành, nguy Thông ở trên thành thú tội xin hàng phục. Uẩn bèn dẫn quân tiến vào thành nã bắt nguỵ Doãn, nguy Phúc và hơn 20 tên phạm trước ở đội Thanh thuận, đội An thuận, đội Hồi lương ; tức thì đem nguy Thông, nguy Doãn, nguy Phúc xích lại tống giam. Còn các tên khác chém hết cả (nguy Nghi theo Thái Công Triều đến chỗ quân thứ, rồi cũng tự giải, giết đi). Rồi đem các việc ấy tâu lên.

[Doãn Uẩn] lại nói : « Tỉnh hạt, sau cơn giặc cướp, có nhiều công việc, mà không có người để cùng lo liệu. Vậy xin sớm phái thêm người đến làm công việc của tỉnh ».

Vua dụ rằng : « Trước đây tỉnh Vĩnh-long thất thủ, xét ra bởi tại Lê Phúc Bảo, nhút nhát ươn hèn không có tài năng để đến nỗi một trận thua mất sạch cả. Doãn Uẩn là một viên quan mới bổ, tuy dương lúc ấy không chịu có chết giữ lấy thành trì, khép theo tội có trách nhiệm phải giữ bờ cõi, thì thực có tội. Nay lại ở sau khi đã tan vỡ quyết liệt, chiêu tập được quân nghĩa dũng, bắt giết bọn giặc, lấy lại tỉnh thành, thì công và lỗi cũng đủ bù lẫn cho nhau. Vậy tức thì khoan tha tội trước, vẫn cho làm chức án sát như cũ. Thưởng chung cho nghĩa dân 500 quan tiền, trong có người đầu mục, cũng chuẩn cho liệu lượng thưởng thêm. Những tên đầu sỏ giặc là Hoàng Văn Thông, Trần Khắc Doãn, Đào Duy Phúc đều tức thì xử tử bằng tội lăng trì ».

Đến như các viên ở tơ Phiên, tơ Niết và các viên phủ huyện thì ở Kinh đã lựa tính phái đi, chẳng mấy ngày nữa sẽ đến cung chức, đủ giúp làm việc.

Vua lại cho rằng hai tỉnh Vĩnh-long, Định-tường, phần nhiều tổng lý, hào mục biết cảm kích vì việc nghĩa, căm giận [kẻ phản nghịch] nên đã họp tập đốc suất dân phu

https://tieulun.hopto.org

cùng làm công việc. Vậy du cho Ngô Bá Tuấn và Doãn Uẩn xét các người đầu mục ứng nghĩa, quyền cấp cho văn bằng, đặt dưới quyền tỉnh sai phái ; sau khi việc yên rồi, chuẩn cho tâu lên, sẽ tùy tài bổ thu.

Nam-kỳ Thảo nghịch hữu đạo tham tán là Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thận đem quân và voi, chia làm năm đồn, từ Biên —Long tiến ra. Chợt có viên tử do Thái Công Triều sai phái là Nguyễn Hoàng Nhiên (con tiền quân Nguyễn Hoàng Đức) từ đường rừng Biên-hòa độ bẩm văn đến, nói : « Thái Công Triều đánh giặc ở rạch Chanh (1) (thuộc tỉnh Định-tường) và chợ Chiếu (2) (thuộc tỉnh Gia-định) thắng trận luôn mấy ngày, chém được nguỵ tả quân Dương Văn Nhã và hơn 300 đồ đảng nó, lấy hết được thuyền chiến tiến thẳng đến Sài-gòn. Giặc phải rút vào thành, cố giữ. Nay đương chia quân làm hai cánh, xây đánh ». Lũ Giảng đem việc ấy tâu lên. Vua phê bảo rằng : « Sự cơ đến thế, kíp nên lấy thành giết giặc để lập công to. Nếu công lấy lại được [Phiên-an] không ra từ lũ các ngươi, thì chẳng cũng đáng hổi hận lắm lắm ru ? ». Vua bèn dụ Nội các rằng : « Cứ như lời tâu về sự việc Thái Công Triều đánh dẹp nghịch Khôi thì tấm lòng trở lại chính nghĩa của Công Triều không đáng ngờ nữa. Vậy truyền dụ cho Trương Minh Giảng, Hoàng Đăng Thận tức thì sai Nguyễn Hoàng Nhiên về trong quân của Thái Công Triều báo tin để Triều biết, tự cảm khích phấn khởi, và tiến mau đánh giặc để chuộc tội trước, lại lập công sau ». Lại truyền dụ cho Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương và tham tán Nguyễn Xuân : « Bất tất lại phải do cửa biển nhỏ, chuyển sang Định-tường, nhưng có thể gấp đem một đạo thuyền quân

---

(1) Hán văn chép là Chanh-giang 撐江.
(2) Hán văn chép là Đàm thị 潭市

thẳng tiến đến Phiên-an hội tiễu. Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng, tham tán Nguyễn Văn Trọng và Lê Đăng Doanh cũng nên tiến thẳng đến, bất tất phải chờ đợi cả đoàn thuyền nữa, cốt sao sớm lấy lại được tỉnh thành, bắt chiếm được nghịch Khôi, thì là công đầu và sẽ được thưởng to nhất ».

Vua nhân đó bảo thị thần rằng: « Đáng tiếc Phan Văn Thúy bị bệnh về, không kịp chuyến này diệt giặc; lúc bình nhật, Thúy cười nói sôi nổi, quả có ích gì! Xưa có người, gượng bệnh, nằm trên xe, đi đánh giặc. Thúy năm nay đã hơn 70 tuổi rồi, nếu có chết vì việc nước, cũng không còn hối hận gì nữa. Thế mà chỉ biết yêu quí thân mình, không từng nghĩ rằng người sinh ở đời lẽ nào sống mãi không chết? Vả lại, giặc ấy tất thua, ta đã liệu trước như thế rồi. Ngay như Thái Công Triều bây giờ mà cũng thắng trận được, thì càng có thể nghiệm biết rằng thế giặc đã quá yếu kém. Vậy mà gần đây Trương Minh Giảng lại nói thế giặc đang hung hăng, rồi trùng trình loanh quanh không chịu tiến. Ôi! Đại thần như thế, nếu ba quân vì thế mà rời rạc cả, há không phải là dem giặc trút cho vua ư? Còn may là, lúc ngày thường, ta vẫn sẵn sàng vỗ về nuôi nấng, cho nên linh kinh hãng hái mới thắng trận được hai lần, không thế thì còn mong gì đánh giặc nữa? »

Lại dụ Binh bộ rằng: « Nay việc bắt giặc ở Nam-kỳ đã dần đi đến thành công. Về việc quan báo, chính là lúc đương khẩn yếu. Vậy truyền dụ cho thự tuần phủ tỉnh Biên-hòa là Vũ Quỳnh, án sát Hoàng Văn Dẫn tức thì xét xem các trạm sông ở trong hạt đã chia đặt trước, chiêu tập phu trạm, theo lệ chuyển dệ. Lại từ trạm Biên — Long đến tỉnh Biên-hòa, đường bộ trong hạt cũng nên tìm cách đặt thêm 3 sở đồn tấn liệu lượng điều vài quân dân, mỗi sở trên dưới 20 người, ngày đêm thường trực.

https://tieulun.hopto.org

Phàm có sự việc quan báo, hoặc nên đi đường bộ, hoặc nên đi đường thủy, tùy tiện phát giấy đệ đi để được mau chóng ».

Cho được tập ấm : con chưởng cơ Phan Văn Long là Phan Văn Khuê làm hiệu úy vệ Cẩm y ; con vệ úy Trần Văn Du là Trần Văn Nhuận làm thiên hộ vệ Cẩm y.

Ban lễ tế các tướng sĩ trận vong và tử tiết ở Nam-kỳ.

Vua bảo Nội các rằng : « Tướng sĩ ở Nam-kỳ, trong có người đi trận bỏ mình, có người mắng giặc, không chịu khuất, nghĩa liệt rõ ràng, lòng ta rất là đau đớn thương tiếc. Nhân nghĩ : nghịch tặc Lê Văn Khôi, trái đạo thường, làm phản, để đến nỗi những bầy tôi trung thành phải chết ở nơi chiến trường, nên phải lấy tim máu của kẻ thù, đem làm lễ tế yên ủi, cho thỏa hồn người trung thành. Vậy sai Lễ bộ lập một đàn sở ở ngoài quách phía nam kinh thành, đặt bài vị của Lê Văn Nghĩa, Phan Văn Song, Tôn thất Gia, Đặng Văn Quyến ở trên, dưới bày bài vị những biền binh chết trận, rồi làm đủ cỗ bàn, lợn, bò, áo mũ, tiền giấy, phái thống chế Tôn thất Bằng khâm mạng đến làm lễ tế. Lại phái một viên quản vệ, đốc suất quân, voi, đem con của nghịch Khôi hiện đã bắt được là Lê Văn Báo, Lê Văn Hổ, anh là Lê Văn Quynh và đảng nghịch là Trần Văn Tha cộng 4 tên tội phạm, áp giải đến trước đàn, mổ lấy tim gan, bày tế, để [các tử sĩ được] hả lòng căm giận vì nghĩa khí mà được yên ủi hồn thơm ở nơi u ẩn ».

Trước kia, đình thần bàn tâu : « Về việc Trần Văn Tha phản nghịch, xin đem thân thuộc tên phạm ấy khép tội liên can và đều trảm quyết ». Vua nói rằng : « Trần Văn Tha là tòng phạm, xét ra tội có khác với thủ nghịch Lê Văn Khôi, thì con là Trần Văn Đường, anh là Trần Văn Tín, em là Trần Văn Nhân và Trần Văn Đạo đều đổi

https://tieulun.hopto.org

làm trảm giam hậu (1), mẹ là Phạm thị Lạm, tuổi già, vốn không biết sự tình gì, thì tha ngay. Lũ Trần Văn Đường rồi lại được tha, cho làm lính phát đi quân thứ Nam-kỳ để cho đua sức chuộc tội ».

Vua bảo thị thần là Nguyễn Khoa Minh và Phan Huy Thực rằng : « Việc binh lính thân thuộc tên nghịch khôi không nên trì hoãn, ta sở dĩ cố nén đến bây giờ, là vì đương lúc khi thế nghịch tặc đang hăng, nếu vội giết thân thuộc nó, thì cha mẹ vợ con của các bầy tôi văn võ trong triều đương ở Gia-định tất bị nó báo thù. Vả lại, ta lúc tuổi trẻ, tính nóng, nhiều khi bị khí giận dữ sai khiến, gần đây, thường hay nhẫn nại, không những lúc coi triều làm được như thế, mà cả đến khi ở trong cung, dù đàn bà hoặc kẻ hầu hạ có lỗi nhỏ, ta cũng chưa từng trách mắng hà khắc, hoặc giả đức ta được lớn lên theo tuổi mà thế chăng ? ».

Bộ Lại tâu nói : « Sáu tỉnh Nam-kỳ, lần lượt đã lấy lại được, trong ấy các công việc tiền lương và giấy tờ việc quan chính đương cần người làm lắm. Vậy các nhân viên ở Kinh trước đây được phái đi theo quân thứ của tướng quân và tham tán, xin trích lấy từ chủ sự trở xuống, chia đi các tỉnh sai phái, bậu bổ, đợi khi có khuyết chức phủ, huyện và tá lãnh thì do tỉnh thần tâu lên, sẽ sung bổ ». Vua cho là phải.

Sai vệ úy vệ Tả nhị doanh Hữu dực, quân Vũ lâm là Nguyễn Văn Thận đến Quảng-nam thay chức lãnh binh mới bổ đi Vĩnh-long là Nguyễn Văn Du, quản lãnh biền binh trước phái đi đóng giữ đài Điện-hải và đài An-hải. Lại sai truyền dụ cho thự vệ úy ban trực ở Hữu vệ quân Thần sách là Trần Văn Loan đốc suất vệ binh trú phòng

(1) Trảm giam hậu : Xử chém nhưng còn cho giam để đợi xét lại.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ở Bình-thuận về đồn thú cũ Quảng-nam. Khi đến nơi đồn thú rồi thì Nguyễn Văn Thân lập tức đem biền binh nguyên phái quay về hàng ngũ.

Ra lệnh cho bố chính tỉnh Hải-dương, hộ lý ấn quan phòng tuần phủ tỉnh Hưng-yên là Trần Văn Tuân về tỉnh cung chức, cho thự bố chính Nam-định là Trịnh Quang Khanh quyền thự ấn quan phòng tuần phủ Hưng-yên.

Quản của bố chính tỉnh Tuyên-quang là Phạm Phổ đóng ở bảo Ninh-biên châu Vị-xuyên. Nghịch phạm Nông Văn Vân đem đồ đảng lên đến Lạp-lĩnh, Chi-lĩnh, Muộn-ải (đều thuộc châu Vị-xuyên) mưu toan vây hãm. Phổ nghe thấy, tức thì phái thành thủ úy là Trương Phúc Nguyên, tuần thành suất đội là Lê Hữu Quy và thổ tri châu, châu Lục-yên là Lưu Trọng Chương, thổ lại mục châu Vị-xuyên là Hoàng Kim Quý, thổ tỳ là Hoàng Kim Thuận đem lính đồng chia đường đón chặn. Vừa đến sông Tiểu-miện, lũ giặc xông lại chống đánh, thổ đồng tan vỡ, quân ta có ít, không thể địch được cũng lui về đồn bảo. Quan quân trong đồn bảo chỉ có hơn 400 người, lương thực lại gần hết. Phổ bèn tư ngay cho thự án sát Lê Bình Trung để báo man cho tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên, phái thêm biền binh đến cứu. Trung đem việc ấy phi tấu lên, và nói: « Người nhà Thanh từ khi nghe thấy nghịch Vân làm loạn, không chở gạo vào đất ta nữa, dẫu có tiền bạc cũng không đong gạo ở đâu được, mà từ tỉnh thành đến đồn Ninh-biên, núi khe hiểm trở, khó vận tải bằng đường bộ. Trước đây, thuyền tải lương thực theo đường thủy, lại vì đường sông khuất khúc, 173 cái ghềnh, nước chảy sói mạnh, ngược dòng mà lên, thế tất hơi chậm, nay mới đến Xảo-khê, còn cách chỗ đóng quân năm, sáu ngày đường. Hiện đương thúc giục khẩn cấp tiến lên ».

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Binh bộ rằng : « Thổ phỉ ở châu Bảo-lạc, chẳng qua là hạng tiểu yêu tanh hôi, Nguyễn Văn Quyền và Trần Hữu Án chỉ vài trăm người cũng có thể thắng trận lớn, thế mà Phạm Phổ có số linh đông dưới quyền cai quản không phải không nhiều, rút lại không làm được công trạng gì thực đáng ghét ! Huống chi, trước đây, làm việc sai lầm, đến nỗi gây hấn ở nơi biên giới, nay lại không biết cố gắng tiến lên, giết giặc, chuộc tội, lại cứ sợ hãi rụt rè, đóng ý quân lại, làm phí lương thực, điên độ trái với cơ nghi, không nắm vững gì cả! Tội của Phạm Phổ tức thì giao cho Hình bộ bàn xử ».

Vậy dụ sai tổng đốc Lê Văn Đức phái phó lãnh binh Sơn-tây là Tống Văn Uyển mang theo 5 thớt voi chiến, súng đạn quá sơn, và thần công, đi mau đến đồn Ninh-biên, thay Phạm Phổ quản lãnh quân đội, lo việc đánh dẹp. Tổng đốc Ninh — Thái là Nguyễn Đình Phổ phải 200 lính thú ở quân Thần sách đi theo Tống Văn Uyển sai phái. Còn Phạm Phổ chỉ đem vài chục quân lính và lại viên thuộc tỉnh mình, về chỗ đường trung độ, phụ trách chuyển vận quân nhu và lương thực, cần được tiếp tế đầy đủ ; nếu không vậy, tất phải trị tội nặng. Và nay nghịch Vân nghe quan quân đánh đến nơi, giặc dốc hết quân ra chống cự, thì chỗ sào huyệt của giặc tất trống không, chuẩn cho bố chính, án sát hai tỉnh Thái-nguyên, Cao-bằng đều đốc sức biền binh mà trước đây phải đi ngăn chặn, tức thì do địa phận An-lạc và An-lãng, nhân lúc sơ hở, đánh thẳng vào phố Vân-trung, hội tiễu với hai đạo biền binh ở tỉnh Tuyên-quang. Giặc trông được chỗ nọ bỏ mất chỗ kia, thì ta có thể đánh một trận mà bắt được giặc.

Thổ ty ở châu Vị-xuyên là Hoàng Kim Thuận lại đánh nhau với giặc ở Lạp-lĩnh : bị giặc bắn chết. Thổ tri châu là Ma Trọng Đại cáo ốm, không đến cứu, chỉ đem việc

https://tieulun.hopto.org

ấy báo cho tỉnh biết, và nói: « Đất Lạp-lĩnh ở sau đồn bảo Ninh-biên, thế tất giặc sẽ đến bức bách. Lê Bình Trung đem việc ấy tâu lên. Vua dụ rằng: « Xem lời tâu, thì đạo quân của Phạm Phổ đã bị bức bách gấp rồi! Nên tư mau cho lũ lãnh binh Nguyễn Văn Quyền và Trần Hữu Án biết: hoặc nhân lúc sợ hở, đến thẳng sào huyệt của giặc, làm cho nó phải trở về cứu viện để phân tán lực lượng của nó, hoặc đến nhanh hợp quân với Phạm Phổ, tùy cơ đánh dẹp, để được vạn toàn. Phải nên xem tình thế mà làm, cốt được đúng khớp. Đến như việc vận lương, Lê Bình Trung, ngươi cũng nên hết sức đôn đốc vận tải cho việc tiếp tế được đều đều ».

Chuyển vận 100.000 hộc thóc ở kho Hà-nội đến chứa ở Sơn-tây.

Cất nhắc bá hộ Nguyễn Trọng Tịnh làm phó vệ úy ở Hậu bảo, Nhất vệ. Tịnh trước vì có tội, phải giáng bị phái đi hải ngoại để đua sức làm việc; đến đây, công cán xong, trở về, bèn được cất dùng.

Chia cấp ngân tiền Phi long hạng lớn và hạng nhỏ cho các địa phương để vào kho, phòng khi dùng đến.

13 tỉnh: Quảng-nam, Bình-định, Gia-định, Vĩnh-long, An-giang, Quảng-bình, Nghệ-an, Thanh-ba (Thanh hoa), Hà-nội, Nam-định, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương, mỗi tỉnh 1.000 đồng tiền hạng lớn và 200 đồng tiền hạng nhỏ. 17 tỉnh: Quảng-ngãi, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Định-tường, Hà-tiên, Quảng-trị, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Quảng-yên, Lạng-sơn, Cao-bằng, mỗi tỉnh 500 đồng tiền hạng lớn, và 100 đồng hạng nhỏ.

Tỉnh Bình-định, gạo kém. Nhân dân chạy ăn khó khăn. Vua sai bán thóc kho ra hơn 20.000 hộc.

TIMSACHCUMVN

https://tieulun.hopto.org

Giặc biển Đồ-bà lại từ hải phận Khánh-hòa, nhân lúc sơ hở lên bờ đốt phá cướp bóc. Tỉnh phái thành thủ úy là Nguyễn Văn Đa họp tập quân dân, đón đánh, bắn chết 2 tên, giặc chạy về phía đông. [Quan quân] tước được 4 chiếc thuyền và lấy lại được hơn 60 người dân kinh đã bị cướp bắt. Việc tâu lên, vua sai thưởng 300 quan tiền.

Tuần phủ Nam—Ngãi (1) là Đỗ Khắc Thư, thấy Bình-thuận và Quảng-ngãi có sơn man Đồ-bà lan tràn quấy rối; xin phái kinh binh đến phòng giữ. Vua cho là sợ hãi nhút nhát, truyền Chỉ ban quở.

Quy định thể lệ số bạc thưởng chứa ở kho Nghệ-an và Hà-tĩnh (Nghệ-an 6.000 lạng, Hà-tĩnh 2.000 lạng).

Lệ trước tỉnh Nghệ-an thường trữ 8.000 lạng, Hộ bộ cho rằng tỉnh hạt đã chia làm hai, bàn xin quy định lại. Vua nghe theo lời xin.

Quan tỉnh Thanh-ba (Thanh-hoa) tâu nói: « Dân hạt có hơn 120 xã thôn, trước đây bị giặc quấy rối cướp bóc, xin cứu giúp cho ». Vua chuẩn cho xét xem xã thôn nào bị thiệt hại nặng thì tha cho thuế khóa, tiền thóc về mùa hạ; nhẹ thì triển hoãn cho.

Cho tế các tướng sĩ ở kinh phái đi bắt giặc ở Bắc-kỳ, bị chết trận, hay bị bệnh chết.

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đây phái kinh binh ra chia đánh thổ phỉ ở các đạo Thanh-hoa, Ninh-bình, Sơn-tây và Hưng-hóa, lần lượt bắt được tên đầu sỏ giặc đã thành công lớn, thu quân, hát bài khải hoàn. Nhân nghĩ: quân mạnh đến đâu, như gió lay sấm động, không ai dám chống lại. Những người đi trận bỏ mình thì trăm người mới có một, hai người, duy có nhiều người xông

(1) Quảng-nam và Quảng-ngãi.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

pha lam chướng, cảm nhiễm đến nỗi ốm chết. Vả lại, các tướng sĩ đều trở sức vì triều đình, xung phong, lận lội hiểm trở, lập được công lớn ấy. Ta nay nghĩ tới, rất đỗi bùi ngùi, không sao cầm lòng được. Vậy sai bộ Lễ lập một đàn sở ở ngoài quách phía bắc kinh thành, trên đặt bài vị tướng biền đã chết, dưới bày bài vị các binh lính, sắm đủ cỗ bàn, dê, lợn, bò, áo mũ, giấy tiền, phái viên thống chế Nguyễn Tăng Minh khâm mạng vua, đến ban cho 3 tuần rượu. Lại sai đương thử tổng đốc quân vụ là Tạ Quang Cự đứng làm chủ nhân để đón tiếp viên khâm mạng tới trước đàn làm lễ tế ».

An sát tỉnh Biên-hòa là Hoàng Văn Đản, tâu nói: « Quan quân đường thủy là lũ Mai Công Ngôn và Phạm Hữu Tâm tiến gần đến đồn bảo Gia-khẩu. Thuyền quân của tham tán Nguyễn Xuân và tán tương Trương Phúc Đĩnh đã qua sông Ngã-bảy, lục tục kế đến. Đoàn thuyền của Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương cũng đã tiến vào cửa biển Cần-giờ ».

Vua dụ rằng: « Quan quân đường bộ, gần đây, nghe nói đã đến đồn Bình-đồng rồi, tới nay đã gần hết 10 ngày, còn chưa nghe thấy tin báo. Vả lại về tin tức trong quân, đã có Chỉ dụ 3 ngày một lần báo, cớ sao lâu nay ấng tắp, để ta trông ngóng mãi! Hoàng Văn Đản, ngươi hễ khi Chỉ dụ đến, nếu tướng quân và tham tán đã đem tin tức bộ binh tâu rồi thì thôi, không thì ngươi đem dụ văn đệ mau đến quân thứ, truyền Chỉ cho bọn tướng quân tham tán về sự thể đại binh đi qua Biên-hòa thế nào, và cớ chậm không báo, lập tức tâu lại minh bạch ».

Án sát tỉnh An-giang là Bùi Văn Lý lấy lại được hai tỉnh An-giang, Hà-tiên.

Trước đây, tổng đốc Lê Đại Cương đánh nhau với giặc bị thua, rút về tỉnh lỵ (tức là đồn bảo Châu-đốc).

https://tieulun.hopto.org

quân đều tán lạc cả, bèn thương lượng giao cho bố chính Nguyễn Văn Bình cùng với Lý vẫn cứ ở lại phòng hộ, còn mình thì đi Nam-vang, điều động lính Phiên đến cứu. Thuyền quân giặc thừa thắng lại kế tiếp đến. Quan quân phòng bộ có ít và yếu thế thấy oai phong giặc sợ hãi tan vỡ. Cương mới chạy đến Chế-lăng (đất của Chân-lạp). Tình lý thất thủ, Bình bị giặc bắt được. Lý tự gieo mình xuống sông, được thủ hạ vớt lên, thoát chết. Giặc đến thẳng tỉnh Hà-tiên. Thự tuần phủ Phạm Xuân Bích và án sát Trần Văn Quán đã bị quân Hồi-lương, Biên-lương thuộc tỉnh giết ngay trước. Giặc bèn đặt trấn thủ hưu trí cũ là Mạc Công Du làm nguỵ trấn phủ, bè đảng của giặc là Trần Hiệu Trung làm nguỵ tuyên phủ, em của Du là Mạc Công Tài, con là Mạc Hầu Diệu đều làm nguỵ thống lãnh để cho cùng với hơn 10 người Hồi-lương, Bắc-thuận chiếm giữ (Khi nghịch Khôi mới làm phản, con Du là Mạc Hầu Hy theo giặc, Phạm Xuân Bích mật bắt Du và Mạc Công Tài lên tỉnh giam lại). Rồi đó bọn nguỵ tả quân Dương Văn Nhã về Phiên-an trước. Một mình Thái Công Triều còn ở An-giang, mưu toan việc quy thuận: đặt thành thủ úy An-giang trước là Nguyễn Đăng Luân làm nguỵ trấn phủ, cai đội hưu trí là Lương Văn Tiến làm nguỵ phó trấn phủ, nguyên thông phán An-giang là Lê Văn Nhiếp (người họ nghịch Khôi) làm nguỵ tuyên phủ, dặn giữ tỉnh lỵ, trấn tĩnh lòng người. Rồi Công Triều đốc suất lính, dõng tiến đến Phiên-an đánh dẹp. Lại mật thư báo cho Lê Đại Cương chóng đem quân về tiếp ứng Bùi Văn Lý ẩn ở đồn Vĩnh-hùng, cùng thủ ngự là Nguyễn Văn Bát và giáo dưỡng suất đội là Hoàng Văn Nhâm chiêu tập quân nghĩa dũng. Phó quản cơ ở thủy cơ tỉnh An-giang là Hoàng Tiến Lợi cũng họp quân đi theo. Tất cả được hơn 1.000 quân. [Lý] bèn kéo quân về tỉnh.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Đăng Luận và Lương Văn Tiến cùng bắt Lê Văn Nhiếp, mở thành dâng nộp.

Lý lại được tin dò thám báo rằng: nghịch Khôi đã sai sứ sang Xiêm-la, đi theo đường sông Vĩnh-tế, nhân bắt được người do Mạc Công Du sai phái là Nguyễn Văn Mân (Mân là cựu phẩm thư lại cũ ở An-giang, là người thuộc hạ thân tín của Du, Du nhân nghịch Khôi trát sức chọn người am hiểu tiếng Xiêm đến Phiên-an đợi lệnh bèn sai Mân đi) sai đem tờ mật tư, lấy nghĩa lý trách bảo Du, sai trước hết bắt chém lũ tội phạm Hồi-lương, Biên-lương và Bắc-thuận và theo bắt thuyền và người ngụy sứ. Lại ủy cho viên quản cơ ở Thủy cơ tỉnh An-giang là Nguyễn Văn Mai và viên tử là Nguyễn Văn Cửu (con thống chế Nguyễn Văn Tuyên) đem quân, dân tiến theo, bèn lấy lại được tỉnh lỵ Hà-tiên.

Du sai Mạc Công Tài, Mạc Hầu Diệu hợp với thành-thủ úy Phú-quốc là Nguyễn Văn Sương, suất đội Thanh-châu là Nguyễn Văn Thuy bắt được ngụy chánh sứ là Nguyễn Thuy, phó sứ là Nguyễn Văn Quý và 21 người tùng đảng luôn với các thư từ của ngụy, trong lũ ấy có 6 người Hồi-lương, lập tức chém giết ngay tại chỗ. Còn người theo đạo Tây-dương cùng ngụy tuyên phủ ở tỉnh là Trần Hiệu Trung đều đưa hết về tỉnh An-giang, xích và giam lại.

Bấy giờ Lê Đại Cương cũng từ Chế-lăng quay về, trước hết đem chém Trần Hiệu Trung và các tên phạm là đầu mục giặc mà sau đó tiếp tục bắt được. Rồi quyền phái Binh bộ chủ sự thừa biện Nam-vang thành biên vụ là Hồ Công Chi và An-giang cơ phó quản cơ là Nguyễn Văn Tây đến tỉnh Hà-tiên làm công việc ở tỉnh. Lại cho rằng Mạc Công Du vốn được nhân dân xứ ấy mến phục, bèn tạm quyền lưu lại ở tỉnh lỵ để trấn tĩnh [nhân tâm].

https://tieulun.hopto.org

Việc ấy tâu lên, Vua dụ bộ Binh rằng: « Nghịch Khôi dấy loạn, làm hại nhân dân, nay lại ngấm ngầm liên kết với tả đạo Gia-tô và cầu nước Xiêm-la cứu viện, mưu đồ rông rỡ làm to để tàn hại dân chúng, thực là hiểm ác quá lắm. Bùi Văn Lý bất hợp tập quân dân, lấy lại được hai tỉnh An-giang, Hà-tiên và đuổi bắt được thuyền và người nguỵ sứ. Thiết tha đề chỉ giết kẻ thù như thế, thực đáng khen thưởng. Chuẩn cho khoan tha tội trước, vẫn cho làm chức án sát cũ. Những quân dân dự vào việc lấy lại hai tỉnh ấy được thưởng chung 500 quan tiền. Trong ấy có việc theo bắt thuyền và người nguỵ sứ, không để cho chạy sót một tên nào, công ấy lại càng lớn hơn. Vậy người thám báo và người đuổi bắt được, thưởng tiền 1.000 quan. Duy có Mạc Công Du, Mạc Công Tài, Mạc Hữu Diệu và Nguyễn Văn Mân công và lỗi chỉ đủ bù lại cho nhau không nên dự thưởng. Hai tên phạm chánh phó sứ, hiện đang bị giam, tội ác cực lớn, tức thì xử tử bằng tội lăng trì. Tùng đẳng là 15 tên theo đạo ở Tây-dương đều bị chém ngang lưng rồi cắt lấy đầu, treo lên cái cần cao, bêu cho dân chúng biết. Các thư từ nguỵ đã bắt được đều đốt đi ».

Đến như Lê Đại Cương là một quan to, có nhiệm vụ giữ bờ cõi, trước đây, trận đánh ở Lật-giang, không tức thì đến cứu, lại dẫn quân về trước, đã là nhút nhát rồi. Đến khi quân giặc tới nơi, lại không có chết giữ lấy thành trì, trở lo trốn xa đến lúc nghe thấy người ta lấy lại được tỉnh lỵ, bấy giờ mới lò đầu ra! Xét dấu vết của hắn đã làm rất là ươn hèn đớn kém! Chuẩn cho lập tức cách chức, bắt làm lính ở nơi quân ngũ đua sức làm việc để chuộc tội; đợi khi việc yên rồi, sẽ xuống Chỉ dụ quyết định. Còn ấn quan phòng tổng đốc An-giang, Hà-tiên giao cho bố chính Đặng Văn Bằng, án sát Bùi Văn Lý

https://tieulun.hopto.org

và lãnh binh Nguyễn Đăng Huyên hợp đồng hộ lý làm việc.

Lại như nguỵ trấn phủ Nguyễn Đăng Luận, phó trấn phủ Lương Văn Tiến đều do Thái Công Triều bày mưu đặt ra để giúp vào việc trấn tĩnh, vậy hãy cho giam lại, rồi tra xét rõ xem trước kia họ đã nhận nguỵ quan chức hay chưa. Họ từ Phiên-an đến hay là do Thái Công Triều ngầm mưu đặt ra? Tâm tích họ cần phải được rõ rệt xác thực, tâu lên đợi Chỉ.

Duy có nguỵ tuyên phủ Lê Văn Nhiếp là người họ nghịch Khôi, tội không thể tha được, tức thì xử tử bằng tội lăng trì.

Bùi Văn Lý liền tâu lên: « Xét ra Nguyễn Đăng Luận và Lương Văn Tiến không từng chịu nguỵ chức gì cả ». Vua bèn gia ơn tha tội trước, nhưng cách chức để cho đủ sức làm việc.

Vua dụ Nội các rằng: « Nay quan quân đông như mây họp, tiến đánh nghịch tặc ở thành Phiên-an cũ, thế đã cùng quẫn, chẳng bao ngày nữa sẽ dẹp yên được. Vậy truyền dụ cho sáu tỉnh Gia-định, Biên-hòa, Vĩnh-long, Định-tường, An-giang và Hà-tiên phàm biền binh trước đã tản lạc, nên tức thì trở về hàng ngũ cũ để giúp việc đánh dẹp, nhân dân sở tại nên giống giả lại về để sớm được an cư lạc nghiệp như cũ.

« Vả lại, nhân dân hạt này, từ sau khi đại định (1), yên ổn làm ăn, ung dung nghỉ ngơi đã trải nhiều năm rồi. Gần đây, vì nghịch Khôi làm loạn, bỗng mắc vào vòng binh lửa! Nay tuy đã dẫn được yên, nhưng e rằng muộn kỳ làm ruộng, có lẽ lại gặp đói kém! Nghĩ đến nỗi ấm thầm của dân, lòng ta lo âu, ăn ngủ không ngon.

(1) Ý nói từ khi chiến thắng triều Tây-sơn.

LUVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

rất thương cho dân một phương ấy! Nay trước hết phải khuyên bảo hiểu dụ cho mọi người biết: ai nấy đều nên bảo nhau, thề rằng lúc nào cũng tôn kính vua, thân yêu người trên, yên phận, giữ phép, chăm việc cấy cày. Các chức phủ huyện gần gũi dân, nên gia tâm khuyên bảo để dân đều hết sức làm ruộng trồng dâu, nếu thời tiết đã muộn, thì nên kịp cấy thêm, làm cho chóng được phong đăng thừa thãi để ta yên lòng.

« Lại dụ tướng quân, tham tán các đạo và quan địa phương các tỉnh ở xứ Nam-kỳ rằng: « Khoảng tháng 6, tháng 7, chính là mùa làm ruộng, nhân dân Nam-kỳ đã bị lũ giặc quấy rối cướp bóc, tưởng không được yên bề sinh sống, thế mà lại biết cảm khích việc nghĩa, căm giận tặc đồ, giống giả nhau theo đi đánh dẹp, tuy tấm lòng tôn kính vua, thân yêu người trên, vốn do thiên lương mà ra, nhưng bỏ mất nghề nghiệp, lại việc làm ruộng, thực là điều lòng ta không nỡ. Vậy thì các tướng quân, các tham tán và các quan địa phương đều nên hiểu dụ nhân dân sở tại nên xét trong số những người từ trước đã hưởng ứng việc nghĩa theo đi đánh giặc, xem ai là người xưa nay không phải quản lý sản nghiệp, tình nguyện trở sức để tiếp tục làm trọn công cuộc mình đang theo đuổi thì cũng cho làm. Còn những dân có nghề nghiệp làm ăn, và mới tham dự vào việc đi đánh giặc, thì đều cho giải tán, về làm ruộng, khiến họ được cùng nhau yên vui trong xóm làng đồng ruộng, để đáp lại ý ta yêu thương nhân dân, chăm lo nông nghiệp ».

Bộ binh của Nam-kỳ Thảo nghịch hữu đạo tham tán là Trương Minh Giảng và Hoàng Đăng Thận lấy lại được tỉnh lỵ Biên-hòa.

Quân ta, trước kia từ trạm Biên—Long thẳng tiến đi đến đâu không ai dám chống cự cả; kịp khi đến tỉnh,

https://tieulun.hopto.org

thì ngụy tuyên phủ là Hồ Văn Hãn, ngụy phó tuyên phủ là Hoàng Kim Lượng (ngụy trấn phủ là Nguyễn Văn Bột bị bệnh, về Phiên-an trước) và ngụy đô quản lãnh là Lương Tiến Dũng, Quách Ngọc Khuyến cùng bè lũ hơn 200 người đều tự ý bỏ giáo, đến cửa quân, xin đầu hàng. Lũ Giảng mới liệu để một số lính và voi ở lại, theo thứ phủ Vũ Quỳnh đóng giữ. Lại chia quân giao cho lãnh binh Lê Sách, vệ úy Nguyễn Văn Đoái, đốc suất linh, dõng hai đồn Hữu Hậu 1.400 người, từ thượng du sông Phúc-long tiến đến Bình-dương, đánh phía sau lưng giặc rồi liền đem lính dõng 3 đồn Trung, Tiền, Tả hơn 2.000 người, 48 thớt voi chiến, đồn quân chúng mới đầu hàng làm 4 đội Tự-tân, sung làm quân tiền khu, thẳng tiến đến bến đò Bình-đồng ở bờ phía bắc sông Phúc-long, lập đồn đóng lại.

TAISACH.COM.VN

Bọn giặc ở trong bụi rậm bờ bên nam sông, bắn súng lớn để chống cự. Quân ta cũng ở cách sông bắn sang. Giặc phải lui nấp. Giặc lại ở giữa sông, chụm 7 chiếc thuyền lại, nhân nước triều tiến lên, lia lịa bắn súng lớn. Quân ta cứ giữ nghiêm mặt trận, không động. Giặc lại lui đậu ở mạn hạ lưu.

Quân đường thủy của lũ vệ úy Trần Văn Trí và Phạm Hữu Tâm đánh nhau với giặc ở sông Lão-tố: bắn chìm 1 chiếc thuyền giặc, chém hơn 20 tên, thu được rất nhiều thuyền bè, súng ống. Tin báo đến cho quân thứ ở Bình-đồng, lũ Giảng đem hết tình trạng tâu lên.

Vua dụ rằng: « Đại đội đoàn thuyền của tướng quân và tham tán chưa nhất tề tập hợp đầy đủ, mà lũ Trần Văn Trí đem toàn quân thuộc một bộ phận mình đến trước, thu được thắng lợi to lớn, rất đáng khen thưởng. Người đốc chiến là Trần Văn Trí và Phạm Hữu Tâm;

https://tieulun.hopto.org

những người cố đánh là vệ úy Nguyễn Văn Hòa, phó quản cơ Lê Văn Hợp và cai đội Nguyễn Tiến Hán đều được thưởng 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ, 5 đồng ngân tiền hạng lớn và hạng nhỏ. Còn các người dự chuyến đi đánh ấy như vệ úy Mai Công Ngôn, phó vệ úy Nguyễn Hữu Chinh và Nguyễn Đức Huấn, phó quản cơ Trần Đắc Quách đều được thưởng 5 đồng ngân tiền hạng lớn và hạng nhỏ; thị vệ Tôn thất Bột và lũ suất đội, mỗi người được thưởng 3 đồng ngân tiền hạng lớn; các biền binh được thưởng 1.000 quan tiền.

« Đến như đại binh đường bộ hiện đóng đồn ở Bình-đồng, phải riêng lũ Lê Sách lãnh một nhánh quân đi từ thượng lưu sông đánh úp sau giặc, và lũ Lê Sách đã sang sông rồi, sao không sai men bờ bên nam mà đi xuống, để đánh giết hết lũ quân giặc phục ở dấy đi, tiếp ứng đại binh sang sông, thì giặc đi biết chừng nào! Lại chỉ sai đạo quân thuộc một bộ phận đi sâu vào mà đại binh vẫn đóng ở Bình-đồng để cầm cự với giặc. Thế là rất thất sách. Vậy Trương Minh Giảng, Hoàng Đăng Thận nay nên làm thế nào để đốc sức quan quân đánh lui thuyền giặc, tìm cách mau chóng sang sông, sai đạo quân của Lê Sách đến thẳng chỗ sào huyệt của giặc, đánh dẹp được bọn giặc, chớ nên bỏ phí ngày giờ chờ đợi quân thủy.

« Lại truyền dụ cho bọn Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng, Thảo nghịch Tả tướng quân Tống Phước Lương và các tham tán đều nên đốc suất quân thuyền mau mau tiến đánh, không được hoãn lại một khắc ».

Phó quản cơ ở cơ Thuận tráng tỉnh Bình-thuận là Dương Văn Khoa đuổi đánh hải phỉ Đồ-bà đến tận hải phận biển Cam-ranh tỉnh Khánh-hòa, đánh phá được thuyền giặc, bắt được hàng chục tên phỉ, cứu được dân

https://tieulun.hopto.org

nạn. Việc ấy tâu lên, nhà vua rất khen. Khoa, trước bị giáng cấp liền được khai phục, lại thưởng cho 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn, các biền binh được thưởng tiền 300 quan.

Quân ở đồn Phúc-thắng tỉnh Biên-hòa cũng nã bắt được 1 tên giặc Đồ-bà, được thưởng 3 lạng bạc.

Lãnh binh tỉnh Khánh-hòa là Trương Văn Thận có tội bị mất chức. Cho thành thủ úy là Nguyễn Văn Đa thăng thự lãnh binh tỉnh Khánh-hòa.

Thận, trước kia đem thuyền quân đi lùng bắt hải phỉ Đồ-bà. Phỉ xuất hiện đến hơn 10 chỗ, thế mà Thận không hề gặp giặc một lần nào. Do đó, Thận đã phải giáng chức nhưng được lưu lại làm việc. Đến đây, bộ biền tỉnh Bình-thuận tiếu phỉ ở Cam-ranh. Thận ở Cẩu-huân, cũng không tiến tiếp ứng. Vua chuẩy ghét Thận bèn nhất, trước hèn, tức thì cách chức giải về Kinh, giao xuống bộ Hình nghị tội. Đáng khép tội đồ, nhưng đặc ơn chuẩn cho chỉ phải cách chức, phát vãng đi quân thứ Bắc-kỳ, đua sức làm việc để chuộc tội.

Vua dụ Binh bộ rằng: « Hải phỉ Đồ-bà đã nhiều lần bị thuyền quân tuần bộ của Bình-thuận, Khánh-hòa đánh dẹp; nay gió bắc thường nổi, quân giặc thế tất tìm đường trốn về đảo cũ. Và lại giặc kia ở lúc cuối hạ đầu thu, thường quen đóng ở biển, để lén lút xuất hiện. Nếu không một phen đánh dẹp rất dữ, để cho nó sợ sệt mãi mãi, thì không khỏi có một ngày kia chúng quen thói cũ, sẽ trở lại. Vậy truyền dụ cho hai tỉnh Bình-thuận, Khánh-hòa nghiêm ngặt đốc suất bộ biền phái đi từ trước, và thuyền quân hội tiễu của các tỉnh Phú-yên, Bình-định và Quảng-ngãi, nhân lúc thắng thế này, hết sức đuổi bắt cần bắt chém, trị tội hết cả đoàn thuyền giặc ấy, chớ để lọt một tên nào ».

https://tieulun.hopto.org

Rồi đó sai tỉnh Bình-thuận và tỉnh Khánh-hòa phái giải 2 đàn ông và 1 đàn bà trong bọn phỉ ấy đưa giao cho bộ Hình. 2 tên đàn ông thì đều chặt 1 tay lại thích chữ ở trên mặt (đại ý nói bọn phỉ rông rỡ đi cướp bóc, tội ác rất nặng đã bị quan quân trị tội theo phép luật. Còn 3 tên tội phạm đàn ông và đàn bà này tha cho về để chúng chuyển lời báo cho nhau, mà biết răn chừa. Nếu còn dám lại đến quấy rối cướp bóc nữa, tất phải đánh giết rất dữ, không để sót một tên nào. Nếu trên mặt thích không hết, thì chia ra thích ở trên lưng nữa) đợi thuyền Nhà nước phái đi Hạ-châu (1), tức thì cho chở đi, thả về nước. Còn các tên phỉ khác đều chém ngang lưng, chặt đầu bêu ở hải đảo.

TIMSACH.COM.VN

(1) Hạ-châu : Tức Xanh-ga-po.

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XII

CHÍNH BIÊN — ĐỆ NHỊ KỶ VIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

		Trang
		5
Quyển LXXXVIII *Minh-mệnh, năm thứ 14. (1833)*		32
Quyển LXXXIX	—	56
Quyển XC	—	90
Quyển XCI	—	120
Quyển XCII	—	147
Quyển XCIII	—	176
Quyển XCIV	—	202
Quyển XCV	—	226
Quyển XCVI	—	252
Quyển XCVII	—	276
Quyển XCVIII	—	301
Quyển XCIX	—	326
Quyển C	—	354
Quyển CI	—	386
Quyển CII	—	

TMSACH.COM.VN

Biên tập : *BÙI CẦN*
Sửa bài : *MINH HỒ*
BÙI CẦN
Bìa : *MẠNH QUỲNH*

In 830 cuốn tại liên xưởng in C. T. H. D. Minh-sang
Hà-nội — Số in 185 SH — Số X. B. . . — Khổ 13×19
Xong ngày 15-3-1965 — Gửi lưu chiểu tháng 3-1965

001487

https://tieulun.hopto.org

THƯ VIỆ

ĐÃ XUẤT BẢN :

★ ĐẠI NAM THỰC LỤC *(Tập XI)*

★ PHỦ BIÊN TẠP LỤC

của Lê-quý-Đôn

★ TÌM HIỂU THẦN THOẠI ẤN ĐỘ

của Cao-huy-Đỉnh

TIMSACH.COM.VN

★ ĐẤT NƯỚC VIỆT NAM QUA CÁC ĐỜI

của Đào-duy-Anh

Giá : 2đ.30

40 000

https://tieulun.hopto.org